A. P. CEHOV

Opere, vol.7

A. P. CEHOV

OPERE

VOLUMUL VII

Nuvele şi Povestiri

1889 - 1892

CARTEA RUSĂ
Bucureşti 1958

А. П. ЧЕХОВ

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

ТОМ VII

Повести и Рассказы

1889–1892

ИЗДАТЕЛЬСТВО „ПРАВДА"
Москва 1950

Traducere de
OTILIA CAZIMIR şi NICOLAE GUMA

Coperta şi vignetele de
ION PETRESCU

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE“

PRINCIPESA

O caleașcă trasă de patru telegari frumoși, bine ținuți, a intrat pe poarta cea mare, zisă și „Poarta Roșie", a mănăstirii de călugări N... Monahii și frații, care se adunaseră grămadă în fața aripii arhondaricului rezervată pentru oaspeții de neam nobil, recunoscînd de departe caii și vizitiul, și-au dat seama că doamna din caleașcă nu era alta decît principesa Vera Gavrilovna, o bună cunoștință de-a lor.

Lacheul, un bătrîn în livrea, a sărit de pe capră și a ajutat-o să coboare. Principesa și-a ridicat voaleta neagră și, fără grabă, s-a apropiat de călugări ca să le primească binecuvîntarea. Apoi i-a salutat cu prietenie pe frați și s-a îndreptat spre arhondaric.

— Nu-i așa că v-a fost dor de principesa voastră ? a întrebat ea pe călugării care-i duceau bagajele. E o lună încheiată de cînd n-am mai fost pe la voi. În sfîrșit, a dat Dumnezeu și v-a sosit și principesa : iat-o, priviți-o în voie. Dar unde-i părintele arhimandrit ? Ard de nerăbdare să-l văd ! O, e un bătrîn minunat ! Trebuie să fiți mîndri că aveți un asemenea stareț...

Cînd arhimandritul a intrat în odaie, principesa a scos un strigăt de bucurie, și-a încrucișat brațele pe piept și i-a ieșit în întîmpinare, s-o binecuvînteze.

— Nu, nu, lasă-mă să-ți sărut dreapta ! a zis, apucîndu-i mîna și sărutîndu-i-o de trei ori, apăsat. Cît

de fericită sînt că te văd, sfinția-ta ! Nici vorbă că ai uitat-o pe principesă ! Pe cînd eu m-am gîndit tot timpul la frumoasa voastră mănăstire. Ce bine-i aici ! Viața aceasta închinată Celui de Sus, departe de deșertăciunile lumii, are un farmec deosebit, sfinția-ta, pe care eu, una, îl simt pînă-n adîncul sufletului, dar nu-l pot exprima în vorbe.

Obrajii i se aprindeau și ochii i se umezeau. Totuși vorbea înainte cu însuflețire, în timp ce arhimandritul, un bătrîn de vreo 70 de ani, urît, ursuz și timid, tăcea și doar din cînd în cînd îi răspundea scurt, milităreşte :

— Întocmai, strălucirea-voastră... prea bine... am înțeles... Veți binevoi să rămîneți mai mult la noi ? a întrebat-o el într-un tîrziu.

— Noaptea asta o să rămîn la dumneavoastră, iar mîine mă reped pînă la Klavdia Nikolaevna. De mult n-am mai văzut-o ! Însă poimîine mă întorc și mai stau aici vreo trei sau patru zile. Vreau să-mi odihnesc sufletul, sfinția-ta...

Principesei îi plăcea să vină la mănăstirea N., pe care o îndrăgise de vreo doi ani și unde petrecea lunile de vară cîte două sau trei zile, uneori chiar cîte o săptămînă. Liniștea, frații sfioși, tavanurile scunde, mirosul de lemn de chiparos, mîncarea fără pretenții, perdeluțele ieftine de la ferestre — toate o mișcau, o înduioșau și o predispuneau la reculegere și la înălțare sufletească. Era destul să stea o jumătate de ceas în odăițele ei de la arhondaric, ca să i se pară că și ea e sfioasă și modestă și că răspîndește mireasmă de chiparos. Trecutul rămînea undeva, departe în urmă, își pierdea din importanță, și principesa începea să-și imagineze că, deși nu avea decît 29 de ani, semăna grozav de mult cu bătrînul arhimandrit și, ca și el, nu era făcută nici pentru bogății, nici pentru onoruri pămîntești sau dragoste, ci pentru o viață tihnită, cît mai departe de lume, cît mai umbrită, o viață ca aceea pe care o duc călugării în chiliile lor...

În chilia plină de întuneric a vreunui pustnic cufundat în rugăciuni, se întîmplă să pătrundă uneori, pe neașteptate, o rază de soare, sau o păsărică să

înceapă a ciripi pe prichiciul ferestrei. Pustnicul cel mohorît nu se poate opri să nu zîmbească, și din pieptul lui apăsat de povara păcatelor, pornește dintr-o dată, ca de sub o lespede grea, un val potolit de bucurie nevinovată. Principesei i se părea că și prezența ei aducea aceeași mîngîiere ca și raza de soare sau ca păsărica. Zîmbetul prietenos și vesel, privirea blîndă, glasul, glumele și toată făptura ei mărunțică și plinuță, îmbrăcată într-o rochie neagră, modestă, trebuia să trezească, fără îndoială, în sufletul oamenilor acelora simpli și ursuzi, un sentiment de înduioșare și de bucurie. Uitîndu-se la ea, fiecare trebuia să-și spună: „Dumnezeu ne-a trimis un înger...“ Și, simțind că toți gîndeau așa, principesa zîmbea cu și mai multă prietenie, căutînd să semene cît mai mult cu o păsărică.

După ce și-a luat ceaiul și s-a odihnit, principesa a ieșit să se plimbe. Soarele asfințise. Dinspre grădinița cu flori a mănăstirii adia și o învăluia răcoarea parfumată a mixandrelor stropite chiar atunci. Din biserică se auzea, domol, glasul călugărilor care, de departe, părea nespus de frumos și de trist: se slujea vecernia. În ferestrele întunecate, în care jucau sfioase pîlpîirile lumînărilor, în umbrele ce se așternuseră împrejur, în făptura călugărului bătrîn, care stătea în pridvor lîngă icoana milelor, era atîta liniște, și atîta pace nesfîrșită, încît, fără să știe de ce, principesei îi venea să plîngă...

Iar dincolo de Poarta Roșie, peste aleea cu bănci ce se întindea între zidul mănăstirii și un șir de mesteceni, se înserase de-a binelea. Văzduhul se întuneca văzînd cu ochii... Principesa a luat-o pe alee, apoi s-a așezat pe o bancă și s-a lăsat în voia gîndurilor.

Își zicea că poate ar fi mai bine să se mute pentru totdeauna în mănăstirea asta, unde viața era liniștită și netulburată ca o seară de vară; că ar fi bine să-l uite cu totul pe principele cel desfrînat și nerecunoscător, să uite de averea ei imensă, de creditorii care o sîcîiau în fiecare zi, de necazurile ei nesfîrșite, de Dașa, camerista, care în dimineața aceea își luase o mutră așa de obraznică... Ce bine ar fi să poată sta

toată viața aici, pe bancă, să se uite cum plutește jos, în vale, printre trunchiurile mestecenilor, ceața zdrențuită a înserării și cum un stol de ciori, în drumul lor spre culcușul de noapte, zboară de departe peste pădure, ca un nor care aduce cu un văl negru... Să-i vadă pe cei doi frați — unul cocoțat călare pe o mîrțoagă tărcată, celălalt pe jos — cum mînă caii la pășunea de noapte și, fericiți că sînt și ei, în sfîrșit, de capul lor, zburdă ca niște copii. Glasurile lor tinere răsună limpede în văzduhul neclintit și vorbele li se aud deslușit. Ce plăcut e să stai și să asculți liniștea nopții! Iată, o adiere ușoară trece peste vîrfurile mestecenilor, o broască face să foșnească iarba uscată, iar dincolo de ziduri orologiul mănăstirii bate sfertul... Să stai așa, încremenită, să asculți șoaptele nopții și să-ți depeni gîndurile, să ți le depeni la nesfîrșit...

O bătrînă trece prin fața ei cu o traistă în spinare. Principesa se gîndește că ar fi bine s-o oprească, să-i spună o vorbă de mîngîiere și s-o ajute... Dar bătrîna nici măcar nu întoarce capul și se face nevăzută pe după colț.

Puțin mai tîrziu, pe alee se ivește un bărbat înalt, cu barba căruntă și cu pălărie de pai. Cînd ajunge în dreptul principesei, își scoate pălăria și o salută. După chelia respectabilă și după nasul ascuțit și coroiat, principesa recunoaște pe doctorul Mihail Ivanovici, care, cu vreo cinci ani în urmă, fusese în serviciul ei la Dubovki. Își aduce aminte că spusese cineva cum că doctorului îi murise nevasta anul trecut. Ar vrea acum să-i arate că-i împărtășește durerea și, în același timp, să-i spună o vorbă de mîngîiere.

— Doctore, am impresia că nu m-ai recunoscut, îi zice, zîmbindu-i cu prietenie.

— Vă înșelați, principesă, v-am recunoscut, îi răspunde doctorul, scoțîndu-și încă o dată pălăria.

— Da? Îți mulțumesc. Credeam că ai uitat-o pe principesa dumitale. De obicei, oamenii își amintesc numai de dușmani și-i uită pe prieteni. Ai venit și dumneata să te închini?

— Vin aici în fiecare sîmbătă, și asta de nevoie: sînt medicul mănăstirii.

— Și altfel, cum o mai duci? îl întreabă principesa, oftînd. Am auzit că ți-ai pierdut soția. Ce nenorocire!

— Într-adevăr, principesă, pentru mine e o mare nenorocire.

— Ce poți face? Asemenea încercări trebuie să le îndurăm cu resemnare. Nici un fir de păr nu se clintește de pe capul omului fără voia providenței.

— Așa e, principesă.

La surîsul blînd și prietenos al principesei și la suspinele ei, doctorul răspunde rece și searbăd: „așa e, principesă". Și pînă și expresia feței lui e searbădă și rece.

„Oare ce-aș putea să-i mai spun?" se întreabă principesa.

— Nu ne-am văzut de-o veșnicie! începe ea din nou. De cinci ani! Multă apă a curs pe rîu și multe s-au schimbat de atunci. Cînd mă gîndesc, mă apucă groaza. Dar știi că m-am căsătorit? Din contesă, iată-mă principesă! În vremea asta am reușit să mă și despart de soțul meu.

— Am auzit.

— Prin multe încercări am trecut! Cu voia lui Dumnezeu, se înțelege. Ai auzit, fără îndoială, că sînt aproape ruinată. Ca să plătesc datoriile nenorocitului meu soț, am fost nevoită să-mi vînd moșiile Dubovki, Kiriakovo și Sofino. Am rămas numai cu Baranovo și Mihalțevo. Mă cutremur cînd mă uit în urmă: prin cîte schimbări, prin cîte nenorociri am trecut, cîte greșeli am făcut!

— Așa e, ați făcut multe greșeli!

Principesa se tulbură. Își cunoaște greșelile, dar ele sînt atît de intime, încît numai ea se poate gîndi la ele, numai ea are dreptul să vorbească despre ele... Totuși, nu se poate stăpîni și întreabă:

— De care greșeli vorbești?

— Dumneavoastră singură ați adus vorba despre ele, prin urmare le știți... îi răspunde doctorul zîmbind. N-are nici un rost să le mai răscolim.

— Ba nu, doctore, spune-mi-le. Ți-aș rămînea foarte recunoscătoare. Și te rog să nu mă cruți. Îmi place să mi se spună adevărul în față.

— Dar n-am nici o căd'ere să fiu judecătorul dumneavoastră, principesă!

— Să fii judecătorul meu? Vorbești așa, de parcă ai ști ceva. Haide, spune odată!

— Dacă țineți numaidecît, fie. Din păcate, însă, nu prea știu să vorbesc și nu pot fi totdeauna înțeles.

Doctorul rămîne o clipă pe gînduri, apoi începe:

— Da, ați făcut multe greșeli, dar la drept vorbind cea mai gravă dintre ele, după mine, a fost spiritul acela cu care... care a stăpînit peste toate domeniile dumneavoastră. După cum vedeți, nu prea știu să mă exprim... Vreau să spun: antipatia, disprețul față de oameni care se simțea în toate și la fiecare pas. Pe acest d'ispreț era întemeiată la dumneavoastră toată structura vieții. Dispreț față de glasul omului, față de chipul, de ceafa, de mersul lui — într-un cuvînt, față de tot ce era om. La toate intrările și la toate scările stăteau înfipți bandiți în livrea, trîntori îmbuibați și grosolani, ca să împiedice de a intra în casă pe cei prost îmbrăcați. În vestibul erau înșirate scaune cu spătare înalte, ca în timpul balurilor și recepțiilor să nu murdărească lacheii, cu ceafa, tapetul de pe pereți. În toate încăperile erau întinse pe jos covoare groase, să nu se audă zgomotul pașilor. Oricine intra era prevenit să vorbească încet, cît mai puțin și să nu pomenească despre lucruri care ar fi putut să vă tulbure buna dispoziție sau să vă zdruncine nervii. În biroul dumneavoastră nu întindeați mîna nimănui și oamenii nu erau poftiți să se așeze, exact cum ați făcut și acum: nu mi-ați întins mîna și nu m-ați poftit să mă așez...

— Mă rog, dacă dorești... zice principesa zîmbind și întinzîndu-i mîna. Dar face să te superi pentru atîta lucru?...

— Parcă mă supăr? și doctorul rîde, dar îndată se aprinde iarăși, își scoate pălăria și, făcîndu-și vînt cu ea, urmează cu însuflețire: Ca să spun drept, de mult aștept prilejul să vă spun tot, tot... După mine,

dumneavoastră, întocmai ca Napoleon, consideraţi oamenii ca fiind doar carne de tun. Cu singura deosebire că Napoleon avea cel puţin o justificare, pe cînd disprețul dumneavoastră nu are nici atît.

— Cum, eu îi disprețuiesc pe oameni? Eu? face principesa uimită, apoi, ridicînd din umeri, zîmbește din nou.

— Da, dumneavoastră. Poate că vreţi dovezi? Iată-le! La Mihalțevo trăiesc din cerșit trei foști bucătari, care au orbit de dogoarea cuptoarelor din bucătăriile dumneavoastră. Toţi oamenii sănătoși, voinici și arătoși de pe zecile de mii de deseatine care alcătuiesc moșiile dumneavoastră, au fost luaţi fie de dumneavoastră, fie de cei care s-au oploșit pe lîngă dumneavoastră și făcuţi vechili, lachei sau vizitii. Fiinţele acestea cu două picioare au fost crescute în spirit de slugărnicie, s-au îmbuibat, s-au sălbăticit și, într-un cuvînt, și-au pierdut chipul și asemănarea cu Dumnezeu. Medicii tineri, agronomii, învăţătorii și, îndeobște, toţi intelectualii, au fost luaţi de la îndeletnicirile și de la munca lor cinstită și, pentru o bucată de pîine, au fost obligaţi să se preteze la tot felul de maimuţăreli, de care se rușinează orice om de treabă. Și în mai puţin de trei ani de slujbă, aceşti tineri ajung fățarnici, linguşitori, pîrîtori... Mă rog, bine e asta? Administratorii polonezi, spionii aceștia ticăloși, toţi Kazimirii și Kactanii dumneavoastră, cutreieră de dimineaţa și pînă seara zecile de mii de deseatine și, ca să vă fie pe plac, caută să ia cîte trei piei de pe un bou. Vedeţi, vorbesc fără șir, dar n-are a face. Pe oamenii de jos, din popor, dumneavoastră nu-i socotiţi ca pe oameni. De altfel, chiar și prinţii, conţii și arhiereii care vin la dumneavoastră nu sînt socotiţi decît ca un decor, nu ca fiinţe vii. Dar... dar ceea ce mă revoltă mai ales e faptul că aveţi o avere de peste un milion și nu faceţi nimic pentru oameni, absolut nimic!

Mirată, speriată și ofensată, principesa nu știe ce să facă și ce să răspundă. Niciodată nu i s-a vorbit pe un ton ca acesta. Glasul antipatic și furios al doctorului, vorba lui greoaie și bîlbîită îi sună în urechi

ca bătăi asurzitoare de ciocan. Pe urmă începe a i se părea că doctorul, care gesticulează mereu, o lovește cu pălăria peste cap.

— Nu-i adevărat! șoptește ea cu glas rugător. Am făcut mult bine oamenilor, doar știi și dumneata.

— Ce spuneți? strigă doctorul. E cu putință oare să mai credeți că operele dumneavoastră de binefacere sînt ceva serios și folositor și să nu vă dați seama că totul nu e decît o fanfaronadă? O comedie de la început și pînă la sfîrșit, un joc de-a dragostea pentru aproapele, dar un joc fără ascunziș, așa fel că pînă și copiii și femeile cele mai mărginite își dau seama de asta? Iată, să luăm de pildă — cum îi spune? — azilul de bătrîne rămase singure pe lume, în care m-ați numit așa ceva ca un fel de medic-șef, în timp ce dumneavoastră erați președintă de onoare. Doamne Dumnezeule, ce instituție simpatică! Ați zidit o casă cu parchet pe jos și cu lucarnă la acoperiș, ați adunat de prin sate vreo zece babe pe care le-ați obligat să doarmă sub plapome de molton și pe cearșafuri de olandă și să mănînce caramele.

Doctorul pufnește de rîs în pălărie, cu răutate, apoi urmează repede, înecîndu-se:

— Ce caraghioslîc! Funcționarii mărunței ai azilului încuiau în dulapuri plapomele și cearșafurile, ca să nu le murdărească babele. Să doarmă pe jos, vidmele dracului! Bietele băbuțe nu îndrăzneau nici să se așeze pe paturi, nici să-și îmbrace camizoanele, nici să calce pe parchet. Totul era păstrat pentru paradă și dosit de bătrîne ca de hoți, nenorocitele fiind nevoite să-și țină zilele și să se îmbrace din mila Domnului, căruia i se rugau zi și noapte să le scape mai repede de pușcărie și de oblăduirea „întru mîntuirea sufletului“ a ticăloșilor care crăpau de osîndă și cărora le încredințaseți sarcina de a le purta de grijă. Dar cei mai mari știți ce făceau? Să te prăpădești de rîs, nu alta! Cam de două ori pe săptămînă, spre seară, începeau să sosească în galop treizeci și cinci de mii de curieri vestind cum că a doua zi avea să vină la azil principesa (adică dumneavoastră). Asta însemna că trebuia să-mi las bolnavii, să mă

îmbrac și să vin și eu la paradă. Bun. Mă prezentam la azil. Îmbrăcate curățel, cu rochii noi, bătrînele stăteau gata aliniate și așteptau. Pe lîngă ele se învîrtea directorul azilului, un fost „șobolan de garnizoană" în retragere, cu un zîmbet dulceag și fățarnic. Bătrînele căscau, se uitau una la alta, dar nu îndrăzneau să se plîngă. Așteptam. Și iată că sosea în galop administratorul secund al moșiei. După o jumătate de oră descindea administratorul, ceva mai tîrziu administratorul general, apoi altă mărire, și alta, și alta... Veneau, veneau mereu! Toți aveau un aer grav și misterios. Iar noi așteptam, așteptam, lăsîndu-ne cînd pe un picior, cînd pe celălalt, ne uitam la ceas — și toate le făceam într-o tăcere de mormînt, pentru că nu ne puteam suferi unii pe alții și eram la cuțite. Trecea așa o oră, treceau două... în sfîrșit, apărea în zare o caleașcă și... și...

Doctorul izbucnește într-un rîs ascuțit și urmează, cu glas subțirel:

— Și dumneavoastră coborați din caleașcă, iar vidmele bătrîne, la comanda șobolanului de garnizoană, începeau să cînte: „Cuvîntul nu-i în stare să arate cît de slăvit e Domnul în Sion..." Frumos, nu-i așa?

De data aceasta, doctorul rîde în octave adînci și dă din mînă de parcă ar vrea să arate că nu mai poate articula o vorbă de-atîta rîs. Rîde greoi, aspru, cu dinții încleștați, cum rîd oamenii răi. Și în rîsul lui, ca și în chipul lui și în privirea ușor impertinentă, se vede limpede că disprețuiește din tot sufletul și pe principesă, și azilul ei și bătrînele. La drept vorbind, nu e nimic de rîs în tot ce povestește cu atîta stîngăcie și brutalitate. Totuși rîde cu gust, ba chiar cu satisfacție.

— Dar școala? urmează el, suflînd din greu de atîta rîs. Vă mai aduceți aminte cum ați vrut să vă faceți chiar dumneavoastră profesoara copiilor de mujic? Se vede că strașnice lecții le-ați mai ținut, de vreme ce, curînd după asta, toți școlarii au dat bir cu fugiții, de-au trebuit întîi să-i bată și pe urmă să le dea bani ca să vină din nou la școală! Dar cînd

ați vrut să hrăniți cu biberonul copiii de țîță ai mamelor care se duceau la munca cîmpului ? Vă mai aduceți aminte ? Umblați prin sate, plîngînd că femeile își luau plodurile cu ele la cîmp ! Pînă la urmă, starostele a trebuit să le dea poruncă să-și lase copiii acasă, cu rîndul, ca să aveți dumneavoastră cu ce vă distra... Însă, lucru de mirare : toată lumea fugea de milostenia dumneavoastră cum fug șoarecii de pisică ! De ce, oare ? Foarte simplu. Nu că norodul ar fi ignorant și lipsit de sentimentul recunoștinței, cum ați încercat să vă justificați, ci pentru că — iertați-mi expresia — pentru că în toate inițiativele dumneavoastră nu era nici un pic de dragoste sau de milă, ci numai dorința de a vă distra cu păpuși vii și nimic altceva... Cine nu știe să facă deosebire între oameni și cățeii de salon, acela să nu-și bată capul cu filantropia. Vă rog să mă credeți că între oamenii și pudelii de tot felul e o mare deosebire.

Inima principesei bate cu putere, urechile îi vîjîie și i se pare că doctorul, care vorbește repede și cu patimă, bîlbîindu-se și gesticulînd, nu încetează de a o lovi cu pălăria peste cap. Un singur lucru înțelege : că omul care-i vorbește e lipsit de educație, că e grosolan, rău și nerecunoscător. Dar anume ce vrea și ce-i spune, nu e în stare să înțeleagă.

— Pleacă ! zice ea cu glas plîngător, ridicînd brațele în sus ca să-și apere capul de pălăria doctorului. Pleacă !

— Dar felul cum vă purtați cu cei din serviciul dumneavoastră ! urmează doctorul, indignat. Nici măcar nu-i socotiți ca pe niște oameni, tratîndu-i ca pe cei din urmă pungași ! Ingăduiți-mi să vă întreb : pe mine, de pildă, de ce m-ați concediat ? Am slujit zece ani la tatăl dumneavoastră, apoi la dumneavoastră, am muncit cinstit, fără să știu ce e sărbătoarea sau concediul. Mi-am cîștigat dragostea oamenilor pînă la o sută de verste împrejur, pentru ca într-o bună zi să mi se aducă la cunoștință că nu mai sînt în serviciul dumneavoastră. Pentru care vină ? Nici pînă astăzi nu-mi pot da seama. Ce importanță are că sînt doctor în medicină, nobil, absolvent al universității

din Moscova, tată de familie? Mă puteți arunca afară, fără nici o explicație, ca pe o cîrpă oarecare! Ce rost ar avea să-și bată cineva capul cu mine? Mai tîrziu am aflat că nevastă-mea a fost de vreo trei ori la dumneavoastră, pe ascuns, fără știrea mea, să vă roage să mă reprimiți în serviciu, dar n-ați primit-o nici măcar o dată. Mi s-a spus că stătea și plîngea pe sală... Nu, n-o să-i iert niciodată această umilință, niciodată!

Doctorul tace și-și strînge buzele, chibzuind ce lucruri neplăcute ar mai putea să-i spună ca să se răzbune. Își aduce aminte de ceva și chipul încruntat și rece i se luminează dintr-o dată.

— Să luăm acum atitudinea dumneavoastră față de această mănăstire, urmează el cu aceeași patimă. N-ați cruțat niciodată pe nimeni și, cu cît un loc e mai sfînt, cu atît are mai multe șanse să pătimească de pe urma milosteniei și a bunătății dumneavoastră îngerești. De ce veniți aici? Îngăduiți-mi să vă întreb: ce căutați la călugării aceștia! Ce aveți dumneavoastră cu Hecuba, și ce are Hecuba cu dumneavoastră?[1] Să vă spun eu: e vorba de aceeași slăbiciune pentru amuzament, pentru joc, de același dispreț pentru ființa omenească și de nimic altceva! Doar nu credeți în Dumnezeul acestor călugări, și nu credeți pentru că aveți în adîncul inimii un Dumnezeu al dumneavoastră, acela la care ați ajuns cu mintea în ședințele de spiritism. Rînduielile bisericești le priviți cu îngăduință: nu vă duceți nici la liturghie, nici la vecernie, preferați să dormiți pînă la amiază... Atunci, ce căutați aici?... Veniți la mănăstire cu Dumnezeul dumneavoastră și vă închipuiți că mănăstirea consideră prezența dumneavoastră ca pe o mare cinste! Ei bine, eu unul mă îndoiesc de asta!

---

[1] Hecuba — personaj din „Iliada" de Homer, soția lui Priam, regele Troiei. Expresia folosită aici, care arată indiferență față de ceva sau cineva, vine de la versurile lui Shakespeare: „Și toate-acestea sînt pentru nimic! / Pentru Hecuba! / Ce-i lui Hecuba și ce-i el Hecubei, / De-o poate plînge-așa?" (Shakespeare, Hamlet, actul II, scena 2, pag. 93, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, în traducerea lui Petru Dumitriu.) (n. ed.).

V-ați întrebat vreodată — așa, într-o doară — cam cît li costă pe călugări vizitele dumneavoastră? Ați sosit aici astă-seară, dar încă de alaltăieri a venit un călăreț, trimis de administratorul domeniilor dumneavoastră, să vă anunțe sosirea. Ieri toată ziua vi s-a pregătit apartamentul și ați fost așteptată. Astăzi de dimineață v-a sosit avangarda — camerista dumneavoastră, o obrăznicătură, care toată ziua s-a fîțîit prin curte, zăpăcind pe toată lumea cu întrebări și cu porunci... Ce să vă spun, m-a scos din sărite! De dimineață călugării stau ca pe jăratic, că, — de! Dacă nu v-ar primi cu tot alaiul, ar fi vai de capul lor! V-ați plînge arhiereului: „Înalt prea sfinte, călugării nu țin la mine! Nu înțeleg cu ce le-am greșit? E drept, sînt o mare păcătoasă, dar mă simt atît de nefericită!“ O mănăstire a și avut deja neplăceri din pricina dumneavoastră. Arhimandritul e om cu carte, ocupat, n-are o clipă de răgaz, iar dumneavoastră mereu trimiteți după el și-i stricați rostul. N-aveți nici un pic de considerație nici pentru bătrînețele lui, nici pentru demnitatea lui de om al bisericii. Dacă le-ați face danii cu inimă largă, aș mai înțelege. Dar de cînd veniți aici, călugării n-au văzut de la dumneavoastră nici măcar o sută de ruble!

De obicei, cînd o tulburau oamenii, cînd se socotea neînțeleasă sau jignită și nu știa ce să răspundă și ce să facă, principesa se pornea pe plîns. Pînă la urmă, așa a făcut și acum. Și-a acoperit fața și a început să plîngă sughițînd des și subțirel, ca un copil. Doctorul a amuțit dintr-o dată și s-a uitat la ea. S-a întunecat la față și și-a luat un aer grav.

— Iertați-mă, principesă! a îngăimat el cu glas înăbușit. M-am lăsat dus de un sentiment urît și mi-am cam ieșit din fire. Îmi pare rău.

Și, tușind rușinat, s-a depărtat cu pași grăbiți, uitînd să-și pună pălăria pe cap.

Pe cer au început să sclipească stele. Se vede că și luna răsărise, deoarece de partea cealaltă a mănăstirii cerul era limpede și străveziu. De-a lungul zidului alb zburau, fără zgomot, liliecii.

Orologiul a bătut, rar, de trei ori. Trebuie să fi fost nouă fără un sfert. Principesa s-a ridicat și a luat-o încet spre poartă. Se simțea jignită și plîngea mereu. I se părea că toate cîte erau în jurul ei o compătimeau : și copacii, și stelele, și liliecii, ba chiar și orologiul, care bătuse parcă mai melodios, ca s-o consoleze. Plîngea și se gîndea că ar fi bine să se retragă pe toată viața în vreo mănăstire. In serile liniștite de vară s-ar plimba singură pe alei, ofensată și neînțeleasă de oameni, și numai Dumnezeu și cerul înstelat i-ar vedea lacrimile de mucenică... In biserică slujba vecerniei nu se sfîrșise încă. Principesa s-a oprit să asculte. Cît de frumos răsunau cîntările bisericești în văzduhul încremenit al nopții ! Cît de dulci îi păreau lacrimile și cît de duioasă suferința, cînd le asculta !

Ajungînd în odaia ei, s-a uitat în oglindă, și-a pudrat fața plînsă și s-a așezat să cineze. Călugării știau că-i place marinata de cegă, ciupercile mici, vinul de Malaga și turta dulce, care lasă în gură un parfum de chiparos. De cîte ori venea la mănăstire, i se serveau totdeauna aceste bunătăți. In timp ce mînca ciupercuțele și bea vin de Malaga, principesa se gîndea că în curînd o să fie ruinată și că toți or s-o părăsească, că administratorii, logofeții, contabilii și cameristele, cărora le făcuse atîta bine, or s-o trădeze, or să înceapă a-i răspunde obrăznicii și că toată lumea de pe pămînt o să se ridice împotriva ei, rîzînd și bătîndu-și joc de ea. Atunci o să renunțe la titlul de principesă, la lux, la societate, și o să intre în vreo mănăstire, fără să facă vreo imputare cuiva. O să se roage Celui de Sus pentru dușmanii ei, și abia atunci or s-o înțeleagă și or să vină să-i ceară iertare. Dar o să fie prea tîrziu...

După ce s-a ospătat, s-a lăsat în genunchi în fața icoanei și a citit două capitole din Evanghelie. Apoi camerista i-a făcut patul și principesa s-a culcat. Și-a întins trupul sub cuvertura albă, a oftat cu ușurare, adînc, așa cum oftează omul după ce a plîns, și-a închis ochii și a ațipit...

Cînd s-a trezit a doua zi, s-a uitat la ceas : era nouă și jumătate. Pe covorul de lîngă pat se întindea

o rază îngustă și strălucitoare de soare, care se strecurase pe fereastră și-și risipea prin odaie lumina firavă. Dincolo de perdeaua neagră, muștele bîzîiau la geamuri.

„E încă devreme!“ s-a gîndit principesa și a închis iarăși ochii.

Întinzîndu-se și alintîndu-se în pat, și-a adus aminte de întîlnirea din ajun cu doctorul, de gîndurile cu care adormise și că era nenorocită. Și-a adus aminte apoi de soțul ei, care stătea la Petersburg, de administratori, de doctori, de vecini, de slujbașii pe care-i știa... Un șir lung de bărbați cunoscuți a defilat în închipuirea ei. Și a zîmbit, zicîndu-și că dacă toți acești oameni ar putea să-i pătrundă în suflet și s-o înțeleagă, ar fi cu toții la picioarele sale...

La unsprezece și un sfert și-a chemat camerista.

— Hai, Dașa, să ne îmbrăcăm! i-a zis, alintat. Adică, stai: du-te întîi și poruncește să înhame caii. Trebuie să mergem la Klavdia Nikolaevna.

Cînd a coborît din arhondaric să se urce în caleașcă, lumina orbitoare a soarelui a făcut-o să clipească din ochi și să rîdă de plăcere. Într-adevăr, era o zi nespus de frumoasă. Uitîndu-se printre pleoapele pe jumătate închise la călugării care se adunaseră în fața cerdacului, s-o petreacă, principesa i-a salutat prietenește cu capul, zicîndu-le:

— Vă las cu bine, prieteni! Pe poimîine!

A rămas surprinsă plăcut cînd l-a zărit printre călugări și pe doctor. Avea fața palidă și întunecată.

— Principesă, a început el, scoțîndu-și pălăria cu un zîmbet vinovat. Vă aștept de mult. Iertați-mă, pentru Dumnezeu... Aseară m-a cuprins un sentiment urît, de răzbunare, și v-am spus tot felul de prostii... Într-un cuvînt, vă cer iertare.

Principesa a schițat un zîmbet drăgălaș și i-a întins mîna, pe care doctorul a sărutat-o roșind.

Silindu-se să semene cît mai mult cu o păsărică, principesa a sărit sprintenă în caleașcă și a început să dea din cap în toate părțile. Își simțea sufletul ușor, vesel și cald și își dădea seama că zîmbetul ei era mai blînd și mai prietenos ca oricînd. Tot timpul

cît trăsura a ieșit, mai întîi la pas, pe poartă, apoi gonind pe șoseaua prăfuită de-a lungul izbelor, a grădinilor și a șirurilor nesfîrșite de căruțe și de pelerini, care se îndreptau pîlcuri-pîlcuri spre mănăstire — principesa n-a încetat să clipească din ochi și să zîmbească blînd. Își zicea că nu există o desfătare mai mare ca aceea de a duce cu tine pretutindeni căldură, lumină și bucurie, de a ierta ofensele și de a zîmbi cu prietenie dușmanilor... Țăranii care o întîlneau pe drum o salutau, caleașca alerga ușor pe șosea ca pe un covor moale, de sub roți se înălțau nori de praf, pe care vîntul îi împrăștia peste lanurile aurii de secară, și principesei i se părea că trupul ei nu era legănat de pernele caleștii, ci de nori, și că ea însăși semăna cu un nouraș ușor și străveziu...

— Ce fericită sînt! șoptea, închizîndu-și ochii. Ce fericită sînt!

O POVESTE BANALĂ
DIN ÎNSEMNĂRILE UNUI BĂTRÎN

I

EXISTĂ în Rusia un profesor emerit, Nikolai Stepanovici cutare; are grad de consilier ministerial şi e cavaler al celui mai înalt ordin. De altfel, are aşa de multe decoraţii ruseşti şi străine, încît atunci cînd e nevoit să şi le pună pe toate, studenţii îi spun „catapeteazmă". Nu are relaţii decît în cercurile cele mai aristocratice. Cel puţin în ultimii 25—30 de ani, n-a fost învăţat celebru în Rusia cu care să nu fi fost în relaţii de strînsă prietenie. Astăzi nu mai are cu cine să fie prieten, dar dacă ar fi să vorbim de trecut, lista nesfîrşită de amici s-ar încheia cu nume ca Pirogov, Kavelin şi poetul Nekrasov, care i-au arătat cea mai sinceră şi mai caldă prietenie. E membru activ al tuturor universităţilor din Rusia şi al altor trei din străinătate. Şi aşa mai departe. Toate acestea, precum şi multe altele s-ar mai putea adăuga, alcătuiesc ceea ce se cheamă numele meu.

Trebuie să spun că numele meu e popular. Îl cunoaşte orice om cu ştiinţă de carte din Rusia, iar în străinătate e citat adesea de pe catedre, adăugîndu-i-se totdeauna „cunoscutul" şi „venerabilul". Numele meu e dintre puţinele nume fericite, care nu pot fi nici luate în batjocură, nici pomenite fără rost în public sau în presă: altminteri, gestul ar fi socotit drept deplasat. Şi cu drept cuvînt. Doar de numele meu e strîns legată noţiunea de om celebru, cît se poate de înzestrat şi, incontestabil, folositor societăţii. Îmi

place munca și-s rezistent ca o cămilă, ceea ce e destul de important, și sînt și capabil, ceea ce e și mai important. Afară de asta, fiindcă veni vorba, sînt un om binecrescut, modest și cinstit. Nu mi-am vîrît niciodată nasul în literatură și în politică, n-am alergat după popularitate polemizînd cu ignoranții, n-am ținut discursuri nici la banchete și nici la înmormîntările colegilor mei... Într-un cuvînt, numele meu de om de știință nu prezintă nici o pată și nu are de ce se plînge. E un nume fericit.

Cel care poartă acest nume, adică eu, e un bărbat de 62 de ani, chel, cu dantură falsă și cu un tic incorigibil. Pe cît de strălucitor și de frumos e numele meu, pe atît de șterșă și de urîtă e persoana mea. Capul și mîinile îmi tremură de slăbiciune. Gîtul aduce cu mînerul unui contrabas, ca al uneia din eroinele lui Turgheniev. Pieptul mi-e scofîlcit, umerii înguști. Cînd vorbesc sau cînd citesc, gura mi se strîmbă într-o parte, iar cînd zîmbesc, toată fața mi se umple de zbîrcituri gălbejite, de om bătrîn. Făptura mea jalnică nu are nimic impunător. Doar cînd mă apucă ticul, chipul meu ia o expresie stranie, care fără îndoială că trezește în cei care se uită la mine un gînd sinistru: „Nici vorbă, omul ăsta o să moară curînd".

Prelegerile mi le expun destul de bine. Ca și altădată, pot să rețin atenția ascultătorilor timp de două ore. Pasiunea cu care vorbesc, limba literară a expunerii și humorul fac aproape să nu se observe deficiențele glasului meu, care e searbăd, aspru și pițigăiat ca al unui popă musulman. Dar de scris, scriu mizerabil. Porțiunea din creier care are în sarcina ei această datorie, refuză să mă mai servească. Memoria mi-a slăbit, ideile mi-s cam lipsite de continuitate și, cînd vreau să le aștern pe hîrtie, am impresia că pierd simțul legăturii organice dintre ele. Construcția ideilor e uniformă, fraza e săracă și șovăielnică. De multe ori mi se întîmplă să scriu ce n-aș vrea. Cînd ajung la sfîrșit, nu mai țin minte începutul. Uneori uit cuvintele cele mai uzuale, iar ca să evit în text fraze de prisos și propoziții introductive inutile, sînt totdeauna nevoit să consum foarte multă energie.

Și primul caz, și cel de-al doilea, dovedesc cît se poate de limpede scăderea potențialului meu intelectual. Și, lucru de mirare: cu cît textul pe care-l scriu e mai simplu, cu atît efortul e mai chinuitor. În fața unui articol științific mă simt mult mai la largul meu, mai sigur pe mintea mea, decît în fața unei scrisori de felicitare, sau a unui scurt referat. Și încă ceva: îmi vine mult mai ușor să scriu în limba germană sau engleză, decît în limba rusă.

În ce privește felul meu de viață de acum, trebuie să spun, înainte de toate, că în vremea din urmă sufăr de insomnie. Dacă m-ar întreba cineva: care e caracteristica principală, de bază, a existenței mele, i-aș răspunde: insomnia. Ca de obicei, mă dezbrac și mă vîr în pat totdeauna la miezul nopții. Adorm imediat, dar pe la ora unu și ceva mă trezesc și mi se pare că nici nu m-am culcat. Vrînd-nevrînd, mă dau jos din pat și aprind lampa. O oră sau două măsor odaia în lung și în lat și cercetez tablourile și fotografiile de mult cunoscute. Cînd ajung să mă plictisesc de atîta umblet, mă așez la masa de lucru. Stau așa, ca și cum aș fi încremenit, fără să mă gîndesc la nimic și fără să doresc nimic. Dacă dau cu ochii de vreo carte, întind mîna inconștient și încep s-o citesc fără nici un interes. Așa mi s-a întîmplat mai dăunăzi, cînd, într-o singură noapte, am citit un roman întreg. Purta un titlu ciudat: „Despre ce ciripește rîndunica". Alteori, ca să-mi concentrez atenția, mă apuc să număr pînă la o mie, sau caut să-mi imaginez chipul vreunuia din colegi, încercînd să-mi aduc aminte în ce an și în ce împrejurări și-a început activitatea. Îmi place, de asemenea, să ascult zvonurile nopții. Iată, în a treia odaie o aud pe Liza, fata noastră, bolborosind ceva, repede, prin somn, sau pe nevastă-mea care traversează salonul cu lumînarea în mînă și, ca de obicei, scapă pe podea cutia cu chibrituri, sau cum trosnește de uscăciune dulapul, sau cum sfîrîie pe neașteptate fitilul lămpii. Și nu știu de ce, toate aceste zgomote îmi tulbură sufletul.

A nu dormi noaptea, înseamnă a-ți da seama în orice clipă că ești anormal. De aceea aștept cu nerăb-

dare să se facă ziuă, cînd am dreptul să nu dorm. Dar trece o bună bucată de vreme, chinuitoare, înainte de a auzi cocoșul cîntînd în curte. E primul meu crainic. Îndată ce-și termină el cucurigul, știu că peste o oră, jos, o să se trezească portarul și, tușind mînios, o să se pornească, Dumnezeu știe de ce, să urce scările. După aceea, văzduhul o să înceapă a păli încetul cu încetul dincolo de ferestre și or să răsune glasuri pe stradă...

La mine, ziua începe o dată cu sosirea nevesti-mi. De obicei, intră în odaie numai în fustă, nepieptănată, dar spălată și mirosind a apă de colonie. Vine cu un aer, de parcă ar fi intrat din întîmplare și de fiecare dată spune același lucru :

— Iartă-mă, numai o clipă... Iar n-ai dormit ?

Și, zicînd acestea, stinge lampa, se așază la masă și începe să vorbească. Nu sînt proroc, dar știu dinainte ce o să spună. În fiecare dimineață repetă același și același lucru. De obicei, după întrebările pline de îngrijorare cu privire la sănătatea mea, își aduce aminte deodată de băiatul nostru, care e ofițer la o unitate din Varșovia. La fiecare douăzeci ale lunii îi trimitem cîte 50 de ruble și tocmai acesta e subiectul principal al discuției noastre.

— Nici vorbă că ne vine greu, oftează tovarășa mea de viață, dar pînă cînd nu s-o putea ține pe propriile lui picioare, sîntem datori să-l ajutăm. Trăiește printre străini, are leafă mică, sărmanul... Totuși, dacă vrei, luna viitoare o să-i trimitem numai patruzeci în loc de cincizeci. Ce zici ?

Experiența de fiecare zi ar fi avut timp s-o convingă că cheltuielile noastre nu se micșorează numai pentru că vorbim mereu de ele. Dar nevastă-mea nu ține seama de experiență și în fiecare dimineață, cu o regularitate matematică, îmi vorbește de băiatul nostru, ofițerul, de pîinea, care a dat Dumnezeu și s-a mai ieftinit, dar în schimb zahărul s-a scumpit cu două copeici. Și toate acestea mi le spune cu un glas de parcă mi-ar aduce la cunoștință cine știe ce noutăți.

Eu o ascult, dau din cap în neştire şi, fiindcă n-am închis ochii toată noaptea, în mintea mea îşi fac loc gînduri inutile şi ciudate. Mă uit la nevastă-mea şi mă minunez ca un copil, întrebîndu-mă nedumerit: e cu putinţă oare ca această femeie bătrînă, greoaie, peste măsură de grasă, cu o expresie idioată de îngrijorare meschină şi de teamă pentru o bucată de pîine. cu privirea împăienjenită de mult ce se gîndeşte la datorii şi la nevoi, care nu ştie să vorbească decît de cheltuieli şi să zîmbească atunci cînd vine vorba de ieftinirea vieţii — e cu putinţă oare ca această femeie să fi fost cîndva subţirica mea Varia, de care m-am îndrăgostit cu patimă pentru mintea ei sănătoasă şi limpede, pentru sufletul ei curat, pentru frumuseţea ei şi, ca Othello de Desdemona, pentru „compasiunea" ei faţă de ştiinţa mea? Stau şi mă întreb: oare asta să fie soţia mea Varia, care mi-a dăruit cîndva un băiat?

Mă uit atent la faţa bătrînei, la trupul ei greoi şi încerc să găsesc în ea pe Varia mea. Dar din tot ce a fost odinioară n-a rămas decît grija pentru sănătatea mea şi obiceiul de a spune lucrurilor mele „ale noastre": leafa noastră, căciula noastră... Mă uit la ea, mi se strînge inima de durere şi, ca să-i fac pe plac, o las să-mi spună tot ce vrea şi tac chiar atunci cînd judecă oamenii cu patimă sau mă ţine de rău că nu fac practică şi că nu public manuale şcolare.

Discuţia noastră se încheie totdeauna în acelaşi fel. Nevastă-mea îşi aduce aminte deodată că nu mi-am luat încă ceaiul şi sare speriată.

— Samovarul e pe masă de cine ştie cînd şi eu stau şi trăncănesc! zice. Uitucă ce-s, Doamne iartă-mă!

Şi porneşte repede spre uşă, dar se opreşte în prag şi începe iar:

— Nu ştiu dacă mai ţii minte că-i datorăm lui Egor leafa pe cinci luni. De cîte ori n-am spus că nu-i bine să întîrziem cu plata slugilor! E mult mai uşor să dau cîte zece ruble pe lună, decît cincizeci la cinci luni.

După ce trece de pragul uşii, se opreşte din nou şi-i dă înainte:

— Dè nimeni nu mi se rupe inima ca dè biata noastră Liza. Invaţă drăguţa de ea la conservator, totdeauna e în societate aleasă, dar umblă îmbrăcată ca vai de om. Are o şubuşoară, de i-e şi ruşine să iasă cu ea pe stradă! Dacă ar fi fata altcuiva, aş mai zice, dar toată lumea ştie că tatăl ei e un profesor vestit, consilier ministerial!

După ce-mi scoate ochii cu celebritatea şi cu gradul meu, pleacă, în sfîrşit. Aşa începe ziua pentru mine. Dar nici în continuare nu e mai bună.

In timp ce-mi beau ceaiul, intră Liza. E gata îmbrăcată să plece la conservator: cu şubuşoară, cu căciuliţă şi cu notele subsuoară. Are douăzeci şi doi de ani, dar pare mult mai tînără. E frumuşică, seamănă puţin cu nevastă-mea cînd era tînără. Liza îmi sărută cu gingăşie fruntea şi mîna şi ciripeşte:

— Bună dimineaţa, tăticule! Eşti bine, sănătos?

Pe vremea cînd nu era decît un copil, îi plăcea grozav îngheţata şi o duceam des la cofetărie. Pentru Liza, îngheţata era unitatea de măsură în ce priveşte superlativele. Cînd simţea nevoia să-mi spună ceva plăcut, zicea: „Tată, eşti un om de vanilie!“ Fiecare deget îşi avea adjectivul lui: unul era de fistic, altul de vanilie, al treilea de zmeură, şi aşa mai departe. De obicei, cînd venea să-mi spună bună dimineaţa, o luam pe genunchi şi, sărutîndu-i degetele, repetam:

— De vanilie... de fistic... de lămîie...

In virtutea obişnuinţei îi sărut şi acum degetele, îngăimînd: „de fistic... de vanilie... de lămîie“... Numai că, nu ştiu de ce, dar jocul nu mai iese ca altădată. S-ar zice că eu însumi sînt rece ca îngheţata, ceea ce mă face să mă ruşinez. Cînd intră Liza în odaie şi îşi lipeşte buzele de fruntea mea, tresar, ca şi cum m-ar înţepa o albină. Un zîmbet silit îmi schimonoseşte gura şi-mi întorc capul în altă parte. De cînd mă chinuieşte insomnia, un gînd îmi stă înfipt în minte ca un cui: fata mea vede, şi încă destul de des, cum eu, om bătrîn, cu renume, sînt strivit de ruşine din pricină că i-s dator lacheului; vede, de

asemenea, cum grija unor datorii mărunte mă face adeseori să-mi las lucrul și să măsor ceasuri la șir odaia în lung și în lat, pe gînduri... Atunci, de ce nu vine niciodată la mine, într-ascuns de mamă-sa, și nu-mi șoptește: „Tată, văd că ai nevoie de bani, uite ceasul meu, brățările mele, cerceii, rochiile... Pune-le amanet...“ De ce nu renunță la plăcerea costisitoare de a studia muzica, cînd își dă foarte bine seama că și eu, și maică-sa, stăpîniți de un fals sentiment, căutăm să ne ascundem sărăcia de oameni? Firește că n-aș primi nici ceasul, nici brățările ei și nici un fel de sacrificiu. Ferească Dumnezeu, n-am nevoie de nimic!

Mă gîndesc în același timp și la băiatul nostru, care e ofițer la Varșovia. E un tînăr cinstit, cu mintea ageră, dar eu nu mă mulțumesc numai cu atît. Îmi zic că, dacă eu aș fi avut un tată bătrîn și aș fi știut că sînt clipe cînd i-e rușine de sărăcia lui, aș fi renunțat la situația mea de ofițer și m-aș fi angajat pe undeva ca muncitor. Asemenea gînduri despre copiii mei mă otrăvesc, pur și simplu. Ce rost au? Numai un om mărginit și înrăit poate nutri în sufletul lui un sentiment de ură împotriva unor muritori de rînd, doar pentru faptul că nu sînt eroi! Însă, destul despre astea.

La ora nouă fără un sfert trebuie să plec să-mi țin prelegerea în fața iubiților mei studenți. Mă îmbrac și plec pe drumul pe care îl cunosc de treizeci de ani și care, pentru mine, își are povestea lui. Iată, în locul casei mari și cenușii unde e acum farmacia, a fost cîndva căsuța în care era o berărie. În berăria aceea mi-am pregătit eu disertația și tot acolo i-am scris Variei cea dintîi scrisoare de dragoste. Am scris-o cu creionul, pe o foaie pe care era tipărit: *Historia morbi*[1]. Iată și băcănia. La început o ținea un jidănaș, care-mi dădea țigări pe datorie, apoi o muiere grasă, căreia-i erau dragi studenții pentru că „fiecare din ei are o mamă“. Acum o stăpînește un negustor roșcovan, căruia nu-i pasă de nimic și care își bea ceaiul dintr-un ceainic de aramă. Iată și porțile uni-

[1] „Istoria bolii“ (lat.) (n. t.).

versității — mohorîte și părăginite. Se vede că nu le-a mai reparat nimeni de mult... Iată și portarul. E îmbrăcat cu cojoc și pare plictisit. Ceva mai încolo, măturoiul, grămezi de zăpadă... Asupra unui tînăr proaspăt sosit din provincie și care își închipuie că templul științei e într-adevăr un templu, porțile acestea nu pot lăsa o impresie reconfortantă. Și, în general, aspectul mohorît, de lucru învechit, al tuturor clădirilor universității, al scărilor, cuierelor și băncilor, apoi pereții afumați ca și lumina insuficientă de pe coridoare și din amfiteatre, toate acestea sînt dintre primele cauze care contribuie la crearea unei stări sufletești deprimante... Iată și grădina universității. Am impresia că nu s-a schimbat nici în bine, nici în rău de pe vremea cînd eram student. Mie unuia nu-mi place. Ar fi fost mult mai cuminte dacă în locul plopilor ofticoși, al salcîmilor anemici și al tufelor rare de liliac tușinat, să se fi înălțat pini falnici și stejari plini de umbră. Studentul, a cărui dispoziție pentru învățătură depinde în majoritatea cazurilor de mediul înconjurător, ar trebui să aibă mereu înaintea ochilor imagini mărețe, pline de putere și de frumusețe... Să-l ferească Dumnezeu de copaci prăpădiți, de geamuri sparte, de ziduri cenușii și de uși capitonate cu mușama ferfenițită!

Cînd mă apropii de intrare, ușa se deschide și-mi iese înainte ușierul Nikolai, tizul și vechiul meu tovarăș de muncă. După ce-mi face loc să intru, își drege glasul și zice:

— E ger, excelența voastră!

Iar dacă șuba mi-e udă:

— Plouă, excelența voastră!

Apoi o ia înaintea mea și-mi deschide toate ușile din cale. Cînd ajungem în birou, îmi scoate ușurel șuba și, în vremea asta, mă pune la curent cu ultimele noutăți din cetatea universitară. Datorită legăturilor strînse dintre toți ușierii și paznicii din universitate, Nikolai știe tot ce se petrece pe la cele patru facultăți, prin cancelarii, în cabinetul rectorului și în bibliotecă. Dar ce nu știe el? Cînd se întîmplă, de pildă, să fie la ordinea zilei demisia rectorului sau a

vreunui decan, îl aud înșirînd ușierilor mai tineri numele candidaților, indicînd în același timp că pe cutare n-o să-l accepte ministrul, iar cutare o să-și retragă singur candidatura. Apoi începe să povestească, cu lux de amănunte, despre nu știu ce hîrtii secrete sosite la cancelarie, despre o discuție, care ar fi avut loc în mare taină între ministru și efor, și așa mai departe. De altfel, dacă lăsăm la o parte unele detalii, aproape totdeauna are dreptate. Aprecierile lui asupra candidaților sînt cam originale, dar și ele corespund realității. Dacă vreți să știți în ce an și-a susținut teza de doctorat cutare profesor, cînd a fost numit la catedră, cînd a ieșit la pensie sau cînd a decedat, adresați-vă memoriei extraordinare a acestui ostaș veteran, și nu numai că o să vă spună într-un suflet ziua, luna și anul, dar o să vă dea pe deasupra și toate amănuntele împrejurărilor respective. O memorie ca aceasta nu poate avea decît un om care iubește.

Nikolai e păstrătorul tuturor poveștilor universității. De la predecesorii lui ușieri a moștenit un șir întreg de istorii din viața universitară, iar la tezaurul acesta a adăugat încă multe altele, adunate de-a lungul anilor lui de serviciu și, dacă vreți, vă poate povesti tot felul de întîmplări, mai lungi sau mai scurte, cum doriți. Vă poate povesti, de pildă, despre viața unor dascăli înțelepți, care știau „tot", sau despre alții, robi ai muncii, oameni excepționali, care nu închideau ochii cu săptămînile, sau despre nenumărați martiri și victime ale științei. Pentru el, binele trebuie să triumfe totdeauna asupra răului, cel slab să biruie pe cel puternic, cel înțelept pe cel mărginit, cel modest pe cel trufaș, cel tînăr pe cel bătrîn... Firește, nu e nevoie să iei de bune toate aceste basme și povești. Dar e de ajuns să le filtrezi, ca să-ți rămînă în minte ceea ce e necesar: bunele noastre tradiții universitare și numele eroilor adevărați, recunoscuți de toată lumea.

In societatea noastră de astăzi, toate datele privitoare la lumea învățaților se rezumă la cîteva anecdote despre cîțiva dintre bătrînii profesori, care sînt grozav de distrați și la două sau trei spirite care se

pun pe seama lui Gruber, a mea, sau a lui Babuhin. Pentru o societate de oameni culți, e cam puțin. Dacă această societate ar fi iubit știința, pe învățați și pe studenți în măsura în care-i iubește Nikolai, atunci literatura ei s-ar fi îmbogățit demult cu biografii, povestiri și epopei întregi care, din păcate, au rămas pînă în prezent necunoscute.

După ce îmi aduce la cunoștință toate noutățile, Nikolai își ia un aer grav și începem să discutăm chestiuni de serviciu. Dacă ar sta cineva să asculte cu cîtă ușurință jonglează el cu anumiți termeni științifici, ar crede că e un profesor travestit în ușier. Și, pentru că veni vorba, trebuie să spun că legenda care circulă cu privire la erudiția ușierilor de la universitate e mult exagerată. E drept că Nikolai cunoaște peste o sută de termeni latinești, că se pricepe să reconstituie un schelet, uneori să pregătească o mixtură oarecare, sau să spună pe nerăsuflate un lung citat științific, stîrnind hazul studenților. Dar, ca și acum douăzeci de ani, nu e în stare să înțeleagă principiul atît de simplu al circulației sîngelui.

In birou, la masă, aplecat asupra vreunui tratat sau a vreunui preparat, stă laborantul meu, Piotr Ignatievici. E un bărbat de vreo treizeci și cinci de ani, chel, cu o burtă respectabilă, cît se poate de harnic și de modest, dar incapabil. Muncește de dimineață pînă noaptea, citește mult și ține minte tot ce citește, în privința asta e o adevărată comoară. Dar încolo, e ca un animal de tracțiune sau, cum se spune, ca un dobitoc cu carte. Orizontul lui intelectual e foarte limitat, rezumîndu-se doar la specialitate, dincolo de care e neștiutor ca un copil. Asta e una din trăsăturile caracteristice animalului de tracțiune și care îl deosebește de omul într-adevăr capabil. Mi-aduc aminte de următoarea întîmplare: într-o dimineață, intru în birou și zic:

— Închipuiți-vă ce nenorocire! Am auzit că ar fi murit Skobelev [1]!

[1] *Skobelev* Mihail Dmitrievici (1843—1882) — cunoscut general rus, care s-a făcut vestit mai ales în războiul ruso-turc (1875—1876) (n. ed.).

Nikolai şi-a făcut cruce, iar Piotr Ignatievici s-a întors spre mine şi m-a întrebat :

— Care Skobelev ?

— Altă dată — puţin mai înainte — i-am adus la cunoştinţă moartea profesorului Perov [1]. Iar simpaticul nostru Piotr Ignatievici n-a găsit să întrebe altceva decît :

— Şi ce obiect preda ?

Cred că dacă însăşi Adelina Patti [2] s-ar apuca să-i cînte la ureche, sau dacă armatele chineze ar invada Rusia, sau dacă un cutremur ar zgudui pămîntul, Piotr Ignatievici nu s-ar clinti din loc şi ar continua să se uite la microscop cu ochiul pe jumătate închis. Intr-un cuvînt, puţin îi pasă de Hecuba. Aş da orice, numai să văd cum doarme individul acesta sec cu nevastă-sa în pat !

Altă trăsătură caracteristică a lui Piotr Ignatievici e încrederea lui fanatică în autenticitatea ştiinţei şi, mai cu seamă, în tot ce scriu nemţii. De altfel, are încredere şi în sine însuşi, în preparatele lui şi e conştient de rostul vieţii lui. In schimb, e cu desăvîrşire străin de ceea ce se numeşte îndoială şi dezamăgire, care scot peri albi talentelor. Intr-un cuvînt, dovedeşte o umilinţă servilă faţă de tot ce e autoritate în ştiinţă şi lipsa oricărei nevoi de a avea o judecată proprie. E greu să încerci a-i schimba vreo convingere, iar a discuta cu el în contradictoriu e imposibil. Incearcă să discuţi cu un om care e adînc încredinţat că nu există ştiinţă superioară medicinei, că nu există oameni superiori medicilor şi că nu există tradiţii mai nobile decît cele din lumea medicinîştilor. Din trecutul întunecat al medicinei nu s-a păstrat decît o singură tradiţie : cravata albă, pe care o poartă astăzi doctorii. Pentru un om de ştiinţă şi,

---

[1] *Perov* Vasili Grigorievici (1833/34-1882) — remarcabil pictor rus, unul din întemeietorii realismului democratic în pictura rusă (n. ed.).

[2] *Patti* Adelina (1843—1919) — vestită cîntăreaţă de operă de origină italiană (n. ed.).

în genere, pentru orice om cult, există numai tradiții universitare, fără împărțirea lor pe categorii în tradiții mediciniste, juridice și așa mai departe. Dar pe Piotr Ignatievici e greu să-l convingi de acest adevăr, el rămînînd gata să te contrazică pînă la judecata de apoi.

Viitorul lui mi-l închipui limpede. De-a lungul vieții va pregăti, în condiții ireproșabile de higienă, cîteva sute de preparate, va întocmi un mare număr de referate destul de bune, dar searbede, va face vreo duzină de traduceri conștiincioase — dar nu va inventa praful de pușcă. Ca să fii în stare de așa ceva, trebuie să ai imaginație, spirit de inventivitate și discernămînt, exact ce-i lipsește lui Piotr Ignatievici. Pe scurt, omul e un simplu muncitor în știință și nicidecum un stăpîn.

Piotr Ignatievici, Nikolai și cu mine vorbim aproape în șoaptă. Nu ne prea simțim în apele noastre. Cînd dincolo de ușă amfiteatrul vuiește ca o mare, încerc un sentiment cu totul aparte, cu care nu m-am putut încă obișnui în cei treizeci de ani de profesorat, și pe care îl retrăiesc în fiecare dimineață. Îmi închei nervos nasturii de la redingotă, îi pun lui Nikolai întrebări fără rost, mă înfurii... S-ar zice că mi-e frică. Dar nu e vorba de frică, ci de o senzație, căreia nu știu nici cum să-i spun și pe care nu știu nici cum s-o descriu.

Mă uit într-o doară la ceas și zic :

— Ei, hai să mergem !

Și plecăm, în ordinea următoare : înainte Nikolai, cu preparatele sau cu atlasele, după el — eu, iar în urma mea, călcînd sfios, animalul de tracțiune, cu capul în piept. Alteori, cînd e cazul, înaintea noastră merg sanitarii, ducînd pe targă un cadavru, în urma cadavrului vine Nikolai și așa mai departe. Cînd mă văd, studenții se ridică în picioare, apoi se așază la loc și vuietul mării se potolește. Se face liniște.

Știu despre ce trebuie să vorbesc, dar nu știu cum o să vorbesc, de unde o s-o iau și cu ce o să termin. În capul meu nici o idee nu e încă închegată. Dar e destul să cuprind sala cu o privire (e așezată în amfi-

teatru) și să încep cu obișnuita introducere: „în prelegerea trecută ne-am oprit la...", pentru ca frazele să pornească în șir nesfîrșit, de-a dreptul din suflet, curgînd șuvoi. De obicei vorbesc repede, cu pasiune, de-ai zice că nu există putere care să stăvilească torentul vorbelor mele. Pentru ca lecția să fie atrăgătoare, cu alte cuvinte pentru ca ascultătorii să nu se plictisească, ba să mai tragă și folos, pe lîngă talent se cere să mai ai și rutină, și experiență, să-ți dai seama perfect de posibilitățile tale, de ale acelora cărora le vorbești și de obiectul propriu-zis al prelegerii. Afară de acestea, trebuie să fii în permanență stăpîn pe tine și atent — adică, să nu părăsești nici o clipă cîmpul de vedere.

Cînd transpune ideea compozitorului, un bun dirijor execută douăzeci de lucrări în același timp: urmărește partitura, urmărește solistul, agită bagheta, face o mișcare cînd în direcția tobei, cînd în direcția fagotului și așa mai departe. Același lucru mi se întîmplă și mie cînd îmi țin prelegerile. Am înaintea mea o sută cincizeci de chipuri, care nu seamănă unul cu altul și trei sute de ochi, care mă privesc drept în față. Scopul meu e să învinge această hidră cu nenumărate capete. Dacă în timpul prelegerii pot să-mi dau seama în fiecare clipă de gradul ei de atenție și de puterea ei de percepție, înseamnă că am stăpînit hidra. Dar mai am și alt dușman, ascuns chiar în mine însumi. E vorba de șirul nesfîrșit de legi, de fenomene, de forme variate și de mulțimea de gînduri, proprii și străine, determinate de ele. Trebuie să am dibăcia necesară de a smulge în orice moment din grămada aceasta de material ceea ce e mai important și mai folositor. Și nu numai atît, dar în viteza cu care-mi desfășur prelegerea, să îmbrac ideea într-o formă accesibilă înțelegerii hidrei și capabilă, în același timp, să-i țină atenția trează. După aceea, trebuie să fiu cu ochii în patru ca să nu transmit ideile pe măsură ce se acumulează, ci într-o anumită ordine, care să corespundă unei juste întregiri a tabloului pe care vreau să-l descriu. Mă silesc apoi să întrebuințez o limbă literară, definițiile să-mi fie scurte și precise, fraza cît

mai simplă și mai frumoasă. Pe lîngă toate acestea, caut să fiu stăpîn pe mine și să nu uit o clipă că am la dispoziție numai o oră și patruzeci de minute. Într-un cuvînt, destulă bătaie de cap. Trebuie să fiu în același timp și om de știință, și pedagog, și orator, și nu e de loc plăcut cînd oratorul o ia înaintea savantului și a pedagogului, sau viceversa.

Trece așa un sfert sau o jumătate de oră, și la un moment dat, observ că studenții încep să se uite în tavan sau la Piotr Ignatievici, că unul își bagă mîna în buzunar să-și scoată batista, altul caută să se așeze mai bine, iar al treilea zîmbește gîndindu-se cine știe unde... Asta înseamnă că atenția sălii a slăbit. E momentul să iau măsuri. Mă folosesc de cel dintîi prilej și plasez o anecdotă. Cele o sută cincizeci de fețe zîmbesc larg, ochii sclipesc de veselie și, pentru cîtva timp, se trezește din nou vuietul mării... Rîd și eu : atenția sălii s-a împrospătat și pot să-mi urmez lecția în liniște.

Trebuie să mărturisesc că nimic nu mi-a dat o mai mare satisfacție ca prelegerile : nici disputele aprinse, nici distracțiile sau jocurile — într-un cuvînt, nimic. Numai în timpul lecției mi-am putut lăsa frîu liber pasiunii, numai atunci mi-am dat seama că inspirația e o realitate, și nu o simplă născocire a poeților. După părerea mea, nici Hercule n-a încercat mai din plin acea senzație de dulce istovire, chiar după cea mai picantă dintre isprăvile lui, cum am încercat eu după fiecare prelegere.

Dar toate acestea au fost cînd au fost. Astăzi, orele de lecție sînt pentru mine un adevărat chin. Nu trece nici jumătate de ceas, și încep să simt o slăbiciune irezistibilă în picioare și în umeri. Mă așez pe fotoliu, însă eu nu-s deprins să vorbesc stînd, așa că, după cîteva clipe, mă ridic și-mi urmez prelegerea, apoi iarăși mă las în fotoliu. Gura mi se usucă, glasul îmi sună răgușit, capul îmi umblă haihui... Ca să ascund ascultătorilor starea în care mă aflu, beau într-una apă, tușesc, îmi suflu nasul mereu ca și cum m-ar supăra guturaiul, spun anecdote, însă nu la momentul potrivit, și, în cele din urmă, dau recreația înainte de

timp. Și ceea ce mă necăjește și mă apasă mai mult, e rușinea.

Conștiința și rațiunea îmi spun că cel mai bun lucru pe care l-aș putea face acum, ar fi să-mi țin în fața băieților lecția de adio, să le adresez ultimul cuvînt de despărțire, să-i binecuvîntez și să las locul altuia, mai tînăr și mai în putere decît mine. Dar, judece-mă Cel de Sus, n-am destul curaj să fac ceea ce-mi dictează conștiința.

Spre nenorocul meu, nu sînt nici filozof și nici teolog. Știu foarte bine că nu mai am de trăit decît cel mult șase luni, și s-ar părea că ar trebui să mă intereseze tot ce e legat de întunericul de dincolo de mormînt și de vedeniile care mă vor chinui în somnul cel de veci. Dar, nu știu de ce, sufletul meu nu vrea să țină seama de aceste lucruri, cu toate că rațiunea mea le recunoaște importanța. Întocmai ca acum douăzeci sau treizeci de ani, în momentul acesta de înaintea morții nu mă interesează decît știința. Cînd va fi să-mi dau ultima suflare, o să fiu convins pînă-n clipa de pe urmă că știința e lucrul cel mai de seamă, cel mai minunat și cel mai necesar din viața omului, că totdeauna a fost și va fi expresia cea mai sublimă a iubirii și că numai prin iubire omul va birui și natura, și se va birui și pe sine însuși. Se prea poate că această convingere să fie, în fond, naivă și injustă. Dar nu sînt eu vinovat că aceasta e credința mea, și nu alta. Nici nu încerc să mi-o înfrîng: n-aș fi în stare.

Dar nu e vorba de așa ceva. Nu vă rog decît să coborîți pînă la nivelul slăbiciunii mele și să înțelegeți că a îndepărta de catedră și de elevii lui un om pe care-l interesează mai mult viitorul cugetării decît scopul final al universului, e ca și cum l-ați înhăța și l-ați țintui în șicriu înainte de a-și fi dat sufletul.

Din pricina insomniei și a luptei susținute cu slăbiciunea mea mereu sporită, se petrece cu mine un fenomen foarte ciudat. Deodată, pe la mijlocul orei de curs, simt un spasm în gît, ochii mi se umplu de lacrimi și o dorință isterică și pătimașă mă îndeamnă să-mi întind brațele și să încep a mă tîngui. Aș vrea

să strig în gura mare că soarta m-a osîndit la moarte, pe mine, om cu renume, că peste vreo șase luni altul o să stăpînească în amfiteatrul acesta. Aș vrea să strig că-s otrăvit : ideile noi, pe care le-am cunoscut înainte, mi-au otrăvit cele din urmă zile ale vieții și nu încetează să-mi înțepe creierul, ca niște țînțari siberieni. În clipele acelea, starea mea mi se pare atît de disperată, încît aș vrea să-i văd pe ascultătorii mei înspăimîntîndu-se și ei, sărind de la locurile lor și, cuprinși de panică, năpustindu-se cu urlete deznădăjduite spre ieșire...

Nu, nu e ușor să treci prin asemenea clipe.

II

După curs stau acasă și lucrez. Citesc reviste și disertații sau îmi pregătesc prelegerea următoare. Uneori mai scriu cîte ceva. Lucrez cu întreruperi, deoarece sînt silit să mai primesc și vizite.

Se aude soneria. E un coleg care a venit într-o chestiune de serviciu. Intră cu pălăria și cu bastonul în mînă și, întinzîndu-mi-le, începe :

— Am venit pentru o clipă, numai pentru o clipă ! Nu vă deranjați, colega ! Numai două vorbe !

Mai întîi, încercăm să ne dovedim unul altuia că sîntem cît se poate de politicoși unul cu altul si grozav de fericiți că ne-am revăzut. Eu îl așez în fotoliu, el mă așază pe mine și în vremea asta ne apucăm încetișor unul pe celălalt de după mijloc, apoi de nasturi, de parcă ne pipăim reciproc cu băgare de seamă să nu ne frigem. Rîdem amîndoi, cu toată că nu ne spuneam nimic de rîs. După ce ne-am așezat, ne aplecăm capetele unul spre celălalt și începem să vorbim cu glas scăzut. Și oricît de prietenești ar fi sentimentele noastre reciproce, nu ne putem stăpîni să nu ne împodobim vorba cu formele de politețe chinezească, de pildă : „Da, e cît se poate de just ceea ce ați binevoit a remarca“ sau „După cum am avut onoarea să vă spun“ — și așa mai departe. De asemenea, nu ne

putem opri să nu izbucnim în hohote de rîs cînd unul din nou face vreun spirit, chiar nereușit. Cînd termină ce avea de spus în chestiunile de serviciu, colegul meu se ridică brusc în picioare și, agitîndu-și pălăria în direcția lucrării mele, începe să-și ia rămas bun. Și iarăși ne pipăim unul pe altul, și iarăși rîdem. Îl conduc pînă în vestibul, unde îl ajut să-și îmbrace șuba, deși omul încearcă în tot chipul să se sustragă de la această înaltă cinste. După aceea, cînd Egor îi deschide ușa, colegul meu își arată îngrijorarea că aș putea să răcesc, iar eu mă prefac că sînt dispus să-l conduc chiar pînă în stradă. Cînd mă întorc, în sfîrșit, în birou, obrazul meu zîmbește încă : fără îndoială, în virtutea inerției.

Nu trece mult și iarăși se aude soneria. Cineva a intrat în vestibul, se dezbracă încet și tușește. Egor mă anunță că a venit un student. Îi spun să-l poftească înăuntru. Peste cîteva clipe intră un tînăr cu o înfățișare plăcută. S-a împlinit un an de cînd noi doi sîntem în război. Băiatul nu mi-a răspuns la nici un examen, așa că i-am pus la toate nota unu. Domnișori din ăștia, pe care, ca să întrebuințez o expresie studențească, îi gonesc de la examen sau îi trîntesc, am vreo șapte în fiecare an. Cei care cad la examen pentru că sînt incapabili sau bolnavi își duc crucea cu resemnare și nu încearcă să se tîrguiască cu mine. Se tîrguiesc și-mi vin acasă numai tinerii temperamentoși, cărora le place să-și trăiască viața din plin, iar faptul de a fi căzut la examen le strică pofta de mîncare și-i împiedică să frecventeze regulat spectacolele de operă. Pentru primii am toată bunăvoința, dar pe ceilalți îi trîntesc și-i las să repete anul.

— Stai jos, îi spun oaspetelui. Ce dorești dumneata ?

— Iertați-mă că vă deranjez... începe el, bîlbîindu-se și uitîndu-se în altă parte. Nu mi-aș fi permis să vă necăjesc dacă n-aș fi... Dar vedeți, am dat de cinci ori examen la dumneavoastră și... și am căzut. Vă rog să fiți bun și să-mi puneți un suficient, deoarece...

Argumentul de care se folosesc toți leneșii e totdeauna același: la celelalte obiecte au luat notele cele mai bune, n-au căzut decît la obiectul meu, și-s cu atît mai surprinși, cu cît au studiat materia cu multă aplicație și și-au însușit-o la perfecție. Dacă au căzut, asta se datorește cine știe cărei întîmplări inexplicabile...

— Iartă-mă, iubite prietene, îi răspund, dar nu pot să-ți pun suficient. Du-te, mai citește și pe urmă vino din nou la mine. Și atunci, vom vedea.

Se face tăcere. Deodată îmi vine gust să-l mai necăjesc puțin, deoarece știu că-i place mai mult berea și opera decît cartea. Îi spun, oftînd:

— Părerea mea e că cel mai bun lucru pe care ai putea să-l faci acum, ar fi să te lași definitiv de medicină. Dacă dumneata, cu toată capacitatea dumitale, nu reușești să-ți iei examenul, înseamnă că n-ai nici dorința și nici chemarea de a fi medic.

Obrazul tînărului temperamentos se lungește de-un cot.

— Iertați-mă, domnule profesor, încearcă el să zîmbească, dar un asemenea gest ar fi, din partea mea, mai mult decît ciudat. Să înveți cinci ani și să te lași, așa... deodată!

— Ba de loc! Mai bine să pierzi cinci ani, decît să practici după aceea, o viață întreagă, o meserie care nu-ți place.

De la o vreme mi se face milă de el și mă grăbesc să adaug:

— La urma urmei, faci cum vrei. Eu însă te sfătuiesc să mai citești puțin și pe urmă să mai treci pe la mine.

— Cînd să viu? întreabă leneșul, cu glasul stins.

— Cînd vrei. Poate chiar mîine.

Insă în ochii lui sfioși citesc limpede: „De venit, vin eu, că nu-i mare lucru, dar știu bine că iar ai să mă trîntești, dobitocule!“

— Bineînțeles, adaug, că n-ai să știi mai multă carte chiar dacă ai da examenul și de cincisprezece ori. Dar cel puțin ai să-ți disciplinezi caracterul. Iar eu mă mulțumesc și cu atît.

Se face iarăși tăcere. Mă ridic și-l aștept să plece, dar tînărul stă în picioare, se uită pe fereastră, își mîngîie bărbuța și se gîndește. Situația începe a fi plictisitoare.

Tînărul are un glas agreabil și catifelat, ochi inteligenți și ironici și o figură blîndă, ușor mototolită din pricina simpatiei lui exagerate pentru bere și pentru divanul pe care stă tolănit ceasuri nesfîrșite. Fără îndoială că mi-ar putea spune multe lucruri interesante despre operă, despre aventurile lui amoroase, despre colegii la care ține mai mult. Dar, spre marea mea părere de rău, uzanțele nu ne permit să discutăm despre asemenea lucruri... Și trebuie să recunosc că le-aș asculta cu multă plăcere.

— Domnule profesor! Vă dau cuvîntul de onoare că, dacă-mi puneți suficient, atunci...

Dar îndată ce tînărul a spus aceste vorbe: „cuvîntul de onoare", eu dau din mînă a lehamite și mă așez la birou. Studentul mai rămîne cîteva momente pe gînduri, apoi încheie, abătut:

— In cazul acesta, rămîneți cu bine... Și scuzați-mă.

— Cu bine, prietene. Mergi sănătos.

Cu pași nehotărîți, tînărul temperamentos se îndreaptă spre vestibul, se îmbracă încet și, ieșind în stradă, se oprește fără îndoială și stă multă vreme pe gînduri. Dar, cum nu-i vine nimic în minte la adresa mea decît doar două vorbe: „diavol bătrîn", se îndreaptă încet spre un restaurant de mîna a treia, să bea bere și să mănînce, apoi se duce acasă și se culcă. Dormi în pace, cinstit și neobosit muncitor!

Se aude sunînd a treia oară. Intră un medic tînăr, în haine negre, cu ochelari de aur și, bineînțeles, cu cravată albă. Se prezintă. Îl rog să se așeze și-l întreb ce dorește. Emoționat, tînărul pontif al științei începe să-mi spună că anul acesta și-a dat examenul de doctorand, că nu i-a rămas acum decît să-și susțină disertația, că ar dori s-o scrie sub îndrumarea mea și că mi-ar rămînea profund îndatorat dacă i-aș da eu subiectul.

— Aș fi foarte fericit să-ți fiu de folos, colega, îi răspund. Dar mai întîi de toate, aș vrea să lămurim

amîndoi un lucru : ce înseamnă o „disertație“ ? După cît știu, cuvîntul acesta presupune o lucrare scrisă, care trebuie să fie o operă personală. Nu-i așa ? Dar o lucrare scrisă sub îndrumarea altcuiva și cu un subiect dat de altcineva — altfel se cheamă !...

Doctorandul tace. Îmi ies din fire și sar de la locul meu :

— Nu înțeleg de ce veniți cu toții la mine ? încep să strig, înfuriat. Ce e la mine, mă rog, băcănie ? Eu nu fac negoț cu subiecte ! E a mia oară cînd vă rog să mă lăsați în pace ! Scuză-mi, te rog, ieșirea, dar îți mărturisesc că m-am săturat !

Doctorandul tace și numai obrajii încep să se înroșească ușor. Expresia lui arată un adînc respect față de numele meu celebru și față de erudiția mea științifică, dar în privirea lui se vede limpede că mă disprețuiește și pentru glasul, și pentru făptura mea vrednică de milă, și pentru mișcările mele dezordonate. Așa cum sînt acum, furios, îi par de-a dreptul ridicol.

— La mine nu-i prăvălie ! îi dau înainte, mînios. Și pe urmă, un lucru mă miră : de ce nu vrei să fii independent ? Nu-ți place libertatea ?

Eu vorbesc, vorbesc, iar doctorandul tace. În cele din urmă, încetul cu încetul, mă liniștesc și, bineînțeles, cedez. O să-i dau un subiect care nu face două parale, o să-și scrie sub îndrumarea mea disertația, de care nimeni n-are nevoie, o s-o susțină cu succes și o să capete un titlu academic, de care s-ar putea foarte bine lipsi.

Clopoțelul poate să sune pînă n-o mai putea, că eu aici o să mă opresc, la patru vizite. Cînd sună din nou, a patra oară, aud pașii cunoscuți, foșnetul rochiei, glasul iubit...

Acum optsprezece ani a murit un coleg de-al meu, oculist, lăsînd în urma lui o fetiță de șapte ani, pe care o chema Katia, și vreo șaizeci de mii de ruble. Prin testament, m-a învestit cu calitatea de tutore. Pînă la vîrsta de zece ani, Katia a trăit în familia mea, am dat-o la pension și venea la noi numai vara, în lunile de vacanță. Eu n-aveam timp să mă

ocup de educația fetiței, o supravegheam doar din cînd în cînd, așa că n-aș putea spune mare lucru despre copilăria ei.

Dar ceea ce n-am uitat și-mi place să-mi aduc aminte, e încrederea totală cu care a intrat în casa mea, cu care s-a lăsat căutată de doctori — încredere care-i lumina totdeauna obrăjorii. Parcă o văd stînd undeva, mai la o parte, cu falca legată și, bineînțeles, urmărind ceva cu atenție. Fie că se uita la mine cum scriu și răsfoiesc cărțile, sau la nevastă-mea cum se agită, sau la femeia care curăță cartofi la bucătărie, sau la cîinele care se hîrjonește, ochii ei aveau veșnic aceeași expresie, de parcă voiau să spună: „Tot ce se petrece pe lumea asta e minunat și înțelept". Era de o curiozitate neobișnuită și-i plăcea grozav să stea de vorbă cu mine. Mi-aduc aminte că se așeza la masă în fața mea, îmi urmărea fiecare mișcare și-mi punea tot felul de întrebări. O interesa și ce citesc, și ce fac la universitate, și dacă nu mă tem de cadavre, și pe ce îmi cheltuiesc leafa.

— Studenții se bat la universitate? mă întreba.

— Se bat, drăguță.

— Și-i pui în genunchi?

— Îi pun.

Atunci rîdea și făcea haz de faptul că studenții se bat și că eu îi pun în genunchi. Era un copil blînd, răbdător și bun la inimă. Mi se întîmpla de multe ori să văd că i se lua vreun lucru, sau că era pedepsită pe nedrept, sau că nu i se satisfăcea vreo curiozitate. Atunci, la obișnuita ei expresie de încredere, se adăuga o umbră de tristețe. Atît. Eu nu mă pricepeam să-i iau apărarea, dar cînd o vedeam tristă, îmi venea s-o strîng la piept și să-i spun, ca o dădacă bătrînă, vorbe de mîngîiere: „Scumpa mea orfană!"

Îmi mai aduc aminte că-i plăcea să se îmbrace frumos și să se parfumeze cu apă de colonie. În privința asta, semăna cu mine. Și mie îmi plac hainele bune și un parfum bun.

Îmi pare rău că n-am avut timp, și de altfel nici chef, să urmăresc cum a început și cum a evoluat la Katia prima ei pasiune, care a încătușat-o cu totul

de pe cînd abia împlinise 14 sau 15 ani. E vorba de pasiunea ei pentru teatru. Cînd venea de la pension, în vacanță, de nimic nu vorbea cu atîta plăcere, și cu atîta căldură, ca despre piese și actori. Vorbăria ei nesfîrșită despre teatru începuse să ne obosească. Nevastă-mea și copiii n-o mai ascultau. Numai eu nu mă înduram să nu-i dau nici o atenție. Cînd simțea nevoia să-mi împărtășească ceva din entuziasmul ei, intra în birou la mine și începea, cu glas rugător:

— Nikolai Stepanîci, lăsați-mă să vă spun cîte ceva despre teatru!

Eu îi arătam pendula:

— Te las o jumătate de oră. Dă-i drumul!

Mai tîrziu, a început să aducă acasă duzini întregi de fotografii de actori și actrițe la care, literalmente, se închina. A încercat apoi de cîteva ori să joace în spectacolele de amatori și în cele din urmă, cînd a terminat pensionul, mi-a declarat că simte că s-a născut să fie actriță.

Eu, unul, n-am împărtășit niciodată pasiunea Katiei pentru teatru. După mine, dacă o piesă e bună, n-are nici un rost să recurgă la actori ca să facă impresia cuvenită asupra publicului: e destul s-o citească. Iar dacă e proastă, nici un joc de scenă n-o poate face mai bună.

In tinerețea mea, mă duceam de multe ori la teatru. Chiar și acum, cam de vreo două ori pe an, ai mei cumpără o lojă și mă iau să mă „aerisească". Bineînțeles, e prea puțin ca să am dreptul de a critica, totuși îmi permit să spun cîteva cuvinte. După mine, teatrul n-a cîștigat nimic cu timpul: a rămas așa cum era acum treizeci sau patruzeci de ani în urmă. Ca și atunci, nu găsesc un pahar cu apă curată nici pe coridoarele teatrului, nici în foaieruri. Ca și atunci, plasatorii mă amendează cu douăzeci de copeici pe motiv că nu-mi scot șuba, deși a purta haine călduroase în plină iarnă nu e ceva care să frizeze necuviința. Ca și atunci, fără nici un rost, cîntă muzica în antracte, adăugînd ceva nou și străin la impresia pe care ți-o lasă piesa. Ca și atunci, bărbații se duc în antracte la bufet să consume băuturi

spirtoase. Iar dacă nu se vede nici un progres în lucrurile fără importanță, e inutil să mai căutăm vreunul în cele importante. Cînd un actor, împotmolit în prejudecăți și tradiții teatrale, încearcă să declame monologul atît de simplu și de firesc : „A fi sau a nu fi" în chip cu totul nefiresc, vorbind sîsîit și tremurînd din tot trupul ; sau cînd încearcă să mă convingă cu toată seriozitatea că Ceațki, care vorbea la infinit cu proștii și era îndrăgostit de o proastă, e un om inteligent și că *Prea multă minte strică* nu e o piesă plictisitoare, simt că dinspre scenă adie aceeași rutină de care-mi era silă încă de acum patruzeci de ani, cînd mi se serveau urlete clasice pline de patos, însoțite de bătăi peste coapse. Și de fiecare dată plec de la teatru mai conservator decît am intrat.

Mulțimea sentimentală și credulă poate fi convinsă că teatrul, în forma lui actuală, este o școală. Insă pe acel care cunoaște școala în adevărata ei accepțiune, pe acela nu poți să-l înșeli. Nu știu ce va fi, peste patruzeci sau o sută de ani, dar în condițiile de astăzi, teatrul nu poate servi decît ca distractie. Insă această distracție e cu mult prea costisitoare ca s-o mai poți folosi. Ea absoarbe mii de femei și de bărbați, toți tineri, sănătoși și talentați, care, dacă nu s-ar consacra scenei, ar putea fi medici, agricultori, învățătoare sau ofițeri. Și nu numai atît. Distracția aceasta îi face pe spectatori să-și piardă orele de seară, adică tocmai timpul cel mai potrivit pentru munca intelectuală și pentru discuțiile colegiale. Nu mai vorbesc de cheltuiala de prisos și de prejudiciul moral pe care-l suferă spectatorul cînd vede că pe scenă sînt tratate greșit crima, perversitatea sau delațiunea.

Dar Katia avea cu totul altă părere. Căuta să mă convingă că teatrul, chiar și în forma lui actuală, e mai presus de catedră, mai presus de cărți, mai presus de orice pe lume. Teatrul e forța care întrunește în ea toate celelalte arte, iar actorii sînt misionarii ei. Nici o artă și nici o știință, luată în parte, nu e în stare să acționeze cu atîta profunzime și atît de just asupra sufletului omenesc, ca scena. De aceea,

şi cu drept cuvînt, un actor mijlociu se bucură de o popularitate mult mai mare decît cel mai ilustru om de ştiinţă sau pictor. Nici o activitate publică nu poate oferi atîta mulţumire şi atîta satisfacţie ca activitatea scenică.

Şi într-o bună zi, Katia s-a angajat într-o trupă de actori şi a plecat la Ufa, mi se pare, luînd cu ea o mare sumă de bani, nenumărate nădejdi promiţătoare şi păreri aristocratice despre scenă.

Primele ei scrisori, trimise din drum, erau uimitoare. Citindu-le, mă minunam cum de era cu putinţă ca nişte biete foiţe de hîrtie să cuprindă în ele atîta tinereţe şi puritate sufletească, atîta naivitate divină şi, în acelaşi timp, atîtea raţionamente practice şi subtile, care ar fi putut face cinste unui cap solid de bărbat. Descrierea locurilor pe unde trecea, a Volgăi, a naturii, a oraşelor pe care le vizita, a colegilor, a succeselor şi a înfrîngerilor ei, era mai curînd un imn de slavă decît o simplă descriere. Fiecare rînd era străbătut de acelaşi sentiment de încredere, pe care mă deprinsesem să i-l văd întipărit pe faţă. Şi totuşi, aceste scrisori erau pline de greşeli gramaticale, iar semnele de punctuaţie lipseau aproape cu totul.

N-au trecut nici şase luni şi am primit o scrisoare cît se poate de înflăcărată şi de poetică. Începea aşa: „Sînt îndrăgostită...“ Scrisoarea era însoţită de o fotografie a unui bărbat tînăr, cu faţa rasă, cu o pălărie cu boruri late şi cu un pled aruncat peste umăr. Scrisorile următoare erau tot atît de frumoase, dar semnele de punctuaţie îşi făcuseră apariţia, iar greşelile gramaticale dispăruseră. Afară de asta, se simţea că trecuseră prin mîna unui bărbat. Katia îmi scria că n-ar fi rău să se construiască undeva, pe Volga, un teatru mare — numai pe acţiuni, bineînţeles — şi să se cointereseze în această afacere negustorimea bogată şi armatorii. S-ar cîştiga bani mulţi, reţetele ar ajunge uriaşe, iar actorii ar fi angajaţi de întreprindere la cota-parte... Se prea poate ca ideea ei să fi fost într-adevăr bună, însă mie mi se părea că iniţiative de felul acesta nu puteau porni decît dintr-un cap de bărbat.

În orice caz, vreo doi ani, totul a mers așa cum trebuia: Katia era îndrăgostită, avea încredere în teatrul ei și părea fericită, dar după aceea am început să observ că scrisorile ei dovedeau unele semne de descurajare. Mai întîi, mi s-a plîns de colegi — și ăsta era primul semn și cel mai îngrijorător. Dacă un bărbat, fie că e om de știință sau de litere, își începe activitatea prin a se plînge de colegii lui de breaslă, înseamnă că s-a răsuflat și că nu mai e bun de nimic. Katia îmi scria despre colegii ei că nu vin la repetiții și că nu-și știu niciodată rolurile, că punerea în scenă a unor piese absurde, ca și felul cum erau jucate, dovedeau limpede lipsa oricărui respect față de public. Ca să sporească rețetele — de altfel acesta era singurul lor subiect de conversație — artiștii dramatici se înjoseau pînă acolo încît cîntau pe scenă șansonete, iar cei care jucau în tragedii, cîntau cuplete, în care își băteau joc de soții încornorați și de soțiile necredincioase și așa mai departe. Într-un cuvînt, e de mirare că întreprinderea aceea provincială nu s-a dus încă de rîpă și că se mai ține pe picioare, cînd atîrnă de un fir atît de subțire și de putred.

I-am răspuns printr-o scrisoare lungă și — recunosc — grozav de plictisitoare. Între altele, îi scriam: „Am avut de multe ori prilejul să stau de vorbă cu actori bătrîni, oameni de o rară noblețe sufletească și care-mi arătau multă simpatie. Din discuțiile cu ei, mi-am putut da seama că în activitatea lor cuvîntul hotărîtor nu-l au atît rațiunea și spiritul de libertate, cît moda și opinia publică. Cei mai buni dintre ei au jucat de-a lungul vieții și în tragedie, și în operetă, și în farsa pariziană, și în feerie — și totdeauna li s-a părut că mergeau pe drumul cel drept și că nu aduceau decît foloase. Prin urmare, după cum vezi, pricina răului trebuie căutată mai adînc: în arta însăși și în atitudinea societății față de artă, și nicidecum în actori.“ Scrisoarea mea n-a avut alt efect asupra Katiei decît s-o îndîrjească. Iată ce mi-a răspuns: „Fiecare dintre noi doi cîntă altă melodie. În scrisoarea mea, eu nu vă vorbeam

despre oamenii de o rară noblețe sufletească, acei care vă arătau simpatia lor, ci de o bandă de șarlatani care n-au nimic de-a face cu noblețea. Vă vorbeam despre șleahta de sălbatici, care au nimerit pe scenă numai pentru că nimeni nu i-a primit în altă parte și care își zic artiști numai pentru că sînt nerușinați. Nici unul n-are talent, toți sînt mărginiți, beți, intriganți și mahalagii. Nu găsesc cuvinte să vă spun cît sînt de mîhnită că arta, care mi-e atît de scumpă, a căzut pe mîna unor oameni pe care-i disprețuiesc. Mă doare inima că cei mai distinși dintre semenii noștri văd răul doar de la distanță, nu vor să se apropie și, în loc să ia apărarea artei, se mărginesc la aprecieri pline de generalități și de morală, de care nimeni n-are nevoie și, pe deasupra, scrise într-o limbă greoaie..." și așa mai departe.

A mai trecut cîtva timp și am primit următoarele rînduri: „Sînt crunt decepționată. Nu mai pot suporta viața. Vă rog să dispuneți de banii mei cum veți crede de cuviință. V-am iubit ca pe un părinte și ca pe singurul meu prieten. Iertați-mă."

După cum ați înțeles, și „el" al Katiei făcea parte din „șleahta de sălbatici". Mai tîrziu, din cîteva aluzii, am ghicit că fusese vorba și de o încercare de sinucidere. Se pare că biata Katia a vrut să se otrăvească. Bănuiesc că a fost greu bolnavă, deoarece scrisoarea următoare am primit-o de la Ialta, unde, fără îndoială, o trimiseseră doctorii. In această scrisoare mă ruga să-i expediez urgent acolo, la Ialta, o mie de ruble și încheia așa: „Nu vă supărați că scrisoarea mea e atît de tristă. Ieri mi-am înmormîntat copilul." Katia a rămas în Crimeea aproape un an, apoi s-a întors acasă.

In total, a rătăcit prin lumea largă aproape patru ani. Trebuie să recunosc că în timpul acesta am jucat față de ea un rol destul de ciudat care, în orice caz, numai de invidiat nu era. Cînd mi-a adus la cunoștință hotărîrea ei de a se face artistă, iar puțin după aceea mi-a scris despre dragostea ei, cînd, în răstimpuri, o apuca furia cheltuielilor fără rost și eram nevoit să-i trimit la cerere cîte o mie sau două

mii de ruble, cînd mi-a comunicat intenţia de a sfîrşi cu viaţa şi, în sfîrşit, moartea copilului ei, totdeauna mi-am pierdut capul, iar partea pe care am luat-o la loviturile pe care i le dădea soarta, s-a mărginit la meditaţii lungi şi la scrisori nesfîrşite şi plictisitoare, pe care aş fi putut să nu i le scriu. Şi totuşi, îi ţineam loc de tată şi o iubeam ca pe fiica mea.

Acum, Katia locuieşte la o jumătate de verstă de mine. A închiriat o casă cu cinci odăi, pe care a mobilat-o destul de confortabil şi cu gust, aşa cum nu se pricepe decît ea. Dacă ar încerca cineva să-i picteze interiorul, tonul predominant al tabloului ar trebui să fie lenea: sofale şi taburele moi pentru un trup leneş, covoare pentru picioare leneşe, culori şterse, mai mult întunecate şi adormite pentru ochi leneşi, iar pentru un suflet leneş, nenumărate evantaie ieftine şi tablouri mici atîrnate pe pereţi, în care originalitatea execuţiei trecea înaintea conţinutului, măsuţe multe şi policioare, încărcate cu tot felul de mărunţişuri absolut inutile şi fără valoare şi în loc de perdele, cîrpe fără nici o noimă. Toate acestea, adăugate la frica de simetrie, de spaţiu şi de culorile vii, dovedesc, afară de lenea sufletească, şi o pervertire a gustului. Katia zace tolănită pe canapea zile întregi şi citeşte, mai ales, romane şi nuvele. Nu iese din casă decît o dată pe zi, după amiază, ca să mă vadă.

De obicei, eu lucrez, iar Katia, înfofolită într-un şal ca şi cum i-ar fi frig, stă aproape de mine pe divan şi tace. Fie pentru că mi-e simpatică, fie pentru că m-am deprins cu vizitele ei repetate încă de pe cînd nu era decît o fetiţă, prezenţa ei nu mă împiedică să-mi caut de lucru. Din cînd în cînd, mai mult maşinal, îi pun cîte o întrebare, la care ea îmi răspunde foarte scurt, iar dacă vreau să fac o pauză, mă întorc şi mă uit la ea cum, dusă pe gînduri, răsfoieşte vreo revistă medicală sau vreun ziar. Atunci îmi dau seama că expresia de încredere de altădată a dispărut de pe faţa ei, rece acum, nepăsătoare şi absentă ca a călătorilor care mai au încă mult de aşteptat pînă la sosirea trenului. E îmbrăcată ca şi

înainte, simplu şi frumos, dar neîngrijit. Nu e greu să observi că şi rochia, şi pieptănătura au destul de pătimit de pe urma sofalelor şi a şezlongurilor pe care stă întinsă zile întregi. Nu mai e nici curioasă, ca pe vremuri. Nu-mi mai pune întrebări, ca şi cum ar fi trecut prin toate în viaţă şi nu mai aşteaptă nimic nou.

Aproape de ora patru, începe să se audă mişcare în salon şi în odaia de primire. E Liza, care s-a întors de la conservator şi a adus cu ea şi cîteva colege. Se aud acorduri de pian, hohote de rîs, cineva îşi încearcă glasul. Din sufragerie vine zîngănit de farfurii : Egor pune masa.

— Rămîi cu bine, zice Katia. Astăzi n-am timp să-i văd şi pe ceilalţi. Îi rog să mă ierte. Vino pe la mine.

O conduc pînă în vestibul. Acolo, mă măsoară din cap pînă-n picioare cu o căutătură severă şi-mi spune, înciudată :

— Slăbeşti într-una ! De ce nu te cauţi ? O să trec pe la Serghei Fiodorovici, să-l rog să vină să te vadă.

— Nu-i nevoie, Katia.

— Nu înţeleg ce grijă are familia dumitale ! Buni îs, n-am ce zice.

Îşi îmbracă şuba cu mişcări repezite şi în vremea asta, din părul ei pieptănat în grabă, îi cad totdeauna cîteva agrafe. Dar n-are cînd să-şi potrivească pieptănătura. De altfel, i-e şi lene. De aceea, neîndemînatică, îşi vîră cîrlionţii sub căciuliţă şi pleacă.

Cînd intru în sufragerie, nevastă-mea mă întreabă :

— Parcă a fost Katia la tine. De ce n-a venit să ne vadă şi pe noi ? Mi se pare ciudat...

— Mamă ! i se adresează Liza, cu dojană în glas. Dacă nu vrea, Dumnezeu cu ea. Doar n-o s-o rugăm în genunchi !

— Orice mi-ai spune, asta înseamnă dispreţ. Să stea trei ceasuri în birou şi să nu-şi aducă aminte de noi... Dar în definitiv, o priveşte !

Şi Varia, şi Liza, o urăsc pe Katia. Eu unul nu înţeleg această ură şi, fără îndoială, trebuie să fii fe-

meie ca s-o înţelegi. Pun capul că printre cei o sută cincizeci de tineri pe care-i văd aproape zilnic în sala de curs, ca şi printre cei o sută de bărbaţi, de mult trecuţi de tinereţe, cu care dau ochii în fiecare săptămînă, nu s-ar găsi măcar unul care să înţeleagă ura şi dispreţul faţă de trecutul Katiei — adică faţă de faptul că a rămas însărcinată fără să fie măritată, şi faţă de copilul ei neligitim. În acelaşi timp, nu-mi amintesc ca vreuna din femeile sau fetele pe care le cunosc să nu fi nutrit, conştient sau instinctiv, aceste sentimente. Şi asta nu din pricină că femeia ar fi mai virtuoasă şi mai pură decît bărbatul : virtutea şi puritatea nu se deosebesc prea mult de viciu, dacă le încătuşează spiritul cel rău. Fenomenul acesta eu mi-l explic prin starea de înapoiere a femeilor. Sentimentul de milă şi mustrările de conştiinţă, pe care le încearcă bărbatul din zilele noastre în faţa unei nenorociri, îmi vorbesc mult mai mult de cultură şi de un nivel moral ridicat decît ura şi dispreţul. Femeia de astăzi e tot atît de plîngăcioasă şi tot atît de aspră la suflet ca şi cea din evul mediu. Şi, după părerea mea, dau dovadă de multă înţelepciune cei care sfătuiesc femeile să se cultive şi ele ca şi bărbaţii.

Nevastă-mea o dispreţuieşte pe Katia şi pentru vina de a fi fost actriţă, de a fi nerecunoscătoare, mîndră şi excentrică — în fine, pentru un şir nesfîrşit de vicii şi de păcate, pe care o femeie le descopere totdeauna la altă femeie.

De obicei, împreună cu noi mai i-au dejunul două sau trei colege de-ale Lizei şi Alexandr Adolfovici Gnekker, admirator şi pretendent la mîna ei. Acest Gnekker e un tînăr blond, de cel mult treizeci de ani, de statură mijlocie, foarte gras şi foarte lat în umeri, cu favoriţi roşcaţi în dreptul urechilor şi cu o mustăcioară pomădată, care face ca faţa lui plină şi rotundă să semene a jucărie. Umblă îmbrăcat cu un surtuc foarte scurt, cu vestă colorată, cu pantaloni în carouri mari, foarte largi sus şi foarte strîmţi jos şi cu ghete galbene fără tocuri. Are ochi bulbucaţi, de rac, cravata lui aduce şi ea cu un gît de rac,

și am impresia că toată făptura acestui tînăr miroase a supă de raci. Vine la noi în fiecare zi, dar nimeni dintre noi nu știe din ce neam se trage, ce studii are și din ce trăiește. Nu cîntă nici din gură, nici la vreun instrument, totuși are nu știu ce legături și cu canto, și cu muzica. Vinde piane, dar ale cui sînt și cui le vinde, nici asta nu se știe. Se duce adeseori la conservator, cunoaște personal toate celebritățile și la toate concertele are nu știu ce rol de administrator. Discută cu multă competență probleme de muzică și, după cît am observat, toată lumea e de părerea lui.

Oamenii bogați au totdeauna în jurul lor tot felul de paraziți. Tot așa se întîmplă cu științele și artele. Cred că nu există pe lume știință sau artă care să fie scutită de prezența unor „corpuri străine", cum ar fi, de pildă, domnul Gnekker. Eu nu sînt muzician și se prea poate să greșesc în privința acestui Gnekker, pe care, de altfel, nici nu-l cunosc destul de bine. Dar prea mi se par suspecte și competența lui, și demnitatea cu care se așază lîngă pian și ascultă cînd cîntă cineva.

Poți să fii nobil între nobili, poți să fii chiar și consilier ministerial, dar dacă ai fată de măritat, nu ești de loc scutit de atmosfera de mahala pe care o introduc în casa și în sufletul dumitale întîi curtea pretendentului, apoi peținul și nunta. Eu, de pildă, nu mă pot împăca pentru nimic în lume cu aerul acela de sărbătoare pe care îl arborează nevastă-mea de cîte ori îl avem la masă pe Gnekker, și nici cu sticlele de lafit, porto și xeres, pe care le pune pe masă numai pentru el, ca să se convingă cu ochii lui despre viața de belșug și de lux pe care o ducem. Nu-mi place nici rîsul sacadat al Lizei, pe care l-a învățat la conservator, nici felul ei de a închide ochii pe jumătate cînd vin la noi bărbați. Dar mai ales mi-e cu neputință să înțeleg un lucru: ce caută în fiecare zi în casa mea și de ce mănîncă în fiecare zi cu mine o ființă, care e cu totul străină de obiceiurile mele, de profesia mea, de toată rînduiala vieții mele, și care nu are nimic comun cu felul de

a fi al oamenilor care-mi sînt dragi ? Nevastă-mea şi slugile şuşotesc în taină că omul ăsta ar fi „un mire", eu însă nu pot să mă împac cu prezenţa acestui om în casa mea. Persoana lui îmi provoacă aceeaşi nedumerire, pe care mi-ar provoca-o dacă mi-ar aşeza cineva alături de mine la masă un zulus. De asemenea, mi se pare ciudat şi faptul că fata mea, pe care m-am deprins s-o consider ca pe un copil, s-a îndrăgostit de cravata asta, de ochii ăştia, de obrajii ăştia puhavi...

Înainte, îmi plăcea ora dejunului sau, în cazul cel mai rău, mă lăsa indiferent. Acum însă mă plictiseşte şi mă exasperează. De cînd sînt excelenţă şi decan de facultate, familia mea a găsit de cuviinţă, nu ştiu de ce, să schimbe şi lista de bucate, şi obiceiurile noastre în ce priveşte masa. În locul mîncărurilor simple, cu care eram deprins încă de pe cînd eram student şi medic, mi se serveşte acum supăpiure, în care înoată nu ştiu ce ţurţuri albi, sau rinichi cu sos de vin de Madera. Celebritatea şi gradul de general m-au lipsit pentru totdeauna de bucatele mele preferate : ciorba, plăcintele, care făceau să-ţi lase gura apă, gîsca cu mere şi peştele cu coleaşă. Tot ele mi-au răpit-o pe Agaşa, servitoarea, o bătrînică bună de gură şi plină de haz. Acum, în locul ei serveşte la masă Egor, un nătîng şi un îngîmfat, cu mănuşă albă pe mîna dreaptă. Pauzele dintre feluri sînt scurte, dar mie îmi par grozav de lungi, pentru că n-am cu ce le umple. Nici pomeneală de veselia de pe vremuri, de glume, de rîsete şi discuţii nestingherite. Au dispărut şi atenţiile pline de delicateţe ale unora pentru alţii, şi bucuria aceea care umplea sufletele tuturor, şi ale copiilor, şi ale părinţilor, cînd ne adunam cu toţii în sufragerie. Pentru mine, om veşnic ocupat, ora dejunului era ora mea de odihnă şi de întîlnire cu ai mei, iar pentru nevastă-mea şi pentru copii, o adevărată sărbătoare — scurtă, ce e drept, dar luminoasă şi fericită, pentru că ştiau că timp de o jumătate de ceas nu mai sînt nici al ştiinţei, nici al studenţilor, ci al lor şi numai al lor. Azi nu mai este nici obiceiul de

a te ameţi cu un păhăruţ de votcă, nu mai este nici Agaşa, nici plachia de crap cu coleaşă şi nu mai este nici gălăgia care însoţea totdeauna micile scandaluri de la dejun, de pildă conflictul de sub masă dintre cîine şi pisică, sau cînd i se întîmplă Katiei să-i cadă în farfuria cu supă bandajul cu care se lega la falcă...

A vorbi despre dejunurile de acum, îmi face tot atît de puţină plăcere ca şi a lua parte la ele. Faţa nevestei mele arborează o importanţă prefăcută şi un aer sărbătoresc, dar fără să renunţe la obişnuita expresie de preocupare. Se uită în farfuriile noastre cu o privire grijulie şi începe: „Văd că nu-ţi place friptura... Spune drept, nu-i aşa că nu-ţi place?“ Iar eu trebuie să-i răspund: „Te necăjeşti degeaba, draga mea, friptura e minunată“. Insă ea nu se lasă: „Nikolai Stepanîci, dumneata mă menajezi totdeauna şi nu-mi spui niciodată adevărul. Dar aş vrea să ştiu de ce mănîncă aşa de puţin Alexandr Adolfovici?“... Şi tot aşa, nu-i mai tace gura cît ţine masa. In vremea asta, Liza hohoteşte în cascade, închizîndu-şi ochii pe jumătate. Mă uit cînd la una, cînd la alta şi abia acum, în timpul mesei, îmi dau seama că tot ce ţine de viaţa lor sufletească a scăpat de mult de sub controlul meu. Incerc un sentiment ciudat, de parcă aş fi stat cîndva aici cu familia mea cea adevărată, iar acum sînt invitat la masă în casa unei femei străine, iar fiinţa din faţa mea, Liza, mi-e străină şi ea. Amîndouă au suferit o schimbare radicală, iar eu am scăpat din vedere timpul cît s-a petrecut această schimbare, aşa că nu e de mirare că nu mai înţeleg nimic. De ce s-a petrecut această schimbare? Nu ştiu. Poate că tot răul vine de acolo că Dumnezeu nu le-a înzestrat, pe fiică-mea şi pe nevastă-mea, cu puterea de a rezista, pe care mi-a dat-o mie. Incă din copilărie m-am deprins să mă împotrivesc influenţelor dinafară şi m-am călit suficient. Catastrofe ca: celebritatea, gradul de general, trecerea de la o viaţă modestă la una care-mi depăşeşte mijloacele băneşti, legăturile cu lumea suspusă şi celelalte, nu m-au abătut din calea mea şi

am ştiut să rămîn acelaşi care am fost. Insă asupra Lizei şi a nevestei mele, fiinţe slabe şi fără apărare, toate aceste catastrofe s-au abătut ca o avalanşă de zăpadă.

Domnişoarele şi Gnekker vorbesc de fugi, de contrapunct, de cîntăreţi şi de pianişti, de Bach şi de Brahms, iar nevastă-mea, de frică să nu fie socotită nepricepută în ale muzicii, zîmbeşte cu bunăvoinţă şi îngaimă : „Da, minunat... Chiar aşa să fie? Ia te uită !“... Gnekker mănîncă cu un aer grav, cu acelaşi aer grav face spirite şi, îngăduitor, ascultă părerile domnişoarelor. Din cînd în cînd, îi vine gust să vorbească în franţuzeasca lui mizerabilă şi atunci, Dumnezeu ştie de ce, crede de cuviinţă că trebuie să mi se adreseze cu *votre excellence*.

Eu însă stau ursuz. Se vede bine că-i stingheresc pe ceilalţi, de altfel şi ceilalţi mă stingheresc pe mine. Niciodată, pe vremuri, n-am ştiut ce înseamnă antagonismul de castă, dar acum încep a simţi că mă încearcă aşa ceva. Fac tot ce pot ca să descopăr în Gnekker numai părţile proaste, le găsesc destul de repede, şi atunci mă rîcîie faptul că locul de logodnic al fetei mele îl ocupă un om care nu face parte din cercul meu. De altfel, prezenţa lui mă indispune şi din alt punct de vedere. De abicei, cînd rămîn singur, sau cînd mă găsesc în societatea oamenilor care mi-s dragi, nu mă gîndesc niciodată la meritele mele, iar dacă-mi vin în minte, mi se par atît de neînsemnate, de parcă aş fi ajuns om de ştiinţă abia de ieri. Pe cîtă vreme în prezenţa unor indivizi ca Gnekker, meritele mele îmi par un munte uriaş, al cărui vîrf se pierde în nori, iar pe Gnekkerii de tot felul abia îi zăresc, mişunînd la poalele lui.

După dejun mă duc în biroul meu şi-mi aprind trabucul, singurul de altfel, pentru toată ziua : e tot ce mi-a mai rămas din vechiul şi prostul meu obicei de a fuma de dimineaţă şi pînă noaptea. In timp ce fumez, intră nevastă-mea şi se aşază pe un scaun, să stea de vorbă cu mine. Ca şi dimineaţa, ştiu dinainte ce o să-mi spună.

— Ar trebui să vorbim serios, Nikolai Stepanîci, începe ea. Mă gîndesc la Liza... De ce nu te interesezi mai de-aproape ?

— Cum vrei să mă interesez ?

— Te faci că nu vezi nimic şi asta nu-i bine. Nu trebuie să rămîi indiferent... Gnekker are intenţii serioase... Ce zici ?

— Nu-l cunosc, aşa că n-aş putea afirma că nu-i un om cumsecade. In schimb, ţi-am spus de mii de ori că nu-mi place.

— Bine, dar aşa nu se poate... nu se poate.

Tulburată, se ridică de pe scaun şi începe să se plimbe prin odaie.

— Nu se poate să rămîi indiferent în faţa unui pas aşa de serios... urmează ea. Cînd e vorba de fericirea fetei, trebuie să faci abstracţie de tot ce ţine de persoana ta. Ştiu că nu-ţi place. Bine... Dar dacă îl respingem şi stricăm toată combinaţia, cu ce-mi garantezi că Liza n-o să ne reproşeze toată viaţa ? Azi nu se mai găsesc bărbaţi pe toate drumurile şi s-ar putea întîmpla să nu i se mai iveaască altă partidă... El e grozav de îndrăgostit de Liza şi, pe cît se pare, şi ei îi place... Ştiu că n-are nici o situaţie, dar ce poţi să-i faci ? O da Dumnezeu şi, cu timpul, s-o aranja şi el cumva. E de familie bună şi-i şi bogat.

— De unde le ştii toate astea ?

— De la ea. Tată-su are o casă mare la Harkov, şi tot acolo, prin împrejurimi, o moşie. Intr-un cuvînt, trebuie să faci un drum pînă la Harkov, Nikolai Stepanîci.

— De ce ?

— Ca să vezi cum stau lucrurile... Ai cunoştinţe printre profesorii de acolo, şi or să te-ajute. M-aş duce eu, dar sînt femeie. Nu pot...

— Nu mă duc la Harkov, îi răspund, ursuz.

Nevastă-mea face o mutră speriată şi pe faţa ei se aşterne o expresie de nesfîrşită durere.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Nikolai Stepanîci ! se roagă ea, scîncind. Pentru numele lui Dum-

nezeu, ia-mi povara asta de pe suflet! Sufăr, crede-mă!

— Bine, Varia, îi răspund cu blîndeţe. Uite, dacă ţii, plec la Harkov şi fac tot ce doreşti.

Nevastă-mea îşi duce batista la ochi şi se retrage în odaia ei, să plîngă. Rămîn singur.

Puţin mai tîrziu, intră cineva şi aprinde focul în sobă. Fotoliile şi abajurul lămpii aştern pe pereţi şi pe podele umbrele lor cunoscute, şi de care de mult sînt sătul. Mă uit la ele, mi se pare că a şi venit noaptea şi că începe blestemata mea insomnie. Mă întind pe pat, apoi mă ridic şi mă plimb prin odaie şi iarăşi mă întind... De obicei, după dejun, spre seară, starea mea nervoasă atinge paroxismul. Fără nici un motiv, încep să plîng şi-mi vîr capul sub pernă. In clipele acelea mi-e frică să nu intre cineva, mi-e frică să nu mor pe neaşteptate, mi-e ruşine de lacrimile mele şi, ca o urmare a tuturor acestora, îmi simt sufletul împovărat de o durere necruţătoare. Imi dau seama că nu mai pot suferi nici lampa mea, nici cărţile mele, nici umbrele de pe jos, că nu mai pot asculta glasurile care se aud din salon. O putere necunoscută şi neînţeleasă mă împinge, brutal, afară din casă. Sar în picioare, mă îmbrac la repezeală şi, încet, să nu mă simtă ai casei, mă furişez în stradă. Unde să mă duc?

Dar răspunsul la această întrebare e de mult cuibărit în mintea mea: la Katia.

III

Ca de obicei, Katia stă întinsă pe canapea, sau pe sofa, şi citeşte. Cînd mă vede, întoarce leneş capul, se ridică şi-mi întinde mîna.

— Mereu stai culcată, încep, după ce tac un timp ca să-mi trag răsufletul. Să ştii că nu-i sănătos. Ar trebui să-ţi cauţi vreo ocupaţie, ceva.

— Ce spui?

— Ar trebui, zic, să-ţi cauţi vreo ocupaţie.

— Ce ocupaţie? O femeie nu se poate face decît ori simplă muncitoare, ori actriţă.

— Şi ce-i cu asta? Dacă nu se poate să te faci muncitoare, fă-te actriţă.

Tace.

— Ar trebui să te măriţi, îi spun, mai mult în glumă.

— N-am cu cine. Şi pe urmă, nu face.

— Asta nu-i viaţă.

— Dacă nu eşti măritată? Dar nu-i nici o nenorocire! Bărbaţi găseşti pe toate drumurile, numai să vrei.

— Nu şade frumos, Katia.

— Ce nu şade frumos?

— Ce spui acum.

Văzîndu-mă mîhnit şi căutînd să risipească impresia neplăcută pe care mi-au lăsat-o vorbele ei, zice:

— Haide, vino cu mine. Uite!

Mă duc într-o odaie foarte drăguţă şi, arătîndu-mi o masă de lucru, urmează:

— Uite... Pentru dumneata am pregătit-o. Aici ai să lucrezi. Ia-ţi cu dumneata ce ai de lucru şi vino aici în fiecare zi. Acasă, toată lumea nu face decît să te încurce. Vrei să lucrezi aici?

Ca să n-o supăr dacă n-aş primi, îi spun că am să vin să lucrez acolo şi că odăiţa îmi place cît se poate de mult. După aceea ne aşezăm şi începem să vorbim.

Căldura, felul cum e rînduită odăiţa şi prezenţa fiinţei aceleia simpatice, nu-mi mai dau satisfacţia de altădată, ci îmi provoacă o dorinţă neînvinsă de a mă lamenta şi a bombăni. Nu ştiu de ce, dar mi se pare că dacă aş începe să cîrtesc, şi să mă plîng, m-aş mai uşura...

— Urîtă treabă, drăguţă! încep, oftînd. Cît se poate de urîtă...

— Dar ce s-a întîmplat?

— Uite despre ce e vorba. Cel mai de seamă şi cel mai sacru drept al regilor e acela de a graţia. Şi eu m-am simţit totdeauna ca un rege, deoarece m-am folosit cît am putut de dreptul acesta. N-am osîndit

pe nimeni, dimpotrivă, am fost îngăduitor şi am iertat bucuros pe toată lumea. Acolo unde alţii protestau şi se indignau, eu dădeam sfaturi şi căutam să-i conving pe cei ce greşeau, că greşesc. Toată viaţa mi-am dat osteneala ca prezenţa mea să nu stingherească nici pe ai casei, nici pe studenţi, nici pe colegi, nici pe servitori. Şi ştiu că această atitudine a avut un rol educativ pentru toţi cei care au trăit în apropierea mea. Dar acum, nu mai sînt rege. Acum, se petrece cu mine ceva, ceva care s-ar potrivi mai curînd unui rob: zi şi noapte îmi umblă prin cap gînduri ticăloase, iar în suflet mi s-au cuibărit sentimente, pe care înainte nici nu le bănuiam. Acum ştiu ce e ura, dispreţul, indignarea, revolta, frica. Am ajuns să fiu peste măsură de aspru, exigent, supărăcios, nepoliticos, bănuitor. Chiar şi ceea ce altădată nu era decît prilej pentru o glumă în plus, urmată de un rîs plin de voie bună, îmi provoacă acum un sentiment apăsător. Mi s-a schimbat pînă şi felul de a judeca. Inainte nu dispreţuiam decît bogăţia, în timp ce astăzi nu urăsc bogăţia, ci pe bogătaşi, ca şi cum ei ar fi de vină. Inainte uram violenţa şi domnia bunului plac, iar acum îi urăsc pe oamenii care uzează de violenţă, ca şi cînd ei şi numai ei ar fi de vină, şi nu noi cu toţii, care nu ştim cum să ne facem unul altuia educaţia. Ce pot să însemne toate acestea? Dacă gîndurile şi sentimentele mele noi sînt datorite unei schimbări a convingerilor mele, atunci ce a provocat această schimbare? S-a făcut omenirea mai rea şi eu mai bun, sau înainte eram orb şi indiferent? Dar dacă schimbarea aceasta se datoreşte scăderii puterilor mele fizice şi intelectuale — doar sînt un biet bolnav şi nu e zi lăsată de Dumnezeu să nu pierd din greutate — atunci starea mea e de plîns. Inseamnă că gîndurile mele cele noi sînt anormale, bolnăvicioase, că ar trebui să-mi fie ruşine de ele şi să le consider mizerabile...

— Boala n-are nici o legătură cu toate astea, mă întrerupe Katia. Pur şi simplu, ţi s-au deschis ochii. Asta-i tot. Ai văzut ceea ce altădată nu voiai să iei

în seamă. Părerea mea e că, înainte de toate, ar trebui s-o rupi cu familia şi să pleci.

— Astea-s absurdităţi!

— De ce nu mărturiseşti cinstit, că doar nu mai ţii la ele! Şi pe urmă, asta e familie? Nişte mizerabile! Dacă s-ar întîmpla să moară astăzi, nimeni nu le-ar observa mîine lipsa.

Katia le disprețuiește, pe nevastă-mea şi pe Liza, în aceeaşi măsură în care ele o urăsc. E greu de admis ca, în vremea noastră, să putem vorbi despre dreptul oamenilor de a se dispreţui reciproc. Dar dacă ne însuşim punctul de vedere al Katiei şi recunoaştem valabilitatea acestui drept, atunci nu e mare lucru să ne dăm seama că are şi ea dreptul să le dispreţuiască, pe nevastă-mea şi pe Liza, în măsura în care ele o urăsc.

— Nişte mizerabile! repetă ea. Ai dejunat azi? Cum de n-au uitat să te cheme la dejun? Mă mir că-şi mai aduc aminte de existenţa dumitale!

— Katia, o întrerup, cu asprime. Sfîrşeşte, te rog.

— Poate crezi că-mi face plăcere să vorbesc despre ele? Aş fi fericită să nu le fi cunoscut niciodată. Ascultă-mă pe mine, dragul meu: lasă totul baltă şi pleacă. Pleacă în străinătate. Cu cît mai repede, cu atît mai bine.

— Ce copilării! Dar universitatea?

— Lasă şi universitatea. Ce ai cu ea? Foloseşti ceva de pe urma ei? Nimic. Profesezi de treizeci de ani — şi unde ţi-s discipolii? Ai pregătit cîţiva savanţi cu renume? Numără-i! Iar ca să scoţi cu nemiluita serii de doctori, care exploatează ignoranţa şi pun la o parte sute de mii de ruble, nu e nevoie nici să fii înzestrat, nici să fii om cumsecade. Aşa că eşti de prisos.

— Doamne, dar cîtă asprime! mă sperii eu. Cîtă asprime! Sfîrşeşte odată, că altminteri plec. Nici nu ştiu ce să-ţi răspund la asemenea vorbe.

Jupîneasa intră şi ne poftește la ceai. În sfîrşit, mulţumesc lui Dumnezeu că în jurul samovarului discuţia noastră ia alte căi. După ce mă satur de lamentări, îmi vine gust să las frîu slobod altei slă-

biciuni bătrînești: amintirilor. Încep să-i vorbesc Katiei despre trecutul meu și spre marea mea surprindere, mă pomenesc destăinuindu-i unele amănunte, care nici nu bănuiam că s-au păstrat neatinse în mintea mea. Iar Katia, cu respirația oprită, mă ascultă, înduioșată dar și mîndră. Îmi place, mai ales, să-i vorbesc despre vremea cînd eram elev la seminar și visam să intru la universitate.

— Parcă văd cum mă plimbam prin grădina seminarului... îi povestesc. Era destul să-mi aducă vîntul din vreo cîrciumă îndepărtată un zvon de cîntec, acompaniat de armonică, sau să treacă în goană pe lîngă gard o troică cu zurgălăi, pentru ca bucuria să-mi umple nu numai pieptul, dar și stomacul, și picioarele, și mîinile... Ascultam armonica, ascultam clinchetul zurgălăilor care se depărtau și mă vedeam deja doctor și-mi imaginam fel de fel de tablouri, unul mai atrăgător decît altul... Și, după cum vezi, visurile mi s-au împlinit. Soarta mi-a dat mai mult decît aș fi îndrăznit să-i cer. Timp de treizeci de ani am fost cel mai iubit dintre profesori, am avut parte de cei mai buni colegi, iar numele meu a ajuns cunoscut și stimat. Am fost îndrăgostit, m-am însurat din dragoste pătimașă, am avut copii. Într-un cuvînt, dacă mă uit în urmă, toată viața mea îmi apare ca o compoziție frumoasă și întocmită cu meșteșug... De nu i-aș compromite finalul! Pentru asta, trebuie să-mi închei viața omenește. Dacă moartea e într-adevăr o primejdie, trebuie s-o întîmpin așa cum îi șade bine unui dascăl, unui om de știință, cetățean al unui stat creștin: adică, bărbătește și cu suflet liniștit. Dar eu îi compromit finalul. Simt că mă înăbuș și alerg la tine să-ți cer ajutor, iar tu îmi spui: înecă-te, că așa-i bine!

Dar iată că se aude sunînd colopoțelul. Și eu și Katia bănuim cine sună și spunem, într-un glas:

— Trebuie să fie Mihail Fiodorovici.

Într-adevăr, peste cîteva clipe intră colegul meu, Mihail Fiodorovici, filologul, un bărbat cam de vreo cincizeci de ani, înalt și bine făcut, cu părul cărunt și des, cu sprîncenele negre și bărbierit din proaspăt. Are

inimă bună și e un coleg desăvîrșit. Se trage dintr-o veche familie de nobili, oameni destul de norocoși și talentați, care au jucat un rol important în istoria învățămîntului și a literaturii noastre. De altfel și el e inteligent, dotat și deosebit de cult. Totuși, nu e lipsit de unele ciudățenii. Intr-o măsură oarecare, toți avem curiozitățile noastre și sîntem ciudați, însă ciudățeniile lui Mihail Fiodorovici, pur și simplu extraordinare, nu sînt inofensive pentru cunoscuții lui. Printre aceștia cunosc destui care, pe lîngă ciudățenii, refuză să-i mai vadă și nenumăratele calități.

După ce intră în odaie, își scoate tacticos mănușile și începe, cu glasul lui adînc și catifelat :

— Bună ziua ! Luați ceaiul ? Iată un lucru cît se poate de nimerit ! E al dracului de frig afară.

Apoi se așază la masă, își servește un pahar cu ceai și începe să povestească. Ceea ce e caracteristic pentru felul lui de a povesti, e tonul veșnic glumeț, amestecul acela de filozofie și flecăreală, pe care-l întîlnești doar la cioclii shakespearieni. Vorbește numai despre lucruri serioase, dar niciodată nu vorbește serios. Aprecierile lui sînt totdeauna aspre și injurioase, însă, datorită tonului blînd, egal și glumeț, asprimea și injuriile nu-ți supără urechea și te deprinzi destul de repede cu ele. In fiecare seară sosește cu vreo cinci sau șase anecdote noi din viața universitară și începe a le debita îndată ce se așază la masă.

— O, Doamne, oftează el, ridicîndu-și comic sprîncenele negre. Anapoda oameni mai sînt pe lumea asta !

— Dar ce s-a întîmplat ? îl întreabă Katia.

— După ce ies astăzi de la curs, mă întîlnesc pe scări cu idiotul cela bătrîn al nostru, N.N. Ca de obicei, mergea scoțîndu-și înainte botul de cal și căutînd pe cineva să i se plîngă de migrena lui, de nevasta lui și de studenții care nu vor să vină la cursul lui. Ei, zic, dacă mă vede, s-a sfîrșit cu mine. S-a sfîrșit și basta !...

Și tot așa mai departe. Sau :

— Am fost aseară la conferința publică a lui Z.Z. Stau și mă minunez: cum are curajul *alma mater* a noastră (de n-aș deochia-o, că o pomenesc asupra nopții), să scoată în public asemenea nătăfleți, asemenea idioți patentați ca ăsta. Doar e un dobitoc celebru în tot continentul european! Să umbli cu felinarul ziua-n amiaza mare prin toată Europa, și nu găsești altul de teapa lui! Imaginați-vă că atunci cînd își ține prelegerile, parcă suge caramele: siu-siu-siu... Se intimidează, nu-și mai poate descifra propriul manuscris, ideile îi vin greu, cu viteza unui arhimandrit pe bicicletă, dar mai ales e imposibil să înțelegi ceva din ce vrea să spună. E o plictiseală de mor muștele, pe care n-o poți compara decît cu plictiseala solemnității de sfîrșit de an în sala de recepție, cînd se citește tradiționalul discurs, lua-l-ar naiba!

Și imediat schimbă vorba:

— Acum vreo trei ani, Nikolai Stepanovici trebuie să-și aducă aminte, mi s-a întîmplat să citesc eu discursul. În sală cald, înăbușeală, redingota mă strînge la subsuori, să mor, nu alta! Citesc o jumătate de ceas, un ceas, un ceas și jumătate, două... „Ei, slavă Domnului, îmi zic, au mai rămas numai zece pagini.“ Iar pe cele din urmă patru puteam nici să nu le citesc și mă gîndeam chiar să renunț la ele. Prin urmare, zic, mai rămîn șase. Dar chiar în clipa aceea, îmi arunc ochii în sală — și ce credeți că văd? În primul rînd de bănci ședeau, unul lîngă altul, un general cu o panglică latră peste umăr și episcopul! Amorțiseră, săracii, de plictiseală, își țineau ochii mari deschiși să nu adoarmă și făceau tot chipul să pară că-s atenți și că discursul meu îi interesează și le place. Ei, dacă vă place, zic, atunci poftim: vă fac eu de petrecanie!... Și am citit și cele din urmă patru pagini!

Cînd vorbește, lui Mihail Fiodorovici îi zîmbesc numai ochii și sprîncenele, ca tuturor oamenilor mucaliți în general. Și în timp ce povestește, privirea lui nu exprimă nici ură, nici răutate, ci doar foarte multă istețime și acea șiretenie de vulpe, pe care o întîlnești numai la oamenii înzestrați cu un ascuțit

spirit de observație. Iar dacă e să vorbim despre ochii lui, trebuie să adaug că am mai observat ceva: de cîte ori i se întîmplă să primească din mîinile Katiei un pahar, sau s-o asculte spunînd ceva, sau s-o urmărească cu privirea, în timp ce iese, din odaie, surprind în ochii lui ceva blînd, ceva neprihănit, ca în ochii unui om care se închină...

Jupîneasa ridică samovarul și pune pe masă o felie mare de brînză, fructe și o sticlă de șampanie de Crimeea, destul de proastă, dar care-i place Katiei de pe cînd a stat ea acolo. Mihail Fiodorovici ia două perechi de cărți de pe etajeră și începe să facă o pasiență. După părerea lui, unele pasiențe cer, pe lîngă o deosebită agerime de minte, și o mare atenție. Totuși, nici în timp ce bate cărțile, tot nu tace din gură. Atentă și ea, Katia îl urmărește cum întinde cărțile și-l ajută mai mult cu ochii decît cu vorba. Toată seara Katia nu bea decît două păhăruțe cu șampanie, eu un sfert de pahar, iar restul îi rămîne lui Mihail Fiodorovici, care poate să bea oricît, fără să se îmbete niciodată.

Cît durează pasiența, rezolvăm felurite probleme, mai ales de ordin înalt. De obicei, ne ocupăm cu deosebire de ceea ce ne place mai mult, adică de știință.

— Mulțumesc lui Dumnezeu, știința și-a trăit traiul, începe Mihail Fiodorovici. S-a dus vremea ei, și gata! Te rog să mă crezi. Omenirea începe a simți nevoia să pună altceva în locul ei. Știința s-a născut din prejudecăți, s-a hrănit cu prejudecăți și a ajuns acum chintesența prejudecăților, ca și răposatele ei bunici, alchimia, metafizica și filozofia. Și, la drept vorbind, ce a dat știința omenirii? Doar deosebirea dintre savanții europeni și cei chinezi, care habar n-au de știință, e infimă, e mai mult de suprafață. Chinezii n-au știut ce e știința. Ei, și? Au pierdut ei ceva din pricina asta?

— Nici mușchii nu știu ce e știința, îi răspund. Ei, și?

— Degeaba te superi, Nikolai Stepanîci. Vorbim aici noi între noi... Sînt mai prudent decît crezi și nu m-aș apuca ferească Dumnezeu să spun asemenea lu-

cruri în public! In oameni stăruie încă prejudecata că științele și artele sînt mai presus decît agricultura și comerțul, mai presus decît meseriile. Breasla noastră a adoptat și ea aceeași prejudecată, și doar n-o să ne apucăm, noi amîndoi, s-o dărîmăm! Nu, ferească Dumnezeu!

In timp ce-și face pasiența, nu scapă de săpuneală nici tineretul.

— A început să decadă și tineretul nostru, oftează Mihail Fiodorovici. Nu știe nici să muncească și nici să gîndească, fără să mai vorbim de idealuri și celelalte... Cum zice poetul: „Mă uit cu întristare la generația noastră...“

— Intr-adevăr, a decăzut și încă înspăimîntător, încuviințează Katia. Mă rog, în ultimii zece ani ați descoperit măcar un singur tînăr care să se distingă?

— Nu știu cum o fi fost la alți profesori, dar eu nu-mi aduc aminte să fi întîlnit vreunul.

— In viața mea am întîlnit și mulți studenți, și tineri oameni de știință de-ai dumneavoastră, și mulți actori... Și, mă credeți? Nu mi s-a întîmplat să întîlnesc, nu zic un om talentat sau înzestrat cu cine știe ce calități de erou, dar măcar așa, interesant. Numai mediocrități, lipsite de talent, dar în schimb grozav de pretențioase...

Aceste discuții asupra decăderii intelectuale fac totdeauna o impresie atît de detestabilă asupra mea, de parcă aș auzi, din întîmplare, niște vorbe urîte la adresa fetei mele. Mă dor aceste acuzații gratuite, care se sprijină pe generalități răsuflate și pe premize absurde, ca degenerarea, lipsa de idealuri, sau aluziile la trecutul de aur. Orice acuzație, chiar dacă e făcută într-o societate de femei, trebuie formulată precis. Altminteri nu mai e o acuzație, ci o bîrfeală oarecare, nedemnă de niște oameni cumsecade.

Sînt un om bătrîn, stau de treizeci de ani pe catedră, însă n-am observat la tineret nici degenerare intelectuală, nici lipsă de idealuri și nu găsesc că e mai rău acum decît înainte. Nikolai, ușierul meu, a cărui experiență are, în cazul de față, importanța ei,

e de părere că studenții de astăzi nu sînt nici mai buni, dar nici mai răi decît cei de altădată.

Dacă m-ar întreba cineva ce anume nu-mi face plăcere la studenții mei de acum, cred că n-aș răspunde dintr-o dată. In orice caz, aș da un răspuns cît mai scurt, dar cît mai precis. Le cunosc defectele, de aceea n-am nevoie să recurg la generalități. De pildă, nu-mi place faptul că studenții mei fumează, că beau băuturi tari și că se căsătoresc tîrziu. Că-s nepăsători și nepăsarea lor merge uneori pînă acolo, încît nu observă că sînt printre ei și colegi flămînzi, și că nu-și plătesc datoriile la societatea studențească de ajutor. Că nu cunosc limbile europene și că nu vorbesc corect nici rusește. Chiar aseară, colegul meu de la higienă mi se plîngea că e nevoit să repete fiecare prelegere, deoarece studenții lui nu cunosc suficient fizica și sînt cu totul străini de meteorologie. Cad ușor sub influența scriitorilor contemporani — și nici măcar a celor mai buni — în schimb sînt cu totul indiferenți față de clasici, cum ar fi Shakespeare, Marc Aureliu, Epictet sau Pascal. Și această nepricepere de a deosebi lucrurile importante de cele fără importanță vădește lipsa lor de spirit practic. Toate problemele grele, cu un caracter mai mult sau mai puțin social (ca, de pildă, problema colonizărilor), studenții le rezolvă formal, și nu pe calea cercetărilor științifice și a experienței, cu toate că cea din urmă le stă la îndemînă și e mai corespunzătoare cu menirea lor. Ei primesc bucuroși posturi de interni de spital, de asistenți, laboranți sau externi, și sînt în stare să rămînă în aceste slujbe pînă la patruzeci de ani, deși sentimentul de independență, de libertate și de inițiativă personală e tot atît de necesar în știință ca și în artă sau în comerț. Eu am elevi și auditori, dar n-am ajutoare și urmași, de aceea, deși îmi sînt dragi și mă înduioșez în fața lor, nu pot fi mîndru de ei. Și așa înainte...

Neplăceri de felul acesta, oricît de multe ar fi, nu pot provoca o stare de spirit pesimistă și cicălitoare decît unui om timid și laș. Dar toate aceste neajunsuri au un caracter întîmplător și tranzitoriu și sînt în

strînsă legătură cu condiţiile de viaţă. Va fi de ajuns să treacă zece ani, şi ele vor dispărea sau vor face loc altor neajunsuri, pe care nu le poţi evita şi care, la rîndul lor, vor intimida pe cei laşi. Defectele studenţilor mă supără de multe ori, dar această supărare nu e nimic pe lîngă bucuria care-mi umple sufletul, de treizeci de ani încoace, de cîte ori stau de vorbă cu băieţii mei, le ţin cursuri sau urmăresc felul de a se comporta în comparaţie cu al oamenilor din alt mediu decît al lor.

Mihail Fiodorovici îi dă înainte cu bîrfeala, Katia îl ascultă, şi nici el, nici ea nu-şi dau seama în ce prăpastie adîncă îi atrage încetul cu încetul o distracţie atît de nevinovată ca aceea de a-ţi ponegri aproapele. Nu-şi dau seama că de la o discuţie banală alunecă treptat pînă la batjocură şi insultă şi că ajung de-a dreptul la calomnie.

— Intîlneşti uneori nişte caraghioşi, de rămîi trăsnit, urmează Mihail Fiodorovici. De pildă, mă duc aseară pînă la Egor Petrovici al nostru şi găsesc la el un medicinist tot „de-al nostru", student în anul al III-lea, dacă nu mă înşel. Avea o faţă stil... dobroliubovian, purtînd pe frunte o pecete de gînditor profund. Şi începem să vorbim, de una, de alta. „Da, tinere, zic, aşa stau lucrurile. Am citit cum că un neamţ — i-am uitat numele — a obţinut din creierul omului un alcaloid nou, idiotinul." Ei bine, ştiţi că m-a crezut? Ba chiar şi-a luat un aer important: că, adică, nu-i de glumit cu „ai noştri"! Alt exemplu. Mă duc mai zilele trecute la teatru. Mă aşez. Chiar în rîndul din faţa mea, doi indivizi. Unul era „de-al nostru", jurist pesemne. Celălalt, ciufulit, era medic. Medicul, beat turtă. Habar n-avea ce se petrece pe scenă. Moţăia, cu capul în piept. Dar îndată ce vreun actor începea să-şi declame cu patos monologul sau ridica glasul, medicul tresărea şi, dîndu-i vecinului cu cotul, îl întreba: „Ce tot spune ăsta? Vorbeşte nobil?" „Nobil", îi răspundea cel care era „de-al nostru". „Brra-avo! urla atunci medicul. No-obil, bravo!" Vedeţi dumneavoastră, bădăranul acela beţiv nu venise la teatru de dragul artei, ci numai ca să vadă

dacă se vorbește într-o limbă nobilă. Nu mai putea omul după noblețe!

Katia îl ascultă și rîde. Are un rîs, nu știu cum, ciudat. Aspirațiile i se succed într-o cadență regulată cu expirațiile, dar accelerată, ca și cum ar cînta din armonică, și nu rîde decît cu nările. În schimb, eu îmi pierd buna dispoziție și nu mai știu ce să spun. Pînă la urmă, îmi ies din sărite, mă înfurii și, sărind de pe scaun, încep să strig:

— Ia mai tăceți odată! Ce tot orăcăiți ca două broaște și otrăviți aerul cu răsuflarea voastră? M-am săturat!

Și, fără să mai aștept să-și termine bîrfeala, mă pregătesc de plecare. De altfel, e și timpul: sînt zece trecute.

— Eu aș mai rămîne puțin, zice Mihail Fiodorovici. Îmi dai voie, Ekaterina Vladimirovna?

— Cum nu? îi răspunde Katia.

— *Bene.* Atunci, dă ordin să ne mai aducă o sticluță.

Amîndoi mă conduc pînă în sălița cu lumînările în mînă și, în timp ce-mi îmbrac șuba, Mihail Fiodorovici nu mai isprăvește:

— Grozav ai mai slăbit în vremea din urmă, Nikolai Stepanovici. Și ai și îmbătrînit! Ce-i cu dumneata? Ești bolnav?

— Da, mă simt cam prost.

— Și nici nu vrea să se îngrijească!... adaugă Katia, supărată.

— De ce nu te îngrijești? Cum se poate una ca asta? Pe cel ce se păzește singur, îl păzește și Dumnezeu. Salutări celor de acasă, și să mă ierte că nu prea vin pe-acolo. O să trec zilele astea să-mi iaú rămas bun înaintea plecării în străinătate. Neapărat. Că plec săptămîna viitoare.

Am ieșit de la Katia iritat, speriat de discuțiile asupra stării mele și nemulțumit de mine însumi. Încep să mă întreb: într-adevăr, oare ce-ar fi să mă duc la vreunul din colegii mei? Dar în aceeași clipă, îmi imaginez tabloul: după ce mă examinează, colegul meu se retrage în tăcere spre fereastră, se gîndește

cîteva momente, apoi se întoarce spre mine şi, căutînd să nu-i pot citi adevărul pe faţă, îmi spune cu nepăsare: „Deocamdată, nu văd nimic alarmant, colega. Totuşi, te-aş sfătui să-ţi întrerupi ocupaţiile...“ Şi asta mi-ar spulbera ultima nădejde...

Cine nu mai păstrează cîte-o speranţă? Acum, cînd îmi pun singur diagnosticul şi tot singur mă îngrijesc, am uneori nădejdea că neştiinţa mea mă face să mă înşel, că mă înşel şi în privinţa albuminei şi a zahărului pe care le-am găsit, şi în privinţa inimii, şi a umflăturilor de la picioare, pe care le-am observat, de două ori, dimineaţa. Cînd, cu aplicaţie de ipohondru, mă apuc să răsfoiesc manuale de terapeutică şi-mi schimb medicamentele în fiecare zi, tot mi se mai pare că o să găsesc ceva care-o să-mi dea curaj. Meschinărie, şi nimic altceva.

In timp ce mă întorc spre casă, fie că cerul e înnorat sau luminat de lună şi de stele, mă uit în sus şi mă gîndesc că în curînd moartea o să mă secere. S-ar crede că în clipe ca acestea gîndurile mele s-ar cuveni să fie adînci, luminoase şi minunate ca cerul... Dar nu se întîmplă aşa. Mă gîndesc la mine, la nevastă-mea, la Liza, la Gnekker, la studenţi, la oameni în general. Insă gîndurile mele nu-s înalte, ci meschine, încerc să mă înşel singur, şi atunci concepţia mea asupra lumii poate fi cuprinsă în vorbele pe care celebrul Arakceev[1] le-a spus într-una din scrisorile lui intime: „Tot ce e bun pe lume are şi părţi rele şi sînt mult mai multe cele rele decît cele bune“. Cu alte cuvinte, tot ce există pe lumea asta e scîrbos, aşa că nu face să trăieşti, iar cei şaizeci şi doi de ani pe care i-am trăit, trebuie să-i consider ca pierduţi. Mă surprind gîndind aşa şi încerc să mă conving că aceste gînduri sînt întîmplătoare sau vremelnice şi că n-au pătruns adînc în mintea mea. Dar în aceeaşi clipă mă întreb:

---

[1] *Arakceev* Alexei Andreevici (1769—1834) — ministru de război pe timpul lui Alexandru I, înrăit reacţionar, care a dezlănţuit în Rusia un regim de cruntă teroare poliţienească (n. ed.).

„Dacă-i așa, atunci ce te împinge în fiecare seară spre cele două broaște ?...“

Și mă jur să nu mă mai duc niciodată la Katia, cu toate că știu foarte bine că chiar a doua zi o să mă duc din nou.

Cînd ajung la ușă și trag de mînerul clopoțelului, și pe urmă, cînd urc scările, simt că nu mai am familie și că am pierdut pînă și dorința de a mi-o regăsi. E clar, prin urmare, că gîndurile lui Arakceev nu s-au oploșit în mintea mea întîmplător sau vremelnic, ci că au pus stăpînire, temeinic, pe toată ființa mea. Cu conștiința neîmpăcată, abătut și abia tîrîndu-mi picioarele de lene, de parcă aș fi adăugat la greutatea mea încă o mie de puduri, mă culc în pat și adorm imediat.

Apoi începe insomnia...

IV

Cînd vine vara, viața mi se schimbă.

Într-o dimineață frumoasă, intră la mine Liza și-mi spune, cu aerul că glumește:

— Să mergem, excelență. Totul e gata.

Și excelența mea e scoasă în stradă, urcată într-o birjă și dusă. Neavînd ce face, încep să citesc firmele de la dreapta spre stînga. Din cuvîntul „tractir“ iese „ritcart“. Foarte potrivit pentru nume de baron: baronesa Ritcart... Apoi ieșim în cîmp și trecem pe lîngă un cimitir, care nu-mi face nici o impresie, cu toate că în curînd o să zac și eu acolo. Trecem apoi printr-o pădure și iarăși ieșim în cîmp. Nimic interesant. După ce mergem așa două ore, excelența mea e condusă într-o vilă și instalată într-o odăiță veselă de la parter, cu tapete albastre.

Noaptea o petrec cu vechea mea insomnie, dar dimineața nu mă mai scol și nu mai ascult lamentările nevestei mele, ci stau culcat pînă tîrziu. Nu dorm, dar dormitez, adică trec în starea aceea de aţipeală, cînd știi că nu dormi și totuși visezi. La amiază mă cobor

din pat și, ca de obicei, mă așez la masa mea de lucru. Dar nu mă apuc de nimic, ci mă amuz citind cărțile franțuzești, cu coperte galbene, pe care mi le trimite Katia. Bineînțeles că ar fi mult mai patriotic să citesc autori ruși, dar trebuie să recunosc că nu mă prea atrag. Afară de doi sau trei scriitori bătrîni, toată literatura de astăzi numai literatură nu-i, ci un fel de industrie meșteșugărească, care nu ființează decît ca să fie încurajată, nu ca să te și bucuri de produsele ei. Despre cel mai bun dintre aceste produse, nu poți spune că e minunat și nici nu-l poți lăuda din toată inima fără să întrebuințezi cîte un „dar". Același lucru trebuie să-l spun și despre toate noile opere literare, pe care le-am citit în ultimii zece sau cincisprezece ani: nici una nu-i extraordinară și nici vorbind despre ele nu-l poți evita pe „dar". Sînt scrise cu inteligență, într-un spirit nobil — dar fără talent; sau cu talent, într-un spirit nobil, dar fără inteligență; sau, în sfîrșit, cu talent, cu inteligență, însă nu și într-un spirit nobil.

N-aș putea afirma că romanele franțuzești sînt scrise și cu talent, și cu inteligență, și într-un spirit nobil. Nici ele nu mă mulțumesc. Dar măcar nu sînt atît de plictisitoare ca cele rusești și nu rareori ți se întîmplă să găsești în cuprinsul lor elementul principal al creației: spiritul de libertate individuală, tocmai ceea ce le lipsește scriitorilor ruși. Nu-mi aduc aminte să fi găsit o operă nouă, în care autorul să nu încerce, chiar de la prima pagină, să se asigure de un anumit convenționalism și să facă contract cu propria lui conștiință. Unul se teme să scrie despre trupuri goale, altul se încătușează în analize psihologice, al treilea are nevoie de „atitudine caldă față de om", al patrulea mîzgălește înadins pagini întregi cu descrieri de natură, ca să nu fie bănuit că e tendențios... Unul vrea să apară în operele lui doar ca un mic burghez, altul numaidecît ca fiind nobil, și așa mai departe. Toate acestea dovedesc idei preconcepute, șiretenie și prudență. Le lipsește însă curajul și libertatea de a scrie cum vor, le lipsește, prin urmare, spiritul creator.

Toate acestea se referă la ceea ce se numește beletristică.

Dar eu nu citesc nici articolele rusești serioase, de pildă acelea care tratează probleme de sociologie, de artă etc. Și asta numai dintr-un sentiment de sfială. In copilărie, chiar și în adolescență, aveam o frică inexplicabilă de ușieri și de plasatorii de teatru, și această frică mi-a rămas și pînă astăzi. Și acum mă tem de ei. Se zice că nu ți se pare înfricoșător decît ceea ce nu înțelegi. Și într-adevăr, e foarte greu să înțelegi de ce ușierii și plasatorii își iau un aer atît de important și de obraznic și de ce-s atît de nepoliticoși. Cînd citesc articole serioase, încerc aceeași frică nelămurită. Tonul neobișnuit de important și de grotesc, ca de general, atitudinea familiară față de autorii străini, talentul de a îndruga verzi și uscate — toate acestea mi se par neînțelese, mă înspăimîntă, și nu seamănă de loc cu tonul modest și cavalerește liniștit al scriitorilor noștri medici și naturaliști, cu care, citindu-i, m-am obișnuit. Mi-e greu să citesc nu numai articolele, dar pînă și traducerile pe care le fac sau le redactează oamenii noștri serioși. Tonul îngîmfat și binevoitor al prefețelor, nenumăratele note de traducător, care mă împiedică să mă concentrez, semnele de întrebare și *sic* între paranteze presărate cu dărnicie în toată cartea sau articolul, mi se par un atentat atît la persoana autorului, cît și la independența mea de cititor.

Mi-aduc aminte că, într-o zi, am fost chemat ca expert la tribunalul regional. In pauză, unul din colegii mei mi-a atras atenția asupra atitudinii brutale a procurorului față de împricinați, printre care se găseau și două femei din intelectualitate. Cred că n-am exagerat cînd i-am răspuns că atitudinea procurorului nu e cu nimic mai brutală decît aceea a autorilor de articole serioase unul față de celălalt. Într-adevăr, atitudinea lor e atît de grosolană, încît ți-e silă să și vorbești despre ea. Intre ei, și față de scriitorii pe care-i critică, sînt ori din cale-afară de politicoși, renunțînd pînă și la propria demnitate, ori, dimpotrivă, îi judecă cu și mai multă îndrăzneală decît îl judec,

în gîndurile şi în însemnările mele, pe viitorul meu ginere Gnekker. Acuzaţii ca: iresponsabil, intenţii frauduloase şi chiar criminale, sînt expresii care împodobesc în mod curent articolele serioase. Iar asta e *ultima ratio* [1], cum le place tinerilor medici să spună în articolaşele lor. Atitudinile de felul acesta se răsfrîng inevitabil asupra moravurilor tinerei generaţii de scriitori, de aceea nu mă miră cîtuşi de puţin faptul că, în operele noi, cu care s-a îmbogăţit beletristica noastră în ultimii 10—15 ani, eroii beau foarte multă votcă, iar eroinele nu sînt suficient de virtuoase.

În timp ce citesc romane franţuzeşti, mă uit pe fereastra deschisă. Văd astrele grădiniţei mele, doi sau trei copăcei firavi, dincolo de grădiniţă drumul, cîmpia, iar şi mai departe, o fîşie lată de pădure de brad. De multe ori mă distrez, văzînd cum un băieţel şi o fetiţă, amîndoi bălai şi zdrenţăroşi, se caţără pe gard şi rîd de chelia mea. În ochişorii care sclipesc, le ghicesc gîndul: „Ia te uită cît e de chel!" Cred că sînt singurele fiinţe cărora nu le pasă nici de renumele meu, nici de titlurile mele.

Aici am mai puţini vizitatori şi nu chiar în fiecare zi. Notez doar vizitele lui Nikolai şi ale lui Piotr Ignatievici. Nikolai se prezintă de obicei în zilele de sărbătoare, pretextînd că vine cu treburi, dar de fapt vine să mă vadă. Totdeauna e cherchelit, lucru care nu i se întîmplă iarna.

— Ei, ce mai zici? îl întreb, ieşindu-i înainte în vestibul.

— Excelenţa voastră! începe el, ducîndu-şi mîna la inimă şi privindu-mă cu ochi fericiţi de îndrăgostit. Excelenţă! Să mă bată Dumnezeu! Să mă trăsnească, uite aici, pe loc! Gaudeamus igitur iuvenestus! [2]

Şi mă sărută cu patimă pe umeri, pe mîneci, pe nasturii hainei.

---

[1] Ultimul argument (lat.) (n. t.).

[2] Primul vers al cîntecului studenţesc: *„Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus"* (să ne veselim cît sîntem tineri) (n. ed.).

— Ia spune, totul e în ordine la noi, acolo? îl întreb.

— Excelența voastră! Ca în fața lui Dumnezeu...

Și nu mai contenește jurîndu-se mereu, fără nici un rost. Curînd mă satur de el și-l trimit la bucătărie, să i se dea de mîncare. Și Piotr Ignatievici vine tot în zilele de sărbătoare, numai să mă vadă și să ne spunem unul altuia ce mai gîndim. Modest, îmbrăcat îngrijit, cuminte, se așază de obicei la colțul mesei și nu îndrăznește nici să pună picior peste picior, nici să se sprijine de masă. Cu glas potolit și egal, îmi povestește domol, ca din carte, tot felul de noutăți, după părerea lui, cît se poate de interesante și de picante, citite prin reviste sau prin cărți. Noutățile pe care mi le aduce seamănă una cu alta și sînt cam de felul acesta: un savant francez oarecare a făcut o descoperire, altul — un neamț — l-a acuzat, cu dovezi, că descoperirea aceea fusese făcută de un american încă din anul 1870, iar al treilea — tot neamț — i-a întrecut pe ceilalți doi, demonstrîndu-le că s-au înșelat, luînd bășicuțele de aer din microscop drept pigmenți întunecați. Chiar cînd vrea să mă facă să rîd, Piotr Ignatievici povestește tot tacticos, amănunțit, de parcă-și susține disertația, înșirînd toate izvoarele pe care le-a folosit, și silindu-se în același timp să nu facă cumva vreo greșeală în ce privește ziua, numărul revistei, sau numele autorului. Iar cînd e vorba să citeze vreun nume, nu spune niciodată numai Petit de pildă, ci neapărat Jean Jacques Petit. Se întîmplă uneori să rămînă la noi la dejun și atunci, cît ține masa, povestește aceleași istorioare picante, care plictisesc pe toată lumea. Dacă Gnekker și Liza încep să vorbească de față cu el despre fugă și contrapunct, despre Brahms și Bach, el își lasă ochii în pămînt, rușinat: i-e rușine că, în prezența unor oameni atît de serioși ca mine și ca el, se vorbește despre lucruri atît de triviale.

In starea în care mă aflu acum, îmi ajung cinci minute ca să ni se pară că-l văd și că-l ascult de o veșnicie, așa repede mă satur de el. Îl urăsc, bietul om. Gla-

sul lui potolit și egal, vorba lui ca din carte, mă ofticesc, iar istorioarele lui mă tîmpesc... Știu că are cele mai bune sentimente pentru mine și că nu mă ține de vorbă decît ca să-mi facă plăcere. Iar eu îl răsplătesc doar uitîndu-mă țintă în ochii lui, ca și cum aș vrea să-l hipnotizez, și-mi repet în gînd: „Pleacă, pleacă odată, pleacă...“ Însă el nu se lasă sugestionat și șade, șade, șade...

Tot timpul cît stă Piotr Ignatievici la mine, nu mă pot scutura de un gînd: „S-ar putea foarte bine, după moartea mea, să-l numească pe el în locul meu“. Și atunci, biata mea sală de curs îmi apare înaintea ochilor ca o oază, căreia i-ar fi secat izvorul. Din pricina asta sînt nepoliticos cu Piotr Ignatievici, nu mai scot o vorbă și rămîn ursuz, ca și cum el ar fi vinovat, și nu eu, că-mi vin în minte asemenea lucruri. Iar cînd începe a-i ridica în slavă pe savanții nemți, cum are obiceiul, nu-i mai răspund cu rîs și glume, ca înainte, ci bombănesc morocănos:

— Niște măgari, nemții dumitale!...

Ieșirea mea seamănă întrucîtva cu aceea pe care a avut-o defunctul profesor Nikita Krîlov, care, scăldîndu-se într-o zi cu Pirogov în rîul Revel și înfuriindu-se pe apa care era din cale-afară de rece, a înjurat: „Ticăloșii de nemți!“ Nu, nu mă port frumos cu Piotr Ignatievici. Dar după ce pleacă și-i văd pălăria cenușie dispărînd dincolo de gardul grădiniței, îmi vine să-l chem îndărăt și să-i spun: „Iartă-mă, drăguță!“

Dejunul se scurge într-o atmosferă mai plictisitoare încă decît iarna. Același Gnekker, pe care acum îl urăsc și-l disprețuiesc, mănîncă la noi aproape în fiecare zi. Înainte, îi suportam prezența în tăcere, dar acum îi ard cîte-o înțepătură de roșește și nevastămea, și Liza. Împins de ură, spun de multe ori adevărate prostii, și nu înțeleg de ce le spun. Așa, într-o zi, uitîndu-mă lung și disprețuitor la el, m-am pomenit deodată trîntindu-i în obraz:

Un vultur poate coborî mai jos decît găina,
Dar o găină nu se poate urca pînă în nori...

Ciuda mea cea mare e că găina de Gnekker se dovedește mai deșteaptă decît vulturul-profesor. Știind bine că fata și nevastă-mea sînt de partea lui, întrebuințează o anumită tactică : la înțepăturile mele răspunde printr-o tăcere îngăduitoare (că, adică, bătrînul a început să cam deraieze, prin urmare n-are nici un rost să te pui cu el !) sau mă ia peste picior, dar ușurel, cu voie bună. E de mirare cît de meschin poate ajunge uneori un om. De pildă, sînt în stare să mă gîndesc, cît ține masa, la unul și același lucru : într-o bună zi o să se dovedească cum că acest Gnekker nu e decît un aventurier, și atunci Liza și nevastă-mea or să-și dea seama că s-au înșelat, iar eu o să-mi bat joc de ele... Și cînd te gîndești că asemenea gînduri îmi vin în timp ce sînt cu un picior în groapă !

Mi se întîmplă acum să am și neînțelegeri familiare, lucru despre care aveam pînă acum o idee destul de vagă, mai mult din auzite. Cu toată rușinea, o să povestesc una din ele, care s-a petrecut cu cîteva zile mai înainte, după dejun.

Stăteam în odaia mea și-mi fumam pipa. La un moment dat, ca de obicei, a intrat nevastă-mea, s-a așezat pe scaun și a început să-mi spună că n-ar fi rău să mă reped pînă la Harkov, acum cît e cald și am și timp liber, să mă interesez acolo ce fel de om e Gnekker al nostru.

— Bine, o să mă duc... am încuviințat.

Mulțumită de răspuns, nevastă-mea s-a ridicat și s-a îndreptat spre ușă, dar s-a întors din drum, spunîndu-mi :

— Mai am o rugăminte la tine, Nikolai Stepanîci. Știu că ai să te superi, dar cred că e de datoria mea să-ți atrag atenția... Iartă-mă că ți-o spun de-a dreptul, însă toți vecinii și cunoscuții noștri vorbesc că te duci cam prea des la Katia. Nu zic, e o femeie cultă, deșteaptă și, bineînțeles, tovărășia ei e plăcută. Dar la vîrsta ta și cu situația ta socială, știi, găsesc că e cam ciudat să te simți bine în societatea ei... Și, pe urmă, are o reputație, încît...

Deodată, tot sîngele din creier mi s-a împrăștiat prin trup, iar ochii mi s-au aprins, aruncînd scîntei. Am

sărit ars de pe scaun, m-am luat cu mîinile de cap și, bătînd din picioare, am început să urlu cît mă ținea gura :

— Lăsați-mă în pace ! Lăsați-mă în pace ! Lăsați-mă !

Se vede că arătam înspăimîntător și că glasul îmi suna ciudat, deoarece nevastă-mea s-a făcut albă ca varul și a început să țipe și ea, cu un glas străin și înverșunat. La urletele noastre, au venit în goană Liza, Gnekker, apoi Egor...

— Lăsați-mă în pace ! strigam. Ieșiți afară ! Lăsați-mă !

Picioarele mi s-au înțepenit, de parcă nici nu le-aș fi avut, apoi am simțit cum mă prăbușesc în brațele cuiva. Cîteva clipe am auzit pe cineva plîngînd, apoi am căzut într-un leșin adînc, care a ținut cam două sau trei ore.

Acum, să vorbesc și despre Katia. Trebuie să mărturisesc că vine la mine în fiecare zi, spre seară, lucru care nu scapă privirilor curioase ale vecinilor și cunoscuților. De obicei vine doar pentru cîteva clipe, să mă ia cu trăsura la plimbare. Are calul ei și o cabrioletă nouă-nouță, cumpărată chiar în vara asta. In general, Katia trăiește pe picior mare : și-a închiriat o vilă costisitoare, cu grădină întinsă, și-a adus mobila de la oraș, ține două cameriste și un vizitiu... Uneori o întreb :

— Katia, din ce ai să trăiești după ce ai să bați la tălpi banii rămași de la tată-tău ?

— Vedem noi atunci, îmi răspunde ea.

— Drăguță, banii aceștia merită o atenție mai serioasă. Au fost adunați prin muncă cinstită de un om cumsecade.

— Știu. Mi-ai mai spus-o.

La început, drumul trece peste cîmpie, apoi prin pădurea de brad, care se vede de la fereastra odăii mele. Ca și înainte, natura mă încîntă, deși diavolul îmi șoptește că atunci cînd voi muri, adică peste trei sau patru luni, nici pinii, nici brazii, nici păsărelele și nici norii albi de pe cer n-or să observe lipsa mea. Katiei îi place să mîne singură calul și e mulțumită că timpul

e frumos şi că sînt alături de ea. E bine dispusă şi nu mai spune obrăznicii.

— Nikolai Stepanîci, dumneata eşti un om foarte bun, zice ea. Eşti un exemplu rar şi nu există actor care să te poată reda. Pe mine, de pildă, sau pe Mihail Fiodorîci, ne poate imita chiar un actor mai prost, pe dumneata, însă, nu. Şi eu te invidiez, o, cum te invidiez! La drept vorbind, ce însemn eu? Ce?

Se gîndeşte cîteva clipe, apoi mă întreabă:

— Nikolai Stepanîci, spune-mi drept, nu-i aşa că sînt un fenomen negativ?

— Aşa-i, încuviinţez eu.

— Hm... Şi ce trebuie să fac?

Ce să-i răspund? E uşor de spus: „munceşte", sau „împarte-ţi averea cu cei săraci", sau „cunoaşte-te pe tine însuţi". Şi tocmai pentru că e aşa de uşor de spus, nu ştiu ce să-i spun.

Colegii mei de la boli interne, cînd îi învaţă pe studenţi cum se tratează o maladie, îi sfătuiesc „să individualizeze fiecare caz în parte". E bine să urmăm acest sfat, ca să ne convingem că mijloacele pe care le recomandă manualele ca fiind cele mai eficace şi mai potrivite pentru boala respectivă, se dovedesc, în anumite cazuri, cu totul ineficace. Acelaşi lucru se întîmplă şi cu maladiile morale.

Totuşi, fiindcă trebuie să-i răspund ceva, îi spun:

— Ai prea mult timp liber, drăguţă. Ar trebui să-ţi găseşti o ocupaţie. Şi dacă într-adevăr ai vocaţie, de ce nu te-ai face din nou actriţă?

— Nu pot.

— Tonul şi felul în care îmi răspunzi sînt ale unei victime. Şi asta nu-mi place, draga mea. Singură eşti de vină. Adu-ţi aminte, ai început prin a te supăra pe oamenii şi pe rînduielile teatrului, dar n-ai făcut nimic ca aceşti oameni şi aceste rînduieli să ajungă la înălţimea visată. Nu te-ai luat de piept cu răul şi totuşi te simţi obosită. Înseamnă că nu eşti victima unei lupte, ci a propriei tale neputinţe. Bineînţeles, pe atunci erai tînără şi fără experienţă, acum însă cred că lucrurile ar merge altfel. De aceea, te sfătuiesc să intri din nou

în teatru. Ai să muncești, ai să slujești arta, sfînta artă...

— Nu mai umbla cu șiretlicuri, Nikolai Stepanîci! mă întrerupe Katia. Să ne înțelegem, o dată pentru totdeauna: putem vorbi despre actori, actrițe sau scriitori, dar să lăsăm arta în pace! Ești un om minunat, cum nu sînt mulți, dar nu înțelegi atît de bine arta încît s-o socotești ca sfîntă. Dumneata n-ai nici simț și nici ureche pentru artă. Toată viața ai fost ocupat și n-ai avut cînd să-ți formezi simțul artistic. Și, în general... nu-mi place să vorbesc despre artă! adaugă ea, nervoasă. Nu-mi place! Și pe urmă, atîta au banalizat-o, încît... foarte mulțumesc!

— Cine-a banalizat-o?

— Actorii cu beția, ziarele cu atitudinea lor familiară, oamenii inteligenți cu filozofia lor...

— Filozofia n-are nici o legătură cu chestia noastră.

— Ba are. Cînd dai peste cineva care filozofează, înseamnă că nu se pricepe în ale artei.

Ca să nu ajungem la vorbe grele, mă grăbesc să schimb discuția, iar după aceea, destul de multă vreme, nu mai zic nimic. Numai cînd ieșim din pădure și ne îndreptăm spre vila Katiei, o iau de la capăt:

— Cu toate astea, nu mi-ai răspuns: de ce nu vrei să te faci actriță?

— Nikolai Stepanîci, asta e adevărată cruzime din partea dumitale, crede-mă! strigă ea, înroșindu-se toată. Vrei să-ți spun adevărul în gura mare? Iată-l, dacă... dacă-ți face plăcere! N-am talent! N-am talent, dar, în schimb... am prea mult amor propriu! Asta e!

După ce-mi face această mărturisire, își întoarce fața în altă parte și, ca să-și ascundă tremurul mîinilor, smuncește cu putere hățurile.

In timp ce ne apropiem de vilă, îl zărim de departe pe Mihail Fiodorovici, care se plimbă prin fața porții și ne așteaptă, nerăbdător.

— Iar Mihail Fiodorîci ăsta! zice Katia, cu necaz. Ia-l din calea mea, te rog! M-am săturat de el. Și pe urmă, e răsuflat... Ducă-se dracului!

Mihail Fiodorovici trebuia să plece demult în străinătate dar, săptămînă după săptămînă, își tot amînă

plecarea. De altfel, în timpul din urmă pare mai schimbat: e mai tras la față și se ameţeşte după două sau trei pahare cu vin, ceea ce nu i se întîmpla înainte. Sprîncenele negre au început să-i încărunţească. Cînd cabrioleta se opreşte în faţa porţii, el nu-şi poate ascunde bucuria şi nerăbdarea. Atent, ne ajută să coborîm, ne pune întrebare după întrebare, rîde, îşi freacă mîinile — şi expresia aceea blîndă, rugătoare şi neprihănită, pe care înainte i-o vedeam doar în privire, i se împrăştie acum pe toată faţa. Nu mai ştie ce să facă de bucurie, dar în acelaşi timp i-e ruşine de bucuria lui, i-e ruşine de obiceiul pe care şi l-a luat de a veni la Katia în fiecare seară şi crede necesar să şi-l motiveze printr-o inepţie grosolană, de pildă: „Aveam treburi pe-aici, şi, cum treceam, mi-am zis: ia hai să mă abat o clipă".

Intrăm tustrei în casă. Luăm întîi ceaiul, apoi se ivesc pe masă cele două perechi de cărţi, pe care le cunosc de mult, o bucată mare de brînză, fructe şi o sticlă de şampanie de Crimeea. Subiectele noastre de discuţie sînt aceleaşi pe care le dezbăteam şi astă-iarnă, nimic nou. Nu scapă de gura noastră nici universitatea, nici studenţii, nici literatura şi nici teatrul. De-atîta bîrfeală aerul pare mai încărcat, şi mai înăbuşitor: îl otrăvesc acum trei broaşte, nu numai două, ca astă-iarnă. Pe lîngă rîsul catifelat, de bariton, care aduce cu o armonică, fata care ne serveşte mai aude şi un rîs neplăcut şi tremurător, ca rîsul generalilor de prin vodeviluri: he-he-he...

V

Sînt unele nopţi într-adevăr înspăimîntătoare cînd şi plouă, şi tună, şi fulgeră şi bate şi vîntul. Poporul le spune „nopţile ielelor". Am trăit şi eu în viaţa mea o asemenea noapte...

Mă trezesc deodată pe la miezul nopţii şi sar din pat. Am impresia că trebuie să mor dintr-o clipă într-alta. De ce am impresia asta? Organismul meu

nu-mi arată prin nimic sfîrșitul apropiat, și totuși o spaimă cumplită îmi apasă sufletul, de parcă m-aș fi pomenit fără veste în fața unei vîlvătăi uriașe și sinistre.

Aprind repede lampa, beau cîteva înghițituri de apă de-a dreptul din carafă și mă reped spre fereastra deschisă. Afară e o vreme minunată. Miroase a fîn și încă a ceva, foarte plăcut. De aici, de unde stau, văd vîrfurile ascuțite ale ostreților, copăceii firavi și somnoroși din dreptul ferestrei, drumul și panglica întunecată a pădurii. Sus, pe cer, plutește luna, domol, limpede și vie. Nici un nor nicăieri. E liniște, nu se mișcă nici o frunză. Mi se pare că tot ce este în jurul meu se uită la mine și așteaptă să vadă cum o să mor...

Simt cum mă prinde groaza. Închid fereastra și mă vîr repede în așternut. Vreau să-mi iau pulsul și, negăsindu-l la mînă, mi-l caut la tîmplă, apoi la gît, și iarăși la mînă. Dar peste tot degetele îmi lunecă din pricina sudorilor reci. Respirația mi-e tot mai accelerată, tot trupul îmi tremură, toate măruntaiele îmi zvîcnesc și am impresia că peste obrazul și peste chelia mea se prinde o pînză de păianjen.

Ce să fac ? Să-i strig pe-ai mei ? Nu, nu trebuie. Ce-ar putea să-mi facă nevastă-mea și Liza, dacă le-aș chema ? Eu unul, nu înțeleg.

Îmi vîr capul sub pernă, închid ochii și aștept, aștept... Spinarea mi-e rece, de parcă a prins-o pe dinăuntru un sloi de gheață și am impresia că moartea o să vină negreșit pe la spate, tiptil...

— Chivi-chivi ! se aude deodată în liniștea nopții, și nu-mi dau seama de unde se aude : din pieptul meu, sau din stradă ?

— Chivi-chivi !

Doamne, cît mi-e de frică ! Aș mai bea un pic de apă, dar mi-e groază să deschid ochii și să ridic capul. E o spaimă inconștientă, animalică, și nu pot să înțeleg de ce mi-e așa de frică : pentru că vreau să trăiesc, sau pentru că mă așteaptă o durere nouă, neîncercată încă ?

Sus, deasupra tavanului, parcă geme, parcă rîde cineva. Ascult, cu încordare. Puțin mai tîrziu aud pași

pe scară. Cineva coboară în grabă, apoi urcă iarăși sus. Peste cîteva clipe, pașii se aud din nou jos. Cineva se oprește la ușa mea și ascultă.

— Cine-i acolo? strig.

Ușa se deschise. Ridic pleoapele cu îndrăzneală și dau cu ochii de nevastă-mea. E palidă și plînsă.

— Nu dormi, Nikolai Stepanîci? mă întreabă ea.

— Dar ce este?

— Te rog, pentru numele lui Dumnezeu, du-te pînă la Liza și vezi ce are. Nu știu ce-i cu ea...

— Bine... cu plăcere... îngăim, fericit că nu mai sînt singur. Bine... Vin chiar acum.

Și pornesc în urma ei, ascult ce-mi spune, dar de emoție nu înțeleg nimic. Pe măsură ce urcăm, petele de lumină pe care le aruncă lumînarea din mîna nevestei mele joacă pe treptele scării, umbrele noastre lungi se leagănă, picioarele mi se încurcă în poalele halatului, mă înăbuș și mi se pare că cineva se ține după mine și vrea să mă înșface pe la spate. „Uite, acuși mor, chiar aici, pe scară, mă gîndesc. Acuși...“ Dar iată că am lăsat în urmă și scara, și coridorul întunecos cu fereastră venețiană, și am intrat în odaia Lizei. In cămașă de noapte, fata stă pe marginea patului cu picioarele goale atîrnate, și geme.

— Doamne Dumnezeule... doamne Dumnezeule! îngăimă ea, închizîndu-și ochii pe jumătate din pricina lumînării. Nu mai pot, nu mai pot...

— Liza, fetița mea — o strig. Ce-i cu tine?

Cînd mă vede, fata țipă și mi se aruncă de gît.

— Tată, drăguțule... plînge ea, tatăl meu cel bun... Puișorul meu, dragul meu... nu știu ce-i cu mine... Parcă am o piatră pe suflet!

Mă strînge în brațe, mă sărută și îngînă vorbe de mîngîiere, pe care nu le-am auzit din gura ei de cînd era mică.

— Liniștește-te, fetiță, Dumnezeu cu tine, îi spun. Nu trebuie să plîngi. Și eu am o greutate pe suflet.

Apoi încerc s-o înveselesc, nevastă-mea îi dă să bea apă și amîndoi ne învîrtim zăpăciți în jurul patului. Ne ciocnim umăr la umăr și în clipa aceea îmi aduc aminte cum, pe vremuri, scăldam împreună copiii...

— Ajut-o, ajut-o! mă roagă nevastă-mea. Fă ceva!

Dar ce aș putea să fac? Nimic. Fata are o greutate pe suflet, și eu nu știu și nici nu înțeleg din ce pricină, așa că nu pot decît să-i șoptesc:

— Nu-i nimic, lasă, nu-i nimic... O să-ți treacă... Dormi, haide, dormi...

Ca un făcut, tocmai atunci încep să urle cîinii în curte: întîi domol și nehotărît, pe urmă tare, pe două voci. Niciodată nu m-a impresionat urletul cîinilor sau țipătul bufniței. Acum însă, inima mi se strînge dureros și mă grăbesc să-mi explic ce înseamnă acest urlet.

„Fleacuri... îmi spun. Nimic altceva decît influența pe care un organism o exercită asupra altui organism. Starea mea nervoasă, peste măsură de încordată, s-a transmis întîi nevesti-mi, apoi Lizei și după aceea cîinilor. Atîta tot. Fenomenul acesta explică presimțirile și prevestirile...

Dar cînd, ceva mai tîrziu, mă întorc în odaia mea să scriu o rețetă pentru Liza, nu mă mai gîndesc că trebuie să mor curînd. Simt doar o greutate pe suflet, un fel de plictiseală, și chiar îmi pare rău că n-am murit subit. Rămîn mult timp încremenit în mijlocul odăii și mă gîndesc ce să-i prescriu Lizei, dar gemetele de deasupra mea se potolesc și atunci mă hotărăsc să nu-i mai prescriu nimic. Insă rămîn tot în picioare...

In casă e o liniște de mormînt, atît de adîncă, încît am impresia — așa cum a spus un scriitor — că-mi vuiește în urechi. Timpul trece încet, fîșiile de lumină, pe care le aruncă luna pe tăblia ferestrei nu-și mai schimbă locul, de parcă au încremenit... Mai este mult pînă s-o lumina de ziuă.

Dar iată că se aude scîrțîind portița grădinii. Cineva se furișează înăuntru, rupe o creangă dintr-unul din copăceii cei firavi și-mi bate încet în geam.

— Nikolai Stepanîci! aud cum mă strigă cineva în șoaptă. Nikolai Stepanîci!

Deschid geamul și mi se pare că visez: sub fereastră, lipită de zid, e o femeie în rochie neagră, luminată din plin de lună, care-și înalță spre mine ochii mari. Fața ei palidă, și ca de marmoră, pare fantastică în bătaia luminii. Bărbia îi tremură.

— Eu sînt... şopteşte ea. Eu... Katia !

La lumina lunii, ochii femeilor par mai mari şi mai negri, oamenii mai înalţi şi mai palizi : iată de ce n-am recunoscut-o de la început.

— Ce este ? o întreb.

— Iartă-mă, zice Katia. Nu ştiu de ce, dar am simţit deodată o greutate apăsătoare pe suflet... N-am mai putut răbda şi am plecat încoace. Am văzut lumină la fereastra dumitale şi.... şi m-am hotărît să-ţi bat în geam... Iartă-mă... Dacă ai şti cît de grea mi-e inima ! Ce făceai acum ?

— Nimic... Mă luptam cu insomnia.

— Aveam, nu ştiu cum, o presimţire... Adică, fleacuri !

Sprîncenele i se ridică, ochii îi sclipesc în lacrimi şi toată faţa i se luminează de acea expresie de încredere, pe care i-o cunosc atît de bine, dar pe care nu i-am mai văzut-o de cine ştie cînd.

— Nikolai Stepanîci ! îmi spune ea cu glas rugător, întinzînd amîndouă braţele spre mine. Dragul meu, te rog... te implor... Dacă nu disprețuieşti prietenia şi stima pe care ţi le port, atunci te rog să nu mă refuzi.

— Despre ce e vorba ?

— Primeşte de la mine banii mei !

— Dar ce ţi-a venit ? Ce să fac eu cu banii tăi ?

— Să pleci undeva şi să-ţi cauţi de sănătate... Trebuie să te cauţi... Îi primeşti ? Da ? Da, dragul meu ?

Katia se uită la mine cu lăcomie şi repetă :

— Da ? Vrei să-i iei ?

— Nu, draga mea, nu-i iau... îi răspund. Îţi mulţumesc.

Katia se întoarce cu spatele la mine şi îşi lasă capul în piept. Tonul cu care i-am răspuns nu-i mai îngăduie, pesemne, să mai vorbească despre bani.

— Du-te acasă şi te culcă, o sfătuiesc. Ne vedem mîine.

— Prin urmare, nu mă mai consideri ca pe un prieten ? mă întreabă, abătută.

— N-am spus-o asta. Dar banii tăi nu-mi mai pot fi de nici un folos acum.

— Iartă-mă... zice ea, coborînd glasul cu o octavă întreagă. Te înțeleg... Să iei bani împrumut de la o femeie ca mine... de la o actriță în retragere... Atunci, rămîi cu bine...

Și Katia pleacă atît de repede, încît nici n-am cînd să-i răspund la salut.

VI

Sînt la Harkov.

Deoarece ar fi zadarnic să lupt cu starea mea de spirit de acum — ceea ce, de altfel, nici n-aș mai fi în stare să fac — am hotărît ca cele din urmă zile ale vieții mele să fie ireproșabile măcar din punct de vedere formal. Dacă sînt vinovat față de familia mea, lucru de care-mi dau perfect de bine seama, mi-am zis, ia să încerc să fac așa cum vor ai mei. Țin ei să mă duc la Harkov? Plec la Harkov. Unde mai pui că în ultimul timp am ajuns să-mi fie atît de indiferente toate, încît mi-e absolut egal unde plec: la Harkov, la Paris sau la Berdicev.

Am ajuns la Harkov la ora douăsprezece ziua și am tras la un hotel, aproape de catedrală. Trenul m-a cam amețit, ba m-a mai tras și curentul, așa că acum stau pe pat cu capul între mîini și aștept să mă apuce ticul. Ar trebui să mă duc chiar azi la profesorii pe care-i cunosc, dar n-am nici chef și nici putere s-o fac.

Intră omul de serviciu, un moșneag, și mă întreabă dacă am rufărie de pat. Îl opresc cîteva minute și încep să-l descos în legătură cu Gnekker, din pricina căruia a trebuit să vin pînă aici. Omul e, de felul lui, chiar din Harkov, cunoaște orașul ca pe cele cinci degete ale mîinii, însă nu-și aduce aminte de nici o casă boierească cu numele de Gnekker. Îl întreb atunci dacă nu cunoaște cumva vreun moșier cu numele acesta. Răspunsul e același.

Pendula din coridor bate ora unu, apoi două, trei... De cînd aștept moartea, cele din urmă luni ale vieții îmi par mai lungi decît toată viața pe care am trăit-o pînă azi. Și niciodată nu m-am împăcat așa de bine

ca acum cu trecerea încetă a timpului. Înainte, cînd aşteptam trenul în gară sau ascultam la examene, un sfert de ceas de aşteptare mi se părea o veşnicie. Pe cînd acum, pot să stau nemişcat pe pat o noapte întreagă şi să mă gîndesc liniştit şi indiferent că şi noaptea de mîine, şi cea de poimîine, vor fi tot atît de lungi şi de fără nici un rost...

Pendula din coridor bate ora cinci, apoi şase, şapte... Se întunecă.

Simt o durere înăbuşită în falcă : începe ticul. Ca să mă pot lua cu gîndurile, mă întorc la vechiul meu punct de vedere, de pe vremea cînd nu eram indiferent, şi mă întreb : ce caut eu, om cu renume, cu grad de consilier ministerial, în odăiţa asta de hotel, pe patul ăsta străin, cu plapumă cenuşie ? De ce mă uit la lavoarul ăsta ieftin, de tablă, şi ascult cum zbîrnîie pendula aceea păcătoasă din coridor ? Oare toate acestea sînt demne de gloria şi de situaţia mea înaltă printre oameni ? La aceste întrebări îmi răspund cu un zîmbet ironic. Îmi vine să rîd de naivitatea cu care supraestimam în tinereţe renumele şi situaţia excepţională de care, chipurile, se bucură celebrităţile. Iată : sînt cunoscut, numele meu e rostit cu evlavie, portretul meu a fost reprodus în *Niva* [1] şi în *Vsemirnaia illiustraţia* [2], ba mi-am citit biografia chiar şi într-o revistă germană. Şi ce folos am din toate astea ? Stau singur, singurel într-un oraş străin, pe un pat străin, şi-mi frec de zor cu palma falca bolnavă... Neplăcerile familiare, sălbăticia creditorilor, grosolăniile personalului de serviciu al căilor ferate, neajunsurile sistemului buletinelor de identitate, mîncarea scumpă şi nesănătoasă de pe la bufete, ignoranţa obştească şi lipsa de civilizaţie a raporturilor dintre oameni — toate acestea şi încă multe altele, care ar cere prea mult timp să fie enumerate, mă privesc tot atît şi pe mine, ca şi pe orice alt cetăţean, care nu e cunoscut decît în ulicioara lui. Atunci, în ce stă exclusivitatea situaţiei mele ? Să admitem că sînt celebru de o mie de ori, că sînt un erou cu care se mîndreşte ţara mea. Toate zia-

---

[1] *Ogorul* (n. t.).
[2] *Universul ilustrat* (n. t.).

rele publică buletinul medical asupra mersului bolii mele, poșta aduce deja adrese de simpatie din partea colegilor, a studenților și a publicului... și totuși, nimic n-o să împiedice să mor într-un pat străin, abătut, în desăvîrșită singurătate... Bineînțeles, nimeni nu e vinovat de toate acestea, însă, de ce n-aș recunoaște-o, păcătosul de mine ? am oroare de gloriosul meu nume. Mi se pare mereu că m-a tras pe sfoară.

Pe la ora zece adorm și, cu tot ticul meu, dorm adînc și aș fi dormit încă mult dacă nu m-ar fi trezit. Pe la ora unu și ceva, aud deodată o bătaie în ușă.

— Cine-i acolo ?

— Aveți o telegramă !

— Ai fi putut să mi-o dai și mîine, mă înfurii, luînd telegrama din mîna omului de serviciu. Acum n-o să mai pot adormi.

— Iertați-mă. Am văzut lumină în odaie și am crezut că n-ați adormit încă.

Deschid telegrama și, înainte de a o citi, mă uit la semnătură : e de la nevastă-mea. Oare ce mai vrea ?

„Gnekker și Liza s-au cununat ieri în secret. Întoarce-te acasă."

Mai citesc o dată telegrama și mă înspăimînt, dar nu pentru mult timp. Nu mă sperie isprava Lizei și a lui Gnekker, ci indiferența cu care primesc vestea căsătoriei lor. Se spune că filozofii și adevărații înțelepți sînt nepăsători. Nu-i adevărat : nepăsarea e paralizia sufletului, e moartea prematură.

Mă culc din nou și încep să chibzuiesc cam cu ce gînduri aș putea să mă mai iau. La ce să mă gîndesc ? Mi se pare că toate le-am gîndit și le-am răzgîndit, și n-a mai rămas nimic care ar fi în stare să-mi excite gîndul.

Cînd se luminează de ziuă, stau în pat cuprinzîndu-mi genunchii cu brațele și, neavînd ce face, încerc să mă cunosc pe mine însumi. „Cunoaște-te pe tine însuți" — e un precept minunat și folositor. Păcat numai că celor vechi nu le-a venit în minte să ne spună și cum să facem ca să folosim acest precept.

Înainte, cînd îmi venea gust să încerc a cunoaște pe cineva, chiar cînd acel cineva eram eu însumi, nu

luam în considerație faptele, în care totul e relativ, ci dorințele lui. Spune-mi ce dorești și o să-ți spun cine ești.

In clipa asta încerc, de asemenea, să mă cercetez — să văd ce doresc ?

Doresc ca soțiile noastre, copiii noștri, prietenii, elevii, să iubească omul din noi, așa cum este el, și nu numele nostru, eticheta, firma. Și altceva ? Aș dori să am discipoli și urmași. Altceva ? Aș dori să mă trezesc peste o sută de ani și, măcar cu un singur ochi, să văd unde am ajuns cu știința. Aș mai dori, iarăși, să mai trăiesc încă vreo zece ani... Și altceva ?

Altceva, nimic. Mă gîndesc, mă gîndesc mult, dar nimic nu-mi mai vine în minte. Și oricît m-aș gîndi, și oriunde m-ar duce gîndurile, îmi dau seama bine că în dorințele mele lipsește ceva, și încă ceva cît se poate de important. In pasiunea mea pentru știință, în dorința mea de a trăi, în zacerea aceasta pe un pat străin și în încercarea de a mă cunoaște pe mine însumi, în toate aceste gînduri, sentimente și noțiuni, pe care mi le alcătuiesc despre tot ce mă înconjoară, lipsește ceva comun, care să le închege pe toate într-un singur tot. Fiecare sentiment în parte și fiecare gînd trăiesc în mine izolat, și în toate raționamentele mele despre știință, teatru, literatură sau studenți, ca și în toate imaginile pe care mi le înfățișează închipuirea — nici cel mai dibaci analist n-o să găsească ceea ce se numește ideea de ansamblu, sau Dumnezeul omului viu.

Și cînd lipsește acesta, înseamnă că lipsește tot.

In fața unei asemenea sărăcii, a fost destul să mă încerce o boală mai serioasă, să mă cuprindă frica de moarte, să sufăr influența împrejurărilor și a oamenilor, pentru ca tot ce consideram înainte ca fiind concepția mea despre lume, și în care vedeam tot rostul și bucuria vieții mele, să se răstoarne cu josul în sus și să se facă țăndări. De aceea, nu e de mirare că mi-am întunecat cele din urmă luni cu gînduri și sentimente vrednice de un rob și de un barbar, că am ajuns nepăsător față de toate și nu mai iau în seamă zorile. Cînd îi lipsește omului acel ceva, care e mai presus și mai puternic decît toate influențele dinafară, atunci

e destul un guturai mai zdravăn, ca să-şi piardă cumpătul şi să înceapă a vedea în fiecare pasăre o bufniţă şi a auzi în fiecare zgomot urletul unui cîine. Şi tot pesimismul sau optimismul lui, cu ideile mai mari şi mai mărunte, nu are în clipele acelea decît semnificaţia unui simptom, şi nimic altceva.

Sînt un învins. Şi dacă e aşa, nu mai are nici un rost să mai gîndesc înainte, sau să mai vorbesc. O să stau şi o să aştept în tăcere, să văd ce o să se mai întîmple.

Dimineaţa, omul de serviciu îmi aduce ceaiul şi ziarul local. Citesc, mai mult automat, anunţurile de pe prima pagină, articolul de fond, extrasele din ziare şi reviste, cronica... Intre altele, la cronică, găsesc următoarea informaţie: „Ieri, cu trenul accelerat a sosit la Harkov Nikolai Stepanovici cutare, binecunoscutul nostru savant şi profesor emerit, care a tras la hotelul cutare".

Se vede că numele cu răsunet e făcut să ducă o viaţă izolată, în afara omului care-l poartă. Acum, de pildă numele meu circulă nestingherit prin Harkov, iar peste vreo trei luni, scris cu litere de aur pe monumentul meu funerar, va străluci ca soarele, în timp ce pe mine o să mă acopere mucegaiul...

Se aude o uşoară bătaie în uşă. Pesemne că are cineva nevoie de mine.

— Cine-i acolo? Intră!

Uşa se deschide, iar eu, surprins, fac un pas îndărăt şi mă grăbesc să-mi trag una peste alta pulpanele halatului. In faţa mea stă Katia.

— Bună dimineaţa, îmi spune ea gîfîind greu, din pricină că a urcat scările. Nu te aşteptai, nu-i aşa? După cum vezi, şi eu... şi eu am venit aici.

Se aşază pe un scaun şi, bîlbîindu-se şi fără să se uite la mine, urmează:

— De ce nu-mi răspunzi? Am sosit şi eu... azi. Am aflat că ai tras la hotelul acesta şi am venit să te văd.

— Sînt cît se poate de bucuros că te văd, îi răspund, ridicînd din umeri, dar sînt şi mirat... Ai picat ca din cer. Ce cauţi aici?

— Eu ? Nimic... așa, m-am hotărît să vin și am venit. Nikolai Stepanîci ! zice, pălind și strîngîndu-și mîinile la piept. Nikolai Stepanîci ! Nu mai pot trăi așa ! Nu mai pot ! Pentru Dumnezeu, spune-mi repede, spune-mi chiar în clipa asta : ce să mă fac ? Haide, spune-mi, ce să mă fac ?

— Ce aș putea să-ți spun ? îi răspund, nedumerit. Nu mai pot spune nimic.

— Te implor, spune-mi ! se încăpățînează ea, gîfîind și tremurînd din tot trupul. Îți jur că nu mai pot trăi așa ! Nu mai pot !

Cade pe scaun și începe să plîngă cu suspine. Își lasă capul pe spate, își frînge mîinile, bate din picioare. Pălăriuța îi alunecă într-o parte atîrnată de elastic, pieptănătura i se desface.

— Ajută-mă ! Ajută-mă ! se roagă ea. Nu mai pot suferi !

Își scoate batista din geantă și, o dată cu ea, cîteva scrisori îi lunecă de pe genunchi pe covor. Mă aplec să le adun și, pe una din ele, recunosc scrisul lui Mihail Fiodorovici. Fără să vreau, citesc o frîntură de cuvînt : „pătim..."

— Nu pot să-ți spun nimic, Katia, îi răspund.

— Ajută-mă ! suspină ea, și, în aceeași clipă, îmi ia mîna și mi-o sărută. Ești pentru mine ca un tată, ești singurul meu prieten !... Și apoi, ești un om inteligent, cult, ai trăit mai mult ca mine ! Ai fost profesor ! Spune-mi, ce să fac ?

— Îți spun cinstit, Katia : nu știu...

Lacrimile ei mă mișcă adînc. Mă simt descumpănit, mi-e rușine și abia mă mai țin pe picioare.

— Știi ce, Katia ? Haide să mîncăm ceva, îi propun, zîmbind în silă. Nu mai plînge !

Dar după o clipă adaug, cu glas pierdut :

— Curînd n-o să mai fiu pe lumea asta, Katia...

— Spune-mi măcar un cuvînt, măcar unul ! se roagă ea plîngînd și întinzîndu-și brațele spre mine. Ce să mă fac ?

— Ciudată eşti, pe cinstea mea... îngîn eu. Nu te mai înţeleg! O fată aşa de cuminte, şi deodată, uite: nu te mai poţi opri din plîns...

Se face tăcere. Katia îşi potriveşte părul, îşi pune pălăriuţa, apoi mototoleşte scrisorile şi le vîră la loc în geantă. Şi toate acestea le face pe îndelete, fără să scoată o vorbă. Obrazul, pieptul şi mănuşile i-s ude de lacrimi, dar faţa ei are o expresie uscată şi aspră... O privesc, şi mi-e ruşine că sînt mai fericit decît ea. Lipsa acelui element, pe care colegii mei filozofi îl numesc idee de ansamblu, eu am constatat-o abia acum, la sfîrşitul zilelor mele, puţin înainte de a muri. Pe cînd sufletul acestei biete fete n-a cunoscut şi n-o să cunoască tihnă toată viaţa, toată viaţa!

— Haide, Katia, să mîncăm ceva, îi propun din nou.

— Nu, mulţumesc, îmi răspunde ea cu răceală.

Mai trec aşa cîteva clipe de tăcere.

— Nu-mi place Harkovul, zic eu. E prea cenuşiu. Un oraş cenuşiu.

— Da, poate că ai dreptate... E un oraş urît... La drept vorbind, am venit pentru puţin timp aici... Sînt doar în trecere. Tot azi şi plec.

— Unde?

— In Crimeea... adică în Caucaz.

— Aşa... Şi pentru mai mult timp?

— Nu ştiu încă.

Katia se ridică, îmi întinde mîna zîmbind cu răceală şi fără să se uite la mine.

Aş vrea s-o întreb: „Prin urmare, n-ai să vii la înmormîntarea mea?"... Dar ochii ei nu se uită spre mine, iar mîna ei e rece, ca a unei străine. O conduc în tăcere pînă la uşă... Iată, a ieşit din odaie şi merge acum de-a lungul coridorului nesfîrşit, fără să arunce îndărăt măcar o privire. Ştie că o urmăresc cu ochii şi sînt sigur că, la cotitură, o să se întoarcă spre mine.

Dar nu, nu s-a întors. Rochia neagră a mai fluturat o dată, pentru cea din urmă oară, paşii s-au mistuit... Adio, comoara mea!

HOȚII

FELCERUL Ergunov, un om de nimic, cunoscut în tot ținutul ca mare lăudăros și mare bețivan, se întorcea într-una din serile Crăciunului din tîrgușorul Repino, unde fusese după cumpărături pentru spital. Ca să nu întîrzie și să ajungă mai devreme acasă, doctorul îi împrumutase cel mai bun cal al lui.

La început, timpul era destul de bun și de liniștit, dar spre ceasurile opt s-a stîrnit un viscol grozav și, cînd nu-i mai rămăseseră decît cel mult șapte verste pînă acasă, felcerul s-a rătăcit...

Omul nici nu se pricepea să mîne calul, nici nu cunoștea drumul, așa că mergea la întîmplare, încotro îl duceau ochii, în nădejdea că tot bidiviul o să-l scoată la liman. Au trecut așa ca la vreo două ceasuri, calul se istovise, omul înghețase de frig, și i se părea acum că a luat-o îndărăt spre Repino, nu spre casă. Dar iată că prin vîjîitul viscolului aude lătrat înăbușit de cîini și în față i se arată o pată de un roșu spălăcit. După aceea încep a se desluși încetul cu încetul niște porți înalte și un gard lung, cu cuie ascuțite înfipte în vîrf, iar de după gard se ridică cumpăna strîmbă a unei fîntîni. Iar cînd vîntul spulberă din fața lui negura zăpezii, acolo unde i se părea că e pată roșie, răsare ca din pămînt o căsuță scundă cu acoperiș țuguiat de stuf. Dintre cele trei ferestruici, numai una, astupată pe dinăuntru cu ceva roșu, era luminată.

Ce han o mai fi și ăsta ?... Felcerul și-a adus aminte că pe partea dreaptă a drumului, la șase sau șapte verste de la spital, ar trebui să fie hanul lui Andrei Cirikov. Și-a mai adus aminte, de asemenea, că de pe urma lui Cirikov, ucis de curînd de niște chirigii, rămăseseră bătrîna și fiică-sa Liubka, care fusese acum vreo doi ani la spital, să se caute. Hanul avea o faimă cam îndoielnică și a poposi acolo seara tîrziu, ba încă și cu un cal care nu-i al tău, era destul de primejdios. Dar felcerul n-avea încotro. Și-a pipăit revolverul din geantă și, tușind cu zgomot, a bătut cu codirișca în cerceveaua ferestrei.

— Hei, este careva pe-aici ? a strigat. Lasă-mă înăuntru să mă încălzesc, bunicuțo !

Un dulău negru s-a rostogolit ghem la picioarele calului, lătrînd răgușit, după el a sărit încă unul, alb, apoi altul, tot negru, pînă cînd s-au făcut vreo zece. Felcerul l-a chitit pe cel mai arătos, și-a luat vînt și l-a ars cu biciul din răsputeri. Dulăul, nu prea mare, dar lung în picioare, și-a ridicat în sus botul ascuțit și a început să schelăiască cu glas subțirel.

Felcerul a mai stat încă mult în fața ferestrei, bătînd mereu, pînă cînd dincolo de gard, în fața casei, promoroaca de pe copaci s-a aprins, roșietică, ușa a scîrțiit și o făptură înfofolită, o femeie, s-a ivit cu un felinar în mînă.

— Lasă-mă, bunicuțo, să mă încălzesc, s-a rugat de ea felcerul. Mă întorceam la spital și am rătăcit drumul. E o vreme, să ferea-scă Dumnezeu ! Nu-ți fie frică, sînt om de treabă, bunicuțo.

— Apoi, cei de treabă îs acasă toți, cît despre ceilalți, străini, n-am chemat pe nimeni, i-a răspuns femeia cu asprime. Și ce tot bați de pomană la geam, că doar poarta nu-i încuiată.

Felcerul a intrat în curte și s-a oprit în fața cerdacului.

— Dă poruncă vreunui argat, bunicuțo, să vină să-mi ia calul, s-a rugat el.

— Eu nu-s bunicuță.

Intr-adevăr, nu era bătrînă. Cînd a dat să stingă felinarul și i s-a luminat fața, felcerul i-a văzut sprîncenele negre și a recunoscut-o pe Liubka.

— De unde vrei să iau argați la vremea asta? a zis ea, intrînd în casă. Cei care s-au îmbătat dorm de mult, iar ceilalți au plecat de dimineață la Repino. Doar sîntem în sărbători...

In timp ce-și lega calul sub șopron, Ergunov a auzit un nechezat și a deslușit în întuneric un cal străin, înșeuat, după cît și-a putut da seama pipăindu-l, cu șa căzăcească. Asta însemna că, afară de gazde, mai era cineva la han. Pentru orice împrejurare, felcerul a scos șaua de pe calul lui și, cînd a plecat spre casă, a luat-o cu el, împreună cu bocceaua cu tîrguieli.

In odaia încăpătoare în care a intrat, era foarte cald și mirosea a podele spălate de curînd. La masă, sub icoane, stătea un mujic scund și uscățiv, ca de vreo patruzeci de ani, cu bărbuță spălăcită și cu rubașcă albastră. Era Kalașnikov, pungaș îmbătrînit în rele și hoț de cai. Tatăl și unchiul lui țineau o cîrciumă în Bogaliovka și făceau, pe unde nimereau, negustorie cu cai de furat. Fusese și el la spital, și nu numai o dată, dar nu ca să se caute, ci ca să se înțeleagă cu doctorul în ce privește caii: dacă nu cumva are vreunul de vînzare, sau dacă noblețea sa domnul doctor nu binevoiește să-și schimbe iapa cea roaibă cu un jugan șarg. Acum era pomădat, în urechea stîngă îi sclipea un cercel de argint și, în general, avea un aer de sărbătoare. Încruntat, cu buza de jos atîrnată, Kalașnikov se uita cu atenție într-o carte mare, cu ilustrații, ferfeniță. Intins la pămînt, lîngă sobă stătea culcat alt mujic, învelit cu cojocul peste față, peste umeri și piept: pesemne că dormea. In jurul cizmelor lui noi-nouțe, cu potcoave sclipitoare, se întindeau două bălțoace negre de zăpadă topită.

Cînd a intrat felcerul, Kalașnikov i-a dat bună seară.

— Da, cumplită vreme... a început Ergunov, frecîndu-și cu palmele genunchii rebegiți de ger. Mi-a intrat zăpadă pe după guler și-s ud pînă la piele, cum

s-ar zice, ca o curcă plouată. Mă tem că mi s-a udat și revolverul...

Și-a scos revolverul, l-a cercetat pe toate părțile, apoi l-a vîrît la loc în geantă. Dar revolverul n-a făcut nici o impresie asupra mujicului, care se uita înainte în cartea lui.

— Da, cumplită vreme... Am rătăcit drumul. Dacă nu erau cîinii de la han, mă lua dracu, crăpam. Ar fi fost o daraveră întreagă. Dar unde-s gazdele?

— Bătrîna e dusă la Repino, iar fata gătește de mîncare... i-a răspuns Kalașnikov.

S-a făcut tăcere. Tremurînd și suspinînd, felcerul ba își sufla în palme, ba se zgribulea, prefăcîndu-se înghețat și obosit. Se auzeau cîinii urlînd în curte, fără să se poată liniști. In odaie stăruia o plictiseală apăsătoare.

— Nu cumva ești din Bogaliovka? l-a întrebat atunci felcerul pe mujic, cu tonul unui om care vrea să se impună.

— Da, din Bogaliovka.

Neavînd ce face, felcerul a început să se gîndească la Bogaliovka. Era un sat întins, așezat într-o rîpă adîncă, așa că dacă ți se întîmplă să treci pe drumul cel mare într-o noapte cu lună și să te uiți de sus în rîpa întunecată, apoi să-ți ridici ochii spre cer, ți se pare că luna atîrnă deasupra unei prăpăstii fără fund și că acolo trebuie să fie capătul pămîntului. Drumul care ducea în vale era povîrnit, întortocheat și atît de îngust, încît dacă te duceai la Bogaliovka cu prilejul vreunei epidemii sau ca să vaccinezi copiii din sat, trebuia să strigi mereu cît te ținea gura sau să fluieri, pentru că altfel, dacă te întîlneai cu altă căruță, n-aveai cum să-i faci loc să treacă. Mujicii din Bogaliovka erau vestiți ca buni cultivatori de livezi, dar și ca hoți de cai. Aveau grădini întinse: primăvara satul părea că înoată în marea albă a florilor de vișini, iar vara vișinele se vindeau cu trei copeici căldarea. Dădeai trei copeici, și culegeai cît îți dorea inima. Femeile mujicilor erau frumoase și bine ținute. Le plăcea să se gătească, și chiar în zilele de lucru

nu făceau nimic; stăteau pe prispă și-și căutau una alteia în cap...

Dar iată că se aud pași, și în odaie a intrat Liubka, o fată de vreo douăzeci de ani, îmbrăcată cu rochie roșie, dar desculță... S-a uitat cu coada ochiului la felcer și a început să se plimbe dintr-un colț în celălalt. Dar nu mergea ca de obicei, ci cu pași mărunți și cu pieptul scos înainte. Se vedea bine că-i făcea plăcere să lipăie cu picioarele goale pe podeaua proaspăt spălată și că se descălțase înadins pentru asta.

Kalașnikov zîmbea, gîndindu-se cine știe unde, apoi i-a făcut semn cu degetul să se apropie. Fata a venit lîngă masă și el i-a arătat în carte poza proroculuí Ilie, care zbura spre ceruri, mînînd o pereche de telegari. Liubka s-a sprijinit cu cotul de masă și coada i-a alunecat peste umăr — o coadă lungă și roșcată, legată cu panglică roșie, gata să atingă podeaua. Zîmbea acum și fata.

— Strașnică poză, grozavă! zicea Kalașnikov. Grozavă! repeta el, întinzînd brațele, de parcă voia să ia hățurile din mîinile proroculuí Ilie.

Vîntul vîjîia în horn. Deodată, parcă s-a auzit un urlet urmat de un chițcăit, ca și cum un cîine uriaș ar fi strîns de gît un guzgan.

— Își fac de cap ielele! a zis Liubka.

— Vîntul urlă, nu ielele, i-a răspuns Kalașnikov, apoi a tăcut. După cîtva timp, și-a ridicat ochii spre felcer și l-a întrebat: Osip Vasilici, i-a spune-mi, ce credeți voi, oamenii învățați: sînt diavoli pe lumea asta, ori nu-s?

— Cum să-ți spun, frățioare? i-a răspuns felcerul, ridicînd dintr-un umăr. Dacă-i să ne luăm după carte, atunci nici vorbă că nu sînt, pentru că... pentru că toate astea nu-s decît superstiții. Dar dacă-i să judecăm drept, așa cum facem noi acuma, apoi, ce să spun, sînt și diavoli... În viața mea eu am trecut prin multe... După ce am isprăvit învățătura, m-am angajat felcer militar într-un regiment de dragoni și, bineînțeles, am plecat la război, unde am căpătat medalia și insigna de merit a „Crucii Roșii". Iar după

tratatul de la San-Stefano, m-am întors în Rusia și am intrat la zemstvă. Și din pricină că am umblat așa de mult în viață, pot să spun că am văzut atîtea, cît altul nici cu gîndul n-a gîndit! Mi s-a întîmplat să văd și diavoli — adică nu din cei cu coarne și cu coadă, că astea-s prostii, dar, oricum, cam așa ceva...

— Unde? l-a întrebat Kalașnikov.

— În mai multe părți. Ce mai încolo încoace, chiar vara asta (n-ar fi într-un ceas rău că-l pomenesc acuma, la vreme de noapte!) l-am întîlnit pare-mi-se, chiar colea, în dreptul hanului. Țin minte că mă duceam la Golișino, să fac niște vaccinări. Aveam, bineînțeles, ca de obicei: cal, bihuncă și fel de fel de marafeturi. Pe lîngă astea, mai aveam la mine și ceasornicul, și altele, așa că mergeam eu, dar tot cu ochii în patru, că de, mai știi?... Puține haimanale sînt pe lumea asta?... Ajung în valea Șerpilor, fire-ar ea afurisită să fie, încep să cobor și, deodată... asta, cum îi zice, văd că vine unul cu părul negru și cu ochii negri. Iar fața lui, de tuciurie ce era, părea afumată... Se apropie el de cal, pune mîna pe hățul stîng și: „Stai!", zice. Mi-a cercetat întîi calul, apoi m-a cercetat pe mine, a lăsat hățul din mînă și, fără să-mi spună vreo vorbă urîtă, m-a întrebat: „Încotro?" M-am uitat la el: avea dinții rînjiți și ochii îi sclipeau de ură... Ia te uită la el, măscăriciul! mă gîndesc. „Mă duc, îi răspund, să vaccinez niște oameni. Dar ce-ți pasă ție de asta?" Iar el, de colo: „Apoi, dacă-i vorba așa, ia vaccinează-mă și pe mine". Și numai ce și-a suflecat mîneca și mi-a vîrît brațul sub nas! L-am vaccinat fără multă vorbă, bineînțeles, numai să scap de el. Dar cînd m-am uitat după aceea la lanțetă, era ruginită toată!

Mujicul cel care dormea lîngă sobă a început deodată să se foiască, și-a aruncat cît colo cojocul — și, spre marea lui mirare, felcerul a recunoscut în el pe străinul cu care se întîlnise în valea Șerpilor! Părul, barba și ochii mujicului erau ca funinginea, fața tuciurie și, pe deasupra, pe obrazul drept mai avea și o pată neagră cît un bob de linte. Omul a

aruncat spre felcer o căutătură batjocoritoare și a zis:

— Că am pus mîna pe hățul stîng, asta-i drept. Dar în ce privește vaccinatul, ai cam scrîntit-o, domnișorule. Nici vorbă n-a fost de așa ceva!

Felcerul s-a cam zăpăcit.

— Nu era vorba de tine, i-a răspuns. Stai culcat acolo, cum ai stat și pînă acum.

Mujicul cel tuciuriu nu fusese niciodată la spital, așa că felcerul nu știa nici cine-i și nici de unde-i. Acum, uitîndu-se la el, își zicea că trebuie să fie vreun țigan. Omul s-a ridicat în picioare și, întinzîndu-se și căscînd cu gura pînă la urechi, s-a apropiat de Liubka și de Kalașnikov, s-a așezat lîngă ei și a început să se uite și el în carte. Pe fața lui somnoroasă se putea citi și invidia, dar și ceva care semăna a înduioșare.

— Uite, Merik, i-a zis Liubka, adă-mi niște telegari ca ăștia și plec și eu în călătorie spre cer!

— Păcătoșii n-au ce căuta în cer... a zis Kalașnikov. Cerul e numai pentru sfinți.

După aceea, Liubka a pus masa și a adus o bucată mare de slănină, castraveți murați, o strachină de lemn cu carne fiartă tăiată bucățele, și o tigaie, în care sfîrîiau cîrnați pe varză. A ieșit ca din pămînt și o carafă de cristal cu votcă, care, turnată în păhărușe, a umplut odaia cu miros de coajă de portocală.

Felcerului îi era mai mare ciuda că atît Kalașnikov, cît și tuciuriul de Merik, vorbeau numai în de ei, iar lui nu-i dădeau nici o atenție, de parcă nici n-ar fi fost de față. Și tare ar fi vrut să stea și el cu ei de vorbă, să se mai laude, să dea de dușcă vreo cîteva păhărușe, să mănînce pe săturate și, dacă s-ar putea, să se giugiulească și el cu Liubka cea fără astîmpăr, care se așezase de vreo cinci ori lîngă dînsul în timpul mesei și, ca din nebăgare de seamă, îl atinsese cu umerii ei frumoși, în timp ce-și mîngîia cu palmele șoldurile pline. Era o fată voinică și veselă, iute ca o zvîrlugă: cînd se așeza, cînd se ridica, iar dacă stătea locului cîteva clipe, se întorcea spre vecin cînd

cu pieptul, cînd cu spatele și, în neastîmpărul ei, îl atingea ori cu cotul, ori cu genunchiul.

Și ceea ce iarăși nu-i plăcea felcerului era că mujicii băuseră numai cîte un păhăruț, și atît. Iar ca să bea singur, parcă nu-i venea la socoteală. Cu toate astea, nu s-a putut stăpîni și a mai băut un păhăruț, pe urmă încă unul, înfulecînd și toți cîrnații. Și, ca să nu se mai ferească mujicii de el și să-l primească în tovărășia lor, s-a hotărît să-i laude:

— Apoi, meșteri băieți mai aveți voi acolo la Bogaliovka! a zis, dînd din cap.

— Meșteri la ce? l-a întrebat Kalașnikov.

— Apoi la asta, cum îi zice, la cai... La furat cai!

— Da' de unde! Niște bețivani și niște hoți...

— A fost cînd a fost, da' s-a isprăvit! a adăugat Merik după oarecare tăcere. Aș putea zice că nu le-a mai rămas decît bătrînul Filea, dar și el e orb acum.

— Așa-i, numai Filea, a oftat Kalașnikov. Trebuie să aibă azi cam vreo șaptezeci de ani. Un ochi i l-au scos coloniștii nemți, iar cu celălalt aproape că nu mai vede. A făcut albeață... Pe vremuri, cum îl zărea pristavul îl și striga: „Hei, tu, Șamil!" Și toți mujicii nu-i spuneau decît Șamil și numai Șamil! Pe cînd acuma, nu-i zice nimeni altfel decît „Filea cel strîmb". Dar a fost un om și jumătate! Țin minte că într-o noapte, s-au strecurat, el și cu răposatul Andrei Grigorievici, tatăl Liubkăi, pînă la Rojnovo, unde, pe vremea aceea, erau cartiruite cîteva regimente de cavalerie și au furat nouă cai de călărie dintre cei mai buni, fără să se sinchisească de santinele. A doua zi dimineață, i-au și vîndut pe toți lui Afonka, țiganul, cu douăzeci de ruble... Asta-i! Pe cînd cei de azi, caută să fure calul de la unul beat ori somnoros, și nu li-e frică de Dumnezeu să descalțe omul de cizme, ca să nu mai știe încotro s-o apuce! Se duc pe urmă cu calul la iarmaroc, la cîte două sute de verste depărtare, și acolo încep să se tocmească dobitocii, drept ca jidovii, pînă pune mîna ureadnicul pe ei! Mai mare rușinea! Într-un cuvînt, oameni de nimic, ce să mai vorbim!

— Da, dar Merik ? a întrebat Liubka.

— Merik nu-i de pe-aici, i-a răspuns Kalașnikov. El e de lîngă Harkov, din Mijirici. Dar, ce-i drept e drept, e om de ispravă, mi-ar fi păcat să spun altfel.

Liubka a aruncat spre Merik o privire vicleană și fericită și a zis :

— Apoi nu degeaba l-au scăldat oamenii în copcă !

— Cum așa ? a întrebat felcerul.

— Uite — așa... i-a răspuns Merik, zîmbind. Furase Filea trei cai de la arendașii din Samoilovo și ei m-au bănuit pe mine. La Samoilovo sînt vreo zece arendași, cu argații lor să tot fie vreo treizeci de oameni, și toți îs molocani... Bun. Mă întîlnesc eu cu unul în tîrg și-mi spune : „Ascultă, Merik, am cumpărat niște cai de la iarmaroc, ia hai să-i vezi". Curios cum sînt, nici vorbă că m-am dus. Iar ei, toți cîți erau acolo, vreo treizeci, mi-au răsucit mîinile la spate și m-au tîrît pînă la rîu. „Hai, ziceau, să-ți arătăm caii !" O copcă era gata făcută, dar ei au mai spart încă una, cam la un stînjen mai încolo. Au luat pe urmă o frînghie și m-au legat cu un capăt de subsuori, iar de celălalt capăt au legat o prăjină strîmbă, care, cum s-ar zice, să treacă prin amîndouă copcile. Bun. Au vîrît prăjina prin copci și au început să tragă. Eu, așa îmbrăcat cum eram, cu cojocul și cu cizmele, pleosc în apă ! Iar ei mă împingeau, care cu piciorul, care cu toporul... Și după aceea m-au tras pe sub gheață, pînă m-au scos pe copca cealaltă !

Liubka a tresărit și s-a cutremurat toată.

— La început, din pricina frigului m-au apucat căldurile, a urmat Merik. Dar cînd m-au scos afară, nu m-am mai putut mișca și m-am întins pe omăt. În vremea asta, molocanii stăteau împrejurul meu și mă băteau cu nuielele peste genunchi și peste coate. Cumplit mă mai durea ! După ce m-au bătut bine, au plecat. Iar eu am rămas acolo, să îngheț. Hainele se făcuseră bocnă pe mine. M-am ridicat în picioare și am încercat să merg, dar nu era chip. Noroc că a trecut pe-acolo o femeie, m-a luat în sanie și m-a dus pînă acasă.

În vremea asta, felcerul a mai dat de dușcă vreo cinci sau șase păhărușe. Sufletul i s-a înseninat și i-a venit și lui gust să povestească o întîmplare fantastică, nemaipomenită, ca să le arate celorlalți că și el e viteaz, că nici el nu se teme de nimic.

— Ei, da' să vedeți la noi, la Penza... a început el.

Dar, fie că băuse prea mult și se amețise, fie din pricina că fusese prins de două ori cu minciuna, mujicii nu se mai uitau la el și nici măcar nu-i mai răspundeau la întrebări. Și nu numai atît, dar au început să-și spună, de față cu el, lucruri așa de tainice, de i s-a făcut părul măciucă și l-au trecut toate răcorile, ceea ce însemna că nu-i dădeau nici cea mai mică atenție.

Kalașnikov se purta ca un om serios, așezat și cumpănit. Vorbea cu socoteală și, de cîte ori căsca, își făcea semnul crucii peste gură, așa că nimeni nu l-ar fi bănuit că era hoț, și încă un hoț fără milă, care despoia pe săraci și care stătuse și la pușcărie de vreo două ori. Mai mult, obștea hotărîse să-l deporteze în Siberia, dar l-au răscumpărat tată-său și unchiu-său, niște hoți și niște ticăloși ca și el. În schimb, Merik se ținea mîndru. Vedea că Liubka și Kalașnikov se uită la el cu gura căscată, de altfel el însuși se socotea om îndrăzneț. De aceea, cînd își punea mîinile în șolduri, cînd își scotea pieptul înainte, sau se întindea așa de tare, încît trosnea lavița sub el...

— Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească în pace pe Andrei Grigorici, a zis Kalașnikov, ciocnind paharul cu Merik. Mi-aduc aminte cum ne adunam, pe vremea cînd trăia, ori aici, ori la fratele Martîn, și ce mai vorbeam!... Ce oameni, Doamne Dumnezeule! Venea și Martîn, și Filea, și Stukotei Fiodor... Totul era așa cum se cuvine, după rînduială... Și ce petreceri încingeam! Niște petreceri, niște petreceri...

Liubka a ieșit și peste puțin s-a întors, cu basma verde pe cap și cu mărgele pe gît.

— Ia te uită, Merik, ce mi-a adus azi Kalașnikov!

Și zicînd așa, s-a uitat în oglindă și a scuturat de cîteva ori din cap, ca să-i sune mărgelele. După aceea a deschis sipetul și a început să scoată, pe rînd, o

rochiță de stambă cu rotocoale roșii și albastre, altă rochiță, roșie și cu volănașe, care foșnea ca hîrtia și o basma nouă, sinilie, cu ape în culorile curcubeului. Și în timp ce le arăta, rîdea și-și ridica brațele, de parcă se minuna singură că avea atîtea lucruri frumoase.

Kalașnikov a luat balalaica, a acordat-o și a început să cînte, dar felcerul nu mai putea să-și dea seama dacă era un cîntec vesel sau unul trist, deoarece uneori părea așa de jalnic, că-i venea să plîngă, iar alteori îl înveselea. Deodată, Merik a sărit în picioare și s-a pornit să tropăie pe loc. Apoi, desfăcîndu-și brațele, a lunecat numai pe călcîie de la masă pînă la sobă și de la sobă pînă la sipet, după care, sărind în sus ca înțepat de o viespe, a pocnit din potcoave și a început să joace cazaciocul. Liubka și-a azvîrlit mîinile în sus, a chiuit și a pornit după el. A luat-o întîi pieziș, de parcă voia să se furișeze la spatele cuiva ca să-l lovească, a bătut mărunțel din tocuri, cum făcuse Merik, apoi s-a învîrtit pe loc ca o sfîrlează și s-a lăsat pe cîlcîie, în timp ce fusta roșie i se umfla ca un clopot. Rînjind și privind-o cu ochi răi, Merik a pornit spre ea jucînd pe călcîie, de gîndeai că voia s-o facă praf cu picioarele lui înspăimîntătoare. Atunci Lubka a sărit în sus, și-a lăsat capul pe spate și, avîntîndu-și brațele ca aripile unei păsări uriașe, a început a pluti lin prin odaie, abia atingînd podeaua cu picioarele...

„Ehei, a dracului fată! își zicea felcerul, așezîndu-se pe sipet, și uitîndu-se la cei care jucau. Plină de foc! De i-ai da tot ce ai, și tot n-ar fi destul..."

Și-i părea rău că el e felcer și nu un mujic oarecare. De ce să poarte surtuc și lănțișor cu cheiță aurită, și nu cămașă albastră, încinsă cu curmei? Dacă n-ar fi ce este, ar putea și el să cînte, să joace, să bea și s-o cuprindă pe Liubka cu amîndouă mîinile, cum făcea Merik...

De-atîta tropăit, de-atîtea strigăte și chiuituri, farfuriile din dulap au început să zîngănească și flacăra luminării să se aplece.

Aţa mărgelelor s-a rupt, boabele s-au împrăştiat pe toată podeaua, basmaua verde a lunecat pe umeri, şi în locul Liubkăi nu se mai vedea acum decît un vîrtej roşu şi o pereche de ochi negri. Iar cînd te uitai la Merik, ţi se părea că dintr-o clipă în alta or să i se desprindă şi mîinile, şi picioarele.

Dar el a mai izbit o dată cu piciorul în podea şi a rămas locului, ca încremenit... Obosită şi abia trăgîndu-şi răsuflarea, Liubka s-a aplecat şi s-a sprijinit de pieptul lui ca de un stîlp. El a îmbrăţişat-o, şi, uitîndu-i-se drept în ochi, i-a spus cu duioşie şi cu blîndeţe, prefăcîndu-se că glumeşte :

— Ştiu eu unde-şi ţine ascunşi banii maică-ta. Pe ea am s-o gîtui, ţie am să-ţi tai beregata cu cuţitul şi pe urmă am să dau foc hanului... Oamenii au să creadă că aţi pierit în flăcări, şi-n vremea asta eu am să plec cu banii voştri în Kuban. Acolo am să-mi cumpăr oi şi am să mîn herghelii...

Liubka nu i-a răspuns. I-a aruncat doar o privire vinovată şi l-a întrebat :

— Merik, cum e în Kuban ? E bine ?

El nu i-a răspuns nimic, s-a îndreptat spre sipet, s-a aşezat şi a căzut pe gînduri. Se gîndea, fără îndoială, la Kuban.

— Ei, da-i vremea să plec, a zis Kalaşnikov, ridicîndu-se. Mă aşteaptă Filea, nici vorbă. Rămîi cu bine, Liuba !

Felcerul a ieşit în curte, să nu plece cumva Kalaşnikov cu calul lui. Viscolea încă. Vîrtejuri albe, aninîndu-şi cozile lungi în buruieni şi în tufişuri, alergau prin curte. Iar dincolo de gard, în cîmp, uriaşi în giulgiuri albe, cu mîneci largi se învîrteau, cădeau şi iar se ridicau, fluturîndu-şi braţele şi luptîndu-se între ei. Şi bătea un vînt, de te-apuca groaza ! Mestecenii şi vişinii goi, neputînd îndura mîngîierile lui aspre, se aplecau pînă la pămînt şi plîngeau : Doamne ce păcate am făcut de ne-ai ţintuit în ţărînă şi nu ne laşi slobozi ?

— Prrr ! făcea Kalaşnikov cu asprime, încălecîndu-şi calul. Una din porţi era deschisă şi în locul ei

se ridicase un troian înalt. Hai, întinde-o! a strigat Kalașnikov. Căluțul mărunțel și cu picioare scurte s-a urnit din loc, înotînd pînă la burtă în omăt și în curînd a dispărut cu calul lui cu tot dincolo de poartă.

Cînd s-a întors în casă, Liubka se tîra pe jos adunîndu-și mărgelele. Merik nu mai era în odaie.

„Strașnică fată! își zicea felcerul, în timp ce se întindea pe laviță și-și așeza cojocul sub cap. Ehei, ce bine ar fi să nu fie Merik!“

Tîrîndu-se pe jos pe lîngă laviță, Liubka îl ațița. Și felcerul se gîndea că, dacă n-ar fi Merik pe-acolo, s-ar ridica în picioare și ar îmbrățișa-o. Iar ce s-ar mai întîmpla pe urmă, s-ar vedea după aceea. Ce-i drept, e fată, dar e greu să-ți închipui că-i fată mare. Și chiar dacă ar fi, n-are nici un rost să-ți bați capul pentru atîta lucru într-un cuib de hoți ca acela! În vremea asta Liubka și-a adunat mărgelele și a ieșit. Lumînarea era pe sfîrșite și flacăra ajunsese la hîrtia din sfeșnic. Felcerul și-a pus alături revolverul și chibriturile. Candela pîlpîia mereu, așa de tare încît îl supăra la ochi, iar răsfrîngerile ei aruncau umbre cînd pe tavan, cînd pe podea, cînd pe dulap. Printre ele felcerului i se părea că o vede pe Liubka cea voinică și cu sînii tari, învîrtindu-se ca o sfîrlează, sau răsuflînd din greu de oboseala jocului...

„Eh, dacă s-ar duce dracului Merik!“ se gîndea felcerul.

Candela a mai pîlpîit o dată, a sfîrîit, apoi s-a stins. Cineva a intrat în odaie și s-a așezat pe laviță. Era, fără îndoială, Merik. A tras din lulea, și fața lui măslinie, cu pata cea neagră, s-a luminat o clipă. Din pricina fumului înecăcios de tutun, pe felcer a început să-l zgîrîie pe gît.

— Da' scîrbos tutun mai fumezi, lua-l-ar naiba! a zis el. Îți face greață, nu alta!

— Obișnuiesc să-mi amestec tutunul cu floare de ovăz, i-a răspuns Merik, după o tăcere. E mai bun pentru piept.

Merik a mai tras de cîteva ori din lulea, a mai scuipat, apoi iarăși a ieșit din odaie. A trecut așa ca

o jumătate de ceas, cînd deodată s-a făcut lumină în tindă. Intîi s-a arătat Merik, îmbrăcat cu cojocul și cu căciula pe cap, apoi Liubka, cu luminarea în mînă.

— Nu pleca, Merik! îl ruga Liubka. Rămîi!

— Nu, Liuba. Nu mă opri.

— Ascultă-mă, Merik, zicea Liubka, și glasul ei se făcuse deodată dulce și duios. Eu știu că ai să furi banii mămucăi, că ai să ne ucizi pe amîndouă și pe urmă ai să pleci în Kuban să iubești alte fete... Dar, cum o vrea Dumnezeu! Un lucru numai te rog, inimioară: rămîi acuma, nu pleca!

— Nu pot, am gust să chefuiesc... i-a răspuns Merik, încingîndu-se cu cureaua.

— Apoi, n-ai cum să chefuiești... Doar ai venit pe jos, cu ce vrei să pleci?

Merik s-a aplecat spre Liubka și i-a șoptit ceva la ureche, iar fata s-a uitat prin crăpătura ușii și a izbucnit în rîs de i-au dat lacrimile.

— Doarme, diavolul cel bosumflat... a zis ea.

Merik a îmbrățișat-o, a sărutat-o cu patimă, apoi a ieșit. Felcerul și-a vîrît revolverul în buzunar, a sărit în picioare și s-a repezit după el.

— Dă-te la o parte din calea mea! i-a strigat el Liubkăi, care trăsese în grabă zăvorul și se proptise în prag. Dă-te la o parte! Ce-mi stai aici?

— Ce nevoie ai să ieși?

— Să mă uit la cal.

Liubka l-a măsurat de jos în sus, cu o căutătură șireată și îmbietoare.

— Mai bine te-ai uita la mine, decît la cal!... a zis ea, apoi s-a aplecat și i-a atins cu degetul cheița aurită, care-i atîrna de lănțișor.

— Lasă-mă să trec, că altfel o șterge cu calul meu! Lasă-mă, drăcoaico! a strigat felcerul și, lovind-o furios peste umăr, s-a lăsat cu toată greutatea peste ea ca s-o dea la o parte din ușă. Dar fata și-a încleștat cu putere mîinile de zăvor și a rămas neclintită, ca de fier. Lasă-mă! a mai strigat el încă o dată, obosit. Îți spun că o șterge!

— Da' de unde! N-o șterge.

Răsuflînd din greu și frecîndu-și umărul care-o durea, Liubka i-a mai aruncat o căutătură de jos în sus, s-a înroșit toată și a izbucnit în rîs.

— Nu pleca, inimioară... a zis ea. Mi-e urît singurică.

Felcerul s-a uitat în ochii ei, s-a gîndit, apoi a cuprins-o de mijloc. Fata nu s-a împotrivit.

— Haide, lasă gluma și dă-mi drumul! s-a rugat el.

Liubka nu i-a răspuns.

— Să știi că te-am auzit cînd i-ai spus adineaori lui Merik că ți-e drag, a adăugat felcerul.

— Ei, și?... Numai inima mea știe cine mi-e drag!

Și iarăși i-a atins cu degetul cheița, apoi i-a spus încet:

— Dă-mi-o mie...

Felcerul a desprins cheița și i-a dat-o. Deodată, Liubka a întins gîtul, a tras cu urechea și și-a luat un aer aspru. Privirea ei i s-a părut felcerului rece și vicleană. Omul și-a adus aminte de cal, a dat-o la o parte, de data asta fără nici o greutate și a ieșit în curte, alergînd. Sub șopron, o scroafă grohăia leneș din cînd în cînd și o vacă izbea cu cornul în perete... Felcerul a aprins un chibrit, a văzut și scroafa, și vaca, și ciinii care, la lumina chibritului s-au năpustit din toate părțile asupra lui — dar nici urmă de cal. Strigînd la ciini și apărîndu-se de ei cu mîinile, poticnindu-se și înotînd prin troiene, felcerul a ieșit pe poartă și a început să cerceteze cu de-amănuntul întunericul. Își încorda văzul, dar nu vedea decît cum se cernea zăpada și cum fulgii închipuiau în căderea lor fel de fel de vedenii: iată alegîndu-se din beznă o tidvă albă de mort cu dinții rînjiți, sau un cal alb alergînd în goană cu o amazoană în rochie de tul, sau un stol de lebede albe, zburîndu-i pe deasupra capului... Tremurînd de furie și de frig și neștiind ce să mai facă, felcerul a tras un foc de revolver în ciini, dar n-a nimerit pe nici unul. Apoi a luat-o la goană înd'ărăt, spre han.

Cînd să intre în tindă, a auzit bine pe cineva zbughind-o din odaie și trîntind ușa. Înăuntru era întu-

neric. Felcerul a împins ușa cu umărul : era încuiată. Atunci, aprinzînd chibrit după chibrit, s-a repezit înapoi în tindă, de acolo în bucătărie, din bucătărie într-o odăiță, pe pereții căreia atîrnau numai fuste și rochii și mirosea a albăstrele și a mărar, iar într-un colț, lîngă cuptor, se vedea un pat încărcat cu perne. Fără îndoială că asta era odaia unde stătea bătrîna, mama fetei. Din odăița aceea a intrat în alta, tot așa de mică, și acolo a găsit-o pe Liubka. Stătea culcată pe o ladă, învelită cu o plapumă pestriță, făcută din petice de stambă de toate culorile și se făcea că doarme. La căpătîiul ei ardea a candelă.

— Unde mi-e calul ? a întrebat-o felcerul, cu asprime.

Dar Liubka nu s-a clintit.

— Unde mi-e calul, te întreb ? a repetat el și mai aspru, smulgînd plapuma de pe ea. Pe tine te întreb, diavoliță !

Liubka a sărit din pat, s-a lăsat în genunchi și, ținîndu-și cu o mînă cămașa, iar cu cealaltă încercînd să tragă plapuma peste ea, s-a lipit de perete... Ochii ei, ca ochii unei sălbăticiuni captive, se uitau la felcer cu silă și frică, urmărindu-i în același timp, vicleni, orice mișcare.

— Spune-mi, unde mi-e calul ? Că de nu, scot sufletul din tine ! urla felcerul.

— Pleacă de-aici, scîrbosule ! a strigat Liubka, răgușit.

Felcerul a apucat-o de gulerul cămășii și a smucit-o, dar nu s-a putut stăpîni și a cuprins-o de mijloc cu toată puterea. Șuierînd de mînie, fata i-a lunecat din brațe și, liberîndu-și o mînă — cealaltă i se încurcase în cămașa ruptă — l-a izbit cu pumnul în moalele capului.

De durere, felcerul a ametit și au început să-i vîjîie urechile. S-a tras îndărăt, dar în clipa aceea a mai primit încă o lovitură, de data asta în tîmplă. Clătinîndu-se și ținîndu-se de cercevelele ușilor, să nu cadă, a ajuns în odaia unde-și avea lucrurile și s-a întins pe laviță. După ce a stat cîtva timp culcat și-a scos din buzunar cutia cu chibrituri și a început să

aprindă băț după băț, așa, fără nici un rost. Aprindea unul, îl stingea și-l arunca sub masă și tot așa, pînă și-a ars toate chibriturile.

In vremea asta, dincolo de fereastră văzduhul începea a se albăstri și cocoșii se porneau să cînte. Tot îl mai durea capul, iar urechile îi vuiau așa de cumplit, de parcă felcerul Ergunov stătea sub un pod de cale ferată și asculta cum îi trece un tren pe deasupra capului. Cu chiu cu vai și-a pus cojocul și căciula. Șaua și bocceaua dispăruseră, iar geanta era goală. Nu degeaba o zbughise cineva adineauri din odaie, cînd intrase el în tindă...

Felcerul a luat vătraiul din bucătărie, ca să se apere de cîini și a ieșit în curte, lăsînd în urmă ușa dată de perete. Viscolul se potolise și afară era liniște... Indată ce a trecut de poartă, cîmpia albă i s-a părut moartă. Nici o pasăre nu se zărea pe cerul dimineții. Pe cele două părți ale drumului și departe, în gară, se deslușea umbra sinilie a pădurricii.

Felcerul a început să se gîndească cum or să-l întîmpine cei de la spital și ce o să-i spună doctorul. Trebuia neapărat să se gîndească și să-și pregătească din timp răspunsuri la întrebări, dar gîndurile i se împrăștiau și o luau razna. Mergea înainte și nu se gîndea decît la Liubka și la cei doi mujici cu care-și petrecuse noaptea. Își aducea aminte cum se aplecase Liubka să-și ridice plapuma de jos, după ce îl lovise a doua oară, și cum îi lunecase coada pe podele. Gîndurile încercau să i se învălmășească în minte, totuși își zicea : de ce sînt pe lumea asta doctori, felceri, negustori, pisari sau mujici, și nu numai oameni slobozi ? Doar păsările-s slobode, sălbătăciunile sînt slobode, și pînă și Merik e slobod. Lor nu li-e frică de nimeni, și de nimeni n-au nevoie. Și cine-a născocit, cine-a hotărît că trebuie să te scoli dimineața, să mănînci la prînz, să te culci seara, că doctorul e mai mare decît felcerul, că trebuie să trăiești într-o odaie și că nu se cuvine să iubești decît pe nevastă-ta ? Și de ce n-ar fi toate pe dos : să mănînci noaptea și să dormi ziua ? Să poți sări pe cal fără să întrebi al cui e și să te iei la întrecere cu vîntul, străbătînd cîmpii,

păduri și rîpi, să iubești fete și să-ți bați joc de toți și de toate ?...

Felcerul a aruncat vătraiul în zăpadă, și-a sprijinit fruntea de trunchiul alb și rece al unui mesteacăn și a rămas pe gînduri... Viața lui cenușie și monotonă, leafa lui, obligația de a fi mereu mai mic decît alții, farmacia, veșnicele ventuze și emplastre — toate îi păreau acum nesuferite și scîrboase.

— Cine spune că e păcat să petreci ? se întreba el cu necaz. Cei care spun așa, n-au trăit niciodată în libertate, ca Merik sau Kalașnikov, și n-au iubit-o pe Liubka. Dimpotrivă, au dus o viață de cerșetori, fără să guste din bucuriile vieții și iubindu-și numai nevestele, care seamănă cu niște broaște.

Cît despre el, își zicea, că dacă nu s-a făcut pînă acum hoț, pungaș sau chiar tîlhar de drumul mare, e doar că nu s-a priceput s-o facă, sau n-a găsit prilejul potrivit...

A trecut de atunci un an și jumătate. Într-o seară de primăvară, după săptămîna Paștilor, felcerul, care în vremea asta fusese dat afară de la spital și nu-și găsise încă altă slujbă, a ieșit la un ceas tîrziu de noapte din cîrciuma satului Repino și a luat-o de-a lungul uliței, fără să știe bine încotro se ducea.

Tot mergînd așa, a ajuns în cîmp. Acolo mirosea a primăvară și bătea un vîntișor cald și prietenos. O noapte liniștită, plină de stele, se uita din cer la pămînt. Doamne, cît de adînc e cerul și cît de necuprinsă bolta lui deasupra pămîntului ! Strașnic de bine e zidită lumea, își zicea felcerul. Dar de ce și de gustul cui se împart oamenii în treji și beți, în slujbași și dați afară din slujbă, și așa mai departe ? De ce cel care-i treaz și sătul doarme liniștit acasă la el, iar cel care-i beat și flămînd trebuie să rătăcească pe cîmp, fără să știe ce e un adăpost ? De ce cel care n-are slujbă și nu primește leafă trebuie să fie numaidecît flămînd, gol și desculț ? Cine le-a născocit toate acestea ? De ce păsările cerului și sălbătăciunile pă-

durilor nu-s în slujba nimănui și nu primesc leafă, ci trăiesc cum le place ?

In depărtare, deasupra orizontului, tremura pe cer o neasemuită roșeață purpurie. Felcerul s-a uitat mult la ea, gîndindu-se : de ce să fie socotit ca un păcat faptul că a furat ieri un samovar, pe care l-a și băut la cîrciumă ? De ce ?

Două căruțe au trecut pe dinaintea lui pe drum : în cea dintîi dormea o femeie, în cealaltă stătea un moșneag fără căciulă...

— Moșule, nu știi unde arde ? l-a întrebat felcerul.

— Arde hanul lui Andrei Cirikov... i-a răspuns moșneagul.

Și felcerul și-a adus aminte tot ce i se întîmplase cu vreun an și jumătate în urmă, iarna, chiar la hanul acela, cînd Merik făcea pe grovazul. Și și-a închipuit cum ardeau bătrîna și Liubka, după ce mai întîi fuseseră căsăpite, și s-a gîndit cu invidie la Merik. Iar în timp ce se întorcea îndărăt la tractir, își zicea, uitîndu-se la casele cîrciumarilor, ale negustorilor de vite și ale fierarilor plini de bani, că n-ar fi rău să intre la noapte la vreunul din ei, care-i mai bogat !

GUSEV

I

Se întunecă, în curînd o să se înnopteze. Gusev, ostaş lăsat la vatră, se ridică pe coate în patul lui şi zice, mai mult în şoaptă :

— Auzi, Pavel Ivanîci ? La Su-Cian, îmi spunea un ostaș că vaporul cu care călătoreau ei a dat peste un pește uriaș, care i-a spart fundul.

Omul cu care vorbește Gusev, a cărui stare socială n-o cunoaște nimeni și căruia toți cei din infirmeria vaporului îi zic Pavel Ivanîci, nu răspunde, de parcă nici n-ar fi auzit.

Și iarăși se face tăcere... Vîntul se plimbă printre funii și pînze, elicea bate apa, valurile se sparg de pereții vasului, paturile scîrțîie. Dar urechea s-a deprins de mult cu toate aceste zgomote și ți se pare că de jur împrejur totul doarme într-o tăcere adîncă. Ce plictiseală... Ceilalți trei bolnavi, un marinar și doi ostași care au jucat toată ziua cărți, au adormit și aiurează prin somn.

Valurile încep să legene vaporul. Patul lui Gusev se înalță și se lasă încet, de parcă respiră o dată, de două, de trei ori... Ceva s-a rostogolit pe podea, cu zgomot : pesemne că a căzut cana.

— A scăpat vîntul din lanț... zice Gusev, întinzînd urechea.

De data asta, Pavel Ivanîci tușește și răspunde, enervat :

— Ba că a dat corabia peste un pește uriaș, ba că a scăpat vîntul din lanț... Da' ce? Vîntul e sălbătăciune, să scape din lanț?

— Așa zic creștinii.

— Creștinii tăi îs tot așa de proști ca și tine... Cîte n-or fi spunînd! Da' tu trebuie să ai cap pe umeri și să gîndești cu el, om fără minte ce ești!

Pavel Ivanîci are rău de mare. De obicei, cînd începe vaporul să se legene, el se înfurie și se supără de toate nimicurile. Și după părerea lui Gusev, n-are nici un motiv să se supere. La urma urmei, ce-i așa de grozav sau de neînțeles în povestea cu peștele, sau în aceea cu vîntul care a scăpat din lanț? De ce n-am crede că peștele era cît un munte și că avea o spinare tot atît de zdravănă ca a nisetrului, de pildă, sau că la capătul lumii sînt ziduri solide de piatră, de care stau încătușate cu lanțuri vînturile cele rele?... Dacă n-au scăpat din lanțuri, atunci de ce aleargă, ca smintite, în largul mărilor, urlînd cum urlă cîinii? Iar dacă nu-s legate cu lanțuri, atunci unde se ascund cînd e vreme liniștită?

Și Gusev se gîndește multă vreme la peștii cei mari cît munții și la lanțurile groase și ruginite. Pe urmă se plictisește și gîndurile îl poartă spre ținuturile copilăriei lui, unde se întoarce acum, după cinci ani de militărie în Extremul Orient. Vede în închipuire iazul întins, acoperit cu zăpadă... Pe unul din maluri vede fabrica de porțelan, zidită din cărămidă și cu coșul înalt, din care se revarsă nori negri de fum. Pe malul celălalt e satul... Din curtea casei, a cincea din capăt, iese cu sania frate-său Alexei. La spatele lui Alexei stă băiețelul lui, Vanka, cu pîslari uriași, și fetița lui, Akulka, încălțată și ea tot cu pîslari. Alexei e cam băut, Vanka rîde, iar Akulka e așa de înfofolită, încît nici nu i se vede fața.

„De n-ar răci copiii, mai știi?... se gîndește Gusev. Să le dea Dumnezeu minte să-și cinstească părinții, dar să n-ajungă mai deștepți decît ei..."

— Ce mai încolo încoace, trebuie să-mi pun alte pingele! aiurează cu glas adînc marinarul cel bolnav. Așa-i cum îți spun!

Gîndurile lui Gusev se destramă și deodată, ca din senin, în locul iazului i se năzare un cap mare de bou, fără ochi. Sania, cu cal cu tot, nu mai înaintează, ci se învîrte într-un nor negru de fum... Cu toate astea, Gusev e fericit că i-a văzut pe cei care i-s dragi. De bucurie i se taie răsuflarea, îl trec fiori prin tot trupul și-i tremură degetele.

— S-a îndurat Dumnezeu și ne-am mai văzut! șoptește el, începînd să aiureze, dar în aceeași clipă deschide ochii și-și caută, prin întuneric, cana cu apă.

După ce-și astîmpără setea, se culcă și sania aleargă iarăși, și iarăși i se arată capul de bou fără ochi, apoi norii de fum... Și așa mereu, pînă se face ziuă.

II

Mai întîi se deslușește în întuneric un rotocol albastru: ferestruica cea rotundă. Apoi, încetul cu încetul, Gusev începe să-și recunoască vecinul de pat, pe Pavel Ivanîci. Omul acesta doarme în capul oaselor, deoarece dacă se culcă, se înăbușă. Fața lui e pămîntie, nasul lung și ascuțit, iar ochii îi par foarte mari din pricina slăbiciunii înspăimîntătoare. Tîmplele i s-au adîncit, bărbuța i-e rară și părul peste măsură de lung... Cînd te uiți la el, nu poți să-ți dai seama din ce fel de neam se trage: de boier, de negustor sau de mujic. Judecînd după față și după plete, ai zice că face parte din oastea Domnului — schivnic sau frate la vreo mînăstire. Dar cînd îl auzi vorbind, numai a călugăr nu seamănă. Istovit de tuse, de febră și de boală răsuflă din greu și abia își mai mișcă buzele arse. Văzîndu-l pe Gusev că-l cercetează cu ochii, se întoarce cu fața la el și-i spune:

— Incep să-mi dau seama... Da, da... Acuma înțeleg bine.

— Ce înțelegi, Pavel Ivanîci?

— Uite ce... Mi se tot părea ciudat de ce voi, așa de greu bolnavi, în loc să stați undeva la odihnă și la liniște, v-ați pomenit pe vaporul ăsta, unde-i și năbu-

şeală şi căldură şi pe deasupra te mai şi leagănă de te-apucă rău de mare — într-un cuvînt, unde toate parcă vor să te dea gata. Acuma însă, m-am lămurit... Da, da... Doctorii voştri v-au dat în primirea celor de pe vapor ca să se descotorosească de voi. S-au săturat să vă tot poarte de grijă, ia, acolo, nişte dobitoace... De plătit nu-i plătiţi — numai bătaie de cap cu voi ! Unde mai pui că moartea voastră le-ar încurca dările de seamă. Prin urmare, pentru ei nu sînteţi decît nişte dobitoace. Şi nu le-a fost greu să scape de voi... Pentru asta trebuie, în primul rînd, să nu ştii ce-i aceea conştiinţă şi dragoste de oameni, iar în al doilea rînd să poţi înşela buna credinţă a mai marilor vaporului. Prima condiţie putem nici să n-o trecem la socoteală — am ajuns artişti în privinţa asta — iar cea de a doua e uşor de împlinit, dacă ai oarecare obişnuinţă. Într-o mulţime de patru sute de ostaşi şi de marinari sănătoşi, cine observă cinci bolnavi ? V-au urcat pe vapor, v-au amestecat printre cei sănătoşi, v-au numărat în grabă şi, în învălmăşeala plecării, nimeni n-a văzut nimic. Abia după ce vaporul s-a depărtat de ţărm, şi-au dat seama că pe punte zac cîţiva paralitici şi cîţiva ofticoşi în ultimul grad...

Gusev nu înţelege ce vrea să spună Pavel Ivanîci. Crezînd că-i face morală, caută să se dezvinovăţească :

— Mă întinsesem pe punte, că nu mai puteam : pînă să ajung pe vapor, îngheţasem de frig pe şlep.

— E revoltător ! urmează Pavel Ivanîci. Şi e cu atît mai revoltător, cu cît ei ştiu cît se poate de bine că n-aveţi să puteţi suporta un drum aşa de lung pe mare. Şi cu toate astea v-au îmbarcat. Hai, să zicem, că rezistaţi pînă în Oceanul Indian. Dar pe urmă ? Te-apucă groaza numai cînd te gîndeşti... Şi asta se cheamă recunoştinţă pentru serviciul vostru cinstit şi conştiincios !

Pavel Ivanîci se încruntă scîrbit, ochii îi scapără de mînie, apoi încheie, înăbuşindu-se :

— Uite pe cine ar trebui să-i scarmene ziarele ! Dar ştii, să-i scarmene să le meargă fulgii !

Marinarul şi ceilalţi doi ostaşi bolnavi s-au trezit şi s-au apucat iarăşi să joace cărţi. Marinarul stă pe ju-

mătate culcat, iar cei doi ostași s-au așezat pe jos, lîngă patul lui, în pozițiile cele mai neașteptate. Unul din ei are brațul drept bandajat, iar pumnul înfășurat într-un ghem mare de vată ca o căciulă, așa că e nevoit să țină cărțile la subsuoara dreaptă sau la încheietura cotului și să joace cu mîna stîngă. Valurile leagănă atît de tare vaporul, încît nu-i chip nici să te ridici în picioare, nici să-ți bei ceaiul, nici să-ți iei doctoriile.

— Ai fost ordonanță ? îl întreabă Pavel Ivanîci pe Gusev.

— Ordonanță ?

— Doamne Dumnezeule ! dă din cap cu tristețe Pavel Ivanîci. Să iei omul din cuibul lui, să-l porți cincisprezece mii de verste, să-l oficești... și pentru ce, mă rog ? Ca să faci din el ordonanța unui căpitan Kopeikin sau al unui locotenent de marină Dîrka ! Ce logică o mai fi și asta ?!

— Nu-i muncă grea, Pavel Ivanîci. Te scoli dimineața, lustruiești cizmele, pui samovarul, faci curat prin odăi și atîta tot. Locotenentul desenează toată ziua planuri, iar tu faci ce poftești : dacă vrei te închini lui Dumnezeu, dacă vrei citești vreo carte, sau ieși pe stradă. Să dea Dumnezeu oricui asemenea viață...

— Bună treabă, n-am ce zice ! Locotenentul desenează planuri și tu stai toată ziulica la bucătărie și oftezi de dorul casei... Planuri... Nu-i vorba de planuri, e vorba de viața omului ! Viața trebuie cruțată că n-o trăiești de două ori !

— Asta așa-i, Pavel Ivanîci. Pe omul păcătos nimeni nu-l iartă, fie că-i la el acasă, fie că-i în slujbă. Dar dacă duci o viață cinstită, dacă ești supus, nimeni n-are nevoie să te obijduiască. Domnii îs oameni cu carte și înțeleg... În cei cinci ani de cătănie n-am știut ce-i carcera, iar de bătut pe cît mi-aduc aminte, n-am mîncat bătaie decît o dată.

— De ce ?

— Ia, pentru o încăierare... Eu am mînă grea, Pavel Ivanîci. Intraseră la noi în curte patru chinezi, ca să care lemne, mi se pare. Cum mi-era urît, m-am apucat de le-am rupt coastele. Pe unul, afurisitul, l-a podidit

sîngele pe nas... Locotenentul a văzut isprava asta de la fereastră, s-a înfuriat și mi-a tras o bătaie soră cu moartea...

— Tare mai ești prost, săracul de tine... îngăimă Pavel Ivanîci. Nu pricepi nimic.

Legănatul vaporului l-a dat gata. Închide ochii, ametit. Capul îi cade cînd pe spate, cînd pe piept. Încearcă de cîteva ori să se întindă, dar nu reușește: se înăbușă.

— Și de ce i-ai bătut pe cei patru chinezi? întreabă el după cîtva timp.

— Iaca așa. Au venit la noi în curte și i-am bătut.

Și iarăși se face liniște... Numai cei trei jucători, care bat cărțile de vreo două ceasuri, înjură în răstimpuri. Dar legănatul vaporului îi dă gata și pe ei. Lasă cărțile și se culcă. Iar Gusev vede iarăși în mintea lui iazul, fabrica, satul... Sania zboară din nou, Vanka rîde, iar prostuța de Akulka și-a descheiat cojocelul să-și scoată afară picioarele, să i le vadă toată lumea. Că, adică, uitați-vă, oameni buni, pîslarii mei îs noi, nu ca ai lui Vanka!

— Ai împlinit cinci ani și tot n-ai prins la minte! aiurează Gusev. Decît să-ți arăți picioarele, mai bine i-ai aduce apă unchiului tău, ostașul, să-și astîmpere setea. Am să-ți cumpăr acadele...

Iată-l și pe Andron, în spate cu pușca lui cu cremene. Duce un iepure, iar bătrînul jidov Isaicik îi ține calea să-i ia iepurele, dîndu-i în schimb o bucată de săpun. În tindă se vede o vițică neagră. Iat-o și pe Domna: coase o cămașă și plînge. Și iarăși capul de bou fără ochi, și iarăși norii negri de fum...

Sus, pe punte, se aude un strigăt, apoi pașii grăbiți ai cîtorva marinari. Parcă tîrăsc ceva greu, sau parcă trosnește ceva. Uite, au mai trecut cîțiva oameni în fugă... Nu s-o fi întîmplat vreo nenorocire? Gusev deschide ochii și ascultă. Cei doi ostași și marinarul s-au apucat din nou să joace cărți, iar Pavel Ivanîci stă în capul oaselor și tot mișcă din buze. E zăpușeală mare, n-ai cu ce respira, ți-e sete într-una și apa e caldă și scîrboasă... Iar vaporul se leagănă, se leagănă...

Deodată, unuia din ostaşii care bat cărţile i se întîmplă ceva ciudat: ia cupele drept carale, se încurcă la numărat, scapă cărţile din mînă şi se uită la cei din jurul lui cu un zîmbet speriat şi zăpăcit.

— Staţi puţin, fraţilor, acuşi... zice el şi se întinde pe podele.

Toţi rămîn nedumeriţi. Încep să-l strige, dar el nu mai răspunde.

— Stepan, poate că ţi-e rău? Hai? îl întreabă cel cu braţul bandajat. Să mă reped să chem popa? Ce zici?

— Uite ce-i, Stepan, se amestecă în vorbă şi marinarul. Bea puţină apă... Uite, frăţioare, bea...

— De ce-i bagi cu de-a sila cana între dinţi? se înfurie Gusev. Nu vezi, cap de bostan ce eşti...

— Ce să văd?

— Ce să văd? îl îngînă Gusev. Nu vezi că şi-a dat sufletul? E mort, asta-i! Ce oameni fără minte, doamne Dumnezeule!

III

Vaporul nu se mai leagănă şi Pavel Ivanîci e mai vesel, nu se mai supără din nimica toată. Faţa lui arată că e mulţumit de el însuşi şi are un aer semeţ şi batjocoritor. Parcă vrea să spună: „Uite, o să vă povestesc acuşi una, de-o să vă prăpădiţi de rîs!“ Ferestruica rotundă e deschisă şi o adiere dulce îl învăluie. Se aude vorbă şi plescăit de vîsle... Chiar sub ferestruică răsună un glas piţigăiat şi neplăcut: cîntă pesemne un chinez.

— Iată-ne în rada unui port, zice Pavel Ivanîci, zîmbind cu ironie. Mai avem cel mult o lună şi ajungem în Rusia. Da, mult stimaţi domni soldăţoi. Îndată după ce cobor la Odesa, plec la Harkov. Am acolo un prieten scriitor. Mă duc la el şi-i spun aşa: Frate, lasă pentru cîtva timp subiectele tale nedemne, cu amorurile şi cu descrierea frumuseţilor naturii, şi biciuieşte

mîrșăvia pe două picioare... Uite, îți dau eu subiecte cîte vrei...

După ce se gîndește o clipă întreabă :

— Gusev, știi cum i-am tras eu pe sfoară ?

— Pe cine, Pavel Ivanîci ?

— Pe ăștia, pe cine alții vrei ?... Trebuie să știi că pe vapor nu sînt decît două clase, întîia și a treia. In clasa a treia n-au dreptul să călătorească decît mujicii, adică mitocanii. Dar dacă ești îmbrăcat cu surtuc și dacă aduci cît de cît a boier sau a burjui, atunci, vrei nu vrei, trebuie să călătorești cu clasa întîi. Dă-te peste cap, dar fă bine și scoate cinci sute de ruble ! De ce ați făcut rînduiala asta ? i-am întrebat. Nu cumva vreți să sporiți prestigiul intelectualilor ruși ? Da' de unde ! mi-au răspuns. Nu vă lăsăm să călătoriți în clasa a treia pentru simplul motiv că un om cumsecade n-are ce căuta acolo. E din cale afară de murdar și de urît. Da ? Vă mulțumesc că purtați de grijă oamenilor cumsecade. In orice caz, de-o fi bine acolo sau de-o fi rău, eu n-am de unde scoate cinci sute de ruble. N-am jefuit statul, n-am exploatat pe străini, n-am făcut contrabandă și nici n-am ucis pe nimeni în bătaie. Așa că, judecați și dumneavoastră : am eu dreptul să mă lăfăiesc în clasa întîi și, mai ales, să mă consider printre intelectualii ruși ? Dar ți-ai găsit s-o scoți la capăt cu logica ! A trebuit să umblu cu înșelătoria. M-am îmbrăcat cu suman, m-am încălțat cu o pereche de cizme cît toate zilele, mi-am luat o mutră de golan bețiv și m-am prezentat la agenție : „Înălțimea voastră, dați-mi și mie un biletel..."

— Da' dumneata din ce neam te tragi ? mă întreabă marinarul.

— Din neam de popă, zic. Tata a fost un popă cinstit. Niciodată nu s-a sfiit să le spună celor mari adevărul de la obraz, și din pricina asta a avut de pătimit, și încă mult...

Pavel Ivanîci a obosit de-atîta vorbă. Se înăbușă, dar îi dă înainte :

— Așa-s și eu, îi spun omului adevărul în față... Nu mi-e frică de nimeni și de nimic. In privința asta, între voi și mine e o mare deosebire. Voi sînteți întu-

necați la minte, sînteți orbi și îndobitociți... Nu vedeți nimic din ce se petrece în jurul vostru, și chiar dacă vedeți, nu înțelegeți... Vi se spune că vîntul a scăpat din lanț, că sînteți vite încălțate, că sînteți pecenegi, și voi credeți. Vi se dau dupaci după cap, și voi sărutați mîna care vă lovește. Vă pradă orice dobitoc îmbrăcat cu șubă de vidră, pe urmă vă aruncă cincisprezece copeici bacșiș și voi îi spuneți: „Îngăduiți, boierule, să vă sărut mîna". Sînteți niște paria, niște păcătoși... Cu mine, e altă poveste. Eu trăiesc conștient. Toate le văd, ca vulturul sau uliul cînd zboară pe deasupra pămîntului, și toate le înțeleg... Eu sînt întruchiparea revoltei. Mă revolt cînd văd oameni trăind după bunul lor plac, mă revolt cînd întîlnesc vreun habotnic sau vreun fățarnic, mă revolt cînd dau de cîte-o scroafă suită în copac. Și trebuie să știți că nimeni nu mă poate birui. Nici o inchiziție spaniolă n-ar putea să-mi pună lacăt gurii. Întocmai... Dacă mi-ar tăia limba, aș protesta cu mîinile, dacă m-ar zidi într-o hrubă, aș striga de s-ar auzi de la o poștă, sau m-aș lăsa să mor de foame, ca să pun un pietroi și mai greu peste neagra lor conștiință, iar dacă m-ar ucide, i-aș urmări în chip de stafie. Toți cei care mă cunosc îmi spun: „Ești un om nesuferit, Pavel Ivanîci!" Eu însă sînt mîndru de asemenea faimă. N-am făcut decît trei ani serviciu în Extremul Orient, dar am lăsat o amintire să țină o sută de ani: m-am certat cu toată lumea! Prietenii din Rusia îmi scriu: „Nu te mai întoarce". Eu însă, ca să le fac în ciudă, uite, mă întorc... Așa înțeleg eu să trăiesc. Numai asta se poate numi într-adevăr viață.

Dar Gusev nu-l mai ascultă. Se uită pe ferestruică. O barcă se leagănă pe oglinda apei străvezii cu sclipiri albastre, de peruzea, scăldată în razele orbitoare ale soarelui fierbinte. În barcă, cîțiva chinezi goi stau în picioare și întind spre vapor colivii cu canari, strigînd:

— Cîntă! Cîntă!

Altă barcă se ciocnește de cea dintîi. Ceva mai încolo, trece în goană o șalupă cu aburi. Uite încă o barcă. Un chinez gros stă înăuntru și mănîncă orez cu bețișoarele. Valurile clipocesc alene și tot alene zboară și pescărușii albi pe deasupra apei.

„Ce l-aș mai pocni după ceafă pe grăsunul cela..." își zice Gusev, uitîndu-se la chinezul cel gros și căscînd.

Apoi ațipește și i se pare că toată firea e cuprinsă de somn. Timpul trece repede. Ziua se duce pe nesimțite și tot pe nesimțite vine și noaptea... Vaporul nu mai stă pe loc. A pornit iarăși, îndreptîndu-se Dumnezeu știe încotro.

IV

Au mai trecut două zile. Pavel Ivanîci nu mai stă în capul oaselor, ci culcat. Își ține ochii închiși, iar nasul parcă i s-a ascuțit și mai tare.

— Pavel Ivanîci! îl strigă Gusev. Hei, Pavel Ivanîci!

Pavel Ivanîci deschide ochii și-și mișcă buzele

— Nu ți-e bine?

— Ba da... îi răspunde Pavel Ivanîci, gîfîind. Dimpotrivă... parcă mi-e mai îndemînă... Nu vezi? Acuma pot să stau și culcat... Da, mă simt mai binișor...

— Ei, slavă Domnului, Pavel Ivanîci!

— Dacă mă compar cu bieții de voi, mă prinde mila. Plămînii mi-s sănătoși, că tusea asta îmi vine de la stomac... Aș putea să suport și iadul, nu numai Marea Roșie! Și pe urmă eu privesc și boala mea, și medicamentele, în chip critic, în timp ce voi... voi sînteți întunecați la minte... E greu de voi, foarte greu!

Vaporul nu se mai leagănă, e liniște, în schimb e zăpușeală și căldură ca într-o baie de aburi. Ți-e silă nu numai să vorbești dar să și asculți. Gusev își cuprinde genunchii cu brațele, își reazimă capul de ele și se gîndește iarăși la satul lui. Doamne, ce bine-i să te gîndești la zăpadă și la frig pe o căldură ca asta!...

Iată, eşti în sanie. Deodată, caii se sperie şi-şi iau vînt... Fără să ţină seama nici de drum, nici de şanţuri, nici de rîpi, zboară ca turbaţi prin tot satul, trec peste iaz, pe lîngă uzină, apoi peste cîmp... „Ţine-i bine! strigă cît îi ţine gura muncitorii de la uzină şi trecătorii. Ţine-i!“ Dar de ce să-i ţii? Lasă vîntul aspru şi rece să-ţi taie obrazul şi să-ţi pişte mîinile, bulgării de zăpadă aruncaţi de copitele cailor să te pocnească în căciulă şi în piept şi să ţi se vîre pe după gît, tălpigele săniei să scîrţîie, iar şleaurile şi oricicurile să se rupă, dracul să le ia! Ce poate fi mai plăcut decît să se răstoarne sania şi să te arunce în vreun troian, cu faţa în omăt! Te ridici de acolo alb din cap pînă-n picioare, cu ţurţuri la mustăţi, fără căciulă, fără mănuşi, cu cingătoarea desfăcută... Oamenii rîd, cîinii latră...

Pavel Ivanîci deschide pe jumătate un ochi, se uită la Gusev şi-l întrebă în şoaptă:

— Gusev, comandantul tău fura?

— Cine poate şti, Pavel Ivanîci? Noi nu ştim, lucruri de astea nu ajung pînă la urechile noastre...

După aceea timpul trece într-o tăcere adîncă. Gusev se lasă dus de gînduri, aiurează şi bea mereu apă. Îi vine greu să vorbească, să asculte şi se teme să nu-l ţină cineva de vorbă. Trece aşa un ceas, trec două, trei. Se face seară, apoi noapte, dar Gusev nu ia în seamă nimic. Stă şi se gîndeşte mereu la ger...

Deodată, i se pare că a intrat cineva în infirmerie. Se aud glasuri, dar peste vreo cinci minute se face iarăşi linişte.

— Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească în pace! zice ostaşul cel cu braţul bandajat. A fost un om tare zbuciumat....

— Cine? întreabă Gusev. Despre cine-i vorba?

— A murit. L-au dus sus, pe punte.

— Eh, ce să-i faci? îngaimă Gusev, căscînd. Dumnezeu să-l ierte!

— Ce zici, Gusev? De data asta întreabă ostaşul cel cu braţul oblojit. Ce zici, oare intră în împărăţia cerurilor?

— De cine vorbeşti?

— De Pavel Ivanîci.

— Intră... că s-a chinuit destul. Și pe urmă, e neam de popă, și popii au neamuri multe... Are cine să se roage pentru el!

Soldatul cel cu brațul bandajat se așază pe patul lui Gusev și-i spune, aproape în șoaptă:

— Nici tu, Gusev, nu mai ai mult de trăit pe lumea asta. Nu ajungi să mai vezi Rusia...

— Cine ți-a spus? Doctorul sau felcerul? întreabă Gusev.

— Nu mi-a spus nimeni, dar se vede.... se cunoaște îndată omul care-o să moară degrabă. Nici nu mănînci, nici nu bei și ai slăbit așa de tare, de mi-e și frică să mă uit la tine! Zi-i oftică și pace... Dar nu-ți spun asta ca să te sperii, mă gîndesc doar că poate vrei să te spovedești și să te împărtășești... Iar dacă ai la tine ceva bani, ar trebui să-i dai căpitanului...

— N-am scris nimic acasă... oftează Gusev. Am să mor și ei nici n-au să știe...

— Află ei, zice cu glas gros marinarul cel bolnav. După ce mori, te înscriu în jurnalul de bord. Pe urmă, cînd ajunge vaporul la Odesa, depun o copie de pe actul de deces la comandantul cercului de recrutare, iar comandantul o trimite la plasă, sau mai știu eu unde...

Auzind aceste vorbe, pe Gusev îl trec fiorii și o dorință nelămurită începe să-l chinuiască. Ar vrea ceva, dar nici el nu știe ce anume. Bea apă, și asta nu-l mulțumește. Se apropie de ferestruica rotundă și trage în piept aerul fierbinte și umed, și nici asta nu-l mulțumește. Incearcă să se gîndească la satul lui, la ger, degeaba... In cele din urmă, simte că dacă mai rămîne o clipă în infirmerie, se înăbușă...

— Nu mai pot, fraților... zice el. Mă urc pe punte. Duceți-mă sus, pentru numele lui Hristos!...

— Bine, se învoiește ostașul cel cu brațul bandajat. Singur n-ai să poți, las' că te duc eu. Ia-te de gîtul meu.

Gusev îl apucă de după gît, iar soldatul îl cuprinde cu brațul sănătos și-l aburcă sus. Pe punte dorm, claie peste grămadă, ostași și marinari trimiși la

vatră. Așa-s de mulți, că nu-i chip să te strecori printre ei.

— Lasă-te jos, îi șoptește lui Gusev ostașul, ia-te încetișor după mine. Ține-te de cămașa mea.

E întuneric. Nici o lumină nicăieri, nici pe punte, nici pe catarge, nici împrejur, pe mare. La capătul prorei, încremenit ca o statuie, stă o santinelă, dar are aerul că doarme și ea. Ai zice că vaporul, lăsat în voia lui, rătăcește la întîmplare.

— Acuși or să-l arunce pe Pavel Ivanîci în mare... zice ostașul. Îl bagă într-un sac și-l aruncă.

— Da, așa-i rînduiala.

— Tot mai bine-i să te odihnești în pămînt, la tine acasă. Oricum, mai vine mama la mormînt, te mai bocește...

— De, asta așa-i.

Deodată se simte miros de bălegar și de fîn : de-a lungul bordului stau, cu capetele plecate, cîțiva boi. Unul, doi, trei... opt în total. Uite și un căluț. Gusev întinde mîna să-l mîngîie. Dar căluțul scutură din cap, își arată dinții și cît pe ce să-l apuce de mînecă.

— Ho, afurisitule!... se mînie Gusev.

După aceea ostașul și Gusev se strecoară încetișor pînă la proră, se opresc lîngă bord și se uită în tăcere cînd în sus, cînd în jos. Deasupra lor cerul e adînc, stelele-s luminoase, și nu e pace și liniște — întocmai ca acasă în sat la ei. Jos, beznă și haos. De jur împrejur talazurile înalte mugesc, dar de ce, asta n-o știe nimeni. La oricare din ele te-ai uita, încearcă să se ridice mai sus decît celelalte, să-l strivească și să-l alunge pe cel din fața lui. Iar peste el se năpustește cu vuiet altul, tot atît de sălbatic și de hidos, sclipindu-și coama albă.

Marea nu cunoaște nici judecată, nici milă. Dacă vaporul ar fi mai mic și n-ar fi construit din tablă groasă, valurile l-ar sfărîma fără cruțare și ar înghiți toți oamenii de pe el, fără să aleagă dacă-s fără prihană sau păcătoși. La rîndul lui și vaporul e crud și are în înfățișare ceva aiurit. E un monstru cu nasul mare, care merge înainte berbecește, despicînd în cale milioane de valuri. El nu se teme nici de

întuneric, nici de vînt, nici de întinderile fără margini și nici de singurătate. Nu-i pasă de nimic, și dacă oceanul și-ar avea și el oamenii lui, monstrul i-ar strivi, fără să aleagă dacă-s fără prihană, sau păcătoși...

— Unde sîntem acum? întreabă Gusev.

— Nu știu. Cred că în largul oceanului.

— Nu se vede pămîntul?...

— Da' de unde! Se zice că n-o să-l vedem decît peste șapte zile.

Cei doi ostași se uită la spuma albă cu sclipiri fosforescente, nu mai scot o vorbă și se gîndesc. Gusev rupe cel dintîi tăcerea.

— La drept vorbind, n-are ce să te înspăimînte, zice el. Te apucă doar un fel de sfială, așa cum se-ntîmplă cînd te prinde noaptea în pădure. Dar dacă ar coborî acum o barcă și ofițerul mi-ar porunci să mă duc la o sută de verste să prind pește, m-aș duce. Or, să zicem, dacă un creștin ar cădea în mare, m-aș arunca după el, să-l pescuiesc. Dacă ar fi vorba de un neamț sau de un chinez, nu m-aș arunca, dar pentru un creștin de-al nostru, n-aș sta la gînduri.

— Da' de moarte nu ți-e frică?

— Ba mi-e frică...: Îmi pare rău de gospodăria noastră. Că vezi, am acasă un frate, care n-are tocmai multă minte: bea, își bate nevasta așa, din senin, și nu-și cinstește părinții. Dacă mor eu, toate se duc de rîpă, și te pomenești că tata și mama rămîn pe drumuri... Ei, frate, da' văd că nu mă mai țin picioarele. De altfel, e mare înăbușeală aici... Hai la culcare.

V

Gusev se întoarce în infirmerie și se întinde pe pat. Ca și înainte, îl urmărește o dorință nelămurită, fără să-și poată da seama ce anume ar dori. Simte o apăsare în piept, capul îi vîjîie, gîtul i s-a uscat și abia își mai poate mișca limba în gură. Ațipește și începe să aiureze. Spre ziuă, istovit de vedenii, de tuse și de

zăduf, cade într-un somn adînc. Visează că e la cazarmă, unde chiar acum s-a scos pîinea de la copt, iar el intră în cuptor și acolo, în dogoarea lui, se bate pe trup cu o măturică de mesteacăn... Și doarme așa două zile la șir, iar a treia zi, la amiază, doi marinari coboară de sus și-l scot din infirmerie.

L-au cusut apoi într-o pînzătură și, ca să fie mai greu, au pus în sac și două bare de fier. Cusut așa, seamănă cu un morcov sau cu un pătrunjel : mai gros la cap și mai subțire la picioare... Inainte de asfințitul soarelui, îl scot pe punte și-l așază pe o scîndură. Un capăt al scîndurii e sprijinit de balustradă, cealaltă de o lădiță urcată pe un scăunaș. Ostașii lăsați la vatră și cei din echipaj, descoperiți, s-au adunat în jurul lui.

— Binecuvîntat fie Domnul Dumnezeul nostru, totdeauna, acum și pururea și-n vecii vecilor ! începe preotul.

— Amin ! îi dau răspunsul, cîntînd, trei marinari.

Ostașii și echipajul își fac semnul crucii și se uită la valuri. Li se pare ciudat că în sacul acela e cusut un om pe care, peste cîteva clipe, or să-l înghită valurile. Oare e cu putință să i se întîmple același lucru fiecăruia dintre ei ?...

Preotul aruncă un pumn de țărînă peste Gusev apoi se înclină. Corul cîntă „vșnica pomenire".

Ofițerul de cart ridică ușor capătul scîndurii : Gusev alunecă, zboară cu capul în jos, se învîrte apoi în gol și se cufundă în apă. E acoperit imediat de spumă și, o clipă, pare înfășurat în dantele. Dar clipa aceea trece și Gusev dispare în valuri.

Se duce repede spre adînc. Oare o să ajungă pînă la fund ? Se zice că fundul mării e la vreo patru verste... Dar după zece stînjeni începe să coboare mai încet. Legănat și purtat de curent are aerul că s-a oprit pe loc și stă la îndoială. Insă îndată pornește repede, mai mult pieziș decît în jos.

Iată că i-a ieșit în cale un stol de peștișori, din cei cărora li se zice „piloți". Văzînd o umbră neagră, peștișorii se opresc încremeniți, apoi se întorc toți deodată și dispar. Dar în mai puțin de o clipă se întorc

și se reped ca niște săgeți asupra lui Gusev, tăind apa în zigzag în jurul lui...

Ceva mai tîrziu se ivește altă umbră : un rechin. Cu un aer important și disprețuitor, de parcă nici nu l-ar fi văzut pe Gusev, monstrul trece pe sub el și Gusev se pomenește așezat pe spinarea lui. Apoi rechinul se întoarce cu burta în sus, se bălăcește în apa caldă și străvezie și, alene, își deschide gura cu două rînduri de dinți. „Piloții" încremenesc, încîntați, și așteaptă să vadă ce-o să se mai întîmple. După ce s-a jucat cu sacul, rechinul își vîră încet capul pe sub el, încercîndu-l, cu băgare de seamă, cu dinții. Pînza se rupe de-a lungul trupului, de la cap pînă la picioare. Una din cele două bare de fier scapă și, după ce lovește rechinul în coastă, se duce la fund, băgînd în sperieți „piloții".

În vremea asta, deasupra, nori grei se îngrămădesc în partea unde asfințește soarele. Unul aduce cu un arc de triumf, altul cu un leu, al treilea cu un foarfece... De după nori răzbește o rază de soare verde și lată, care se întinde pînă-n mijlocul cerului. Puțin după aceea, alături de ea se așterne alta, violetă, apoi una aurie, și încă una, în culoarea trandafirului... Încetul cu încetul, bolta e acoperită cu o pînză viorie. Uitîndu-se la cerul acela minunat și fermecător, la început marea se întunecă, dar curînd împrumută și ea culorile lui mîngîietoare, strălucitoare și pătimașe, pe care omul nu le poate descrie cu vorba lui săracă.

MUIERILE

ÎN satul Raibuja, peste drum de biserică, e o casă cu un etaj, cu temelie de piatră și cu acoperiș de tablă. Jos locuiește însuși proprietarul, Filipp Ivanov Kașin, zis și Diudea, cu familia lui, iar sus, unde vara e prea cald și iarna prea frig, sînt găzduiți slujbașii, negustorii sau moșierii care trec prin sat. Diudea ține pămînt în arendă, are și o cîrciumă la drumul mare și face și negustorie cu păcură, cu miere, cu vite și păsări. Și-a adunat în felul acesta vreo opt mii de ruble, pe care le-a pus bine la banca din oraș.

Feciorul lui cel mare, Fiodor, e mecanic-șef la fabrică și, după cît vorbesc oamenii, e om de seamă acum, de nu-i mai ajungi cu prăjina la nas. Nevasta lui, Sofia, o muiere urîtă și bolnăvicioasă, stă acasă, cu soacră-sa, plînge mereu și în toată duminica se duce la spital, să se doftoricească. Alioșka, cel de al doilea băiat al lui Diudea, care e cocoșat, stă și el la un loc cu tată-său. Nu e mult de cînd l-au însurat cu Varvara, fată de oameni săraci, dar tînără, frumoasă, sănătoasă și cochetă. Slujbașii și negustorii în trecere cer totdeauna să le aducă Varvara samovarul și să le facă patul.

Intr-o seară de iunie, în timp ce soarele asfințea și văzduhul mirosea a fîn, a bălegar încins și a lapte proaspăt, abia muls, în curtea lui Diudea a intrat o căruță țărănească, în care erau trei călători: un

bărbat de vreo treizeci de ani, în haine de doc, alături de un băiețel de vreo șapte sau opt ani cu surtuc negru și lung, încheiat cu nasturi mari de os, iar pe capră un flăcău cu cămașă roșie.

Flăcăul a deshămat caii și i-a scos în uliță să-i plimbe, iar călătorul s-a spălat, s-a închinat spre biserică, a așternut apoi o pătură lîngă căruță și s-a așezat, cu băiatul, să cineze. Străinul mînca tacticos și fără grabă, iar Diudea, care văzuse în viața lui destui călători, și-a dat seama, după felul lui de a se purta, că avea de-a face cu un om serios, un om de acțiune, care știe cîte parale face.

Diudea stătea în cerdac numai în vestă, fără șapcă, și-l aștepta pe noul sosit să înceapă el vorba. Se deprinsese să asculte, înainte de a se culca, tot felul de întîmplări de-ale drumeților, și chiar îi plăcea să asculte. Nevastă-sa, Afanasievna, și noră-sa, Sofia, mulgeau vacile sub șopron, iar cealaltă noră, Varvara, stătea la fereastra deschisă de sus și ronțăia semințe.

— Al dumitale e băiețașul ? l-a întrebat Diudea pe noul sosit.

— Nu, e orfan. L-am înfiat, cum se zice, l-am luat de suflet.

Și s-au întins la vorbă. Noul sosit s-a dovedit a fi un om vorbăreț, căruia îi plăcea să povestească. Din una în alta, Diudea a aflat că străinul era tîrgoveț, proprietar de case, că-l chema Matvei Savvici și că a plecat la drum să-și vadă livezile, pe care le arendase de la coloniștii nemți. A mai aflat apoi că pe băiat îl chema Kuzka. Era o seară peste măsură de caldă și înăbușitoare și nimeni n-avea chef să se culce. Cînd s-a întunecat și pe cer au început a licări cele dintîi stele, Matvei Savvici s-a pornit să povestească de unde îl avea pe Kuzka. Afanasievna și Sofia stăteau mai la o parte și ascultau și ele, iar Kuzka o luase spre poartă.

— E o poveste tare lungă și tare întortocheată, bunicule, a început Matvei Savvici. Și dacă aș sta să ți le spun toate de-a fir-a-păr, așa cum s-au întîmplat, nu mi-ar ajunge toată noaptea. Acum vreo zece

ani, pe uliţa noastră, chiar alături de mine, în căsuţa unde azi e fabrica de lumînări şi de ulei, stătea o bătrînică văduvă, una Marfa Semionovna Kaplunţeva. Marfa avea doi feciori : unul era conductor la calea ferată, iar celălalt, Vasea, de o seamă cu mine, rămăsese pe lîngă maică-sa. Răposatul Kaplunţev avea vreo cinci perechi de cai, cu care făcea cărăuşie. Văduva nu s-a lăsat de vechea îndeletnicire şi treaba mergea tot aşa de bine şi acum ca şi pe vremea răposatului, aşa că erau zile cînd îi rămîneau cîte cinci ruble cîştig curat. Vasea avea şi el cîştigurile lui : creştea porumbei de rasă şi-i vindea pe la amatori. De multe ori îl vedeai urcat pe acoperiş, cu o mătură în mînă. Arunca mătura în sus, fluiera, şi guşaţii zburau pînă-n naltul cerului. Dar el nu era mulţumit, ar fi vrut să-i vadă ridicîndu-se şi mai sus. Prindea, de asemenea scatii şi grauri şi meşterea colivii... Ai fi zis că toate acestea erau nimicuri, însă aceste nimicuri îi aduceau un cîştig cam de zece ruble pe lună. Aşa... trece cît trece, şi iată că bătrînei i se damblagesc picioarele şi cade la pat. Din pricina asta, casa a rămas fără gospodină, şi o casă fără gospodină e ca un om fără ochi. Văzînd cum stau lucrurile, bătrîna s-a gîndit să-şi însoare feciorul. A chemat îndată o peţitoare, a dat de veste printre muieri şi, pînă una-alta, Vasea al nostru a început să umble pe la „vederi". In cele din urmă s-a logodit cu Maşenka, fata văduvei Samohvaliha. Fără să mai stea la gînduri, tinerii au primit binecuvîntarea şi, într-o săptămînă, treaba era gata. Maşenka era o fată tinerică de vreo şaptesprezece ani, mititică, cu picioarele cam scurte, dar în schimb avea faţa albă şi plăcută, de ziceai că-i o domnişoară. Nici zestrea ei nu era de lepădat : vreo cinci sute de ruble bani, o văcuţă, aşternut... Iar bătrîna — parcă presimţea ceva în inima ei — la a treia zi după nuntă a luat drumul Ierusalimului celui din ceruri, acolo unde nu este nici durere, nici întristare, nici suspin. Tinerii însurăţei i-au făcut toate pomenirile, pe urmă s-au pus pe trai. Au dus ei aşa, vreo jumătate de an, o viaţă din cele mai fericite, cînd deodată a căzut pe capul lor o mare pacoste : Vasea a fost chemat la cercul de recrutare, să

tragă la sorți. L-au luat la oaste, săracul, și nu i-au dat măcar o amînare. L-au tuns chilug și l-au mînat în Regatul Poloniei. Așa a vrut Dumnezeu, n-ai ce-i face. Cît și-a luat rămas bun de la nevastă, în curte, a fost cum a mai fost, dar cînd și-a aruncat ochii, pentru cea din urmă oară, la șopronul cu fîn, unde-și avea hulubăria, lacrimi amare au început să-i curgă șiroaie pe obraz. Ți-era milă să te uiți la el. La început, ca să nu i se urască, Mașenka a luat-o la ea pe maică-sa. Bătrîna a rămas acolo pînă s-a născut Kuzka, pe urmă a plecat la Oboian, la altă fată a ei, măritată și aceea. Și Mașenka a rămas singură cu copilul. Și oricum, nu-i treabă de femeie să ai de-a face cu cinci mujici cărăuși, veșnic beți și arțăgoși, să fii mereu cu gîndul tot la cai și la căruțe, să auzi că s-a stricat gardul sau că s-a aprins coșul. Și atunci ca o vecină ce se afla, a început a veni la mine să-mi ceară sfaturi pentru toate nimicurile. Mă duceam, nici vorbă, dădeam poruncile care trebuiau, o sfătuiam... Bineînțeles că după aceea intram în casă, mai beam cîte-un ceai, mai vorbeam de una, de alta, că doar fără asta nu se poate. Eu eram tînăr, nu eram prost, îmi plăcea să vorbesc despre tot felul de lucruri, iar Mașenka era o fată bine crescută și cu carte. Se îmbrăca tare curățel, iar vara se purta cu umbrelă. Țiu minte că începeam uneori să vorbesc despre cele sfinte sau despre politică, iar ea, măgulită, îmi dădea ceai și dulceață... Într-un cuvînt, ca să nu lungesc vorba, n-a trecut un an și necuratul, dușmanul oamenilor, mi-a tulburat mințile. Am început să-mi dau seama că dacă se întîmpla să nu mă duc o zi pe la ea, parcă nu eram în apele mele. Căutam atunci să născocesc ceva ca să mă reped pînă la Mașenka. „Ar fi vremea să pui al doilea rînd de geamuri la ferestre", îi spuneam și stăteam la ea cîte-o zi întreagă ca să-mi răcoresc sufletul. Așezam geamurile, dar potriveam lucrurile așa fel că să mai rămînă cîteva și pe a doua zi. „Ar trebui să mai numărăm porumbeii lui Vasea, să nu se fi pierdut vreunul." Și tot așa mereu. Se întîmpla să vorbim peste gard, iar la urmă, ca să scurtez drumul, am făcut chiar o portiță în zaplaz. Aproape

toate belelele și tot răul de pe lumea asta numai de la femei ni se trage. Se știe doar că nu numai noi păcătoșii, dar pînă și sfinții părinți au căzut în ispită. Mașenka nu m-a alungat. Dimpotrivă, în loc să se gîndească la bărbatul ei și să-i păstreze credință, s-a îndrăgostit de mine. Într-adevăr, începusem să-mi dau seama că și ea se plictisește, că se tot învîrte pe lîngă gard și se uită printre scînduri în curtea mea. Asta m-a înfierbîntat și mai mult și tot felul de gînduri au început să-mi aprindă mintea. Într-o zi — asta era joi, în săptămîna Paștilor — plecasem dis-de-dimineață la piață. Cînd să trec prin fața porții ei, necuratul, care era pesemne pe-acolo, m-a împins să mă uit. Că portița avea zăbrele la partea de sus. Și ce văd? Mașenka se sculase și ea, stătea acum în mijlocul curții și dădea de mîncare la rațe. Nu m-am putut stăpîni și am strigat-o. Femeia s-a apropiat și a început să se uite la mine printre zăbrele. Fața-i era albă și ochișorii, încă somnoroși, erau așa de blînzi... Grozav mi-a plăcut cum arăta în clipa aceea. Am început să-i fac complimente, de parcă am fi fost la o onomastică, nu în uliță, la portiță. Ea s-a îmbujorat, a izbucnit în triluri de rîs, dar mi se uita ca și înainte drept în ochi fără să clipească. Mi-am pierdut capul și, fără să mă mai pot stăpîni, am început să-i vorbesc de dragostea mea... Atunci Mașenka a deschis portița, mi-a făcut loc să intru — și, din dimineața aceea, am început să trăim ca bărbat și femeie...

Tocmai atunci a intrat în curte, venind din uliță, Alioșka cel cocoșat. Gîfîind și fără să se uite la nimeni, a dat buzna în casă, de unde a ieșit repede cu o armonică. Și sunîndu-și în buzunar gologanii de aramă și rontăind din fugă semințe, a dispărut pe poartă.

— Dar ăsta cine mai este? a întrebat Matvei Savvici.

— E Alexei, fecioru-meu, i-a răspuns Diudea. Iar se duce la vreo petrecere, ticălosul. L-a pedepsit Dumnezeu cu cocoașa asta, de aceea nu-l prea ținem nici noi din scurt.

— Nu se mai satură de petreceri. Numai de cheluri cu băieţii se ţine! oftează Afanasievna. L-am însurat înainte de săptămîna brînzei, ne gîndeam şi noi c-o să se mai cumînţească... Da' de unde! Parcă s-a făcut şi mai rău...

— Degeaba l-am însurat. Am fericit degeaba o fată străină, a adăugat Diudea.

De undeva, de dincolo de biserică, a răsunat un cîntec frumos şi trist. Cuvintele nu se puteau auzi, ci numai glasurile: un bas şi doi tenori. Toată lumea a amuţit ascultînd şi în curte s-a făcut o linişte adîncă... Deodată, două din glasuri au rupt cîntecul, rîzînd în gura mare, numai al treilea, un glas de tenor, cînta înainte, luînd o notă atît de înaltă, încît, fără să vrea, toată lumea s-a uitat în sus, de parcă glasul, înălţîndu-se, ajunsese pînă la cer. Varvara a ieşit din casă şi, punîndu-şi palma streaşină la ochi, ca şi cum s-ar feri de soare, s-a uitat spre biserică.

— Cîntă băieţii popii şi învăţătorul, a zis ea.

Cele trei glasuri au început iarăşi să cînte. Matvei Savvici a oftat, pe urmă a luat povestea de unde o lăsase:

— Şi cum îţi spuneam, bunicule... La vreo doi ani după aceea, primim o scrisoare de la Vasea, din Varşava. Scria că, găsindu-l bolnav, nacealnicii au hotărît să-l trimită acasă, să-şi mai întărească sănătatea. La vremea aceea, mie îmi cam trecuse nebunia, ba chiar îmi căutam o logodnică pe potriva mea. Atîta doar, că nu ştiam cum să scap de ibovnică. In fiecare zi îmi puneam în minte să-i spun Maşenkăi, dar nu ştiam cum s-o iau ca să nu înceapă cu bocetele ei de muiere. Scrisoarea lui Vasea mi-a dezlegat mîinile. Am citit-o amîndoi, cu Maşenka. Ea s-a făcut albă ca varul, iar eu i-am spus: „Ei, slavă Domnului, acum o să-l ai din nou pe bărbatul tău". Iar ea, de colo: „Nu vreau să mai trăiesc cu el." „Bine, dar e bărbatul tău!" i-am spus. „Mi-e greu... Nu mi-a fost drag niciodată şi l-am luat fără voia mea. Mama m-a silit." „Ascultă, proasto, i-am zis, nu te mai ascunde după deget. Mă rog, eşti sau nu eşti cununată cu el la biserică?" „Is cununată, dar mie tu-mi eşti drag,

și eu cu tine am să trăiesc pînă la moarte. N-au decît să rîdă oamenii... Nu-mi pasă...“ „Bine, zic, dar tu ești creștină adevărată și ai citit sfînta scriptură. Ce scrie acolo?“

— Cu bărbatul cu care te-ai cununat, cu acela trebuie să trăiești, a răspuns Diudea.

— Femeia și bărbatul fac un singur trup. Am păcătuit amîndoi, zic. Acum ajunge. Trebuie să ne fie rușine de oameni și frică de Dumnezeu. Să ne înfățișăm înaintea lui Vasea — că el e blînd și sfios — și să-i cerem iertare. N-are să ne ucidă. Și pe urmă, mai bine să înduri ce-i îndura pe lumea asta, de la bărbatul tău cu cununie, decît să scrîșnești din dinți la judecata de apoi! Dar muierea, nici să audă: o ținea pe-a ei. „Numai tu-mi ești drag“, și cu asta, basta. Vasea a sosit într-o sîmbătă, dis-de-dimineață. Era în ajun de Sfînta Treime. Prin gard am văzut tot: a intrat repede în casă și peste cîteva clipe a ieșit cu Kuzka cel mic în brațe. Rîdea, plîngea, îl săruta, dar ochii îi fugeau mereu spre hulubărie: îl trăgea inima la porumbei, dar nici pe Kuzka n-ar fi vrut să-l lase. Avea un suflet bun și simțitor. Ziua a trecut în pace și liniște. Cînd au început să tragă clopotele de vecernie, m-am gîndit: mîine e Sfînta Treime și ei încă nu și-au împodobit poarta și gardul cu verdeață. Oare ce o fi însemnînd asta? Nu, nu-i a bine, mi-am zis. Ia să mă duc să văd... Și ce crezi că am văzut? Vasea stătea în mijlocul odăii, rotindu-și ochii ca un om beat, pe obraji îi curgeau lacrimi și-i tremurau mîinile. Scotea dintr-o legătură covrigi, salbe, turte dulci și alte bunătăți și le arunca jos, pe podea. Kuzka avea pe-atunci trei ani — se tîra pe jos și mînca turtă dulce, iar Mașenka, albă la obraz, stătea rezemată de cuptor, tremura toată și spunea mereu: „Nu-ți mai sînt nevastă, nu mai vreau să trăiesc cu tine“ și alte asemenea bazaconii. M-am închinat în fața lui Vasea pînă la pămînt și i-am spus așa: „Vasili Maximîci, sîntem vinovați față de tine. Iartă-ne, pentru numele lui Dumnezeu!“ După aceea m-am ridicat în picioare, m-am întors către Mașenka și i-am vorbit: „Maria Semionovna, de azi încolo să-i

speli picioarele lui Vasili Maximîci și să nu bei decît apă... De asemenea să-i fii soție supusă și nu uita să te rogi lui Dumnezeu pentru mine, ca El, mult milostivul, să-mi ierte păcatele.“ Ai fi zis că însuși îngerul din ceruri mi-a suflat aceste cuvinte de dojană, pe care le-am spus cu atîta căldură, încît mi-au dat lacrimile. La vreo două zile după aceea, mă pomenesc cu Vasea că vine la mine. „Vă iert pe amîndoi, zice. Și pe tine, Matiușa, și pe nevastă-mea. Dumnezeu cu voi! Tînără, femeie de soldat, i-ar fi fost greu să se împotrivească ispitei. Nu-i ea nici cea dintîi, nici cea de pe urmă. Un lucru numai te rog, zice: să te porți așa, ca și cum n-ar fi fost nimic între voi, iar eu, zice, o să mă silesc să-i fac toate gusturile, ca să mă îndrăgească din nou.“ După asta, a dat mîna cu mine, a băut un ceai și a plecat, vesel. Ei, slavă Domnului că toate s-au sfîrșit cu bine, mi-am zis eu, mulțumit. Dar nici n-a apucat să iasă Vasea din curte, că m-am pomenit cu Mașenka. Curată pacoste! Mi s-a aruncat de gît, a început să plîngă și s-a pornit: „Nu mă lăsa, pentru numele lui Dumnezeu. Nu pot să trăiesc fără tine!“

— Ia te uită, ticăloasa! a oftat Diudea.

— Am început să strig la ea, să bat din picioare, pe urmă am luat-o de guler, am scos-o în tindă, am închis ușa și am tras zăvorul. „Du-te la bărbatu-tău, nu mă face de rîs în fața oamenilor. Nu ți-e frică de Dumnezeu?“ Și asta se repeta în fiecare zi. Într-o dimineață, stăteam în curte, în fața grajdului, și dregeam un căpăstru. Deodată o văd intrînd ca o nebună pe portiță, desculță și numai cu fusta pe ea, și luînd-o la goană spre mine. S-a prins cu amîndouă mîinile de căpăstru, s-a umplut toată de dohot și tremurînd, a început printre sughițuri: „Nu mai pot trăi cu scîrbosul cela, e peste puterile mele! Dacă nu mai ții la mine, mai bine ucide-mă!“ M-am înfuriat și i-am ars cîteva cu căpăstrul. Tocmai atunci a intrat pe poartă și Vasea, alergînd și strigînd cu deznădejde: „N-o bate, n-o bate!“ Dar cînd a ajuns lîngă Mașenka, parcă i s-au întunecat mințile: a ridicat mîna și a început să-i ardă din toate puterile,

lovitură după lovitură. Pe urmă a trînti-o la pămînt și a început s-o calce în picioare. M-am repezit s-o scap. Atunci a luat hățurile, și dă-i, și dă-i !... Și în timp ce o bătea, necheza ca un mînz : hi-hi-hi !

— Ar trebui să pun mîna pe hățuri și să-ți ard și ție cîteva... a scăpat printre dinți Varvara, depărtîndu-se. Auzi, ticăloșii ? Să stîlcească femeia în bătăie...

— Tacă-ți gura ! s-a răstit Diudea la ea. Iapă spurcată !

— Hi-hi-hi ! a urmat Matvei Savvici. Dar a venit un cărăuș din curtea lui Vasea, mi-am strigat și eu argatul și cîteșitrei am scos-o pe Mașenka din mîinile lui bărbatu-său și am dus-o de subsuori pînă acasă. Mai mare rușinea ! In aceeași seară m-am dus s-o văd ce face. Zăcea în pat, înfofolită toată, cu fața oblojită, de nu i se vedeau decît ochii și nasul. Se uita țintă în tavan. „Bună seara, Maria Semionovna !“ zic. Nu mi-a răspuns. Iar Vasea stătea în cealaltă odaie, cu capul între mîini și plîngea : „Sînt un ucigaș ! Mi-am zdrobit viața ! Mai bine m-ar strînge Dumnezeu !“ Am stat ca o jumătate de ceas lîngă Mașenka, am dăscălit-o, ba am încercat chiar s-o înspăimînt : „Oamenii cumsecade, i-am spus, se duc în rai. Tu însă ai să intri de-a dreptul în focul gheenei, la un loc cu toate tîrfele... Nu te mai împotrivi bărbatului tău, du-te de te închină înaintea lui pînă la pămînt !“ Ea însă tăcea înainte, nici nu clipea din ochi, de parcă vorbeam cu un stîlp. A doua zi Vasea s-a îmbolnăvit, de holeră parcă, iar spre seară am aflat că a și murit. L-au îngropat, Mașenka nu s-a dus la cimitir, nu voia să-i vadă oamenii obrazul nerușinat și plin de vînătăi. Dar curînd a început să se zvonească printre vecini că Vasea n-ar fi murit de moarte bună, că i-ar fi făcut Mașenka de petrecanie. Zvonul a ajuns pînă la nacealnici. L-au dezgropat pe Vasea, i-au scos măruntaiele și i-au găsit în ele șoricioaică. Afacerea era limpede ca bună ziua. A venit poliția, a ridicat-o pe Mașenka și, o dată cu ea, și pe Kuzik cel nevinovat. I-au vîrît la pușcărie. I-a ieșit dragostea pe nas, a pedepsit-o Dumnezeu !...

După vreo opt luni au judecat-o. Mi-aduc aminte cum stătea pe bancă, cu basma albă pe cap, îmbrăcată într-un halat cenușiu. Era slabă, ochii îi erau ca doi cărbuni aprinși și obrazul ca de ceară, de-ți era mai mare mila să te uiți la ea. La spatele ei stătea un ostaș cu pușca în mînă. N-a vrut să mărturisească. La proces, unii ziceau că ea l-a otrăvit pe bărbatu-său, alții că s-a otrăvit singur, de inimă rea. Eram și eu martor. Cînd m-au întrebat, am încercat să lămuresc lucrurile fără să-mi încarc sufletul. Păcatul e al ei, am declarat. Nu e nimic de ascuns : nu-i era drag bărbatul, era încăpățînată... Procesul a început de dimineață și abia seara tîrziu s-a dat sentința. Au osîndit-o la 13 ani de muncă silnică în Siberia. După proces, Mașenka a mai stat încă trei luni în închisoarea noastră. Mă duceam s-o văd și, din omenie, îi duceam ceai și zahăr. Dar cînd mă vedea, începea să tremure, să dea din mîini și să țipe: „Pleacă! Pleacă!“ Și în timp ce zicea așa, îl strîngea pe Kuzik la piept, de parcă se temea să nu i-l iau. „Uite, îi ziceam, unde-ai ajuns! Eh, Mașa, Mașa, ești un suflet prăpădit. N-ai vrut să mă asculți cînd te învățam de bine, acuma nu-ți rămîne decît să plîngi. Singură ești vinovată, pe tine să te învinuiești!“ Eu îi făceam morală, dar ea o ținea pe-a ei: „Pleacă, pleacă!“ și se lipea de perete cu Kuzik în brațe și tremura. Iar cînd a fost s-o mute în închisoarea gubernială, m-am dus s-o petrec pînă la gară și, pe drum, i-am strecurat în boccea o rublă, pentru mîntuirea sufletului... Dar nu i-a fost dat să ajungă pînă în Siberia. In închisoarea gubernială s-a îmbolnăvit de friguri și a murit.

— Cîinele ca un cîine să moară! a zis Diudea.

— Pe Kuzka l-au trimis acasă... M-am gîndit eu cît m-am gîndit și pe urmă l-am luat la mine. Că mi-am zis : măcar că-i odraslă de pușcăriașă, e suflet și el, botezat... Oricum, ți se face milă. Am să-l fac administratorul meu și mai tîrziu poate chiar negustor, dacă n-oi avea și eu copii. Acuma, unde mă duc, îl iau cu mine : să se deprindă cu ale vieții.

Tot timpul cît a povestit Matvei Savvici, Kuzka a stat pe un pietroi lîngă poartă. Cu bărbia sprijinită în palme, se uita la cer: de departe, părea o cioată.

— Kuzka, hai la culcare! l-a strigat Matvei Savvici.

— Da, e vremea să ne culcăm, a încuviințat și Diudea, ridicîndu-se. Apoi a adăugat, căscînd cu zgomot: Așa pățesc cei ce vor să trăiască de capul lor, fără să asculte de alții!

Sus pe cer, luna plutea pe deasupra curții. Alerga undeva, grăbită, iar norii de sub ea alergau și ei, dar în cealaltă parte. Și în timp ce norii se depărtau, luna rămînea tot deasupra curții. Matvei Savvici s-a închinat spre biserică, le-a spus tuturor noapte bună și s-a culcat de-a dreptul pe pămînt, lîngă căruță. Kuzka s-a închinat și el, s-a urcat în căruță și s-a învelit cu hăinuța. Ca să-i fie mai îndemînă, și-a făcut culcuș în paie și s-a cuibărit așa fel, încît coatele îi ajungeau la genunchi. De afară puteai să-l vezi pe Diudea cum a aprins lumînarea, cum și-a pus ochelarii și s-a așezat într-un colț, cu o carte în mînă. Și a stat acolo mult, citind și închinîndu-se.

Călătorii au adormit. Afanasievna și Sofia s-au apropiat de căruță, să se uite la Kuzik.

— Doarme, bietul copil, a zis bătrîna. E slab și uscat, numai piele și oase. Cine să aibă grijă de el, dacă n-are mamă?...

— Grișutka al meu cred că-i cu vreo doi ani mai mare și-a dat cu părere Sofia. La fabrică stă ca într-o închisoare, fără mamă. Stăpînul l-o fi și bătînd. Aseară, cînd am dat cu ochii de băiețelul ăsta, mi-am adus aminte de Grișutka și mi-a sîngerat inima...

Au trecut cîteva clipe de tăcere.

— Cred că nici nu-și mai aduce aminte de maică-sa, a zis bătrîna.

— Ce să-și mai aducă aminte!

Și ochii Sofiei s-au umplut de lacrimi.

— S-a făcut covrig... a zîmbit ea înduioșată, oftînd de milă. Bietul copil al nimănui.

Kuzka a tresărit și a deschis ochii. În fața lui stătea un chip de femeie, urît, zbîrcit, cu obrazul scăl-

dat în lacrimi și alături de el altul, bătrîn, fără dinți, cu bărbia ascuțită și cu nasul coroiat. Deasupra lor cerul adînc era străbătut de norii care alergau în necunoscut, iar printre ele se vedea luna. Kuzka s-a speriat și a țipat. Sofia a țipat și ea. Amîndurora le-a răspuns ecoul, și o neliniște a împînzit văzduhul plin de zăduf : undeva, prin apropiere, un paznic a bătut toaca și un cîine a început să latre. Matvei Savvici a îngăimat ceva prin somn și s-a întors pe partea cealaltă.

Noaptea tîrziu, după ce au adormit și Diudea, și bătrîna, și paznicul din apropiere, Sofia a ieșit la poartă și s-a așezat pe băncuță. Îi era cald, și o mai durea și capul de-atîta plîns. Ulița era largă și lungă : la dreapta avea cam două verste, la stînga tot cam pe-atîta, așa că nu-i puteai vedea capătul. Luna se depărtase, trecuse acum dincolo de biserică. O jumătate de uliță era luminată de lună, cealaltă părea cufundată în întuneric. Umbrele lungi ale plopilor se culcau peste toată ulița, iar a bisericii, neagră și înfricoșătoare, se întindea pînă cine știe unde, acoperind poarta lui Diudea și jumătate din casă. Nu se vedea țipenie de om. Era liniște. Doar dinspre capătul uliței se auzea în răstimpuri cîntînd. Pesemne cînta Alioșa din armonică.

În umbra din fața bisericii umbla cineva, dar nu se putea deslușI dacă era om sau vreo vită, sau poate că nu era nimeni și doar o pasăre mare foșnea printre crengile copacilor. Dar iată că din întuneric s-a desprins o făptură omenească, s-a oprit, a spus ceva cu glas de bărbat, apoi s-a mistuit în ulicioara de lîngă biserică. Ceva mai tîrziu s-a ivit, cam la vreo doi stînjeni în fața porții, altă făptură : venea dinspre biserică drept spre poartă, dar, zărind-o pe Sofia pe băncuță, s-a oprit.

— Varvara, tu ești ? a întrebat Sofia.

— Hai să zic că-s eu.

Era Varvara. A stat puțin locului, pe urmă s-a apropiat de băncuță și s-a așezat.

— Pe unde mi-ai umblat ? a întrebat-o Sofia.

Varvara nu i-a răspuns.

— Ia vezi, fată, să nu-ţi iasă şi ţie plimbarea pe nas! a început Sofia. Ai auzit ce-a păţit Maşenka: au bătut-o şi cu picioarele şi cu hăţurile! Vezi să n-o păţeşti şi tu.

— Nu-mi pasă.

Şi Varvara şi-a rîs în batistă, pe urmă a adăugat în şoaptă:

— M-am plimbat cu băiatul popii.

— Te lauzi.

— Zău că da!

— E mare păcat, a făcut Sofia.

— Ei, şi?... Mie una, nu-mi pare rău! Să zicem că ar fi păcat, dar mai bine să mă trăsnească Dumnezeu decît să duc o viaţă ca asta! Gîndeşte-te că-s tînără şi voinică, iar bărbatul meu e cocoşat, scîrbos şi mai rău decît blesternatul de Diudea! Cînd eram fată, răbdam de foame, şi umblam desculţă. Am fugit de ticăloşii de-acasă, ameţită de bogăţiile lui Alioşa. Dar am căzut în robie, ca peştele-n năvod! Mi-ar fi mai uşor să mă culc cu o năpîrcă, decît cu scîrbosul de Alioşa. Şi viaţa ta? Doar am văzut-o cu ochii mei... Fiodor al tău te-a alungat de la fabrică, te-a trimis acasă la tată-tu şi şi-a luat alta. Şi nu numai atîta, dar ţi-a luat şi băiatul şi l-a dat la străini. Iar tu munceşti ca o vită şi n-auzi o vorbă bună. Decît aşa, mai bine să rămîi nemăritată toată viaţa, să primeşti cîte cincizeci de copeici de la feciorii de popă, să ceri de pomană, sau să te arunci cu capul în fîntînă!...

— Mare păcat! a şoptit iarăşi Sofia.

— Atîta pagubă!

Undeva, dincolo de biserică, a răsunat din nou cîntecul acela trist, cîntat de aceleaşi trei glasuri: doi tenori şi un bas. Şi, ca şi întîia oară, nu puteai desluşi vorbele.

— Lunaticii!... a zis Varvara rîzînd.

Şi a început să povestească în şoaptă cum îşi petrece ea nopţile cu feciorul popii, ce-i spune, ce prieteni are. De asemenea, cum petrece cu nacealnicii şi cu negustorii în trecere. Cîntecul cel trist a trezit în Sofia dorul după o viaţă slobodă şi a început să rîdă,

cu toate că-i era frică de păcat, dar îi făcea plăcere să asculte tot ce-i povestea Varvara, pe care o invidia acum, și-i părea rău că n-a păcătuit și ea cînd era tînără și frumoasă.

La biserica cea veche a cimitirului a bătut miezul nopții.

— Ar trebui să ne culcăm, a zis Sofia, ridicîndu-se. Să nu cumva să ne prindă Diudea.

Și amîndouă au intrat în curte, încet.

— Eu am plecat și n-am auzit ce-a mai spus negustorul despre Mașenka, a întrebat Varvara, pregătindu-și culcușul sub fereastră.

— Zicea că ar fi murit în închisoare, și că și-ar fi otrăvit bărbatul.

Varvara s-a culcat alături de Sofia și, după ce s-a gîndit puțin, i-a șoptit:

— Și eu i-aș face de petrecanie lui Alioșa al meu, fără pic de milă!

— Dumnezeule, ce tot spui!

Iar cînd Sofia era gata să adoarmă, Varvara s-a lipit de ea și i-a spus la ureche:

— Hai să le facem de petrecanie, lui Diudea și lui Alioșa!

Sofia a tresărit și n-a zis nimic, pe urmă a deschis ochii și a rămas mult fără să clipească cu privirea ațintită la cer.

— Ne află oamenii, a răspuns ea într-un tîrziu.

— Nu mai află. Diudea e bătrîn și i-ar fi cam vremea să moară. Cît despre Alioșa, or să creadă că a crăpat de beție.

— Mi-e frică... O să ne pedepsească Dumnezeu și o să ne ucidă.

— N-are decît...

Femeile nu puteau dormi, se gîndeau și tăceau.

— S-a făcut frig, a zis Sofia, tremurînd din tot trupul. Cred că nu mai e mult pînă se face ziuă... Tu dormi?

— Nu... Nu lua în seamă ce ți-am spus, drăguță, a șoptit Varvara. Mă mînii pe blestemații ăștia și atunci nu știu singură ce spun. Dormi, că a început a se lumina de ziuă... Dormi...

Au tăcut amîndouă și, liniștindu-se, au adormit curînd.

Înaintea tuturor s-a sculat bătrîna. A trezit-o pe Sofia și s-au dus amîndouă sub șopron, să mulgă vacile. A venit și cocoșatul de Alioșa, beat turtă și fără armonică. Pieptul și genunchii îi erau plini de praf și de paie — căzuse, pesemne, pe drum. S-a îndreptat, clătinîndu-se, spre șopron și, fără să se mai dezbrace, s-a trîntit în sanie și a și început să sforăie. Cînd a răsărit soarele, aprinzînd cu flăcările lui întîi crucile de pe turlele bisericii și pe urmă ferestrele, și cînd umbrele copacilor și a cumpenei de la fîntînă s-au așternut de-a lungul curții peste iarba plină de rouă, Matvei Savvici a sărit în picioare, speriat.

— Kuzik, ia scoală-te! a strigat el. Trebuie să înhămăm caii. Dă-i zor!

Au început alergăturile de dimineață. O jidancă tînără, cu rochie cafenie în pliuri, a intrat în curte cu un cal, să-l adape. Se aude scîrțîitul jalnic al cumpenei, apoi zîngănitul căldării... Somnoros, Kuzka, fără vlagă și ud de rouă, stătea în căruță, își îmbrăca alene hăinuța, ascultînd cum se vărsa în fîntînă apa din găleată, și tremura de frig.

— Mătușă, a strigat Matvei Savvici pe Sofia, dă-i un ghiont argatului să se urnească din loc și să înhame caii!

În vremea asta, Diudea striga și el de la fereastră:

— Sofia, cere de la jidancă o copeică, plata că și-a adăpat calul. S-au înnădit aici, perciunații!

În uliță, oile behăiau alergînd încoace și încolo. Muierile țipau la cioban, iar ciobanul cînta din fluier, plesnea din bici, sau le îngîna cu glasul lui gros și răgușit. Deodată, trei oi au intrat alergînd în curte și, negăsind poarta, s-au înghesuit în gard. Larma care nu mai contenea a trezit-o pe Varvara. Și-a înșfăcat așternutul și s-a îndreptat spre casă.

— Măcar dă oile celea afară! i-a strigat bătrîna. Ia te uită, cucoana!...

— Mai aşteaptă! N-am nici un chef să muncesc pentru voi, păgînilor! a bombănit Varvara, intrînd în tindă.

În vremea asta călătorii au uns căruţa şi au înhămat caii. Diudea a ieşit din casă cu abacul în mînă. S-a aşezat pe cerdac şi a început să socotească cît trebuie să-i dea călătorul pentru dormit, pentru ovăz şi pentru adăpat caii.

— Ai socotit cam mult ovăzul, bunicule! i-a zis Matvei Savvici.

— Dacă ţi se pare scump, nu-l lua. Nu ţi-l dau eu cu de-a sila, negustorule.

Cînd s-au îndreptat călătorii spre căruţă, să plece, i-a oprit pe loc o întîmplare neprevăzută: Kuzik îşi pierduse şapca.

— Unde ai pus-o, măgarule? striga la el Matvei Savvici, mînios. Unde?

De frică, obrazul lui Kuzik se strîmbase. A început să-şi caute şapca pe lîngă căruţă şi, negăsind-o, a alergat la poartă, de acolo sub şopron. Bătrîna şi Sofia căutau şi ele.

— Am să-ţi rup urechile! striga Matvei Savvici. Scîrnăvie ce eşti!

Au găsit-o în căruţă, Kuzik a şters-o de fîn cu mîneca, şi-a pus-o pe cap şi, sfios, cu spaima întipărită încă pe faţă, de parcă se temea să nu-l lovească cineva pe la spate, s-a urcat în căruţă. Matvei Savvici şi-a făcut cruce, argatul a smucit hăţurile, căruţa s-a urnit din loc şi a ieşit din curte.

UN DUEL

I

La opt dimineaţa, după o noapte caldă, înăbuşitoare, ofiţerii, funcţionarii şi vizitatorii îşi făceau de obicei baia în mare, apoi se duceau la pavilion, să-şi bea ceaiul sau cafeaua. Venind să se scalde, Ivan Andreici Laevski, un tînăr de vreo 28 de ani, blond şi uscăţiv, cu chipiul de uniformă a Ministerului de Finanţe pe cap şi cu pantofi în picioare, găsi pe plajă mai mulţi cunoscuţi, printre care şi medicul militar Samoilenko, un bun prieten de-al lui.

Aşa cum era: cu capul mare, tuns chilug, fără gît, cu obrazul stacojiu, nasul lung, sprîncenele negre şi stufoase şi favoriţii cărunţi, umflat, puhav şi, pe deasupra, cu un glas milităresc gros şi răguşit — Samoilenko făcea asupra oricărui nou vizitator o impresie dezagreabilă, de mitocan. Dar era de-ajuns să treacă două sau trei zile după ce-l cunoşteai, ca să ţi se pară că faţa lui era blîndă, plăcută, ba chiar frumoasă. Cu toată stîngăcia şi cu toată vorba lui cam stropşită, Samoilenko era un om cuminte, nespus de bun, de blînd şi îndatoritor. Tuturor cunoscuţilor din oraş le spunea „tu", tuturor le împrumuta bani, pe toţi îi doftoricea, îi logodea şi-i împăca atunci cînd se certau. Îi plăcea să organizeze picnicuri, pentru care făcea frigărui şi gătea cea mai straşnică ciorbă de chefali. Şi tot el era cel care mereu stăruia pentru cîte cineva şi mereu se bucura de

cîte ceva. Toată lumea era de părere că e un om fără cusur. N-avea decît două slăbiciuni: în primul rînd se ruşina de propria lui bunătate, pe care făcea tot chipul s-o ascundă sub căutătura aspră şi sub grosolănia lui prefăcută. Apoi, ţinea ca felcerii şi ostaşii să-i spună „excelenţa voastră", cu toate că nu avea alt titlu decît pe acela de consilier de stat.

— Alexandr Davidîci, răspunde-mi, te rog, la o întrebare, începu Laevski, după ce intră în apă, pînă peste umeri, împreună cu Samoilenko. Să zicem că te-ai îndrăgostit de o femeie şi că te-ai încurcat cu ea. Să zicem, iarăşi, că ai trăit cu ea mai bine de doi ani, iar după aceea, aşa cum se întîmplă de obicei, n-o mai iubeşti şi ţi se pare o străină. Ce ai face într-o asemenea împrejurare?

— Foarte simplu: du-te, maică, unde-i vedea cu ochii, şi aş încheia povestea.

— Uşor de zis! Dar dacă n-are unde să se ducă? Dacă e singură pe lume, fără familie, fără un ban, şi nici la muncă nu se pricepe?...

— Atunci i-aş vîrî în palmă o hîrtie de cinci sute. pe urmă i-aş da cîte douăzeci şi cinci de ruble pe lună — şi gata socoteala. Foarte simplu.

— Să zicem că ai la dispoziţie şi cele cinci sute de ruble şi cele douăzeci şi cinci pe lună. Dar femeia despre care-ţi vorbesc e o intelectuală, şi mai e şi mîndră. Cum poţi să-i oferi bani? Sub ce formă?

Samoilenko se pregătea să răspundă, dar chiar în clipa aceea un val uriaş îi acoperi pe amîndoi, se izbi apoi de ţărm şi se rostogoli cu zgomot îndărăt, peste pietrele mărunte. Cei doi prieteni ieşiră pe plajă şi începură să se îmbrace.

— Nici vorbă că-i greu să trăieşti cu o femeie, dacă n-o mai iubeşti, zise Samoilenko, scuturîndu-şi nisipul din cizmă. Cu toate astea, Vanea, trebuie să judecăm omeneşte. Dacă aş fi eu cel cu pricina, nici nu i-aş arăta că n-o mai iubesc, ci aş trăi cu ea înainte pînă la moarte.

Dar deodată se ruşină de vorbele lui şi adăugă:

— Adică, din partea mea ar putea nici să nu existe femei. Dă-le dracului!

Prietenii se îmbrăcară şi se îndreptară spre pavilion. Acolo, Samoilenko era considerat ca de-al casei şi i se rezervase chiar un tacîm special. În fiecare dimineaţă i se aducea pe tavă o ceaşcă cu cafea, un pahar înalt de cristal cu apă cu gheaţă şi un păhăruţ cu coniac. Samoilenko îşi bea mai întîi coniacul, apoi cafeaua fierbinte, după aceea apa cu gheaţă. Combinaţia aceea trebuie să fi fost grozav de bună, deoarece, pe lîngă faptul că ochii lui căpătau o lucire languroasă, Samoilenko începea să-şi mîngîie cu amîndouă mîinile favoriţii şi, uitîndu-se spre mare, zicea :

— Minunată privelişte!

După o noapte nesfîrşită, petrecută în gînduri mohorîte şi zadarnice, care nu-l lăsaseră să doarmă, sporind parcă zăpuşeala şi întunericul nopţii, Laevski se simţea istovit, distrus. Baia şi cafeaua nu-i fuseseră de nici un folos.

— Alexandr Davidîci, să mergem mai departe cu discuţia, zise el. N-o să-ţi ascund nimic şi o să ţi le spun toate deschis, ca unui prieten : viaţa mea cu Nadejda Fiodorovna merge prost... adică, nu mai merge de loc! Iartă-mă că-ţi încredinţez secretele mele, dar simt nevoia să-mi uşurez sufletul.

Samoilenko, bănuind despre ce era vorba, îşi lăsă ochii în pămînt şi începu să ciocănească cu degetele în masă.

— Trăim împreună de doi ani şi, acum, n-o mai iubesc... urmă Laevski. Mai bine zis, îmi dau seama că nici măcar nu era vorba de dragoste... Aceşti doi ani n-au fost decît o minciună.

În timp ce vorbea, Laevschi avea obiceiul să-şi cerceteze cu atenţie palmele trandafirii, să-şi roadă unghiile, sau să-şi mototolească manşeta cu degetele. Aşa făcea şi acum.

— Imi dau perfect de bine seama că nu poţi să mă ajuţi cu nimic, urmă el. Dar ţi le spun toate acestea, deoarece, pentru un ghinionist şi om fără nici un rost, ca mine, salvarea nu e decît în discuţii. Mă văd silit să generalizez fiecare din faptele mele, mă văd silit să caut explicaţia şi justificarea vieţii

meîe absurde în teoriile altora, în tipurile luate din literatură, şi pînă şi în considerentul că noi, nobilii, degenerăm — şi aşa mai departe... Noaptea trecută, de pildă, mă mîngîiam zicîndu-mi: cîtă dreptate are Tolstoi, cîtă dreptate! Şi mă simţeam mai uşurat. Într-adevăr, frate, mare scriitor! Orice s-ar spune...

Samoilenko, care nu-l citise niciodată pe Tolstoi, dar care în fiecare zi îşi punea în minte să-l citească, răspunse încurcat:

— Da, toţi ceilalţi scriitori scriu din imaginaţie, el însă, din realitate...

— Doamne, Dumnezeule, oftă Laevski. Cît ne-a deformat civilizaţia! M-am îndrăgostit de o femeie măritată şi ea s-a îndrăgostit de mine... La început au fost şi sărutări, şi seri liniştite, şi jurăminte, şi Spencer, şi idealuri, şi interese comune... Ce minciună! La drept vorbind, fugeam de bărbatul ei, însă ne mînţeam pretinzînd că fugim de pustiul vieţii noastre intelectuale. Viitorul ni-l imaginam aşa: întîi, ne stabilim în Caucaz. Pînă ce ne deprindem cu locurile şi cu oamenii, eu îmbrac uniforma şi ocup o slujbă oarecare, pe urmă cumpărăm un petic de pămînt, muncim în sudoarea frunţii, plantăm o vie, facem agricultură — şi aşa mai departe. Dacă în locul meu ai fi fost tu, sau zoologul tău, von Koren, cred că aţi fi trăit cu Nadejda Fiodorovna poate şi treizeci de ani şi aţi fi lăsat moştenitorilor voştri o vie frumoasă şi o mie deseatine de porumb. Eu însă, mi-am dat seama din prima zi că sînt un falit. În oraş, era o căldură nesuferită, plictiseală, n-aveai cu cine schimba o vorbă. Iar dacă ieşeai la cîmp, ţi se părea că de după fiecare tufiş şi de după fiecare piatră te pîndeau scorpioni, salamandre şi năpîrci. Dincolo de cîmpie se întindeau munţii şi pustiul. Peste tot numai oameni străini, natura era străină şi ea şi nici urmă de civilizaţie. Şi toate acestea nu sînt tocmai uşor de suportat, nu-i acelaşi lucru ca atunci cînd te plimbai pe Nevski-prospect, îmbrăcat în şubă, cu Nadejda Fiodorovna la braţ şi visai la ţinuturile calde... Aici însă trebuie să lupţi pe viaţă şi pe moarte! Şi ce fel de luptător sînt eu? Un

biet neurastenic, un cuconaş... Chiar de la început mi-am dat seama că intenţiile mele de a începe o viaţă de muncă, de a-mi planta o vie, nu făceau două parale. Iar în ce priveşte dragostea, trebuie să-ţi mărturisesc că a trăi cu o femeie, care l-a citit pe Spencer şi a venit după tine la capătul lumii, e tot atît de puţin interesant ca şi a trăi cu o Anfisă sau o Aculină oarecare. Toate răspîndesc acelaşi miros de fier de călcat, de pudră şi de doctorii, aceleaşi papiote în fiecare dimineaţă, aceeaşi amăgire de sine...

— Intr-o gospodărie nu se poate fără fier de călcat, zise Samoilenko, înroşindu-se din pricină că Laevski vorbea atît de deschis despre o doamnă pe care o cunoştea şi el. Văd că azi nu prea eşti în apele tale, Vanea. Să ştii că Nadejda Fiodorovna e o femeie minunată, cultă şi de o inteligenţă rară... E drept că nu sînteţi cununaţi, urmă el, trăgînd cu ochiul la mesele dimprejur. Dar asta nu e din vina voastră. Şi pe urmă... omul nu trebuie să aibă prejudecăţi, dimpotrivă, să se ridice la nivelul ideilor moderne. Eu, personal, sînt pentru cununia civilă... Totuşi, cred că din moment ce trăiţi împreună, trebuie să rămîneţi uniţi pînă la moarte.

— Fără dragoste?

— Îţi explic îndată, zise Samoilenko. Acum vreo opt ani, am avut aici un agent, un bătrînel de o inteligenţă excepţională. Şi el spunea aşa: în căsnicie, principalul e răbdarea. Auzi, Vanea? Răbdarea, nu dragostea. Dragostea nu ţine mult. Aşa şi tu: ai trăit doi ani în dragoste şi acum viaţa ta de familie a intrat pesemne în perioada aceea cînd, ca să-ţi păstrezi, ca să zic aşa, echilibrul, trebuie să pui la bătaie toată răbdarea ta...

— Văd că iei în serios vorbele bătrînelului tău. După mine însă, sfatul lui e o absurditate. Bătrînelul tău n-avea decît să fie făţarnic şi să facă exerciţii de răbdare, considerînd fiinţa pe care n-o mai iubea ca pe un obiect necesar acestui exerciţiu. Dar eu încă n-am căzut atît de jos. Dacă mi-o veni gust să fac exerciţii de răbdare, am să-mi cumpăr nişte

haltere sau un cal nărăvaş. Dar pe femeia mea am s-o las în pace.

Samoilenko ceru să i se aducă vin alb cu gheaţă. După ce băură amîndoi cîte un pahar, Laevski îl întrebă deodată :

— Spune-mi, te rog, ce înseamnă ramolisment cerebral ?

— Cum să-ţi explic ?... E o boală, care face să se moaie materia cerebrală... ca şi cum s-ar lichefia.

— Se vindecă ?

— Da, dacă o iei din pripă. Se prescriu duşuri reci, comprese... Şi ceva medicamente interne...

— Aşa... Prin urmare vezi în ce situaţie mă aflu. De trăit cu ea, nu mai pot trăi : e peste puterile mele. Uite, cît stau cu tine filozofez, rîd — dar cum ajung acasă, îmi pierd cumpătul. Mă apucă, aşa, o groază, că dacă mi-ar spune cineva, de pildă, că trebuie să mai trăiesc lîngă ea măcar o lună, cred că mi-aş trage un glonte în cap ! Şi totuşi, nu ne putem despărţi. E singură pe lume, nu se pricepe să muncească, n-are bani, după cum n-am nici eu... Unde să se ducă ? La cine ? Nu mă ajunge capul ce să fac... Haide, spune şi tu : ce să fac ?

— Mda... mormăi Samoilenko, neştiind ce să-i răspundă. Şi ea te iubeşte ?

— Da, mă iubeşte, dar în măsura în care are nevoie de bărbat la vîrsta ei şi cu temperamentul ei. I-ar veni tot atît de greu să se despartă de mine, ca de pudră sau de papiote. Pentru ea, sînt o parte indispensabilă din buduarul ei.

Samoilenko se ruşină.

— Hotărît, Vanea, azi nu eşti în apele tale ! zise el. Se vede treaba că n-ai dormit bine.

— Într-adevăr, am dormit prost... Şi, în general, mă simt grozav de prost. Mi-e capul năuc, inima aproape că nu-mi mai bate, simt o slăbiciune în tot trupul... Într-un cuvînt, trebuie să evadez !

— Unde ?

— Spre Nord. Acolo unde-s pini, ciuperci, oameni, idei... Mi-aş da o jumătate din viaţă să mă pot scălda acum într-un pîrău din gubernia Moscova sau Tula,

să simt că mă pătrunde frigul, ştii... După aceea să rătăcesc pe coclauri cu cel de pe urmă studenţaş şi să trăncănim, să trăncănim... Şi cum mai miroase a fîn ! Îţi mai aduci aminte ? Iar seara, în timp ce te plimbi prin grădină, pe fereastra deschisă vin acorduri de pian, iar pe undeva, prin apropiere, trece huruind, un tren...

Laevski izbucni în rîs, entuziasmat, iar la colţul ochilor i se iviră lacrimi. Ca să le ascundă, se întinse spre masa vecină, fără să se ridice, să ia chibriturile.

— Ştii, sînt optsprezece ani de cînd n-am mai fost în Rusia, zise Samoilenko. Am şi uitat cum e pe-acolo. După mine, nu există ţinut mai încîntător decît Caucazul.

— Vereşceaghin are un tablou : în fundul unei fîntîni foarte adînci se chinuiesc mai mulţi osîndiţi la moarte. Ei bine, pentru mine, Caucazul tău cel încîntător e exact ca fîntîna aceea. Dacă aş fi pus să aleg între a fi hornar la Petersburg sau conte caucazian, aş prefera să fiu hornar.

Laevski căzu pe gînduri. Uitîndu-se la trupul lui gîrbovit, la ochii aţintiţi într-un singur punct, la faţa palidă şi năduşită, la tîmplele adîncite, la unghiile roase şi la pantoful care, alunecînd de pe călcîi, lăsa să i se vadă ciorapul cîrpit, grosolan, Samoilenko se simţi cuprins de milă. Şi, poate pentru că-i amintea un copil lipsit de apărare, îl întrebă :

— Mama ta trăieşte ?

— Da, numai că sîntem certaţi. N-a putut să-mi ierte legătura asta.

Samoilenko ţinea mult la prietenul lui, Laevski. Îl considera ca fiind un om bun şi de ispravă, un boem cu care poţi să şi bei, să şi glumeşti şi care merită să-i deschizi sufletul. Dar nu-i plăcea de loc ceea ce se petrecea acum cu el : bea mult, şi nu cînd se cuvenea, juca cărţi, nu-şi căuta de slujbă, trăia pe un picior mai mare decît îi îngăduiau veniturile, întrebuinţa de multe ori, în discuţii, expresii murdare, umbla pe stradă în pantofi şi se certa cu Nadejda Fiodorovna de faţă cu străinii. Toate acestea nu-i plăceau lui Samoilenko. Dar faptul că Laevski

fusese pe vremuri student în filologie, că era abonat la două reviste groase, că adeseori vorbea cu atîta înţeles, încît puţini erau în stare să-l înţeleagă, şi că trăia cu o femeie cultă — toate acestea Samoilenko nu le pricepea, dar îi plăceau. De aceea îl considera ca fiindu-i superior şi avea pentru el un anumit respect.

— Încă un amănunt, urmă Laevski, scuturînd din cap. Dar asta rămîne între noi. Deocamdată nu i-am spus nimic, aşa că vezi să nu scapi cumva vreo vorbă... Acum două zile am primit o scrisoare, în care mi se spune că bărbatul ei a murit de ramolisment cerebral.

— Dumnezeu să-l ierte... oftă Samoilenko. Dar de ce-i ascunzi ?

— Dacă i-aş arăta scrisoarea, asta ar însemna : poftim la biserică, să ne cununăm... Dar mai întîi trebuie să lămurim raporturile dintre noi. Cînd o să se convingă că nu mai putem trăi împreună, atunci am să-i arăt şi scrisoarea. N-o să mai fie nici o primejdie...

— Ştii ce, Vanea ? întrebă Samoilenko şi dintr-o dată îşi luă o expresie tristă şi rugătoare, de parcă se pregătea să-i ceară ceva dulce şi-i era frică să nu fie refuzat. Însoară-te, drăguţă !

— De ce ?

— Ca să-ţi faci datoria faţă de femeia asta minunată ! Bărbatul ei a murit, prin urmare, însăşi providenţa îţi arată ce ai de făcut.

— Dar înţelege odată, om sucit ce eşti, că aşa ceva e cu neputinţă ! A te însura fără să iubeşti, e tot atît de nevrednic şi de josnic ca şi a sluji sfînta liturghie fără să crezi în Dumnezeu.

— Bine, dar eşti dator s-o faci !

— De ce sînt dator ? întrebă Laevski, iritat.

— Pentru că ai făcut-o să-şi părăsească bărbatul şi ai luat-o pe seama ta..

— Bine, omule, dar ţi-am spus-o clar : n-o iubesc !

— Tocmai. Dacă nu-i dragoste, cel puţin respect-o şi poartă-te frumos cu ea...

— Respect-o, poartă-te frumos... îl îngînă Laevski. Dar ce, e călugăriță ?... Ești prost psiholog și prost fiziolog dacă crezi că, trăind cu o femeie, o poți scoate la capăt numai cu respectul și cu purtarea frumoasă ! Înainte de toate, femeia are nevoie de pat.

— Vanea, Vanea... se rușină Samoilenko.

— Tu ești un copil bătrîn, un teoretician, pe cînd eu sînt un bătrîn tînăr, un realist, și niciodată n-o să ne înțelegem unul pe altul. Mai bine să lăsăm discuția asta. Mustafa ! îl chemă Laevski pe chelner. Fă-ne socoteala !

— Nu, nu... se sperie doctorul, apucîndu-l pe Laevski de mînă. Eu plătesc, pentru că eu am comandat. Treci totul în contul meu ! îi porunci el lui Mustafa.

Prietenii se ridicară de la masă și o luară în tăcere pe faleză. Cînd ajunseră la intrarea în bulevard, se opriră și-și întinseră mîna, să-și ia rămas bun.

— Răsfățați mai sînteți, domnilor ! zise Samoilenko, oftînd. Ți-a dăruit soarta o femeie tînără, frumoasă și cultă și tu îi dai cu piciorul... Dacă mă blagoslovea Dumnezeu pe mine cu o băbuță, fie și mai cocîrjată, dar blîndă și bună la inimă, i-aș fi spus și bogdaproste ! Am fi trăit amîndoi la viișoara noastră și...

Dar se întrerupse deodată, apoi încheie pe neașteptate :

— Și aș fi lăsat-o în plata Domnului, scorpie bătrînă, să-și vadă de samovar !

După ce se despărți de Laevski, Samoilenko o luă pe bulevard. Și în timp ce mergea, părea grozav de mîndru și de încîntat de persoana lui : era masiv și măreț, cu o expresie gravă întipărită pe față, cu tunică albă ca zăpada și cu cizme bine lustruite, iar pe pieptul scos înafară îi strălucea ordinul Sfîntului Vladimir, cu panglică. I se părea chiar că toată lumea se uită la el cu plăcere. Fără să se întoarcă, trăgea cu coada ochiului cînd la dreapta, cînd la stînga și găsea că bulevardul se prezenta cît se poate de bine : că chiparoșii și eucalipții tineri, ca și palmierii

nu prea arătoşi şi cam bicisnici, erau foarte frumoşi şi că, fără îndoială, cu timpul or să dea o umbră deasă, iar cerchezii erau un popor cinstit şi primitor... Mi se pare ciudat că lui Laevski nu-i place Caucazul, îşi zicea el, chiar foarte ciudat! Cinci ostaşi cu arma la umăr, venind din partea opusă, îi dădură onorul. Pe dreapta bulevardului trecu soţia unui funcţionar cu băiatul ei, elev la liceu.

— Bună dimineaţa, Maria Konstantinovna! îi strigă Samoilenko, zîmbind bucuros. Aţi fost la mare? Ha-ha-ha!... Respectele mele lui Nikodim Alexandrîci.

Şi-şi căuta de drum, zîmbind amabil. Dar văzînd că se apropie un felcer militar, se încruntă, îl opri şi-l întrebă:

— Este cineva la spital?

— Nu e nimeni, excelenţa voastră.

— Cum ai spus?

— Nu e nimeni, excelenţa voastră.

— Bine, pleacă.

Şi, legănîndu-se măreţ, se îndreptă spre chioşcul cu limonadă unde, în faţa tejghelei, stătea o evreică bătrînă şi cu pieptul mare, care se dădea drept gruzină. Cu glas tunător, de parcă ar fi comandat un regiment, Samoilenko îi ceru:

— Fii bună şi dă-mi un pahar cu apă gazoasă!

II

Lipsa de dragoste a lui Laevski faţă de Nadejda Fiodorovna se arăta mai ales prin aceea că tot ce spunea sau făcea ea i se părea prefăcătorie, sau semănînd a prefăcătorie, iar tot ce citise el împotriva femeilor şi a dragostei i se părea că li se potriveşte cum nu se poate mai bine şi lui, şi Nadejdei Fiodorovna, şi soţului ei. Cînd ajunse acasă, Laevski o găsi la fereastră, gata pieptănată şi îmbrăcată. Îşi bea cafeaua cu un aer îngrijorat, răsfoind o revistă groasă. Şi el se gîndi că a bea o cafea nu era un

eveniment chiar atît de important încît să-ţi iei un aer îngrijorat, şi că degeaba îşi pierduse vremea pieptănîndu-se la modă, deoarece n-avea nici pentru ce şi nici cui să placă. Chiar în faptul că citea o revistă, Laevski zări tot o prefăcătorie şi se gîndi că ea se îmbrăca şi se pieptăna numai ca să pară frumoasă, şi că citea numai ca să pară deşteaptă.

— Oare n-ar fi nimic dacă m-aş duce să mă scald în mare? îl întrebă Nadejda Fiodorovna.

— Ştiu eu? Cred că nu s-ar cutremura pămîntul nici dacă te-ai duce, nici dacă nu te-ai duce...

— Nu, te întreb doar ca să ştiu dacă nu s-ar supăra doctorul.

— Atunci întreabă-l pe doctor. Eu nu-s doctor.

De data asta, ceea ce nu-i plăcea mai ales la Nadejda Fiodorovna era gîtul ei alb şi gol şi buclele de pe ceafă. Îşi aduse aminte că şi Annei Karenina, după ce-şi pierduse dragostea pentru bărbatul ei, nu-i plăcuseră, înainte de toate, urechile lui şi se gîndi: „Cît adevăr e în toate acestea! Cît adevăr!" Simţind o moleşeală şi un gol în tot trupul, Laevski se duse la el în birou, se întinse pe divan şi îşi acoperi faţa cu batista, să nu-l supere muştele. Gînduri molatice şi monotone asupra aceloraşi şi aceloraşi lucruri îi treceau unul după altul prin minte, ca o caravană nesfîrşită într-o seară ploioasă de toamnă, pînă îl cuprinse o stare de apatie somnoroasă. I se părea că e vinovat şi faţă de Nadejda Fiodorovna, şi faţă de soţul ei, şi că acesta murise din vina lui. I se părea că e vinovat şi faţă de propria lui viaţă, pe care şi-o distrusese, şi faţă de lumea ideilor înalte, a cunoştinţelor şi a muncii, iar această lume minunată n-o vedea posibilă şi realizabilă aici, pe litoral, unde mişunau turci flămînzi şi abhazi leneşi, ci acolo, în Nord, unde erau teatre, operă, ziare şi toate aspectele unei munci intelectuale. Numai acolo, şi nu aici, poţi fi într-adevăr cinstit, inteligent, superior şi pur. Îşi reproşa că nu avea nici idealuri şi nici o idee conducătoare în viaţă, cu toate că nu prea înţelegea bine ce înseamnă asta. Acum doi ani, cînd se îndrăgostise de Nadejda Fio-

dorovna, se părea că ar fi fost de ajuns să fie a lui şi să plece cu el în Caucaz, ca să scape de banalitatea şi de goliciunea vieţii. Tot aşa şi acum, era sigur că ar fi fost de ajuns s-o părăsească pe Nadejda Fiodorovna şi să plece la Petersburg, ca să i se împlinească toate năzuinţele.

— Să evadez! şopti el, aşezîndu-se pe scaun şi rozîndu-şi unghiile. Da, să evadez!

Şi imaginaţia începu să-i arate pe rînd, cum se urca pe vapor, cum îşi lua apoi micul dejun şi bea bere rece şi cum stătea de vorbă cu doamnele, pe covertă. După ce ajungea la Sevastopol, se instala în tren şi pleca mai departe. Te salut, libertate! Gările rămîneau în urmă una după alta, aerul se făcea tot mai rece, tot mai aspru. Iată mestecenii, şi brazii, iată Kurskul, Moscova... La restaurantele de prin gări găsea ciorbă de varză, friptură de batal cu sos, nisetru, bere — într-un cuvînt simţeai că eşti în Rusia, în adevărata Rusie şi că ai sfîrşit-o cu asiaticii! Călătorii din trenuri vorbeau despre comerţ, despre noii cîntăreţi, despre prietenia franco-rusă. Pretutindeni se simţea ritmul grăbit al unei vieţi culturale şi spirituale... Mai repede, mai repede! În sfîrşit, iată Nevski, Bolşaia Morskaia, iată şi fundacul Kovenski, unde locuise el pe vremuri cu colegii lui studenţi, iată cerul iubit şi cenuşiu, din care se cerne o ploaie mărunţă, iată birjarii uzi...

— Ivan Andreici! îl strigă cineva din odaia vecină. Sînteţi acasă?

— Sînt! răspunse Laevski. Ce doreşti?

— Am venit cu hîrtiile.

Laevski se ridică alene. I se învîrtea capul. Căscînd şi lipăindu-şi papucii, trecu în odaia de alături. În stradă, la fereastra deschisă, unul din tinerii lui subalterni aşeza pe pervaz hîrtiile oficiale.

— Îndată, drăguţă, zise Laevski cu blîndeţe şi se duse să-şi caute călimara. Cînd se întoarse, iscăli hîrtiile fără să le citească şi zise: Tare-i cald!

— Da... Astăzi veniţi?

— Nu cred... Nu mă simt tocmai bine. Spune-i, drăguță, lui Șeșkovski că o să trec pe la el după amiază.

Funcționarul plecă. Laevski se întinse iarăși pe divan și iarăși începu să se gîndească :

„Prin urmare, trebuie să le socotesc și să le cumpănesc toate. Inainte de a pleca, trebuie să-mi plătesc datoriile, care se ridică la vreo două mii de ruble. Bani n-am... Dar asta n-are importanță. O parte o s-o plătesc cumva acum, iar restul o să-l trimit mai tîrziu de la Petersburg. Problema cea mai grea e Nadejda Fiodorovna... In primul rînd, trebuie să lămurim raporturile dintre noi... Asta-i."

Ceva mai tîrziu, își spunea : „Oare n-ar fi mai bine să mă duc la Samoilenko și să-i cer sfatul ?"

„Aș putea să mă duc, își răspundea. Dar ce folos aș avea din asta ? Iar o să încep a vorbi despre budoare, despre femei, despre ce e cinstit și ce nu e cinstit. La naiba, ce rost mai pot avea discuțiile despre ce e cinstit și ce nu e cinstit, dacă trebuie, și încă repede, să-mi salvez viața, dacă mă înăbuș în această captivitate blestemată, unde-s sortit pieirii ?... La urma urmei, trebuie să înțeleg, o dată pentru totdeauna, că a continua o viață ca asta e o lașitate și o barbarie, față de care toate celelalte sînt fleacuri și meschinării. Nu-mi rămîne decît să evadez ! mormăia el, ridicîndu-se și așezîndu-se pe divan. Să evadez !"

Țărmul pustiu, arșița nepotolită și monotonia munților fumurii cu reflexe violete, veșnic neschimbători și muți, veșnic singuratici, îl predispuneau la melancolie și, pe cît se pare, îl adormeau și-l furau. Poate că era foarte inteligent, talentat și din cale-afară de cinstit. Poate că, dacă n-ar fi fost înconjurat din toate părțile de munți și de mare, ar fi ajuns conducător de seamă în zemstvă, bărbat de stat, orator, publicist sau erou. Cine știe ? Și dacă-i așa, atunci n-ar fi de-a dreptul o prostie să-ți bați capul, discutînd dacă e cinstită sau nu fapta unui om talentat și folositor societății, muzicant sau pictor, de pildă, care, ca să evadeze din captivitate, sparge zidul,

înşelîndu-şi în felul acesta temnicierii? Intr-o situaţie ca asta, orice ar face omul acela, ar fi cinstit.

La orele două, Laevski şi Nadejda Fiodorovna se aşezară la masă. Cînd bucătăreasa le servi supa de roşii cu orez, Laevski bombăni:

— In fiecare zi acelaşi lucru! De ce n-aţi făcut o ciorbă de varză?

— Nu este varză.

— Ciudat. Şi la Samoilenko şi la Maria Konstantinovna se găteşte ciorbă de varză, numai eu nu ştiu de ce-s obligat să mănînc bragă îndulcită! Nu-i bine aşa, drăguţă.

Inainte, nici un prînz nu trecea fără mofturi şi fără scene, cum se întîmplă, de obicei, la cele mai multe case. Dar de cînd Laevski ajunsese la convingerea că n-o mai iubea pe Nadejda Fiodorovna, îşi dădea osteneala să-i cedeze în toate, îi vorbea blînd şi delicat, îi zîmbea şi-i spunea „drăguţă".

— Supa de astăzi are un gust de lemn-dulce, zise el, zîmbind. Incerca să pară prietenos, dar nu se putu stăpîni să nu adauge: In casa asta nimeni n-are grijă de gospodărie... Dacă eşti chiar atît de bolnavă, sau atît de ocupată cu lectura, atunci, uite, o să mă ocup eu de bucătărie!

Altă dată, Nadejda Fiodorovna i-ar fi răspuns: „N-ai decît", sau: „După cum văd, ai vrea să faci din mine o bucătăreasă". Acum însă, îi aruncă doar o privire sfioasă şi se înroşi.

— Ei, cum te simţi astăzi? o întrebă el cu blîndeţe.

— Binişor. Puţin cam slăbită...

— Trebuie să te menajezi, drăguţă. Sînt foarte îngrijorat de sănătatea ta.

Nadejda Fiodorovna era bolnavă, Samoilenko pretindea că are friguri intermitente şi-i dădea mereu chinină. Alt doctor, Ustimovici, un bărbat înalt, uscăţiv şi ursuz, care toată ziua stătea acasă, iar seara se plimba alene pe faleză, cu mîinile la spate, cu bastonul lipit de spinare şi tuşind tot timpul, era de părere că avea o boală femeiască şi-i prescrisese comprese calde. Pe vremuri, cînd Laevski era îndrăgos-

tit, boala Nadejdei Fiodorovna îi făcea milă şi-l înspăimînta, acum însă i se părea o simplă prefăcătorie. Faţa ei palidă şi adormită, privirea moleşită şi căscăturile de după fiecare acces de friguri, precum şi faptul că în timpul accesului zăcea în pat, acoperită cu pătura şi părea mai degrabă băiat decît femeie, iar în odaie era cald şi aer îmbîcsit — toate, după părerea lui, erau făcute să distrugă orice iluzie şi constituiau un adevărat protest împotriva dragostei şi a căsătoriei.

Ca felul al doilea li se servi, lui Laevski spanac cu ouă răscoapte, iar Nadejdei Fiodorovna, fiind bolnavă, o cremă cu lapte. Cînd Nadejda, cu un aer îngrijorat, atinse mai întîi crema cu linguriţa, apoi începu s-o mănînce alene o dată cu laptele, auzind-o cum înghiţea, pe Laevski îl cuprinse o ură atît de cumplită, încît simţi furnicături pînă în creştetul capului. Îşi dădea seama că un sentiment ca acesta ar fi fost jignitor chiar şi pentru un cîine, şi totuşi nu-i era necaz pe el, ci pe Nadejda Fiodorovna, care i-l provoca, şi i se părea că înţelege acum de ce amanţii îşi ucid uneori amantele. Fără îndoială că el n-ar fi în stare să ucidă, dar dacă s-ar nimeri să fie jurat, l-ar achita pe ucigaş.

— Merci, drăguţă, zise el, după ce terminase masa, apoi o sărută pe frunte.

Intorcîndu-se în biroul lui, Laevski se plimbă vreo cinci minute din colţ în colţ, trăgînd cu coada ochiului la cizme, apoi se lăsă pe divan bombănind:

— Da, să evadez, să evadez! Să lămuresc întîi raporturile dintre noi, şi pe urmă să evadez!

Se întinse pe divan şi iarăşi îi trecu prin minte că n-ar fi exclus ca soţul Nadejdei Fiodorovna să fi murit din vina lui.

„A învinui pe cineva că s-a îndrăgostit sau că s-a vindecat de dragoste, e o adevărată prostie, încerca el să se convingă, stînd culcat şi ridicîndu-şi picioarele ca să-şi încalţe cizmele. Dragostea şi ura nu sînt în puterea noastră. Iar în ce-l priveşte pe bărbatul Nadejdei, s-ar putea ca, indirect, să fi contribuit şi eu la moartea lui, cu toate că iarăşi mă

întreb şi zic: sînt eu vinovat că m-am îndrăgostit de nevasta lui şi ea de mine?"

Apoi Laevski se ridică şi, după ce-şi găsi chipiul, plecă la colegul lui de birou Şeşkovski, unde slujbaşii se adunau în fiecare zi să joace vint şi să bea bere rece.

„Datorită şovăielii mele, am ajuns de seamăn cu Hamlet, îşi zicea Laevski pe drum. Cît de adevărat l-a prins Shakespeare! Cît de adevărat!"

III

Pe de o parte ca să nu i se urască, iar pe de alta gîndindu-se la situaţia vizitatorilor nou veniţi şi fără familie care, din lipsa unui hotel în oraş, n-aveau unde să mînînce, Samoilenko deschisese la el acasă un fel de table d'hôte. În vara aceea, luau masa la el doi vilegiaturişti: un tînăr zoolog, von Koren, care venea în fiecare an la Marea Neagră să studieze embriologia meduzelor, şi diaconul Pobedov, abia ieşit de pe băncile seminarului şi detaşat în orăşel în locul diaconului celui bătrîn, plecat să-şi caute de sănătate. Fiecare dintre ei plătea cîte 12 ruble pe lună pentru prînz şi masa de seară, şi Samoilenko le ceruse să-şi dea cuvîntul de onoare că, la prînz, vor veni regulat la ora două.

De obicei, cel dintîi sosea von Koren. Se aşeza tăcut în salon, lua de pe masă albumul şi începea să cerceteze cu atenţie fotografiile şterse ale unor bărbaţi necunoscuţi, cu pantaloni largi şi cu jobene pe cap şi pe ale unor cucoane cu crinoline şi bonete. Samoilenko nu-i ţinea minte decît pe unii, iar despre cei pe care-i uitase spunea, oftînd: „A fost un om extraordinar, de o inteligenţă excepţională!" După ce termina de cercetat albumul, von Koren lua pistolul de pe etajeră şi, închizîndu-şi ochiul stîng, ţintea îndelung portretul contelui Voronţov, sau se aşeza înaintea oglinzii şi începea să-şi studieze faţa smeadă,

fruntea înaltă, părul întunecat şi creţ ca de negru, cămaşa de stambă de culoare închisă cu flori mari, care semăna cu un covor persan şi brîul lat de piele, care-i ţinea loc de vestă. Şi nu ştiu dacă nu-i făcea mai multă plăcere să se cerceteze pe sine însuşi decît fotografiile sau decît pistolul frumos montat. Era încîntat şi de faţa lui, şi de bărbuţa lui frumos tuşinată, şi de umerii laţi — dovadă netăgăduită că era bine făcut şi că se bucura de o sănătate înfloritoare. Era încîntat şi de costumul lui elegant, începînd cu cravata potrivită la cămaşă şi terminînd cu ghetele.

In timp ce von Koren cerceta albumul sau stătea în faţa oglinzii, Samoilenko, fără haină şi fără vestă, cu pieptul gol, şi asudat, se agita nervos cînd în bucătărie, cînd în săliţă, cînd în jurul meselor. Pregătea fie o salată, fie un sos, sau tăia carnea, castraveţii şi ceapa pentru supă şi, în timp ce le făcea toate acestea, holba ochii duşmănoşi la ordonanţa care-i dădea ajutor, ameninţîndu-l cînd cu cuţitul, cînd cu lingura.

— Dă-mi oţetul! poruncea el. Te pomeneşti că mi-ai dat untdelemn în loc de oţet! striga, bătînd din picioare. Unde te-ai dus, dobitocule?

— Să aduc untdelemnul, excelenţa voastră, răspundea ordonanţa, năucit, cu glas piţigăiat şi spart.

— Mai repede! E în dulap. Şi vezi de-i spune Dariei să mai pună mărar în borcanul cu castraveţi. Mărar, auzi? Să acoperi smîntîna, gură-cască ce eşti, că intră muştele!

Toată casa răsuna de strigătele lui. Cu zece sau cincisprezece minute înainte de ora două, apărea şi diaconul — un tînăr de vreo 22 de ani, slăbănog, cu părul lung, fără barbă şi abia cu o umbră de mustăcioară. După ce intra în salon, se închina la icoană, zîmbea şi-i întindea mîna lui von Koren.

— Bună ziua, îi răspundea zoologul cu răceală. Unde-ai fost?

— Pe chei, am pescuit guvizi.

— Se putea altfel?... Sînt convins, diacone, că dumneata n-ai să te prăpădeşti niciodată muncind.

— De ce vorbeşti aşa ? Doar munca nu-i urs, să fugă în pădure, îi răspundea diaconul, zîmbind şi vîrîndu-şi mîinile în buzunarele adînci ale antereului alb.

— N-are cine să te bată ! ofta zoologul.

Mai treceau aşa încă vreo cincisprezece-douăzeci de minute, însă nimeni nu-i chema la masă. Cei doi auzeau mereu şi ordonanţa bocănind cu cizmele, şi alergînd din săliţă în bucătărie şi îndărăt, şi pe Samoilenko strigînd :

— Pune-o pe masă ! Unde-o bagi ? Mai spal-o o dată !

Flămînzi, diaconul şi von Koren începeau să bată cu tocurile în podea, arătîndu-şi nerăbdarea ca spectatorii la teatru. In sfîrşit, uşa se deschidea şi ordonanţa, istovit, îi anunţa : „Masa e gata !“ In sufragerie îi aştepta Samoilenko, mînios, stacojiu şi înfierbîntat de căldura de la bucătărie. După ce le arunca o privire furioasă, ridica încet capacul castronului şi cu aer de spaimă întipărit pe faţă, le umplea farfuriile cu supă. Şi numai după ce se convingea că amîndoi mîncau cu poftă şi că supa le era pe plac, se aşeza şi el în fotoliul cel adînc, răsufla uşurat, şi obrazul lui căpăta un aer galeş şi dulceag... Işi turna fără grabă un păhăruţ cu votcă şi închina :

— In sănătatea tinerei generaţii !

După discuţia cu Laevski, cu toată buna lui dispoziţie, Samoilenko simţea în adîncul sufletului un fel de apăsare, care ţinea de dimineaţă şi pînă la prînz. Ii era milă de prietenul lui şi ar fi vrut să-l ajute cumva. După ce-şi goli păhăruţul, înainte de a începe să-şi mănînce supa, oftă şi zise :

— L-am văzut astăzi pe Vanea Laevski. Duce o viaţă grea, săracul. Stă prost în ce priveşte starea materială, dar ce e mai grav, e că l-a dat gata psihologia. Păcat de băiatul ăsta.

— Ba, numai pe el nu-l plîng ! sări von Koren. Dacă domnişorul acesta drăguţ ar fi gata să se înece, l-aş împinge în apă cu bastonul : „Haide, frăţioare, îneacă-te mai repede !“...

— Nu-i adevărat. N-ai face una ca asta.

— De ce crezi că n-aș face-o? și zoologul ridică din umeri. Și eu sînt în stare să fac o faptă bună, nu numai tu.

— Oare a ajuta pe un om să se înece e o faptă bună? întrebă diaconul și începu să rîdă.

— Cînd e vorba de unul ca Laevski, fără îndoială.

— Mi se pare că în supa asta lipsește ceva... zise Samoilenko, încercînd să schimbe vorba.

— Incontestabil că Laevski e tot atît de dăunător și de primejdios pentru societate ca și microbul holerei, urmă von Koren. A-l îneca, ar fi o acțiune lăudabilă.

— Nu-ți face cinste să vorbești așa despre aproapele tău. Spune, de ce-l urăști?

— Nu vorbi prostii, doctore. A urî și a disprețui un microb ar fi o dobitocie, iar a considera cu orice preț ca fiind aproapele tău pe primul individ care-ți iese în cale — foarte mulțumesc! Inseamnă să nu mai judeci, să părăsești atitudinea justă pe care ești dator s-o ai față de oameni — într-un cuvînt, să te speli pe mîini! Despre Laevski al tău, îl consider ca pe un ticălos, și nu-i ascund lucrul acesta, dimpotrivă, mă port cu el așa cum te porți cu un ticălos. Dar dacă tu îl consideri ca fiind aproapele tău, n-ai decît să-l și săruți! Și încă ceva: dacă îl consideri ca fiind aproapele tău, înseamnă că ai și față de el aceeași atitudine pe care o ai față de mine și de diacon, adică nici una. De altfel, așa ești tu, indiferent față de toată lumea.

— Bine-bine, dar chiar să-l faci ticălos! bombăni Samoilenko, făcînd o strîmbătură de dispreț. E un lucru așa de urît, încît nici nu știu cum să-l calific!

— Pe om îl judeci după faptele lui, urmă von Koren. Acum, vezi și dumneata, diacone... cu dumneata vorbesc. Activitatea domnului Laevski o ai înaintea ochilor ca pe o nesfîrșită gramotă chinezească, așa că poți s-o urmărești de la un capăt la celălalt. Ce a făcut dumnealui în cei doi ani de cînd e aici? Să numărăm pe degete. Mai întîi, i-a învățat pe cetățenii orășelului să joace vint. Acum doi ani, jocul acesta de cărți era cu totul necunoscut, azi îl joacă toată lumea de dimineață și pînă seara, chiar

și femeile și copiii. Al doilea, a obișnuit lumea de la noi cu berea, pe care de asemenea n-o cunoștea. Tot lui îi datorează cetățenii și vastele lor cunoștințe în ce privește diferitele feluri de votcă, încît astăzi pot să deosebească cu ochii închiși votca lui Koșelev de votca nr. 21 a lui Smirnov. Al treilea: mai înainte, bărbații noștri trăiau cu femeile altora într-ascuns, din aceleași motive pentru care hoții fură pe ascuns și nu pe față. Adulterul era considerat ca un lucru atît de rușinos, încît oamenii se fereau să-l scoată în văzul tuturor. Ei bine, în privința asta Laevski e un pionier: trăiește pe față cu nevasta altuia. Al patrulea...

Von Koren își goli repede farfuria cu supă și i-o întinse ordonanței.

— Eu am înțeles cîte parale face Laevski chiar din prima lună cînd l-am cunoscut, urmă el, adresîndu-i-se diaconului. Am sosit amîndoi în oraș cam în același timp. Indivizilor de teapa lui le place grozav prietenia, apropierea, solidaritatea și altele de felul acesta, pentru că mereu au nevoie de cîte cineva pentru o partidă de vint, pentru un chef, pentru un aperitiv. Afară de asta mai sînt și buni de gură, așa că trebuie să aibă cine-i asculta. Ne-am împrietenit, adică el era cel care bătea drumul pînă la mine în fiecare zi, mă încurca de la treburile mele și-mi făcea confidențe în legătură cu țiitoarea dumisale. Chiar de la început m-a surprins nemaipomenita lui lipsă de sinceritate care, pur și simplu, îmi întorcea stomacul pe dos. În calitatea mea de prieten, îl țineam de rău că bea prea mult, că ducea o viață care-i depășea veniturile, că făcea datorii, că lenevea și nu citea de loc, că aproape n-avea cultură, că nu știa mai nimic și așa mai departe. La toate observațiile mele, el nu făcea decît să zîmbească cu amărăciune, să ofteze și să-mi răspundă: „Sînt un ratat, un om de prisos", sau: „Ce pretenție poți avea de la noi, rămășițele iobăgiei?" sau: „Degenerăm..." Alteori începea să îndruge un adevărat galimatias despre Oneghin, Peciorin, Cain al lui Byron, Bazarov, despre care zicea că sînt „părinții noștri trupești și sufletești". Înțelegi?

Că adică nu-i el de vină că plicurile oficiale stau cu săptămînile nedesfăcute, că bea și că învață și pe alții să bea : vinovați sînt Oneghin, Peciorin și Turgheniev, care au inventat pe omul ratat și de prisos. Că adică, vezi dumneata, pricina acestei nerușinări și destrăbălări nu e în el însuși, ci undeva în afară de el, în spațiu... Și pe urmă — închipuiește-ți șmecherie ! — nu numai el e desfrînat, mincinos și josnic, dar și noi... „noi, cei din deceniul al nouălea", „noi, lepădăturile secătuite și cu nervii zdruncinați ale regimului iobag", „pe noi ne-a mutilat civilizația"... Într-un cuvînt, trebuie să înțelegem că un om atît de mare ca Laevski, e mare chiar și în decăderea lui, că desfrîul, incultura și josnicia lui sînt fenomene firești și epocale, consfințite de necesitate, că pricinile care le determină sînt de proporții cosmice și că ar trebui să aprindem o candelă înaintea lui, deoarece e victima timpului, a spiritului vremii, a eredității și așa mai departe. Ascultîndu-l, toți funcționarii și toate cucoanele căscau gura, și mult timp nici eu nu mi-am putut da seama dacă aveam de-a face cu un cinic sau cu un mare șarlatan. Indivizi ca el, în aparență intelectuali, cu oarecare educație, dar care vorbesc cam prea mult despre noblețea lor personală, se pricep de minune să pozeze în oameni grozav de complicați.

— Sfîrșește odată ! izbucni Samoilenko. Nu permit ca în fața mea să se vorbească de rău despre unul din oamenii dintre cei mai nobili !

— Nu mă întrerupe, Alexandr Davidîci, îi răspunse von Koren, cu răceală. Uite, termin îndată. Laevski nu e o ființă chiar atît de complicată. Iată aspectul lui moral : dimineața — pantofii, baia și cafeaua. După aceea, pînă la prînz : pantofii, plimbarea și discuțiile. La orele două : pantofii, dejunul și vinul, la cinci baia, ceaiul și vinul, apoi vintul și palavrele. La zece masa de seară și vinul, iar după miezul nopții somnul și femeia. Viața lui e închisă în programul acesta limitat ca oul în coaja lui. Fie că umblă, fie că stă pe loc, fie că e înfuriat, că scrie sau se bucură, totul, la el, se rezumă la vin, cărți de joc, pantofi și femeie. Femeia joacă un rol fatal și

precumpănitor în viața lui. El însuși îmi povestea că la treisprezece ani era deja îndrăgostit, iar în timp ce era student în primul an a trăit cu o doamnă, care a avut asupra lui o influență binefăcătoare și căreia îi datorește cunoștințele lui în ale muzicii. În anul al doilea a răscumpărat o prostituată de la un bordel și a ridicat-o la nivelul lui, cu alte cuvinte a făcut-o amanta lui oficială. După ce a trăit cu el vreo șase luni, fata a fugit îndărăt la patroană, și această fugă i-a pricinuit nesfîrșite chinuri sufletești. A suferit atît de mult bietul băiat, încît a fost nevoit să părăsească universitatea și să stea doi ani încheiați acasă, fără să facă nimic. Dar s-a nimerit ca și asta să-i fie de folos. Stînd acasă, s-a încurcat cu o văduvă, care l-a sfătuit să se lase de drept și să se înscrie la litere. Zis și făcut. După ce a terminat universitatea, s-a îndrăgostit ca un nebun de actuala lui... cum să-i zic? care era măritată, așa că a fost nevoit să fugă cu ea aici, în Caucaz, cum s-ar zice în căutare de idealuri... Dar parcă văd că mîine-poimîine n-o s-o mai iubească și o s-o șteargă îndărăt la Petersburg, în căutarea altor idealuri!

— De unde știi? mormăi Samoilenko, uitîndu-se înciudat la zoolog. Mai bine mănîncă și taci.

Li se servea acum rasol de chefali cu sos polonez. Samoilenko așează cîte un chefal întreg în farfuria fiecăruia din cei doi pensionari și tot cu mîna lui le servi și sosul. Trecură cîteva minute în tăcere.

— Femeia joacă un rol esențial în viața fiecărui bărbat, începu diaconul. N-ai ce-i face.

— Da, dar depinde în ce măsură. Pentru fiecare dintre noi femeia este mamă, soră, soție sau prietenă. Dar pentru Laevski, e numai amantă. Pentru el, femeia, adică concubinajul cu femeia, e fericirea și e scopul vieții. Dacă e vesel, dacă e trist, dacă e plictisit sau i-e silă de viață, femeia e de vină. Dacă se aprind zorii unei vieți noi, dacă se ivesc noi idealuri — pricina e tot femeia... Nu-i plac decît cărțile și tablourile al căror subiect e femeia. Epoca noastră, după părerea lui, e mai rea chiar decît cea din deceniile al cincilea și al șaptelea, și asta numai pentru

că nu ne pricepem să ne dăruim pînă la uitarea de sine patimii și extazului amoros. Creierul acestor indivizi senzuali are fără îndoială o excrescență, un fel de sarcom, care, apăsînd asupra lui, îi dirijează tot psihicul. Urmărește-l, de curiozitate, pe Laevski cînd se află undeva, în societate. Ai să vezi că dacă se discută o problemă de ordin general, despre celulă, de pildă, sau despre instinct, dumnealui stă deoparte, tace și nici măcar nu ascultă. Își ia un aer languros și decepționat, de parcă totul ar fi banal și meschin. Dar e destul să iei vorba de femele și de masculi, să spui, de pildă, că la păianjeni femela, după ce e fecundată, își mănîncă bărbatul, pentru ca ochii să i se aprindă de interes, fața să i se lumineze — într-un cuvînt, omul nostru se trezește la viață! Toate gîndurile lui, oricît ar fi de nobile, de înălțătoare sau de banale, se îndreaptă veșnic spre același punct. Dacă mergi cu el pe stradă și întîlnești, să zicem, un măgar, te întreabă: „Ascultă, dragă, oare ce ar ieși dacă am încrucișa un măgar cu o cămilă?“ Dar visurile lui! Ți-a povestit vreodată ce visează? Să te crucești, nu alta! Ori că se însoară cu luna, ori că e chemat la poliție, unde i se poruncește să facă dragoste cu o ghitară...

Diaconul izbucni în hohote de rîs, iar Samoilenko se încruntă și, ca să nu rîdă, își luă un aer furios. Dar nu se putu stăpîni și începu și el să rîdă în gura mare.

— Astea-s numai scornituri! zicea, ștergîndu-și lacrimile. Pe cinstea mea că-s scornituri!

IV

Diaconul era un om care rîdea foarte ușor. Pentru orice fleac rîdea pînă îl apucau junghiurile în coastă și nu mai putea. Ai fi zis că-i plăcea să stea printre oameni numai pentru că aveau părțile lor ridicole și li se puteau da porecle amuzante. Lui Samoilenko îi spunea tarantulă, ordonanței lui rățoi și a fost entuziasmat cînd, într-o zi, von Koren i-a făcut pe Laev-

ski şi pe Nadejda Fiodorovna macaci. Se uita cu nesaţ la faţa oamenilor, îi asculta fără să clipească şi vedeai bine cum i se umplu ochii de rîs şi i se încreţeşte obrazul, în aşteptarea clipei cînd va putea să izbucnească în voie.

— E un tip pervers şi stricat, urmă zoologul, iar diaconul nu-şi mai lua ochii de la el, aşteptînd alte vorbe de haz. Rar i se poate întîmpla cuiva să dea peste asemenea nulităţi! Ca fizic e bicisnic, slăbănog şi îmbătrînit, iar ca intelect, nu se deosebeşte prin nimic de o jupînească grasă, care nu face altceva decît să se îndoape, să bea, să doarmă în puf şi să trăiască cu vizitiul ei.

Diaconul izbucni din nou în rîs.

— Nu mai rîde, diacone! zise von Koren. La urma urmei, e o prostie. N-aş fi dat nici o atenţie faptului că Laevski e o nulitate, urmă el, după ce diaconul încetă de a mai rîde, şi nici nu l-aş lua în seamă, dacă n-ar fi atît de dăunător şi de primejdios. E dăunător în primul rînd pentru că are succes la femei şi, în felul acesta, s-ar putea să lase urmaşi. Cu alte cuvinte, să dăruiască omenirii o duzină de Laevski, tot atît de bicisnici şi de detracaţi ca şi el. In al doilea rînd, e peste măsură de contagios. V-am spus chestia cu vintul şi cu berea. Ei bine, peste un an sau doi, vintul şi berea or să cucerească întreg litoralul Caucazului! Ştiţi, fără îndoială, cît de mult preţuieşte masa, şi mai ales pătura mijlocie, pe intelectualii cu studii universitare, cît le admiră purtările nobile şi vorbirea frumoasă, literară. Orice ticăloşie ar face Laevski, toţi vor crede că aşa e bine, că aşa trebuie să fie, deoarece e un intelectual, un om cu studii universitare şi cu principii liberale. Afară de asta, mai e şi un ratat, un om de prisos, un neurastenic, o victimă a timpului său, ceea ce înseamnă că i se poate permite orice. E băiat bun, om de inimă, care nu rămîne străin faţă de slăbiciunile omeneşti. Cu el te poţi înţelege uşor, e blînd, e drăguţ, nu-i mîndru, poţi să stai cu el la un pahar cu vin, să vorbeşti porcării, să bîrfeşti... Mulţimile, totdeauna înclinate spre antropomorfism în religie ca şi în morală, iubesc de preferinţă zeii

care au aceleași slăbiciuni ca și ei. Judecați acum și voi cît de vast e cîmpul pe care îl are la dispoziție ca să răspîndească molima! Afară de asta, e actor destul de bun și ipocrit destul de îndemînatic, ca să știe foarte bine ce are de făcut. Să luăm, de pildă, tertipurile și scamatoriile de care uzează cînd e vorba de civilizație. La drept vorbind, habar nu are ce e aceea civilizație, și totuși îl auzi mereu spunînd: „Doamne, cît ne-a pocit pe noi civilizația! Cît îi invidiez pe sălbaticii aceștia, pe acești copii ai naturii, care nu știu ce e civilizația!“ Vrea să spună că, adică, a fost și el, și cu tot sufletul, devotat civilizației cîndva, pe vremuri, că a slujit-o, că a pătruns-o, dar că pînă la urmă l-a obosit, l-a dezamăgit și l-a înșelat. Că e un fel de Faust, un alt doilea Tolstoi... Iar pe Schopenhauer și pe Spencer îi tratează ca pe niște băiețandri și-i bate pe umăr, părintește: ei, cum merg treburile, frate Spencer? Bineînțeles că nu l-a citit pe Spencer, dar e așa de drăguț cînd, cu o ironie ușoară și ca din treacăt, spune despre prietena lui: „Mă rog, dumneaei l-a citit pe Spencer!“ Și toată lumea îl ascultă și nimeni nu vrea să înțeleagă că șarlatanul acesta nu numai că nu are dreptul să vorbească despre Spencer pe tonul acesta, dar nici măcar să-i sărute tălpile! A căuta să sapi civilizația din temelie, să subminezi reputația unor oameni cu autoritate recunoscută, să le profanezi altarul, să-i împroști cu noroi și să faci glume pe socoteala lor, numai și numai ca să-ți îndreptățești și să-ți ascunzi neputința și sărăcia ta morală — asta nu poate s-o facă decît o bestie abjectă, josnică și peste măsură egoistă!

— Nu înțeleg, Kolea, ce ceri de la dînsul, zise Samoilenko, uitîndu-se la zoolog, de data asta încurcat, nu înciudat. E și el un om ca toți oamenii. Bineînțeles că-și are păcatele lui, dar nu uita că s-a situat la nivelul ideilor moderne, că e slujbaș și că e folositor patriei. Acum zece ani, aveam aici un agent, un bătrînel de o inteligență excepțională... Și el zicea așa...

— Destul, destul! îl întrerupse zoologul. Zici că e slujbaș? Dar te-ai întrebat vreodată cum își face

el slujba ? Mă rog, s-a schimbat ceva în bine, avem rînduieli mai bune, funcționarii sînt mai conștiincioși, mai cinstiți și mai politicoși numai pentru că a venit el aici ? Dimpotrivă, cu autoritatea lui de intelectual cu studii universitare, n-a făcut altceva decît să legalizeze, ca să zic așa, destrăbălarea lor. O singură dată e conștiincios și el : la douăzeci ale lunii, cînd se duce să-și încaseze leafa. Încolo, își tîrșește toată ziua pantofii prin casă și încearcă să-și ia niște aere, de parcă i-ar face un mare hatîr guvernului rus că a venit aici, în Caucaz ! Nu, Alexandr Davidîci, nu-i mai lua apărarea. N-ai dreptate, de la început și pînă la sfîrșit. Dacă într-adevăr ai ține la el și l-ai considera ca pe aproapele tău, n-ai rămînea nepăsător față de slăbiciunile lui, nu te-ai acomoda cu ele, ci, pentru binele lui, ai căuta să-l faci inofensiv.

— Cum asta ?

— Foarte simplu : să-l faci inofensiv. Dar cum individul e incapabil să se îndrepte, nu-ți rămîne decît o singură posibilitate de a-l face inofensiv...

Von Koren își trecu degetul în jurul gîtului, apoi, adăugă :

— Sau, eventual, să-l înec... În interesul omenirii, și chiar în propriul lor interes, asemenea oameni trebuie stîrpiți. Fără doar și poate.

— Ce spui ?! îngăimă Samoilenko, ridicîndu-se în picioare și uitîndu-se cu mirare la fața liniștită și rece a zoologului. Dumneata înțelegi ce spune, diacone ? Ascultă, zoologule, ești în toate mințile ?

— Eu nu pretind să i se aplice numaidecît pedeapsa capitală, îi răspunse von Koren. Dacă s-o dovedi că nu folosește la nimic, atunci căutați altceva. Dacă nu ne e permis să-l stîrpim, atunci izolați-l, despersonalizați-l, trimiteți-l la muncă obștească...

— Ce tot îndrugi ? se înspăimîntă Samoilenko. Cu piper, drăguță, cu piper ! strigă el cu disperare, observînd că diaconul mînca dovleceii umpluți fără piper. Tocmai tu, care ești atît de inteligent, tocmai tu vorbești așa ? Să-l trimitem la muncă obștească pe prietenul nostru, un om așa de mîndru și de cult !

— Dacă e mîndru şi se împotriveşte, să-l punem în lanţuri!

Samoilenko nu mai putea îngăima o vorbă. Îşi frămînta doar degetele. Diaconul se uită la faţa lui descumpănită, într-adevăr comică, şi izbucni în hohote de rîs.

— Să nu mai vorbim despre asta, zise zoologul. Dar nu uita un lucru, Alexandr Davidîci: că selecţia speciei şi lupta pentru existenţă îi punea cîndva la adăpost pe oamenii primitivi de indivizi de teapa lui Laevski. Însă, datorită faptului că civilizaţia din zilele noastre a lăsat-o mai domol în ce priveşte selecţia şi lupta pentru existenţă, nouă ne revine sarcina de a ne îngriji să stîrpim pe cei bicisnici şi inutili. Altminteri, dacă specimene de felul lui Laevski vor fi lăsate să se înmulţească în voie, civilizaţia va fi sortită pieirii şi omenirea va degenera cu totul şi vina o s-o purtăm noi.

— Apoi, dacă-i vorba să ne apucăm de spînzurat şi de înecat oamenii, zise Samoilenko, atunci ducă-se dracului şi civilizaţia ta, şi omenirea! La naiba! Să-ţi spun ceva: eşti un om foarte erudit şi de o inteligenţă excepţională, eşti mîndria patriei, dar te-au stricat nemţii. Da, nemţii! Nemţii!

De cînd părăsise Dreptul, unde studiase medicina, Samoilenko aproape că nu mai văzuse nemţi şi nu mai citise nici o carte nemţească. Totuşi, avea convingerea că tot răul, în ştiinţă ca şi în politică, nu venea decît de la nemţi. Ce-l făcuse să aibă această părere nu ştia nici el, însă o susţinea cu tărie.

— Da, nemţii! repetă el. Hai să luăm ceaiul...

Se ridicară cîteşitrei şi, luîndu-şi pălăriile, trecură în grădiniţă, unde se instalară la umbra perilor, a castanilor şi a arţarilor palizi. Zoologul şi diaconul se aşezară pe bancă, lîngă masă, iar Samoilenko se lăsă într-un fotoliu împletit, cu spetează largă şi odihnitoare. Ordonanţa aduse samovarul, dulceaţa şi o sticlă cu sirop.

Era foarte cald, să fi fost cel puţin treizeci de grade la umbră. Aerul încins părea încremenit şi o

ață de păianjen, lungă, atîrna nemișcată din castan pînă la pămînt.

Diaconul luă de jos ghitara, care era totdeauna pe aproape, o acordă și începu să cînte cu glas subțirel: „Flăcăii seminariști stau în fața cîrciumii...“ Dar, tăcu numaidecît, de căldură pesemne, își șterse năduşeala de pe frunte și își ridică ochii în sus, spre cerul albastru și fierbinte. Samoilenko ațipise: arșița, liniștea și toropeala dulce de după masă, care pusese repede stăpînire pe tot trupul lui, îl moleșiseră și-l amețiseră. Brațele îi căzură, ochii i se făcură mici, capul i se lăsă pe piept. Se uită la von Koren și la diacon cu o privire galeșă și înduioșată și îngăimă:

— Tînără generație... Luceafărul științei și făclia bisericii... Te pomenești că aliluia ăsta cu poale lungi ajunge mitropolit și o să trebuiască să-i pupăm mînuța... De... să-l ajute Dumnezeu!...

Curînd începu să sforăie. Von Koren și diaconul își băură ceaiul și ieșiră în stradă.

— Iar te duci pe chei să pescuiești guvizi? întrebă zoologul.

— Nu, e prea cald.

— Atunci, vino la mine. Să mă ajuți să fac un pachet și să-mi transcrii ceva. Cu ocazia asta, o să discutăm cu ce ai putea să te ocupi. Trebuie să muncești, diacone, nu se mai poate așa!

— Vorbele dumitale sînt pline de adevăr și de logică, îi răspunse diaconul. Dar lenea mea își are explicația în împrejurările în care mă aflu. Știi și dumneata, fără îndoială, că nesiguranța contribuie într-o mare măsură la starea de apatie. Și numai Dumnezeu știe dacă m-au trimis aici pentru cîtva timp sau definitiv. Stau în tîrgul ăsta fără nici un rost, iar diaconița mea lîncezește acasă la taică-său și moare de urît. Unde mai pui că parcă mi-au dospit și creierii de-atîta căldură!

— Astea-s fleacuri! zise zoologul. Te poți deprinde cu căldura, așa cum te poți deprinde și fără diaconiță. Nu-i bine să se răsfețe omul, diacone! Trebuie să fii stăpîn pe tine însuți...

V

Într-o dimineață, Nadejda Fiodorovna plecă să se scalde în mare. În urma ei venea Olga, bucătăreasa, ducînd un urcior, un lighean de aramă, cearșafuri și un burete de cauciuc. În rada portului ancoraseră două vapoare necunoscute. Cu coșurile albe și murdare, păreau a fi două cargoboturi străine. Cîțiva bărbați, în haine albe și cu pantofi albi, umblau pe chei și strigau nu știu ce în franțuzește, iar alții le răspundeau de pe vapoare. La bisericuța orașului clopotele trăgeau de zor.

„Azi e duminică!“ își aminti cu plăcere Nadejda Fiodorovna.

Se simțea bine de tot și avea o dispoziție minunată, ca de sărbătoare. Așa cum era îmbrăcată, cu rochia ei cea nouă, largă, făcută dintr-o mătase chinezească aspră, bărbătească, cu pălăria mare de pai cu boruri late și răsfrînte spre urechi, de parcă fața ei privea dintr-o cutiuță, se socotea cît se poate de nostimă. Își zicea că în tot orașul nu mai exista altă femeie așa de tînără, de frumoasă și de cultă ca ea și că era singura care știa să se îmbrace ieftin, elegant și cu gust. De pildă, rochia asta n-o costase decît 22 de ruble, și totuși ce bine-i ședea! Dintre toate femeile de acolo, numai ea putea să placă și, cum în orășel erau mulți bărbați, fără îndoială că, vrînd-nevrînd, toți îl invidiau pe Laevski...

Era bucuroasă că în ultimul timp Laevski se purta cu ea mai rece, mai puțin politicos ca înainte, iar uneori de-a dreptul necuviincios și grosolan. Mai de mult, la toate mofturile și la toate privirile lui disprețuitoare, înghețate, indiferente sau ciudate, i-ar fi răspuns cu lacrimi, cu imputări, cu amenințarea că-l va părăsi sau că se va lăsa să moară de foame. Acum însă se înroșea, se uita la el pocăită și, în fundul sufletului, îi părea bine că n-o mai răsfață. I-ar părea și mai bine și ar fi și mai bucuroasă dacă Laevski ar batjocori-o și ar amenința-o, deoarece se simțea cu totul vinovată față de el. Mai întîi, își recunoștea vina de a nu-i fi împărtășit visurile cu privire la viața

aceea nouă, de muncă, de dragul căreia Laevski părăsise Petersburgul și venise în Caucaz. Era sigură acum că tocmai asta era cauza supărării lui din ultimul timp. Pe cînd era în drum spre Caucaz, își închipuia că, îndată ce va ajunge acolo, va găsi un colțișor retras, undeva, pe malul mării, cu o grădiniță umbrită și îmbietoare, cu păsările și cu izvoare, unde să poată cultiva flori și legume, să poată crește rațe și găini, să primească vizitele vecinilor și să îngrijească de mujicii bolnavi și săraci, cărora să le mai împartă și cărți de citit. Dar se dovedi că, în realitate, Caucazul nu era altceva decît munți golași, păduri și văi întinse, unde nu era chiar atît de lesne să-ți găsești un colțișor. Dimpotrivă, după ce l-ai găsit, trebuie să alergi să construiești, iar cît despre vecini, nici pomeneală! Afară de asta, în Caucaz e îngrozitor de cald și riști oricînd să fii prădat. Așa că Laevski nu se prea grăbea să-și cumpere peticul de pămînt visat, iar Nadejda Fiodorovna era foarte bucuroasă de asta. De altfel, parcă se înțeleseseră fără vorbe să nu mai pomenească niciodată despre viața aceea de muncă. Iar dacă el nu mai pomenea nimic — își zicea Nadejda Fiodorovna — înseamnă că era supărat pe ea că nu începea ea vorba.

In al doilea rînd, în acești doi ani luase pe datorie de la magazinul Acimianov o mulțime de fleacuri, în valoare de vreo trei sute de ruble. Și toate acestea fără știrea lui Laevski. Luase cîte puțin: ba o stofă, ba niște mătase, ba o umbrelă. Și datoria crescuse pe nesimțite.

— O să-i spun chiar astăzi... se hotărî ea, dar în aceeași clipă se gîndi că, avînd în vedere dispoziția lui de acum, nu era tocmai nimerit să-i vorbească de datoriile ei.

In al treilea rînd, îl primise de două ori la ea, în lipsa lui Laevski, pe Kirilin, comisar de poliție. Intîia oară într-o dimineață, în timp ce Laevski se dusese să-și facă baia, a doua oară la miezul nopții, pe cînd Laevski era la o partidă de cărți. Amintindu-și de toate acestea, Nadejda Fiodorovna se înrosi toată și întoarse capul spre bucătăreasă, de parcă se te-

mea că femeia ar fi putut să-i audă gîndurile. Viața pe care o ducea, cu zile lungi, plictisitoare și neînchipuit de fierbinți, cu seri frumoase și obositoare, cu nopți pline de zăduf, viața aceasta, cînd de dimineață și pînă seara nu știi cu ce să-ți umpli timpul fără rost, ca și gîndul sîcîitor că ea era femeia cea mai tînără și mai frumoasă din oraș și că tinerețea ei se risipea în zadar — și pînă și Laevski, bărbat cinstit și intelectual, dar monoton, veșnic tîrșindu-și pantofii, rozîndu-și unghiile și plictisind-o cu toanele lui — toate o făcuseră, încetul cu încetul, să se lase în voia dorințelor și să se gîndească și zi, și noapte, ca o nebună, la unul și același lucru. În respirația ei, în priviri, în timbrul glasului, și chiar în pașii ei, nu se simțea decît dorința. Murmurul mării îi șoptea că trebuie să iubească, întunericul serii la fel, munții la fel... Și cînd Kirilin începuse să-i dea tîrcoale, ea nu mai era în stare să i se împotrivească — de altfel nici nu voia și nici nu putea — și i se dăruise...

Acum, și cargoboturile străine, și oamenii în alb îi aminteau, Dumnezeu știe de ce, de o sală uriașă... O dată cu limba franceză îi răsunau în urechi acordurile unui vals și pieptul îi tresări de o fericire neînțeleasă. Și dintr-o dată îi veni gust să danseze și să vorbească franțuzește.

Își zicea cu satisfacție că trădarea ei n-avea în ea nimic grav. Sufletul ei nu luase parte la înșelăciune, ea îl iubea și astăzi pe Laevski, dovadă că era geloasă, că-i părea rău și se plictisea, cînd nu era el acasă. Cît despre Kirilin, care i-a înșelat așteptările, se dovedise, dimpotrivă, a fi destul de grosolan, cu toate că era bărbat frumos. Așa că se hotărîse să rupă orice legături cu el și de aci încolo să nu mai fie nimic între ei. Ce a fost s-a dus, și, de altfel, lucrul acesta nu privește pe nimeni, iar dacă totuși Laevski o să afle, n-o să creadă.

Pe plajă era o singură cabină pentru femei, iar bărbații se scăldau sub cerul liber. Cînd Nadejda Fiodorovna intră în cabină, o găsi acolo pe Maria Konstantinovna Bitiugova, o cucoană în vîrstă, soție de funcționar, și pe fetița ei Katia, o domnișoară de

15 ani, elevă de liceu. Stăteau amîndouă pe bancă și se dezbrăcau. Maria Konstantinovna era o ființă delicată, bună la inimă și plină de viață, care vorbea tărăgănat și cu patos. Pînă la treizeci și doi de ani fusese guvernantă, apoi se căsătorise cu funcționarul Bitiugov, un omuleț mărunt și chel, care-și aducea cele cîteva fire de păr pînă la tîmple. Altfel era un om foarte cuminte. Maria Konstantinovna se arăta și acum îndrăgostită de el, era geloasă, se înroșea cînd auzea cuvîntul „dragoste" și asigura pe toată lumea că — era foarte fericită.

— Draga mea! strigă ea cu aprindere cînd o văzu pe Nadejda Fiodorovna și-și luă un aer, căruia toate cunoștințele ei îi spuneau: „migdalat". Ce bine-mi pare că ai venit! O să facem baie împreună și o să fie minunat!

Olga își scoase repede rochia și cămașa și începu să-și dezbrace stăpîna.

— Azi nu-i chiar atît de cald ca ieri, nu-i așa? întrebă Nadejda Fiodorovna, tresărind la fiecare atingere a mîinilor aspre ale bucătăresei goale. Ieri era cît pe ce să mor de zăpușeală!

— Așa e, drăguță. Și eu am crezut că mă înăbuș. Închipuiește-ți că ieri m-am scăldat de trei ori... Închipuiește-ți, de trei ori! Pînă și Nikodim Alexandrîci intrase la grijă.

„Cum poate fi cineva așa de urît?" se întreba Nadejda Fiodorovna, uitîndu-se la Olga și la nevasta funcționarului. Apoi își aruncă ochii la Katia și se gîndi: „Fetița e bine făcută".

— Nikodim Alexandrîci al dumitale e un om foarte, foarte drăguț! zise ea. Sînt pur și simplu îndrăgostită de el.

— Ha-ha-ha! rîse în silă Maria Konstantinovna. Delicios!

În timp ce-și scotea hainele de pe ea, Nadejda Fiodorovna simți că-i vine să zboare. I se părea că ar fi destul să-și fluture brațele, ca să se și înalțe în văzduh. După ce termină de dezbrăcat, observă că Olga se uita cu dispreț la trupul ei alb. Olga, care era tînără și avea bărbat cu cununie, un ostaș, se socotea a

fi superioară ei. In același timp, Nadejda Fiodorovna simțea că nici Maria Konstantinovna și nici Katia n-o respectau și se temeau de ea. Nu era un lucru plăcut și, ca să cîștige în ochii lor, zise :

— La noi, la Petersburg, sezonul vilegiaturiștilor e în toi acum. Și eu, și soțul meu, avem atîția prieteni. Ar trebui să facem un drum pînă acolo, să-i vedem.

— Dacă nu mă înșel, soțul dumitale e inginer? întrebă Maria Konstantinovna, timidă.

— Vorbesc de Laevski. El are multe cunoștințe... Din păcate, mama lui e o nobilă înfumurată și mărginită...

Nadejda Fiodorovna nu-și termină vorba și se aruncă în apă. In urma ei intrară și Maria Konstantinovna cu Katia.

— Societatea noastră are prea multe prejudecăți, urmă Nadejda Fiodorovna, și viața nu e chiar atît de simplă pe cît se pare.

Maria Konstantinovna, care fusese guvernantă în mai multe familii de nobili și care cunoștea rosturile în lumea bună, încuviință :

— Da, așa-i. Mă crezi, drăguță, că la Garatînski trebuia să te îmbraci în toaletă de gală și la micul dejun, și la prînz ? Așa că, pe lîngă leafă, primeam o sumă în plus pentru garderobă, întocmai ca artistele !

Se așezase între Nadejda Fiodorovna și Katia, de parcă voia s-o apere pe fată de apa care o atinsese pe Nadejda Fiodorovna. Prin latura deschisă a cabinei, care dădea spre mare, se vedea cineva înotînd cam la vreo sută de pași depărtare.

— Mamă, uite, e Kostea al nostru ! strigă Katia.

— Vai, vai ! cotcodăci Maria Konstantinovna, speriată. Vai, Kostea, strigă ea, întoarce-te ! Intoarce-te, Kostea !

Ca să-și arate curajul față de mama și de sora lui, Kostea, un băiat de vreo paisprezece ani, se cufundă întîi, apoi înotă mai departe, în larg, dar obosi și se întoarse. Se vedea, după fața lui gravă și crispată, că nu era sigur de puterile lui.

— Mare bătaie de cap şi cu băieţii ăştia, drăguţă ! oftă Maria Konstantinovna, liniştindu-se. Tot timpul îs gata să-şi rupă gîtul. Vai, drăguţă, cît e de bine, dar în acelaşi timp ce greu e să fii mamă ! Veşnic stai cu frica în sîn.

Nadejda Fiodorovna îşi puse pălăria de pai şi se avîntă în larg. După ce înotă cîţiva metri, se întinse pe spate. Privirea ei îmbrăţişa marea pînă la orizont, vapoarele, oamenii de pe faleză, oraşul — şi toate acestea, împreună cu soarele arzător şi cu valurile străvezii şi delicate, o aţîţau şi-i şopteau că trebuie să trăiască, să trăiască din plin... O barcă cu pînze, despicînd cu îndrăzneală văzduhul şi valurile, lunecă repede pe lîngă ea. Bărbatul care stătea la cîrmă o privi lung şi privirea lui îi făcu plăcere...

După ce-şi făcură baia, femeile se îmbrăcară şi plecară împreună spre oraş.

— Din două în două zile mă scutură frigurile şi uite, tot nu slăbesc, zicea Nadejda Fiodorovna, lingîndu-şi buzele sărate de apa mării şi răspunzînd cu zîmbete la saluturile cunoscuţilor. Totdeauna am fost plinuţă, dar acum mi se pare că am cam întrecut măsura.

— Asta depinde de predispoziţie, drăguţă. Dacă nu eşti predispusă să te îngraşi, cum sînt eu de pildă, oricît ai mînca nu te îngraşi şi pace. Dar ştii că ţi-ai udat pălăria ?

— Nu-i nimic, se usucă.

Nadejda Fiodorovna văzu iarăşi bărbaţii în alb, care se plimbau pe chei şi vorbeau franţuzeşte. Şi iarăşi o bucurie neînţeleasă îi tresări în piept, şi iarăşi îşi aduse aminte, ca prin vis, de o sală uriaşă, unde dansase cîndva, sau pe care numai o visase. Şi un glas stins şi nedesluşit îi şoptea din adîncul sufletului că e o femeie de nimic, meschină, vulgară, ticăloasă...

Maria Konstantinovna se opri în dreptul porţii şi o invită pe Nadejda Fiodorovna să intre.

— Intră o clipă la mine, drăguţă ! se ruga ea, trăgînd cu coada ochiului spre Nadejda Fiodorovna în nădejdea că, poate, o refuza şi n-o intra.

— Cu plăcere, zise Nadejda Fiodorovna. Doar ştii că vin totdeauna cu drag la dumneata.

Şi intră. In casă, Maria Konstantinovna o aşează în fotoliu, îi făcu o cafea, o servi cu cornuleţe, apoi îi arătă fotografiile domnişoarelor Garatînski, la care fusese guvernantă şi care erau demult măritate. Ii arătă de asemenea notele, pe care le căpătaseră la examene Katia şi Kostea. Erau destul de bune, dar, ca să pară şi mai bune, oftă şi începu să i se plîngă cît de greu e astăzi să înveţi la liceu... Maria Konstantinovna era drăguţă cu Nadejda Fiodorovna, dar în acelaşi timp îi părea rău şi suferea la gîndul că, prin prezenţa ei, Nadejda Fiodorovna ar putea să aibă o influenţă dăunătoare asupra moralităţii Katei şi a lui Kostea. Era totuşi mulţumită că Nikodim Alexandrîci nu era acasă, deoarece îşi zicea ea, bărbaţilor le plac de-al de „astea", şi ar fi putut să aibă o influenţă dăunătoare şi asupra lui.

In timp ce vorbea cu Nadejda Fiodorovna, Maria Konstantinovna nu uita o clipă că în seara aceea trebuia să se ducă la un picnic şi că von Koren o rugase cu multă insistenţă să nu le spună nimic despre asta macacilor, adică lui Laevski şi Nadejdei Fiodorovna. Totuşi scăpă vorba, se înroşi şi îngăimă, tulburată :

— Sper, că vii şi dumneata...

VI

Se înţeleseseră să plece pe drumul care o lua spre miazăzi şi să se oprească la şapte verste de oraş, în apropierea cîrciumii unde se unesc cele două pîraie, Negru şi Galben, să-şi gătească acolo, singuri, faimoasa ciorbă de peşte. Plecară pe la cinci trecute. In frunte, în şarabană mergeau Samoilenko şi Laevski, iar în urma lor, în caleaşca înhămată în troică, Maria Konstantinovna, Nadejda Fiodorovna, Katia şi Kostea. Tot în caleaşcă era şi coşul cu merinde şi vesela. In trăsura următoare veneau comisarul Kirilin şi tînărul Acimianov, fiul negustorului Acimianov, că-

ruia Nadejda Fiodorovna îi datora trei sute de ruble. Iar pe scăunel, chircit, cu genunchii la gură, stătea Nikodim Alexandrîci — mărunţel, îmbrăcat cu îngrijire şi cu părul bine pieptănat la tîmple. Convoiul îl încheia von Koren şi diaconul, iar la picioarele diaconului era un paner plin cu peşte.

— Drreapta ! striga Samoilenko cît îl ţinea gura, cînd se întîmpla să întîlnească pe drum cîte-o haraba sau cîte-un abhaz călare pe un măgar.

— Peste doi ani, cînd o să am tot ce-mi trebuie, material şi oameni, o să plecăm în expediţie, îi povestea von Koren diaconului. O s-o luăm de-a lungul litoralului de la Vladivostok pînă la strîmtoarea Bering şi de acolo pînă la gura Eniseiului. O să întocmim o hartă a regiunii, o să studiem fauna şi flora şi o să dăm o deosebită atenţie cercetărilor din domeniul geologiei, antropologiei şi etnografiei. Dumneata trebuie să te hotărăşti dacă vii cu mine sau nu.

— Mi-e imposibil, îi răspunse diaconul.

— De ce ?

— Eu nu pot să hotărăsc singur. Am familie.

— Diaconiţa o să-ţi dea voie. Fii pe pace, avem noi grijă de ea ! Dar cel mai bun lucru ar fi s-o convingi, spre binele tuturor, să se tundă şi să se călugărească. Asta ţi-ar permite să te călugăreşti şi dumneata şi să participi la expediţie în calitate de misionar. Aş putea chiar să te ajut în direcţia asta.

Diaconul tăcea.

— Cunoşti bine partea care te priveşte, adică teologia ? îl întrebă zoologul.

— Nu prea.

— Hm... Nici cunoştinţele mele teologice nu-s prea grozave, aşa că în privinţa asta nu pot să-ţi dau nici o îndrumare... Fă-mi o listă de cărţile care-ţi trebuie, să ţi le trimit la iarnă de la Petersburg. Iţi recomand, de asemenea, să citeşti însemnările de călătorie ale exploratorilor din tagma bisericească. Printre ei au fost entomologi de seamă şi cunoscători ai limbilor orientale. După ce ai să te documentezi asupra metodelor pe care le-au folosit ei, o să-ţi vină mai uşor să te apuci de treabă. Dar deocamdată, cît n-ai cărţi,

nu-ţi pierde vremea de pomană. Vino la mine să studiem meteorologia, să-ţi arăt, de pildă, cum se întrebuinţează o busolă. Toate lucrurile astea trebuie să le ştii.

— Da, aşa-i... îngăimă diaconul, apoi izbucni în rîs. Numai că, vezi dumneata, am cerut un loc la o parohie din Rusia centrală şi un unchi de-al meu protoiereu, mi-a promis că mă ajută. Dacă plec cu dumneata, înseamnă că l-am făcut să se ostenească degeaba.

— Nu înţeleg şovăiala asta. Dacă rămîi simplu diacon, obligat să slujească numai sărbătorile, iar în celelalte zile să nu facă nimic, peste zece ani ai să fii exact ceea ce eşti şi astăzi. Cel mult dacă or să-ţi crească barba şi mustăţile! Pe cînd dacă vii cu mine în expediţie, peste zece ani o să fii un alt om şi o să ai satisfacţia de a fi făcut ceva în viaţă.

Din caleaşca în care erau cucoanele se porniră ţipete de spaimă şi de încîntare. Trăsurile înaintau de-a lungul malului prăpăstios pe un drum tăiat în stîncă şi tuturor li se părea că merg pe o poliţă bătută într-un perete înalt şi că, dintr-o clipă într-alta, or să se prăbuşească în prăpastie, cu trăsuri cu tot. La dreapta se întindea marea, la stînga se înălţa zidul neregulat, cafeniu, cu pete negre, cu vine roşietice şi cu tulpine tîrîtoare. Iar de sus se uitau în jos, cu spaimă şi curiozitate, pini cîrlionţaţi. Nu trecu mult şi iarăşi se auziră ţipete şi rîsete: treceau acum pe sub o stîncă uriaşă, spînzurată deasupra drumului.

— Nu înţeleg ce naiba caut eu între voi, oftă Laevski. Mare prostie! În loc să evadez spre Nord, în loc să-mi caut salvarea, iată-mă mergînd la picnicul ăsta idiot!

— Dar ia te uită ce privelişte ai înaintea ochilor! îi răspunse Samoilenko, după ce trăsurile o luară la stînga şi în faţa lor se deschise valea Pîrăului Galben şi apa sclipi, gălbuie, tulbure şi tumultuoasă...

— Nu găsesc nimic deosebit în panorama asta, Saşa, zise Laevski. A te entuziasma mereu în faţa naturii, înseamnă a recunoaşte sărăcia propriei tale imaginaţii. În comparaţie cu ceea ce îmi poate oferi

imaginația mea, toate pîrăiașele și toate stîncile astea nu fac doi bani!

Trăsurile înaintau acum chiar pe malul pîrăului. Stîncile înalte, care-l străjuiau, se apropiau tot mai mult unele de altele, valea se îngusta și, privită din față, părea o simplă trecătoare. Muntele pe lîngă care treceau era alcătuit de la natură din stînci uriașe, care apăsau unele asupra altora atît de înspăimîntător, încît atunci cînd Samoilenko își ridică ochii spre ele începu, fără voie, să icnească. În unele locuri, muntele întunecat și mîndru era despicat de spărturi și de trecători înguste, prin care venea asupra drumeților o răcoare plină de taine. Prin trecători se vedeau mereu tot alți munți, cafenii, trandafirii, violeți, fumurii sau strălucind de o lumină orbitoare. În timp ce înaintau prin fața trecătorilor, auzeau din cînd în cînd cum cădea apa de undeva, de sus, și se izbea de pietre.

— Doamne, cum m-am mai săturat de munții ăștia blestemați! oftă Laevski.

În locul unde Pîrăul Negru se vărsa în Pîrăul Galben și apa neagră ca cerneala o întina și pe cea galbenă, luptîndu-se aprig cu ea, ceva mai la o parte de drum se afla cîrciuma tătarului Kerbalai, cu drapelul rusesc înfipt în vîrful acoperișului și cu o firmă, pe care scria cu cretă: „La cîrciuma cea plăcută". În fața cîrciumei se întindea o grădiniță cu cîteva mese și bănci, împrejmuită cu zaplaz, iar în mijlocul tufărișului sălbatic și plin de spini se înălța falnic, întunecat la chip, un chiparos, numai unul.

Kerbalai, un tătar mărunțel și vioi, cu cămașă albastră și cu șorț alb, stătea în mijlocul drumului și, ținîndu-se cu mîinile de pîntece, se ploconea adînc în fața trăsurilor care se apropiau. Zîmbetul larg lăsa să i se vadă dinții albi și sclipitori.

— Bună seara, Kerbalaika! îi strigă Samoilenko. O să ne oprim ceva mai încolo. Adă-ne un samovar și cîteva scaune, dar repede!

Kerbalai își pleca într-una capul tuns și mormăia ceva, dar numai cei din ultima trăsură au putut deslușI:

— Avem păstrăvi, excelenţa voastră!

— Adă-i, adă-i încoace! îi răspunse von Koren.

După ce trecură cam la cinci sute de paşi dincolo de cîrciumă, trăsurile se opriră. Samoilenko alese o poieniţă, unde erau împrăştiate mai multe pietre pe care se putea sta şi zăcea, răsturnat, un copac cu ţepi galbeni uscaţi şi cu rădăcinile despletite, întoarse în sus, doborît, fără îndoială, de vreo furtună. Tot acolo, un podeţ şubred de bîrne lega cele două maluri ale pîrăului, iar dincolo, chiar în faţa podeţului, se vedea un şopron ridicat pe patru stîlpi. Era un coşer pentru porumb şi aducea cu o căsuţă pitică din poveste. Din uşa coşerului cobora o scară îngustă.

Prima impresie pe care o avură cu toţii a fost că nu vor mai ieşi niciodată de acolo. De jur împrejur, încotro îşi întorceau privirea, nu vedeau decît munţi, care păreau că năvălesc asupra lor. Iar cum dinspre cîrciumă şi chiparosul ei cel întunecat şi singuratic se lăsa în grabă umbra înserării, valea îngustă şi şerpuită a Pîrăului Negru părea şi mai îngustă, iar munţii şi mai înalţi. Se auzea pîrăul bămbănind, iar greierii ţîrîiau fără odihnă.

— E minunat! strigă Maria Konstantinovna încîntată, trăgînd adînc în piept aerul înserării. Copii, uitaţi-vă cît e de frumos! Cîtă linişte peste tot!

— E frumos, într-adevăr, încuviinţă şi Laevski, căruia de asemenea îi plăcuse privelişteа. Dar cînd se uită la cer, apoi la fumul albăstrui ce se înălţa din hogeagul cîrciumii, se întristă deodată fără să ştie de ce. Da, e frumos! repetă el.

— Ivan Andreici, ce-ar fi să descrii priveliştea asta? îi propuse Maria Konstantinovna, melancolică.

— La ce bun? întrebă Laevski. Impresia directă e mai adevărată decît orice descriere. Bogăţia aceasta de sunete şi culori, pe care oricine o primeşte de-a dreptul de la natură pe calea impresiilor, scriitorii o prezintă într-o formă pocită, de n-o mai recunoşti.

— Ce spui? făcu von Koren cu răceală. Îşi alesese pietroiul cel mai mare de pe malul pîrăului şi acum încerca să se urce pe el şi să se instaleze. Ce spui? repetă, privindu-l ţintă pe Laevski. Dar *Romeo şi*

Julieta? Dar *Noaptea ucraineană* a lui Pușkin? După mine, s-ar cuveni ca natura însăşi să se închine pînă în pămînt în faţa scriitorilor.

— Da, poate... încuviinţă Laevski. Ii era lene să-şi oştenească mintea ca să-l contrazică. Insă, la drept vorbind, urmă după o clipă de tăcere, ce reprezintă *Romeo şi Julieta?* O dragoste frumoasă, sfîntă şi poetică, un buchet de trandafiri sub care Shakespeare încearcă să ascundă putregaiul. Atît. Romeo e un animal ca oricare altul.

— Orice ar încerca omul să discute cu dumneata, toate le reduci la...

Von Koren întoarse capul spre Katia şi nu-şi termină vorba.

— La ce le reduc? stărui Laevski.

— Dacă-ţi spune cineva, de pildă: „Ce frumos e strugurele acesta!" dumneata îi răspunzi: „Da, dar cît e de scîrbos după ce-l mesteci în gură şi-l digeri în stomac!" Ce rost au asemenea vorbe? Doar nu spui nimic nou şi... în general, ai un fel ciudat de a judeca lucrurile!

Laevski ştia că von Koren nu-l putea suferi, şi de aceea îi era frică de el. In faţa lui se simţea atît de stingherit, de parcă cineva străin îi stătea mereu la spate. Aşa că, fără să-i răspundă, se trase mai la o parte, şi iarăşi îi păru rău că venise acolo.

— Domnilor, ia fugiţi după nişte vreascuri să aprindem focul! porunci Samoilenko.

Toţi se risipiră care încotro, rămînînd pe loc numai Kirilin, Acimianov şi Nikodim Alexandrîci. Kerbalai aduse scaune, aşternu pe iarbă un covor şi aşeză pe el cîteva sticle cu vin. Comisarul Kirilin, un bărbat înalt şi arătos, care-şi purta mantaua peste veston pe orice vreme, aducea prin ţinuta lui de om încrezut, prin mersul impunător şi prin glasul adînc şi uşor răguşit cu tinerii poliţai provinciali. Avea un aer trist şi adormit, de parcă îl trezise cineva din somn, chiar atunci, fără voia lui.

— Ce-ai adus aici, dobitocule? îl întrebă el pe Kerbalai, articulînd rar fiecare cuvînt. Am poruncit vin

de Kvarela, şi tu ce-ai adus, tătar afurisit? Hai? Ce-ai adus?

— Egor Alexeici, avem vin destul, interveni Nikodim Alexandrîci, politicos şi timid.

— Cum?... Se poate, dar vreau să contribui şi eu cu vinul meu. Din moment ce am venit la picnic, cred că am dreptul să aduc partea mea de contribuţie. Da, aşa cred!... Adă zece sticle de Kvarela!

— Dar de ce aşa de mult? se miră Nikodim Alexandrîci, care ştia că Kirilin nu prea avea bani.

— Adă douăzeci de sticle! Treizeci! strigă Kirilin.

— Nu-i nimic, lasă să aducă, şopti Acimianov la urechea lui Nikodim Alexandrîci. Eu plătesc.

Nadejda Fiodorovna era foarte bine dispusă, veselă şi vioaie. Îi venea să sară, să rîdă, să ţipe, să provoace, să cocheteze. În rochia ei ieftină de stambă cu buline albastre, cu pantofiorii roşii în picioare şi cu aceeaşi pălărie de pai, se simţea mică, modestă, uşoară şi diafană, ca un fluture. Se repezi pe podeţul cel şubred şi se uită cîteva clipe în apă, ca să ameţească, apoi ţipă şi, rîzînd în hohote, alergă pe malul celălalt, spre coşer, convinsă că toţi bărbaţii o admiră, chiar şi Kerbalai. Iar cînd în umbra înserării ce se lăsa în grabă copacii se făcură una cu munţii, caii una cu trăsurile, iar la ferestrele cîrciumii sclipiră luminiţe, Nadejda Fiodorovna o luă pe cărăruia ce şerpuia printre bolovani şi tufişuri sălbatice, urcă în sus pe munte şi se aşeză pe o piatră. Jos, focul se şi aprinsese. Cu mînecile suflecate diaconul trebăluia pe lîngă flăcări, aruncînd vreascuri şi mestecînd în cazan cu o lingură legată de un băţ. Şi umbra lui neagră şi nesfîrşită se învîrtea ca o rază în jurul rugului. Cu faţa roşie-arămie, Samoilenko se agita pe lîngă foc şi ţipa furios, de parcă se pomenea în bucătărie la el:

— Dar unde-i sarea, domnilor? Nu cumva aţi uitat să luaţi sare? Ce-mi staţi aşa ca nişte moşieri? Numai eu să am grijă de toate?

Laevski şi Nikodim Alexandrîci se aşezaseră unul lîngă altul pe trunchiul copacului doborît şi se uitau îngînduraţi la flăcări. În vremea asta, Maria Kon-

stantinovna, Katia şi Kostea scoteau din panere farfuriile şi ceştile de ceai, iar von Koren, cu mîinile încrucişate pe piept şi cu un picior pe o piatră, stătea pe mal, chiar lîngă apă, şi se gîndea. Petele roşii, pe care le arunca focul, se amestecau cu umbrele, se lungeau la pămînt de lîngă făpturile negre ale oamenilor şi tremurau pe stînci, pe copaci, pe podeţ, pe coşer. Malul din partea cealaltă, mic, drept şi mîncat de ape, era viu luminat şi se răsfrîngea, tremurînd, în pîrău. Dar torentul năvalnic şi clocotitor rupea în bucăţi imaginea răsfrîntă.

Diaconul se îndreptă spre mal, să aducă peştele pe care-l curăţa şi-l spăla Kerbalai. Se opri însă la jumătatea drumului şi se uită în jurul lui.

„Doamne, cît e de frumos! îşi zise el. La drept vorbind, nu-s decît oameni, stînci, un foc, umbrele înserării, un copac doborît şi nimic altceva. Şi totuşi, cît e de frumos!“

Pe malul celălalt, lîngă coşer, se iviră cîţiva necunoscuţi. Din pricina că lumina focului pîlpîia, iar vîntul ducea fumul într-acolo, era greu să desluşeşti dintr-odată cine erau străinii. Îi vedeai, doar, bucată cu bucată : cînd o căciulă miţoasă şi o barbă căruntă, cînd o cămaşă albastră, cînd nişte zdrenţe, atîrnînd de la umeri pînă la genunchi şi un pumnal de-a curmezişul pieptului, sau un obraz tînăr şi măsliniu, cu sprîncene atît de negre, de dese şi de aspre, de parcă erau trase cu cărbunele. Cinci dintre străini se aşezară roată la pămînt, iar ceilalţi cinci intrară în coşer. Unul din ei se opri în uşă, cu spatele spre foc, şi punîndu-şi mîinile în şold, începu să povestească ceva. Fără îndoială că ceea ce povestea el era cît se poate de interesant, deoarece atunci cînd Samoilenko mai aruncă pe jăratic un braţ de vreascuri şi focul, aprinzîndu-se, împroşcă scîntei, luminînd din plin coşerul, în pragul uşii se văzură două chipuri liniştite, ascultînd amîndouă cu adîncă luare-aminte, iar cei care stăteau roată la pămînt îşi întorseseră capetele şi ascultau şi ei, cu aceeaşi atenţie. Puţin după asta, cei de jos începură să cînte încet şi tărăgănat o melodie, care aducea cu o cîntare bisericească din postul

mare. In timp ce-i asculta, diaconul îşi închipuia cum o să fie el peste zece ani, cînd s-o întoarce din expediţie. Iată-l, tînăr călugăr-misionar, autor vestit şi cu trecut ilustru. Iată-l ridicat la rangul de arhimandrit, apoi la cel de arhiereu. Se văzu apoi oficiind sfînta liturghie în catedrală : cu mitra de aur pe cap şi cu engolpionul pe piept, iese în amvon şi, binecuvîntînd norodul cu dicherul şi cu tricherul, cuvintează :

„Doamne Dumnezeule, cată din cer şi vezi via aceasta pe care am sădit-o dreapta ta, şi o desăvîrşeşte pe ea.“ Iar copiii, îi dau răspunsul cu glasurile lor de heruvimi : „Sfinte Dumnezeule“...

— Unde-i peştele, diacone ? se auzi glasul lui Samoilenko.

După ce se întoarse la foc, diaconului i se păru că vede o procesiune religioasă înaintînd pe un drum prăfuit pe o zi dogorîtoare de iulie. In frunte, cîţiva mujici duc prapurii — icoanele le poartă femeile şi fetele — în urma lor vine corul băieţilor şi dascălul, legat la falcă şi cu părul plin de paie. Vin apoi pe rînd : el, diaconul, apoi preotul cu potcap pe cap şi cu crucea în mînă, iar după preot norodul de mujici, femei şi copii. Tot acolo, în mulţime, merg preoteasa şi diaconiţa, legate la cap cu basmale. Corul cîntă, plodurile urlă, prepeliţele ţipă, ciocîrlia se întrece în triluri... Iată : procesiunea s-a oprit şi preotul stropeşte turma credincioşilor cu aghiazmă... Pleacă apoi mai departe, dar iarăşi se opresc. De data asta cad în genunchi, implorînd cerul să le trimită ploaie. Pe urmă vine obişnuita gustare, discuţiile...

„Nu-i rău nici aşa...“ îşi zise diaconul.

VII

Kirilin şi Acimianov începură să urce cărăruia. Acimianov rămase în urmă, apoi se opri, iar Kirilin se apropie de Nadejda Fiodorovna.

— Bună seara ! zise el, ducîndu-şi mîna la cozoroc.

— Bună seara.

— Va să zică aşa... făcu Kirilin pe gînduri, cu ochii ridicaţi spre cer.

— Ce înseamnă „aşa“?... îl întrebă Nadejda Fiodorovna după o tăcere. Observase că Acimianov îi urmărea cu ochii.

— Va să zică, începu comisarul rar, dragostea noastră s-a ofilit, ca să zic aşa, înainte de a înflori. Ce părere ai? Poate că e o simplă cochetărie din partea dumitale, sau poate că mă iei drept un şnapan, cu care te poţi purta cum îţi vine la socoteală?

— Nu, a fost o neînţelegere... Lasă-mă în pace! îi răspunse aspru Nadejda Fiodorovna, uitîndu-se la el cu frică în seara aceea minunată şi fermecătoare şi întrebîndu-se, nedumerită: oare e adevărat că a fost o clipă cînd omul acesta i-a plăcut şi i s-a dat?

— Aşa!... repetă Kirilin. Tăcu cîtva timp, se gîndi, apoi zise: Bun, atunci să aşteptăm să fii mai bine dispusă... Deocamdată însă îndrăznesc să te asigur că sînt un om cumsecade şi că nu permit nimănui să pună la îndoială acest lucru. Eu nu sînt o jucărie! Adieu!

Îşi duse mîna la cozoroc şi se depărtă, luînd-o printre tufişuri. Puţin după aceea se apropie Acimianov, cu paşi nehotărîţi.

— Frumoasă seară! începu el cu un uşor accent armenesc.

Acimianov era tînăr, arătos, se îmbrăca după ultima modă şi avea o ţinută rezervată, de om bine crescut. Cu toate acestea, Nadejda Fiodorovna nu-l putea suferi pentru că-i datora tatălui său trei sute de ruble. Apoi, nu-i făcea plăcere nici faptul că la picnicul lor fusese invitat un băcan, care, pe deasupra, venea s-o ţină de vorbă tocmai în seara aceea, cînd îşi simţea sufletul mai pur ca oricînd.

— În general, picnicul e reuşit, urmă Acimianov, după o scurtă tăcere.

— Da, încuviinţă Nadejda Fiodorovna şi, ca şi cînd atunci şi-ar fi adus aminte de datoria ei, zise ca din treacăt: Te rog să le spui celor de la magazin că

zilele astea o să treacă Ivan Andreici să achite cele trei sute de ruble... sau nu mai știu bine cît.

— Sînt dispus să vă mai ofer încă trei sute, numai să nu ne mai amintiți de această datorie. E din cale-afară de prozaic!

Nadejda Fiodorovna începu să rîdă. Îi trecu prin minte un gînd năstrușnic: că, dacă ar fi imorală și ar vrea, ar scăpa imediat de datorie. Ce-ar fi, la urma urmei, dacă i-ar suci capul tînărului acestuia prostuț și frumos? În definitiv ar fi ridicol, absurd și crud... Și deodată îi veni gust să-l zăpăcească, să-l despoaie, să-l părăsească și apoi să vadă ce o ieși din toate astea...

— Permiteți-mi să vă dau un sfat, începu Acimianov cu sfială. Vă rog să vă păziți de Kirilin. Peste tot pe unde poate, spune pe socoteala dumneavoastră niște lucruri înspăimîntătoare.

— Puțin îmi pasă de ce spun proștii despre mine! îi răspunse Nadejda Fiodorovna cu răceală. Dar, cuprinsă de neliniște, gîndul cel năstrușnic de a cocheta cu tînărul și frumosul Acimianov își pierdu deodată tot farmecul.

— Trebuie să coborîm, urmă ea. Ne cheamă.

Cînd ajunseră în vale, ciorba de pește era gata și chiar atunci se turna prin farfurii. Începură cu toții să mănînce, cu aerul acela solemn și cucernic, pe care oamenii nu și-l iau decît la picnicuri. Găseau că era deosebit de gustoasă și că niciodată nu mîncaseră ceva mai bun acasă la ei. Cum se întîmplă de obicei la toate picnicurile, în grămada de șervete, de pachete, de hîrtii unsuroase și inutile purtate de vînt, nimeni nu mai știa care era paharul lui și unde-i era pîinea. Unii vărsau vin pe covor sau pe brațe, alții răsturnau sarea, iar în vremea asta întunericul din jur sporea, focul nu mai ardea atît de viu și tuturora le era prea lene ca să se ridice și să-l mai atîțe cu vreascuri. Băuseră toți, fără excepție, chiar și Katiei și lui Kostea li se dăduse cîte o jumătate de pahar de vin. Nadejda Fiodorovna băuse întîi un pahar, apoi încă unul, se ameți și uitase cu totul de existența lui Kirilin.

— Minunat picnic şi încîntătoare seară ! zise Laevski, pe care vinul îl înveselise. Cu toate astea, aş prefera o iarnă, şi încă o iarnă vîrtoasă. „Guleru-i de biber, plin de promoroacă, alb e ca argintul..."

— Fiecare cu gustul lui, îi răspunse von Koren.

Laevski se simţi stînjenit : din spate îl dogorea focul, din faţă duşmănia lui von Koren. Dispreţul acestui om inteligent şi cumsecade, care avea fără îndoială motive temeinice, îl umilea şi-l dezarma. Şi, pentru că nu era în stare să i se împotrivească, îi răspunse, linguşitor :

— Imi place grozav natura şi regret că nu-s şi eu naturalist. Te rog să crezi că te invidiez.

— In ce mă priveşte, eu nici nu regret şi nici nu te invidiez, zise Nadejda Fiodorovna. Dimpotrivă, nu înţeleg de loc cum poate cineva să-şi bată capul şi încă serios, cu tot soiul de gîze şi de gîngănii, în timp ce poporul trece prin atîtea suferinţe.

Laevski era de aceeaşi părere. Cu totul străin de ştiinţele naturale, nu se putea împăca niciodată nici cu tonul autoritar, şi nici cu acea expresie de adîncă cugetare a oamenilor pe care-i interesau antenele furnicilor şi lăbuţele gîndacilor. Şi totdeauna îi fusese necaz că, bazîndu-se pe antene, pe lăbuţe şi pe nu ştiu ce protoplasmă (şi-o închipuia ca pe un fel de stridie) oamenii aceştia încercau să rezolve probleme, care cuprindeau originea şi viaţa omului. Dar vorbele Nadejdei Fiodorovna sunau fals şi numai ca s-o contrazică, adăugă :

— Miezul problemei nu e în gîngănii, ci în deducţii...

VIII

Abia tîrziu, după ora zece, începură să se urce în trăsuri ca să plece spre casă. Toţi se aşezaseră, afară de Nadejda Fiodorovna şi de Acimianov, care, luîndu-se la întrecere, se fugăreau pe malul celălalt al pîrăului şi se prăpădeau de rîs.

— Dar haideţi odată, domnilor! îi strigă Samoilenko.

— Era mai bine să nu le fi dat cucoanelor vin, zise încet von Koren.

Obosit de petrecere, de dispreţul lui von Koren şi de propriile lui gînduri, Laevski se grăbi să iasă înaintea Nadejdei Fiodorovna. Iar curînd ea — veselă, fericită, uşoară ca un fulg, răsuflînd din greu şi rîzînd în triluri — îi luă amîndouă mîinile şi-şi lăsă capul pe pieptul lui. Laevski se trase un pas îndărăt şi-i zise aspru:

— Te porţi ca o... cocotă!

Ieşirea aceasta fusese atît de grosolană, încît pînă şi lui i se făcu milă de ea. Pe chipul lui furios şi obosit, Nadejda Fiodorovna văzu şi ură, şi milă, şi necaz împotriva lui însuşi. Şi deodată îşi pierdu tot cumpătul. Îşi dădu seama că întrecuse măsura, că avusese o purtare într-adevăr nerușinată şi, văzîndu-se aşa cum era, grasă, greoaie şi vulgară, ba pe deasupra şi ameţită de vin, se urcă amărîtă în prima trăsură liberă, împreună cu Acimianov. Ceilalţi se urcară în felul următor: Laevski cu Kirilin, zoologul cu Samoilenko, iar diaconul cu cucoanele. Şi caravana plecă spre oraş.

— Vezi, ăştia-s macacii noştri!... începu von Koren, înfăşurîndu-se în mantaua de ploaie şi închizînd ochii. Ai auzit-o pe dumneaei cum spunea că nu înţelege să se ocupe de gîze şi de gîngănii, în timp ce poporul se zbate în suferinţă? Aşa ne judecă toţi macacii. Ce vrei, oameni vicleni, neam de robi, care de zeci de generaţii trăiesc sub ameninţarea cnutului şi a pumnului! Macacii tremură, se umilesc şi aprind tămîie numai în faţa celor care-i asupresc. Dar lasă-i să trăiască în libertate, să nu mai aibă cine-i lua de guler — şi ai să vezi cum prind la glas şi cum îşi iau nasul la purtare! Ai observat ce aer arogant arborează cînd vizitează expoziţiile de pictură sau muzeele, cînd sînt la teatru sau cînd vorbesc despre ştiinţă? Se înfurie, se zburlesc, şi încep să înjure şi să critice... Să critice, neapărat! Tot apucătură de rob e şi asta. Nu ştiu dacă ai observat că macacii îi bat-

jocoresc pe liberii profesionişti mai rău decît pe pungaşi, şi asta pentru că trei sferturi din societatea noastră e alcătuită din robi, din macaci de felul acestora. Incă nu s-a pomenit ca un rob să-ţi întindă mîna şi să-ţi mulţumească cinstit pentru faptul că munceşti.

— Nu înţeleg, omule, ce vrei? îi răspunse Samoilenko, căscînd. A încercat şi ea, săraca, să discute cu tine despre lucruri mai superioare, iar tu, gata: te şi grăbeşti să i-o iei în nume de rău! Eşti supărat Dumnezeu ştie de ce pe Laevski, deci, prin tangentă, şi pe ea. Şi dacă stai şi te gîndeşti, e o femeie minunată!

— Ce tot spui? Nu-i decît o întreţinută destrăbălată şi vulgară. Ascultă, Alexandr Davidîci, cînd ţi se întîmplă să întîlneşti cîte o femeie de rînd care nici nu-i uşă de biserică, nici nu face nimic, ci se ţine numai de hi-hi-hi şi ha-ha-ha, nu-i spui — du-te de munceşte? Atunci de ce n-ai curajul acum să mărturiseşti adevărul, de parcă ţi-e frică? Numai pentru că Nadejda Fiodorovna e întreţinuta unui funcţionar, şi nu a unui marinar?

— Ce vrei să fac? se înfurie Samoilenko. S-o bat, sau ce?

— Să nu încurajezi viciul. Noi nu sîntem deprinşi să blamăm viciul pe faţă, ci numai pe din dos, iar asta şi cu nimic fac tot nimic! Eu sînt zoolog, sau sociolog, ceea ce e cam acelaşi lucru, iar tu eşti doctor. Societatea are încredere în noi, şi eu afirm că e de datoria noastră să-i arătăm cît de primejdioasă e, pentru generaţia de astăzi ca şi pentru cele viitoare, existenţa unor femei ca Nadejda Ivanovna.

— Fiodorovna, îl îndreptă Samoilenko. Şi ce ar trebui, mă rog, să facă societatea?

— Societatea? O priveşte! După mine însă, calea cea mai dreaptă şi mai sigură ar fi să procedeze *manu militari*[1]. Femeia de care vorbeam să fie expediată cu forţa la bărbatul ei, iar dacă el n-ar vrea s-o mai reprimească, să fie trimisă la muncă silnică, sau la vreo casă de corecţie!

---

[1] Prin forţă militară (lat.) (n. t.).

— Eh !... oftă Samoilenko. Tăcu un timp, apoi întrebă, în șoaptă : Mai zilele trecute îmi spuneai că oamenii de teapa lui Laevski trebuie lichidați... Aș vrea să știu, dacă... să zicem, statul sau societatea ți-ar încredința dumitale sarcina aceasta, ai... ai fi în stare s-o îndeplinești ?

— Te asigur că nu mi-ar tremura mîna.

IX

Ajungînd acasă, Laevski și Nadejda Fiodorovna intrară în odăile lor întunecate, triste și pline de zăduf. Tăceau amîndoi. Laevski aprinse lumînarea, iar Nadejda Fiodorovna se așeză și, fără să-și scoată paltonul și pălăria, își opri asupra lui ochii triști și vinovați.

Laevski înțelese că Nadejda Fiodorovna aștepta de la el oarecare explicații, dar el n-avea chef de așa ceva. Mai întîi, că ar fi fost inutil și obositor, și apoi, își simțea sufletul greu că nu se putuse stăpîni și fusese necuviincios cu ea. Intîmplător, dădu peste scrisoarea pe care o purta în buzunar și pe care în fiecare zi voia să i-o citească, și se gîndi că dacă i-ar arăta-o acum, i-ar abate gîndurile în altă parte.

„E și timpul să lămurim odată raporturile dintre noi, își zise el. Îi dau scrisoarea, fie ce-o fi."

Scoase plicul și i-l întinse.

— Citește. Te privește pe tine.

Și, zicînd așa, trecu în biroul lui și se culcă pe divan, fără să aprindă lumînarea și fără să-și pună măcar perna sub cap. Nadejda Fiodorovna citi scrisoarea, și deodată i se păru că tavanul se lăsa în jos, iar zidurile începeau să se strîngă în jurul ei. O cuprinse spaima și simți că se înăbușă acolo, învăluită de întuneric. Făcu repede semnul crucii de trei ori, îngăimînd :

— Dumnezeu să-l odihnească... Dumnezeu să-l odihnească...

Și izbucni în plîns.

— Vanea ! strigă ea. Ivan Andreici !

Dar nimeni nu-i răspunse. Crezînd că Laevski intrase din nou în odaie şi stătea la spatele scaunului ei, Nadejda Fiodorovna scîncea ca un copil şi repeta :

— De ce nu mi-ai spus mai înainte că a murit ? N-aş fi mers la picnic, n-aş fi rîs atîta... Bărbaţii mi-au spus tot felul de grosolănii. Doamne, ce păcat ! Ce mare păcat ! Scapă-mă, Vanea, scapă-mă... Mi-am pierdut minţile... Sînt pierdută...

Laevski o auzea scîncind. Nu mai putea de căldură şi inima îi bătea cu putere. Apăsat de plictiseală, se ridică, rămase cîteva clipe în mijlocul odăii, pipăi pe întuneric fotoliul de lîngă birou şi se aşeză.

„Curată puşcărie... îşi zise el. Trebuie să plec... Nu mai pot !“...

Era prea tîrziu ca să se mai ducă la cărţi, iar în oraş nu erau restaurante. Se culcă din nou şi îşi astupă urechile, să n-o mai audă plîngînd — cînd deodată îşi aduse aminte că ar putea să se ducă la Samoilenko. Ca să nu treacă prin odaia Nadejdei Fiodorovna, sări peste fereastră în grădiniţă, apoi peste gard şi o luă de-a lungul străzii. Era întuneric. Chiar atunci sosise un vapor. Judecînd după luminile lui nenumărate, trebuie să fi fost un vas mare, de călători... Se auzi huruind lanţul ancorei. O luminiţă roşie înainta grăbită dinspre ţărm înspre vapor : era şalupa vămii.

„Călătorii îşi dorm liniştiţi somnul în cabine...“ se gîndi Laevski, invidiind odihna altora.

La Samoilenko ferestrele erau deschise. Laevski se uită pe o fereastră, apoi pe cealaltă. Peste tot era întuneric şi linişte.

— Alexandr Davidîci, dormi ? strigă el. Alexandr Davidîci !

Se auzi o tuse, urmată de un strigăt îngrijorat :

— Cine-i acolo ? Pe cine naiba cauţi ?

— Eu sînt, Alexandr Davidîci. Iartă-mă.

Nu trecu mult şi se deschise uşa unei odăi din fund. Lumina dulce a unei candele pîlpîi şi în prag apăru uriaşul Samoilenko, alb tot şi cu o bonetă de noapte, tot albă, pe cap.

— Ce-i cu tine? întrebă el buimac de somn, răsuflînd din greu şi scărpinîndu-se. Aşteaptă că-ţi deschid îndată.

— Nu te mai osteni, că intru pe fereastră...

Laevski sări pe fereastră, se apropie de Samoilenko şi-l apucă de mînă.

— Alexandr Davidîci, începu el cu glas tremurător, scapă-mă! Te rog, te implor de toţi dumnezeii, încearcă să mă înţelegi! Am ajuns la limita suferinţei. Dacă mai ţine aşa o zi sau două, mă spînzur, aşa cum ai spînzura un... un cîine!

— Stai puţin... În definitiv, ce vrei să spui?

— Aprinde o lumînare.

— Doamne, Dumnezeule... oftă Samoilenko, aprinzînd lumînarea. Doamne, Dumnezeule! Doamne, Dumnezeule... Dar e unu trecute, frate!

— Iartă-mă, dar n-am putut să stau acasă, zise Laevski, simţind o mare uşurare în suflet atît din pricină că era lumină, cît şi pentru că se afla lîngă Samoilenko. Alexandr Davidîci, tu eşti prietenul meu cel mai bun, singurul meu prieten... Toată nădejdea mi-e la tine. Vrei nu vrei, scapă-mă, pentru numele lui Dumnezeu! Trebuie să plec de aici cu orice preţ. Împrumută-mă cu ceva bani!

— Ei, Doamne, Doamne!... oftă iarăşi Samoilenko, scărpinîndu-se. Tocmai aţipisem, cînd aud deodată sirena, pesemne că a sosit vreun vapor, pe urmă tu... Cît ai nevoie?

— Cel puţin trei sute de ruble. Trebuie să-i las ei o sută, iar de două am nevoie eu, pentru drum... Îţi mai sînt dator vreo patru sute, dar o să ţi le trimit toate o dată... toate...

Samoilenko îşi prinse amîndoi favoriţii într-o singură mînă, îşi desfăcu picioarele şi se adînci în gînduri.

— Aşa... mormăi el. Trei sute... Da... Dar eu n-am atîţia bani. Trebuie să împrumut de la cineva.

— Împrumută, pentru Dumnezeu! strigă Laevski, văzînd că Samoilenko voia să-i dea bani şi că o să-i dea neapărat. Împrumută! Cît despre mine, poţi să fii liniştit, că ţi-i dau înapoi. Cum ajung la Peters-

burg, cum ți-i trimit. N-avea nici o grijă. Știi ce, Sașa? urmă el, prinzînd curaj. Hai să bem cîte un pahar cu vin!

— Bine... Hai.

Și trecură amîndoi în sufragerie.

— Dar cu Nadejda Fiodorovna cum rămîne? îl întrebă Samoilenko, punînd pe masă trei sticle cu vin și o farfurie cu piersici. Ai de gînd s-o lași aici?

— O să aranjez, o să aranjez eu totul... zise Laevski, simțind cum i se umple sufletul de o bucurie neașteptată. Mai tîrziu o să-i trimit și ei bani, să vină la mine... Și atunci o să lămurim raporturile dintre noi. In sănătatea ta, prietene.

— Stai puțin! îl opri Samoilenko. Bea întîi din ăsta... E din via mea. Celălalt e din via lui Navaridze, iar celălalt dintr-a lui Ahatulov... Gustă din fiecare și să-mi spui cinstit... al meu e cam acrișor, nu? Ce zici?

— Da, Alexandr Davidîci, îți mulțumesc, m-ai liniștit... Mă simt alt om.

— E acrișor?

— Naiba-l știe, că eu nu-mi dau seama. Tu însă ești un om admirabil, un om extraordinar!

Uitîndu-se la fața lui palidă, agitată și totuși blîndă, Samoilenko își aduse aminte de von Koren, care spunea că asemenea oameni ar trebui exterminați. Și Laevski i se păru un copil firav și fără apărare, pe care oricine l-ar putea obijdui și distruge.

— Nu uita, cînd ajungi, să te împaci cu maică-ta, îl sfătui Samoilenko. Nu-i bine să fiți certați!

— Da, nici vorbă!

Tăcură cîtva timp. După ce dădură gata cea dintîi sticlă, Samoilenko zise:

— Ar fi bine, de asemenea, să te împaci și cu von Koren. Amîndoi sînteți dintre oamenii cei mai inteligenți și mai cumsecade și totuși vă uitați unul la altul ca lupii.

— Intr-adevăr, von Koren e unul din oamenii cei mai inteligenți și mai cumsecade, încuviință Laevski. Ar fi fost în stare acum să laude și să ierte pe toată lumea. E un om minunat, nu zic, dar eu nu mă pot înțelege cu el. Nu! Sîntem două firi cu totul deosebite.

Eu sînt un bleg, un om slab de înger, supus, capabil chiar să-i întind mîna la un moment dat... Dar sînt sigur că el mi-ar întoarce spatele... și încă cu ce dispreț!

Laevski mai bău o gură de vin, se plimbă de la un colț la altul și, oprindu-se în mijlocul odăii, urmă:

— Eu unul, îl înțeleg foarte bine pe von Koren. Are firea omului hotărît, puternic, tiranic. L-ai auzit, cred, cum vorbește mereu despre expediție. Să știi că nu-s vorbe goale. Omul acesta simte nevoia pustiului, a nopților cu lună... De jur împrejur, în corturi sau sub cerul liber, dorm oamenii lui: cazaci, călăuze, purtători de poveri, doctorul, preotul — toți flămînzi și bolnavi, istoviți de marșurile nesfîrșite. Numai el nu doarme, ci stă, ca Stanley, pe un scăunel și se crede regele pustiului și stăpînul tuturor oamenilor acelora. Fără să știe singur încotro se îndreaptă, merge totuși înainte. Oamenii lui gem și mor unul după altul, iar el înaintează, înaintează mereu... In cele din urmă moare și el ca și ceilalți, rămînînd totuși stăpînul și regele pustiului, deoarece crucea de pe mormîntul lui, înălțîndu-se deasupra deșertului, caravanele or s-o vadă de la treizeci sau patruzeci de mile depărtare. Imi pare rău că omul acesta nu s-a făcut militar. Ar fi ajuns un genial conducător de oști. Ar fi fost în stare să-și înece cavaleria în rîu ca să facă pod din cadavre. Iar în război, un act de îndrăzneală ca acesta e mai important decît toată tactica și decît toate fortificațiile! O, eu îl înțeleg! Dar spune-mi, te rog, de ce se tot vîntură pe aici? Ce caută, ce vrea?

— Cercetează fauna mării.

— Nu, frate, nu! răspunse Laevski. Un savant care trecea pe aici îmi spunea mai dăunăzi, pe vapor, că Marea Neagră e săracă în faună și că nu există viață organică în adîncurile ei din pricina excesului de hidrogen sulfurat. Toți zoologii mai de seamă fac studii în stațiunile biologice de la Neapole sau din Villefranche. Dar von Koren, fire independentă, e încăpățînat: cercetează Marea Neagră, pentru că aici nu mai cercetează nimeni. A rupt orice legătură cu universitatea și nu mai vrea să știe nici de oamenii

de știință, nici de colegii lui, pentru că înainte de toate e tiran și numai după aceea zoolog. Și să știi că o să ajungă să facă minuni. De altfel, de pe acum se gîndește că atunci cînd s-o întoarce din expediție, o să stîrpească intriga și mediocritatea din universități și o să le arate el tuturor oamenilor de știință ce poate! Autoritatea e tot atît de necesară în știință, ca și în război. Și iată că e a doua vară de cînd s-a instalat în tîrgușorul ăsta puturos, numai pentru că e mai bine să fii fruntaș în sălaș, decît codaș la oraș! Aici, e vultur, e rege: ține în frîu pe toată lumea și toată lumea îi simte autoritatea. Se amestecă în treburile altora, mereu are nevoie de cîte ceva, pe toți îi strînge în chingi și toți îi știu de frică. Eu am făcut ce am făcut și am reușit să scap din ghearele lui. El și-a dat seama de asta și de aceea nu mă poate suferi. Nu cumva ți-a spus că ar trebui să mi se facă de petrecanie sau să mă trimită la munc:ile obștești?

— Ba da, începu să rîdă Samoilenko.

Laevski rîse și el și mai dădu de dușcă un pahar cu vin.

— Și idealurile lui sînt tot tiranice, urmă el rîzînd înainte și mușcînd dintr-o piersică. Cînd muncesc pentru binele obștesc, muritorii de rînd se gîndesc la aproapele lor: la mine, la tine, într-un cuvînt la om. Pentru von Koren însă, oamenii nu-s decît niște căței, niște nimicuri, ceva prea neînsemnat ca să poată fi scopul vieții lui. Nici munca lui de astăzi, nici expediția care-l așteaptă și în care o să-și frîngă gîtul, el nu le închină iubirii pentru aproapele lui, ci unor idei abstracte, ca omenirea, generațiile viitoare, specia umană ideală etc. Luptă pentru ameliorarea speciei umane, și totuși ne consideră ca fiind niște robi, carne de tun sau animale de tracțiune... Pe unii i-ar extermina sau i-ar băga la ocnă, pe alții i-ar încătușa în disciplină, i-ar sili, ca și Arakceev, să se culce la pămînt și să se ridice în bătăile tobei, ar tocmi eunuci să le păzească castitatea și moralitatea și ar porunci să se tragă în oricine ar încerca să evadeze din cercul moralei lui

strîmte și conservatoare. Și toate acestea, în numele ameliorării speciei umane... Dar ce este specia umană ? O iluzie, un miraj... În toate timpurile, tiranii s-au hrănit cu iluzii. Eu, frate, îl înțeleg cît se poate de bine. Îl prețuiesc și nu-i tăgăduiesc valoarea. Pe umerii unor oameni ca dînsul se sprijină lumea și dacă universul ar fi lăsat numai pe seama noastră, te asigur că în ciuda bunătății noastre și cu toate intențiile noastre bune, am face din el ce au făcut mușchii din tabloul ăsta ! Pe cinstea mea !

Laevski se așează lîngă Samoilenko și urmă, cu un sincer entuziasm.

— Eu sînt o nulitate, un om de nimic, un decăzut ! Aerul pe care-l respir e vinul, e dragostea... Într-un cuvînt, viața de pînă acum mi-am cumpărat-o cu prețul minciunii, a lenei și al lașității. N-am făcut decît să-i înșel și pe ceilalți și să mă înșel și pe mine însumi, am suferit din pricina asta, însă suferința mea a fost ieftină și vulgară. Mă închin cu sfială în fața urii lui von Koren, deoarece sînt momente cînd singur mă urăsc și mă disprețuiesc.

Tulburat, Laevski măsură odaia în lung și în lat, apoi urmă :

— Sînt încîntat că-mi văd lipsurile și că mi le cunosc. Asta o să mă ajute să renasc și să fiu alt om. Dacă ai ști, dragul meu, cu cîtă nerăbdare și cu cîtă patimă aștept această renaștere ! Și îți jur că o să fiu alt om. O să fiu ! Nu știu dacă vinul mă împinge să vorbesc așa, sau dacă acesta e adevărul, dar am impresia că de multă vreme n-am trăit clipe mai senine și mai luminoase ca acestea pe care le trăiesc astăzi, aici la tine.

— Ar cam fi timpul să ne culcăm, frățioare... zise Samoilenko.

— Așa-i, ai dreptate... Iartă-mă. Plec chiar acum.

Și Laevski începu să se învîrte printre lucrurile din casă și pe lîngă ferestre, căutîndu-și șapca.

— Îți mulțumesc... îngăima el, oftînd. Îți mulțumesc... O mîngîiere și o vorbă bună sînt uneori mai mult decît o pomană. Mă simt alt om.

Își găsi șapca, dar se opri și se uită la Samoilenko cu un aer de vinovățic.

— Alexandr Davidîci! se rugă el.

— Ce este?

— Dă-mi voie, dragul meu, să rămîn și să dorm la tine.

— Cu plăcere... se poate?!

Laevski se culcă pe divan și-l mai ținu încă mult de vorbă pe doctor.

X

La vreo trei zile după picnic, Nadejda Fiodorovna se pomeni pe neașteptate cu Maria Konstantinovna, care, fără să-i dea bună ziua și fără să-și scoată pălăria, îi apucă amîndouă mîinile, i le strînse la piept și, foarte emoționată, începu:

— Draga mea, sînt și tulburată, și îndurerată. Bunul și simpaticul nostru doctor i-a spus ieri lui Nikodim Alexandrîci al meu că soțul dumitale a încetat din viață. Spune-mi draga mea... spune-mi, e adevărat?

— E adevărat, a murit, îi răspunse Nadejda Fiodorovna.

— O, dar e îngrozitor, îngrozitor, drăguță! Însă nu-i nimic, orice rău își are și partea lui bună. Soțul dumitale trebuie să fi fost un om minunat, un sfînt, și suflet ca al lui sînt mai necesare în cer decît pe pămînt.

Toate liniuțele și toate punctișoarele de pe obrazul Mariei Konstantinovna începură să tremure, de parcă-i tresăreau sub piele o mulțime de ace mărunte. Un zîmbet dulceag i se ivi la colțul buzelor și, gîfîind, urmă cu aprindere:

— Prin urmare, drăguță, iată-te liberă! De azi înainte poți să ții capul sus și să te uiți deschis în ochii oamenilor. Și Dumnezeu, și oamenii vor binecuvînta acum legătura dumitale cu Ivan Andreici. Minunat! Uite, tremur de emoție și crede-mă că nu găsesc cuvinte să-mi exprim bucuria! Să știi, dră-

guță, că eu te cunun!... Nikodim Alexandrîci și cu mine te iubim așa de mult, încît ai să ne dai voie să binecuvîntăm însoțirea voastră legiuită și curată. Cînd aveți de gînd să vă cununați?

— Să-ți spun drept, încă nu m-am gîndit la asta, îi răspunse Nadejda Fiodorovna, trăgîndu-și mîinile dintr-ale ei.

— Nu se poate, drăguță. Te-ai gîndit, te-ai gîndit!

— Iți jur că nu m-am gîndit, începu să rîdă Nadejda Fiodorovna. De ce să ne cununăm? Nu găsesc că ar fi numaidecît nevoie. O să trăim așa cum am trăit și pînă acum.

— Ce tot spui! se îngrozi Maria Konstantinovna. — Ce spui, pentru Dumnezeu!

— Nu cred că ne-am simți mai bine dacă ne-am cununa. Dimpotrivă, mai rău. Ne-am pierde libertatea.

— Ce spui, drăguță, ce spui! strigă Maria Konstantinovna, trăgîndu-se îndărăt și împreunîndu-și palmele. — Dar asta e curată extravaganță! — Vino-ți în fire! Potolește-te!

— Ce înseamnă asta, să mă potolesc? Nici nu știu încă bine ce e viața, și dumneata îmi spui să mă potolesc!

Nadejda Fiodorovna își aduse aminte că, într-adevăr, încă nu știa ce e viața. Nici nu terminase facultatea, și se măritase cu un bărbat pe care nu-l iubea. După aceea, se încurcase cu Laevski, lîngă care își petrecea viața aici, pe litoralul ăsta plictisitor și pustiu, nădăjduind o soartă mai bună. Cine poate să spună că asta e viață?

„Dar de cununat, tot ar trebui să mă cunun...“ își zise ea. Însă își aduse aminte de Kirilin și de Acimianov, se înroși și urmă:

— Nu, asta nu se poate. Chiar dacă Ivan Andreici m-ar ruga în genunchi, tot n-aș primi.

Cîteva clipe, Maria Konstantinovna rămase mută pe divan, tristă, gravă, cu privirea ațintită într-un singur punct. Apoi se ridică în picioare și zise cu răceală:

— Rămîi cu bine, drăguță. Și iartă-mă că te-am deranjat. Dar sînt datoare să-ți spun, cu toate că

nu-mi vine așa ușor, că începînd de astăzi consider definitiv rupte legăturile dintre noi, iar ușa casei mele îți va fi închisă, deși păstrez o adîncă stimă pentru Ivan Andreici.

Toate acestea le spuse cu un aer atît de solemn, încînt tonul impunător o impresionă chiar și pe ea. Fața începu să-i tremure din nou, luîndu-și iarăși expresia blîndă și dulceagă de mai înainte. Întinse amîndouă mîinile spre Nadejda Fiodorovna, care stătea stingherită și speriată în fața ei, și o rugă:

— Dă-mi voie, drăguță, să-ți fiu măcar cîteva clipe mamă sau soră mai mare... Vreau să-ți vorbesc deschis ca o adevărată mamă.

Nadejda Fiodorovna simți atîta căldură, atîta bucurie și atîta compătimire în vorbele Mariei Konstantinovna, de parcă într-adevăr mama ei înviase și stătea acum lîngă ea. Adînc emoționată, o îmbrățișă cu putere și își lăsă capul pe umărul ei, izbucnind amîndouă în plîns. Se așezară apoi pe canapea și plînseră cîtva timp cu sughițuri, fără să se uite una la alta și fără să poată articula măcar un singur cuvînt.

— Drăguța mea, copilul meu, începu în sfîrșit Maria Konstantinovna. Să știi că n-o să te cruț, că o să-ți pun în față tot adevărul, oricît ar fi el de crud.

— O, te rog, te rog!

— Trebuie să ai încredere în mine, drăguță. Nu uita că din toate doamnele din oraș, numai eu te-am primit oricînd în casa mea. Chiar de la început apariția dumitale m-a înspăimîntat — și totuși nu am fost capabilă să te disprețuiesc, cum au făcut celelalte. Am suferit pentru dragul și bunul nostru Ivan Andreici, așa cum aș fi suferit pentru băiatul meu. Bietul de el, tînăr, singur printre străini, fără experiență, fără putere, fără mamă... Doamne, cît am suferit pentru el, cît am suferit!... Bărbatul meu se împotrivea să facem cunoștință cu Ivan Andreici, dar eu am stăruit... și pînă la urmă l-am convins... Am început să-l primim în casa noastră pe Ivan Andreici și o dată cu el și pe dumneata, că altfel s-ar fi

simțit prost. Gîndește-te că eu am copii, o fată și un băiat... Cred că-ți dai seama: mintea unui copil e fragedă, iar inima lui neprihănită... Și în Sfînta Scriptură scrie: cel care va duce în ispită pe vreunul din pruncii aceștia... Așa că, primindu-te în casa mea, am tremurat pentru copiii mei. Doamne, numai cînd ai să fii și dumneata mamă ai să înțelegi frica mea! Și trebuie să-ți mai spun că toată lumea se mira că te primesc ca pe o... iartă-mă, ca pe o femeie cinstită. Îmi dădea să înțeleg că... bineînțeles... bîrfeli, presupuneri... Ca să spun drept, în adîncul sufletului te condamnam și eu, însă erai așa de nenorocită, așa de vrednică de compătimire, așa de extravagantă, încît nu mai puteam de mila dumitale.

— Bine, dar de ce? De ce — întrebă Nadejda Fiodorovna, tremurînd din tot trupul. Ce rău am făcut eu cuiva?

— Dumneata ești cea mai mare păcătoasă. Dumneata ai călcat jurămîntul pe care l-ai făcut soțului dumitale înaintea altarului. Ai scos din minți un tînăr încîntător, care, dacă nu te-ar fi întîlnit, și-ar fi ales o tovarășă de viață dintr-o familie bună, din lumea lui, s-ar fi cununat cu ea după lege și ar fi fost și el în rîndul oamenilor. Dumneata i-ai distrus tinerețea! Nu, drăguță, nu-mi spune, nu-mi spune nimic. Eu nu cred că bărbatul are vreo vină cînd greșim. Totdeauna vinovate sînt numai femeile. Bărbații sînt superficiali în viața de toate zilele, trăiesc mai mult cu mintea decît cu inima, sînt multe lucruri pe care nu le înțeleg, pe cînd femeia le înțelege pe toate. De altfel, totul depinde numai de femeie. Natura a înzestrat-o din belșug, de aceea cu atît mai mare e și răspunderea ei. O, drăguță, dacă în privința asta femeia ar fi mai proastă sau mai neputincioasă decît bărbatul, Dumnezeu nu i-ar fi încredințat sarcina de a educa băieții și fetele! Și pe urmă, drăguță, dumneata ai luat calea păcatului, uitînd cu totul de orice pudoare! Alta în locul dumitale s-ar fi ferit de oameni, ar fi stat închisă în odaie și n-ar fi văzut-o nimeni decît în casa Domnului: palidă, îmbrăcată toată în negru, cu fața scăldată în lacrimi... Și atunci fie-

care, cutremurat de trista privelişte, şi-ar fi zis: „Iată, Doamne, îngerul cel păcătos se întoarce iarăşi la tine...“ Dumneata însă n-ai ştiut ce înseamnă modestia. Ai dus o viaţă deschisă şi extravagantă, ca şi cînd ai fi fost mîndră de păcatul dumitale. Ai petrecut înainte, ai rîs. Şi, uitîndu-mă la dumneata, mă cutremuram de frică să nu cadă trăsnetul din ceruri pe casa noastră cînd erai acolo. Aşteaptă, nu vorbi, nu vorbi! strigă Maria Konstantinovna, văzînd că Nadejda Fiodorovna încerca să spună ceva. Ai încredere în mine, că eu n-o să te mint şi n-o să ascund de ochii sufletului dumitale nici cel mai mic lucru. Prin urmare, drăguţă, ascultă-mă... Dumnezeu îi înseamnă pe marii păcătoşi, şi te-a însemnat şi pe dumneata. Adu-ţi aminte ce înspăimîntătoare erau totdeauna rochiile dumitale!

Nadejda Fiodorovna, care avea cea mai bună părere despre rochiile ei, încetă să mai plîngă şi se uita nedumerită la Maria Konstantinovna.

— Da, înspăimîntătoare! urmă Maria Konstantinovna. După rafinamentul şi după coloritul împestriţat al toaletelor dumitale, oricine îşi putea face o idee despre purtarea pe care o aveai. Toată lumea rîdea pe înfundate cînd te vedea şi ridica din umeri, iau eu suferam, suferam mereu... Şi încă ceva, iartă-mă că ţi-o spun: dumneata eşti murdară. De cîte ori ne-am întîlnit la baie, m-am cutremurat. Rochia de pe deasupra mai era cum era, dar juponul, cămaşa... ce să-ţi spun, simt că-mi plesneşte obrazul de ruşine! Nici bietul Ivan Andreici nu e mai îngrijit: n-are cine să-i înnoade cravata ca lumea, iar după cămăşile şi cizmele lui, se vede bine că nu-i poartă nimeni de grijă. Afară de asta, e veşnic flămînd, drăguţul de el. Şi cum să nu fie, dacă n-are cine să vadă de samovar, de-o cafea? Aşa că nu e de mirare că o jumătate din leafă o lasă la pavilion. Ce să mai vorbim de casa dumitale? Să-ţi pui mîinile în cap, nu alta! La nimeni, în tot oraşul, nu vezi o muscă — iar la dumneata zboară roiuri! Toate farfuriile şi farfurioarele sînt murdărite de muşte. Uite, peste tot: pe ferestre, pe mese — praf,

înșuște moarte, pahare... Mă rog, ce caută paharele astea aici? Poftim, nici pînă la ora asta încă nu e strînsă masa! Iar în dormitorul dumitale, ți-e și rușine să intri. Peste tot numai rufe aruncate, pe pereți fel de fel de cauciucuri, un anumit vas în văzul lumii... Ei, drăguță! Bărbatul nu trebuie să știe nimic din toate astea, iar femeia să apară în fața lui curată ca un înger! Iaca eu, drăguță, mă scol în fiecare dimineață cu noaptea în cap și mă spăl pe obraz cu apă rece, să nu mă vadă cumva Nikodim Alexandrîci al meu cu fața umflată de somn...

— Astea-s fleacuri, zise Nadejda Fiodorovna, izbucnind în plîns. Și măcar dacă aș fi fericită! Dar sînt așa de nenorocită!

— Intr-adevăr, ești foarte nenorocită! oftă Maria Konstantinovna, abia stăpînindu-se să nu izbucnească și ea în plîns. Și să știi că pe viitor te așteaptă necazuri și mai mari: bătrînețe singuratică, boală, iar după aceea trebuie să dai socoteală în fața judecății de apoi... Numai cît mă gîndesc și mă apucă groaza! In clipa asta, soarta însăși îți întinde o mînă de ajutor, dar dumneata o respingi cu nesocotință. Cunună-te, drăguță, cunună-te cît mai repede!

— Da, trebuie, trebuie, îi răspunse Nadejda Fiodorovna. Și, cu toate astea, e cu neputință.

— De ce?

— E cu neputință! O, dacă ai ști...

Nadejda Fiodorovna era cît pe ce să-i povestească Mariei Konstantinovna și despre Kirilin, și despre întîlnirea ei de aseară, pe chei, cu tînărul și frumosul Acimianov, cînd îi venise ideea năstrușnică să scape de datoria ei de trei sute de ruble. Făcuse mare haz de întîmplarea aceea, dar cînd se întorsese acasă, tîrziu de tot, își dăduse seama că era o femeie definitiv pierdută, care se vindea pe bani. Singură nu știa cum se petrecuseră toate... Iar acum voia să jure în fața Mariei Konstantinovna că o să plătească negreșit datoria lui Acimianov. Dar plînsul nestăvilit și rușinea o împiedicau să vorbească.

— O să plec de aici, zise ea. Ivan Andreici poate să rămînă dacă vrea, eu însă plec.

— Unde?

— In Rusia.

— Și cu ce ai să trăiești acolo? Doar n-ai nimic.

— O să mă apuc de traduceri, sau... sau o să deschid o mică bibliotecă...

— Lasă fanteziile, drăguță! Pentru bibliotecă îți trebuie bani... Ei, acum plec, iar dumneata liniștește-te și mai gîndește-te și mîine să vii la mine, veselă și radioasă. Da, o să fie minunat! Haide, rămîi cu bine, îngerașule. Dă-mi voie să te sărut.

Maria Konstantinovna o sărută, îi făcu semnul crucii peste frunte și, călcînd ușor, ieși. Se întunecase și Olga aprinse lumina la bucătărie. Plîngînd înainte, Nadejda Fiodorovna intră în dormitor și se întinse pe pat. Deodată începură s-o scuture frigurile. Culcată cum era, se dezbrăcă, își aruncă rochia la picioare și se ghemui, colac, sub pătură. Îi era sete, dar n-avea cine să-i aducă un pahar cu apă.

— Da, o să-i plătesc datoria, își zicea în gînd și, în delir, i se părea că stătea la căpătîiul unei bolnave, în care se recunoștea pe ea însăși. O să i-o plătesc. Ar fi o prostie să creadă că am făcut-o pentru bani... O să plec și o să-i trimit banii de la Petersburg. La început o sută de ruble... pe urmă încă o sută... și încă o sută...

Cînd se întoarse Laevski, era tîrziu de tot.

— La început o sută... îi spuse Nadejda Fiodorovna, pe urmă încă o sută...

— Ar fi bine să iei chinină, zise el și se gîndi: „Mîine e miercuri, pleacă vaporul și eu nu pot pleca. Înseamnă că trebuie să mai stau în casa asta pînă sîmbătă...“

Nadejda Fiodorovna se ridică în genunchi.

— Nu cumva am spus ceva adineauri? întrebă ea cu zîmbetul pe buze, clipind din ochi din pricina luminării.

— Nu. Dar mîine dimineață trebuie să trimit după doctor. Haide, dormi.

Laevski își luă perna și se îndreptă spre ușă. De cînd se hotărîse să plece și s-o părăsească pe Nadejda Fiodorovna, prezența ei îi provoca un sentiment de

milă și de vinovăție. Mai mult : în fața ei se simțea parcă rușinat ca înaintea unui cal bătrîn sau bolnav pe care trebuie să-l omori. Se opri în prag și își întoarse ochii spre ea.

— Atunci, la picnic, ți-am spus vorbe grele. Eram nervos, iartă-mă, te rog.

După aceea trecu la el în birou, se culcă pe canapea și mult timp nu putu să închidă ochii.

A doua zi dimineața, cînd Samoilenko, îmbrăcat în haine de mare ținută, cu epoleți și cu decorații — era sărbătoare legală — ieșea din dormitorul Nadejdei Fiodorovna, după ce-i luase pulsul și-i cercetase limba, Laevski, care stătea în prag, îl întrebă îngrijorat :

— Ei, cum e ?

Pe fața lui se citea spaimă, neliniște și nădejde.

— Liniștește-te, nu-i nimic grav, îi răspunse Samoilenko. Friguri, ce să fie.

— Nu te-am întrebat asta, și Laevski se încruntă, nerăbdător. Ai făcut rost de bani ?

— Iartă-mă, sufletelule, zise Samoilenko în șoaptă, uitîndu-se jenat spre ușă. Iartă-mă, pentru Dumnezeu ! Nimeni n-are bani disponibili. Totuși, pînă una alta, am făcut rost de o sută zece ruble, adunînd cu țîrîita cîte cinci și cîte zece ! Dar am să încerc chiar astăzi să mai vorbesc cu cîte cineva. Ai puțină răbdare.

— Să știi însă că ultimul termen e sîmbătă, zise Laevski încet, tremurînd de nerăbdare. Te rog de toți sfinții : pînă sîmbătă ! Dacă nu plec sîmbătă, atunci nu mai am nevoie de nimic... de nimic. Nu înțeleg cum se poate ca un doctor să nu aibă bani.

— Doamne, facă-se voia ta ! șopti repede Samoilenko, forțîndu-și atît de tare glasul, încît la un moment dat se auzi ieșindu-i din gîtlej un fel de țipăt. Toți banii cîți i-am avut, vreo șapte mii, i-am dat împrumut la alții, iar pe de altă parte sînt dator vîndut. Am eu vreo vină ?

— Atunci, îmi faci rost pînă sîmbătă ?

— O să-mi dau toată osteneala.

— Te rog, drăguță ! Fă așa fel ca vineri dimineața să am banii în mînă.

Samoilenko se așează pe un scaun și scrise rețeta: soluție de chinină, kalciu bromat, infuzie de revent, tinctură de gentiana, aqua foeniculi — toate într-o singură mixtură. Mai adăugă sirop de trandafiri, ca s-o îndulcească, apoi plecă.

XI

— Ia te uită, ai zice că ai venit să mă arestezi! rîse von Koren, cînd îl văzu pe Samoilenko intrînd la el în mare ținută.

— Treceam prin fața casei și m-am gîndit: ia să intru să văd ce mai face zoologia! zise Samoilenko, așezîndu-se la o masă mare, meșterită de von Koren din scînduri. Bună ziua, sfințite părinte! îl salută apoi pe diacon, care stătea la fereastră și transcria nu știu ce. Stau numai o clipă și alerg acasă să văd ce-i cu masa de prînz. Ar cam fi timpul... nu vă încurc?

— De loc, îi răspunse zoologul, înșirînd pe masă niște fițuici de hîrtie scrise mărunt. Transcriem niște texte.

— Așa... Eh, Doamne, Doamne!... oftă Samoilenko. Apoi trase ușurel de pe masă o carte plină de praf, pe care zăcea o salamandră moartă și uscată, și făcu mirat: Ia te uită! Să zicem că un gîndăcel verde umblă după treburile lui și deodată întîlnește în drum o bazaconie ca asta. Îmi închipui ce se întîmplă. Prăpăd, nici vorbă!

— Cam așa ceva.

— Dar salamandra n-are și ea venin, să se apere de dușmani?

— Are. Și ca să se apere, și ca să atace.

— Așa, da, așa... Și cînd te gîndești, dragii mei, că în natură toate-s rînduite cu socoteală, fiecare își are rostul lui, oftă Samoilenko. Un lucru numai nu-l înțeleg și te-aș ruga să mă lămurești tu, care ai o minte din cele mai luminate. Sînt un fel de sălbăticiuni mari, cam cît șobolanii și destul de arătoase

de altfel, dar care-s peste măsură de ticăloase și de imorale. Să zicem că o dihanie din astea umblă prin pădure, vede o păsărică, o prinde și o mănîncă. Apoi trece mai încolo, și vede într-un tufiș un cuib cu ouă. Foame nu-i mai este, că e sătulă, dar tot mușcă dintr-un ou, iar pe celelalte le dă jos din cuib cu lăbuța. Pe urmă întîlnește o broască și începe să se joace cu ea. După ce o chinuiește destul, trece înainte, lingîndu-și buzele, cînd iată că-i iese în cale un gîndac. Îi trage și lui o lăbuță... Și tot ce întîlnește în drumul ei strică și distruge... Se vîră prin vizuini, răscolește mușuroaiele de furnici, mănîncă melci... Dacă dă de un șobolan, îl ia la bătaie; dacă dă de un șarpe sau de un șoarece — îl strînge de gît. Și tot așa, cît e ziulica de mare. Ei, spune și tu, la ce folosește o dihanie ca asta? De ce a mai făcut-o Dumnezeu?

— Nu știu despre ce dihanie vorbești, îi răspunse von Koren, desigur că despre vreo insectivoră. Nimic de mirare! Păsărica i-a căzut în labă numai din pricina nesocotinței ei, cuibul cu ouă a fost distrus pentru că nu fusese făcut cu socoteală și nici dosit cum trebuie. Broasca avea, fără îndoială, vreun beteșug de culoare, că altfel nici n-ar fi văzut-o, și așa mai departe. Dihania ta ucide numai pe cei bicisnici, pe cei neîndemînatici, pe cei neprevăzători. Într-un cuvînt, pe cei cu lipsuri, pe care natura îi consideră nevrednici să se înmulțească. Rămîn în viață numai cei puternici, cei îndemînatici și cei prevăzători. Prin urmare, fără să bănuiască măcar, dihania ta servește scopurile înalte ale perfecțiunii.

— Da, așa-i... Dar bine că mi-am adus aminte, frate, zise Samoilenko, cu prefăcută nepăsare, împrumută-mi o sută de ruble.

— Bine. Printre insectivore întîlnim specimene foarte interesante. De pildă, cîrtița. Se zice că e un animal foarte folositor, deoarece stîrpește insectele dăunătoare. Se povestește că un neamț oarecare i-a trimis împăratului Vilhelm I o șubă făcută numai din pielicele de cîrtiță și că împăratul a poruncit să fie mustrat pentru că a distrus atîtea animale folositoare. Dar în ce privește cruzimea, cîrtița nu e mai prejos

de sălbătăciunea ta, și pe lîngă asta e și foarte dăunătoare, deoarece distruge pășunile.

Von Koren descuie caseta și scoase din ea o hîrtie de o sută de ruble.

— Cîrtița, ca și liliacul, are cavitatea toracică grozav de puternică, urmă el, încuind la loc caseta. Oasele și mușchii foarte dezvoltați, iar gura extraordinar de bine înarmată. Dacă dihania asta mică ar avea dimensiunile unui elefant, nimeni nu s-ar pune cu ea și ar fi animalul cel mai de temut dintre toate. E interesant ce se întîmplă cînd se întîlnesc două cîrtițe sub pămînt. Ca și cum s-ar fi vorbit, încep amîndouă să scurme, făcîndu-și loc pentru luptă. După ce scurmă cît le trebuie, se încinge o bătălie pe viață și pe moarte, care ține pînă cînd una din ele, cea mai slabă, cade. Uite o sută de ruble, zise von Koren, coborînd glasul, dar cu o condiție: să nu fie pentru Laevski.

— Ei, și dacă ar fi pentru Laevski? se supără Samoilenko. Ce-ți pasă?

— Dacă e pentru Laevski, atunci nu ți-o dau. Știu că-ți place să împrumuți bani. Ai fi în stare să-i dai și tîlharului Kerim, dacă ți-ar cere! Dar pe mine să mă ierți, eu nu pot să te ajut la așa ceva.

— Ei bine, pentru Laevski ți-am cerut-o! zise Samoilenko, ridicîndu-se și gesticulînd cu mîna dreaptă. Da, pentru Laevski! Și nimeni, nici diavolul, n-are dreptul să mă învețe ce trebuie să fac cu banii mei! Binevoiești să-mi dai suta, sau nu?

Diaconul izbucni în hohote de rîs.

— Stai, nu te înfierbînta, gîndește-te întîi, zise zoologul. A-i face bine unuia ca Laevski, e tot atît de absurd ca a stropi buruienele sau a supraalimenta lăcustele...

— Iar părerea mea e că sîntem datori să-i ajutăm pe semenii noștri, strigă Samoilenko.

— In cazul acesta, ajută-l și pe turcul cela flămînd care zace colea, sub gard! Cel puțin e salahor și e mai folositor decît Laevski al tău. Dă-i lui suta de ruble. Sau mai bine donează-mi-o mie, pentru expediție.

— Te întreb: îmi dai sau nu?

— Spune-mi drept: ce nevoie are de banii ăștia?

— Nu e un secret. Îi trebuie pentru drum, că pleacă sîmbătă la Petersburg.

— Aha, așa! zise von Koren rar. Aha... înțeleg. Pleacă și ea cu el?

— Nu, deocamdată ea rămîne aici. Dar după ce o să-și pună el treburile la cale, la Petersburg, o să-i trimită bani și o să plece și ea.

— Bravo!... strigă zoologul și izbucni într-un rîs scurt și ascuțit. Bravo! Bine chibzuit!

Și, zicînd așa, se apropie repede de Samoilenko, se așează în fața lui și, privindu-l drept în ochi, îl întrebă:

— Spune-mi cinstit: nu-i așa că n-o mai iubește? Haide, spune, nu-i așa că n-o mai iubește?

— Așa-i, răspunse Samoilenko și fruntea i se acoperi cu broboane de sudoare.

— E pur și simplu respingător! zise von Koren și se vedea bine că încerca un sentiment de scîrbă. Una din două, Alexandr Davidîci: ori te-ai înțeles cu el, ori, iartă-mă, ești un nătăfleață. Cum de nu înțelegi că te duce de nas în modul cel mai nerușinat, ca pe un plod? Doar e limpede ca bună ziua că vrea să scape de ea și s-o lase aici. Ți-o lasă pe cap, și nici vorbă că ai s-o expediezi la Petersburg pe socoteala ta! Stau și mă întreb, cum de-a putut excelentul tău amic să te orbească pînă într-atît cu meritele lui, încît să nu vezi lucrurile cele mai simple?

— Ceea ce spui tu, nu e decît o presupunere, zise Samoilenko, așezîndu-se pe un scaun.

— Presupunere? Atunci de ce pleacă singur și nu cu ea? Și ai putea să-l mai întrebi, de ce n-o trimite întîi pe ea și el să plece pe urmă? E un ticălos patentat, asta-i!

Descurajat de aceste bănuieli neașteptate cu privire la buna-credință a prietenului său, Samoilenko simți deodată că puterile îl părăsesc și coborî glasul:

— Nu, așa ceva e cu neputință! zise, aducîndu-și aminte de noaptea cînd Laevski dormise la el. Dacă ai ști cît suferă.

— Și ce-i cu asta? Hoții și incendiatorii suferă și ei!

— Să admitem că ai dreptate... făcu Samoilenko șovăind. Să admitem... Dar să nu uităm că e tînăr, că se află printre străini... că e student așa cum am fost și noi odată și că, afară de noi, n-are cine să-i întindă o mînă de ajutor.

— A-l ajuta să facă potlogării, numai pentru motivul că și tu și el ați fost la epoci diferite în universitate și că n-ați făcut nici unul nimic, ar fi o adevărată copilărie!

— Ai răbdare, stai să judecăm lucrurile cu sînge rece. Cred că așa ar trebui să fac... chibzuia Samoilenko, frîngîndu-și degetele. Să-i dau banii, înțelegi, dar în același timp să-i cer cuvîntul de onoare că peste o săptămînă îi va trimite și Nadejdei Fiodorovna cît îi trebuie pentru drum.

— Și el o să-ți dea cuvîntul de onoare, ba o să verse chiar și o lacrimă, convins că așa o să facă. Dar mă întreb, ce valoare poate să aibă cuvîntul lui? Sînt sigur că n-o să și-l respecte și cînd, peste un an sau doi, ai să-l întîlnești pe Nevski la braț cu noua lui iubită, o să încerce să se scuze, spunîndu-ți că l-a stricat civilizația și că nu e decît copia fidelă a lui Rudin... Așa că, lasă-l în plata Domnului! Fugi cît mai departe de noroi și nu te vîrî în el cu amîndouă picioarele!

Samoilenko se gîndi cîteva clipe, apoi se hotărî:

— Cu toate astea, tot o să-i dau banii. Fă cum vrei, eu însă nu pot refuza un om numai pe simple presupuneri.

— Foarte bine. Du-te și-l sărută!

— Atunci, dă-mi suta de ruble, îl rugă Samoilenko, timid.

— Nu ți-o dau.

Urmă o tăcere. Samoilenko își pierdu tot curajul. Fața lui căpătă un aer stingherit, vinovat și slugarnic. Și părea ciudat să-l vezi pe omul acela uriaș, cu epoleți și cu decorații, tot atît de sfios și de jalnic ca un copil.

— Episcopul nostru îşi face inspecţiile prin eparhie numai călare, nu în caretă, se amestecă în vorbă şi diaconul, lăsînd condeiul din mînă. Şi n-aveţi idee cît te emoţionează cînd îl vezi umblînd aşa. Simplitatea şi modestia lui sînt de o măreţie biblică.

— E un om cumsecade? întrebă von Koren, bucuros că schimbă vorba.

— Parcă s-ar putea altfel? Dacă nu era cumsecade, nu-l făceau episcop!

— Sînt şi printre episcopi oameni într-adevăr cumsecade şi înzestraţi, urmă von Koren. Păcat numai că mulţi dintre ei au slăbiciunea de a se crede bărbaţi de stat. Unul îşi bate capul cu rusificarea, altul ia atitudine împotriva ştiinţelor... Şi asta nu-i treaba lor. Ar face mai bine să dea cît mai des cu nasul în consistoriu!

— Un laic n-are dreptul să-i judece pe arhierei.

— Şi de ce nu, diacone? Arhiereul e şi el om ca şi mine.

— E şi nu e, se supără diaconul, punînd mîna pe condei. Dacă dumneata ai fi ca el, atunci harul lui Dumnezeu s-ar fi coborît şi asupra dumitale şi astăzi ai fi ajuns arhiereu. Dar cum n-ai ajuns, înseamnă că nu eşti ca el.

— Lasă prostiile, diacone! zise Samoilenko, plictisit. Uite ce m-am gîndit, se întoarse el spre von Koren. Bine, nu-mi da suta de ruble împrumut. Dar cum ai să mănînci la mine încă trei luni, adică pînă la iarnă, achită-mi înainte masa pe trei luni. Te rog.

— Nu-ţi dau nimic.

Samoilenko începu să clipească din ochi şi se făcu roşu-stacojiu. Trase spre el fără să-şi dea seama cartea cu salamandra, se uită la ea, apoi se ridică de pe scaun şi puse mîna pe chipiu. Lui von Koren i se făcu milă.

— Uite ce înseamnă să ai de-a face cu asemenea indivizi! zise el şi, indignat, dădu cu piciorul într-o hîrtie mototolită, aruncînd-o într-un colţ. Dar înţelege odată că pornirea ta nu se cheamă bunătate şi dragoste, ci laşitate, imoralitate, otravă! Ceea ce realizează raţiunea, strică inimile voastre ofilite,

bune de zvîrlit la gunoi! Mi-aduc aminte că pe cînd eram elev de liceu, m-am îmbolnăvit de febră tifoidă. Atunci mătuşa-mea, de milă, m-a îndopat cu ciuperci murate. Ei bine, era să mă curăţ! De aceea, caută de înţelege, ca şi mătuşa mea, că dragostea pentru aproapele tău nu trebuie s-o păstrezi în inimă, la lingurică, sau în şale, ci colea!

Şi von Koren se bătu cu mîna peste frunte.

— Na-ţi, ia-o! zise apoi, aruncîndu-i hîrtia de o sută de ruble.

— Degeaba te superi, Kolea, îngăimă cu blîndeţe Samoilenko, împăturind hîrtia. Te înţeleg foarte bine, însă... pune-te şi tu în situaţia mea.

— Eşti o babă, asta-i!

Diaconul izbucni în hohote de rîs.

— Ascultă, Alexandr Davidîci, o ultimă rugăminte! urmă von Koren cu aprindere. Cînd o să-i dai măgarului aceluia banii, să-i pui o condiţie: ori pleacă împreună cu cucoana lui, ori o expediază pe ea înainte. Altfel să nu-i dai nimic şi să nu-mi mai baţi capul cu el. Aşa să-i spui. Iar dacă nu-i spui, îţi dau cuvîntul meu de onoare că mă duc la ei la serviciu şi-l arunc din capul scării, iar cu tine stric prietenia, să ştii!

— Dar ştii că ai dreptate. Chiar şi lui i-ar veni mai uşor să plece o dată cu ea, sau s-o trimită înainte, îi răspunse Samoilenko. O să se bucure de propunerea mea... Cu bine!

Îşi luă rămas bun cu delicateţe şi ieşi. Dar înainte de a închide uşa, întoarse capul spre von Koren, îşi luă o mutră fioroasă şi strigă:

— Nemţii te-au stricat, frăţioare! S-o ştii de la mine. Nemţii!

XII

A doua zi — era într-o joi — Maria Konstantinovna sărbătorea aniversarea lui Kostea, băiatul ei. Toată lumea fusese invitată să mănînce la amiază turtă dulce şi să bea, seara, cîte o ceaşcă de ciocolată. Seara, cînd intră Laevski cu Nadejda Fiodo-

rovna, zoologul, care stătea în salon şi îşi sorbea ciocolata, îl întrebă pe Samoilenko :

— Ai vorbit cu el ?

— Incă nu.

— Bagă de seamă : fără menajamente ! Mărturisesc că eu unul nu înţeleg nerușinarea acestor indivizi. Doar ştiu foarte bine care-i părerea amfitrionilor despre concubinajul lor, şi totuşi uite cum se bagă în casa oamenilor !

— Dacă ne-am lua după prejudecăţi, îi răspunse Samoilenko, ar însemna să nu ne mai ducem nicăieri.

— Dumneata găseşti că dispreţul mulţimii faţă de concubinaj şi desfrîu e numai prejudecată ?

— Fără îndoială. Prejudecată şi dușmănie. Cînd văd soldaţii o fată cu purtări uşoare, încep să rîdă şi s-o huiduiască. Dar ia întreabă-i : ei cîte parale fac ?

— Nu, nu huiduiesc ei degeaba ! Mă rog, dacă fetele îşi strîng de gît copiii din flori şi pe urmă iau calea ocnei, dacă Anna Karenina s-a aruncat înaintea trenului, dacă la ţară se ung porţile cu păcură, dacă şi ţie şi mie ne place, Dumnezeu ştie de ce, puritatea Katiei, şi dacă fiecare din noi simte, nelămurit, nevoia unei dragoste neprihănite, cu toate că e sigur că o asemenea dragoste nu există — toate astea sînt prejudecăţi ? Nu, frăţioare, asta e tot ce ne-a mai rămas de pe urma selecţiei naturale. Şi de n-ar fi această putere obscură, care reglementează raporturile dintre sexe, domnul Laevski şi alţii ca el ţi-ar arăta ei ce pot, iar omenirea ar degenera în cel mult doi ani !

Laevski intră în salon, salută pe toată lumea şi, strîngîndu-i mîna lui von Koren, încercă un zîmbet slugarnic. Pîndind apoi un moment prielnic, îi şopti lui Samoilenko :

— Iartă-mă, Alexandr Davidîci, trebuie să-ţi spun două vorbe.

Samoilenko se ridică de pe scaun, îl luă de după mijloc şi trecură amîndoi în biroul lui Nikodim Alexandrîci.

— Mîine e vineri... începu Laevski, rozîndu-şi unghiile. Ai găsit ce mi-ai promis?

— Am găsit numai două sute zece ruble. Cît despre rest, o să încerc să fac rost astăzi sau mîine. Fii liniştit.

— Slavă Domnului!... oftă Laevski şi, de bucurie, începură să-i tremure mîinile. Numai tu m-ai scăpat din încurcătură, Alexandr Davidîci! Şi îţi jur pe Dumnezeul meu, pe fericirea mea, pe tot ce vrei, că o să-ţi trimit banii îndată ce ajung acolo. O să-ţi trimit şi datoria cea veche.

— Uite ce-i, Vanea... zise Samoilenko, apucîndu-l de un nasture şi înroşindu-se. Iartă-mă că mă amestec în treburile tale de familie, dar... de ce n-ai pleca o dată cu Nadejda Fiodorovna?

— Ciudat mai eşti! Dar parcă se poate? Unul din noi trebuie neapărat să rămînă pe loc, că altfel nu mai scăpăm de creditori. Sînt dator pe la diferite prăvălii vreo şapte sute de ruble, dacă nu mai mult. Aşteaptă să le trimit banii, să le închid gura, şi pe urmă o să plece şi ea.

— Aşa... Dar ce-ar fi s-o trimiţi pe ea înainte?

— Ei, Doamne, dar parcă se poate? se înspăimîntă Laevski. Ce vrei să facă, singură acolo, o biată femeie? Ce ştie ea? Ar fi şi o pierdere de timp, dar şi o cheltuială de prisos.

„Are dreptate..." se gîndi Samoilenko. Însă, aducîndu-şi aminte discuţia cu von Koren, se încruntă şi zise morocănos:

— Nu sînt de aceeaşi părere. Ori pleci o dată cu ea, ori o trimiţi pe ea înainte. Altfel... altfel nu-ţi dau nimic. E ultimul meu cuvînt...

Se trase îndărăt, împinse uşa cu spatele, lăsîndu-se peste ea cu toată greutatea, şi intră în salon aprins la faţă şi foarte tulburat.

„Vineri... vineri, repetă în gînd Laevski, în timp ce se întorcea în salon. Vineri..."

I se servi o ceaşcă cu ciocolată. Îşi fripse gura şi limba cu băutura fierbinte, repetîndu-şi mereu:

„Vineri... vineri..."

Dumnezeu ştie de ce, cuvîntul „vineri“ nu-i mai ieşea din minte. Nu se gîndea decît la ziua de vineri şi-şi dădea bine seama, dar nu cu mintea, ci mai curînd cu inima, că dacă-l apucă sîmbăta acolo, n-o să mai plece de loc. În faţa lui stătea în picioare Nikodim Alexandrîci, îmbrăcat cu îngrijire, cu părul lins, şi-l tot îndemna :

— Luaţi, vă rog frumos...

In vremea asta, Maria Konstantinovna arăta oaspeţilor notele Katiei, spunîndu-le tărăgănat :

— O, în ziua de azi e foarte, foarte greu să înveţi carte ! Ţi se cere atît de mult...

— Mamă ! gemu Katia, neştiind unde să se ascundă de ruşine că o lăuda atîta.

Laevski se uită şi el la note şi-i adresă şi el Katiei cuvinte măgulitoare. Religia, limba rusă, purtarea, ca şi notele tot de cinci şi de patru, începură să-i joace pe dinaintea ochilor şi, toate la un loc, împreună cu cuvîntul „vineri“ care nu-l mai părăsea, cu părul lins al lui Nikodim Alexandrîci şi cu obrajii îmbujoraţi ai Katiei, i se părură atît de nesfîrşit şi de iremediabil plictisitoare, încît abia se putu stăpîni să nu ţipe de deznădejde. Se întrebă : „Oare s-ar putea întîmpla să nu plec ?“...

Cineva aşează două mese una lîngă alta şi oaspeţii începură să joace „poşta“. Laevski se aşează şi el.

„Vineri... vineri... îşi zicea zîmbind, în timp ce-şi scotea creionul din buzunar. Vineri...“

Ar fi vrut să se gîndească la situaţia lui, dar îi lipsea curajul. Îi era frică să recunoască faptul că doctorul îi surprinsese minciuna, pe care de atîta timp şi cu atîta grijă şi-o ascundea lui însuşi. De cîte ori se gîndea la viitor, niciodată nu-şi lăsa gîndurile în voie. Da, o să se urce în tren şi o să plece — cu asta se rezolva problema vieţii lui. Mai departe, nu-şi permitea să se gîndească. Aşa cum o luminiţă sfioasă tresare abia licărind undeva, în depărtările cîmpiei, tot aşa în mintea lui tresărea, în răstimpuri, gîndul că pentru a se despărţi de Nadejda Fiodorovna şi a-şi plăti datoriile va fi nevoit, într-un viitor îndepărtat, să recurgă iarăşi la o mică

minciună. O s-o spună cuiva, care locuieşte pe una din uliţele Petersburgului, o s-o spună numai o singură dată, şi după aceea o să vină reînnoirea... Şi e bine că doar cu preţul unei minciuni mărunte o să poată cumpăra adevărul cel mare!

Dar acum cînd, prin împotrivirea lui, doctorul îi făcuse o aluzie destul de grosolană la acest şiretlic, înţelese că va fi nevoit să se servească de minciună nu numai în viitorul îndepărtat, ci şi astăzi, şi mîine, şi peste o lună, şi poate chiar pînă la sfîrşitul vieţii. Într-adevăr, ca să poată pleca, va trebui să le spună minciuni şi Nadejdei Fiodorovna, şi creditorilor, şi şefilor lui. Apoi, la Petersburg, ca să poată face rost de bani, va fi silit s-o mintă pe mamă-sa, spunîndu-i că s-a despărţit de Nadejda Fiodorovna. Dar mamă-sa n-o să-i dea mai mult de cinci sute de ruble, prin urmare a şi început a-l minţi pe doctor, deoarece n-o să-i poată trimite banii chiar aşa de curînd. După aceea, cînd Nadejda Fiodorovna o să vină la Petersburg, va trebui să spună un întreg şir de minciuni, şi mai mici, şi mai mari, ca să rupă orice legătură cu ea. Şi iarăşi vor urma lacrimi, plictiseală, o viaţă plină de chinuri, apoi pocăinţa... Prin urmare, nici vorbă de reînnoire! Într-un cuvînt, minciună şi numai minciună. Şi în imaginaţia lui, Laevski văzu ridicîndu-se un munte întreg de minciuni. Ca să treacă peste el dintr-o dată şi să nu mintă în rate, ar trebui să ia o hotărîre eroică, de pildă: să se ridice de pe scaun, fără să spună o vorbă, să-şi pună pălăria pe cap şi să plece imediat din oraş, fără să mai ceară bani nimănui. Dar Laevski îşi dădea seama că nu era în stare de un asemenea eroism.

„Vineri, vineri... se gîndea el. Vineri..."

Jucătorii scriau bileţele, le împătureau în două şi le puneau în jobenul cel vechi al lui Nikodim Alexandrîci, iar cînd se adunau mai multe, Kostea, care făcea pe postaşul, pleca în jurul mesei şi le împărţea. Diaconul, Katia şi Kostea erau în culmea fericirii: pe de o parte primeau bileţele pline de haz, iar pe de alta se osteneau şi ei să le scrie cît mai spirituale.

„Trebuie să vorbim amîndouă", citi Nadejda Fiodorovna pe unul din bileţele. Se uită repede la Maria Konstantinovna, care-i zîmbi dulceag, încuviinţînd cu capul.

„Despre ce să mai vorbim ? se gîndi Nadejda Fiodorovna. Dacă nu pot să-i mărturisesc totul, n-are nici un rost !"

Înainte de a pleca de acasă, îi înnodase lui Laevski cravata, şi lucrul acesta, fără nici o importanţă de altfel, îi umpluse sufletul de duioşie şi de tristeţe. Neliniştea de pe faţa lui, privirile lui rătăcite, paloarea şi purtarea lui, schimbată de cîtva timp, ciudată şi neînţeleasă, precum şi faptul că ea însăşi îi ascundea o taină pe cît de cumplită, pe atît de respingătoare şi că-i tremurau mîinile în timp ce-i înnoda cravata — toate acestea dovedeau că n-or s-o mai ducă mult împreună. Se uita la el ca la o icoană, cu înfricoşare şi pocăinţă, şi repeta în gînd : „Iartă-mă, iartă-mă !"... Acum, la masă, îl avea în faţă pe Acimianov, care nu-şi mai lua de la ea privirea ochilor negri şi îndrăgostiţi. Tulburată de dorinţi, îi era şi ruşine de ea însăşi, dar şi teamă că nici plictiseala şi nici tristeţea n-o vor mai putea împiedica să se lase în voia patimii blestemate, dacă nu astăzi, atunci mîine, şi, întocmai ca un beţiv fără leac, nu se va mai putea opri.

Ca să nu mai ducă înainte viaţa aceasta înjositoare pentru ea şi jignitoare pentru Laevski, Nadejda Fiodorovna se hotărî să părăsească oraşul. O să-l roage cu lacrimi în ochi să-i îngăduie să plece, iar dacă el s-o împotrivi, o să plece într-ascuns. N-o să-i spună nimic despre tot ce se întîmplase, ca să-i păstreze o amintire fără pată.

„Te iubesc, te iubesc, te iubesc !", citi ea în alt bileţel. Acesta-i de la Acimianov, nici vorbă.

O să se retragă undeva într-un colţişor uitat de Dumnezeu, o să muncească şi o să-i trimită regulat ca din partea unui „necunoscut", bani, cămăşi brodate, tutun. Şi n-o să se întoarcă la el decît la bătrîneţe, sau în cazul cînd s-ar îmbolnăvi şi ar avea nevoie de cineva să-l îngrijească. Iar cînd, bătrîn,

el o să afle ce a hotărît-o să-l părăsească şi să renunţe la gîndul de a-i fi soţie, o să-i aprecieze sacrificiul şi o s-o ierte...

„Ai nasul mare“ — biletul trebuie să fie de la diacon sau de la Kostea.

Pe urmă, Nadejda Fiodorovna îşi imaginä scena despărţirii ei de Laevski. O să-l îmbrăţişeze strîns, o să-i sărute mîna şi o să-i jure că-l va iubi toată viaţa, toată viaţa. Iar mai tîrziu, după ce se va retrage în colţul ei uitat de lume, trăind printre străini, o să se gîndească în fiecare zi că undeva, departe, are un prieten drag, un suflet curat, nobil şi înălţător, care-i păstrează o amintire frumoasă.

„Dacă nu-mi fixezi chiar acum o întîlnire, îţi dau cuvîntul meu de onoare că o să iau măsuri. Trebuie să înţelegi că nu e frumos să te porţi aşa cu oamenii de treabă.“ Asta-i de la Kirilin.

XIII

Laevski primi două bileţele. Desfăcu unul din ele şi citi: „Dragul meu, nu pleca“.

„Oare cine mi l-o fi scris? se întrebă el. Samoilenko nu, în nici un caz. Şi nici diaconul, deoarece nu poate să ştie că am de gînd să plec. Nu cumva von Koren?“

Zoologul stătea aplecat asupra mesei şi desena o piramidă. Lui Laevski i se păru că-i rîdeau ochii.

„Fără îndoială că Samoilenko a scăpat vreo vorbă...“ îşi zise el.

In celălalt bileţel scria, cu acelaşi scris frînt, cu cozi nesfîrşite şi cu înfloriturі: „Şi totuşi cineva n-o să plece sîmbătă“.

„Ce batjocură stupidă!“ se gîndi Laevski. „Vineri, vineri...“

Deodată, simţi ceva ca un nod în gît. Îşi duse mîna la guler şi tuşi. Dar în loc de tuse, un hohot de rîs îi izbucni din gîtlej.

— Ha-ha-ha! rîdea el. Ha-ha-ha! „Dar de ce-oi fi rîzînd oare?“ se întrebă. Ha-ha-ha!

Încercă să se stăpînească, își astupă gura cu mîna, însă rîsul îi apăsa pieptul și gîtul, iar mîna nu izbutea să i-l înăbușe.

„Ce prostie!“ își zicea, în timp ce se prăpădea de rîs. Oare nu cumva am înnebunit?“

Rîsul i se făcea tot mai ascuțit. Semăna acum cu un lătrat de cățelușă. Laevski ar fi vrut să se ridice de la masă, dar picioarele nu-l ascultau, iar mîna dreaptă îi tresărea în chip ciudat pe masă, prinzînd hîrtiuțele cu mișcări convulsive și făcîndu-le mototol. Văzu în jurul lui priviri mirate, fața gravă și speriată a lui Samoilenko și ochii reci ai zoologului, plini de ironie și dispreț, și înțelese că-l apucase o criză de isterie.

„Doamne, ce rușine, ce rușine! își zicea, simțind căldura lacrimilor care-i lunecau pe obraji. Ce rușine! Niciodată nu mi s-a mai întîmplat așa ceva...“

Dar iată că-l iau cîțiva oameni de subsuori și sprijinindu-i capul pe la spate, îl duc nu știu unde. Un pahar îi sclipește pe dinaintea ochilor, i se ciocnește de dinți, apoi apa i se scurge pe piept. Se trezește, în sfîrșit, într-o odăiță, în mijlocul căreia sînt două paturi alăturate, acoperite cu cîte o cuvertură albă ca zăpada. Se lasă pe unul din paturi și începe să plîngă cu sughițuri.

— Nu-i nimic, nu-i nimic... îi zicea Samoilenko. Se întîmplă... se întîmplă...

Încremenită de frică, tremurînd din tot trupul și cuprinsă de o presimțire înspăimîntătoare, Nadejda Fiodorovna stătea lîngă pat și-l întreba:

— Ce-i cu tine? Ce este? Vorbește, pentru numele lui Dumnezeu!

„Nu i-o fi scris ceva Kirilin?“ se gîndea ea.

— Nu-i nimic... îi răspunse Laevski, rîzînd și plîngînd în același timp. Du-te de aici... drăguță!

Fața lui nu arăta nici ură, nici dispreț, ceea ce însemna că nu aflase nimic. Nadejda Fiodorovna se liniști puțin și se întoarse înapoi, în salon.

— Nu te tulbura, draga mea! îi spuse Maria Konstantinovna, așezîndu-se lîngă ea și luînd-o de mînă. O să-i treacă. Vezi, și bărbații sînt slabi de

înger ca şi noi, păcătoasele. De altfel, amîndoi treceţi printr-o criză... şi e uşor de înţeles! Dar ştii că-mi eşti datoare cu un răspuns. Să vorbim.

— Nu, să nu mai vorbim... zise Nadejda Fiodorovna, ascultînd suspinele lui Laevski. Mi-e sufletul trist... Dă-mi voie să plec.

— Cum se poate una ca asta, drăguţă? se sperie Maria Konstantinovna. Iţi închipui că o să te las să pleci fără să iei masa cu noi? Gustăm ceva şi pe urmă du-te cu Dumnezeu.

— Mi-e sufletul trist... şopti Nadejda Fiodorovna şi se prinse cu amîndouă mîinile de braţul fotoliului ca să nu cadă.

— Domnul are crampe! strigă von Koren, vesel, intrînd în salon. Dar văzînd-o pe Nadejda Fiodorovna, se zăpăci şi se întoarse îndărăt.

După ce îi trecu criza, Laevski stătea pe patul acela străin şi se gîndea :

„Ce ruşine, să bocesc ca o fetişcană! Nici vorbă că am fost ridicol şi scîrbos. Mai bine aş şterge-o pe uşa din dos... Dar asta ar însemna să dau importanţă accidentului. Nu, mai bine să mă fac că iau totul în glumă..."

Se uită în oglindă, mai întîrzie puţin, apoi intră în salon.

— Iată-mă! zise el, zîmbind. Se simţea prost şi îşi dădea seama că şi ceilalţi erau stingheriţi de prezenţa lui. Se întîmplă uneori accidente de astea, urmă el, aşezîndu-se. Stăteam liniştit şi deodată am simţit o durere groaznică şi înţepătoare în coastă... aşa de nesuferită, încît nervii mei n-au mai putut rezista şi... şi a ieşit năzdrăvănia asta stupidă! Trăim în secolul nervilor, ce poţi să faci!

In timpul mesei, Laevski bău bere şi vorbi. Dar din cînd în cînd ofta din adînc şi îşi fricţiona coasta, de parcă voia să arate că nu-i trecuse de tot durerea. Totuşi, afară de Nadejda Fiodorovna nimeni nu-l lua în serios, şi el simţea lucrul acesta.

Pe la nouă trecute, ieşiră cu toţii pe bulevard, să se plimbe. Nadejda Fiodorovna se ţinea mai mult pe lîngă Maria Konstantinovna şi copiii ei, de frică

să nu intre Kirilin în vorbă cu ea. Spaima prin care trecuse şi tristeţea care-i încătuşase sufletul o slăbiseră, o obosiseră şi, presimţind că iarăşi or s-o apuce frigurile, abia îşi mişca picioarele. Dar nu se îndreptă spre casă, deoarece era sigură că ori Kirilin o să se ia după ea, ori Acimianov, ori amîndoi deodată. Kirilin mergea în urmă cu Nikodim Alexandrîci şi fredona uşurel:

— Nu permit ni-mă-nui să-şi bată joc de mine! Ni-mă-nui!

De pe bulevard o luară spre pavilion, apoi de-a lungul ţărmului şi se uitară mult la valurile fosforescente ale mării. Von Koren începu să explice de ce e fosforescentă marea.

XIV

— Eu trebuie să mă duc la o partidă de vint... Sînt aşteptat, zise Laevski. La revedere, domnilor.

— Stai că merg şi eu cu tine, strigă Nadejda Fiodorovna, prinzîndu-se de braţul lui.

Şi, luîndu-şi şi ea rămas bun de la ceilalţi, plecară. Kirilin salută şi el societatea şi, sub pretext că avea acelaşi drum, plecă o dată cu ei.

„Oare ce o să se întîmple, ce o să se întîmple?... se gîndea Nadejda Fiodorovna. În definitiv, fie ce o fi!"...

I se părea că toate amintirile neplăcute îi ieşiseră din minte şi, respirînd din greu, păşeau acuma alături de ea prin întuneric, în timp ce ea, o musculiţă care ar fi căzut în călimară, abia se tîra pe caldarîm, murdărind cu cerneală braţul lui Laevski... Dacă Kirilin face vreun gest nesăbuit, îşi zicea Nadejda Fiodorovna, vina o să fie a ei, nu a lui. Doar era un timp cînd nici un bărbat nu se purta cu ea mai frumos decît Kirilin, dar ea a rupt-o cu acest trecut, aşa cum ai rupe un fir de aţă, şi l-a înmormîntat pentru totdeauna... Cine era vinovat de această ruptură? Ameţită de poftele ei nestăpînite, Nadejda Fiodo-

rovna începuse să zîmbească unui bărbat cu totul necunoscut, numai pentru faptul că era înalt şi bine făcut. Dar după două întîlniri se săturase de el şi-l părăsise. Aşa fiind, — îşi zicea acum — nu era oare în dreptul lui să se poarte cu ea aşa cum îl tăia capul ?

— Aici ne despărţim, drăguţă, zise Laevski oprindu-se. O să te conducă acasă Ilia Mihailîci.

Îl salută pe Kirilin şi, după ce traversă grăbit bulevardul şi strada, se îndreptă spre casa Şeşkovskilor, ale cărei ferestre erau viu luminate. Cîteva clipe după aceea se auzi izbindu-se portiţa.

— Permite-mi să lămuresc o situaţie, începu Kirilin. Eu nu-s un băieţaş, un Acikasov, Lacikasov sau Zacikasov oarecare... De aceea, pretind să mi se dea atenţia cuvenită !

Nadejdei Fiodorovna începu să-i bată inima. Dar nu-i răspunse.

— La început mi-am zis că schimbarea survenită în felul dumitale de a te purta cu mine e datorită cochetăriei, urmă Kirilin. Acum însă, îmi dau seama că, pur şi simplu, nu ştii să te porţi cu oamenii de treabă. Ai vrut, desigur, să te joci cu mine, aşa cum faci cu armeanul ăsta tinerel. Dar eu sînt un om de treabă şi pretind ca lumea să se poarte cu mine aşa cum i se cuvine unui om de treabă. Prin urmare, sînt la dispoziţia dumitale...

— Mi-e sufletul trist... şopti Nadejda Fiodorovna şi începu să plîngă. Dar întoarse capul ca să-şi ascundă lacrimile.

— Şi eu sînt trist. Şi ce-i cu asta ?

Kirilin tăcu o clipă, apoi zise răspicat, cuvînt cu cuvînt :

— Doamnă, repet încă o dată : în cazul cînd îmi refuzi o întîlnire chiar în seara asta, fac scandal. Imediat.

— Lasă-mă astă-seară, se rugă Nadejda Fiodorovna şi nu-şi recunoscu glasul, atît era de jalnic şi de subţirel.

— Nu, vreau să-ţi dau o lecţie... Iartă-mi tonul sever, dar trebuie să-ţi dau o lecţie. Cu toată părerea

de rău, trebuie să-ţi dau o lecţie. Îţi mai cer două întîlniri: una astă-seară şi una mîine. De poimîine încolo eşti liberă să te întîlneşti cu cine pofteşti. Prin urmare, una astă-seară şi una mîine.

Nadejda Fiodorovna ajunsese în dreptul portiţei ei.

— Lasă-mă în pace! şopti ea. Îi tremura tot trupul şi nu vedea înaintea ei prin întuneric decît tunica albă a comisarului. Ai dreptate, sînt o femeie îngrozitoare... sînt vinovată. Totuşi, te rog: lasă-mă în pace... Îi atinse mîna rece şi tresări. Te implor...

— Asta nu! îi răspunse Kirilin. Asta nu! Nici nu mă gîndesc să te las în pace. Dimpotrivă, vreau să-ţi dau o lecţie, să înţelegi odată... Şi, apoi, scumpă doamnă, eu nu prea cred în vorbele femeilor.

— Mi-e sufletul trist...

Nadejda Fiodorovna începu să asculte murmurul lin al mării. Se uită apoi la cerul spuzit cu stele şi, pe neaşteptate, simţi nevoia să termine cît mai repede cu ceea ce-i pretindea Kirilin, ca să scape de apăsarea blestemată a vieţii şi de tot ce ţinea de ea: mare, stele, bărbaţi, friguri...

— Bine, dar nu la mine... zise ea cu răceală. Du-mă undeva, în altă parte.

— Să mergem la Miuridov. E locul cel mai potrivit.

— Pe unde vine asta?

— Lîngă meterezul cel vechi.

Nadejda Fiodorovna plecă grăbită de-a lungul străzii, apoi trecu într-o ulicioară care ducea spre munţi. Era întuneric. Din loc în loc, dungi palide de lumini se strecurau prin ferestre şi se aşterneau pe caldarîm, şi ei i se părea că, întocmai ca o musculiţă, cînd cădea în cerneală, cînd ieşea iarăşi la lumină. Kirilin venea în urma ei. La un moment dat se poticni, de era cît pe ce să cadă. Începu să rîdă.

„E beat... îşi zise Nadejda Fiodorovna. Dar mi-e totuna... totuna... N-are decît să fie."

Acimianov îşi luase şi el rămas bun de la ceilalţi şi plecase după Nadejda Fiodorovna, s-o invite la o plimbare cu barca. Se apropie de casa ei şi se uită

din stradă: ferestrele erau larg deschise, dar nu se vedea nici o lumină.

— Nadejda Fiodorovna! strigă el.

Trecură cîteva clipe. Acimianov strigă din nou.

— Cine-i acolo? se auzi glasul Olgăi.

— Nadejda Fiodorovna e acasă?

— Nu. Încă nu s-a întors.

„Ciudat... Foarte ciudat, își zise Acimianov, cuprins de o mare neliniște. Doar a plecat spre casă..."

Se plimbă puțin pe bulevard, apoi pe stradă și își aruncă ochii pe ferestrele casei lui Șeșkovski. Laevski, fără haină, stătea la o masă și se uita în cărți.

— Ciudat, ciudat... mormăi Acimianov. Dar, aducîndu-și aminte de accesul de isterie pe care-l avusese Laevski, se simți rușinat. Dacă nu-i acasă, atunci unde poate să fie?...

Se întoarse din nou și se uită la ferestrele întunecate ale Nadejdei Fiodorovna.

„Asta e trădare, curată trădare..." își zise, amintindu-și că o întîlnise la amiază la Bitiugovi și-i promisese că o să se plimbe cu el, cu barca, chiar în seara aceea.

Ferestrele casei lui Kirilin nu erau luminate, iar pe banca de lîngă poartă dormea sergentul de stradă. După ce se uită la geamurile întunecate și la sergent, Acimianov înțelese totul. Se hotărî să se întoarcă acasă, și chiar plecă într-acolo, dar se pomeni iarăși în fața ferestrelor Nadejdei Fiodorovna. Se așeză pe bancă și își scoase pălăria, simțind că i se aprinde capul de supărare și de gelozie.

Ceasul din turnul bisericii bătea numai de două ori pe zi: la amiază și la miezul nopții. Curînd după ce bătu miezul nopții, se auziră pași grăbiți.

— Prin urmare, ne vedem mîine seara tot la Miuridov, auzi Acimianov și recunoscu glasul lui Kirilin. La ora opt. La revedere!

In fața grădiniței se ivi Nadejda Fiodorovna. Nu-l observă pe Acimianov, trecu pe lîngă el ca o umbră, deschise portița și, fără s-o mai închidă, intră în

casă. Ajungînd în odaia ei, aprinse lumînarea şi se dezbrăcă în grabă, dar nu se culcă în pat, ci se lăsă în genunchi în faţa scaunului, îl luă în braţe şi îşi lipi fruntea de el.

Laevski se întoarse după ora două de noapte.

XV

Hotărîndu-se să nu mintă dintr-o dată ci în rate, Laevski se duse a doua zi pe la ora unu la Samoilenko să-i ceară banii ca să poată pleca neapărat sîmbătă. După criza de isterie din ajun, care adăugase la depresiunea lui sufletească şi un sentiment ascuţit de ruşine, era cu neputinţă să mai rămînă în oraş. „Dacă Samoilenko o să ţină cu orice preţ să-i respect condiţiile, se gîndea Laevski, aş putea să le primesc şi să iau banii, iar mîine, înainte de plecare, să-i spun că Nadejda Fiodorovna n-a mai vrut să plece, după ce, mai înainte, voi fi încercat s-o conving că aranjamentul acesta e spre binele ei... Iar dacă Samoilenko, care fără îndoială că e pus la cale de von Koren, n-o vrea să-mi dea bani, sau o să-mi pună alte condiţii, atunci o să mă îmbarc chiar astăzi pe vreun cargobot sau chiar pe vreo corabie cu pînze şi o să plec la Noul Athos sau la Novorosiisk, de unde să-i trimit mamei o telegramă plină de umilinţă şi o să stau acolo pînă o să primesc bani de la ea..."

Cînd ajunse la Samoilenko, îl găsi în salon pe von Koren. Zoologul sosise chiar atunci la dejun şi, ca de obicei, deschisese albumul şi cerceta fotografiile bărbaţilor cu joben şi ale cucoanelor cu bonetă.

„Ce ghinion! îşi zise Laevski cînd îl văzu. S-ar putea să-mi pună beţe în roate..."

— Bună ziua, îi răspunse von Koren, fără să-şi ridice ochii de pe album.

— Alexandr Davidîci e acasă?

— Da. E la bucătărie.

Laevski o luă spre bucătărie, dar văzîndu-l pe Samoilenko ocupat cu pregătitul unei salate, se întoarse în salon şi se aşează pe un scaun. In faţa zoologului se simţea totdeauna prost, iar acum îi era frică să nu-i amintească despre accesul lui de isterie. Trecu un minut, mai trecu unul. Tăcere. Deodată, von Koren îşi ridică ochii spre Laevski şi-l întrebă:

— Cum te simţi după întîmplarea de aseară?

— Minunat, îi răspunse Laevski, înroşindu-se. La drept vorbind, n-a fost nimic extraordinar...

— Pînă ieri credeam că numai femeile fac crize de isterie, aşa că la început mi-am închipuit că ai un acces de delirium tremens.

Laevski zîmbi.

„Ce lipsă de delicateţe! îşi zicea. Doar ştie foarte bine că mi-e penibil..."

— Intr-adevăr, nostimă întîmplare, începu, zîmbind mereu. Toată dimineaţa am rîs. Partea ciudată la un acces de isterie, e că îţi dai seama de absurditatea lui şi rîzi în fundul sufletului, dar în acelaşi timp plîngi. In secolul nostru, al nevrozelor, sîntem victimele propriilor noştri nervi. Ei ne stăpînesc şi fac cu noi ce vor. In privinţa asta, civilizaţia ne-a jucat festa...

Laevski vorbea, dar nu-i făcea plăcere faptul că von Koren îl asculta serios şi cu atenţie, privindu-l drept în ochi, fără să clipească, de parcă îl studia. Pe de altă parte, îi era necaz pe el însuşi deoarece, cu toată antipatia lui pentru von Koren, nu putea să-şi alunge de pe buze zîmbetul acela insinuant.

— Deşi, mărturisesc, urmă el, am avut motive imediate şi destul de concludente ca să păţesc ce-am păţit. In ultimul timp, o duc cam prost cu sănătatea. Adaugă la asta plictiseala, veşnica lipsă de bani... lipsa unor oameni adevăraţi şi a unor interese comúne... Nici nu se poate o situaţie mai proastă!

— Intr-adevăr, situaţia dumitale e disperată, încuviinţă von Koren.

Vorbele acestea spuse cu linişte şi răceală, pe un ton cît de batjocură, cît de profeţie, nelalocul lor, îl

jignină pe Laevski. Işi aminti privirea de aseară a zoologului, ironică şi dispreţuitoare, tăcu cîteva clipe, apoi îl întrebă, de data aceasta fără să mai zîmbească :

— Dar dumneata de unde ştii care e situaţia mea ?

— Apoi, chiar adineauri ai spus-o singur, şi pe urmă prietenii dumitale îţi poartă atîta interes, încît toată ziua nu-i auzi vorbind decît despre dumneata.

— Care prieteni ? Samoilenko, poate ?

— Chiar şi el.

— L-aş ruga pe Alexandr Davidîci şi, în general, pe toţi prietenii mei, să se ocupe mai puţin de persoana mea.

— Iată că vine şi Samoilenko. Roagă-l direct să se ocupe mai puţin de persoana dumitale.

— Nu înţeleg ce înseamnă tonul acesta... îngăimă Laevski. Avea o senzaţie de parcă abia acum îşi dădea seama că zoologul îl ura, îl dispreţuia, îşi bătea joc de el şi-i era cel mai aprig şi mai neîmpăcat duşman. Păstrează tonul acesta pentru altcineva, urmă el, încet. Nu putea să vorbească tare din pricina urii care-i încleştase pieptul şi gîtlejul, întocmai ca rîsul pe care nu şi-l putuse înfrînge cu o seară mai înainte.

Samoilenko intră, fără haină, stacojiu la faţă şi plin de năduşeală, venind din căldura bucătăriei.

— Aha, aici erai ? zise el. Bună ziua, drăguţă. Ai mîncat. Haide, nu te jena. Spune, ai mîncat ?

— Alexandr Davidîci, începu Laevski, ridicîndu-se în picioare. Dacă am venit la tine cu o rugăminte de ordin mai intim, asta nu te scutea de obligaţia de a rămîne discret şi de a respecta secretele altora.

— Ce vrei să spui ? întrebă Samoilenko, nedumerit.

— Dacă n-ai bani, urmă Laevski, ridicînd glasul şi, de enervare, începu să-şi treacă greutatea trupului de pe un picior pe celălalt, dacă n-ai bani, n-ai decît să nu-mi dai, să mă refuzi. Dar nu înţeleg să baţi toba la toate colţurile de stradă, spunînd că

situaţia mea e disperată şi aşa mai departe! Nu pot să sufăr acest soi de generozităţi şi de serviciu prietenesc, cînd dai o copeică şi pe urmă trăncăneşti de o rublă! Poţi să te lauzi cu generozităţile tale cît îţi cere inima, însă nimeni nu ţi-a permis să divulgi la toată lumea secretele mele!

— Care secrete? întrebă Samoilenko tot mai nedumerit, începînd să se supere. Dacă ai venit să te certi cu mine, atunci pleacă şi vino mai tîrziu.

Însă îşi aminti de proverbul care spune că, atunci cînd începi să te înfurii, să numeri pînă la o sută şi te linişteşti. Şi se porni să numere în gînd, repede.

— Vă rog să nu-mi purtaţi de grijă! îi dădea înainte Laevski. Nu vă bateţi capul cu mine. Ce vă pasă de viaţa pe care o duc? E adevărat că vreau să plec, e adevărat că fac datorii, beau, trăiesc cu nevasta altuia, am accese de isterie, sînt un om banal, n-am o inteligenţă adîncă, aşa cum au alţii, dar întrucît vă privesc toate astea? Respectaţi omul!

— Iartă-mă, frăţioare, zise Samoilenko, care ajunsese cu numărătoarea pînă la treizeci şi cinci. Însă...

— Respectaţi omul! îl întrerupse Laevski. M-am săturat de discuţiile nesfîrşite pe socoteala altora, de of şi de vai, de veşnicul spionaj, de ascultatul pe la uşi, de compătimirile amicale... Ducă-se dracului! Cînd am cerut bani cu împrumut, mi s-au pus nişte condiţii de parcă eram un băieţaş oarecare! Vă purtaţi cu mine ca dracu' ştie cu cine! Nu mai vreau nimic! strigă Laevski, clătinîndu-se de enervare. Îi era frică să nu-l apuce iarăşi un acces de isterie. Şi deodată îi trecu prin minte: „Prin urmare, nu mai pot pleca sîmbătă!" Nu mai vreau nimic! Atîta doar vă rog: să mă scutiţi de tutelă. Nu-s nici copil şi nici nebun, de aceea vă rog să nu mă mai supraveghiaţi atîta!

Atunci intră şi diaconul, dar văzîndu-l pe Laevski palid, dînd din mîini şi adresînd ciudatul lui discurs către portretul contelui Voronţov, se opri lîngă uşă, ca încremenit.

— Veşnica tendinţă de a vă vîrî în tainiţele sufletului meu, urmă Laevski, îmi jignesc demnitatea de

om. De aceea, îi rog pe detectivii voluntari să isprăvească odată cu spionajul. Destul!

— Ce... ce-ai spus? Ce-aţi spus? întrebă Samoilenko, ajungînd cu numărătoarea pînă la o sută. Se înroşise şi se îndrepta acum spre Laevski.

— Destul! repetă Laevski, răsuflînd din greu şi punînd mîna pe şapcă.

— Sînt medic rus, sînt nobil şi am titlul de consilier de stat! zise Samoilenko, răspicat. N-am făcut niciodată spionaj şi nu permit nimănui să mă ofenseze! strigă el cu glas tremurător, apăsînd pe ultimul cuvînt. Să taci din gură!

Diaconul, care nu-l mai văzuse niciodată pe doctor atît de măreţ, de bosumflat, de stacojiu şi de fioros, îşi strînse gura pungă, ieşi repede pe sală şi izbucni în rîs. Laevski îl văzu ca prin ceaţă pe von Koren ridicîndu-se în picioare, vîrîndu-şi mîinile în buzunarele pantalonilor şi luîndu-şi o atitudine de parcă aştepta să vadă ce o să se mai întîmple. Această atitudine liniştită îi păru lui Laevski peste măsură de arogantă şi de jignitoare.

— Vă rog să vă retrageţi cuvintele! strigă Samoilenko.

Laevski, care nu mai ţinea minte ce anume spusese, îi răspunse:

— Lăsaţi-mă în pace! Nu mai vreau nimic! Vreau doar să mă lăsaţi în pace, dumneata şi toţi nemţii dumitale de origine jidovească! Altfel, o să iau măsuri, o să mă bat în duel.

— Da, acum e limpede, zise von Koren, depărtîndu-se de masă. Înainte de a pleca, domnul Laevski doreşte să se distreze, bătîndu-se în duel. Aş putea să-i ofer această plăcere... Domnule Laevski, primesc provocarea dumitale.

— Provocare? întrebă Laevski încet, apropiindu-se de zoolog şi uitîndu-se cu ură la fruntea lui arsă de soare şi la părul lui cîrlionţat. Provocare? Poftim! Te urăsc! Te urăsc!

— Sînt foarte fericit! Prin urmare, mîine, cît mai de dimineaţă, lîngă cîrciuma lui Kerbalai. Toate amă-

nuntele, la voia dumitale. Iar acum fă bine şi şterge-o.

— Te urăsc! repetă Laevski încet, răsuflînd din greu. De mult te urăsc! Duel? Foarte bine!

— Ia-l de aici, Alexandr Davidîci. Altfel plec eu, zise von Koren. E în stare să mă şi muşte!

Tonul calm al lui von Koren îl linişti pe doctor: se dezmetici şi parcă se mai limpezi la minte. Îl apucă pe Laevski cu amîndouă mîinile de după mijloc şi, luîndu-l de lîngă zoolog, începu să vorbească blînd, cu glasul tremurat de emoţie:

— Dragii mei... bunii mei prieteni... Ne-am cam înfierbîntat... dar destul... destul! Dragii mei prieteni...

Abia cînd auzi glasul acela cald şi prietenos, Laevski îşi dădu seama că i se întîmplase ceva monstruos, ceva nemaipomenit, de parcă fusese cît pe ce să-l calce trenul. Stăpînindu-şi cu greu plînsul, dădu din mînă a lehamite şi ieşi din odaie, alergînd.

„Doamne, cît e de greu să încerci asupra ta ura altuia, să te arăţi în faţa omului care te urăşte ca fiind cel mai neputincios, cel mai jalnic şi mai vrednic de dispreţ!“ îşi zicea Laevski puţin mai tîrziu, stînd la o masă în pavilion. Ura lui von Koren, pe care o simţise adineauri asupra lui, îi lăsase o senzaţie de parcă tot trupul i-ar fi fost acoperit cu rugină. „Cîtă cruzime, Doamne!“

Coniacul băut cu apă rece îi dădu curaj. Văzu deslușit în minte chipul calm și impertinent al lui von Koren, privirea lui din seara trecută, cămaşa care semăna cu un covor, glasul, mîinile albe — şi o ură grea, pătimaşă şi însetată îi răscoli pieptul, cerînd răzbunare. Se văzu trîntindu-l la pămînt şi călcîndu-l cu picioarele. Îşi aminti pînă în cele mai mici amănunte tot ce se petrecuse și rămase mirat cum de-i putuse zîmbi insinuant unui om de nimic şi, în general, cum putuse aprecia părerile unor oameni meschini și necunoscuți dintr-un orășel prăpădit, care nici măcar nu era trecut pe hartă şi de existenţa căruia nu ştia nici un om cumsecade din Petersburg!

Dacă i s-ar întîmpla orășelului acestuia să se năruie, sau să ardă, fără îndoială că lumea ar primi știrea cu aceeași nepăsare cu care citești anunțul unuia care vinde mobilă veche. A-l ucide mîine pe von Koren sau a-l lăsa în viață — e absolut egal, deopotrivă de inutil și de banal. Cel mai bun lucru ar fi să-l ochească la picior sau în braț, să-l rănească, să-și bată joc de el, apoi, după cum o gînganie căreia i-ai smuls un picioruș se pierde în desișul ierbii, să-l lase să se piardă și el printre oamenii tot atît de meschini, purtîndu-și pretutindeni durerea lui înăbușită...

Laevski se duse la Șeșkovski, îi povesti tot ce se întîmplase și-l rugă să-i fie martor. După aceea se duseră amîndoi la dirigintele poștei, îl rugară de asemenea să fie martor și rămaseră la el la dejun. În timpul mesei, rîseră și glumiră. Laevski făcea haz de faptul că aproape nu știa să tragă cu pistolul, se poreclea singur pușcaș regal și se compara cu Wilhelm Tell.

— Trebuie să-i dau o lecție acestui individ — zicea el.

După dejun se așezară la cărți. Laevski juca, bea vin și se gîndea că duelul e o copilărie și că în fond e chiar absurd, deoarece nu rezolvă nimic, dimpotrivă, complică lucrurile. Și totuși, sînt uneori situații care nu se pot rezolva fără duel. De pildă, cazul de față, cu von Koren: doar nu poți să te plîngi judecătorului de pace! Afară de asta, duelul de mîine e binevenit și din alt punct de vedere: în urma lui n-o să mai poată rămînea în oraș... Se ameți puțin, jocul de cărți îl amuza și se simțea acum cît se poate de bine.

Dar cînd asfinți soarele și începu să se întunece, îl cuprinse o mare neliniște. Nu era frica omului în fața morții, deoarece tot timpul mesei și mai tîrziu, cît jucase cărți, fusese adînc convins că duelul o să se termine cu bine pentru el. Era frica de acel ceva necunoscut care trebuia să se întîmple mîine dimineață pentru prima oară în viața lui, ca și de noaptea

care se apropia... Știa că-l așteaptă o noapte lungă de nesomn și că nu va trebui să se gîndească numai la von Koren și la ura lui, ci și la muntele acela de minciuni peste care trebuia să treacă, și pe care n-avea nici puterea și nici dibăcia să-l ocolească. Ai fi zis că se îmbolnăvise subit : își pierdu dintr-o dată orice interes, atît pentru cărți cît și pentru oameni, și începu să se frămînte și să se roage să-l lase să plece acasă. Simțea nevoia să se culce cît mai repede în pat și să stea acolo nemișcat, să-și adune gîndurile pentru noapte. Șeșkovski și dirigintele poștei îl petrecură, apoi se duseră la von Koren, să ia înțelegere cu el în ce privește duelul.

In dreptul casei, Laevski îl întîlni pe Acimianov. Tînărul era agitat și respira greu.

— De cînd vă caut, Ivan Andreici! zise el. Vă rog, haideți mai repede...

— Unde ?

— O persoană străină are să vă comunice ceva foarte important și dorește să vă vadă. Vă roagă stăruitor să veniți o clipă pînă la el. Nu știu ce vrea să vă spună... dar pentru el e o chestie de viață și de moarte...

Tulburat cum era, Acimianov vorbea cu un pronunțat accent armenesc, așa că în loc de „viață", Laevski auzise „oață".

— Cine e persoana aceea ? întrebă Laevski.

— M-a rugat să nu-i divulg numele.

— Spune-i că-s ocupat. Mîine, dacă poftește...

— Cum asta ?! se sperie Acimianov. Trebuie să vă spună ceva așa de important pentru dumneavoastră... așa de important! Dacă nu vă duceți, se întîmplă o nenorocire.

— Curios... mormăi Laevski, neputînd pricepe de ce Acimianov era atît de agitat și ce secrete s-ar putea ascunde într-un orășel atît de plictisitor și de prăpădit. Curios, repetă el, stînd la îndoială. In definitiv, să mergem. Mi-e totuna.

Acimianov o luă grăbit înainte, iar el se ținu pe urma lui. Străbătură strada, apoi o stradelă.

— Plicticoasă afacere! bombăni Laevski.

— Imediat, imediat... Nu mai este mult.

În apropiere de şanţul cel vechi o luară pe o ulicioară dintre două locuri virane îngrădite, intrară apoi într-o curte mare şi se îndreptară spre o căsuţă...

— Asta e casa lui Miuridov, dacă nu mă înşel? întrebă Laevski.

— Da.

— Nu înţeleg de ce am luat-o pe din dos şi nu pe din faţă. De altfel era şi mai aproape pe acolo...

— Nu-i nimic, nu-i nimic...

Lui Laevski nu-i părea ciudat numai că Acimianov îl dusese la intrarea din spatele casei, dar şi faptul că-i făcea semne cu mîna, de parcă îl ruga să calce cu băgare de seamă şi să nu vorbească.

— Pe-aici, pe-aici... zise Acimianov, deschizînd uşor uşa şi intrînd în sală în vîrful picioarelor. Mai încet, mai încet, vă rog... S-ar putea să ne audă.

Apoi ascultă cu atenţie, îşi ţinu respiraţia, şi zise în şoaptă:

— Deschideţi uşa şi intraţi... Nu vă fie frică.

Nedumerit, Laevski deschise uşa şi pătrunse într-o odaie cu tavanul jos şi cu storurile trase. Pe masă ardea o lumînare.

— Cine-i acolo? întrebă cineva din odaia de alături. Tu eşti, Miuridka?

Laevski intră în odaia aceea şi-l văzu pe Kirilin. Iar alături de el, o văzu pe Nadejda Fiodorovna...

Nu mai auzi ce i se spunea. Se trase îndărăt şi nici nu-şi dădu seama cînd se trezi în stradă. Ura împotriva lui von Koren, ca şi neliniştea care-i încătuşase sufletul, dispărură dintr-o dată. Mergînd spre casă, îşi legăna ciudat braţul drept şi se uita atent în pămînt, căutînd să calce pe unde era drumul mai neted. Ajuns acasă, intră în birou şi începu să-şi frece mîinile şi să ridice din umeri stingherit, întinzînd gîtul de parcă îl strîngea şi cămaşa, şi surtucul. După ce măsură de cîteva ori odaia în lung şi în lat, aprinse lumînarea şi se aşeză la birou.

XVI

— Ştiinţele umanitare, despre care vorbeşti, nu vor satisface mintea omenească decît atunci cînd se vor întîlni în evoluţia lor cu ştiinţele exacte şi vor merge mînă în mînă cu ele. Nu ştiu dacă se vor întîlni sub microscop, în monoloagele vreunui nou Hamlet sau în vreo nouă religie, dar cred că mai curînd o să se acopere pămîntul cu un strat de gheaţă decît să se întîmple aşa ceva! Dintre toate ştiinţele umanitare, cea mai statornică şi mai trainică este, fără îndoială, învăţătura lui Hristos. Dar, după cum ştii, pînă şi ea e înţeleasă în mai multe feluri. Unii ne învaţă să iubim pe toţi semenii noştri, cu excepţia soldaţilor, a criminalilor şi a nebunilor. Pe cei dintîi ai dreptul să-i ucizi în războaie, criminalilor să le iei libertatea sau să le aplici pedeapsa cu moartea, iar celor din urmă să le interzici căsătoria... Alţi interpreţi ai învăţăturii lui Hristos ne învaţă să iubim pe toţi semenii noştri, fără excepţie şi fără să faci vreo deosebire între plusuri şi minusuri. După aceştia, dacă vine la dumneata un ofticos, sau un ucigaş, sau un epileptic şi-ţi cere fata în căsătorie, trebuie să i-o dai. Dacă cretinii pornesc război împotriva celor sănătoşi la trup şi la minte — pune-ţi capul la bătaie! Această învăţătură a dragostei pentru dragoste, ca şi arta pentru artă, dacă ar avea putere ar duce pînă la urmă omenirea la totala ei dispariţie şi în felul acesta s-ar săvîrşi cea mai înspăimîntătoare dintre crimele făptuite vreodată pe pămînt. Interpretări sînt multe, şi dacă sînt multe, o minte sănătoasă nu se mulţumeşte cu nici una din ele, şi la mulţimea celorlalte se grăbeşte să şi-o adauge şi pe a ei. De aceea, să nu pui niciodată problema pe bază filozofică sau creştină, cum spui dumneata. Prin asta nu faci altceva decît să te depărtezi de dezlegarea ei.

Diaconul îl ascultă pe zoolog cu atenţie, se gîndi puţin, apoi îl întrebă:

— Cine a inventat legea morală, proprie fiecăruia din noi? Filozofii, sau a sădit-o Dumnezeu în om atunci cînd l-a creat?

— Nu știu. Însă această lege este atît de comună tuturor popoarelor și tuturor timpurilor, încît, după mine, ar trebui considerată ca fiind legată organic de om. N-a inventat-o nimeni : ea a fost, este și va fi. N-aș putea să-ți garantez că vom ajunge s-o vedem vreodată la microscop, însă legătura ei organică o dovedește însăși realitatea : afecțiunile serioase ale creierului și toate bolile așa-zise mintale, se manifestă înainte de toate, după cîte știu, printr-o abatere de la legile morale.

— Bun. De aici rezultă că, după cum stomacul nostru cere mîncare, așa și simțul moral ne cere să-i iubim pe semenii noștri. Nu-i așa ? Dar firea noastră, din motive egoiste, se împotrivește vocii conștiinței și a rațiunii, și de aceea se iscă așa de multe probleme, care te zăpăcesc de cap ! Și atunci, cui să ne adresăm pentru dezlegarea lor, dacă nu ne dați voie să le dezlegăm pe calea filozofiei ?

— Adresați-vă puținelor științe existente cîte le avem. Aveți încredere în realitatea și în logica faptelor. Ce e drept, sînt cam puține. Totuși, ele nu-s chiar atît de nesigure și de confuze ca filozofia. Legea morală vă cere să-i iubiți pe semenii voștri. Cum vreți... Adevărata iubire constă în a îndepărta tot ce, într-un fel sau altul, le poate dăuna oamenilor și reprezintă pentru ei o primejdie prezentă sau viitoare. Cunoștințele noastre și realitatea ne învață că omenirea e amenințată de indivizi anormali fizicește și moralicește. Dacă e așa, atunci pornește la luptă împotriva celor anormali, iar dacă nu-i poți repune pe linia de plutire, cred că ai destulă putere și dibăcie să-i faci inofensivi, adică să-i stîrpești.

— Prin urmare, după dumneata, iubirea înseamnă înfrîngerea celui slab de către cel puternic ?

— Incontestabil.

— Bine, dar aceștia l-au răstignit pe Domnul nostru Iisus Hristos ! strigă diaconul cu aprindere.

— Apoi asta-i, că l-au răstignit cei slabi, nu cei puternici ! Civilizarea speciei umane a făcut să slăbească lupta pentru existență și selecție, ba tinde chiar s-o anihileze, ceea ce a contribuit la înmulțirea

vertiginoasă a celor slabi și la predominarea lor asupra celor puternici. Imaginează-ți că ai izbuti să insufli albinelor idei umanitare într-o formă rudimentară, simplificată. Ce ai obține ? Trîntorii, care trebuie exterminați, ar rămîne în viață, ar mînca mierea, ar seduce albinele și le-ar ucide. Urmarea ? Predominarea celor slabi asupra celor puternici și degenerarea celor din urmă. Același lucru se petrece acum cu neamul omenesc : cei slabi îi asupresc pe cei puternici. La sălbatici, pînă la care civilizația n-a pătruns încă, cel mai puternic, mai înțelept și cu un simț moral mai dezvoltat pășește înaintea tuturor celorlalți, e stăpîn și conducător. În timp ce noi ăștia, civilizații, l-am răstignit pe Hristos și-l răstignim încă. Asta înseamnă că ne lipsește ceva... Și acest „ceva" sîntem datori să-l găsim și să-l așezăm acolo unde trebuie, altminteri neînțelegerile de felul acesta nu vor mai avea sfîrșit.

— Bine, dar după care criteriu îi deosebești pe cei slabi de cei puternici ?

— După criteriul cunoașterii și al realității. Pe ofticoși și pe scrofuloși îi cunoști după boalele lor, pe imorali și pe nebuni după faptele lor.

— Totuși, se poate întîmpla să greșești...

— Bineînțeles. Dar cînd te amenință potopul, nu trebuie să te temi că ai să te uzi la picioare.

— Dar asta e curată filozofie ! rîse diaconul.

— Ba, de loc. Pînă într-atîta te-a deformat filozofia voastră de seminar, încît ești gata să vezi pretutindeni numai ceață. Științele abstracte, cu care-i îmbîcsit capul dumitale tînăr, tocmai de asta se și numesc abstracte, pentru că-ți *abstrag* gîndurile de la realitate. Privește-l pe diavol drept în ochi, și dacă te convingi că e diavol, apoi spune-i-o pe față și nu-ți mai vîrî nasul în Kant sau în Hegel, ca să le ceri lămuriri !

Zoologul tăcu cîtva timp, apoi urmă :

— De două ori doi fac patru și piatra e piatră. Uite, mîine mă bat în duel. Și eu, și dumneata, sîntem gata să afirmăm că duelul e o prostie, o absurditate,

că și-a trăit traiul și că aristocraticul duel nu se deosebește prin nimic de o simplă încăierare de bețivi într-o cîrciumă. Și totuși, n-o să renunțăm, o să ne ducem să ne batem. Ceea ce înseamnă că există o putere mai tare decît toate raționamentele noastre. Strigăm în gura mare că războiul e un brigandaj, o barbarie, o nebunie și un fratricid și leșinăm cînd ve-dem sînge. Dar ar fi destul să ne ofenseze cumva francujii sau nemții ca să ne cuprindă entuziasmul, un „ura" sincer să iasă din piepturile noastre și să ne aruncăm asupra dușmanului! În vremea asta, dumneata implori binecuvîntarea cerului asupra ar-melor, iar vitejia noastră stîrnește admirația tuturor, o admirație tot atît de sinceră... Asta înseamnă, după cum am mai spus, că există o putere care, dacă nu e superioară filozofiei, în orice caz e mai tare decît ea. Și noi nu sîntem în stare să-i stăm în cale, după cum nu putem opri în loc norul acela care vine dinspre mare. Și atunci, lăsați fățărnicia, nu-i mai dați cu tifla și nu mai spuneți despre ea : „O, dar e o prostie! O, și-a trăit traiul! O, nu e conformă cu Sfînta Scrip-tură!" Dimpotrivă, priviți-o drept în ochi, recunoaș-teți-i înțeleapta legalitate și cînd vrea, de pildă, să stîrpească neamul bicisnic, scrofulos și depravat, n-o mai împiedicați cu pilule și cu citate din Evanghelie prost înțelese. Leskov [1] are un erou, pe curajosul Da-nila, care, dînd peste un lepros la marginea tîrgului, se îngrijește de mîncarea și de căldura lui în numele dragostei și în numele lui Hristos. Dacă acest Danila ar fi iubit într-adevăr oamenii, ar fi trebuit să-l care pe lepros cît mai departe de oraș și să-l arunce într-un șanț, iar după aceea să vină și să se pună în slujba celor sănătoși. Sper că Hristos ne-a propovăduit o dragoste înțeleaptă, inteligentă și folositoare.

— Ciudat mai ești, pe cinstea mea! începu să rîdă diaconul. De ce-l tot pomenești atîta pe Hristos, dacă nu crezi în el?

---

[1] *Leskov* Nikolai Semionovici (1831—1895) — scriitor rus, mare maestru al cuvîntului, care în cele mai bune opere ale sale a zugrăvit realist Rusia de după reforma din 1861 (n. ed.).

— Ba cred. Dar în felul meu, bineînțeles, nu într-al dumitale. Eh, diacone, d'iacone! rîse și zoologul, apoi îl apucă de după mijloc și zise, cu veselie: Ei, ce zici, mergem mîine să ne batem în duel?

— Nu-mi îngăduie tagma, că altfel aș merge.

— Ce-i asta tagmă?

— Sînt hirotonisit. Port asupră-mi harul Domnului...

— Eh, diacone, diacone! rîse din nou von Koren. Tare-mi mai place să stau de vorbă cu dumneata!

— Pretinzi că crezi în Dumnezeu, urmă diaconul. Dar parcă asta înseamnă credință? Am eu un unchi preot, să-l vezi pe acela cum crede! De pildă, cînd iese la cîmp, pe timp de secetă, să facă rugăciuni pentru ploaie, își ea și umbrela și haina de piele, să nu-l ude cumva ploaia la întoarcere! Asta zic și eu că e credință! Cînd vorbește despre Hristos, parcă împrăștie lumină, de plîng în hohote femeile și mujicii. El ar fi în stare să oprească în loc și norul de colo, după cum ar putea să pună pe fugă și puterea aceea despre care vorbeai dumneata. Da... Credința mută munții din loc.

Diaconul rîse din nou și-l bătu pe zoolog peste umăr.

— Așa e... urmă el. Iată, mă uit la dumneata: înveți, înveți mereu, cauți să pătrunzi adîncurile mării, încerci să-i deosebești pe cei slabi de cei puternici, scrii cărți, provoci oamenii la duel — și totuși, toate rămîn la locul lor... Să zicem, acum, că un moșneguț slăbănog ar șopti prin glasul Sfîntului Duh doar un singur cuvînt, sau că s-ar întîmpla să vină călare din Arabia un nou Mahomet, cu iataganul la șold — ehei, atunci să vezi cum s-ar duce toate de-a berbeleacul, de n-ar mai rămîne piatră pe piatră în Europa!

— Ei, diacone, asta rămîne de văzut!

— Credința fără fapte e moartă, iar faptele fără credință, încă și mai rău. Într-un cuvînt, o inutilă pierdere de timp.

În clipa aceea, pe chei se ivi doctorul. Zărindu-i pe diacon și pe zoolog, se apropie de ei.

— Cred că totul e gata, spuse, răsuflînd din greu. Govorovski și Boiko primesc să ne fie martori. Vor veni să te ia mîine, la ora cinci dimineața. Ia te uită ce îngrămădeală de nori! se miră el, uitîndu-se la cer. Nu se vede nimic. Îndată o să înceapă ploaia.

— Cred că mîine mergi cu noi, nu? îl întrebă von Koren.

— Ba să mă ferească Dumnezeu, sînt peste măsură de obosit. O să meargă Ustimovici în locul meu. Am și vorbit cu el.

Undeva, departe, un fulger spintecă cerul deasupra mării și se auziră bubuituri înăbușite.

— Ce zăpușeală înaintea furtunii! zise von Koren. Pun rămășag că ai și fost la Laevski și că ai plîns la pieptul lui!

— Ce rost ar fi avut să mă duc la el? îi răspunse doctorul, zăpăcindu-se. Ia te uită!

Pînă la asfințitul soarelui, Samoilenko trecuse de mai multe ori în sus și în jos pe bulevard și pe stradă, cu nădejdea că o să-l întîlnească pe Laevski. Îi era rușine de izbucnirea lui violentă, ca și de explozia de bunătate care-i urmase. Ar fi vrut să-i ceară iertare pe un ton de glumă, să-l dojenească puțin și în același timp să-l îmbărbăteze, spunîndu-i că duelul, deși e o rămășiță de barbarie din evul mediu, totuși Providența însăși l-a ales ca mijloc de împăcare; că mîine, și unul și altul, oameni admirabili și de o inteligență excepțională, vor trage fiecare cîte un foc în aer și, apreciindu-și reciproc gestul nobil, vor rămîne prieteni. Dar Laevski nu-i ieșise în cale.

— Ce rost ar fi avut să mă duc la el? repetă Samoilenko. Doar nu l-am jignit eu pe el, el m-a jignit pe mine. Fii bun, te rog, și spune-mi de ce s-a repezit așa la mine? Ce i-am făcut? Nici nu intrasem bine în salon, și el de colo, hodoronc-tronc: spion! Na-ți-o bună! De la ce v-ați luat, mă rog? Ce i-ai spus?

— I-am spus că situația lui e disperată. Și așa și este. Numai oamenii cinstiți și șarlatanii pot găsi

cîte-o ieşire din orice situaţie. Dar el, care vrea să fie în acelaşi timp şi cinstit, şi şarlatan, nu poate să găsească... Dar ştiţi, domnilor, că s-a făcut ora unsprezece? Şi mîine dimineaţă trebuie să ne sculăm cu noaptea în cap...

Pe neaşteptate vîntul năvăli de nu ştiu unde, ridică praful de pe chei, îl răsuci, apoi începu să urle, înăbuşit, vuietul mării.

— Furtună! zise diaconul. Haideţi, că ne scoate ochii praful ăsta.

Cînd plecară, Samoilenko oftă şi zise, ţinîndu-şi cascheta cu mîna, să nu zboare:

— Cred că n-o să închid ochii noaptea asta.

— Nu te tulbura, începu să rîdă zoologul. Fii liniştit, duelul o să se termine cu bine. Mărinimos cum e, nici vorbă că Laevski o să tragă în aer, nici nu s-ar putea altfel. Iar eu, cred că n-o să trag de loc. N-am nici un chef să ajung pe banca acuzaţilor şi să-mi pierd vremea cu procesul din pricina lui Laevski. Şi, fiindcă veni vorba: ce pedepse se dau pentru duel?

— Arest simplu, iar în cazul cînd unul din adversari moare, întemniţare în cetate pînă la trei ani.

— La Petropavlovsk?

— Nu, mi se pare că în cea militară.

— Şi totuşi, s-ar cuveni să-l învăţ minte pe tinerelul ăsta!

Undeva în spatele lor, fulgerul scăpără o clipă deasupra mării, luminînd acoperişurile caselor şi munţii. În dreptul bulevardului, prietenii se despărţiră. Cînd doctorul dispăru în întuneric şi abia i se mai auziră paşii, von Koren îi strigă din urmă:

— De nu ne-ar încurca timpul, mîine!

— S-ar putea... Unde dă Dumnezeu!

— Noapte bună!

— Ce-i cu noaptea? Ce spui?...

Mugetul vîntului şi al mării, ca şi bubuitul tunetelor acopereau vorbele şi era greu să mai auzi ceva.

— Nimic! strigă zoologul şi o luă grăbit spre casă.

XVII

...în creieru-mi de suferinţi sătul
Se-ndeasă iar şi iar amare gînduri
Şi amintirea nesfîrşitu-i sul
Iar şi-l desfăşură ca în atîtea rînduri.
In silă recitind al vieţi-mi şir,
Blestem şi mă cutremur ca nainte,
Plîng peste aceste slove, şi mă mir
Că nu le spală lacrima-mi fierbinte.

Puşkin

Fie că or să-l răpună mîine dimineaţa, fie că numai or să-şi bată joc de el, lăsîndu-l în viaţă, oricum, într-un fel sau altul, e pierdut. Fie că o să se sinucidă de ruşine şi deznădejde, fie că o să rămînă să ducă o viaţă nenorocită — oricum, într-un fel sau altul, femeia asta e pierdută...

Gîndurile acestea îl chinuiau pe Laevski, în timp ce stătea la birou, seara tîrziu, şi-şi freca mîinile fără încetare. Pe neaşteptate, fereastra se deschise cu zgomot şi un vînt puternic năvăli în odaie, măturînd hîrtiile de pe masă. Laevski închise fereastra şi se aplecă să adune hîrtiile de pe jos. Şi atunci simţi în trupul lui ceva nou, un fel de stîngăcie, pe care n-o avusese înainte. Nu-şi mai recunoştea mişcările, păşea cu sfială, lovind cu coatele în dreapta şi în stînga şi ridicînd mereu din umeri, iar cum se aşeză la birou, începu iarăşi să-şi frece mîinile. Trupul lui îşi pierduse mlădierea.

La apropierea morţii, se cuvine să le scrii celor care-ţi sînt dragi. Laevski nu uitase lucrul acesta. Luă condeiul şi începu cu un scris tremurat:

„Mamă!"

Voia să-i scrie mamei lui, cerîndu-i, în numele Dumnezeului celui milostiv, în care bătrîna credea, să adăpostească şi să încălzească cu mîngîierile ei o biată

femeie pe care el o necinstise, care nu mai avea pe nimeni în lume și care, pe deasupra, mai era și bolnavă și săracă, lipită pămîntului. Voia s-o roage să uite, să ierte totul și să răscumpere măcar în parte, prin sacrificiul ei, păcatul greu al fiului. Dar cînd își aduse aminte de mama lui — o bătrînă grasă și greoaie, cu bonețică de dantelă, care ieșea în fiecare dimineață în grădină, urmată de o prietenă scăpătată și de cățelușă și începea să strige cu glas autoritar la grădinar și la slugi, cînd își aminti de aerul ei sfidător și îngîmfat, șterse cuvîntul pe care-l scrisese.

Un fulger viu scăpără prin fața celor trei ferestre și în aceeași clipă răsună un bubuit greu și prelung, la început înăbușit, apoi tot mai clocotitor și mai puternic, încît geamurile se cutremurară, zăngănind. Laevski se ridică, se apropie de fereastră și își lipi fruntea de geam. Afară, furtuna își făcea de cap, înspăimîntătoare, dar frumoasă. În zare, ca niște panglici albe, fulgerele se aruncau neîntrerupt din nori în mare, luminînd pînă departe crestele înalte ale valurilor negre. Fulgera într-una, și la dreapta și la stînga, fără îndoială că și deasupra casei.

— Furtună! își zise în șoaptă Laevski. Simțea nevoia să se închine la cineva sau la ceva, fie chiar și fulgerelor sau norilor. Draga mea furtună!...

Își aduse aminte de copilăria lui, cînd, pe furtună, ieșea alergînd în grădină cu capul gol, și de cele două fetițe cu păr bălai și cu ochi albaștri, care se luau totdeauna după el... Cum îi uda ploaia!... Rîdeau toți trei de bucurie, iar cînd trăsnea de se cutremura pămîntul, fetițele se strîngeau cu încredere lîngă el, și el își făcea cruce și începea să spună repede: „Doamne, Doamne, Doamne...“ O, unde v-ați mistuit, în ce mare v-ați înecat, neasemuite începuturi ale vieții lui nevinovate? Acum nu se mai teme de furtună, natura nu-l mai încîntă, nu mai crede nici în Dumnezeu, și pe toate fetițele încrezătoare, pe care le-a cunoscut în viață, le-a necinstit, și el, și cei de o seamă cu el. În toată viața lui n-a sădit nici un copac și n-a semănat nici un fir de iarbă în grădina casei părintești. Și, trăind printre oamenii vii, n-a scăpat

de la moarte nici măcar o muscă — n-a făcut decît să distrugă, să nimicească și să mintă, să mintă, să mintă...

„Există ceva în trecutul meu, care să nu fie păcat?“ se întreba el, încercînd să se agațe măcar de o singură amintire luminoasă, așa cum se agață de tufișuri omul care se prăbușește în prăpastie.

Anii de liceu? De universitate? Nu fuseseră decît înșelătorie. La carte fusese totdeauna codaș, iar acum uitase și puținul cît îl învățase. Serviciile aduse societății? Tot înșelătoare erau, la slujba lui nu făcuse niciodată nimic, primise leafă de pomană și postul lui nu fusese decît un prilej de a fura banul public, faptă pentru care nimeni nu te bagă în pușcărie...

N-avea nevoie de adevăr și nici nu-l căuta. Conștiința lui, amețită de păcat și de minciună, era adormită sau mută. Nu lua parte nici la viața publică, de parcă era străin sau căzut de pe altă planetă: rămînea nepăsător în fața suferințelor, a ideilor, a credințelor și a cunoștințelor oamenilor, în fața căutărilor și a luptei lor. Niciodată nu spusese cuiva o vorbă bună, nu scrisese un rînd, nici util, nici banal, și nu făcuse bine celor din jurul lui nici cît negru sub unghie. În schimb, le mîncase pîinea, le băuse vinul, le amăgise nevestele, își însușise ideile lor și, ca să-și îndreptățească viața parazitară și vrednică de dispreț și față de ei, și față de el însuși, își luase totdeauna un aer de parcă ar fi fost mai bun decît ei și mai presus decît ei. Minciună, minciună și iar minciună...

Își aminti deslușit scena pe care o surprinsese în seara aceea în casa lui Miuridov și se simți cuprins de scîrbă, de amărăciune și de spaimă. Și Kirilin, și Acimianov erau respingători, și totuși nu făcuseră decît să ducă mai departe ceea ce începuse el. Cu alte cuvinte, erau complicii și discipolii lui. Cine, dacă nu el, o făcuse pe această femeie tînără și fără putere, care avusese mai multă încredere într-însul decît într-un frate, să-și părăsească bărbatul, prietenii și locul de baștină, ca să-l urmeze aici, unde era zăduf, friguri și plictiseală? Zi după zi, ca o oglindă, era silită să răsfrîngă lenea, păcatele și minciunile lui care

alcătuiau la drept vorbind viața ei deșartă și nenorocită. După aceea se săturase de ea și începuse s-o urască, dar nu avusese tăria s-o părăsească, ci încercase s-o încurce în mrejele minciunii, ca într-o pînză de păianjen... Restul îl desăvîrșiseră acești doi oameni...

Laevski se așeza la masă, apoi iarăși se apropia de fereastră. Aprindea lumînarea și iarăși o stingea. Se blestema singur în gura mare, plîngea, se văieta, își cerea iertare, iar de cîteva ori, cuprins de deznădejde, se repezise la masă și scrise: „Mamă!"...

Afară de mamă, nu mai avea alte rude și nici prieteni mai apropiați. Dar cum ar fi putut să-l ajute mama? Și apoi, unde era ea acum? Ar fi vrut să alerge la Nadejda Fiodorovna, să-i cadă în genunchi, să-i sărute mîinile și picioarele și să-i ceară iertare. Dar ea era victima lui și lui îi era frică de ea, de parcă ar fi fost moartă.

— S-a dus viața mea! șoptea, frecîndu-și mîinile. Oare de ce mai trăiesc, Dumnezeule!...

Și doar el era acela care împinsese de pe cer steaua lui pălită. Și steaua se rostogolise în gol, iar dîra ei se mistuise în întunericul nopții. Indărăt, pe cer, ea n-o să se mai întoarcă, pentru că viața nu i se dă omului decît o singură dată. Dacă s-ar putea întoarce zilele și anii care se scurseseră, ar înlocui minciuna cu adevărul, lenea cu munca, plictiseala cu bucuria, ar reda puritatea celor de la care a răpit-o, l-ar găsi pe Dumnezeu și ar găsi dreptatea. Dar toate acestea sînt tot atît de cu neputință, cum e cu neputință să se întoarcă la locul ei steaua care s-a rostogolit de pe cer. Și pentru că toate erau cu neputință, îl cuprinse iarăși deznădejdea.

După ce trecu furtuna, Laevski se așeză la fereastră și începu să se gîndească liniștit la ceea ce îl aștepta. Nici vorbă că von Koren o să-l ucidă. Concepția limpede și rece a acestui om asupra lumii admite distrugerea celor slabi și inutili. Dacă totuși această concepție o să-l trădeze în clipa hotărîtoare, atunci or să-i vină în ajutor ura și scîrba lui pentru Laevski. Dar dacă o să dea greș, sau, ca să-și bată joc de ad-

versarul pe care-l disprețuiește, o să-l rănească numai, sau o să tragă în aer ? Atunci, ce să facă el ? Unde să se ducă ?

— Să plec la Petersburg ? se întreba Laevski. Asta ar însemna să iau de la capăt viața de mai înainte, pe care o blestem azi. Ci cel ce caută mîntuire schimbînd locul, ca o pasăre migratoare, acolo n-o va găsi, deoarece pămîntul e același pretutindeni. Să caute mîntuire de la oameni ? Dar la cine și în ce fel ? Bunătatea și generozitatea lui Samoilenko îi aduc tot atît de puțină mîntuire ca și gustul de rîs al diaconului sau ca ura lui von Koren. Mîntuirea nu trebuie s-o cauți decît în tine însuți. Iar dacă n-o găsești acolo atunci ce rost mai are să-ți pierzi vremea de pomană ? Fă-ți seama și ai încheiat socoteala...

Auzi duruitul roților unei trăsuri. Se lumina de ziuă. Trăsura trecu înainte, apoi se întoarse și, scîrțiind pe nisipul ud, se opri în fața casei. În trăsură erau doi oameni.

— Așteptați puțin, vin îndată ! le strigă Laevski de la fereastră. Nu dorm. Dar ce, e timpul să mergem ?

— Da, e ora patru. Și pînă ajungem...

Laevski își luă paltonul și șapca, își umplu buzunarul cu țigări și se opri, pe gînduri. I se părea că mai are ceva de făcut. Din stradă auzea vorba domoală a martorilor și fornăitul cailor. Și zgomotele acestea într-un început de dimineață umedă, cînd toată lumea doarme și cerul abia își dezlipește genele, îi umplură sufletul de un sentiment de mîhnire, ceva ca presimțirea unei nenorociri. Rămase puțin pe gînduri, apoi intră în dormitor.

Nadejda Fiodorovna zăcea întinsă în patul ei, cu pătura trasă pînă peste cap. Părea încremenită și semăna, mai ales la cap, cu o mumie egipteană. Uitîndu-se la ea în tăcere, Laevski îi ceru iertare în gînd și își zise că dacă cerul nu e pustiu și dacă există într-adevăr un Dumnezeu, atunci El o să-i poarte de grijă. Iar dacă nu există Dumnezeu, atunci nu-i mai rămîne decît să piară, deoarece n-ar avea nici un rost să mai trăiască...

Deodată Nadejda Fiodorovna tresări şi se ridică în pat. Îşi înălţă faţa palidă, se uită cu spaimă la Laevski, şi-l întrebă:

— Tu erai? A trecut furtuna?

— A trecut.

Nadejda Fiodorovna îşi aminti de tot ce se întîmplase, îşi duse amîndouă mîinile la cap şi începu să tremure din tot trupul.

— Dacă ai şti cît mi-e sufletul de greu! zise ea. Dacă ai şti! Credeam, urmă, închizîndu-şi ochii pe jumătate, că ai să mă ucizi sau ai să mă arunci afară, în ploaie şi-n furtună. Iar tu întîrzii... întîrzii...

Laevski o strînse cu putere în braţe şi începu să-i sărute mîinile, genunchii... Apoi, cînd ea îi şopti ceva, tresărind la fiecare amintire, el îi mîngîie părul, o privi drept în ochi — şi abia atunci înţelese că femeia aceea nefericită şi păcătoasă era singurul lui prieten drag şi apropiat, pe care nimic nu i l-ar fi putut înlocui.

Şi în timp ce se urca în trăsură, Laevski simţi că ar dori să se întoarcă acasă viu şi nevătămat.

XVIII

Diaconul se coborî din pat, se îmbrăcă, îşi luă bastonul gros şi cam cioturos şi ieşi încetişor din casă. Afară era atît de întuneric, încît în primele clipe de mers nu-şi vedea nici măcar bastonul, deşi era alb. Cerul opac, fără nici o stea, lăsa să se bănuiască ploaia apropiată. Văzduhul mirosea a nisip ud şi a mare.

„De nu m-ar ataca cecenţii!“ se gîndea diaconul, ascultînd cum îi bocănea bastonul pe caldarîm şi cît de sonor şi de singuratic răsuna zgomotul acela în liniştea nopţii.

După ce ieşi din oraş, începu să deslueşească şi drumul, şi bastonul. Sus, pe bolta neagră, se iviră ici şi colo pete spălăcite, iar puţin după aceea se arătă şi o stea, clipind sfioasă din singurul ei ochi. Diaco-

nul mergea de-a lungul malului înalt și stîncos și nu vedea marea adormită la poalele țărmului. Valurile nevăzute se loveau greoi și leneș de mal, de parcă oftau. Oftau rar. După ce se izbea un val, diaconul număra opt pași și abia atunci se mai auzea unul, iar după alți șase pași, încă unul... Nici acolo nu se vedea mai bine și, în întunericul nopții, nu se auzea decît vuietul leneș și somnoros al mării și adierile trecutului din vremuri străvechi, cînd numai singur Dumnezeu plutea peste haos.

Deodată pe diacon îl prinse frica. Dar dacă Dumnezeu o să-l pedepsească pentru vina că are de-a face cu necredincioșii, ba încă se mai duce să vadă și cum se bat în duel? — își zise. E drept, nu-i vorba decît de un duel de formă, o nimica toată, fără vărsare de sînge. Dar oricum, e un spectacol păgîn, la care nu se cuvine să se uite o față bisericească. Se opri locului și se gîndi: „Ce-ar fi dacă m-aș întoarce?"... Însă curiozitatea vie și tulburătoare îi birui șovăiala și omul își văzu de drum.

„Or fi ei necredincioși, nu zic, d'ar sînt buni la inimă, și nu mă îndoiesc că Dumnezeu o să-i mîntuiască", încerca el să-și adoarmă cugetul „O să-i mîntuiască, nici vorbă!" zise tare, aprinzîndu-și o țigară.

Cu ce unitate de măsură ar trebui să măsurăm calitățile oamenilor, ca să-i putem judeca după sfînta dreptate? Diaconul își aminti de dușmanul lui, inspectorul seminarului, omul care credea în Dumnezeu, nu se bătea în duel și ducea o viață fără prihană, dar care îl hrănea pe vremuri cu pîine în două cu nisip, iar o dată a fost cît pe ce să-i rupă urechile. Dacă viața omenească e rînduită așa de anapoda, încît un om crud și necinstit, care fură făina statului, nu numai că e respectat de toată lumea, dar trebuie să te mai și rogi lui Dumnezeu pentru sănătatea și mîntuirea lui, apoi drept e să te ferești de oameni ca von Koren și Laevski, numai pentru că sînt necredincioși? Diaconul se adîncise în dezlegarea acestei probleme, cînd deodată își aduse aminte de mutra caraghioasă pe care o avea Samoilenko ieri dimineață, și asta îi schimbă cursul gîndurilor. Ce-or să mai rîdă mîine

cu toții. Se închipui ascuns după un tufiș și urmărind duelul, iar mîine la dejun, cînd von Koren o începe a se lăuda, el, prăpădindu-se de rîs, o să-i povestească tot, cu de-amănuntul.

„De unde știi ?“ o să-l întrebe zoologul. „Apoi vezi, asta-i, că am tot stat acasă și totuși știu !“

Poate că n-ar fi rău să aștearnă totul pe hîrtie, descriind duelul în chip hazliu. Cînd o să citească scrisoarea, socrul lui o să se prăpădească de rîs. Că așa-i el. Dacă-i spui sau îi scrii ceva de rîs, apoi nu-i mai trebuie nimic, nici mîncare !

In fața diaconului se deschidea acum valea Pîrăului Galben. Umflat de ploi, pîrăul era furios : nu mai bombănea ca înainte, ci urla. Se lumina de ziuă. Diaconul aruncă o privire în jurul lui și totul i se păru urît și lipsit de prietenie : și dimineața cenușie și posomorîtă, și norii care alergau spre asfințit să ajungă din urmă furtuna, și munții înecați de ceață, și pînă și copacii grei de ploaie. Își spălă fața în pîrău, își făcu rugăciunile de dimineață, și deodată îi veni gust de ceai și de gogoși cu smîntînă, cum i se serveau în fiecare dimineață la socrul lui. Își aduse apoi aminte de diaconița lui și de romanța „Fără întoarcere“, pe care o cînta la pian. Cum o mai fi arătînd ea acum ? A cunoscut-o, s-a logodit și s-a însurat cu ea într-o săptămînă, dar n-a trecut o lună și l-au trimis aici, așa că nu și-a putut da seama ce fel de femeie era. Și totuși, i-e așa de urît fără ea !

„Ar trebui să-i scriu o scrisorică...“ se gîndi diaconul.

Udat de ploaie, steagul de pe cîrciumă stătea pleoștit, și pînă și cîrciuma, cu acoperișul ei umed, părea mai întunecată și mai scundă ca altădată. Inaintea ușii era trasă o haraba. Kerbalai, doi abhazi și o tătăroaică tînără, cu șalvari, desigur nevasta sau fata lui, scoteau din cîrciumă niște saci plini cu nu știu ce și-i încărcau în haraba, peste strujeni. Doi măgari stăteau cu capetele plecate lîngă căruță. Cînd isprăviră încărcatul, cei doi abhazi și tătăroaica îi acoperiră cu paie, iar Kerbalai se grăbi să înhame măgarii.

„Vreo contrabandă...“ își zise diaconul.

Iată și copacul cel cu țepi uscați, doborît de furtună, iată și rotocolul negru unde arsese focul. Diaconul își aduse aminte de picnicul de dăunăzi, cu toate amănuntele lui: focul, cîntecul abhazilor, visurile lui de-a ajunge arhiereu și de-a merge cu crucea în fruntea unei procesiuni... După ploaie, Pîrăul Negru era și el mai umflat și mai întunecat. Diaconul trecu cu băgare de seamă peste podețul cel șubred, de care se loveau acum, plescăind, valurile murdare ale pîrăului și, urcînd scărița, intră în coșer.

„Strașnic cap! își zise el, în timp ce se întindea pe paie, gîndindu-se la von Koren. Strașnic cap, numai să-i dea Dumnezeu sănătate. Păcat doar că-i așa de hapsîn la suflet...“

În definitiv, de ce-l urăște el pe Laevski? E drept că și Laevski îl urăște pe el. Dar de ce să se bată în duel? Dacă ar fi cunoscut și unul și altul viața de lipsuri pe care a dus-o diaconul, dacă ar fi crescut în mijlocul unor oameni ignoranți, cruzi, lacomi de cîștig, în stare să-ți scoată ochii pentru o bucată de pîine, grosolani și necioplîți, care scuipă pe jos și rîgîie în timpul mesii și al rugăciunii, dacă n-ar fi fost amîndoi răsfățați materialicește și dacă n-ar fi trăit într-o societate aleasă — ce bine s-ar fi înțeles acești doi oameni! Cum și-ar fi iertat unul altuia lipsurile și cum și-ar fi prețuit calitățile! Dacă stai și te gîndești mai bine, oameni chiar și numai în aparență cumsecade sînt foarte puțini! E drept că Laevski e un destrăbălat, cam țicnit și cam ciudat, însă n-ar fi în stare să pună mîna pe un lucru străin, să scuipe cu zgomot pe jos, să arunce în obrazul nevesti-si: „De crăpat crăpi, hai, da' de muncit nu vrei să muncești“, să-și bată copilul cu cureaua sau să-și hrănească slugile cu slănină împuțită. Și oare toate astea nu-s de ajuns ca să te porți cu el omenește, cu îngăduință? Și apoi, doar el e cel dintîi care suferă de pe urma lipsurilor lui, ca un bolnav de pe urma relelor sale. În loc să se certe pe chestia degenerării, a exterminării, a eredității și a altora de felul acesta,

cam confuze, din plictiseală și din lipsă de înțelegere, mai bine ar coborî o treaptă mai jos și și-ar îndrepta ura și mînia într-acolo unde străzi întregi gem în ignoranță, în lăcomie, în ocară, în murdărie, în înjurături și țipete de femei...

Un huruit de roți îi întrerupse gîndurile. Scoase capul pe ușă și văzu o trăsură în care erau Laevski, Șeșkovski și dirigintele poștei.

— Stop! strigă Șeșkovski.

Coborîră toți trei din trăsură și se uitară unul la altul.

— Încă n-au venit ceilalți, zise Șeșkovski, scuturîndu-se de noroi. Atunci, pînă una-alta, hai să căutăm un loc mai potrivit. Aici nici n-ai unde să te întorci.

O luară înainte în susul pîrăului şi curînd dispărură din ochii diaconului. Vizitiul, un tătar, se urcă în trăsură, își lăsă capul pe umăr și adormi. Diaconul mai așteptă ca vreo zece minute, apoi ieși din coșer, își scoase pălăria neagră ca să nu-l vadă cineva și, chircindu-se și uitîndu-se în toate părțile, o luă și el de-a lungul malului, printre tufișuri și porumb. Stropi mari i se scuturau pe spate din copaci și tufișuri. Iarba și porumbul erau de asemenea pline de apă.

— Mai mare rușinea! bombănea diaconul, ridicîndu-și poalele ude și pline de noroi ale anteriului. Dacă știam una ca asta, rămîneam acasă.

Curînd auzi glasuri și văzu cîțiva oameni. Cu mîinile vîrîte în mîneci și cu spinarea încovoiată, Laevski se plimba repede în lungul și în latul unei poieni, iar martorii lui stăteau pe mal și-și răsuceau țigări.

„Ciudat... se gîndi diaconul, nerecunoscînd mersul lui Laevski. Parcă-i un om bătrîn."

— Cam nepoliticos din partea lor! zise dirigintele poștei, uitîndu-se la ceas. Poate că dumnealor, ca niște oameni învățați ce sînt, își vor fi închipuind că-i frumos să întîrzii. Dar, după mine, asta-i curată porcărie!

Șeșkovski, un bărbat gras și cu barba neagră, ascultă atent și zise:

— Vin!

XIX

— Ce minunăție! Pentru întiia oară în viață văd așa ceva! strigă von Koren, apărînd în poiană cu amîndouă mîinile întinse spre răsărit. Uitați-vă: raze verzi!

La răsărit, două raze verzi ieșeau de după munți și priveliștea era într-adevăr încîntătoare. Răsărea soarele.

— Bună dimineața! urmă zoologul, salutînd pe cei doi martori ai lui Laevski. Nu cumva am întîrziat?

Von Koren era însoțit de martorii lui: Boiko și Govorovski, doi ofițeri foarte tineri și de aceeași statură, îmbrăcați amîndoi în tunici albe, și de doctorul Ustimovici, un bărbat uscățiv și ursuz, care aducea într-o mînă o legăturică, iar pe cealaltă o ținea la spate, ca de obicei, cu nelipsitul lui baston. Lăsă legăturica jos și, fără să salute pe nimeni, începu să se plimbe de-a lungul poienii, ducîndu-și și cealaltă mînă la spate.

Laevski se simțea obosit și stingherit — ca omul care, știind că s-ar putea să moară în curînd, atrage asupra lui atenția tuturor. De aceea, nu dorea altceva decît ori să-l ucidă mai repede, ori să se întoarcă mai repede acasă. Pentru întîia oară în viața lui vedea un răsărit de soare. Totuși, și zorile dimineții, și razele verzi, și umezeala din jur, și oamenii aceia cu cizmele ude — toate i se păreau de prisos și fără nici un rost și-l stinghereau. Bineînțeles că nimic din toate acestea nu avea vreo legătură cu tot ce suferise el noaptea trecută, cu gîndurile lui și cu sentimentul de vinovăție care-l apăsa, și de aceea ar fi fost mai bucuros să plece decît să se bată în duel.

Se vedea bine că von Koren era tulburat și că încerca să-și ascundă starea sufletească, prefăcîndu-se că nimic nu-l interesa mai mult decît razele verzi. Nici martorii nu se simțeau la largul lor: se uitau unul la altul de parcă se întrebau, nedumeriți, se căutau acolo și ce trebuiau să facă.

— Domnilor, părerea mea e că nu are nici un rost să mergem mai departe, zise Șeșkovski. E bine și aici.

— Se înțelege, încuviință von Koren.

Se făcu tăcere. Ustimovici, care se plimba, se întoarse deodată spre Laevski și-i spuse aproape în șoaptă, suflîndu-i drept în obraz:

— Bănuiesc că încă nu vi s-au adus la cunoștință condițiile mele. Fiecare adversar trebuie să-mi achite cîte 15 ruble, iar în caz cînd unul din ei ar cădea, cel care rămîne în viață trebuie să-mi plătească 30 de ruble.

Laevski îl cunoștea mai demult, dar abia acum, pentru întîia oară, îi văzu bine ochii spălăciți, mustățile țepoase și gîtul subțire, de ofticos. Răsuflarea lui mirosea neplăcut, a carne de vită. „Ăsta nu-i doctor, e cămătar! Ce oameni mai sînt pe lumea asta!“ își zise el, apoi îi răspunse:

— Bine.

Doctorul dădu din cap și începu iarăși să se plimbe. Era limpede că omul n-avea nevoie de bani și, dacă îi ceruse, o făcuse numai așa, din ură. Își dădeau seama cu toții că ar fi fost timpul să înceapă, sau mai bine zis să termine ceea ce începuseră, dar nici nu începeau și nici nu terminau, ci umblau de colo pînă colo, sau stăteau și fumau. Cei doi tineri ofițeri, care luau parte pentru întîia oară la așa ceva, dar care acum, văzînd pregătirile, nu mai puneau mare preț pe un duel între civili, fără rost, după părerea lor, își cercetau cu atenție tunicile, netezindu-le mînecile. Șeșkovski se apropie de ei și le șopti:

— Domnilor, sîntem datori să depunem toate eforturile ca să împiedicăm acest duel. Trebuie să-i împăcăm.

Se înroși, apoi urmă:

— Aseară a fost la mine Kirilin și mi s-a plîns că Laevski l-a prins noaptea trecută cu Nadejda Fiodorovna... și alte socoteli...

— Am aflat și noi, zise Boiko.

— Ei, vedeți!... Lui Laevski îi tremură mîinile, și alte socoteli... În situația de față n-ar fi în stare nici măcar să țină pistolul în mînă. A te bate cu el, ar fi tot atît de neomenesc ca și cum te-ai bate cu un om beat sau bolnav de tifos. Dacă nu putem ajunge la

împăcăciune, domnilor, atunci măcar să amînăm duelul... Mare comedie, nici nu-mi vine să mă uit!

— Vorbește dumneata cu von Koren.

— Eu nu cunosc socotelile duelului, dracu să-l ia, și nici nu vreau să le cunosc. Mă gîndesc să nu creadă cumva zoologul că Laevski m-a trimis la el, că l-a prins frica. Ei, dar n-are decît să creadă ce poftește! Mă duc să-i vorbesc.

Cu pași nehotărîți și șchiopătînd puțin, de parcă-i amorțise un picior, Șeșkovski se îndreptă spre von Koren. In felul cum mergea și cum icnea, se vădea o lene nemaipomenită.

— Iată ce e de datoria mea să-ți spun, domnul meu, începu el, cercetînd cu atenție desenul cu flori al cămășii zoologului. E confidențial... Eu nu cunosc socotelile duelului, dracu să-l ia, și nici nu vreau să le cunosc. Așa că nu-ți vorbesc în calitate de martor sau alte socoteli, ci ca om, înțelegi?

— Da. Și pe urmă?

— De obicei, cînd martorii propun o împăcare, nimeni nu-i ia în seamă și consideră intervenția lor ca o simplă formalitate. Mă rog, amorul propriu! Eu însă te rog respectuos să-l cercetezi mai atent pe Ivan Andreici. Ai să vezi că nu-i în toate apele lui, ca să zic așa: parcă și-a ieșit din minți. Uită-te la el, cît e de prăpădit. I s-a întîmplat o nenorocire. Nu pot suferi bîrfelile... Șeșkovski se înroși și se uită de jur împrejur. Dar, avînd în vedere duelul, cred că e de datoria mea să-ți spun despre ce-i vorba. Aseară, Laevski și-a surprins... doamna cu un... domn, în casa lui Miuridov.

— Ce scîrboșenie! făcu zoologul. Apoi se îngălbeni, se încruntă și scuipă cu necaz: Ptiu!

Buza de jos începu să-i tremure. Se depărtă de Șeșkovski, să nu-l mai audă, și, ca și cum luase ceva amar în gură, scuipă din nou. Apoi, pentru întîia oară în dimineața aceea, aruncă o privire plină de ură spre Laevski. Tulburarea și stîngăcia îi dispărură, scutură energic din cap și zise răspicat:

— Domnilor, ce mai așteptăm? De ce nu începem?

Șeșkovski se uită la ofițeri și ridică din umeri.

— Domnilor! strigă el, fără să se adreseze cuiva anume. Domnilor! Noi vă propunem să vă împăcaţi.

— Să terminăm odată cu formalităţile, urmă von Koren. Aţi încercat să ne împăcaţi. Ce formalitate mai vine la rînd? Ar trebui să ne grăbim, că timpul nu ne-aşteaptă.

— Totuşi, noi tot mai stăruim să vă împăcaţi, nu se lăsă nici Şeşkovski. Părea stingherit, ca omul obligat să se amestece în treburile altora. Se înroşi, îşi apăsă palma pe inimă şi urmă: Domnilor, noi nu găsim că ar exista vreo legătură cauzală între ofensă şi duel. Ofensa, pe care ne-o aducem adeseori unul altuia din pricina deficienţelor noastre, n-are nimic comun cu duelul. Dumneavoastră sînteţi oameni culţi, cu studii universitare şi, fără îndoială, vă daţi singuri seama că duelul nu e decît o formalitate goală şi învechită şi alte socoteli... Noi numai aşa îl considerăm, altfel nici n-am fi venit aici, deoarece ne e cu neputinţă să admitem ca doi oameni să tragă cu pistolul unul în altul sub ochii noştri, şi alte socoteli... Şeşkovski îşi şterse năduşala de pe obraz şi urmă: De aceea, domnilor, sfîrşiţi odată cu neînţelegerile dumneavoastră. Daţi-vă mîna şi hai acasă, să bem pentru împăcare. Pe cinstea mea, domnilor!

Von Koren tăcea. Laevski, văzînd că toţi se uită la el, zise:

— Eu n-am nimic împotriva lui Nikolai Vasilici. Dacă crede el că i-am greşit cu ceva, sînt gata să-i prezint scuzele mele.

Von Koren se supără:

— După cum văd, domnilor, dumneavoastră aţi dori ca domnul Laevski să se întoarcă acasă în ipostaza de cavaler mărinimos. Eu însă nu pot să vă fac această plăcere. Nu era nevoie să ne sculăm cu noaptea în cap şi să facem un drum de zece verste numai ca să bem pentru împăcare, să luăm aperitive şi să-mi dovediţi că duelul e o formalitate învechită. Duelul e duel şi nu trebuie să-l facem mai absurd şi mai ipocrit decît este în realitate. Eu unul, ţin să mă bat!

Se făcu tăcere. Ofiţerul Boiko scoase dintr-o lădiţă două pistoale şi întinse unul lui von Koren, iar pe

celălalt lui Laevski. Urmă o zăpăceală care înveseli cîteva clipe și pe zoolog și pe martori. Se descoperi că nici unul din cei de față nu luase parte la vreun duel și că nimeni nu știa precis cum și unde trebuie să se așeze adversarii, ce comenzi trebuie să se dea și ce trebuie să facă martorii. Dar la un moment dat Boiko își aduse aminte și începu să dea explicații, zîmbind :

— Domnilor, cine-și aduce aminte cum descrie Lermontov duelul ? întrebă von Koren rîzînd. Și Bazarov al lui Turgheniev se bătuse în duel nu știu cu cine...

— Ce rost are să ne mai aducem aminte ? făcu nerăbdător Ustimovici, oprindu-se din mers. Măsurați distanța și gata !

Și făcu vreo trei pași arătînd, chipurile, cum trebuie să se măsoare distanța. Boiko numără pașii, iar camaradul lui și scoase sabia și trase cîte o linie, însemnînd locul fiecăruia.

Într-o tăcere adîncă, adversarii se așezară la locurile lor.

„Cîrtițe !“ își aminti diaconul, ascuns în tufișuri.

Apoi Șeșkovski a mai spus nu știu ce, Boiko a mai explicat nu știu ce, dar Laevski nu auzi nimic, sau auzi dar nu înțelese nimic. Cînd veni momentul, trase cocoșul și ridică pistolul rece și greu cu țeava în sus. Uitase să-și descheie paltonul și acum simțea că-l strînge la umăr și la subsuoară, iar mîna îi era așa de stingherită, de parcă mîneca ar fi fost de tablă. Își aminti cu cîtă ură se uita aseară la fruntea arsă de soare și la părul cîrlionțat al lui von Koren, și își zise că nici chiar în clipele acelea de furie și de ură sălbatică, tot n-ar fi fost în stare să tragă în el. De teamă că glonțul o să nimerească din întîmplare în von Koren, ridica pistolul tot mai sus, deși își dădea seama că această generozitate de paradă nu era nici delicată și nici mărinimoasă. Însă nu știa și nu se pricepea să facă altfel. Uitîndu-se la fața palidă, schimonosită de un zîmbet ridicol, a lui von Koren, convins de la început că zoologul o să tragă în aer, Laevski se gîndi că în curînd totul o să se termine cu bine, numai să apese cît mai tare pe trăgaci...

Deodată simți o izbitură în umăr, apoi auzi o împușcătură, căreia ecoul îi răspunse din munți: pac-pac!

Von Koren trase și el cocoșul, apoi se uită spre Ustimovici, care se plimba mereu înainte și înapoi cu mîinile la spate, fără să observe ce se petrecea în jurul lui.

— Doctore, îi zise, fii bun și nu te mai fîțîi așa ca o pendulă. Din pricina dumitale, îmi fug ochii...

Doctorul se opri din mers și von Koren începu să-l ochească pe Laevski.

„S-a sfîrșit cu mine!“ se gîndi Laevski.

Țeava pistolului îndreptată asupra capului lui, expresia de ură și de dispreț din întreaga făptură și ținută a lui von Koren, crima pe care avea s-o săvîrșească un om cumsecade ziua în amiaza mare, de față cu atîția oameni cumsecade, liniștea din jur și puterea necunoscută care-l silea să stea neclintit și să n-o ia la sănătoasa, toate erau atît de tainice, de neînțelese și în același timp atît de înspăimîntătoare! Timpul cît von Koren ochi i se păru lui Laevski mai lung decît o noapte întreagă. Aruncă o privire disperată spre martori, care încremeniseră și ei cu fețele palide.

„Dar trage odată!“ se gîndi Laevski, înțelegînd că fața lui jalnică și tremurătoare, galbenă ca ceara, stîrnea desigur în von Koren o ură și mai cumplită.

„O să-l ucid imediat, își zicea von Koren, ochind fruntea lui Laevski și pipăind trăgaciul. O să-l ucid fără îndoială...“

— O să-l ucidă! răsună deodată un strigăt sfîșietor, venind de undeva, de aproape.

În aceeași clipă se auzi o detunătură. Văzînd că Laevski stătea neclintit și nu căzuse, toți se uitară în partea de unde venise strigătul și-l descoperiră pe diacon: palid, cu părul lipit de frunte și de obraji, ud și plin de noroi din cap pînă-n picioare, se ridica pe malul celălalt, din porumb, și zîmbea ciudat, fluturîndu-și pălăria pleoștită de umezeală. De bucurie, Șeșkovski începu să rîdă, apoi să plîngă și se trase mai la o parte...

XX

Puțin mai tîrziu, von Koren și diaconul se întîlniră lîngă podeț. Diaconul era tulburat, răsufla din greu și se ferea să se uite în ochii zoologului. Îi era rușine și de frica lui, și de îmbrăcămintea lui udă și murdară.

— Am avut impresia că voiai să-l ucizi... îngăimă el. Ce faptă nepotrivită cu firea omenească! Ce lucru fără rost!

— Dar cum ai ajuns aici? îl întrebă zoologul.

— Nu mă întreba! și diaconul dădu din mînă. M-a împins necuratul: du-te și du-te!... Și am venit, de eram gata să mor de frică în porumb. Acuma, m-am liniștit, slavă, slavă Domnului!... Sînt cît se poate de mulțumit de dumneata, îngăima înainte diaconul. Și moș tarantulă o să fie încîntat... Ce-o să mai rîdem, ce-o să mai rîdem! Un lucru însă te-aș ruga: să nu spui la nimeni că am fost aici. Altfel o pățesc urît cu mai-marii mei. Or să spună că am fost martor la un duel...

— Domnilor! strigă von Koren. Diaconul vă roagă să nu spuneți la nimeni că l-ați văzut aici. Altfel, ar putea să aibă neplăceri.

— Ce faptă nepotrivită cu firea omenească! oftă diaconul. Te rog să mă ierți, dar aveai un aer așa de fioros, încît eram sigur că o să-l ucizi.

— Într-adevăr, tare mă ispitea gîndul să-l curăț de pe fața pămîntului pe ticălosul ăsta! răspunse von Koren. Însă tocmai în clipa hotărîtoare ai țipat și am dat greș. Dar trebuie să-ți mărturisesc că, din neobișnuință, toată afacerea asta scîrboasă m-a dat gata. Mă simt foarte obosit. Să mergem...

— Dă-mi voie să mă întorc pe jos. Trebuie să mă usuc, îs ud pînă la piele și înfrigurat.

— Bine, cum vrei, încuviință zoologul cu glas slăbit și galeș, urcîndu-se în trăsură și închizîndu-și ochii. Cum vrei...

În timp ce se învîrteau în jurul trăsurilor și se așezau, Kerbalai stătea la marginea drumului și se ploconea adînc, ținîndu-se cu mîinile de pîntece și arătîndu-și dinții. Credea că domnii veniseră să ad-

mire natura și să bea ceai și nu înțelegea de loc de ce se urcau iarăși în trăsuri. Trăsurile se urniră din loc într-o tăcere adîncă. In fața cîrciumii nu mai rămăsese decît diaconul.

— Vrut cîrciumă, vrut băut ceai, îi strigă el lui Kerbalai. Vrut la mine mîncare.

Kerbalai vorbea destul de curat rusește, însă diaconul credea că o să-l înțeleagă mai bine dacă-i vorbește într-o rusească stricată.

— Scrob făcut, brînză dat...

— Hai, popă, intră, intră, îl îndemnă Kerbalai, ploconindu-se înaintea lui. Este de toate... Este și brînză, este și vin... Mănînci ce vrei...

— Cum i se spune pe tătărește lui Dumnezeu ? întrebă diaconul, intrînd în cîrciumă.

— Și Dumnezeu de la mine și Dumnezeu de la tine e unul și același, răspunse Kerbalai, neînțelegînd ce-l întrebase. Dumnezeu este unul singur, numai oamenii este de mai multe feluri. Unii ruși, alți turci, alții englezești. Oamenii este de tot felul, numai Dumnezeu este unul singur.

— Bun. Dar dacă toate noroadele se închină aceluiași Dumnezeu, atunci de ce voi, musulmanii, îi socotiți pe creștini ca pe dușmanii voștri de veacuri ?

— De ce superi mata ? zise Kerbalai, apucîndu-se iarăși cu amîndouă mîinile de pîntece. Tu ești popă, eu ești musulman, tu spui : mi-e foame, eu dau ție mîncare... Numai om bogat știe să facă deosebire care este Dumnezeu de la tine și care este de la mine, dar pentru om sărac, e totuna. Mănîncă, rog frumos.

In timp ce în cîrciumă avea loc această discuție teologică, Laevski se îndrepta spre casă, amintindu-și cu cîtă groază făcuse această cale în zori de zi, cînd toate : și drumul, și stîncile, și munții, erau ude de ploaie și învăluite în întuneric, și cînd viitorul tainic i se părea tot atît de înspăimîntător ca o prăpastie fără fund. Acum, picăturile de ploaie atîrnate de firele de iarbă și de pietre sclipeau în bătaia soarelui ca diamantele, natura zîmbea, iar viitorul cel înspăimîntător rămăsese în urmă. Se uita din cînd în cînd la obrazul plin de lacrimi al lui Șeșkovski și la cele

două trăsuri din față, în care erau von Koren, martorii lui și doctorul, și i se părea că se întorceau cu toții de la cimitir, unde îngropaseră un om insuportabil, care fusese o povară pentru toată lumea.

„Toate s-au sfîrșit", își zicea Laevski, gîndindu-se la trecut și mîngîindu-și ușor gîtul.

Pe partea dreaptă a gîtului, chiar lîngă guler, avea o umflătură mică de mărimea și grosimea degetului mic și care-l ustura de parcă îl fripsese cineva cu fierul de călcat. Era urma glonțului.

Apoi, cînd ajunse acasă, începu pentru el o zi ciudată, dulce, nesfîrșită, încețoșată ca un vis. Cerceta cu lăcomie fiecare lucrușor, de parcă se întorsese de la pușcărie sau de la spital, și se minuna că mesele, ferestrele, scaunele, lumina și marea trezeau în el acea bucurie vie, de copil, pe care n-o mai simțise de multă vreme. Nadejda Fiodorovna, palidă și trasă la obraz, nu-i recunoștea glasul blînd și mersul ciudat. Ar fi vrut să-i povestească repede tot ce i se întîmplase... Își zicea că Laevski nu mai auzea bine, fără îndoială, sau n-o înțelegea, și că atunci cînd va afla totul, o va blestema și o va ucide... Dar el o asculta, îi mîngîia obrajii și părul, i se uita drept în ochi și-i spunea :

— Nu mai am pe nimeni, afară de tine, pe nimeni...

Mai tîrziu trecură în grădiniță, unde rămaseră multă vreme strînși unul lîngă altul. Tăceau, sau visau la viața fericită care-i aștepta, spunîndu-și vorbe puține. Dar lui i se părea că niciodată nu vorbise atît de mult și atît de frumos.

XXI

Trecură mai mult de trei luni.

În sfîrșit, veni și ziua cînd von Koren se hotărîse să plece. Dis-de-dimineață se stîrnise o ploaie deasă și rece și un vînt puternic bătea dinspre nord-est, ridicînd pe mare valuri uriașe. Se spunea că, pe o vreme ca asta, ar fi greu să-ți închipui că vaporul o

să intre în rada portului. După orar, ar fi trebuit să sosească pe la nouă și ceva dimineața, dar von Koren, care ieșise pe chei și la amiază, și după-amiază, nu văzuse cu binoclul nimic altceva decît valurile cenușii și pînza ploii, care acoperea depărtările.

Spre sfîrșitul zilei, ploaia încetă și pînă și vîntul începu să se potolească. Von Koren se împăcase cu gîndul că n-o să mai poată pleca în ziua aceea și se așezase să joace șah cu Samoilenko. Dar cînd se întunecă, ordonanța îi raportă că se vedeau lumini pe mare și că s-ar fi aruncat chiar și o rachetă.

Von Koren începu să se grăbească. Își trecu geanta peste umăr, îi îmbrățișă pe Samoilenko și pe diacon, străbătu fără nici un rost toate odăile, își luă rămas bun de la ordonanță și de la bucătăreasă și ieși în stradă cu sentimentul că uitase ceva la doctor sau în casa lui. O luă spre chei însoțit de Samoilenko, după ei venea diaconul cu o ladă, iar în urmă de tot ordonanța cu două geamantane. Numai Samoilenko și ordonanța deslușeau luminițele slabe de pe mare, ceilalți se uitau în beznă, dar nu vedeau nimic. Vaporul ancorase departe de țărm.

— Mai repede, mai repede! zorea von Koren. Mi-e frică să nu plece!

Dar în timp ce trecea pe lîngă căsuța cu trei ferestre, în care se mutase Laevski puțin timp după duel, von Koren nu se putu opri să nu-și arunce ochii pe geam. Cu spatele la fereastră, Laevski stătea aplecat asupra mesei și scria.

— Grozav mă mir, zise von Koren încet, cum a putut să se schimbe omul acesta!

— Într-adevăr, e de mirare, oftă Samoilenko. Uite, așa stă de dimineață și pînă seara și scrie, scrie... Vrea să-și plătească datoriile. Și trebuie să-ți mai spun, frățioare, că trăiește mai rău ca un cerșetor.

Urmară cîteva clipe de tăcere. Zoologul, doctorul și diaconul stăteau în fața ferestrei și se uitau la Laevski.

— N-a mai putut să plece de aici, bietul, urmă Samoilenko. Și ți-aduci aminte cît s-a zbătut?

— Da, grozav s-a schimbat, repetă von Koren. Căsătoria lui, munca aceasta neîntreruptă de dimineața și pînă seara pentru o bucată de pîine, aerul acesta nou de pe fața lui și pînă și mersul — toate sînt atît de surprinzătoare, încît nici nu știu cum să le zic... Zoologul îl apucă pe Samoilenko de mînecă și urmă emoționat: Te rog să le comunici, lui și nevestei lui, că i-am admirat și că, înainte de a pleca, le-am dorit tot binele... Iar pe el îl rog, dacă poate, să nu se gîndească la mine cu ură. Mă cunoaște. Știe că, dacă aș fi bănuit măcar această schimbare, i-aș fi fost cel mai bun prieten.

— Mai bine intră la el și ia-ți rămas bun.

— Nu, nu se poate.

— De ce? Dumnezeu știe dacă o să vă mai întîlniți vreodată.

Zoologul se gîndi o clipă, apoi îi răspunse:

— Ai dreptate.

Samoilenko bătu încetișor la geam. Laevski tresări și întoarse capul.

— Vanea, Nikolai Vasilievici vrea să-și ia rămas bun de la tine, strigă Samoilenko. Pleacă, uite, chiar acum.

Laevski se ridică de la masă și trecu în sălița să deschidă ușa. Samoilenko, von Koren și diaconul intrară.

— Numai o clipă, începu zoologul, scoțîndu-și galoșii. Îi părea rău acum că se lăsase înduioșat și intrase fără să-l cheme nimeni. „E ca și cum m-aș vîrî cu de-a sila în casa omului, se gîndea — și asta e o prostie.“ Iartă-mă că te deranjez, zise, intrînd în odaie după Laevski, dar plec chiar acum și am ținut să te văd. Dumnezeu știe dacă o să ne mai întîlnim vreodată.

— Sînt foarte fericit... Vă rog, vă rog, zicea Laevski, apropiind scaunele de oaspeți, dar cu atîta stîngăcie de parcă voia să le închidă drumul. Apoi se opri în mijlocul odăii și începu să-și frece mîinile.

„Îmi pare rău că nu i-am lăsat pe ceilalți în stradă“, se gîndi von Koren și începu, cu hotărîre: Ivan Andreici, să nu te gîndești la mine cu necaz. E drept că

nu se poate uita ușor un trecut din cale afară de dureros, iar eu n-am venit aici nici să-mi cer scuze, nici să te conving că n-am nici o vină. Crede-mă, purtarea mea a fost cinstită și de-atunci încoace nu mi-am schimbat părerile... Dar nu e mai puțin adevărat, și o recunosc cu mare bucurie, că m-am înșelat în ce te privește pe dumneata. Însă cui nu i se întîmplă să se poticnească și pe drumul drept? Și pe urmă, așa e soarta noastră omenească: dacă nu greșești în lucrurile mari, greșești în cele mici. Nimeni nu cunoaște adevărul adevărat.

— Așa e, nimeni nu cunoaște adevărul... repetă Laevski.

— Atunci, rămîi sănătos... Să-ți dea Dumnezeu tot binele pe care ți-l dorești.

Von Koren îi întinse mîna. Laevski i-o strînse și se înclină.

— Să nu te gîndești cu necaz la mine, repetă von Koren. Salutări soției dumitale și te rog să-i spui că mi-a părut rău că nu mi-am putut lua rămas bun și de la ea.

— Dar e acasă.

Laevski se apropie de o ușă și strigă:

— Nadia, Nikolai Vasilievici vrea să-și ia rămas bun de la tine.

Nadejda Fiodorovna deschise ușa, se opri în prag și aruncă oaspeților o privire sfioasă. Avea un aer speriat, de vinovăție, și-și ținea mîinile ca o elevă de liceu, căreia i se face morală.

— Nadejda Fiodorovna, eu plec, începu von Koren, și am venit să-mi iau rămas bun.

Ea îi întinse mîna cu nehotărîre, iar Laevski se înclină.

„Cît sînt de vrednici de plîns! se gîndi von Koren. Trebuie c-o fi ducînd-o greu...“

— Plec la Moscova și la Petersburg, poate aveți nevoie să vă trimit ceva de acolo? întrebă el.

— De ce am putea avea nevoie? făcu Nadejda Fiodorovna, aruncînd o privire îngrijorată spre bărbatul ei. După cît știu, nu ne trebuie nimic.

— Da, nimic... întări Laevski, frecîndu-și mîinile. Salutări celor de acolo.

Von Koren nu știa ce ar mai fi putut sau ar mai fi trebuit să spună. Și doar cu cîteva clipe înainte, în timp ce intra la ei, i se părea că le va spune multe, multe lucruri bune, calde și interesante. Strînse în tăcere mîna lui Laevski și a soției lui și ieși cu inima grea.

— Ce oameni! zicea diaconul aproape în șoaptă, mergînd în urma lui. Ce oameni, Doamne! Adevăr este că dreapta Ta a sădit via aceasta, Doamne! Unul a biruit miile, iar celălalt întunecimile. Nikolai Vasilici, strigă el entuziasmat, ai la știință că astăzi ai biruit pe cel mai mare dintre dușmanii oamenilor — mîndria?

— Las-o mai domol, diacone! Ce fel de biruitori mai sîntem și noi, Laevski și cu mine? Adevărații biruitori arată ca vulturii, pe cînd el e vrednic de plîns, timid, îndobitocit și se ploconește ca un mandarin chinez. Iar eu... mă vezi cît sînt de abătut...

Din urmă se auziră pași. Laevski se apropie în grabă, să-l petreacă și el pe von Koren. Pe chei aștepta ordonanța cu cele două geamantane și, ceva mai încolo, patru vîslași.

— Ei, dar știi că suflă?... Brr! făcu Samoilenko. În larg, trebuie să fie un pui de furtună, să ferească Dumnezeu. N-ai ales o vreme tocmai potrivită, Kolea.

— Eu nu mă tem de rău de mare.

— Nu e vorba de asta... De nu te-ar răsturna dobitocii ăștia. Ar fi trebuit să te duci cu șalupa agenției. Unde-i șalupa agenției? strigă el către vîslași.

— A plecat, excelența voastră.

— Dar a vămii?

— A plecat și aceea.

— De ce n-ați venit să-mi raportați? se înfurie Samoilenko. Vite încălțate.

— N-are nici o importanță, nu te mai tulbura... interveni von Koren. Și acum, rămîneți cu bine. Dumnezeu să vă aibă în paza lui...

Samoilenko îl îmbrățișă și-l binecuvîntă de trei ori.

— Vezi să nu ne uiți, Kolea... Să ne scrii... Te așteptăm la primăvară.

— Rămîi cu bine, diacone, zise von Koren, strîngîndu-i mîna. Îți mulțumesc pentru tovărășie și pentru discuțiile interesante. Și gîndește-te la expediție.

— Doamne, dar sînt gata să merg și la capătul pămîntului! rîse diaconul. Parcă mă împotrivesc?

Von Koren îl recunoscu în întuneric pe Laevski și-i întinse mîna, fără o vorbă. Vîslașii așteptau acum lîngă apă și căutau să țină în loc luntrea, care se izbea de piloții cheiului, cu toate că digul o apăra de hulă. Von Koren coborî scările, sări în barcă și se așeză la cîrmă.

— Să ne scrii! îi strigă Samoilenko. Și vezi să-ți cauți de sănătate!

„Nimeni nu cunoaște adevărul adevărat", se gîndea Laevski, ridicîndu-și gulerul și vîrîndu-și mîinile în mînecile paltonului.

Barca ocoli repede debarcaderul și ieși la larg, dispărînd în valuri. Dar în aceeași clipă se ridică dintr-o prăpastie adîncă și urcă lunecînd pe creasta unui val înalt, așa încît cei rămași putură deosebi nu numai oamenii din ea, dar chiar și vîslele. Înaintă vreo trei stînjeni, dar imediat valurile o aruncară cu vreo doi îndărăt.

— Să ne scrii! strigă iarăși Samoilenko. Cine te-a pus să pleci pe o vreme ca asta?

„Da, nimeni nu cunoaște adevărul adevărat..." își zicea Laevski, uitîndu-se trist la marea întunecată și neliniștită.

„Ia te uită cum aruncă valurile barca îndărăt, se gîndea el. Doi pași înainte și unul înapoi... Dar barcagiii, încăpățînați, vîslesc mereu și nu se sperie de valurile înalte. Barca se duce înainte, tot înainte: iată că nu se mai vede. Peste vreo jumătate de oră vîslașii vor zări luminile vaporului, și cel mult într-o oră vor fi lîngă scară... Așa se întîmplă și în viață. Căutînd adevărul, oamenii fac doi pași înainte și unul înapoi. Necazurile, greșelile și plictiseala vieții îi aruncă îndărăt, dar setea de adevăr și voința dîrză îi

mînă mereu înainte. Și, cine știe? Poate că într-o bună zi vor ajunge la limanul adevărului adevărat..."

— Adio! strigă Samoilenko.

— Nu se mai vede, nu se mai aude... oftă diaconul. Drum bun!

De sus începuse să picure.

NEVASTĂ-MEA

I

Am primit o scrisoare cu următorul cuprins: „Stimate Pavel Andreevici! Aproape de dumneavoastră, și anume în satul Peostrovo, se petrec unele lucruri regretabile, și cred că e de datoria mea să vi le aduc la cunoștință. Mujicii din satul cu pricina și-au vîndut casele și tot avutul lor și au emigrat în gubernia Tomsk, dar n-au ajuns la destinație și s-au întors înapoi. Se înțelege că în Peostrovo nu mai au nimic, totul a trecut în stăpînirea altora, așa că bieții oameni au fost nevoiți să se aciuieze cîte trei și patru familii într-o casă. Astăzi, în fiecare izbă trăiesc cel puțin 15 suflete, bărbați și femei, fără să mai numărăm copiii. Nu mai spun că n-au ce mînca și că e o adevărată foamete, dar din pricina epidemiilor de tifos exantematic și de febră tifoidă, nimeni n-a scăpat teafăr. Imi spunea felcerița că în orice casă ai intra, peste tot te izbește același tablou: toți locatarii zac bolnavi, toți aiurează, unii rîd în hohote, alți se cațără pe pereți. Peste tot e duhoare, bolnavilor n-are cine să le dea un pahar cu apă și nici cine să le-o aducă, iar mîncarea lor se mărginește la cartofi înghețați. Și ce poate să facă felcerița și Sobol (medicul nostru de zemstvă), cînd înainte de doctorii, oamenilor le trebuie pîinea, pe care n-o au? Consiliul zemstvei refuză să-i ajute, zicînd că au fost scoși din registrele lor și trecuți în ale guberniei Tomsk. De altfel, consiliul n-are nici bani. Aducîndu-vă toate aces-

tea la știință și cunoscînd mărinimia dumneavoastră vă solicit un cît mai grabnic ajutor. Un binevoitor."

Se vede că cel care-mi scria era chiar felcerița, sau poate doctorul acela cu nume de sălbătăciune. De ani și ani, felcerițele și doctorii de zemstvă își întăresc zi cu zi convingerea că nu pot să facă „nimic", și totuși primesc lefuri de la oamenii care se hrănesc cu cartofi înghețați, ba se consideră îndreptățiți să-mi aprecieze mărinimia.

Tulburat de această scrisoare anonimă, ca și de faptul că în fiecare dimineață veneau la bucătăria argaților mujici, care cădeau în genunchi și cereau pîine, iar într-o noapte mi-au spart chiar un zid de la hambar și au ridicat douăzeci de saci de secară, tulburat, de asemenea, și de atmosfera apăsătoare întreținută de zvonuri, de ziare și de vremea rea, nu mai aveam de loc spor la lucru. Tocmai scriam „Istoricul căilor ferate" și trebuia să citesc nenumărate articole, broșuri și cărți rusești și străine, să bat mereu bilele abacului, să mă servesc de logaritmi, să meditez și să scriu, apoi iarăși să citesc, să bat bilele și să meditez. Dar abia mă apucam de cîte o carte sau începeam să meditez, că gîndurile mi se învălmășeau, ochii mi se închideau, mă ridicam oftînd de la birou și începeam să colind încăperile largi ale casei mele pustii de la țară. Cînd mă săturam de umblat, mă opream în fața ferestrei de la birou, și, uitîndu-mă peste curtea mare, peste iaz și pădurica goală de mesteceni, peste cîmpia întinsă, acoperită cu zăpadă proaspătă, gata să se topească, vedeam în depărtare, cocoțată pe o colină, o grămăjoară de case cenușii, de la care cobora la vale, tăind pe din două cîmpia albă, panglica șerpuită a drumului negru și murdar. Acolo era Peostrovo, satul despre care îmi scria corespondentul meu anonim. Dacă n-ar fi fost ciorile care zburau croncănind pe deasupra iazului și a cîmpiei, făcînd a ploaie sau a zăpadă, și dacă nu s-ar fi auzit bocănitul în șopronul de tîmplărie, universul acela mic, despre care se vorbește atît de mult astăzi, ar fi semănat cu Marea Moartă, atîta liniște, atîta

nemișcare, atîta lipsă de viață și plictiseală stăruiau acolo!

Neliniștea care mă stăpînea nu mă lăsa să lucrez și să meditez. Nu-mi dădeam seama ce însemna aceasta, și doream să cred că nu era vorba decît de o dezamăgire. Intr-adevăr, renunțasem la slujba pe care o aveam la Ministerul Comunicațiilor și mă retrăsesem aici, la țară, să trăiesc în tihnă și să mă consacru problemelor sociale. Acesta fusese visul meu de totdeauna. Și acum, trebuia să-mi iau rămas bun și de la viața tihnită, și de la scris, să las totul baltă și să mă ocup numai și numai de mujici! Și nu se putea altfel, deoarece afară de mine, cel puțin așa credeam, nu mai era nimeni altul în tot județul care să vină în ajutorul înfometaților. Eram înconjurat de oameni fără cultură, înapoiați, lăsători, cei mai mulți necinstiți. Și chiar dacă ar fi fost cinstiți, erau în schimb zăpăciți și lipsiți de seriozitate, ca de pildă nevastă-mea. Nu puteai să te bizui pe asemenea oameni, iar pe de altă parte nici să-i lași pe mujici în voia soartei nu se putea. Prin urmare, trebuia să mă supun împrejurărilor și să mă ocup personal de soarta bieților oameni.

Primul meu pas a fost hotărîrea de a dona înfometaților o sumă de cinci mii de ruble. Dar lucrul acesta, în loc să-mi potolească neliniștea, mi-o spori. Fie că stăteam la fereastră, fie că mă plimbam prin odăi, mă chinuia aceeași întrebare pe care nu mi-o pusesem pînă atunci: cum să întrebuințez banii aceștia? Să poruncesc să se cumpere pîine și să mă duc singur din casă în casă s-o împart, nu era pe măsura puterilor unui singur om. Unde mai pui că în grabă aș fi riscat să dau mai mult celui chiabur sau celui sătul, decît celui flămînd. In organele administrative n-aveam nici o nădejde. Toți nacealnicii de zemstvă și toți inspectorii de fisc erau tineri și nu prea aveam încredere în ei, după cum, în general n-aveam în tot tineretul de astăzi, materialist și lipsit de idealuri. De altfel, nici consiliul zemstvei, nici plășile și în general nici unul din organele județene nu mă ispiteau de loc să le cer concursul. Știam că aceste

instituții, pripășite la pîinea zemstvei sau a statului, stăteau tot timpul cu gura căscată, doar vor mai reuși să apuce și din altă pîine!

Mi-a venit ideea să convoc la mine pe toți moșierii vecini și să le propun să alcătuim în casa mea un fel de comitet, sau de centru, care să adune toate donațiile și să le repartizeze apoi, prin județ, împreună cu instrucțiunile respective. O asemenea organizație, care ar fi îngăduit dese consfătuiri și un control larg și liber, ar fi fost în totul în vederile mele. Dar cînd mi-am imaginat nesfîrșitele aperitive, mese și dineuri, însoțite de zgomot, de vorbărie și de pierdere de vreme, pe care mi le-ar fi adus în casă societatea aceea pestriță, m-am grăbit să renunț la ideea mea.

In ceea ce-i privește pe ai mei, nu mă puteam aștepta de la nimeni la nici un fel de sprijin sau de ajutor. De pe urma primei mele familii, cea părintească, numeroasă și destul de zgomotoasă pe vremuri, nu mi-a mai rămas decît guvernanta, m-lle Marie sau, cum i se spunea acum, Maria Gherasimovna, o ființă cu totul ștearsă. Bătrînica aceasta de vreo 70 de ani, mărunțică și îngrijită, îmbrăcată cu o rochie cenușie și purtînd pe cap o bonețică cu panglici albe, care-o făcea să semene a păpușă de porțelan, stătea toată ziua în salon și citea. Și, știind de ce eram îngîndurat, îmi spunea de cîte ori treceam pe lîngă ea:

— Ei, ce vrei, Pașa, doar ți-am mai spus și altă dată că așa o să se întîmple. Numai uită-te la slugile noastre și ai să vezi singur...

A doua mea familie, adică nevastă-mea, Natalia Gavrilovna, stătea în etajul de jos, pe care-l ocupa în întregime. Acolo mînca, acolo dormea și acolo își primea oaspeții, fără s-o intereseze de loc nici ce mîncam eu, nici cum dormeam și nici pe cine primeam. Raporturile noastre păreau normale și nicidecum încordate, erau însă reci, superficiale și plictisitoare, ca între oameni care s-au depărtat de atîta timp unul de altul, încît nici chiar viața sub același acoperămînt nu mai avea nimic comun cu intimitatea. Dragostea pătimașă și tulburătoare, cînd dulce, cînd

amară ca pelinul, pe care o avusesem cîndva pentru Natalia Gavrilovna, se risipise. Dispăruseră și enervările de altădată, și discuțiile aprinse, și reproșurile, tînguirile și exploziile de ură, care se sfîrșeau de obicei cu plecarea nevestei mele în străinătate sau la părinți și cu trimiterea de sume de bani nu prea mari, dar la intervale scurte, ca să-i înțep cît mai des amorul propriu. (Și nevastă-mea, femeie mîndră și ambițioasă, ca și rubedeniile ei erau întreținute de mine și nu puteau renunța la banii mei, oricît ar fi dorit, ceea ce-mi dădea o mare satisfacție și era singura mîngîiere în nenorocirea mea.) Cînd se întîmpla să ne întîlnim pe coridor sau prin curte, eu o salutam și ea îmi zîmbea cu prietenie. Schimbam apoi cîteva vorbe despre vreme: că ar fi timpul să punem al doilea rînd la ferestre, sau că am auzit trecînd peste stăvilar o trăsură cu zurgălăi... Și în timp ce vorbeam, citeam în ochii ei: „Îți sînt credincioasă și nu-ți fac de rîs numele la care ții așa de mult, iar tu ești inteligent și nu mă tulburi cu nimic. Prin urmare sîntem chit!“

Mă gîndeam că dragostea mea se stinsese demult și că prea eram absorbit de munca mea ca să mă gîndesc serios la raporturile mele cu nevastă-mea. Dar din nenorocire numai mă gîndeam așa. Cînd auzeam vorbindu-se tare în apartamentul ei, eram numai urechi, cu toate că nu deslușeam nici o iotă. Cînd cînta la pian, mă ridicam de pe scaun și ascultam. Cînd i se aducea la scară trăsura sau calul de călărie, mă apropiam de fereastră, așteptam pînă ieșea din casă și o urmăream apoi cum se urcă în trăsură sau cum încalecă și iese pe poartă. Îmi dădeam seama că în clipele acelea se petrecea ceva ciudat în sufletul meu și mi-era frică să nu mă trădeze privirea ochilor sau expresia feței. O petreceam cu ochii îndelung, apoi o așteptam să se întoarcă, să-i mai văd o dată de la fereastră fața, umerii, șuba, pălăria... Treceam printr-o stare sufletească ciudată: eram plictisit și trist, mă chinuia un sentiment de nesfîrșit regret, nici eu nu știam anume după ce, ca și dorința de a mă plimba în lipsa nevesti-mi prin odăile ei. Iar pro-

blema pe care nu reușisem s-o rezolvăm împreună din pricina nepotrivirii de caracter, doream să se rezolve de la sine pe cale firească : adică, pe de o parte, această femeie frumoasă, numai de 27 de ani, să îmbătrînească cît mai repede, și pe de altă parte, tot cît mai repede să mă văd și eu cărunt și chel.

Intr-o zi, în timp ce-mi luam gustarea de dimineață, administratorul meu, Vladimir Prohorîci mi-a adus la cunoștință că mujicii din Peostrovo au început să-și desfacă acoperișurile de paie, ca să le dea la vite. Maria Gherasimovna s-a uitat la mine înspăimîntată și nedumerită.

— Ce pot eu să fac ? i-am răspuns. Sînt singur și-ți mărturisesc că niciodată nu m-a durut mai mult ca acum sentimentul singurătății. Ce n-aș da să găsesc în tot județul măcar un om pe care să mă pot bizui !

— Dar de ce nu-l chemi pe Ivan Ivanovici ? m-a întrebat Maria Gherasimovna.

— Că bine zici ! i-am răspuns, vesel, aducîndu-mi aminte de Ivan Ivanovici. *C'est raisonnable* [1], am adăugat fredonînd, îndreptîndu-mă spre birou să-i scriu cîteva rînduri lui Ivan Ivanovici. *C'est raisonnable, c'est raisonnable...*

II

Din mulțimea de cunoscuți care pe vremuri, cu vreo 25—35 de ani în urmă, beau și ospătau în această casă, care veneau împopoțonați și se îndrăgosteau, se însurau, sau mă plictiseau povestindu-mi la nesfîrșit despre cîinii și caii lor extraordinari, nu rămăsese în viață decît Ivan Ivanîci Braghin. Pe vremuri, fusese un bărbat foarte activ, foarte bun de gură, zgomotos și afemeiat, cunoscut pentru tendințele lui extremiste și pentru expresia originală a feței lui, care fermeca nu numai femeile, ci și bărbații. Dar de atunci îmbătrînise de tot, se îngrășase și acum își

[1] E cuminte (fr.) (n. t.).

ducea traiul fără tendințe extremiste și fără expresie originală. Ivan Ivanîci a venit imediat ce a primit scrisoarea mea, a doua zi, pe seară, tocmai cînd se adusese samovarul pe masă și mititica de Maria Gherasimovna tăia feliile de lămîie.

— Sînt foarte fericit că te văd, prietene, l-am întîmpinat eu, vesel. Dar ce-i cu dumneata de te tot îngrași mereu ?

— Nu m-am îngrășat, m-am umflat, mi-a răspuns el. M-au înțepat niște albine.

Cu familiaritatea omului care rîde de propriul lui cusur, Ivan Ivanîci m-a cuprins cu amîndouă mîinile de după mijloc, și-a rezemat de pieptul meu capul mare și stufos, cu părul pieptănat ucrainește, peste frunte, și a izbucnit într-un hohot de rîs subțirel, de om bătrîn.

— Iar dumneata, faci ce faci și întinerești mereu ! zicea printre hohotele de rîs. Cu ce vopsea îți cănești părul și barba ? Ai face bine să-mi dai și mie rețeta... Și, sforăind și gîfîind, Ivan Ivanîci mă îmbrățișa și mă săruta pe obraz. Da, ai face bine să mi-o dai și mie... repeta el. Ia spune, drăguță, ai împlinit patruzeci ?

— Oho ! Am patruzeci și șase, am început să rîd și eu.

Ivan Ivanîci mirosea a seu de lumînare și a fum de bucătărie, și asta i se potrivea. Trupul lui mare, stîngaci și umflat era strîns într-un surtuc lung și cu talia scurtă, care semăna cu un caftan de vizitiu, încheiat cu bentițe și copci în loc de nasturi, așa că ar fi părut ciudat să miroasă a apă de colonie. Cînd te uitai la bărbia lui cu etaje, vînătă ca o floare de brusture și nebărbierită de cine știe cînd, la ochii lui bulbucați și la toată făptura lui greoaie și neîngrijită, și cînd îi auzeai gîfîitul, glasul și vorba, ar fi fost greu să recunoști în el pe filfizonul bun de gură, subțirel și chipeș, care stîrnea cîndva gelozia tuturor bărbaților din județ.

— Am mare nevoie de dumneata, prietene, am început după ce ne-am așezat la masa din sufragerie să luăm ceaiul. Vreau să-i ajut pe înfometați, dar

aș dori ca ajutorul acesta să fie organizat cumva, și nu știu cum. Și m-am gîndit că poate ai să fii atît de drăguț să-mi dai un sfat.

— Da, da, da... făcea Ivan Ivanîci oftînd. Așa, așa, așa...

— Nu te-aș fi deranjat, dar afară de dumneata, dragul meu, n-aș fi avut la cine să mă adresez. Doar știi cum sînt oamenii de pe aici.

— Așa, așa, așa... Da...

Deodată mi-a trecut prin gînd: adică ce-ar fi dacă aș chema-o și pe Natalia Gavrilovna la această importantă și gravă consfătuire, la care, de altfel, ar fi putut lua parte oricine, indiferent de locul unde se ținea și de raporturile personale ale participanților.

— *Tres faciunt collegium*[1] ! am strigat, vesel. Ce-ar fi s-o chemăm și pe Natalia Gavrilovna? Ce zici? Fenia, m-am întors către fata din casă, roag-o pe Natalia Gavrilovna să poftească aici și, dacă se poate, chiar acum. Spune-i că e vorba de un lucru foarte important.

N-a trecut mult și Natalia Gavrilovna a și sosit. M-am ridicat și am întîmpinat-o, spunîndu-i:

— Iartă-ne, Natalie, că te-am deranjat. Discutăm o chestiune foarte importantă și am avut ideea fericită să-ți cerem și bunele dumitale sfaturi, pe care sper că n-o să ni le refuzi. Stai, te rog.

Ivan Ivanîci i-a sărutat mîna, iar Natalia Gavrilovna l-a sărutat pe creștet. Dar după ce ne-am așezat în jurul mesei, privind-o cu blîndețe și cu ochii înlăcrimați, Ivan Ivanîci s-a tras spre ea și i-a mai sărutat o dată mîna. Natalia Gavrilovna era îmbrăcată în negru, pieptănată cu îngrijire și răspîndea o undă proaspătă de parfum. Se pregătise, pesemne, să plece la vreo vizită, sau poate că aștepta o vizită... Cînd a intrat în sufragerie, mi-a întins mîna prieteneste și mi-a zîmbit cu aceeași simpatie cu care îi zîmbise și lui Ivan Ivanîci, și asta îmi făcuse plăcere. Dar în timp ce discuta, își frămînta degetele, se lăsa mereu cu mișcări repezite pe spetează scaunului și vorbea repede-repede. Și această

[1] Trei alcătuiesc un consiliu (lat.) (n. t.).

inegalitate în debit și în mișcări mă supăra și-mi amintea de Odesa, orașul ei de baștină, unde lipsa bunelor maniere la bărbați, ca și la femei, mă obosea pe vremuri.

— Aș dori să fac ceva ca să vin în ajutorul înfometaților, am început și, după o scurtă pauză, am continuat: Bineînțeles, banii sînt mare lucru, dar dacă ne-am mărgini numai să oferim bani și ne-am mulțumi cu atîta, ar însemna că dăm bir cu fugiții în fața obligațiilor principale. După mine, ajutorul trebuie să se rezume la o dreaptă și serioasă organizare a repartiției banilor pe care îi dăm. De aceea, propun să aprofundăm chestiunea și să facem ceva în această direcție.

Natalia Gavrilovna s-a uitat mirată la mine și a ridicat din umeri, ca și cînd ar fi vrut să spună: „Ce mă pricep eu?"

— Da, da, foamete... a îngăimat Ivan Ivanîci. Într-adevăr... Așa...

— Situația e gravă, am urmat, și se simte nevoia unui ajutor grabnic. Cred că primul punct din programul pe care urmează să-l stabilim trebuie să fie graba. Ca în crezul ostașului: aprecierea distanței, viteza și iureșul...

— Da, viteza... a repetat Ivan Ivanîci, atît de somnoros și fără vlagă, de parcă stătea gata să adoarmă. Numai că, ce poți să-i faci? N-a rodit pămîntul, n-a rodit, așa că... nici aprecierea distanței și nici iureșul nu ajută la nimic... Stihiile, asta-i... Și cine se încumetă să se pună împotriva lui Dumnezeu și a soartei!...

— Bine, dar omului i-a dat Dumnezeu cap tocmai ca să lupte cu stihiile!

— Cum? Da... Așa-i, așa-i... Da.

Ivan Ivanîci a strănutat în batistă, a prins viață și s-a uitat la mine și la nevastă-mea cu niște ochi, de-ai fi zis că chiar atunci se trezise din somn.

— Nici la mine n-a rodit pămîntul, a rîs el subțirel, făcîndu-mi cu ochiul, ca și cînd într-adevăr ar fi fost ceva de rîs. Bani n-am, pîine n-am, iar curtea

mi-e plină de argați, ca la contele Șeremetiev! Aș vrea să le fac vînt, dar parcă mi-e milă.

Natalia Gavrilovna a rîs și ea și a început să-l întrebe pe Ivan Ivanîci ba de una, ba de alta. Prezența ei îmi făcea plăcere, o plăcere pe care de mult n-o mai simțisem, și totuși nu mă uitam la ea, ca nu cumva să mă dea ochii de gol. Raporturile dintre noi erau de așa fel încît sentimentele mele ar fi putut părea surprinzătoare și ridicole. Nevastă-mea vorbea și rîdea cu Ivan Ivanovici, fără să-i pese că era în apartamentul meu și că eu nu rîdeam.

— Și atunci, cum facem? am întrebat, prinzînd un moment de tăcere. Cred că înainte de toate trebuie să deschidem o subscripție publică, și asta cît mai repede. Iar noi, Natalie, să scriem cunoștințelor noastre din capitală și de la Odesa și să le rugăm să subscrie și ei. Și cînd o să adunăm o oarecare sumă de bani, noi, Natalie și cu mine, o să ne ocupăm de achiziționarea pîinii pentru oameni și a nutrețului pentru vite. Iar dumneata, Ivan Ivanîci, ai să fii atît de bun să te ocupi de împărțirea ajutoarelor. Avem toată încrederea în tactul și în priceperea dumitale de organizator, și nu ne permitem decît o singură rugăminte: înainte de a distribui ajutorul, să cercetezi situația chiar la fața locului și, dacă se poate, în cele mai mici amănunte. De asemenea, și lucrul acesta e foarte important, să fii atent să nu li se distribuie pîine decît acelora care duc într-adevăr lipsuri, și nicidecum beților, leneșilor și chiaburilor.

— Da, da, da... făcea Ivan Ivanîci. Așa, așa, așa...

„Ei, dar cu ruina asta băloasă nu-i nimic de făcut!“ m-am gîndit, enervat.

— Știi, m-am cam săturat de înfometații ăștia, dă-i încolo! Umblă mereu încruntați, a început Ivan Ivanîci, sugînd o coajă de lămîie. Cei flămînzi se supără pe cei sătui, iar cei sătui se supără pe cei flămînzi. E lucru știut că, atunci cînd i-e foame, omul își pierde cumpătul, își iese din minți și se sălbăticește. Cu foamea nu-i de glumit! Omul flămînd e în stare de orice: să-ți spună obrăznicii, să te jefuiască,

ba şi mai rău decît atîta... De aceea e bine să fie omul înţelegător...

Ivan Ivanîci s-a înecat cu ceai şi a început să tuşească, cutremurat de un rîs scîrţîit şi înăbuşitor.

— Să vezi ce-am păţit eu odată! a urmat apoi, dînd din mîini de parcă voia să alunge rîsul şi tusea, care-l împiedicau să vorbească. Să vezi ce-am păţit! Vine la mine într-o zi răsposatul Fiodor Fiodorîci, asta era pe vremea cînd fusese foamete în două judeţe, cam la vreo trei ani după eliberarea ţăranilor, şi mă cheamă la el. „Hai şi hai!“ nu mă slăbea de loc. Dar de ce? îl întreb. El însă o ţinea pe-a lui: „Hai!“ Ce puteam să fac, m-am dus. Era spre seară şi ningea. Cînd am ajuns aproape de conacul lui, se făcuse noapte de-a binelea. Deodată, aud dinspre pădure o împuşcătură: bum! Şi încă una: bum! Măi, drăcia dracului... Sar din sanie, mă uit şi văd un om alergînd spre mine pe întuneric: înota prin zăpadă pînă la genunchi. L-am apucat de umeri, uite-aşa, de-a scăpat puşca din mînă. In clipa aceea văd că se mai arată unul, îi ard şi aceluia una zdravănă după ceafă de-a căzut cu nasul în omăt, icnind. Hei, eram voinic pe-atunci şi aveam mînă grea... Aşa, am dat eu gata doi, iar cînd mă uit, Fedea stătea călare pe al treilea. După ce le-am legat mîinile la spate, să nu le vină gust să-şi facă vreun rău sau lor, sau nouă, i-am dus pe cîteşitrei măgarii la bucătărie. Mi-era şi necaz, dar şi ruşine şi milă să mă uit la ei: îi cunoşteam, erau mujici cumsecade. O băgaseră pe mînecă de frică: unul bocea şi se ruga să-l iertăm, altul se uita la noi cu ochi de fiară sălbatică, iar al treilea se pusese în genunchi şi tot bombănea la rugăciuni... Atunci i-am spus lui Fedea: nu te supăra şi dă-le drumul să se ducă cu dumnezeu, ticăloşii! Fedea le-a dat de mîncare, le-a dat şi cîte un pud de făină şi i-a lăsat să plece, spunîndu-le: „Duceţi-vă dracului!“ Asta-i... Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească în pace! Era un om înţelegător şi nu-şi ieşea niciodată din fire. Dar cîţi alţii nu-s iuţi la mînie, din care pricină nenorocesc atîţia oameni!... Da... Mai deunăzi, unsprezece oameni au luat drumul puşcăriei numai din pri-

cina cîrciumii din Klocikovo... Da... De altfel și acuma întîlnești cazuri de astea la fiecare pas... Joia trecută a rămas la mine pe noapte judecătorul de instrucție Anisin. Și mi-a povestit pățania unui moșier... Da... Cică într-o noapte, oamenii i-au spart un zid de la hambăr și i-au luat douăzeci de saci cu secară. Cînd a aflat a doua zi dimineață moșierul ce i se întîmplase, a bătut numaidecît o telegramă guvernatorului, alta procurorului, a treia ispravnicului și a patra judecătorului de instrucție... Și e lucru știut că toată lumea se ferește de pîrîtori... Autoritățile s-au speriat și s-a iscat un tărăboi!... Pînă acum, s-au percheziționat două sate...

— Dă-mi voie, Ivan Ivanîci, l-am întrerupt. Mie mi s-au furat douăzeci de saci cu secară și eu sînt acela care a telegrafiat guvernatorului. Dar să știi că n-am făcut-o pentru plăcerea de a pîrî, cum ai binevoit a te exprima, și nici pentru că mi-aș fi ieșit din minți. Trebuie să-ți spun că, înainte de toate, eu privesc orice problemă din punct de vedere principial. Iar legii îi e totuna dacă fură un sătul sau un flămînd.

— Da, da... a îngăimat Ivan Ivanîci, încurcat. Se înțelege... Așa-i, da...

Natalia Gavrilovna s-a înroșit.

— Sînt unii oameni... a început ea, dar s-a oprit. Se vedea bine că făcea un efort să pară indiferentă, dar nu s-a putut stăpîni și s-a uitat în ochii mei cu vechea ură pe care i-o cunoșteam. Sînt unii oameni pentru care foamea și amărăciunile nu există decît ca să-și poată dovedi caracterul rău și meschin.

Nu m-am simțit tocmai la largul meu și am ridicat din umeri.

— Vreau să spun, a urmat ea, că sînt unii oameni grozav de nesimțitori, care nu știu ce-i aceea milă, dar care nu trec pe lîngă durerea omenească fără să nu-și bage nasul, de teamă că s-ar putea lipsi de ajutorul lor. Pentru vanitatea acestor oameni nimic nu e sfînt.

— Sînt unii oameni, am adăugat eu cu blîndețe, care au o fire îngerească, dar care își exprimă ideile lor înalte într-o formă atît de grosolană, încît e greu

să deosebești îngerul din ei, de o precupeață din piața Odesei.

Recunosc că făcusem o gafă.

Nevastă-mea s-a uitat la mine cu niște ochi, de parcă făcea eforturi uriașe să tacă. Enervarea ei neașteptată, apoi vorbăria ei fără nici un rost cu privire la intenția mea de a veni în ajutorul înfometaților erau cu totul nelalocul lor. Cînd am rugat-o să vină, credeam că o să aibă altă atitudine și față de mine, și față de intențiile mele. N-aș putea preciza la ce anume mă așteptam, știu doar că această așteptare îmi provoca un sentiment de dulce tulburare. Acum însă, îmi dădeam seama că a mai vorbi despre înfometați ar fi fost și foarte greu, și poate că nici tocmai cuminte.

— Da... a început Ivan Ivanîci pe neașteptate. Negustorul Burov a pus la o parte vreo patru sute de mii de ruble, poate și mai mult. Și într-o bună zi i-am spus: „Ia ascultă, tizule, ce-ar fi să rupi vreo sută sau două sute de mii de ruble pentru înfometați? Doar tot ai să mori într-o bună zi și n-ai să-i iei cu tine pe lumea cealaltă.“ Ei bine, s-a supărat! Și doar o să moară. Cu moartea nu-i de glumit!

S-a făcut din nou tăcere.

— Prin urmare, nu-mi rămîne decît să mă resemnez și să mă mulțumesc cu singurătatea mea, am oftat. Se zice că unde-i unul nu-i putere. Totuși, eu o să încerc să lupt singur. Cine știe, poate că o să am mai mult noroc în lupta cu foametea, decît în lupta cu nepăsarea.

— Mă așteaptă cineva jos, a zis atunci Natalia Gavrilovna și s-a ridicat de la masă. Apoi s-a întors spre Ivan Ivanîci: Cred că ai să treci și pe la mine o clipă, nu-i așa? Atunci, nu-mi iau rămas bun de la dumneata.

Și a plecat.

Iar Ivan Ivanîci își sorbea al șaptelea pahar cu ceai, ofta, plescăia din buze după fiecare înghițitură și își sugea cînd mustățile, cînd coaja de lămîie. În același timp bombănea nu știu ce, somnoros și fără vlagă. Eu însă nu-l ascultam și abia așteptam să plece. În sfîrșit, s-a ridicat în picioare și a început să-și

ia rămas bun, cu un aer de parcă venise la mine doar ca să bea un ceai. In timp ce îl petreceam, i-am spus:

— Prin urmare, așa... Nu mi-ai dat nici un sfat.

— Cum? Uite ce-i, eu am îmbătrînit și m-am zaharisit. Ce preț pot să mai aibă sfaturile mele? mi-a răspuns. Și pe urmă, degeaba te neliniștești... Nu pricep de ce te neliniștești atîta? Nu te neliniști, drăguță! Nu-i nimic... mi-a spus aproape în șoaptă, cu prietenie și din toată inima, căutînd să mă împace, așa cum împaci un copil. Nu-i nimic, crede-mă...

— Cum nu-i nimic? Mujicii își desfac acoperișurile și se zice că nu știu unde a și izbucnit tifosul exantematic!

— Ei, și ce-i cu asta? Dacă la anul pămîntul o să dea roadă, oamenii au să-și facă acoperișuri noi, iar dacă unii o să murim de exantematic, ceilalți au să trăiască înainte... Și pe urmă, tot trebuie să murim o dată, dacă nu chiar acum, atunci mai tîrziu... Așa că nu te neliniști degeaba, frumușelule!

— Nu pot să nu mă neliniștesc, i-am răspuns, enervat.

Stăteam amîndoi în sala abia luminată. Deodată, Ivan Ivanîci m-a apucat de cot și, vrînd pesemne să-mi spună ceva foarte important, a rămas cîteva clipe în tăcere cu ochii țintă la mine.

— Pavel Andreici! mi-a șoptit și pe neașteptate fața grasă și încremenită și ochii întunecați i s-au luminat de expresia aceea extraordinară, într-adevăr fermecătoare, care stîrnea cîndva admirație. Pavel Andreici, am să-ți dau un sfat prietenesc: schimbă-ți felul de a fi! Ești un om imposibil! Imposibil, drăguță!

Mi se uita drept în ochi. Dar expresia cea minunată i-a dispărut curînd de pe față, lumina din ochi i s-a stins și, trăgînd aerul pe nas, a mormăit fără vlagă:

— Da, da... Iartă-mă pe mine, bătrînul... Fleacuri... Asta-i...

In timp ce cobora greoi treptele scării, cu brațele întinse ca să-și cumpănească echilibrul și arătîndu-mi spatele uriaș și gras, și ceafa stacojie, îmi făcea impresia unui crab scîrbos.

— Mai bine ai pleca undeva, excelență, la Petersburg, sau în străinătate... bombănea el. N-are nici un rost să stai aici și să-ți prăpădești de pomană vremea cu care n-ai să te mai întîlnești niciodată ! Ești tînăr, sănătos, bogat... Da... Ehei, dacă aș fi și eu mai tînăr, ce-aș mai lua-o la sănătoasa, ca iepurele, de mi-ar vîjîi vîntul pe la urechi !

III

Ieșirea violentă a nevestei mele mi-a amintit întreaga noastră viață conjugală. Înainte, după fiecare neînțelegere, o putere căreia nu ne puteam împotrivi ne împingea unul spre altul și, cînd ne întîlneam, ne descărcam toată dinamita ce se aduna în vremea asta în sufletele noastre. Așa s-a întîmplat și acum. După plecarea lui Ivan Ivanîci, am simțit deodată că parcă mă împingea ceva spre nevastă-mea. Simțeam nevoia să cobor și să-i spun că atitudinea pe care o avusese față de mine la ceai mă jignise, că fusese crudă, meschină și că mintea ei de mic-burgheză n-o să poată înțelege niciodată ce vorbesc eu și ce fac *eu*. Am umblat mult prin odăi, chibzuind ce să-i spun și căutînd să ghicesc ce mi-ar răspunde ea.

Neliniștea care mă chinuise în vremea din urmă o simțeam și mai ascuțit în seara aceea, după plecarea lui Ivan Ivanîci. Nu-mi găseam locul, nu puteam să stau nici jos și nici în picioare, nu puteam decît să umblu — și umblam, dar numai prin odăile luminate și mai cu seamă prin fața aceleia în care era Maria Gherasimovna. Aveam o senzație foarte asemănătoare cu aceea pe care o avusesem cîndva, în timpul unei furtuni pe Marea Nordului, cînd toți călătorii eram siguri că vaporul, lipsit de balast și de încărcătură, o să se răstoarne. Și abia atunci am înțeles că neliniștea mea nu era dezamăgire, cum crezusem pînă în seara aceea, ci altceva. Dar nu-mi puteam da seama ce anume, și lucrul acesta mă scotea și mai mult din fire.

„Mă duc la ea, mi-am zis. Găsesc eu vreun pretext. O să-i spun că am treabă cu Ivan Ivanîci, şi gata."

Am coborît scara şi, călcînd fără grabă pe covoare, am trecut prin vestibul şi prin salon. Ivan Ivanîci stătea pe divan, în odaia de oaspeţi, bea iarăşi ceai şi mormăia nu ştiu ce. Nevastă-mea stătea înaintea lui, sprijinită de speteaza unui fotoliu. Faţa ei avea acea expresie potolită, dulce şi supusă, cu care oamenii ascultă aiurelile şi vorbele fără noimă ale celor săraci cu duhul, în care presupun că se ascunde un tainic înţeles. Expresia şi atitudinea ei aveau ceva de psihopată sau de călugăriţă, cel puţin aşa mi s-a părut. In odăile cu mobilă străveche, cu păsărele adormite în colivii, odăi scunde, întunecoase, foarte călduroase şi mirosind a muşcate, aduceau cu chiliile unei stareţe sau ale unei generălese bătrîne şi bigote.

Am intrat în odaia de oaspeţi. Nevastă-mea nu s-a arătat nici mirată, nici tulburată. Dimpotrivă, s-a uitat la mine grav şi liniştit, ca şi cînd ar fi ştiut că trebuia să vin.

— Iartă-mă, am început delicat. Sînt foarte fericit, Ivan Ivanîci, că n-ai plecat încă. Am uitat să te întreb: nu ştii cumva care-i numele de botez şi cel patronimic al preşedintelui de consiliu al zemstvei?

— Andrei Stanislavovici. Da...

— Merci, i-am mulţumit, apoi mi-am scos carneţelul şi mi-am notat.

S-a făcut tăcere. Nevastă-mea şi Ivan Ivanîci aşteptau, fără îndoială, să plec. De altfel, îmi dădeam seama, după privirea ei, că nici prin gînd nu-i trecuse că aş fi avut nevoie de numele preşedintelui de consiliu al zemstvei.

— Atunci eu plec, frumoaso, a mormăit Ivan Ivanîci, văzînd că făcusem de două ori înconjurul odăii şi mă aşezasem apoi lîngă cămin.

— Nu, a zis repede Natalia Gavrilovna, apucîndu-l de mînă. Mai stai un sfert de oră... Te rog.

Se vede că nu voia să rămînă singură cu mine, între patru ochi, fără martori.

„Nu-i nimic, o să mai aştept şi eu încă un sfert de oră", mi-am zis.

— Ia te uită că ninge! am strigat, ridicîndu-mă şi uitîndu-mă pe fereastră. Ce frumos ninge! Ivan Ivanîci, am continuat plimbîndu-mă prin odaie, îmi pare aşa de rău că nu sînt vînător! Numai îmi închipui ce plăcut trebuie să fie să alergi după iepuri şi după lupi pe o zăpadă ca asta!

Fără să se urnească din loc şi fără să se întoarcă, nevastă-mea îmi urmărea cu coada ochiului fiecare mişcare, de parcă ţineam ascuns în buzunar un cuţit tăios sau un pistol.

— Ivan Ivanîci, ia-mă şi pe mine o dată la vînătoare! l-am rugat, cu blîndeţe. Ţi-aş fi cît se poate de recunoscător.

In clipa aceea a intrat în salon un oaspete nou. Era un bărbat pe care nu-l cunoşteam. Inalt, bine făcut, chel, cu barba mare şi blondă, şi cu doi ochi mici, părea să aibă cam vreo patruzeci de ani. După îmbrăcămintea cam largă şi mototolită, ca şi după gesturi, mi-am zis că trebuie să fie vreun ţîrcovnic sau vreun învăţător. Dar nevastă-mea mi l-a prezentat: doctorul Sobol.

— Sînt foarte fericit să vă cunosc! a strigat doctorul cu glas puternic de tenor, strîngîndu-mi mîna zdravăn şi, zîmbindu-mi copilăreşte. Foarte fericit!

Apoi s-a aşezat la masă, a luat un pahar cu ceai şi a întrebat:

— Nu cumva aveţi vreun pic de rom sau de coniac? Fii bună, Olia, s-a întors el spre fata din casă, şi caută în dulăpaş, că am îngheţat de frig.

M-am aşezat din nou lîngă cămin şi am început să mă uit, să ascult, şi doar din cînd în cînd să plasez şi eu cîte un cuvînt, în discuţia generală. Nevastă-mea le zîmbea drăguţ oaspeţilor, în schimb pe mine mă urmărea cu acea privire atentă, cu care nu slăbeşti din ochi o fiară sălbatică. Era vădit că prezenţa mea o stingherea, şi asta îmi aţîţa şi gelozia, şi necazul, şi dorinţa aprigă de a o face să sufere.

Toate cîte sînt aici, îmi ziceam, sînt ale mele. Şi nevastă-mea, şi odăile astea aşa de plăcute, şi colţul ăsta de lîngă cămin sînt de mult ale mele. Şi atunci, cum se face că unul ca Sobol, sau ca Ivan Ivanîci,

care a căzut în mintea copiilor, au mai multe drepturi asupra lor decît am eu? În momentul acesta nevastă-mea e lîngă mine, o văd de aproape, nu de la fereastră, o văd în atmosfera intimă de familie, care-mi lipseşte aşa de mult la vîrsta mea... Şi cu toate că mă urăşte, mi-e dor de ea, cum îmi era dor în copilărie de mama şi de dădaca. Mai mult decît atît: îmi dau seama că acum, în pragul bătrîneţii, o iubesc mai curat şi mai înălţător ca oricînd, şi tocmai de aceea simt nevoia irezistibilă să mă apropii de ea, s-o calc apăsat cu tocul pe vîrful pantofului, să-i provoc o durere ascuţită, şi în timpul acesta să-i zîmbesc...

M-am adresat doctorului:

— Cîte spitale avem în judeţ, monsieur Oposum?

— Sobol, m-a corectat nevastă-mea.

— Două, mi-a răspuns Sobol.

— Şi care-i numărul morţilor în fiecare din aceste spitale într-un an de zile?

— Pavel Andreici, aş vrea să-ţi vorbesc ceva, mi-a spus nevastă-mea.

Şi zicînd aşa, şi-a cerut iertare de la oaspeţi, şi a trecut în odaia de alături. M-am ridicat şi am urmat-o.

— Să faci bine şi să te retragi imediat în apartamentul dumitale, mi-a spus.

— Eşti prost crescută, i-am răspuns.

— Să faci bine şi să te retragi imediat în apartamentul dumitale, a repetat cu asprime, săgetîndu-mă cu o privire plină de ură.

Se apropiase aşa de mult, încît, dacă m-aş fi aplecat cît de puţin, i-aş fi atins obrazul cu barba.

— Şi de ce? Cu ce am greşit, mă rog? am îngăimat.

Bărbia a început să-i tremure, şi-a şters ochii, grăbită, s-a uitat o clipă în oglindă şi a zis, aproape în şoaptă:

— Iarăşi începe vechea poveste! Sînt sigură că n-ai să pleci. Dar — fă cum vrei. În cazul acesta, n-ai decît să rămîi. Plec eu.

Ne-am întors în salon: ea cu un aer hotărît, eu ridicînd din umeri şi încercînd să zîmbesc. Acolo am găsit oaspeţi noi: o doamnă în vîrstă şi un bărbat tînăr, cu ochelari. Fără să salut pe noii sosiţi şi fără să-mi iau rămas bun de la Sobol şi de la Ivan Ivanîci, m-am urcat în apartamentul meu.

După scena care se petrecuse la mine sus în timpul ceaiului, apoi jos, în apartamentul nevestei mele, am înţeles bine că „fericirea noastră conjugală" pe care în ultimii doi ani o acoperise treptat vălul uitării, începea să reînvie, şi asta datorită numai unor cauze meschine şi fără rost, că nici eu şi nici nevastă-mea n-o să ne mai putem opri şi că mîine-poimîine, după o explozie de ură, o să urmeze fără îndoială o scenă şi mai josnică — aveam doar experienţa anilor trecuţi! care o să răstoarne toată rînduiala vieţii noastre. Asta însemna, îmi ziceam luînd-o iarăşi de-a lungul odăilor mele, că în cei doi ani n-am izbutit să fim nici mai deştepţi, nici mai calmi şi mai stăpîniţi. Insemna că iarăşi or să fie lacrimi, ţipete, blesteme, geamantane şi plecări în străinătate, urmate de frica permanentă şi bolnăvicioasă că o să mă înşele cu cine ştie ce filfizon italian sau rus, apoi refuzul de a mi se elibera un paşaport, scrisori, singurătate, dorul de ea... Iar peste vreo cinci ani, bătrîneţea, părul cărunt... Umblam prin odăi, şi imaginaţia îmi născocea tablouri neverosimile: o vedeam pe ea, mai frumoasă şi mai împlinită, îmbrăţişîndu-se cu un bărbat pe care nu-l cunoşteam... Totuşi, convins că aşa o să se întîmple, mă întrebam deznădăjduit: de ce n-am primit să divorţez? Doar am avut de atîtea ori prilejul cînd ne certam mai înainte... Sau ea, de ce n-a plecat atunci pentru totdeauna? Nu m-ar mai chinui acum nici dorul, nici ura, nici frica, ci mi-aş trăi liniştit zilele cîte le mai am de trăit, muncind în tihnă, fără să mă mai gîndesc la nimic altceva...

In curte a intrat o caretă cu două felinare, apoi o sanie largă, înhămată în troică. Se vede că nevastă-mea dădea o petrecere.

Pînă la miezul nopţii, jos a fost linişte şi n-am auzit nimic. Dar pe la douăsprezece, s-a pornit hîr-

şîit de scaune şi zîngănit de farfurii. Pesemne că se aşezau la masă. Ceva mai tîrziu scaunele au hîrşîit din nou, apoi sub podea s-a auzit larmă : mi s-a părut că strigau „ura". Maria Gherasimovna dormea şi eu eram singur singurel în tot apartamentul de sus. În salon mă priveau de pe pereţi portretele strămoşilor mei, oameni de nimic, cu inima de piatră, iar în birou lumina lămpii se răsfrîngea supărător în fereastră. Şi, gelos de tot ce se petrecea jos, încercam să prind fiecare zgomot şi în acelaşi timp mă gîndeam : „Aici eu sînt stăpîn. Ar fi destul să vreau, şi într-o clipă aş împrăştia toată şleahta aceasta de indivizi!" Dar ştiam că totul nu era decît o copilărie, că n-o să dau afară pe nimeni şi că cuvîntul „stăpîn" nu însemna nimic. Poţi să te consideri cît pofteşti stăpîn, soţ, bogat, şambelan, şi în acelaşi timp să nu ştii ce înseamnă toate astea.

După dineu, cineva a început să cînte, cu glas de tenor.

„Bine, dar nu s-a întîmplat nimic deosebit! încercam să mă liniştesc. Ce rost are să mă tulbur aşa? Mîine n-o să cobor de loc, şi gata : cearta noastră se va sfîrşi."

La unu şi un sfert m-am dus la culcare.

— Au plecat oaspeţii? l-am întrebat pe Alexei, care mă ajuta să mă dezbrac.

— Au plecat.

— Dar de ce strigau „ura"?

— Alexei Dimitrici Mahonov a dăruit o mie de puduri de făină şi o mie de ruble pentru înfometaţi. Şi cucoana cea bătrînă, nu ştiu cum îi zice, a făgăduit că face o cantină pentru o sută cincizeci de oameni la moşia ei. Slavă Domnului!... Natalia Gavrilovna a hotărît să se adune cu toţii în fiecare vineri.

— Unde să se adune? La ea, jos?

— Da, la dumneaei. Şi înainte de masă au citit o hîrtie, în care zicea că din august şi pînă acuma Natalia Gavrilovna a adunat opt mii de ruble, afară de pîine! Slavă Domnului... Eu unul aşa gîndesc, excelenţa voastră : că dacă stăpîna noastră are să-şi

dea silinţă întru mîntuirea sufletului, apoi multe parale are să adune. Prin părţile noastre sînt oameni tare bogaţi...

L-am trimis pe Alexei la culcare, am stins lumînarea şi mi-am tras plapuma peste cap.

„Într-adevăr, de ce m-aş tulbura atîta ? mi-am zis. Ce putere mă atrage spre înfometaţi, aşa cum îi atrage lumina pe fluturi ? Doar nici nu-i cunosc, nici nu-i înţeleg, nici nu i-am văzut şi nici nu i-am iubit vreodată. Atunci, de unde toată neliniştea asta ?“

Şi deodată, mi-am făcut cruce sub plapumă.

„Ia te uită la ea ! mi-am zis, gîndindu-mă la nevastă-mea. A organizat un întreg comitet în casa mea, pe furiş de mine ! Dar de ce pe furiş ? Ce rost are complotul acesta ? Ce le-am făcut eu ?“...

Ivan Ivanîci avea dreptate : trebuie să plec !

A doua zi m-am trezit ferm hotărît să plec cît mai repede. Mă chinuiau amintirile zilei de ieri : discuţia de la ceai, nevastă-mea, Sobol, masa de seară, frica mea, şi eram fericit că în curînd o să scap de atmosfera care îmi amintea de toate acestea. În timp ce-mi beam cafeaua, Vladimir Prohorîci, administratorul, mi-a făcut un raport lung asupra diferitelor treburi. Lucrurile mai plăcute le-a lăsat pentru la urmă :

— Hoţii care ne-au furat secara au fost găsiţi, mi-a raportat el, zîmbind. Judecătorul de instrucţie a arestat ieri la Peostrovo trei mujici.

— Ieşi afară ! am strigat, peste măsură de furios. Şi aşa, deodată, am înşfăcat coşuleţul cu biscuiţi de pe masă şi l-am izbit de pămînt.

IV

După ce îmi luasem gustarea de dimineaţă, îmi frecam mîinile şi mă gîndeam : acum trebuie să mă duc la nevastă-mea şi s-o anunţ că plec. Dar de ce? Ce nevoie am ?... N-am nici o nevoie, îmi răspundeam tot eu, totuşi de ce să n-o anunţ, mai cu seamă

că asta nu poate să-i facă decît plăcere? Şi apoi, dacă aş pleca fără să-i spun o vorbă, după cearta de ieri, ar fi o lipsă de tact: ar putea crede că am prins frică de ea, şi gîndul că m-a făcut să plec din casă ar chinui-o, mai ştii?... N-ar fi rău, de asemenea, s-o anunţ că donez cinci mii de ruble pentru înfometaţi şi să-i dau şi cîteva sfaturi cu privire la organizarea ajutorului, atrăgîndu-i atenţia, în acelaşi timp, că lipsa ei de experienţă într-o problemă atît de complicată şi de importantă ar putea să aibă consecinţe regretabile. Intr-un cuvînt, mă atrăgea nu ştiu ce spre nevastă-mea şi, în timp ce-mi căutam tot felul de pretexte ca să mă duc la ea, eram deja încredinţat că o să mă duc.

Cînd am coborît în apartamentul de jos, era încă lumină, nu se aprinseseră lămpile. Natalia Gavrilovna stătea în odaia ei de lucru — o odaie de trecere între salon şi dormitor — şi scria ceva, aplecată asupra mesei. Cînd m-a văzut, a tresărit, mi-a ieşit înainte şi s-a oprit aşa fel, de parcă voia să nu mă lase să văd ce scria.

— Iartă-mă, numai o clipă, am început şi, nu ştiu de ce, m-am zăpăcit. Am aflat întîmplător, Natalie, că ai început să organizezi opera de ajutorare a înfometaţilor.

— Da, am început. Dar asta nu mă priveşte decît pe mine, mi-a răspuns.

— Nici vorbă, am luat-o pe departe, delicat. Şi sînt cît se poate de încîntat că te ocupi de această operă, deoarece ea corespunde întru totul intenţiilor mele. De aceea, te rog să-mi permiţi să particip şi eu la această acţiune.

— Iartă-mă, dar nu pot să-ţi permit, mi-a răspuns, mutîndu-şi privirea în altă parte.

— De ce, Natalie? am întrebat-o încet. De ce? Şi eu sînt sătul şi vreau să-i ajut pe cei flămînzi!

— Nu înţeleg de ce ţii numaidecît la asta? m-a întrebat la rîndul ei, zîmbind cu dispreţ şi ridicînd dintr-un umăr. Doar nu te roagă nimeni.

— Nici pe dumneata nu te-a rugat nimeni, şi totuşi ai adunat în casa *mea* un întreg comitet!

— Ba m-a rugat, în timp ce pe dumneata n-o să te roage nimeni niciodată. Te sfătuiesc să te duci și să te ocupi de ajutorarea înfometaților acolo unde nu te cunoaște nimeni.

— Pentru Dumnezeu, nu vorbi cu mine pe tonul acesta!

Făceam tot chipul să fiu liniștit și mă rugam de toți dumnezeii să mă ajute să nu-mi pierd cumpătul. La început, mă simțeam bine lîngă nevastă-mea. Toată ființa ei răspîndea delicatețe, tinerețe și feminitate, la care se adăuga o grație aleasă și un aer de gospodină, adică tocmai ce-i lipsea apartamentului meu și, în general, vieții mele. Era îmbrăcată cu un capot de flanelă roz, care o întinerea nespus și-i îndulcea mișcările cam repezite, uneori chiar brutale. Părul negru și frumos, care-mi stîrnea pe vremuri patima numai cît îl vedeam, acum, fiindcă stătuse aplecată, i se desprinsese din piepteni și-i cădea în neorînduială, ceea ce-l făcea să pară și mai bogat încă, și mai frumos. Dar nu, toate acestea erau prea banale, vulgare chiar. Adevărul e că aveam în fața mea o femeie ca toate femeile, poate chiar urîtă și lipsită de grație, dar care era nevastă-mea, cu care trăisem și cu care aș fi trăit și azi dacă n-ar fi fost caracterul ei nesuferit. Era singura ființă de pe întreg globul pămîntesc pe care o iubeam cu adevărat. Acum, înaintea plecării, cînd știam că n-o s-o mai văd nici măcar de la fereastră, mi se părea și mai atrăgătoare, așa rece și aspră cum era, înfruntîndu-mă cu zîmbetul ei arogant și disprețuitor la colțul gurii. Și eram mîndru de ea, și recunoșteam în adîncul meu că o să-mi fie groază, că o să-mi fie cu neputință s-o părăsesc.

— Pavel Andreici, a început ea, după ce a tăcut un timp. Doi ani încheiați nu ne-am tulburat unul pe altul și am trăit liniștiți. Ce ți-a venit, mă întreb, să reînvii trecutul? Ieri ai coborît la mine numai ca să mă jignești și să mă umilești, a urmat, ridicînd glasul. Se înroșise și ochii i se aprinseseră de ură. Stăpînește-te și nu mai face asemenea lucruri, Pavel Andreici! Chiar mîine vreau să trimit o cerere de pașaport și să plec

de aici, să plec, să plec! Da, să intru în vreo mînăstire, sau la vreun azil de văduve sau de bătrîni...

— Sau la vreun ospiciu de nebuni! am strigat, ieșindu-mi din fire.

— Fie și la un ospiciu de nebuni! Cu atît mai bine, cu atît mai bine! strigă cu ochi scăpărători. Astăzi, cînd eram la Peostrovo, invidiam femeile acelea bolnave și flămînde că au norocul să nu trăiască lîngă bărbați ca dumneata! Ele-s cinstite și libere, pe cînd eu, din mila dumitale, sînt un parazit: îmi pierd vremea trîndăvind, îți mănînc pîinea, îți cheltuiesc banii, și toate acestea în schimbul libertății mele și a credinței mele, de care nimeni n-are nevoie! Din pricină că dumneata nu vrei să mă lași să plec, sînt obligată să păstrez neatinsă onoarea numelui dumitale, onoare pe care n-o ai!

Trebuia să tac. Cu dinții încleștați am trecut în salon, dar m-am întors numaidecît și i-am spus:

— Te rog foarte mult ca toate aceste adunări, comploturi și conspirații, să nu se mai facă în casa mea! Nu permit să intre în casa mea decît oamenii pe care-i cunosc. Cît despre șleahta dumitale de ticăloși, n-are decît să-și caute alt loc, dacă vrea numaidecît să facă filantropie! Nu mai permit nimănui să strige „ura" în casa mea, de bucurie că poate să exploateze o psihopată naivă ca dumneata!

Palidă, frîngîndu-și mîinile și gemînd greu, de parcă o dureau măselele, nevastă-mea a început să se plimbe prin odaie. Am dat din mînă a lehamite și am trecut în salon. Mă înăbușeam de turbare, dar în același timp tremuram de spaimă că n-o să mă pot stăpîni și că o să spun că o să fac cine știe ce prostie, pe care să nu mi-o pot ierta apoi toată viața. Îmi strîngeam pumnii din răsputeri, nădăjduind că, în felul acesta, o să mă stăpînesc.

După ce am băut puțină apă și m-am liniștit oarecum, m-am întors la nevastă-mea. Stătea în același loc și în aceeași atitudine, de parcă voia să mă împiedice să mă apropii de masa cu hîrtii. Lacrimi mari i se rostogoleau încet pe fața palidă și rece. Am tăcut

cîteva clipe, apoi i-am spus, cu amărăciune dar fără mînie:

— De ce nu vrei să mă înțelegi? De ce ești nedreaptă cu mine? Îți jur pe cinstea mea că am venit la tine cu cele mai bune intenții, mînat de un singur gînd: să-ți fac un bine!

— Pavel Andreici, a început ea, încrucișîndu-și brațele pe piept. Fața ei își luase un aer îndurerat și rugător ca al copiilor, care cu ochi speriați și plini de lacrimi, te roagă să nu-i pedepsești... Știu bine că n-ai să primești, și totuși vreau să te rog ceva: încearcă să faci o faptă bună, măcar o singură dată în viața dumitale... Fă-ți, te rog, bagajele și pleacă de aici! E singurul lucru pe care l-ai putea face pentru înfometați! Pleacă — și-ți iert tot, tot, tot...

— Nu era nevoie să mă jignești, Natalie, am oftat, simțind deodată un val de blîndețe revărsîndu-mi-se în suflet. M-am și hotărît să plec, dar n-o să plec înainte de a face și eu ceva pentru înfometați. E datoria mea.

— Doamne! a făcut ea încet și s-a încruntat, nerăbdătoare. Dumneata ești capabil să construiești o cale ferată admirabilă, sau un pod. Pentru înfometați însă, nu poți face nimic. Înțelege odată lucrul ăsta!

— Da? Ieri îmi reproșai că-s nesimțitor și că nu știu ce e mila. Bine mă mai cunoști, n-am ce zice! am zîmbit. Dumnezeu mi-e martor, și dumneata crezi în Dumnezeu, că mă frămînt și zi și noapte...

— Văd că te frămînți, însă foamea și mila n-au nimic comun cu frămîntarea dumitale. Să-ți spun eu de ce te frămînți: pentru că înfometații se descurcă și fără dumneata, și pentru că cei de la zemstvă, ca și toți cei care înțeleg să-i ajute pe înfometați, n-au nevoie de îndrumările dumitale!

Nu i-am răspuns îndată, ca să-mi stăpînesc întîi furia, apoi am îngăimat:

— Venisem cu gîndul să vorbesc cu dumneata despre problema care ne interesează. Stai jos, stai, te rog.

Ea nu s-a așezat.

— Stai jos, te rog! am repetat, arătîndu-i un scaun.

În sfîrșit, s-a așezat. M-am așezat și eu, am rămas o clipă pe gînduri, apoi am început:

— Te rog să fii atentă la ce-ți spun. Ascultă... Indemnată de sentimentul dragostei pentru aproapele, ți-ai luat asupra dumitale sarcina să organizezi ajutorarea înfometaților. Bineînțeles, n-am nimic împotrivă, am toată simpatia pentru gestul dumitale și sînt gata să-ți dau tot sprijinul meu, oricare ar fi raporturile dintre noi. Totuși, cu toată admirația pentru mintea și pentru inima... da, pentru inima dumitale, am repetat, nu pot admite ca o acțiune atît de importantă, și în același timp atît de grea și de complicată ca asta, să rămînă numai în mîinile dumitale. Nu uita că ești femeie, că n-ai experiență, că nu cunoști viața, că ești prea încrezătoare și prea expansivă. Te-ai înconjurat de colaboratori pe care nu-i cunoști de loc. Nu cred că exagerez afirmînd că, în condițiile de mai sus, acțiunea dumitale ar avea fără îndoială consecințe regretabile. In primul rînd, înfometații din județul nostru ar rămînea fără ajutor, iar în al doilea, pentru greșelile dumitale și ale colaboratorilor dumitale, ar trebui nu numai să deschizi punga, dar să-ți pierzi și reputația ! Să zicem că sumele lipsă sau furate o să le acopăr eu. Intrebarea însă e alta : cine o să spele rușinea de pe numele dumitale ? Cînd o să se audă că dumneata, prin urmare și eu, profitînd de lipsa de control și de neglijență, am cîștigat la această afacere două sute de mii de ruble, crezi poate că or să-ți sară în ajutor colaboratorii dumitale ?

Nevastă-mea tăcea.

— De aceea, am urmat eu, consider ca o datorie morală să mă amestec în treburile dumitale, şi să nu crezi că o fac din ambiție personală, cum ziceai, ci dintr-un simplu calcul : să nu rămînă înfometații fără ajutor, iar numele dumitale să nu rămînă pătat.

— Spune mai pe scurt, m-a rugat nevastă-mea.

— Fii bună, am continuat, și arată-mi care e totalul sumelor încasate și cît ați cheltuit pînă acum. Iar de astăzi înainte, să mă ții la curent cu fiecare donație, în bani sau în natură, precum și cu fiecare cheltuială pe care o faci. De asemenea, să-mi dai lista tuturor colaboratorilor dumitale. Poate că sînt oameni foarte

cumsecade, și nici nu mă îndoiesc, de altfel. Totuși, nu strică să ne informăm.

Nevastă-mea tăcea. M-am ridicat și am început să mă plimb prin odaie.

— Și acum, să ne apucăm de treabă! am zis, așezîndu-mă la masa ei de lucru.

— Vorbești serios? m-a întrebat ea atunci, nedumerită și speriată.

— Natalie, fii rezonabilă! am rugat-o, văzînd după aerul ei că era gata să se împotrivească. Te rog să ai toată încrederea în experiența și în corectitudinea mea.

— Totuși, nu înțeleg ce vrei!

— Să-mi arăți socotelile: cît ați adunat și cît ați cheltuit.

— N-am nici un secret. Oricine poate să le vadă. Uită-te și dumneata.

Pe masă erau cinci caiete, cîteva foi scrise, harta județului și o mulțime de pătrățele de hîrtie de diferite mărimi. Se înnsera. Am aprins o lumînare.

— Iartă-mă, dar deocamdată nu văd nimic, am zis, răsfoind caietele. Ai un registru de evidență a sumelor intrate?

— Asta se vede din listele de subscripție.

— Bine, dar trebuie să ții și un registru de evidență, am zîmbit, văzînd cît era de naivă. Unde sînt scrisorile care au însoțit donațiile în bani sau în natură? Nu te supăra că-ți dau un mic sfat practic, Natalie: scrisorile acestea trebuie să le păstrezi. Fiecare scrisoare trebuie numerotată și înregistrată într-un registru special. Tot așa să procedezi și cu scrisorile pe care le scrii... Adică, lasă: de toate astea o să mă ocup eu, personal.

— Mă rog, mă rog... zicea nevastă-mea.

Eram cît se poate de mulțumit de mine. Entuziasmat de ocupația vie și interesantă, de masa cea mică, de caietele copilărești și de farmecul pe care mi-l promitea această muncă în tovărășia nevestei mele — mi-era frică totuși că, la un moment dat, o să mă încurce și o să strice totul prin cine știe ce ieșire neașteptată. De aceea mă grăbeam, căutînd să nu dau nici o atenție faptului că buzele îi tremurau și că se uita în toate

părțile, speriată și descumpănită, ca o sălbăticiune mică, prinsă în capcană.

— Uite ce-i, Natalie, i-am spus, fără să mă uit la ea. Dă-mi voie să iau hîrtiile și caietele astea sus, la mine. O să le cercetez în liniște și mîine o să-ți spun părerea mea. Mai ai și altele? am întrebat-o, strîngînd hîrtiile și caietele în teancuri.

— Ia-le, ia-le toate! mi-a răspuns nevastă-mea, ajutîndu-mă să adun hîrtiile și caietele, în timp ce lacrimi mari îi curgeau pe obraji. Ia-le toate! Atîta îmi mai rămăsese... Ia-le și pe astea!

— O, Natalie, Natalie! am suspinat, cu imputare.

Impingîndu-mă cu cotul în piept și atingîndu-mi obrazul cu părul, nevastă-mea a tras cu stîngăcie sertarul și a început să scoată și să arunce pe masă tot felul de hîrtii din care curgeau, pe podele și pe genunchii mei, bani mărunți.

— Ia tot!... repeta ea, cu glasul răgușit.

După ce a scos toate hîrtiile din sertar, s-a tras mai la o parte, și-a luat capul între mîini și s-a prăbușit pe canapea. Eu am adunat banii de pe jos, i-am pus îndărăt în sertar și l-am încuiat, să nu ispitească slugile. După aceea, am luat în brațe toate hîrtiile și m-am urcat în apartamentul meu. Trecînd pe lîngă nevastă-mea, m-am oprit și, uitîndu-mă la spatele și la umerii care i se cutremurau, i-am spus:

— Ești încă un copil, Natalie! Ascultă: cînd ai să-ți dai seama cît de importantă și de serioasă e opera asta, ai să fii cea dintîi care-ai să-mi mulțumești. Ți-o jur.

Indată ce am ajuns în birou la mine, m-am apucat să cercetez hîrtiile fără grabă. Caietele nu erau șnuruite și nici n-aveau paginile numerotate. Insemnările erau făcute de mai multe mîini: se vede că numai cine nu voia nu-și vîra nasul în ele! In lista donațiilor în natură nu era trecut prețul productelor. Bine, dar secara, care astăzi e 1 rublă și 15 copeici pudul, peste două luni poate să se ridice pînă la 2 ruble și 15 copeici! Cum se poate să nu țină cineva seama de asta? In altă parte am găsit: „S-au dat 32 de ruble lui A.M. Sobol" Cînd i s-au dat? Pentru ce i s-au dat?

Unde sînt actele justificative ? Nu exista nimic şi nici nu se înţelegea nimic. In cazul cînd s-ar începe o acţiune judiciară, hîrtiile acestea n-ar face decît să încurce şi mai mult socotelile !

— Cît e de naivă ! mă miram. E încă un copil !

Imi era şi necaz pe ea, dar îmi venea să şi rîd.

V

Pînă astăzi, nevastă-mea a adunat opt mii de ruble, la care, dacă le mai adaug şi pe cele cinci de la mine, vom avea în total treisprezece mii. Pentru început, e destul de bine. Problema care mă tulbura şi mă interesa aşa de mult se află, în sfîrşit, în mîinile mele : fac ceea ce n-au vrut şi nu s-au priceput să facă alţii şi îmi îndeplinesc sarcina, organizînd o justă şi serioasă acţiune de ajutorare a înfometaţilor.

Sar zice că toate merg după intenţiile şi după dorinţele mele... Atunci, de ce nu mă slăbeşte neliniştea asta ? Sînt patru ore de cînd răsfoiesc şi cercetez hîrtiile nevestei mele, încercînd să le înţeleg rostul şi să corectez greşelile. Dar în loc să simt că mă liniştesc, am senzaţia neplăcută că cineva stă la spatele meu şi-mi trece de-a lungul spinării palma lui zgrunţuroasă... Ce se întîmplă cu mine ? Organizarea asistenţei a încăput în mîini bune, înfometaţii se vor sătura... Atunci, ce-mi mai lipseşte ?

Faptul de a fi cercetat hîrtiile patru ceasuri la şir, cu toate că n-a fost o muncă tocmai grea, m-a obosit nu ştiu de ce, aşa că nu mai puteam să stau aplecat şi să scriu. Din cînd în cînd ajungeau pînă la mine, de jos, gemete înăbuşite : plîngea nevastă-mea. Iar Alexei al meu, totdeauna supus, adormit şi cam ipocrit, se apropia mereu de masa mea potrivind lumînările şi aruncîndu-mi priviri ciudate.

— Nu, trebuie să plec ! am hotărît pînă la urmă, istovit. Să plec cît mai departe de toate frămîntările astea. Chiar mîine o să plec.

Am adunat toate hîrtiile şi caietele şi m-am coborît la nevastă-mea. In timp ce treceam prin dormitor,

strîngînd la piept cu amîndouă mîinile, din pricina oboselii excesive, hîrtiile și caietele, mi-am aruncat ochii la geamantane, și tot în clipa aceea am auzit suspine la etajul de jos...

— Dumneata ești șambelan, nu-i așa? mă întreba cineva la ureche. Îmi pare foarte bine. Și, totuși, ești o canalie...

— Prostii, prostii, toate-s prostii... îngăimam, coborînd scările. Prostii... Pînă și ideea că aș fi victima amorului propriu sau al vanității... Ce prostie! Parcă o să mă decoreze cu cine știe ce stea sau o să mă numească director la vreun departament pentru că mă ocup de înfometați? Prostii, prostii! Și pe urmă, față de cine s-o fac pe vanitosul aici, în sat?

Eram obosit, nespus de obosit și mi se părea mereu că-mi șoptește cineva la ureche: „Îmi pare foarte bine. Și totuși, ești o canalie." Pe neașteptate, îmi veni în minte un vers dintr-o poezioară pe care o învățasem cîndva, în copilărie: „ Ce plăcut e să fii bun!"

Am găsit-o pe nevastă-mea tot culcată pe canapea, cum o lăsasem, cu fața în jos, strîngîndu-și capul între palme. Plîngea. Lîngă ea, cu un aer speriat și nedumerit, stătea fata din casă. Am expediat fata, am pus teancul de hîrtii și de caiete pe masă, m-am gîndit o clipă, apoi am zis:

— Iată documentele, Natalie. Totul e în ordine, totul e admirabil și sînt foarte mulțumit. Mîine plec.

Nevastă-mea plîngea înainte. Am intrat în salon, unde era întuneric, și m-am așezat pe un scaun. Gemetele și suspinele ei păreau că mă acuză și, ca să mă dezvinovățesc, am reconstituit în gînd toată cearta noastră, începînd de la ideea mea blestemată de a o chema la consfătuire și sfîrșind cu caietele si cu plînsul ei de acum. Era obișnuita dezlănțuire de furie conjugală, oribilă și absurdă, de care avusesem destule de la căsătoria noastră și pînă acum. Dar ce vină aveau în toate astea bieții înfometați? Cum de se întîmplase să nimerească tocmai în mijlocul unei asemenea izbucniri de furie? Ai fi zis că, alergînd unul după altul, năvălisem din întîmplare în altarul unei biserici, unde ne luasem la bătaie...

— Destul, Natalie, ajunge!... am rugat-o din salon, încet.

Ca s-o fac să nu mai plîngă și ca să pun capăt acestei situații chinuitoare, ar trebui să mă duc la ea și s-o mîngîi, s-o alint sau să-i cer iertare. Dar cum s-o fac să creadă că pornirea mea e sinceră? Cum pot să conving rățușca sălbatică, pe care o țin în colivie și care mă urăște, că mi-e dragă și că sufăr și eu alături de ea? Nu-mi cunoșteam nevasta, așa că nu știam cum să încep și despre ce să-i vorbesc. Îi cunoșteam cu de-amănuntul trupul și-l prețuiam la justa lui valoare. În schimb, nu-i cunoșteam și nu-i înțelegeam universul intelectual și moral, inteligența ei, concepțiile ei asupra lumii, desele ei variații sufletești, ochii ei plini de ură, mîndria ei, erudiția cu care mă surprindea adeseori sau aerul acela smerit, de călugăriță, pe care și-l lua cîteodată, ca aseară de pildă. Nu, toate acestea eu nu i le cunoșteam și nu i le înțelegeam. Cînd, în conflictele noastre, încercam să-mi dau seama ce fel de om era, psihologia mea nu trecea dincolo de caracterizări ca: zăpăcită, neserioasă, fire imposibilă, logică de femeie — și mi se părea că la asta se rezumă totul. Însă acum, cînd o vedeam plîngînd, aș fi vrut cu tot dinadinsul să știu mai mult.

Plînsul s-a curmat. M-am ridicat și m-am îndreptat spre nevastă-mea. Stătea pe divan, cu capul în mîini și se uita țintă la focul din sobă, pe gînduri.

— M-am hotărît, i-am spus, mîine dimineață plec.

Nu mi-a răspuns. Am mai făcut cîțiva pași prin odaie, am oftat, apoi am urmat:

— Natalie, cînd am vorbit de plecare, mi-ai spus că, dacă plec, îmi ierți totul... Asta înseamnă că mă consideri vinovat față de dumneata. Spune-mi, te rog, în cîteva cuvinte și fără să te enervezi, care-mi este vina.

— Sînt foarte obosită. Mai tîrziu, poate... mi-a răspuns ea.

— Care-mi este vina? am stăruit. Ce-am făcut? Știu, ai să-mi spui că ești tînără, frumoasă, dornică de viață, că eu sînt de două ori mai în vîrstă ca

dumneata, că mă urăşti... Dar parcă asta e o vină? Doar nu te-am luat cu sila. Totuşi, dacă vrei să trăieşti o viaţă liberă, uite, eu nu mă împotrivesc. Poţi să pleci, poţi să iubeşti pe cine-ţi place... Am putea chiar să divorţăm.

— Nu, asta nu vreau, mi-a răspuns. Doar ştii că la început te-am iubit şi că totdeauna m-am considerat mai în vîrstă decît dumneata. De altfel, toate astea-s fleacuri... Vina dumitale nu e că eşti mai în vîrstă decît mine sau că, liberă fiind, m-aş putea îndrăgosti de altul. Vina dumitale e că eşti un om imposibil, egoist, odios!

— Ştiu eu? Se prea poate... am îngăimat.

— Haide, pleacă, te rog. Desigur, ţi-ar face plăcere să mă sîcîi aşa pînă mîine dimineaţă. Dar îţi atrag atenţia că mă simt grozav de slăbită şi că n-aş fi în stare să-ţi răspund. Mi-ai promis că pleci. Îţi sînt cît se poate de recunoscătoare şi nu mai vreau altceva nimic.

Nevastă-mea ar fi vrut să mă vadă plîngînd, dar mie nu-mi era uşor să-i fac această plăcere. Mă simţeam şi eu slăbit şi-mi era frică de odăile mele nesuferite, mari şi lipsite de prietenie. În copilărie, cînd mi se întîmpla să mă doară ceva, mă strîngeam lîngă mama sau lîngă dădaca, îmi ascundeam obrazul în faldurii fustelor călduţe şi mi se părea că mă ascundeam de durere. Acelaşi lucru mi se întîmpla şi astăzi: aveam impresia, nu ştiu cum, că numai acolo, în odăiţa aceea, lîngă tovarăşa mea de viaţă, m-aş putea ascunde de neliniştea care mă chinuia. M-am lăsat pe un scaun şi mi-am acoperit ochii cu palma, să nu mă supere lumina. În odaie era linişte.

— Care-ţi este vina? a început nevastă-mea, după o lungă tăcere, privindu-mă cu ochii înroşiţi şi strălucitori de lacrimi. Eşti un bărbat cult şi binecrescut, foarte cinstit, foarte drept, un om de principii. Dar, cu toate aceste calităţi, cînd intri undeva, aduci cu dumneata o atmosferă înăbuşitoare, grea, ceva care ofensează şi umileşte pe ceilalţi. Judecata dumitale e cinstită, şi de aceea disprețuieşti pe toată lumea. Aşa, disprețuieşti pe cei ce cred în Dumnezeu,

pe motiv că credința e expresia ignoranței și a înapoierii, dar în același timp disprețuiești și pe cei ce nu cred, pe motiv că nu au nici credință, nici idealuri. Disprețuiești pe bătrîni pentru că sînt retrograzi și conservatori, iar pe cei tineri pentru că-s liber-cugetători. Știu că ții mult la interesele poporului și ale Rusiei, dar tocmai de aceea disprețuiești poporul, deoarece vezi în fiecare om un hoț și un tîlhar. Într-un cuvînt, disprețuiești pe toată lumea. Dumneata ești un om drept și totdeauna ai fost partizan al legalității, de aceea te judeci în permanență cu mujicii și cu vecinii! Pentru că ți s-au furat 20 de saci cu secară, dumneata, din respect pentru ordine, te-ai plîns împotriva țăranilor la guvernator și la toate autoritățile locale, iar împotriva autorităților locale te-ai plîns la Petersburg. Mă rog, partizan al legalității! și nevastă-mea a început să rîdă. Sprijinit pe litera legii și în interesul moralei, nu vrei să-mi dai libertatea, ca și cum ar exista o lege și o morală care să oblige pe o femeie tînără, sănătoasă și ambițioasă să-și petreacă viața în lene, în plictiseală, și în veșnică teroare, în schimbul unei bucăți de pîine și al unui adăpost, alături de un bărbat pe care nu-l iubește. Dumneata cunoști perfect legile, ești cinstit, ești drept, respecți instituția căsătoriei, respecți familia, și totuși, în toată viața dumitale n-ai făcut nici o faptă bună, toată lumea te urăște, cu toată lumea te certi, iar în toți cei șapte ani de cînd ești căsătorit, n-ai trăit nici șapte luni măcar cu nevasta dumitale! S-ar putea spune că dumneata n-ai avut nevastă, iar eu n-am avut bărbat. Cu un om ca dumneata, viața e cu neputință. In primii ani mi-era parcă frică de dumneata. Acum, mi-e rușine... Așa mi s-au dus anii cei mai buni. Războindu-mă mereu cu dumneata, mi s-a schimbat și caracterul: am ajuns să fiu aspră, brutală, sperioasă, neîncrezătoare... Ei, dar ce să mai vorbim! Parcă ești în stare să înțelegi ce-ți spun? Du-te cu Dumnezeu...

Nevastă-mea s-a întins pe canapea și a rămas pe gînduri.

— Și ce viață frumoasă, demnă de invidiat am fi putut duce amîndoi! a adăugat încet, uitîndu-se îngîndurată la focul din sobă. Ce viață frumoasă! Dar ce s-a dus, s-a dus și nu se mai întoarce...

Cine a stat iarna la țară și a trăit acele seri nesfîrșite de tihnă și de urît, cînd nici cîinii nu mai latră de plictiseală și cînd ți se pare că pînă și pendula tînjește, sătulă de propriul ei tic-tac, cine a fost chinuit în serile acelea de conștiința trezită pe neașteptate și, frămîntîndu-se și negăsindu-și locul, a căutat fie să-i înăbușe glasul, fie să-i ghicească pasul, acela o să înțeleagă cît de mult mă amuza și cîtă plăcere îmi făcea zvonul glasului dulce, care umplea odăița aceea drăguță și care încerca să-mi demonstreze cît eram de rău. Eu nu-mi dădeam seama ce voia conștiința mea, și numai nevastă-mea mi-a tălmăcit, femeiește ce-i drept, dar deslușit, înțelesul neliniștii mele. Și într-adevăr, în momentul cînd mă prindea neliniștea ca într-un clește, îmi trecea prin minte că tot secretul stătea în faptul că eu nu eram așa cum ar fi trebuit să fiu și că înfometații n-aveau nimic de-a face cu tulburarea mea.

Nevastă-mea s-a ridicat în picioare cu multă greutate și s-a apropiat de mine.

— Pavel Andreici, a început, încercînd să zîmbească, cu tristețe. Iartă-mă, dar eu nu cred că ai să pleci într-adevăr. Totuși, te mai rog o dată... Spune-le cum vrei, a zis, arătînd spre teancul de hîrtii: iluzie goală, logică de femeie, eroare, dar nu-mi sta în cale. E tot ce mi-a mai rămas în viață. Și-a întors capul în altă parte și a tăcut o clipă, apoi a urmat: Inainte de asta nu aveam nimic, nu mă interesa nimic. Tinerețea mi-am irosit-o, războindu-mă cu dumneata. Acum, m-am apucat de opera aceasta și parcă am înviat: sînt fericită... Am impresia că am găsit, în sfîrșit, mijlocul de a-mi îndreptăți trecerea mea prin viață.

— Natalie, ești o femeie într-adevăr cumsecade, ești un om cu convingeri, am zis, uitîndu-mă cu încîntare la nevastă-mea. Și tot ce faci, și tot ce spui, e admirabil și inteligent.

Și, ca să-mi ascund tulburarea, am început să mă plimb prin odaie.

— Natalie, am urmat după cîteva clipe, înainte de a mă duce, fă-mi te rog, o favoare: ajută-mă să fac și eu ceva pentru înfometații dumitale!

— Cum aș putea să te ajut? m-a întrebat ea, ridicînd din umeri. Poate să-ți încredințez o listă de subscripție?

A scotocit printre hîrtiile ei și a scos o listă.

— Dă și dumneata o sumă oarecare, mi-a spus, și după tonul cu care vorbea am simțit că nu dădea prea mare importanță listelor de subscripție. Dar ca să participi efectiv la opera mea, asta nu se poate...

Am luat lista și am subscris: 5000 de ruble din partea unui necunoscut.

Cuvîntul „necunoscut" suna urît, nesincer și egoist, dar nu mi-am dat seama decît atunci cînd am văzut-o pe nevastă-mea înroșindu-se și vîrînd lista, grăbită, în maldărul de hîrtii. Ne simțeam stingheriți, și unul și altul. Am înțeles că trebuie să risipesc numaidecît sentimentul acela de jenă, și chiar atunci, pe loc, pentru că altminteri el nu m-ar mai părăsi nici în tren, nici la Petersburg... Dar cum să-l risipesc? Ce să spun?

— Eu unul, îți binecuvîntez munca și-ți doresc tot succesul, Natalie, i-am spus din toată inima. Ingăduie-mi doar, la despărțire, să-ți dau un sfat: fii cu ochii în patru la Sobol și, în general, la toți colaboratorii dumitale și nu te încrede în nimeni. Nu vreau să spun prin asta că ar fi necinstiți, dar nu uita că ei nu-s de viță nobilă, că-s niște bieți oameni fără idei, fără idealuri, fără credință, fără nici un scop în viață și fără principii. Singurul scop al vieții lor e rubla. Rubla, rubla și iar rubla! am repetat oftînd. Le place să cîștige pîinea ușor, fără multă bătaie de cap. Și în privința asta, cu cît sînt mai cultivați, cu atît sînt mai primejdioși pentru instituția la care lucrează.

Nevastă-mea s-a întors spre canapeaua ei și s-a culcat din nou.

— Idei, ideologie... a repetat ea istovită, în silă parcă. Idealuri, scopul vieții, principii... Totdeauna ai

întrebuințat vorbele astea, cînd ai vrut să umilești pe cineva, să-l ofensezi sau să-i spui ceva neplăcut. Asta ești dumneata! Dacă te-ar lăsa cineva să te amesteci în vreo operă oarecare, cu ideile dumitale și cu felul dumitale de a te purta cu oamenii, ai da-o gata încă din prima zi! Ar fi timpul să înțelegi lucrul acesta...

A tăcut o clipă, oftînd.

— Moravuri grosolane, Pavel Andreici, a început iar. Ești un om cult și binecrescut, dar în fond ai rămas tot un... scit! Și asta numai pentru că duci o viață închisă, odioasă, nu ești în relații cu nimeni și nu citești nimic afară de cărțile dumitale inginerești. Și doar mai sînt pe lume și oameni de treabă și cărți bune! Crede-mă... Dar, destul. Sînt obosită, nu mai pot vorbi. Mă duc să mă culc.

— Mîine plec, Natalie... am îngăimat.

— Bine, bine... Merci...

Am mai stat cîteva clipe, apoi m-am urcat sus, la mine. Peste un ceas — la ora unu și jumătate — am coborît din nou cu lumînarea în mînă, să vorbesc cu nevastă-mea. Nu știam ce aș mai fi putut să-i spun, dar simțeam că trebuia să-i spun ceva foarte important. N-am găsit-o în odaia ei de lucru, iar ușa spre dormitor era închisă.

— Natalie, dormi? am întrebat, încet.

Nu mi-a răspuns. Am rămas cîteva clipe lîngă ușă, am oftat, apoi m-am îndreptat spre salon. Acolo m-am așezat pe divan, am stins lumînarea și am stat așa, pe întuneric, pînă a început să se lumineze de ziuă.

VI

Am plecat spre gară la zece dimineața. Nu era ger, dar ningea cu fulgi mari de zăpadă topită și sufla un vînt umed, supărător.

Am lăsat în urmă iazul, apoi pădurícea de mesteceni și am început să urcăm dealul pe care-l vedeam de la ferestrele mele. Am întors capul, să arunc o ultimă privire spre casa mea, dar din pricina ninsorii

nu se vedea nimic. Puțin mai tîrziu, drept înainte, s-au ivit ca din ceață un șir de izbe mohorîte: satul Peostrovo.

„Dacă s-o întîmpla vreodată să înnebunesc, apoi numai Peostrovo ăsta o să fie de vină, mi-am zis. Mă urmărește peste tot".

Intrăm în sat. Toate casele au acoperișurile întregi, nu văd nici una cu acoperișul stricat. Asta înseamnă că administratorul m-a mințit. Iată un băiețel trăgînd o săniuță, în care stă o fetiță cu un copil mic în brațe... Alt băiețel, de vreo trei ani, cu capul înfofolit în șaluri ca o babă și cu mănuși uriașe, încearcă să prindă fulgii cu gura și se prăpădește de rîs. Un car încărcat cu nuiele vine spre noi, pe alături de car merge un mujic, și nu poți să-ți dai seama dacă-i cărunt sau dacă barba i-e sură de ninsoare. Recunoscîndu-l pe vizitiu, rîde la el și-i spune nu știu ce, iar cînd ajunge în fața mea își scoate căciula, din obișnuință. De prin curți ies în drum cîini, uitîndu-se curioși la caii mei. Peste tot e liniște ca totdeauna, nu se vede nimic deosebit. Emigranții s-au întors, pîine nu-i, în izbe „unii rîd în hohote, alții se cațără pe pereți", dar toate au aerul atît de firesc, încît nu-ți vine a crede că s-au petrecut într-adevăr. Nu vezi nici fețe descompuse, nu auzi nici glasuri cerșind ajutor, nici plînsete, nici înjurături. Dimpotrivă, de jur împrejur e liniște și viața își urmează drumul ei, după rînduiala de totdeauna: copii, săniuțe, cîini cu cozile zbîrlite... Nimeni nu pare neliniștit, nici copiii, nici mujicul pe care l-am întîlnit. Atunci, de ce mă frămînt atîta?

Uitîndu-mă la mujicul care rîdea, la băiatul cel cu mănuși uriașe, la case, și aducîndu-mi aminte de nevastă-mea, mi-am dat seama, în sfîrșit, că nu există dezastru care să-i înfrîngă pe oamenii aceștia. Mi se părea chiar că pînă și aerul mirosea a biruință, mă simțeam mîndru și îmi venea să le strig că și eu eram alături de dînșii. Dar caii ne-au scos la cîmp, unde viscolul a învăluit sania, vîntul a început să vîjîie și am rămas singur cu gîndurile mele. Din mulțimea de milioane de oameni care realizau opere de interes obștesc, însăși viața mă arunca la o parte, ca pe un

om rău, nepriceput și inutil. Eram o piedică, o particică din dezastrul obștesc, eram un înfrînt, aruncat ca o cîrpă, și acum mă grăbeam spre gară, să plec ca să mă ascund la Petersburg, în hotelul de pe Bolșaia Morskaia...

Peste o oră am ajuns la gară. Paznicul, cu o placă de metal prinsă pe piept, și vizitiul mi-au cărat geamantanele în sala de așteptare pentru doamne. Cu poalele caftanului prinse în cingătoare, cu pîslari, ud de zăpadă și fericit că mă vede plecînd, Nikanor, vizitiul, mi-a zîmbit prietenește și mi-a urat :

— Drum bun, excelența voastră ! Dumnezeu să vă ajute.

Și, fiindcă veni vorba : toată lumea îmi spune excelență, deși nu am decît gradul de consilier de colegiu și nu sînt decît șambelan. Paznicul mi-a adus la cunoștință că trenul încă nu plecase din stația vecină. Trebuia să aștept. Am ieșit afară și, cu capul buimac după noaptea de nesomn și abia mișcîndu-mi picioarele de oboseală, m-am îndreptat într-o doară spre castelul de apă. De jur împrejur nu se vedea țipenie de om.

— Dar de ce plec, în definitiv ? mă întrebam. Ce mă așteaptă acolo ? Cunoscuții pe care i-am părăsit o dată, singurătatea, masa la restaurant, gălăgia, lumina becurilor electrice, care mă supără la ochi... Incotro și de ce plec ? De ce ?

Și parcă nu mi-era îndemînă că plecam fără să fi vorbit cu nevastă-mea. Aveam impresia că o lăsasem în necunoscut. Ar fi trebuit să-i spun, înainte de plecare, că ea avea dreptate, că într-adevăr nu eram un om cumsecade...

Cînd m-am întors de la castelul de apă, în ușa stației s-a arătat șeful gării, pe care-l reclamasem de două ori la superiorii lui. Cu gulerul surtucului ridicat, zgribulit de vînt și de ninsoare, și-a dus două degete la cozoroc și, cu un aer descumpănit, disprețuitor și în același timp forțat respectuos, m-a anunțat că trenul avea o întîrziere de 20 de minute și m-a întrebat dacă nu doream să aștept undeva, la căldură.

— Mulțumesc, i-am răspuns, dar cred că n-o să mai plec. Spune-i vizitiului să mă aștepte. O să mă mai gîndesc.

Și am început să mă plimb încoace și încolo de-a lungul peronului, chibzuind: să plec sau să nu plec? În clipa cînd a intrat trenul în gară, m-am hotărît să nu mai plec. Desigur că acasă mă aștepta nedumerirea, și poate chiar ironiile nevestei mele, odăile mohorîte de la etaj și neliniștea... Dar la vîrsta mea toate acestea erau mai ușor de îndurat decît drumul de două zile și două nopți pînă la Petersburg, în tovărășia unor oameni străini. Iar acolo m-aș gîndi în fiecare clipă că viața mea nu e necesară și nu folosește nimănui, și că se apropie de sfîrșit... Nu, fie ce o fi, e mai bine să mă întorc!... Am ieșit din gară. Dar mi-era greu să mă întorc ziua mare acasă, unde toată lumea se arătase atît de fericită de plecarea mea. Timpul cît a mai rămas pînă seară, aș putea să mi-l petrec la vreunul din vecini. Dar la care? Cu unii eram în raporturi încordate, pe alții nici nu-i cunoșteam. M-am gîndit puțin, apoi mi-am adus aminte de Ivan Ivanîci.

— Mergem la Braghin, i-am strigat vizitiului, așezîndu-mă în sanie.

— E cam departe, a oftat Nikanor. Cred că-s măcar 28, dacă nu chiar 30 de verste...

— Te rog, drăguță, l-am rugat, cu un glas de parcă Nikanor ar fi putut să nu mă asculte. Haide, te rog.

Nikanor a clătinat din cap cu îndoială și mi-a spus rar că la drept vorbind ar fi trebuit să-l înhame pe Mujik sau Cijik ca mijlocaș, nu pe Cerchez... Apoi, luînd nehotărît hățurile în mînă, ca și cum aștepta să-mi schimb gîndul, s-a ridicat puțin, s-a gîndit, și numai după aceea și-a avîntat biciul.

„Un întreg șir de fapte incoerente... îmi ziceam, ferindu-mi fața de ninsoare. Cred că am înnebunit. Dar ce pot face?“...

La un moment dat, drumul cobora o pantă lungă și foarte repede. Nikanor a mînat cu băgare de seamă pînă la mijlocul povîrnișului, dar pe neașteptă-

tate caii au smucit sania și au luat-o la vale cu o viteză nebună. Vizitiul a tresărit, și-a ridicat coatele cît a putut și a început să strige cu glas sălbatic, ca de fiară turbată, cum nu-l mai auzisem niciodată pînă atunci:

— Da' să-l plimbăm oleacă pe gheneralul nostru! Dacă vă aprindeți, drăguților, apoi cumpără dumnealui alții! Hei, păzea, că te fac praf!

Abia atunci, cînd mi se oprea respirația din pricina vitezei nebunești, mi-am dat seama că Nikanor era beat turtă. Băuse la gară, pesemne. Cînd am ajuns în vale, am auzit cum pîrîia gheața sub tălpile săniei și o bucată de bălegar înghețat, smulsă din drum, m-a izbit cu putere în obraz. Caii, care luaseră vînt, au urcat dealul tot atît de repede ca și la coborîș — și nici n-am apucat să-l strig pe Nikanor, că troica mea alerga pe drumul drept din pădurea bătrînă, iar brazii înalți întindeau spre mine, de pretutindeni, labele lor mari, albe și mițoase.

„Eu sînt nebun, vizitiul beat... îmi ziceam. Nici nu se poate mai bine!“

Pe Ivan Ivanîci l-am găsit acasă. Cînd m-a văzut, a început să tușească de atîta rîs, și-a rezemat capul de pieptul meu și mi-a repetat ceea ce-mi spune de cîte ori ne întîlnim:

— Intinerești, întinerești mereu... Cu ce vopsea îți cănești părul și barba? Ai face bine să-mi dai și mie rețeta...

— Am venit să-ți întorc vizita, Ivan Ivanîci, l-am mințit. Să nu mi-o iei în nume de rău, dar nu uita că sînt petersburghez, om cu prejudecăți, și caut să respect protocolul.

— Dar sînt foarte fericit, drăguță! Acum, de cînd am căzut în mintea copiilor, îmi place grozav să fiu onorat... Da...

Mi-am dat seama, după glasul și după zîmbetul fericit care-i lumina fața, că se simțea nespus de măgulit de vizita mea. Am intrat în sală, unde două femei mi-au scos șuba, iar un mujic cu rubașcă roșie a agățat-o în cuier. Cînd am pătruns cu Ivan Ivanîci în biroul lui, am văzut două fetițe desculțe, stînd pe

podea şi cercetînd nişte poze dintr-un album cu scoarţe. Cînd au dat cu ochii de noi, au sărit în picioare şi au şters-o, dar în aceeaşi clipă a intrat o bătrînă înaltă şi subţire, cu ochelari, m-a salutat ceremonios şi, după ce a luat perna de pe divan şi albumul de pe podea, a plecat. Din odăile vecine venea zvon neîntrerupt de şoapte şi lipăit de picioare goale.

— Tocmai îl aşteptam la masă pe doctor, zicea Ivan Ivanîci. Spunea că vine de-a dreptul de la dispensar. Da... Mănîncă la mine în fiecare miercuri, Dumnezeu să-i dea sănătate. S-a întins spre mine şi m-a sărutat pe gît. Fiindcă ai venit, drăguţă, e bine să nu te superi, mi-a spus în şoaptă, fornăind. Să nu te superi, îngeraşule. Da. Poate că te simţi jignit, dar nu trebuie să te superi. De un singur lucru mă rog lui Dumnezeu înainte de a muri: să-mi ajute să trăiesc în pace şi bună înţelegere cu toată lumea, după dreptate, cum s-ar zice. Da...

— Iartă-mă, Ivan Ivanîci, dar o să-mi urc picioarele pe fotoliu, i-am spus. Mă simţeam aşa de obosit, de parcă nu mai eram eu. M-am cuibărit mai bine pe divan şi mi-am întins picioarele pe un fotoliu. Obrajii îmi ardeau de viscol şi de vînt, şi aveam impresia că tot trupul meu sorbea căldură, moleşindu-se tot mai mult. E bine aici, la dumneata, am mai spus. E cald, canapeaua e moale, odaia simpatică... Văd că ai şi pene de gîscă, am început să rîd, aruncîndu-mi ochii spre masa lui de scris, şi nisiperniţă...

— Cum? Da, aşa-i... Masa de scris şi dulăpiorul ăsta de mahon le-a meşterit pentru tată-meu un tîmplar amator, unul Gleb Butîga, rob pe moşiile generalului Jukov. Da... Era mare meşter în meşteşugul lui... adevărat artist!

Cu glas adormit şi fără vlagă, Ivan Ivanîci a început să-mi povestească despre Butîga, tîmplarul. Îl ascultam. După aceea a trecut în odaia vecină, să-mi arate un scrin de palisandru, pe cît de frumos, pe atît de ieftin. A bătut cu degetul în scrin, apoi mi-a atras atenţia asupra sobei de teracotă cu desene cum nu se mai văd pe nicăieri. A ciocănit cu degetul şi în

sobă. Toate lucrurile acelea: scrinul, soba de teracotă, fotoliile şi tablourile lucrate pe canava cu lînă şi mătase răspîndeau parcă şi voie bună, şi miros de umezeală. Cînd mă gîndeam că lucrurile acelea stăteau în acelaşi loc şi în aceeaşi ordine ca pe vremuri, cînd eram copil şi veneam cu mama aici, la onomastici, parcă nu-mi venea a crede că fusese un timp cînd nu existaseră.

Mă gîndeam: cîtă deosebire e între mine şi Butîga! Butîga, care meşterea trainic şi de nădejde, şi care vedea în asta esenţialul, dădea o deosebită importanţă faptului de a trăi mult. Fără îndoială că el nu se gîndea la moarte şi nici nu prea credea în puterea ei. Pe cînd eu, în timp ce-mi construiam podurile de piatră sau de fier, care trebuiau să dureze mii de ani, nu mă puteam opri cu nici un chip să-mi zic, cu îndoială: „Nu, nici vorbă că n-or să dureze o veşnicie... Nu fac nici două parale!“ Dacă vreun iscusit istoric al artelor va da vreodată peste scrinul lui Butîga şi peste vreun pod de-al meu, nici vorbă că va spune: „Fiecare din ei era, în felul lui, excepţional. Butîga îi iubea pe oameni şi nu voia să admită gîndul că ei ar putea să moară şi să se facă praf şi pulbere. De aceea, meşterindu-şi lucrurile, avea în vedere omul nemuritor... Pe cînd inginerul Asorin nu iubea nici oamenii, nici viaţa. Chiar şi în momentele fericite ale creaţiei, gîndul morţii, al distrugerii şi al sfîrşitului nu-l părăsea, şi iată rezultatul: uitaţi-vă cît de meschine, cît de mărginite, de timide şi de jalnice sînt aceste linii...

— Nu fac focul decît în odăile astea, zicea Ivan Ivanîci, arătîndu-mi casa. De cînd mi-a murit nevasta şi mi s-a prăpădit băiatul pe front, am închis intrarea principală. Da... uite...

A deschis o uşă şi am văzut o odaie mare cu patru coloane, o pianină veche şi, în mijloc, o movilă de mazăre. Ne-a învăluit un curent rece şi un miros închis de cămară.

— In odaia de-alături păstrez băncile de grădină... îmi explica Ivan Ivanîci. Nu mai are cine să joace mazurca... Am încuiat-o.

S-a auzit zgomot: sosise doctorul Sobol. În timp ce-şi freca mîinile îngheţate şi-şi pieptăna barba udă, am putut să-mi dau seama că doctorul ducea o viaţă grozav de plictisitoare, de aceea îi făcea atîta plăcere să ne vadă, pe Ivan Ivanîci şi pe mine, şi apoi că era cam simplu şi cam naiv. Se uita la mine cu nişte ochi, de parcă eram şi eu fericit că-l vedeam şi că mă interesa grozav persoana lui.

— N-am dormit două nopţi la şir, a început, privindu-mă cu naivitate şi pieptănîndu-se. O noapte am pierdut-o la o lehuză, iar a doua m-am luptat cu ploşniţele... Trăsesem la un mujic. Mi-e un somn, de cad din picioare!

Şi, cu un aer de parcă asta nu putea să-mi facă decît plăcere, m-a apucat de braţ şi m-a dus în sufragerie. Ochii lui naivi, surtucul mototolit, cravata ieftină şi mirosul de iodoform pe care-l răspîndea îmi făceau o impresie neplăcută. Îmi dădeam seama că mă aflam într-o societate proastă. Cînd ne-am aşezat la masă, doctorul mi-a turnat un păhăruţ de votcă, pe care l-am băut, încercînd un zîmbet neputincios. După aceea mi-a pus în farfurie o bucată de jambon, pe care am mîncat-o fără să cîrtesc.

— *Repetitio est mater studiorum,* a zis el, grăbit să dea de duşcă al doilea păhăruţ. De bucurie că m-am întîlnit cu oameni cumsecade, mi-a trecut şi somnul, vă rog să mă credeţi. Nu-s decît un mujic, şi în pustietatea asta m-am sălbăticit de tot. Cu toate astea, domnilor, sînt şi eu un intelectual şi vă mărturisesc că tare-i greu de trăit fără oameni!

Ni s-a adus primul fel: purcel rece cu hrean şi cu smîntînă. După aceea ciorbă fierbinte de porc şi fiertură de hrişcă, din care se înălţau coloane de aburi. Doctorul vorbea înainte şi curînd m-am convins că era un om slab şi, după toate aparenţele, nenorocit şi dezordonat. Se îmbătase de la primele trei păhăruţe, era nefiresc de vesel, mînca grozav de mult, icnind şi clefăind şi-mi spunea acum *eccellenza,* pe italieneşte. Uitîndu-se la mine cu ochii lui naivi, de parcă era sigur că-mi făcea o deosebită plăcere că-l văd şi că-l ascult, mi-a mărturisit că se despăr-

ţise de mult de nevastă-sa, că-i dădea trei sferturi din leafa lui, că ea stătea în oraş cu copiii lor, o fată şi un băiat, la care ţinea ca la ochii din cap, că era îndrăgostit de alta, o moşieriţă văduvă, femeie cultă, dar că o vedea rar, deoarece era ocupat toată ziua şi nu avea timp de loc.

— Cît e ziulica de mare, ori stau la spital, ori umblu pe drumuri, zicea el. Şi îţi jur, *eccellenza*, că nu numai n-am cînd să trag o fugă pînă la femeia pe care-o iubesc, dar nici măcar să pun mîna pe o carte! Sînt zece ani de cînd n-am mai citit nimic... Zece ani, *eccellenza!* Cît despre partea materială, întreabă-l te rog şi pe Ivan Ivanîci: uneori n-am o leţcaie, nici măcar de-un tutun!

— In schimb, ai satisfacţii morale, i-am spus.

— Ce spui?... s-a mirat doctorul, închizîndu-şi pe jumătate un ochi. Mai bine să mai luăm cîte un păhăruţ...

Stăteam şi-l ascultam povestind, şi, după vechiul meu obicei, încercam să-l încadrez în vreuna din măsurile mele cunoscute: materialist, idealist, rublă, instincte de turmă şi aşa mai departe. Dar nici una nu i se potrivea, nici pe departe. Şi, ciudat: cît timp doar îl ascultam şi mă uitam la el, îl înţelegeam foarte desluşit ca om. Dar îndată ce încercam să-l prind în măsurile mele, îmi părea peste măsură de complicat, de confuz şi greu de înţeles, cu toată simplicitatea şi sinceritatea firii lui. Mă întrebam dacă omul acela ar fi în stare să-şi însuşească bani străini, să abuzeze de încrederea cuiva, şi dacă avea înclinări de pomanagiu... Şi întrebarea aceasta, altădată serioasă şi importantă, mi se părea acum naivă, meschină şi grosolană.

Ni s-a adus o budincă, apoi, cu pauze nesfîrşite, în timpul cărora ne desfătam cu vişinată, porumbei cu sos, o mîncare de măruntaie, purcel la tavă, friptură de raţă, friptură de potîrniche, conopidă, colţunaşi, brînză de vacă în lapte, cremă de fructe şi, la urmă, clătite cu dulceaţă. Ciorba şi fiertura le-am mîncat cu plăcere, celelalte feluri le mestecam şi le

înghiţeam mecanic, fără să le mai simt gustul, însoţindu-le doar de un zîmbet neputincios. Din pricina ciorbei fierbinţi şi a căldurii din odaie îmi ardeau obrajii. Ivan Ivanîci şi Sobol aveau şi ei feţele roşii.

— În sănătatea soţiei dumitale, a închinat Sobol. Ea ţine la mine. Spune-i, te rog, că medicul curţii imperiale îi trimite salutări!

— Fericită femeie, pe cinstea mea! a oftat Ivan Ivanîci. Nici n-a muncit, nici nu şi-a bătut capul, nici nu s-a rugat de nimeni, şi, uite, azi e personajul cel mai de seamă din tot judeţul! Ţine în mîinile ei aproape toată opera de ajutorare, şi toată lumea s-a strîns în jurul ei: şi doctorul, şi nacealnicii de zemstvă, şi cucoanele... Oamenilor adevăraţi, asta le vine, nu ştiu cum, de la sine. Da... Mărul n-are nevoie să-şi bată capul cum să rodească. Rodeşte singur...

— Numai oamenii nepăsători nu-şi bat capul cu nimic, i-am răspuns.

— Ce zici?... Da, aşa-i... a îngăimat Ivan Ivanîci, care nu auzise bine ce-i spusesem. Da, adevărat... E bine să fie omul nepăsător. Aşa-i... Ce mai încoace-încolo... Totul e să fii cinstit faţă de Dumnezeu şi de oameni, restul n-are nici o importanţă.

— *Eccellenza*, a început Sobol, grav. Priveşte natura înconjurătoare: e destul să-ţi scoţi afară nasul sau urechea — şi gata, ţi le-a şi muşcat! Încearcă să stai un ceas în mijlocul cîmpului — şi nu mai ieşi din nămeţi! Uită-te pe urmă la satele noastre. Nu s-au schimbat de loc, au rămas exact ca pe vremea lui Riurik: aceiaşi pecenegi şi polovţieni. N-avem parte decît de necazuri: foc, foamete şi luptă fără sfîrşit cu forţele naturii. Dar despre ce vorbeam?... Aha, da! Dacă stai să te gîndeşti bine, dacă cercetezi şi diseci cum trebuie tot talmeş-balmeşul ăsta, ca să zic aşa, abia atunci îţi dai seama că asta numai viaţă nu-i, ci un balamuc în toată puterea cuvîntului! Cel care-i slab de înger şi cade, sau urlă de spaimă şi nu-şi găseşte loc, acela e cel dintîi duşman al ordinii. Trebuie să stai drept, să fii cu ochii în patru, şi... să nu crîcneşti! Nu mai este timp nici

să plîngi şi nici să te ţii de fleacuri. Cînd ai de-a face cu stihia, pune-i în faţă tot o stihie : fii tare şi neclintit ca stînca ! Nu-i aşa, bunicule ? şi doctorul s-a întors spre Ivan Ivanîci şi a început să rîdă. Nici eu nu-s decît o muiere, o cîrpă, un om acru, pesemne că de aceea nu pot să sufăr acreala ! Dar dispreţuiesc sentimentele meschine. Pe unul îl apucă ipohondria, pe altul frica, al treilea e în stare să dea buzna aici, peste noi, şi să strige : „Ia te uită la dumnealor, s-au îndopat cu zece feluri de bucate şi acum s-au apucat să vorbească despre înfometaţi !“ Ce poate fi mai meşchin şi mai idiot ? Al patrulea, *eccellenza*, o să-ţi scoată ochii că eşti bogat. Iartă-mă, *eccellenza* — a ridicat el glasul, ducîndu-şi mîna la inimă, dar faptul că ai dat atîta de lucru judecătorului de instrucţie, care şi ziua şi noaptea nu face decît să caute hoţii care ţi-au furat secara, tot meschinărie se cheamă. Is cam băut, de aceea ţi-o spun de la obraz, dar trebuie să recunoşti şi dumneata că e meschin !

— Nu înţeleg cine l-a rugat să-şi bată capul atîta ? am zis, ridicîndu-mă în picioare. Mi-era şi ruşine, dar mi-era şi grozav de ciudă. Am început să mă plimb pe dinaintea mesei. Cine l-a rugat să-şi bată capul ? Că eu, unul, nu l-am rugat... lua-l-ar dracul cu tot neamul lui !

— A arestat trei mujici, dar a trebuit să le dea drumul. Nu erau ei hoţii şi acum caută alţii, a rîs Sobol. Ia, păcate !

— Dar nu l-am rugat eu să se ostenească ! am strigat, gata să izbucnesc în lacrimi. Ce rost au toate astea, pentru Dumnezeu ? Să admitem că am greşit, că am procedat altfel de cum trebuia... Dar de ce caută dumnealor să-mi scoată şi mai mult în evidenţă greşeala ?

— Haide, haide !... a încercat să mă liniştească Sobol. Ştii, sînt cam băut, de aceea ţi le-am spus toate astea. Limba e cel mai mare duşman al omului... Eh ! a oftat apoi. De mîncat am mîncat, vişinată am băut, acum hai să ne întindem puţin.

S-a ridicat de la masă, l-a sărutat pe Ivan Ivanîci în creştet, şi, clătinîndu-se de mult ce se îndopase,

a ieşit din sufragerie. Iar Ivan Ivanîci şi cu mine am aprins cîte o ţigară şi am fumat, în tăcere.

— Eu nu dorm după masă, drăguţă, a zis Ivan Ivanîci, dar dumneata treci, te rog, în odaia divanelor şi odihneşte-te.

Am primit propunerea. In odaia întunecoasă şi bine încălzită, odaia divanelor, se înşirau de-a lungul pereţilor numai divane: lungi, largi, grele, solide, lucrate toate de tîmplarul Butîga. Două aşternuturi albe şi moi se înălţau pe două din ele, pregătite pesemne de bătrînica cea cu ochelari. Pe unul dormea Sobol, cu faţa la perete, fără cizme şi fără surtuc. Celălalt mă aştepta pe mine. Mi-am scos şi eu surtucul, m-am descălţat şi, lăsîndu-mă în voia oboselii, a spiritului lui Butîga care plutea în încăperea liniştită şi a sforăitului uşor şi prietenos al lui Sobol, m-am vîrît în aşternut.

După cîteva clipe, o vedeam în vis pe nevastă-mea, vedeam odaia ei, pe şeful gării cu mutra lui dispreţuitoare, mormanele de zăpadă, balamucul... Îi vedeam, de asemenea, şi pe mujicii care-mi furaseră cei douăzeci de saci cu secară din hambar...

— Cu toate astea, bine a făcut judecătorul de instrucţie că le-a dat drumul! am zis.

M-am trezit la propriul meu glas şi am rămas cîtva timp nedumerit, uitîndu-mă la spinarea lată a lui Sobol, la catarama de la vesta lui şi la călcîiele lui groase. După aceea m-am culcat din nou şi am adormit.

Cînd m-am trezit a doua oară, era întuneric. Sobol dormea înainte. Imi simţeam sufletul liniştit şi doream să ajung cît mai repede acasă. M-am îmbrăcat şi am ieşit din odaia divanelor. Ivan Ivanîci stătea nemişcat în fotoliul cel mare din biroul lui, cu ochii aţintiţi într-un singur punct. Se vedea bine că aşa stătuse tot timpul cît dormisem noi.

— Tare-i bine! i-am spus, căscînd. Mă simt aşa de mulţumit, ca după somnul din noaptea învierii, după ce ai mîncat zdravăn de frupt... O să vin mai

des pe aici. Dar spune-mi, te rog, nevastă-mea a mîncat vreodată la dumneata?

— S-a în... în... întîmplat, îngăimă Ivan Ivanîci, încercînd zadarnic să se urnească din fotoliu. A fost sîmbăta trecută la masă. Da... Ea ţine la mine.

După un răstimp de tăcere, l-am întrebat:

— Ivan Ivanîci, ţi-aduci aminte ce mi-ai spus? Că am un caracter imposibil, că-s rău şi că oamenii nu se simt bine în apropierea mea. Spune-mi, te rog, ce trebuie să fac ca să mă schimb?

— Nu ştiu, drăguţă... Am îmbătrînit, m-am ramolit, nu mai pot sfătui pe nimeni... Da... Dar dacă ţi-am spus asemenea vorbe, apoi am făcut-o numai pentru că ţin şi la dumneata, şi la nevasta dumitale, aşa cum am ţinut, de altfel, şi la tatăl dumitale... Aşa... Mîine-poimîine o să mor, prin urmare ce interes aş avea să mă ascund şi să nu-ţi spun adevărul? De aceea, repet: ţin foarte mult la dumneata, dar nu te respect. Asta-i, nu te respect!

S-a întors cu faţa spre mine şi a continuat în şoaptă, gîfîind:

— E cu neputinţă să te respecte cineva, drăguţă. Aşa, cînd mă uit la dumneata, s-ar zice că eşti un om adevărat. Şi înfăţişarea, şi ţinuta dumitale aduc cu ale lui Carnot, prezidentul Franţei, că i-am văzut mai deunăzi poza într-o revistă ilustrată... Da... Ai vorbă aleasă, eşti deştept, ai rang înalt, de n-ajunge omul nici cu prăjina la înălţimea lui... In schimb, drăguţă, n-ai un suflet adevărat... Îţi lipseşte puterea aceea.... Da...

— Intr-un cuvînt, sînt un scit! am izbucnit în rîs. Dar nevastă-mea ce fel de om e? Vorbeşte-mi despre ea, că dumneata o cunoşti mai bine decît mine.

Simţeam nevoia să vorbesc despre nevastă-mea, dar chiar în clipa aceea a intrat Sobol şi ne-a întrerupt.

— Am dormit, m-am spălat, mi-a spus, uitîndu-se la mine cu ochii lui naivi. Acuma, să luăm un ceai cu rom şi pe urmă... acasă!

VII

Se înserase de-a binelea, erau şapte trecute. Afară de Ivan Ivanîci, au mai ieşit să ne petreacă pînă în cerdac cîteva femei, bătrîna cu ochelari, cele două fetiţe şi mujicul, făcîndu-ne fiecare tot felul de urări. In vremea asta, alţi slujitori cu felinare în mînă umblau forfota prin întuneric, pe lîngă cai, sfătuind vizitiii cum şi pe unde s-o ia. Cînd ne-au văzut, ne-au urat şi ei drum bun. Şi caii, şi săniile, şi oamenii, totul era alb de ninsoare.

— Cum se face că are aşa de mulţi slujitori ? l-am întrebat pe doctor, în timp ce săniile ieşeau la pas din curte.

— Sînt robi de-ai lui, mi-a răspuns Sobol. Regulamentul n-a ajuns încă pînă la el. Unii sînt slujitorii de altădată, care-şi aşteaptă moartea în bătătura lui, alţii orfani, care n-au încotro se duce. Dar sînt şi din cei care nu vor să plece în ruptul capului. Şi, de ! Nu-i poţi da afară cu sila. Intr-un cuvînt, e un bătrîn ciudat...

Şi iarăşi au început tălpicele săniei să scrîşnească, glasul de om beat al lui Nikanor să răsune sălbatic, vîntul să vîjîie şi fulgii de zăpadă să mă sîcîie, vîrîndu-mi-se în ochi, în gură şi prin toţi faldurii şubei...

„Ia te uită pe unde mă duce soarta !“ îmi ziceam. Şi, în clinchetul zurgălăilor de la cele două sănii, în vîjîitul vîntului şi în chiotele vizitiilor, totul amestecat într-o larmă nebună, îmi repetam în gînd toate amănuntele acelei zile ciudate şi sălbatice, unică în viaţa mea, şi mi se părea că, într-adevăr, ori îmi ieşisem din minţi, ori devenisem alt om. Aveam impresia că cel care fusesem mi-era acum cu desăvîrşire străin.

Sania doctorului venea în urma săniei mele şi-l auzeam pe Sobol vorbind într-una cu vizitiul lui. Din cînd în cînd, mă ajungea din urmă, luneca o vreme alături de sania mea şi, cu aceeaşi convingere naivă că-mi făcea plăcere, îmi oferea ţigări sau îmi cerea chibrituri. O dată, după ce s-a aşezat în rînd cu noi,

s-a ridicat fără veste în picioare cît era de lung, a început să-şi fluture mînecile şubei, aproape de două ori mai lungi decît mîinile, şi s-a pornit să strige cît îl ţinea gura :

— Atinge-i, Vaska ! Ia-le-o înaintea telegarilor ! Hi, motanilor !

Atunci, auzind rîsul batjocoritor şi puternic al lui Sobol şi al vizitiului Vaska, motanii şi-au luat vînt. Nikanor al meu s-a cam supărat şi a ţinut cîtva timp caii în frîu. Dar cînd zurgălăii săniei lui Sobol nu s-au mai auzit, Nikanor şi-a înălţat coatele, a slobozit un chiot, şi telegarii noştri s-au năpustit înainte ca turbaţi. Am intrat într-un sat. Au licărit întîi cîteva luminiţe, au lunecat apoi umbrele unui şir de case şi s-a auzit cineva strigînd : „Ia te uită, diavolii !“ Am mers aşa vreo două verste, şi uliţa satului tot nu se mai sfîrşea. Cînd l-am ajuns din urmă pe doctor şi am lăsat caii la pas, Sobol mi-a cerut chibrituri şi a zis :

— Incearcă să dai de mîncare la o uliţă ca asta ! Şi trebuie să ştii, domnule, că satul ăsta are cinci uliţe la fel... Stai ! Opreşte ! a strigat. Intoarce la cîrciumă ! Să ne mai încălzim şi noi şi să lăsăm şi caii să mai răsufle...

Ne-am oprit în faţa cîrciumii.

— In „eparhia“ mea am mai multe sate ca ăsta, zicea doctorul, deschizîndu-mi uşa grea, cu scripete scîrţîitor şi făcîndu-mi loc să trec înainte. Chiar ziua în amiaza-mare dacă stai şi te uiţi în lungul unei uliţe, tot nu-i vezi capătul. Şi unde mai pui că are şi ulicioare... Aşa că nu-i treabă tocmai uşoară cu ajutorarea. Ce mai încoace-încolo, nu-ţi rămîne decît să te scarpini la ceafă...

Am intrat în odaia aşa-zisă „curată“ a cîrciumii, unde stăruia un miros greu de feţe de masă murdare. Cînd am trecut pragul, un mujic somnoros, în vestă, şi cu cămaşa pe deasupra pantalonilor, a sărit de pe o laviţă. Sobol i-a cerut să-i aducă o bere, iar eu un ceai.

— După cum vezi, nu-i treaba chiar aşa de uşoară cu ajutorarea... a repetat Sobol. Soţia dumitale crede

că o s-o scoată la capăt. Eu mă închin în faţa ei şi o respect, dar sînt adînc convins că n-o să reuşească. Atîta timp cît atitudinea noastră faţă de popor o să aibă caracterul unei pomeni obişnuite, ca aceea de la azilurile de copii sau casele de invalizi, n-o să facem altceva decît să umblăm cu matrapazlîcuri, să dibuim, şi să ne furăm singuri căciula de pe cap! Atitudinea noastră trebuie să fie serioasă, întemeiată pe calcul, pe cunoştinţe şi pe dreptate. Vaska al meu a fost toată viaţa argat la mine. Şi pe el l-a lovit seceta şi umblă acum flămînd şi bolnav. Dacă-i plătesc 15 copeici pe zi, asta nu înseamnă altceva decît că vreau să-l aduc din nou la starea lui de mai înainte, de argat. Cu alte cuvinte, în primul rînd îmi apăr propriile mele interese, cu toate că îmi place să cred că cele 15 copeici pe care i le plătesc sînt mai curînd un ajutor, o subvenţie, o faptă bună... Acum, să judecăm lucrurile aşa cum sînt. Ca să hrănim o mie de familii, avem nevoie de 350 de ruble pe zi, şi asta după calculul cel mai modest: 7 copeici de fiecare suflet, socotind 5 suflete în fiecare familie. Prin urmare, suma de 350 de ruble pe zi determină raporturile noastre obligatorii faţă de cele o mie de familii. In realitate, nu le dăm decît 10 ruble, însă ni se pare că-i ajutăm grozav, şi că şi soţia dumitale, şi noi ceilalţi sîntem nişte oameni extraordinari. Prin urmare, trăiască umanitarismul! Asta-i, dragul meu! Ce bine ar fi să vorbim mai puţin de umanitarism, dar în schimb să socotim mai mult, să chibzuim mai mult şi să ne facem datoria mai conştiincios! Cîţi dintre noi nu sînt pătrunşi de sentimente umanitare, umblă cu tragere de inimă din casă în casă cu liste de subscripţie, dar nu-şi plătesc bucătăresele şi croitorii? Viaţa noastră e lipsită de logică, asta-i! E lipsită de logică...

Am tăcut. Mi-am făcut în gînd o socoteală şi am declarat:

— Mă oblig să hrănesc eu o mie de familii pe timp de două sute de zile. Vino mîine la mine să mai vorbim.

Eram bucuros că le spusesem toate acestea în chip firesc, şi eram bucuros că Sobol îmi răspunsese încă şi mai firesc :

— Bine.

Am plătit ce era de plată şi am ieşit din cîrciumă.

— Imi plac grozav încurcăturile de felul ăsta, a zis Sobol, în timp ce se aşeza în sanie. *Eccellenza,* împrumută-mi te rog un chibrit, că pe-ale mele le-am uitat la cîrciumă.

După un sfert de oră, sania doctorului rămăsese în urmă şi clinchetul zurgălăilor ei nu se mai auzea prin vîjîitul viscolului. Ajungînd acasă, am început să mă plimb prin odăile mele, încercînd să-mi cumpănesc şi să-mi precizez cît mai limpede situaţia. Nu pregătisem nici o explicaţie pentru nevastă-mea : creierul meu refuza să facă vreun efort.

Văzînd că nu-mi venea nimic în minte, am coborît jos, la nevastă-mea. Am găsit-o în odaia ei, îmbrăcată cu acelaşi capot roz şi stînd în aceeaşi poziţie, de parcă nu voia să mă lase să mă apropii de hîrtiile ei. Pe faţă i se citea şi nedumerire, şi ironie. Se vedea bine că, aflînd despre întoarcerea mea, era hotărîtă să mă ia peste picior, să-mi răspundă cu dispreţ, şi să rămînă neînduplecată, şi nicidecum să plîngă, să se umilească sau să se apere, ca seara trecută. Ochii ei spuneau limpede : dacă-i aşa, atunci s-a isprăvit !

— Natalie, după cum vezi, n-am plecat, am început eu. Dar să nu crezi că am vrut să te înşel. Mi-am ieşit din minţi, am îmbătrînit, sînt bolnav, am devenit alt om, crede ce vrei... Dar de cel ce-am fost odată, m-am lepădat. M-am lepădat cu groază, îl disprefuiesc şi mi-e ruşine de el, iar omul nou care şi-a făcut loc în sufletul meu, începînd de ieri, nu mă lasă să plec. Nu mă alunga, Natalie !

S-a uitat drept în ochii mei, m-a crezut, şi în ochii ei mari s-a aprins ceva, ca o nelinişte. Fermecat de apropierea ei, încălzit de căldura odăiţei ei, stăteam cu braţele întinse şi şopteam, ca în delir :

— Crede-mă : n-am pe nimeni mai apropiat decît pe dumneata. N-a fost clipă să nu-mi fie dor de dum-

neata şi numai un amor-propriu încăpăţînat m-a împiedicat să recunosc lucrul acesta. Timpul cînd trăiam ca bărbat şi femeie nu se mai poate întoarce, şi nici nu trebuie. Tot ce te rog este să primeşti să fiu slujitorul tău, să-mi iei toată averea şi s-o împarţi cui vrei. In sfîrşit, sînt liniştit, Natalie, sînt mulţumit... Sînt liniştit.

Nevastă-mea, care mi se uita curioasă drept în ochi, a strigat deodată uşurel, a început să plîngă şi a trecut repede în odaia de alături. Am plecat şi eu la mine, sus.

Peste un ceas, stăteam la masa de lucru şi scriam „Istoricul căilor ferate". Infometaţii nu mă mai împiedicau de la munca mea. Nu mă mai neliniştea nimic: nici dezordinea pe care o constatasem mai zilele trecute cînd vizitasem, împreună cu nevastă-mea şi cu Sobol, casele din Peostrovo, nici zvonurile sinistre care circulau, nici greşelile oamenilor din jurul meu, nici bătrîneţele care băteau în uşă... Intr-un cuvînt — nimic. După cum în război obuzele şi gloanţele nu-i împiedică pe soldaţi să vorbească de ale lor, să mănînce şi să-şi cîrpească cizmele, tot aşa nici înfometaţii nu mă mai împiedicau să dorm şi să-mi văd liniştit de treburi. In casa mea, în curtea mea, şi pînă departe în jur, e un adevărat clocot de muncă, căruia doctorul Sobol îi spune „orgia caritaţii". Nevastă-mea urcă de multe ori sus, la mine, şi se uită neliniştită prin odăi, de parcă ar căuta să vadă ce s-ar mai putea lua pentru înfometaţi, ca să-şi „găsească o îndreptăţire a vieţii ei". Iar eu, deşi îmi dau seama că, datorită ei, n-o să ne mai rămînă în curînd nimic din averea noastră şi o să ajungem săraci, îi zîmbesc vesel, fără să mă tulbur cîtuşi de puţin. Ce o să mai fie pe urmă, nu mai ştiu...

ZVĂPĂIATA

I

LA nunta Olgăi Ivanovna veniseră toţi prietenii şi toţi cunoscuţii ei mai apropiaţi.

— Uitaţi-vă la el: nu-i aşa că are ceva aparte? le spunea ea, arătînd spre bărbatul ei, de parcă voia să găsească o justificare faptului că se măritase cu un om simplu, un om de rînd, care nu se deosebea prin nimic de ceilalţi.

Mirele, Osip Stepanîci Dîmov, era medic, cu gradul de consilier. Lucra la două spitale: la unul ca intern extrabugetar, la celălalt ca prosector. În fiecare dimineaţă, de la nouă şi pînă la douăsprezece, primea bolnavii şi îşi vedea de treburi în salonul lui, iar după douăsprezece se urca în tramvaiul cu cai şi se ducea la celălalt spital, unde făcea autopsia morţilor. Clientela lui particulară era foarte redusă. Cel mult dacă-i aducea vreo cinci sute de ruble pe an. Cam asta era tot. Ce s-ar mai fi putut spune despre el? Pe cînd Olga Ivanovna, prietenii şi cunoscuţii ei mai apropiaţi, nu erau de loc oameni de rînd. Fiecare era cunoscut şi oarecum renumit prin cîte ceva — avea, ca să zicem aşa, un nume şi trecea drept celebru, iar dacă nu era chiar celebru, măcar promitea să fie. Printre ei se găsea un artist de la Teatrul de dramă şi comedie, talent mare, consacrat de mult, bărbat elegant, inteligent şi modest, care declama admirabil şi-i dădea Olgăi Ivanovna lecţii de dicţie. Venea apoi un cîntăreţ de operă, unul

grăsun şi blajin, care căuta s-o convingă că ar fi ajuns o cîntăreaţă celebră dacă se ţinea serios de studiu şi nu se lăsa pe tînjală, pe cînd aşa — zicea, oftînd — se nenorocea singură. Mai erau şi cîţiva pictori, în frunte cu Reabovski, peisagistul, pe care însă îl preocupa şi pictura de interior, şi de animale, — un tînăr de vreo 25 de ani, blond, foarte frumos, ale cărui expoziţii aveau succes şi care-şi vîndusè ultimul tablou cu cinci sute de ruble. Reabovski retuşa „studiile" Olgăi Ivanovna, asigurînd-o că promite. Venea apoi un violoncelist, în mîinile căruia violoncelul suspina şi care recunoştea cu toată sinceritatea că, dintre toate femeile pe care le cunoscuse, numai Olga Ivanovna ştia să-l acompanieze. Mai era acolo un literat, tînăr, ce e drept, dar deja cunoscut, care scria poveşti, piese de teatru şi nuvele. Şi cine mai era ? Da, mai era şi Vasili Vasilici, un adevărat boier, proprietar de moşii, ilustrator şi vinietist diletant, adînc cunoscător al eposului, al vechiului stil rusesc şi al epopeii populare ruse. Desenele pe care le făcea pe hîrtie, pe porţelan şi pe farfurii arse erau adevărate minuni. In mijlocul acestei societăţi aristocratice, libere, răsfăţate de soartă, delicate şi, ce e drept, modeste, dar care îşi amintea de existenţa doctorilor numai la boală şi pentru care numele lui Dîmov era tot atît de necunoscut ca şi Sidorov sau Tarasov — în mijlocul acestei societăţi Dîmov părea străin, de prisos şi mărunt, deşi era înalt şi lat în umeri. Ai fi zis că fracul de pe el era de împrumut, iar bărbuţa luată de la un vînzător de prăvălie. Dar dacă ar fi fost scriitor sau pictor, s-ar fi spus, fără îndoială, că bărbuţa aceea îl făcea să semene cu Zola.

Artistul îi spunea Olgăi Ivanovna că, în rochia de mireasă şi cu părul ei cînepiu, părea un copăcel subţirel de vişin, primăvara, cînd e încărcat cu flori albe şi delicate.

— Nu, te rog, ascultă ! îl întrerupse Olga Ivanovna, apucîndu-l de mînă. Vrei poate să ştii cum s-a întîmplat, aşa, pe neaşteptate ? Ascultă, ascultă... Trebuie să-ţi spun că tata lucra la acelaşi spital cu

Dîmov. Cînd bietul bătrîn s-a îmbolnăvit, Dîmov a stat zile şi nopţi de-a rîndul la căpătîiul lui. Ce spirit de sacrificiu! Ascultă, Reabovski... Ascultă şi dumneata, scriitorule, e foarte interesant. Veniţi mai aproape. Ce spirit de sacrificiu, cîtă omenie! Nici eu n-am închis ochii nopţi la şir şi am stat lîngă tata... Ei bine, atunci l-am dat gata pe voinicul nostru! Dîmov s-a îndrăgostit lulea de mine. Cînd te gîndeşti, ce capricioasă e uneori soarta! După moartea tatii, Dîmov venea din cînd în cînd pe la mine, uneori ne întîlneam pe stradă — şi, într-o bună zi, mi-a cerut mîna ca din senin... Am plîns toată noaptea şi... m-am îndrăgostit şi eu de el, nebuneşte. Şi uite, aşa am ajuns soţia lui! Dar spuneţi, nu-i aşa că arată voinic şi puternic ca un urs? In clipa asta stă numai pe trei sferturi spre noi şi e luminat prost, dar cînd s-o întoarce de faţă, să vă uitaţi la fruntea lui. Ce ai de spus de fruntea asta, Reabovski? Vorbim despre tine, Dîmov! îi strigă ea, bărbatului ei. Vino încoace. Intinde-i lui Reabovski mîna ta cinstită... Aşa. De azi înainte, să fiţi prieteni.

Cu un zîmbet blînd şi naiv, Dîmov şi întinse lui Reabovski mîna, zicînd:

— Imi face o deosebită plăcere. Impreună cu mine a terminat facultatea un oarecare Reabovski, n-o fi rudă cu dumneata?...

II

Olga Ivanovna avea 22 de ani, iar Dîmov 31, şi după nuntă începu pentru ei o viaţă de vis. Olga Ivanovna îşi împodobi pereţii salonului cu studii pictate de ea sau de alţii, unele în rame, altele fără, iar între pian şi fotolii îşi rezervă un colţişor frumos, gătindu-l cu umbreluţe chinezeşti, cu şevalete, cu bucăţi de stofă de felurite culori, cu pumnale, cu cîteva busturi minuscule şi fotografii... Pereţii sufrageriei îi umplu cu un adevărat tapet de litografii,

anină ici şi colo cîteva opinci şi seceri, rezemă într-un colţ o coasă şi o greblă şi căpătă, astfel, o sufragerie în stil rusesc. Iar odaia de culcare, ca să aducă a peşteră, o drapă peste tot — şi tavanul, şi pereţii — cu stofă de culoare închisă, atîrnă deasupra paturilor un felinar veneţian şi aşeză lîngă uşă o statuie cu halebardă... Şi toată lumea găsi că tinerii căsătoriţi îşi făcuseră un cuib cît se poate de drăguţ.

In fiecare zi, Olga Ivanovna avea acelaşi program: se dădea jos din pat pe la unsprezece şi începea să cînte la pian sau, dacă era o zi luminoasă, să picteze. Apoi, pe la douăsprezece şi ceva, pleca la croitoreasă. Cum nici ea şi nici Dîmov nu aveau bani decît pentru strictul necesar, Olga Ivanovna şi croitoreasa trebuiau să recurgă la tot felul de subterfugii ca să dea impresia că tînăra căsătorită avea mereu tot alte toalete, care de care mai elegante. De multe ori, dintr-o rochie veche şi vopsită, sau din cîteva resturi de mătase, catifea, dantelă sau tul, care nu mai făceau nici două parale, ieşea ceva încîntător, un adevărat vis, nu o rochie! De la croitoreasă, Olga Ivanovna se ducea de obicei la vreo actriţă cunoscută, să afle ultimele noutăţi teatrale şi în acelaşi timp să facă rost de vreun bilet pentru spectacolul de premieră sau pentru o reprezentaţie de beneficiu. De la actriţă trecea pe la atelierul pictorului sau pe la vreo expoziţie de pictură şi de acolo pe la vreuna din celebrităţile zilei, fie ca s-o invite la ea, fie să-i întoarcă vizita, sau, pur şi simplu, să stea de vorbă. Şi peste tot era primită cu plăcere şi prietenie, şi toată lumea căuta s-o asigure că era bună, că era drăguţă şi că avea un suflet rar... Cei pe care-i considera celebrităţi şi oameni mari o primeau ca pe una dintr-a lor, ca pe o egală, şi-i prevesteau într-un glas că, date fiind talentul, gustul şi inteligenţa ei, o să ajungă fără îndoială ceva, dacă n-o să se risipească... Olga Ivanovna cînta din gură şi la pian, picta, sculpta, juca în spectacolele de amatori — şi toate le făcea cu talent, nu aşa de mîntuială! Fie că lucra felinare pentru iluminaţii, fie că se gătea sau înnoda cuiva cravata, în toate punea

grație, gust și o desăvîrșită îndemînare artistică. Dar nimic nu scotea mai bine în evidență talentul ei, ca priceperea de a lega repede cunoștință cu oamenii celebri. Era destul să se facă cineva cunoscut cît de cît și să înceapă a se vorbi despre el, că Olga Ivanovna se și grăbea să-l cunoască, și tot în aceeași zi se împrietenea cu el și-l invita acasă. Pentru ea era o adevărată sărbătoare cînd făcea o nouă cunoștință : diviniza oamenii celebri, era mîndră de prietenia lor și-i visa în fiecare noapte. Umbla moartă după ei și nu se mai sătura niciodată de hazul lor. Cei vechi plecau și ea îi uita, în locul lor veneau alții, dar Olga Ivanovna se deprindea repede și cu aceștia, sau o dezamăgeau, și atunci începea să caute alții, îi găsea, îi uita, și iarăși o lua de la capăt. Și pentru ce ?...

La patru și ceva lua dejunul cu bărbatul ei. Simplitatea, bunătatea și judecata lui sănătoasă o înduioșau și o entuziasmau. Sărea mereu de la locul ei, îi lua capul în brațe și-l umplea de sărutări.

— Dîmov, tu ești un om inteligent și nobil, îi spunea, totuși ai un mare cusur : nu te interesează arta de loc. Tăgăduiești și muzica, și pictura.

— Pentru că nu le înțeleg, îi răspundea el cu blîndețe. Toată viața mea nu m-am ocupat decît de științele naturale și de medicină, așa că n-am avut cînd să-mi mai bat capul și cu arta.

— Bine, Dîmov, dar e îngrozitor !

— De ce ? Prietenii tăi nu se pricep nici la științele naturale și nici la medicină, și totuși nu le scoți ochii cu asta. Fiecare cu specialitatea lui. Eu nu înțeleg muzica de operă și pictura, dar îmi zic așa : din moment ce atîția oameni inteligenți le consacră toată viața lor, iar alți oameni inteligenți plătesc bani grei pentru ele, înseamnă că-s necesare. Eu unul nu le înțeleg, dar a nu înțelege nu înseamnă a tăgădui.

— Dă-mi mîna ta cinstită, să ți-o strîng !

După dejun, Olga Ivanovna pleca pe la vizite, apoi la teatru sau la vreun concert și se întorcea acasă după miezul nopții. Și tot așa în fiecare zi.

Miercurea, Olga Ivanovna dădea serate acasă la ea. La aceste serate, amfitrioana şi oaspeţii nu jucau cărţi, nu dansau, ci se distrau, producîndu-se fiecare în arta lui preferată. Actorul de la Teatrul de dramă şi comedie declama, cîntăreţul cînta, pictorii pictau în nenumăratele albumuri ale Olgăi Ivanovna, violoncelistul concerta, iar stăpîna casei declama, picta, sculpta, cînta şi-i acompania pe ceilalţi. În pauzele dintre declamaţii, muzică instrumentală şi cînt, se discuta despre literatură, teatru şi pictură. Femei nu veneau, deoarece, afară de actriţe şi de croitoreasa ei, Olga Ivanovna le categorisise pe toate ca plictisitoare şi banale. Nu trecea nici o serată fără ca stăpîna casei să nu tresară la fiecare zbîrnîit de clopoţel şi să nu spună cu un aer victorios: „El e!“ înţelegînd prin „el“ noua celebritate pe care o invitase. Dîmov nu venea la aceste petreceri şi nimeni nu-şi amintea măcar de existenţa lui. Doar, exact la unsprezece şi jumătate, uşa care dădea spre sufragerie se deschidea şi Dîmov se ivea în prag, cu zîmbetul lui blînd şi bun, şi zicea frecîndu-şi mîinile:

— Domnilor, poftiţi, vă rog să gustaţi cîte ceva.

Toată lumea trecea în sufragerie şi totdeauna pe masă se găseau aceleaşi bunătăţi: o farfurie mare cu stridii, o bucată de şuncă sau un jigo de viţel, sardele, brînză, icre, ciuperci, votcă şi două carafe cu vin.

— Dragul meu *maître d'hôtel!* striga Olga Ivanovna, bătînd din palme entuziasmată. Eşti fermecător! Domnilor, uitaţi-vă la fruntea lui. Dîmov, întoarce-te puţin de profil. Priviţi: o faţă de tigru bengalez, dar cu o expresie blîndă şi dulce ca a unui zeu. O, dragule!

Oaspeţii mîncau şi, uitîndu-se la Dîmov, îşi ziceau: „Intr-adevăr, bun băiat!“ Dar curînd uitau de el şi continuau să vorbească despre teatru, despre muzică şi pictură.

Tinerii căsătoriţi erau fericiţi şi viaţa lor conjugală mergea ca pe roate. Numai săptămîna a treia din luna de miere le-a fost umbrită de un mare ne-

caz: Dîmov s-a molipsit de la spital de erizipel, a stat şase zile în pat şi a fost nevoit să-şi tundă pînă la piele părul negru şi frumos. Olga Ivanovna l-a vegheat şi a plîns, dar îndată ce a văzut că se simţea mai bine, l-a legat la cap cu o basma albă şi s-a apucat să-l picteze în chip de beduin, făcînd mare haz amîndoi. Insă n-au trecut nici trei zile de la vindecare, Dîmov îşi reluase serviciul la spitalele lui, cînd li s-a întîmplat alt necaz.

— Nu-mi prea merge bine, mamă! i-a spus el la masă Olgăi Ivanovna. Am făcut azi patru autopsii, şi chiar de la prima m-am tăiat la două degete. Dar n-am observat decît cînd am ajuns acasă.

Olga Ivanovna s-a speriat. El însă a zîmbit, asigurînd-o că nu era nimic grav şi că de multe ori i se întîmpla să se taie la mînă în timpul autopsiilor.

— Mă pasionează, mamă, şi atunci nu mai sînt atent...

Îngrijorată, Olga Ivanovna se aştepta la o septicemie şi se închina noaptea lui Dumnezeu. Dar totul a trecut cu bine. Şi iarăşi a început pentru ea aceeaşi viaţă liniştită şi fericită, fără griji şi fără necazuri. Prezentul se arăta minunat, iar după el venea cu paşi repezi primăvara, care-i zîmbea de pe acum din depărtare, promiţîndu-i nenumărate bucurii. Şi atunci, fericirea ei n-o să mai aibă sfîrşit! Aprilie, mai şi iunie o să petreacă la vila lor de la ţară, departe de oraş, unde o aşteptau plimbările, pictura, pescuitul şi privighetorile. Apoi, din iulie şi pînă în toamnă excursia pictorilor pe Volga, la care era invitată şi ea, în calitate de membru permanent al societăţii. În acest scop îşi şi făcuse două rochii de călătorie din pînză de casă, îşi cumpărase vopsele, penele, pînze şi o paletă nouă. Aproape în fiecare zi Reabovski venea să vadă ce progrese a făcut. Cînd îi arăta picturile, el îşi îndesa adînc mîinile în buzunare, îşi strîngea buzele, începea să sforăie pe nas şi zicea:

— Da... Norul ăsta al dumitale e cam şarjat: nu redă suficient reflexele luminii de seară. Planul din faţă e cam turtit şi... cum să-ţi spun?... nu se prea potriveşte... Iar căsuţa parcă s-a înecat cu ceva şi

urlă a jale... Colțul ăsta ar trebui să-l faci mai întunecat... Dar, în general, nu-i rău. Bravo!

Și cu cît vorbea mai neînțeles, cu atît Olga Ivanovna îl înțelegea mai bine.

III

A doua zi de sfînta Treime, după amiază, Dîmov cumpără bomboane și tot felul de gustări și plecă la nevastă-sa, la țară. N-o văzuse de două săptămîni și-i era dor de ea. Tot timpul cît stătuse în vagon și apoi cît umblase căutînd vila prin dumbrava întinsă, mort de foame și de oboseală, Dîmov se gîndea cu plăcere la masa pe care avea s-o ia singur cu Olga Ivanovna și la somnul care-l aștepta după aceea. Și, urmărit de gîndul acesta, se uita vesel la pachetul în care avea icre, brînză și somon alb.

Cînd își găsi și-și recunoscu în sfîrșit vila, soarele apunea. Servitoarea, o bătrînă, îi spuse că doamna nu era acasă, dar că trebuie să sosească din moment în moment. Vila, foarte puțin arătoasă, cu tavanele scunde îmbrăcate în hîrtie de scris și cu podelele crăpate, n-avea decît trei odăi. In prima era un pat, în cealaltă, pe scaune și pe ferestre, stăteau împrăștiate pînze, penele, hîrtie pătată de grăsime, pelerini și pălării bărbătești, iar în cea din urmă, Dîmov dădu peste trei bărbați necunoscuți. Doi dintre ei erau smoliți și purtau barbișon, iar al treilea, actor pesemne, era gras și se purta bărbierit. Pe masă sforăia un samovar.

— Ce doriți? îl întrebă pe Dîmov actorul, vorbind gros, și măsurîndu-l cu o privire sălbatică. O căutați pe Olga Ivanovna? Așteptați o clipă, trebuie să sosească numaidecît.

Dîmov se lăsă pe un scaun și începu să aștepte... Unul dintre bărbații cei smoliți îl întrebă, privindu-l somnoros și fără viață și turnîndu-și ceai:

— Poate dorești și dumneata un pahar?

Lui Dîmov îi era şi foame şi sete, dar, ca să nu-şi strice pofta de mîncare, refuză. Curînd se auziră paşii şi rîsul cunoscut. După cîteva clipe uşa se deschise cu zgomot şi în odaie năvăli Olga Ivanovna, purtînd pe cap o pălărie cu boruri largi şi în mînă o trusă. In urma ei, ducîndu-i umbrela uriaşă şi scaunul pliant, venea Reabovski, vesel şi cu obrajii îmbujoraţi.

— Dîmov! strigă Olga Ivanovna şi se înroşi toată de bucurie. Dîmov! repetă ea, sprijinindu-şi capul şi mîinile amîndouă de pieptul lui. Tu eşti? De ce n-ai venit de-atîta timp? De ce? De ce?

— Cînd era să viu, mamă? Sînt toată vremea ocupat, iar cînd se întîmplă să fiu şi eu liber, parcă-i un făcut: nu se potriveşte mersul trenurilor!

— Dacă ai şti ce bine-mi pare că te văd! Te-am visat toată noaptea şi mi-era frică să nu te fi îmbolnăvit cumva. Doamne, ştii cît eşti de drăguţ şi ce bine ai picat? Eşti salvatorul meu. Numai tu m-ai putea scoate din încurcătură! Mîine avem aici o nuntă foarte originală, urmă ea, rîzînd şi înnodîndu-i cravata. Se însoară un tînăr telegrafist de la gară, un oarecare Cikeldeev. E un băiat frumos, deştept, şi are în el ceva puternic, de urs... Ar fi bun de model pentru un tînăr variag. Noi, vilegiaturiştii, ne-am hotărît să-l ajutăm şi i-am dat cuvîntul de onoare că o să ne ducem la nunta lui... E un băiat sărac, timid, n-are pe nimeni, şi bineînţeles că ar fi păcat să nu-i dăm o mînă de ajutor. Cununia o să se slujească îndată după liturghie, pe urmă tot alaiul o s-o ia pe jos pînă la casa miresei... Imaginează-ţi: dumbrava, cîntece de păsărele, pete de lumină pe iarbă, şi noi, toţi, pete de toate culorile pe fondul de un verde viu!... Nu-i aşa că e original? Ceva în stilul expresioniştilor francezi... Un lucru însă, Dîmov: cu ce mă duc eu la biserică? urmă Olga Ivanovna, luîndu-şi un aer nenorocit. Aici n-am absolut nimic! Nici rochie, nici flori, nici mănuşi... Nu, trebuie să mă salvezi! Dacă ai venit, înseamnă că însăşi providenţa îţi ordonă să mă salvezi! Ascultă, dragul meu: ia cheile, te rog, întoarce-te acasă şi scoate din garderob rochia mea

cea roz. O știi, e atîrnată chiar în față... După aceea, du-te în cămară și, imediat la dreapta, jos, ai să găsești două cutii de carton. O deschizi pe cea de deasupra, dai întîi de niște tul, tul, tul, tul, și de felurite cîrpușoare, iar la fund ai să găsești florile. Scoate-le toate, dar cu băgare de seamă, drăguță, să nu le mototolești, că de ales, le aleg eu aici... Și nu uita să-mi cumperi mănuși!

— Bine, îi răspunse Dîmov. O să plec mîine dimineață și o să-ți trimit tot.

— Cum asta, mîine? se miră Olga Ivanovna. Parcă ai timp mîine? Primul tren pleacă de aici la 9 dimineața, iar cununia e la 11! Nu, drăguță, trebuie să pleci azi, neapărat azi. Iar dacă tu nu poți să vii mîine, trimite-mi lucrurile cu vreun comisionar. Haide, du-te... Acuși trebuie să sosească personalul. Vezi să nu întîrzii, dragule!

— Bine.

— Doamne, ce rău îmi pare că trebuie să te trimit înapoi! strigă Olga Ivanovna și ochii i se umplură de lacrimi. Cine m-a pus, proastă ce-s, să-mi dau cuvîntul telegrafistului?...

Dîmov bău repede un pahar cu ceai, își vîrî în buzunar un covrig, și, zîmbind blajin, plecă spre gară, în timp ce bărbații cei smoliți și actorul cel gros înfulecau icrele, brînza și somonul.

IV

Într-o noapte liniștită de iulie, cu lună, Olga Ivanovna stătea pe coverta vaporului și se uita cînd la apa Volgăi, cînd la malurile ei pitorești. Lîngă ea stătea Reabovski și-i spunea că umbrele întunecate de pe apă nu-s umbre, ci visuri, iar pentru că și undele fermecate, cu sclipirile lor misterioase, și cerul fără fund, și malurile triste și visătoare nu vorbesc decît despre deșertăciunea vieții și de existența unei lumi mai bune, fericite și veșnice, ar fi bine să uite de toate și să moară, să nu mai rămînă din ea decît o amintire... Trecutul e banal, lipsit de orice interes,

zicea el, viitorul e meschin, iar noaptea aceea neasemuită, unică în viața lor, se va sfîrși curînd, făcîndu-i și ea una cu veșnicia... Și atunci, ce rost mai avea viața?

Olga Ivanovna asculta și glasul lui Reabovski, și liniștea nopții, și i se părea că într-adevăr e nemuritoare, că n-o să mai moară niciodată. Culoarea de peruzea a apei, pe care n-o mai văzuse pînă atunci, cerul, malurile, umbrele negre și fericirea neînțeleasă care-i umplea sufletul, toate îi șopteau că o să ajungă o mare pictoriță și că undeva, dincolo de depărtări, dincolo de noaptea cu lună, în spațiul nemărginit, o așteptа succesul, gloria și dragostea poporului... Cînd se uita mult în zare fără să clipească, se vedea în rochie albă, în jurul ei vedea mulțimi de oameni și lumini orbitoare, acorduri triumfătoare de orchestră, strigăte de entuziasm și o ploaie de flori căzînd peste ea din toate părțile... Își zicea că bărbatul, care stătea lîngă ea sprijinit cu coatele de balustradă, era un om într-adevăr mare, un geniu, un ales al lui Dumnezeu... Tot ce crease el pînă acum era minunat, nou și original. Iar ce va crea de aci înainte, cînd, o dată cu maturitatea, i se va desăvîrși și talentul excepțional, va fi cu adevărat uimitor și măreț, lucru care se vedea după chipul lui, după felul lui de a se exprima și după atitudinea lui față de natură. Așa cum vorbea el despre umbre, despre tonurile amurgului și despre strălucirea lunii, într-un fel care nu era decît al lui, te făcea să simți fără voie farmecul cu care stăpînea natura. Pe lîngă asta, era un bărbat frumos și original, iar viața lui liberă, lipsită de orice constrîngere și străină de tot ce era banal, aducea cu viața unei păsări.

— Se face cam răcoare, zise Olga Ivanovna și se înfioră.

Reabovski o înveli cu pelerina lui și-i șopti cu tristețe:

— Mă simt cu totul în puterea dumitale. Da, sînt robul dumitale. De ce ești așa de fermecătoare în noaptea asta?

Reabovski nu-și mai lua ochii de la Olga Ivanovna, iar ochii lui aveau sclipiri care te înspăimîntau. Îi era frică să se uite la el.

— Te iubesc ca un nebun... îi șoptea, și ea îi simțea respirația pe obraz. Spune-mi un cuvînt, numai unul, și-s în stare să mor, să mă las de pictură... îi șoptea, peste măsură de tulburat. Iubește-mă, iubește-mă...

— Nu mai vorbi așa, se rugă Olga Ivanovna, închizînd ochii. E înspăimîntător! Și Dîmov?...

— Ce am eu cu Dîmov? Ce amestec are Dîmov în toate astea? Ce-mi pasă mie de Dîmov? Pe mine mă interesează Volga, luna, frumusețea, dragostea, și entuziasmul meu... Eu n-am nevoie de Dîmov. Nu vreau să știu de nimeni și de nimic... Nu-mi pasă de trecut și nu-ți cer decît o singură clipă... numai una...

Inima Olgăi Ivanovna începu să bată cu putere. Ar fi vrut să se gîndească la bărbatul ei, dar tot trecutul: nunta, Dîmov, seratele de fiecare miercuri i se păreau acum mărunte, meschine, mohorîte, de prisos și nespus de îndepărtate... Într-adevăr, ce avea ea cu Dîmov? Ce amestec avea Dîmov în toate astea? Ce-i păsa ei de Dîmov? Și pe urmă, oare exista el cu adevărat, sau era numai un vis?

„Lui Dîmov, om simplu, om de rînd, fericirea pe care-a avut-o pînă acum i-e prea de ajuns, își zicea ea, acoperindu-și fața cu mîinile. N-au decît cei de acolo să mă osîndească, să mă anatemizeze... eu însă o să le fac în ciudă și o să cad, o să cad, și basta!... E bine să încerce omul de toate în viață. Doamne, cît mi-e de frică, și totuși ce bine mă simt!“

— Ei, ce zici? Ce zici? aiura pictorul, îmbrățișînd-o și sărutîndu-i cu patimă mîinile, care încercau în zadar să-l îndepărteze. Mă iubești? Da? Da?... Doamne, ce noapte! Ce noapte neasemuită!

— O, da, ce noapte! șopti ea, cu ochii în ochii care sclipeau de lacrimi. Apoi se uită repede împrejur, îl îmbrățișă și-l sărută apăsat pe gură.

— Se apropie Kinești me! răsună un glas de cealaltă parte a covertei.

Se auziră pași grei. Trecea chelnerul de la bufet.

— Ascultă! îl strigă Olga Ivanovna, rîzînd și plîngînd în același timp de fericire. Adă-ne niște vin.

Palid de emoție, pictorul se lăsă pe o bancă, se uită la Olga Ivanovna cu recunoștință și adorație, își acoperi ochii cu mîna și șopti, zîmbind galeș:

— Sînt obosit...

Și-și sprijini fruntea de balustradă.

V

Ziua de două septembrie era liniștită și caldă, dar mohorîtă. Dis-de-dimineață, o ceață ușoară plutea pe Volga, iar după ora nouă începu să cadă o ploaie mărunță. Și nu se arăta nici un semn că avea de gînd să se însenineze. În timp ce-și beau ceaiul, Reabovski îi spunea Olgăi Ivanovna că pictura e cea mai ingrată și mai plictisitoare dintre arte, că el nu-i pictor, că numai proștii cred că are talent... Și, fără nici un motiv, luă deodată un cuțit și-și ciopîrți cel mai bun studiu. După ceai, se așeză la fereastră, ursuz, și începu să se uite la Volga. Iar Volga nu mai avea strălucirea de mai înainte, părea acum spălăcită, întunecată și rece. Totul, totul prevestea apropierea toamnei triste și mohorîte. Ai fi zis că însăși natura adunase de pe Volga toate podoabele ei: covoarele verzi și minunate de pe maluri, sclipirile de diamant ale razelor răsfrînte în apă, siniliul transparent al depărtărilor, și le strînsese pe toate în cufere pînă la primăvara viitoare. Numai ciorile se învîrteau pe deasupra apei, cicălind-o: „Pustie! Pustie!"... Reabovski le asculta croncănind și gînduri negre îi treceau prin minte: că se răsuflase, că nu mai avea talent, că pe lumea asta toate erau convenționale, relative și fără rost și că n-ar fi trebuit să se încurce cu femeia asta... Într-un cuvînt, îl năpădise ipohondria și nu se simțea de loc în apele lui.

Olga Ivanovna ședea pe patul de după paravan și, răsfirîndu-și cu degetele părul frumos, cînepiu, se vedea cînd în salonaș, cînd în odaia de dormit, cînd în

biroul bărbatului ei. Apoi închipuirea o purta pe la teatru, pe la croitoreasă și pe la prietenii ei celebri. Ce vor fi făcînd ei acum? Își mai amintesc oare de ea? A început sezonul și ar fi timpul să se gîndească la seratele ei de miercuri... Dar Dîmov? Drăguțul de el! Cu cîtă bunătate și duioșie de copil o ruga în scrisori să se întoarcă mai repede acasă! Îi trimisese în fiecare lună cîte 75 de ruble, iar cînd îi scrisese ea că luase cu împrumut de la pictori încă o sută de ruble, i-o trimisese și pe aceea... Ce suflet bun și nobil!... Excursia o obosise, începuse a se plictisi și ar fi vrut să scape cît mai curînd și de mujicii aceia, și de izul de umezeală al Volgăi, și de senzația de murdărie care n-o părăsise tot timpul cît stătuse prin casele țărănești, rătăcind din sat în sat... Dacă Reabovski nu și-ar fi dat cuvîntul față de ceilalți pictori că o să rămînă cu ei pînă la 20 septembrie, ar putea să plece chiar astăzi. Și ce bine ar fi!

— Doamne, Dumnezeule, gemu Reabovski, oare cînd o să iasă soarele? Mi-e imposibil să lucrez un peisaj însorit dacă n-am soare!...

— Bine, dar ai început un studiu cu cerul înnorat, zise Olga Ivanovna, ieșind de după paravan. Ți-aduci aminte? O pădure pe planul din dreapta, o cireadă de vaci și cîteva gîște pe cel din stînga. Ai putea să-l termini pe acela.

— Eh! se încruntă pictorul. Să-l termin! Îți închipui că-s atît de dobitoc încît să nu știu ce trebuie să fac!

— Doamne, cît te-ai schimbat față de mine! oftă Olga Ivanovna.

— Ei, și? Foarte bine!

Un tremur trecu peste obrazul Olgăi Ivanovna. Se trase lîngă sobă și începu să plîngă.

— Numai lacrimile îmi mai lipseau! Sfîrșește odată! Eu am mii de motive să plîng, și uite, nu plîng.

— Mii de motive? îngăimă Olga Ivanovna. Singurul motiv ar fi că te-ai plictisit de mine. Da, așa e! urmă ea, izbucnind în hohote. Adevărul adevărat e că ți-e rușine de dragostea noastră. Nu știi ce să mai faci să nu observe pictorii legătura noastră, cu toate că

așa ceva nu se poate ascunde. Și pe urmă, te asigur că ei știu de mult...

— Olga, un singur lucru te rog, și pictorul își duse o mînă la inimă. Un singur lucru : nu mă mai chinui ! Atîta îți cer, nimic mai mult !

— Bine, însă jură-mi că tot mă mai iubești !

— O, dar asta-i adevărată tortură ! zise pictorul printre dinți, sărind ca ars. Toate astea or să sfîrșească prost : ori mă arunc în Volga, ori înnebunesc ! Lasă-mă în pace !

— Atunci ucide-mă, ucide-mă pe mine ! strigă Olga Ivanovna. Ucide-mă !

Și, trecînd după paravan, izbucni din nou în hohote de plîns. Pe acoperișul de paie al izbei se auzi foșnetul ploii. Reabovski se luă cu mîinile de cap, măsură de cîteva ori odaia în lung și în lat, apoi, cu un aer hotărît, de parcă voia să demonstreze ceva, își îndesă șapca pe cap, își petrecu pușca pe după umăr și ieși.

După plecarea lui, Olga Ivanovna rămase culcată și plînse mult. La început, se gîndi că ar fi bine să se otrăvească, s-o găsească Reabovski moartă cînd s-o întoarce. Dar gîndurile o purtară iarăși acasă, în biroul bărbatului ei. Se văzu stînd nemișcată lîngă Dîmov, bucurîndu-se de liniștea și de curățenia ei trupească, apoi seara, la teatru, acultîndu-l pe Masini... Și-i veni un dor de viață civilizată, de larma orașului și de celebrităţile ei, de i se strînse inima. Ușa se deschise. In odaie intră gospodina și, fără grabă, se apucă să aprindă focul în sobă, ca să le gătească masa. Curînd încăperea se umplu de miros de ars și aerul se făcu albastru de fum. După aceea începură să vină pictorii, cu cizmele lor lungi, pline de noroi și cu fețele ude de ploaie. Își cercetau studiile și, ca să se mîngîie, își ziceau că Volga, chiar și pe vreme rea, își are farmecul ei. Iar ceasul ieftin din perete bătea într-una : tic-tac, tic-tac... Muștele se adunaseră de frig în colțul din dreapta, lîngă icoane, și bîzîiau acolo, în timp ce pe sub laviță se auzea cum foșnesc șvabii prin mapele groase...

Reabovski se întoarse acasă abia cînd asfințea soarele. Își aruncă șapca pe masă și, așa cum era,

palid, istovit și cu cizmele murdare, se lăsă pe laviță și închise ochii.

— Sînt obosit... zise el, ridicînd din sprîncene ca să-și deschidă ochii.

Alintîndu-se la el, să-i arate că-i trecuse supărarea, Olga Ivanovna se apropie, îl sărută în tăcere și-i trecu pieptenele prin părul bălai. Îi venise gust să-l pieptene.

— Ce-i ? întrebă el tresărind și deschizînd ochii, de parcă-l atinsese ceva rece. Ce-i ? Lasă-mă în pace, te rog.

O împinse cu mîinile și se trase mai încolo, iar ei i se păru că fața lui era plină de scîrbă și necaz. Tocmai atunci femeia de gazdă se îndrepta încetișor spre Reabovski, aducîndu-i o farfurie cu ciorbă, pe care o ținea cu amîndouă mîinile. Fără să vrea, Olga Ivanovna o văzu cum își muiase degetele mari în zeamă și deodată o cuprinse o scîrbă cumplită și de femeia aceea murdară, cu pîntecul strîns în șorț, și de ciorba pe care o înghițea cu lăcomie Reabovski, și de izbă, și pînă și de viața de acolo, care la început îi plăcuse pentru simplitatea și pentru zăpăceala ei plină de pitoresc. Se simți dintr-o dată jignită și zise cu răceală :

— Trebuie să ne despărțim pentru cîtva timp. Altfel, am putea să ne certăm definitiv de-atîta plictiseală... Eu una m-am săturat. Plec chiar astăzi.

— Cu ce pleci ? Călare pe băț ?

— Azi e joi, prin urmare la nouă și jumătate vine vaporul.

— Da, ai dreptate... Bine, pleacă... încuviință Reabovski cu blîndețe, ștergîndu-se la gură cu prosopul în loc de șervet. Aici te plictisești și nici n-ai ce face, aș fi un mare egoist dacă te-aș opri... Da, pleacă... O să ne vedem după douăzeci ale lunii.

Olga Ivanovna începu să-și împacheteze lucrurile, și era atît de veselă și de fericită, încît se înroșise în obraz. Oare e adevărat, se întreba, că în curînd o să picteze în salon, o să doarmă în dormitor și o să mănînce pe o față de masă ? Îi trecuse ciuda și nu mai era supărată pe pictor.

— Vopselele și penelele ți le las, Reabușa, zise ea. Dacă-ți mai rămîn mi le aduci cînd vii... Și vezi să nu

fii leneș și să te lași în voia ipohondriei cît lipsesc eu. Să lucrezi. Știu eu că tu ești băiat bun, Reabușa!

La ora zece, Reabovski își luă rămas bun de la Olga Ivanovna acasă, să n-o sărute pe vapor de față cu ceilalți pictori, își zise ea, apoi o conduse la debarcader. Curînd acostă și vaporul și o luă cu el.

După două zile și jumătate de drum, Olga Ivanovna ajunse acasă. Cu pălăria pe cap și în haină de ploaie, cu răsuflarea tăiată de emoție, trecu în salon și de acolo în sufragerie. Dîmov stătea la masă, fără surtuc, cu vesta descheiată și-și ascuțea cuțitul de furculiță. In fața lui, pe farfurie, era o ieruncă friptă. In timp ce intra în casă, Olga Ivanovna era hotărîtă să nu mărturisească nimic bărbatului ei, convinsă că o să aibă și puterea, și priceperea necesară. Dar acum, cînd îi văzu zîmbetul larg, fericit și blînd, și ochii strălucitori de bucurie, înțelese că a-i ascunde adevărul, ar fi tot atît de murdar, de scîrbos și de imposibil ca și a calomnia, a fura sau a ucide. Și într-o clipă se hotărî să-i spună tot ce i se întîmplase. După ce îl lăsă s-o sărute și s-o îmbrățișeze, căzu în genunchi în fața lui și-și acoperi fața cu mîinile.

— Ce este? Ce este, mamă? o întrebă el cu duioșie. Ți-a fost dor de casă, hai?

Ea își ridică obrazul înroșit de rușine și se uită la el cu o căutătură vinovată și rugătoare, dar frica și sfiala o împiedicară să-i mărturisească adevărul.

— Nu-i nimic... îi răspunse. Mi-a venit, așa...

— Ia să stăm colea, zise el, ridicînd-o și așezînd-o lîngă el la masă. Uite-așa... Iei o bucățică de friptură? Trebuie să fii flămîndă, sărăcuța de tine.

Olga Ivanovna respira lacom aerul iubit și rupea cu poftă din friptură, iar Dîmov se uita la ea cu duioșie și rîdea, fericit.

VI

Dar se vede că pe la mijlocul iernii, Dîmov începu a bănui că-l înșela. Ca și cînd el, și nu ea ar fi avut ceva pe suflet, ci el, se ferea acum să i se uite în

ochi, nu-i mai zîmbea cu voioșie cînd o întîlnea și, ca să fie cît mai puțin singuri, îl aducea de multe ori la masă pe colegul lui, Korostelev, un omuleț mărunt, cu capul tuns chilug, cu fața boțită și așa de sfios încît, cînd vorbea cu Olga Ivanovna, își descheia și-și încheia mereu nasturii de la surtuc, smulgîndu-și cu mîna dreaptă firele de păr din mustața stîngă. În timpul mesei, cei doi doctori vorbeau de-ale lor. Spuneau, de pildă, că uneori, cînd diafragma e așezată prea sus, provoacă intermitențe cardiace, că în ultimul timp s-au constatat foarte multe cazuri de polinevrite, iar Dîmov povestea că, făcînd ieri autopsia cadavrului unui bolnav cu diagnosticul de „anemie pernicioasă", găsise că în realitate era vorba de un cancer al pancreasului. Și părea că amîndoi discutau medicină numai ca să-i îngăduie Olgăi Ivanovna să tacă, cu alte cuvinte, să nu spună minciuni. După masă, Korostelev se așeza la pian, iar Dîmov ofta și-l ruga :

— Eh, frate, ce să mai vorbim ! Mai bine cîntă ceva trist...

Atunci, ridicîndu-și umerii și desfăcîndu-și larg degetele, Korostelev lua cîteva acorduri și, cu glas subțirel, începea să cînte : „Arată-mi și mie, un loc, cît de mic, /Un colț doar, ce-o fi neștiut,/ În care nu geme al nostru mujic..." [1] Iar Dîmov mai ofta o dată, își sprijinea capul în pumni și rămînea dus pe gînduri.

În vremea din urmă, Olga Ivanovna era peste măsură de imprudentă. Se scula de obicei foarte rău dispusă și primul ei gînd zbura la Reabovski, pe care nu-l mai iubea. „Slavă Domnului că s-a sfîrșit totul !" își zicea. Dar după ce își bea cafeaua, se întorcea și zicea că, la drept vorbind, Reabovski o îndepărtase de bărbatul ei, iar acum rămăsese și fără Reabovski și fără bărbat ! Își amintea apoi de zvonul care circula printre cunoștințele lor, cum că Reabovski pregătea pentru expoziție ceva extraordinar, o combinație de peisaj cu interior, ceva în genul lui Polenov, și că toată lumea care trecuse pe la atelierul lui rămăsese entuziasmată.

---

[1] Din poezia *Gînduri-naintea unei intrări principale* de N. A. Nekrasov, Opere alese, vol. I, pag. 167, Ed. Cartea Rusă, 1955, în romînește de Miron Radu Paraschivescu (n. ed.).

Bine, dar opera aceasta ei i-o datora, își zicea, și, în general, numai datorită ei făcuse aceste progrese remarcabile! Influența ei fusese atît de fericită și de substanțială, încît, dacă s-ar întîmpla să-l părăsească, Reabovski ar putea să și dispară. Își mai aminti apoi că ultima oară cînd venise la ea purta un surtucel cenușiu cu picățele, că avea cravată nouă și că o întrebase, cu un zîmbet alintat: „Nu-i așa că-s frumos?" Și într-adevăr: elegant, cu ochii albaștri și cu părul lung și buclat, era chiar frumos. (Sau poate că numai i se păruse?) Și ce drăguț se purtase cu ea!

Aducîndu-și aminte de toate acestea și cîntărindu-le, Olga Ivanovna se îmbrăca și, foarte emoționată, pleca la atelierul lui Reabovski. Îl găsea bine dispus și încîntat de tabloul cel nou care, într-adevăr, era extraordinar. Sărea într-un picior de bucurie, făcea tot felul de nebunii și, la întrebările ei serioase, răspundea cu glume. Tabloul cel nou îi provoca Olgăi Ivanovna un sentiment de ură și de invidie. Dar, din politețe, păstra cîteva clipe de tăcere în fața șevaletului, apoi ofta ca înaintea unei icoane și șoptea, cu glasul stins:

— Într-adevăr, niciodată n-ai realizat ceva mai frumos. Știi, parcă te înfiori cînd îl privești...

Începea apoi să-l implore s-o iubească, să n-o părăsească, să-i fie milă de ea, o biată nenorocită... Și în vremea asta plîngea, îi săruta mîinile, îi cerea să-i jure că o iubește și căuta să-l convingă că, fără influența ei sănătoasă, s-ar abate din drumul cel drept și ar dispărea. Și, după ce se umilea și-i strica și lui buna dispoziție, pleca la croitoreasă sau la vreo actriță cunoscută să-i ceară un bilet de teatru.

Dacă se întîmpla să nu-l găsească la atelier, îi lăsa cîteva rînduri, în care se jura pe toți dumnezeii că, dacă nu vine astăzi pe la ea, se otrăvește. De frică, Reabovski se ducea, ba mai rămînea și la dejun. Fără să se sfiască de Dîmov, îi spunea necuviințe, la care și ea îi răspundea tot cu necuviințe. Vedeau bine amîndoi că se încătușau unul pe altul, că erau tirani și dușmani, și asta îi înfuria. Și, furioși, nu-și mai dădeau seama că erau aproape indecenți și că pînă și Korostelev cel tuns chilug înțelegea

totul. Indată după masă, Reabovski își lua rămas bun în grabă și pleca.

— Unde te duci ? îl întreba în sală Olga Ivanovna, privindu-l cu ură.

Incruntîndu-se și închizîndu-și ochii pe jumătate, Reabovski îi arunca numele vreunei femei, cunoștință comună, și se vedea bine că-și bătea joc de gelozia ei, căutînd s-o exaspereze. Umilită, Olga Ivanovna se retrăgea în dormitor, se trîntea pe pat și, chinuită de gelozie, de furie și de rușine, izbucnea în hohote de plîns. Atunci Dîmov îl lăsa pe Korostelev singur în salon, venea în dormitor și, jenat și descumpănit, îi spunea încet :

— Nu mai plînge, mamă, că te-aude lumea... Parcă asta folosește la ceva ? Caută să fii mai discretă... Nu-i frumos să arăți că suferi... Ce să-i faci ? Mortul de la groapă nu se mai întoarce.

Neștiind cum să-și mai potolească focul geloziei, din pricina căreia îi plesnea capul de durere, și nădăjduind că ar mai putea să dreagă cumva lucrurile, Olga Ivanovna se spăla, își pudra obrajii plînși și pleca în goană la femeia cu pricina. Dar negăsindu-l pe Reabovski acolo, se ducea la alta, pe urmă la alta... La început, îi era rușine de vizitele acestea făcute prin surprindere, dar curînd se obișnui și uneori, căutîndu-l pe Reabovski, i se întîmpla să treacă într-o singură după amiază pe la toate cunoștințele ei. Și toate își dădeau seama despre ce era vorba.

Intr-o zi îi spuse lui Reabovski, vorbind despre bărbatul ei :

— Omul ăsta mă strivește cu mărinimia lui !

Cuvintele acestea îi plăcură atît de mult, încît de cîte ori se întîlnea cu pictorii, care știau de legătura ei cu Reabovski, aducea vorba despre bărbatul ei și spunea, făcînd cu mîna un gest hotărît :

— Omul ăsta mă strivește cu mărinimia lui !

Viața își urma vechea ei rînduială, ca și anul trecut. In fiecare miercuri dădea obișnuitele serate. Actorul declama, pictorii pictau, violoncelistul cînta din gură și, ca și înainte, la ora unsprezece și jumătate

precis se deschidea ușa spre sufragerie și în prag se ivea Dîmov, care spunea, zîmbind:

— Domnilor, poftiți, vă rog să gustați cîte ceva...

Ca și înainte, Olga Ivanovna era veșnic în căutarea oamenilor celebri, îi descoperea, o dezamăgeau și căuta alții. Ca și înainte, ieșea în fiecare zi în oraș și se întorcea acasă noaptea tîrziu. Insă Dîmov nu mai dormea, ca anul trecut, ci stătea în biroul lui și lucra. Se culca acum pe la ora trei și se scula la opt.

Intr-o seară, în timp ce Olga Ivanovna se îmbrăca să se ducă la teatru, cum stătea în fața oglinzii, Dîmov intră în dormitor în frac și cu cravată albă. Un zîmbet blînd îi flutura pe buze și, ca pe vremuri, se uită vesel în ochii nevestei lui. Fața îi strălucea de fericire.

— Știi, adineauri mi-am susținut teza de doctorat, o anunță, lăsîndu-se pe un scaun și netezindu-și genunchii cu palma.

— Chiar ai susținut-o? întrebă Olga Ivanovna.

— Și încă cum! îi răspunse el rîzînd și întinzîndu-și gîtul, să vadă în oglindă fața femeii care stătea tot cu spatele la el și-și potrivea părul. Și încă cum! repetă el. Știi, s-ar putea să mă facă conferențiar universitar și să mi se încredințeze catedra de patologie generală. Cam așa se pare...

După fața lui radioasă, era vădit că dacă Olga Ivanovna i-ar fi împărtășit bucuria și succesul, el i-ar fi iertat și prezentul, și viitorul, și ar fi uitat totul. Dar ea nu știa ce înseamnă nici conferențiar universitar, nici patologie generală. Și afară de asta, se temea să nu întîrzie de la teatru, așa că nu-i răspunse nimic.

Dîmov mai rămase puțin, apoi zîmbi cu un zîmbet vinovat și ieși.

VII

Ziua aceea a fost una dintre cele mai tulburi.

Dîmov nu se simțea bine, avea dureri mari de cap. Dimineață nu-și băuse ceaiul și nu se dusese la spital,

ci stătuse tot timpul culcat pe divanul din birou. Ca de obicei, Olga Ivanovna plecase pe la douăsprezece și ceva la Reabovski, să-i arate studiul ei de natură moartă și să-l întrebe de ce nu venise la ea cu o zi înainte. Vedea bine că studiul ei era mizerabil, dar îl pictase numai ca să aibă un pretext să se ducă la el.

Olga Ivanovna intră fără să sune și, în timp ce-și scotea galoșii în sălița, i se păru că aude un pas ușor, depărtîndu-se în grabă, și un foșnet ca de rochie. Și într-adevăr, cînd își aruncă repede ochii prin atelier, zări un colț de rochie cafenie fluturînd o clipă și dispărînd îndărătul unui tablou mare, acoperit, cu șevalet cu tot, cu o pînză neagră. Nu mai încăpea nici o îndoială că acolo se ascunsese o femeie. De cîte ori nu-și găsise și ea adăpost îndărătul acelui tablou! Incurcat, Reabovski se prefăcu mirat de vizita ei, îi întinse amîndouă mîinile și-i zise, zîmbind în silă:

— Așa!... Sînt încîntat că te văd! Ce mai nou?

Olgăi Ivanovna i se umplură ochii de lacrimi. Simțea un gol amar în suflet, dar îi era rușine, și pentru nimic în lume n-ar fi primit să vorbească de față cu o femeie străină, rivală și mincinoasă, care stătea acum îndărătul tabloului și, fără îndoială, rîdea ironic.

— V-am adus un studiu... zise ea cu un glas subțirel și sfios, și buzele începură să-i tremure. *Nature morte.*

— Aha... un studiu?

Pictorul luă pînza și, cercetînd-o, trecu așa, ca din întîmplare, în odaia de alături.

Olga Ivanovna îl urmă, resemnată.

— *Nature morte*... primul sort, îngăimă el, căutînd rime, tort... cort... port...

In atelier se auziră iarăși pași grăbiți și foșnet de rochie. Asta însemna că „ea" plecase. Olga Ivanovna ar fi vrut să țipe, să-i dea lui Reabovski cu ceva în cap și să plece și ea. Dar lacrimile o împiedicau să vadă și se simțea copleșită de rușine. In clipa aceea

avea impresia că nu era decît o gînganie oarecare și nu Olga Ivanovna, pictorița.

— Sînt obosit... zise Reabovski galeș, uitîndu-se la studiu și scuturînd din cap ca să-și alunge somnul. E drăguț, incontestabil... dar azi studiu, anul trecut studiu, peste o lună tot studiu... Cum de nu te-ai plictisit? În locul dumitale, aș da dracului pictura și m-aș apuca serios de muzică sau de altceva. Dumneata ești muzicantă, nu pictoriță. Dacă ai ști cît sînt de obosit! Mă duc să spun să ni se aducă ceaiul... Ce zici?

Reabovski ieși din odaie și Olga Ivanovna îl auzi dînd porunci valetului. Ca să nu fie nevoită să-și ia rămas bun și ca să evite orice explicație, dar mai ales ca să nu izbucnească în hohote de plîns, trecu repede în săliță, își puse galoșii și, înainte de a se întoarce el, ieși în stradă. Acolo respiră ușurată și se simți liberată pentru totdeauna și de Reabovski, și de pictură, și de rușinea apăsătoare care o năpădise în atelier.

Fără să mai stea la gînduri, se duse la croitoreasă, apoi la Barnai, care sosise abia ieri, de la Barnai la magazinul de instrumente și note muzicale. Și tot timpul nu se gîndea decît la scrisoarea pe care avea s-o scrie lui Reabovski: o scrisoare plină de demnitate, dar rece și severă, și la călătoria pe care o s-o facă la primăvară sau la vară cu Dîmov în Crimeea, cînd o să se descătușeze pentru totdeauna de trecutul ei și o să înceapă o viață nouă.

După ce se întoarse acasă seara tîrziu, trecu de-a dreptul în salon și, fără să se dezbrace, se așeză să scrie scrisoarea. Reabovski îi spusese că nu e pictoriță. Drept răzbunare, o să-i scrie că și el e răsuflat, că n-o să dea nimic mai mult decît ceea ce a dat pînă acum, că în fiecare an pictează aceleași și aceleași teme și în fiecare zi repetă unul și același lucru. Voia să-i mai scrie cît de mult datorește el influenței ei sănătoase și că, dacă acum a început să calce strîmb, e numai din pricină că influența ei e parali-

zată de existența unor persoane îndoielnice, cum ar fi, de pildă, aceea care se ascunsese astăzi îndărătul tabloului...

— Mamă! o strigă atunci Dîmov din birou, fără să deschidă ușa.

— Ce vrei?

— Nu intra, mamă, apropie-te numai de ușă. Uite ce este... Alaltăieri, la spital, m-am molipsit de difterie și acum... acum nu mă simt tocmai bine. Trimite repede după Korostelev.

Olga Ivanovna obișnuia să-i spună bărbatului ei, ca de altfel tuturor bărbaților, pe numele de familie și nu pe cel de botez. Nu-i plăcea numele lui Dîmov, Osip, pentru că-i amintea de Osip al lui Gogol și de calamburul: „Osip ohrip, Arhip osip"[1]. Dar acum îi strigă:

— Cum se poate, Osip!

— Trimite! Nu mă simt bine... repetă el de după ușă, apoi îl auzi întorcîndu-se la divan și culcîndu-se. Trimite! îi mai auzi o dată glasul stins.

„Cum se poate una ca asta? își zise Olga Ivanovna, înghețînd de spaimă. E în primejdie!"

Luă lumînarea în neștire și trecu în dormitor. Și acolo, chibzuind ce să facă, se văzu din întîmplare în oglindă. Imaginea ei — fața palidă și speriată, jacheta cu mîneci scurte și rochia cu volănașe galbene la piept și cu linia dungilor de la fustă peste măsură de bizară — i se păru în același timp și groaznică, și respingătoare. Și deodată i se făcu milă de Dîmov, de dragostea lui nemărginită pentru ea, de tinerețea lui și chiar de patul lui pustiu, în care nu se mai culcase de-atîta timp... Își aminti apoi zîmbetul lui blajin și resemnat, și lacrimi amare începură să-i curgă pe obraji. Se așeză și-i scrise lui Korostelev o scrisoare deznădăjduită. Era ora două după miezul nopții.

---

[1] Joc de cuvinte, bazat pe apropierea fonetică dintre cele două nume Osip și Arhip, și cele două verbe *ohripnut* și *osipnut*, care amîndouă înseamnă a răgușI (n. ed.).

VIII

La șapte și ceva dimineața, cînd Olga Ivanovna ieși din dormitor cu capul buimac de nesomn, nepieptănată, urîtă și cu un aer de vinovăție pe față, trecu pe lîngă ea spre ieșire un bărbat cu barbă neagră, probabil doctorul. Mirosea a medicamente. Lîngă ușa care dădea în birou stătea Korostelev, răsucindu-și cu mîna dreaptă mustața stîngă.

— Iartă-mă, dar nu pot să te las la Dîmov, îi zise el, ursuz. S-ar putea să te molipsești. Și pe urmă, nici nu mai are rost, și-a pierdut cunoștința. Aiurează.

— Are chiar difterie? îl întrebă Olga Ivanovna în șoaptă.

— Cei care-l caută pe dracul cu lumînarea, ar trebui, pur și simplu, dați în judecată! bombăni Korostelev, fără să răspundă la întrebarea Olgăi Ivanovna. Știi cum s-a molipsit? S-a apucat, marți, să aspire cu un tub membranele difterice din gîtul unui băiat bolnav! De ce-o fi făcut-o asta?... Mare prostie!... Așa, din țîcneală...

— Și e în primejdie? întrebă Olga Ivanovna.

— Da, se zice că are o formă grea. Ar trebui să trimitem după Șrek.

Rînd pe rînd au venit: întîi un bărbat mărunt, roșcovan, cu nasul lung și cu accent evreiesc, apoi unul înalt, adus din spate și ciufulit, care semăna a protodiacon, după aceea unul tînăr, foarte gras, cu fața stacojie și cu ochelari. Erau medicii care făceau de gardă la căpătîiul confratelui lor. După ce își făcea orele de gardă, Korostelev nu pleca acasă, rămînea acolo, rătăcind ca o umbră prin toate încăperile. Cum fata din casă avea fel de fel de treburi — fie că pregătea ceaiul pentru medicii care stăteau de gardă, fie că o trimiteau la farmacie — n-avea cine să facă curat prin casă. Peste tot stăruia o liniște dezolantă.

Olga Ivanovna stătea în dormitor și se gîndea că asta era pedeapsa lui Dumnezeu că-și înșelase bărbatul. Ființa aceea neînțeleasă, tăcută și resemnată, deș-

personalizată de propria ei blîndețe și lipsită de voință din pricina bunătății nemărginite, se chinuia acum undeva, pe un divan, și nu se plîngea de loc. Dacă s-ar fi plîns, fie și în delir, medicii de gardă ar fi aflat că de vină nu era numai difteria. Dar ar fi fost de ajuns să-l întrebe pe Korostelev, că el știa tot adevărul. Nu degeaba o urmărea cu niște ochi, de parcă ea ar fi fost criminalul principal, iar difteria numai un complice... Și Olga Ivanovna uită și seara cu lună plină de pe Volga, și declarațiile de dragoste, și zilele pline de poezie petrecute în izbă... Un singur lucru nu-l uită : că dintr-un simplu capriciu și din prea mult răsfăț, se murdărise toată, din cap pînă în picioare, cu ceva spurcat și vîscos, de care n-o să se mai poată spăla niciodată...

„Doamne, ce îngrozitor am mințit! își zise ea, amintindu-și de dragostea plină de neliniște pe care o avusese cu Reabovski. Blestemate să fie clipele acelea!“...

La ora patru, Olga Ivanovna se așează la masă cu Korostelev. Doctorul nu mînca nimic. Stătea încruntat și bea vin roșu. Nici Olga Ivanovna nu mînca nimic. Se ruga în gînd lui Dumnezeu, făgăduindu-i că dacă Dîmov se vindecă, o să-l iubească iarăși și o să-i fie o soție credincioasă. Apoi, uitînd o clipă de toate, se uita la Korostelev și se întreba : „Oare e cu putință să nu te simți nenorocit cînd ești atît de banal, șters, necunoscut și, pe deasupra, lipsit de maniere și cu o față așa de boțită ?“ Își zicea apoi că Dumnezeu o s-o pedepsească pe loc, nimicind-o, că nu se dusese niciodată în birou la bărbatul ei, de frică să nu se molipsească. Intr-un cuvînt, își simțea sufletul împovărat și trist, convinsă că viața ei era distrusă și că n-o să se mai refacă niciodată...

Curînd după masă începu să se înșereze. Cînd Olga Ivanovna intră în salon, Korostelev adormise pe sofa. Își pusese sub cap o perniță de mătase tivită cu aur și acum sforăia : „khi-pua, khi-pua...“

Doctorii care veneau să facă de gardă, ca și cei care plecau, nu luau în seamă neorînduiala din casă. De altfel, nimic nu le mai făcea nici o impresie, nici că

un străin dormea în salon și sforăia, nici picturile de pe pereți, nici mobila extravagantă și nici măcar faptul că stăpîna casei umbla îmbrăcată neîngrijit și nepieptănată. La un moment dat, unul din ei începu să rîdă, nu știu de ce. Și rîsul lui sună atît de ciudat, descumpănit parcă, încît pe Olga Ivanovna o trecură fiorii.

Cînd trecu din nou prin salon, Korostelev nu mai dormea, stătea și fuma.

— A făcut acum difteria cavității nazale, îi spuse el mai mult în șoaptă. Nici inima nu mai merge cum trebuie. Într-un cuvînt, urîtă treabă.

— Atunci să trimitem după Șrek, îl rugă Olga Ivanovna.

— A și fost. Doar el a observat că difteria i-a cuprins și cavitatea nazală... Dar ce contează Șrek! Nimic. El e Șrek, eu Korostelev — tot atîta-i!

Timpul trecea din cale-afară de greu. Olga Ivanovna se culcase îmbrăcată în patul nestrîns de dimineață și ațipise. Și în vis i se păru că toată casa, din podele pînă în tavan, era cuprinsă de o bucată uriașă de fier, și că ar fi fost destul să scoată cineva fierul din casă, ca toată lumea să se simtă ușurată și fericită. Cînd se trezi, înțelese că fierul acela era boala lui Dîmov.

„*Nature morte,* port... își zise, ațipind din nou. Sport... tort... Oare cu ce rimează Șrek? Șrek, grec, vrek... Krek. Dar unde or fi fiind prietenii mei? Or fi aflat ei, oare, de nenorocirea noastră? Doamne, mîntuiește-mă... și izbăvește-mă! Șrek, grec...“

Și din nou visă fierul acela... Timpul trecea încet, iar pendula de la etajul de jos bătea des. Și mereu se auzea soneria: veneau doctorii... La un moment dat, intră fata din casă cu o tavă cu un pahar gol și o întrebă:

— Cuconiță, să vă fac patul?

Dar, neprimind nici un răspuns, ieși. Pendula bătu din nou la etajul de jos, apoi Olga Ivanovna visă ploaia de pe Volga. Și iarăși intră cineva în dormitor, un străin, pesemne. Olga Ivanovna sări din pat și recunoscu pe Korostelev.

— Cît e ceasul ? întrebă ea.

— Aproape trei.

— Şi cum merge ?

— Cum să meargă ! Am venit să-ţi spun că se sfîrşeşte...

Şi izbucni în plîns. Apoi se aşeză pe pat alături de ea şi îşi şterse lacrimile cu mîneca hainei. Olga Ivanovna nu pricepu numaidecît, dar îngheţă toată şi începu să-şi facă cruce încet.

— Se sfîrşeşte... repetă el cu un glas subţirel, şi iarăşi începu să plîngă. Moare, pentru că s-a jertfit... Ce pierdere grea pentru ştiinţă ! urmă cu amărăciune. Nici unul din noi nu ne-am putea asemui cu el. Era un om mare, excepţional ! Şi aşa de talentat ! Atîta nădejde ne puneam în el, noi toţi ! urmă, frîngîndu-şi mîinile. Doamne, Dumnezeule, să cauţi cu lumînarea şi nu găseşti un savant ca el ! Oska Dîmov, Oska Dîmov, ce-ai făcut ? Doamne, Dumnezeule !

In desperarea lui, Korostelev îşi acoperi faţa cu mîinile şi clătină din cap.

— Şi ce forţă morală ! urmă, de parcă se înfuriase pe cineva. Ce suflet bun, curat şi iubitor, vedeai prin el ca prin sticlă ! A slujit ştiinţa şi a murit din pricina ei. Şi cum muncea, şi ziua şi noaptea, ca un taur... Dar nimeni nu-l cruţa. Şi tînărul savant, viitor profesor, trebuia să dea consultaţii particulare, iar noaptea să facă traduceri, ca să poată plăti... cîrpele astea blestemate !

Korostelev se uită cu ură la Olga Ivanovna, apucă cearşaful de pe pat cu amîndouă mîinile şi-l smulse furios, ca şi cînd ar fi fost vinovat de ceva.

— Nici el nu s-a cruţat şi nici alţii nu l-au cruţat. Eh, ce să mai vorbim !

— Da, a fost un om rar ! se auzi un glas gros din salon.

Olga Ivanovna îşi trecu prin minte cu toate amănuntele, de la început şi pînă la sfîrşit, viaţa pe care o trăise alături de Dîmov. Şi înţelese abia acum că Dîmov fusese un om rar, un om excepţional, iar în comparaţie cu cei pe care-i cunoştea ea, un om în-

tr-adevăr mare! Iar cînd îşi mai aduse aminte de felul cum se purtau cu el colegii lui, doctorii, şi răposatul ei tată, înţelese că toţi îşi dăduseră seama că Dîmov va ajunge o celebritate. Pereţii, tavanul, lampa şi covorul de pe jos începură să-i facă cu ochiul, în batjocură, de parcă voiau să-i spună: „Ţi-a scăpat de sub nas! Ţi-a scăpat de sub nas!" Şi fără veste Olga Ivanovna izbucni în plîns, se repezi în salon, trecu pe lîngă un necunoscut şi intră alergînd în biroul bărbatului ei. Dîmov zăcea pe divan, învelit cu plapuma pînă la brîu. Era tras la faţă — înspăimîntător şi avea o culoare galben-cenuşie, cum n-o au oamenii vii. Şi numai după frunte, după sprîncenele negre şi după zîmbetul blajin îl mai puteai recunoaşte. Olga Ivanovna îi pipăi grăbită pieptul, fruntea şi mîinile. Pieptul îi era cald încă, dar fruntea şi mîinile înspăimîntător de reci. Iar ochii lui întredeschişi se uitau la plapumă, nu la Olga Ivanovna...

— Dîmov! îl strigă ea, tare. Dîmov!

Ar fi vrut să-i mărturisească: da, păcătuise, însă nu era totul pierdut. Viaţa lor mai putea fi încă frumoasă şi fericită, doar el era un om rar, excepţional, un om mare şi pînă la sfîrşitul zilelor ea o să se uite la el ca la o icoană: cu smerenie şi cu sfîntă adoraţie...

— Dîmov! îl strigă ea, scuturîndu-l de umăr. Nu-i venea să creadă că n-o să se mai trezească niciodată. Dîmov, te rog, Dîmov!...

In vremea asta, în salon, Korostelev îi spunea fetei din casă:

— Ce rost mai are să întrebi? Du-te la paznicul bisericii şi roagă-l să-ţi spună unde stau îngrijitoarele de la azilul de bătrîne. Ele or să-l spele, or să-l îmbrace şi or să facă tot ce se cuvine.

DUPĂ SPECTACOL

IMEDIAT ce se întoarse de la teatru, unde se cîntase *Evgheni Oneghin,* şi se văzu în odaia ei, Nadia Zelenina se dezbrăcă în grabă de rochie, îşi despleti coada şi, numai în jupon şi bluză albă, se aşeză repede la masă, să scrie o scrisoare întocmai ca a Tatianei.

„Te iubesc, începu ea. Dumneata însă nu mă iubeşti, nu mă iubeşti!“

După ce scrise, începu să rîdă.

N-avea decît şaisprezece ani şi nu iubise încă pe nimeni. Ştia că ofiţerul Gornîi şi studentul Gruzdev erau îndrăgostiţi de ea, dar acum, după spectacol, nu mai voia să creadă în dragostea lor. O, cît e de interesant să ştii că nu te iubeşte nimeni, că eşti nefericită! Numai cînd unul iubeşte, iar celălalt îi răspunde cu indiferenţă — numai atunci dragostea e plină de duioşie, de farmec şi de poezie... Oneghin e simpatic tocmai pentru că nu iubeşte, pe cînd Tatiana e încîntătoare pentru că iubeşte prea mult. Dacă s-ar iubi şi ar fi fericiţi, poate că ni s-ar părea banali.

„Să nu-mi mai spui că mă iubeşti — scria Nadia, gîndindu-se la Gornîi. Nu te cred. Dumneata eşti un om inteligent, cult, serios, plin de talent, şi fără îndoială că te aşteaptă un viitor strălucit. Pe cînd eu, sînt o biată fată, lipsită de orice farmec, şi ştii foarte

bine că aş fi o povară pentru dumneata. E drept, ţi-am plăcut şi ai crezut că ţi-ai găsit în mine idealul. Dar te-ai înşelat şi acum te întrebi, cu deznădejde: de ce am întîlnit-o? Şi numai bunătatea dumitale te împiedică să recunoşti adevărul..."

Nadiei i se făcu milă de ea însăşi şi începu să plîngă. Urmă:

„Îmi vine greu să mă despart de mama şi de fratele meu, altfel aş îmbrăca haina călugărească şi m-aş duce încotro aş vedea cu ochii. Iar dumneata ţi-ai recăpăta libertatea şi ai iubi pe alta... Doamne, ce bine ar fi să mor!"

Lacrimile o împiedicau să vadă ce scrisese: pe masă, pe podea şi pe tavan tremurau curcubee mici, de parcă se uita printr-o prismă de cristal. Pentru că nu mai putea să scrie, Nadia se lăsă pe speteaza fotoliului şi începu să se gîndească la Gornîi.

Doamne, ce interesanţi şi ce încîntători sînt bărbaţii! Şi Nadia îşi aduse aminte de aerul acela adorabil — insinuant, vinovat şi blînd — pe care şi-l lua ofiţerul, cînd discuta cu cineva despre muzică, şi de silinţa pe care şi-o dădea ca tonul cu care vorbea să nu-i trădeze pasiunea. În societate, unde ţinuta glacială, indiferentă şi arogantă e considerată ca o dovadă de bună creştere şi de noblеţe sufletească, trebuie să-ţi stăpîneşti pasiunile. Gornîi încearcă să şi le stăpînească, dar nu reuşeşte şi toată lumea ştie cît e de pasionat şi de îndrăgostit de muzică. Discuţiile muzicale nesfîrşite, părerile lipsite de modestie ale oamenilor necompetenţi îl ţin într-o veşnică încordare, şi de aceea e aşa de speriat, de timid şi de tăcut. Gornîi cîntă minunat la pian, ca un adevărat pianist şi dacă n-ar fi ofiţer, ar ajunge fără îndoială un muzicant celebru.

Lacrimile i se uscaseră. Nadia îşi aduse aminte că Gornîi îi făcuse o declaraţie de dragoste întîi la cercul de muzică simfonică, apoi jos, la garderobă, unde trăgea din toate părţile un curent grozav.

„Sînt cît se poate de fericită că, în sfîrşit, l-ai cunoscut pe studentul Gruzdev, îşi urmă ea scrisoarea. E un băiat foarte deştept şi sînt sigură că o să-ţi

placă. Aseară a fost la noi şi a stat pînă la ora două. Au rămas cu toţii încîntaţi de el şi mi-a părut rău că n-ai fost şi dumneata. Ne-a povestit atîtea lucruri interesante..."

Nadia îşi lăsă mîinile pe masă şi îşi sprijini capul pe ele. Părul îi acoperi scrisoarea. Deodată, îşi aduse aminte că şi studentul Gruzdev era îndrăgostit de ea şi că, prin urmare, avea şi el dreptul la o scrisoare, ca şi Gornîi. Într-adevăr, oare n-ar fi mai bine să-i scrie lui Gruzdev? Pe neaşteptate, simţi cum i se trezea în piept ceva, ca o bucurie. La început, bucuria aceea era mică şi i se rostogolea în piept ca o minge de cauciuc. Apoi crescu şi năvăli asupra ei ca un val. Nadia uită şi de Gornîi şi de Gruzdev, gîndurile i se învălmăşiră, iar bucuria aceea creştea, creştea mereu, din piept i se revărsa în mîini şi în picioare, şi i se părea că o adiere uşoară şi răcoroasă îi trecea pe deasupra capului, răsfirîndu-i părul. Un rîs domol făcu să-i tresară umerii, apoi să se cutremure masa, să zăngănească sticla de la lampă, şi din ochi începură să-i picure peste scrisoare lacrimi de rîs. Nu-şi mai putea stăpîni rîsul şi, ca să-şi dovedească ei însăşi că nu rîdea fără rost, se grăbi să se gîndească la ceva vrednic de rîs.

— Ce pudel caraghios! îşi zise, simţind că o înăbuşă rîsul. Ce pudel caraghios!

Îşi adusese aminte cum se jucase Gruzdev aseară, după ceai, cu pudelul lor Maxim, şi cum le povestise după aceea despre un alt pudel, foarte deştept, care se luase după un corb. Dar corbul întorsese capul şi-i strigase:

— Măi, hoţule, măi!

Căţelușul, care nu știa că avea de-a face cu un corb savant, se ruşinase grozav şi se trăsese îndărăt, nedumerit. Apoi începuse să latre.

— Nu, e mai bine să-l iubesc pe Gruzdev! se hotărî Nadia, apoi rupse scrisoarea.

Şi începu să se gîndească la student, la dragostea lui, la dragostea ei, dar nu ştiu cum se făcea că gîndurile începeau să i se risipească, şi acum se gîndea la de toate: la mama ei, la stradă, la creion, la pian...

Îi făcea plăcere să se gîndească şi găsea că toate erau minunate şi bine orînduite. Iar bucuria ei îi şoptea că în curînd o să fie şi mai bine. O să se facă primăvară, apoi vară, şi ea o să plece cu mama la Gorbiki, unde o să vină în concediu şi Gornîi. O să se plimbe cu ea prin grădină şi o să-i facă curte... Pe urmă o să vină şi Gruzdev, or să joace amîndoi crochet şi popice, iar el o să-i povestească întîmplări de haz, minunate... Şi deodată Nadia simţi că-i vine un dor nebun de grădină, de întuneric, de cer senin şi de stele. Şi iarăşi rîsul îi zgudui umerii, şi i se păru că în odaie începe să miroasă a pelin şi că o crenguţă îi bate în geam...

Nadia se îndreptă spre pat, se aşeză pe margine şi, neştiind ce să mai facă cu bucuria aceea nesfîrşită care-i umplea sufletul, îşi ridică privirea spre iconiţa atîrnată de tăblia patului şi şopti de mai multe ori la şir :

— Doamne Dumnezeule ! Doamne Dumnezeule ! Doamne Dumnezeule !

IN SURGHIUN

BĂTRINUL Semion, zis şi Tolkovîi [1], şi tătarul cel tînăr, pe care nimeni nu ştia cum îl cheamă, stăteau lîngă foc, pe malul rîului. Ceilalţi trei barcagii rămăseseră în colibă. Semion, om de vreo şaizeci de ani, uscăţiv şi fără dinţi, dar lat în umeri şi încă destul de voinic, era beat. De mult s-ar fi dus la culcare, însă avea în buzunar un clondiraş cu votcă şi se temea să nu i-o bea cei trei din colibă. Tătarul, chinuit de boală şi zgribulit de frig în zdrenţele lui, povestea cît de bine se trăieşte în gubernia lui, la Simbirsk, şi ce nevastă frumoasă şi cuminte lăsase acasă. Părea să aibă vreo douăzeci şi cinci de ani, dar la lumina focului, cu faţa lui palidă şi tristă, ai fi zis că era un băieţandru.

— Nici vorbă că aici numai rai nu e, îi răspunse Tolkovîi. Doar vezi şi tu : nimic alta decît apă, maluri goale şi, cît cuprinzi cu ochii, numai lut şi iar lut. Iaca, de cînd a trecut Paştele, şi încă tot mai curg sloiurile pe rîu. Iar azi dimineaţă a şi fulguit.

— Da, asta e rău, rău ! făcu tătarul şi se uită îndărăt, cu spaimă.

Cam la vreo zece paşi de ei curgea rîul îngheţat şi negru. Plescăind din valuri de-a lungul malului de lut, mîncat de apă, rîul alerga mugind la vale, spre marea depărtată. Chiar lîngă mal se vedea un şlep

[1] Cu scaun la cap (n. t.).

lung şi negru, din cele cărora barcagiii le zic „Karbas“ [1]. Pe malul celălalt, departe, se tîrau ca nişte şerpi limbi mărunte de flăcări, cînd unduind şi cînd stingîndu-se: dăduseră oamenii foc ierbii uscate. Dincolo de şerpii de foc se ridica un zid de întuneric. În răstimpuri, se auzeau sloiurile de gheaţă izbindu-se de şlep. Văzduhul era umed şi rece...

Tătarul aruncă o privire spre cer. Erau tot aşa de multe stele ca şi la el acasă şi aceeaşi beznă stăruia împrejur. Şi totuşi, parcă lipsea ceva. Stelele de acasă, din gubernia Simbirsk, nu semănau de loc cu cele de aici, şi nici cerul nu semăna.

— Aşa, rău este, rău! repetă el.

— Ai să te deprinzi! zise Tolkovîi şi începu să rîdă. Eşti încă tînăr şi prost, nu ţi s-a uscat caşul la gură şi, din prostie, ţi se pare că nu este om mai nenorocit ca tine! Dar o să vină vremea cînd singur ai să spui: dă Doamne să aibă parte fiecare de o viaţă ca asta! Ia uită-te la mine. Peste o săptămînă, cînd o să mai scadă apa, o să aşezăm bacul de trecere. Voi aveţi să plecaţi să vă plimbaţi prin Siberia, iar eu o să rămîn şi o să încep a umbla de la un mal la altul... Sînt douăzeci şi doi de ani de cînd fac treaba asta. Zi şi noapte. Ştiuca şi somonul umblă pe sub apă, eu pe deasupra apei. Şi, slavă Domnului, nu duc lipsă de nimic. Dă Doamne să aibă parte fiecare de o viaţă ca asta!

Tătarul zvîrli cîteva vreascuri în foc, se trase mai la căldură, apoi zise:

— Tata bolnav... După ce el moare, mama şi nevasta venit aici. Aşa spus ele la mine...

— Ce nevoie ai tu de mamă şi de nevastă? îl întrebă Tolkovîi. Curată prostie, frate. Să ştii că numai diavolul te aţîţă, plesni-i-ar ochii! Nu-l asculta, afurisitul. Nu-l lăsa să-şi facă mendrele. Cînd ţi-o aduce aminte de muiere, tu fă-i în ciudă şi zi: nu-mi trebuie! Cînd ţi-o aduce aminte de libertate, încăpăţînează-te şi răspunde-i: nu-mi trebuie! N-am nevoie de nimic. Nici de tată, nici de mamă, nici de nevastă,

[1] Aşa se numesc bărcile mari de pe Marea Albă şi de pe fluviile care se varsă în ea (n. ed.).

nici de libertate, nici de casă, nici de masă ! Şi chiar aşa-i, nu-ţi trebuie nimic, plesni-le-ar ochii !

Tolkovîi trase o duşcă din clondiraş şi-i dădu înainte :

— Eu, frăţioare, nu-s chiar mujic de rînd, nu-s din neam de mitocani. Îs fecior de cîntăreţ bisericesc, şi cînd eram liber şi stăteam la Kursk, umblam cu surtuc. Acuma însă aşa m-am deprins, că pot să dorm şi în pielea goală de-a dreptul pe pămînt şi să mănînc numai buruieni ! Şi dă Doamne să aibă parte fiecare de o viaţă ca asta ! Nu-mi trebuie nimic şi nu mă tem de nimeni. Şi zic aşa, că în toată lumea asta nu se află om mai bogat şi mai slobod decît mine ! Cînd m-au trimis încoace din Rusia, m-am încăpăţînat chiar de la început şi mi-am zis : nu-mi trebuie nimic. Diavolul mă tot încerca : ba cu nevasta, ba cu neamurile, ba cu libertatea... Da eu i-am tăiat-o scurt : nu-mi trebuie nimic ! Am ţinut-o pe-a mea şi, după cum vezi, o duc bine şi n-am a mă plînge de nimic. Dar cel ce face pe placul necuratului şi-i dă ascultare, fie şi numai o singură dată, apoi s-a isprăvit cu el, nu mai are scăpare. Se înnămoleşte în mlaştină pînă peste cap — şi gata : nu mai iese de-acolo ! Şi nu numai cei de-o teapă cu tine, mujicii, au parte de-o asemenea soartă, dar şi oamenii de viţă aleasă şi cu învăţătură. Acum vreo cincisprezece ani a fost trimis aici în surghiun un boier din Rusia. Mi se pare că măsluise un testament ca să nu-şi împartă moştenirea după dreptate cu fraţii, sau cam aşa ceva. Se zicea că s-ar fi trăgînd din neam de conţi ori de baroni, ori poate că era numai slujbaş la stat — parcă cine poate să ştie ? Şi cum îţi spuneam, a venit boierul aici, la noi, şi cel dintîi lucru pe care l-a făcut, şi-a cumpărat casă şi pămînt la Mukortinskoe. „Vreau să trăiesc din munca mea, zicea, în sudoarea frunţii ! Acuma nu mai sînt boier, sînt deportat.“ „Să-ţi ajute Dumnezeu“, i-am spus. Bună treabă... Pe-atunci era tînăr, grijuliu şi harnic. Lucra cu acul, pescuia şi toate le făcea singur, ba la nevoie mai umbla şi călare cîte şaizeci de verste ! Şi toate ar fi fost cum ar fi fost, dacă nu-şi lua obiceiul, chiar de la început, să bată

mereu drumul pînă la oficiul poştal din Gîrino. Parcă-l văd cum stătea pe bac şi ofta : „Eh, Semion, Semion, nu ştiu ce-o fi, dar de mult n-am mai primit bani de-acasă!“ „Dă-i încolo de bani, Vasili Sergheici, îi ziceam. La ce ţi-s buni? Leapădă-te de toate cele vechi, uită trecutul ca şi cum nici n-ar fi fost, zi că ai visat şi începe o viaţă nouă. Nu-ţi pleca urechea la ce-ţi spune necuratul, nu i te potrivi : să ştii că nu-ţi vrea binele, ci caută numai să te prindă în laţ. Acuma doreşti bani, pe urmă parcă văd că ai să pofteşti altceva, pe urmă altceva, şi tot aşa. Dacă vrei să fii fericit, apoi cel dintîi lucru e să nu doreşti nimic. Asta-i... Dacă aşa a fost să fie, să ne năpăstuiască soarta pînă într-atîta, apoi nu înseamnă că trebuie să ne milogim şi să ne ploconim pînă la pămînt în faţa ei. Dimpotrivă, s-o dispreţuim şi să ne batem joc de ea, că altfel o să-şi bată ea joc de noi!“ Da, chiar aşa i-am spus... La vreo doi ani după aceea, l-am trecut într-o zi pe malul ăstălalt. Îşi freca mîinile şi rîdea. „Mă duc la Gîrino să-mi primesc nevasta, zicea. I s-a făcut milă de mine şi s-a hotărît să vină aici. Bun suflet are, şi blînd...“ Numai cît nu se înăbuşea de bucurie! A treia zi văd că se întoarce cu nevastă-sa. Era o femeie tînără şi frumoasă, purta pălărie şi ţinea în braţe o fetiţă. Şi avea la calabalîc... Vasili Sergheici al meu se învîrtea ca un cocoşel şi nu-şi mai lua ochii de la ea... Nu mai încăpea în piele de mîndru ce era! „Şi în Siberia poate trăi omul, frate Semion!“ Stai puţin, mi-am zis, că are să-ţi iasă bucuria pe nas! Şi de atunci, aproape în fiecare săptămînă bătea drumul pînă la Gîrino să vadă dacă nu i-au venit bani din Rusia. Îi trebuiau bani mulţi acuma, nu glumă. „De hatîrul meu îşi iroseşte tinereţea şi frumuseţea în Siberia, zicea el, ca să-mi împărtăşească soarta amară. De aceea îs dator să-i fac toate gusturile...“ Şi ca să nu i se urască dumneaei, a legat prietenie cu slujbaşii de pe-aici, şi cu fel de fel de măscărici. Şi-i lucru ştiut că şleahta asta atîta aşteaptă, să-i dai de mîncat şi de băut. Unde mai pui că fără pian şi fără o căţeluşă din cele flocoase, lungită pe divan — plesni-i-ar

ochii — nici că se poate! Intr-un cuvînt, îi trebuiau luxuri şi răsfăţuri. Însă n-a stat cine ştie cît la el. Şi cum era să stea? Lut, apă, frig, nici tu zarzavaturi, nici tu fructe, în jurul tău numai oameni neştiutori de carte, beţivani şi cu purtări grosolane. Şi dumneaei era cucoană alintată, din capitală... Nici vorbă că s-a săturat! Şi pe urmă, ce să mai vorbim, dumnealui nu mai era acuma boier, era un deportat ca oricare altul, nu se mai bucura de cinstea de altădată. După vreo trei ani, într-o noapte — ţin minte că era în ajunul Adormirii Maicii Domnului — aud că mă strigă cineva de pe malul celălalt. Mă duc eu cu bacul, şi ce să vezi? Cuconiţa, înfofolită pînă peste cap, şi cu ea un slujbaş tinerel. Veniseră cu o troică... I-am trecut pe malul ăsta, s-au urcat în troică şi duşi au fost! Nu i-am mai văzut. Spre dimineaţă vine în goană şi Vasili Sergheici, cu o şarabană trasă de doi telegari. „Semion, zice, nu cumva a trecut pe aici nevastă-mea cu unul cu ochelari?“ „Ba a trecut, zic, caută de-acuma acul în carul cu fîn!“ Şi a întins-o omul nostru la drum pe urmele lor, cinci zile şi cinci nopţi la şir. Cînd s-a întors şi-l treceam pe malul celălalt, numai ce-l văd că se trînteşte jos pe bac şi începe să se izbească cu capul de podele şi să urle. „Vezi că ai ajuns la vorba mea“, îi zic rîzînd, şi-i aduc aminte de cuvintele lui: „Şi în Siberia poate trăi omul!“ Cînd a auzit, a început să se izbească şi mai al dracului... După asta, i-a venit gust de libertate. Şi pe bună dreptate: dacă nevastă-sa plecase în Rusia, îl trăgea şi pe el aţa într-acolo, şi ca s-o vadă, şi ca s-o despartă de ibovnic. Şi de-atunci, frăţioare, alerga aproape în fiecare zi cînd la poştă, cînd la tîrg, la nacealnici. Veşnic trimitea jalbe şi telegrame, ca să-l ierte şi să-i îngăduie să se întoarcă acasă, în Rusia. Imi spunea că numai cu telegramele cheltuise vreo două sute de ruble! Şi-a vîndut pămîntul, şi-a pus casa amanet la jidani... Incărunţise, se gîrbovise, şi obrazul i se făcuse galben, galben, ca la ofticoşi. Cînd vorbea cu dumneata, nu mai contenea tuşind: khe-khe-khe... şi ochii îi erau plini de lacrimi. S-a chinuit el aşa, cu jalbele,

vreo opt ani. De la o vreme însă parcă înviase şi umbla iarăşi vesel. Işi găsise altă bucurie. Că vezi, îi crescuse fetiţa mare. O prăpădea din ochi de dragă, nu alta. Ce-i drept, era frumuşică, cu sprîncene negre şi tare vioaie. In fiecare duminică se duceau amîndoi la biserică, la Gîrino. Parcă-i văd cum stăteau unul lîngă altul pe bac: fata rîdea, şi el nu-şi mai lua ochii de la ea. „Să ştii, Semion, îmi spunea, că şi în Siberia poate trăi omul şi poate fi fericit! Ia te uită ce fată am! Nu mai găseşti alta ca ea nici la o mie de verste împrejur!“ E drept, i-am răspuns, ai fată frumoasă, nimic de zis... Dar în gîndul meu: „Aşteaptă puţin... E tînără, ca mîine începe să-i clocotească sîngele şi să prindă gust de viaţă, şi atunci să te văd! Că asta de-aici, numai viaţă nu-i! Şi n-a trecut mult şi a început fata să tînjească... A tînjit ea cît a tînjit, pînă ce s-a ofilit şi a căzut la pat. Oftică. Asta-i fericirea siberiană, plesni-le-ar ochii! Şi să mai zici că „şi în Siberia se poate trăi...“ Şi s-a pornit omul să alerge după doctori şi să-i care acasă, la fată. Cum afla de vreun doctor ori de vreun felcer, se şi pornea să-l aducă, chiar dacă ar fi fost să bată pentru asta două sau trei sute de verste! A cheltuit o groază de parale cu doctorii. Păcat de bani, mai bine i-ar fi băut, că fata tot are să moară... Nici vorbă că are să moară, şi atunci, s-a isprăvit cu el! Ori se spînzură de inimă rea, ori o şterge în Rusia, cum te văd şi mă vezi! Dacă fuge, apoi îl prind, îl judecă şi-l osîndesc la muncă silnică. Nici vorbă că mai rămînea a face cunoştinţă şi cu nagaica, pe deasupra...

— Asta bun, bun... îngăimă tătarul, tremurînd de frig.

— Ce e bun? întrebă Tolkovîi.

— Nevastă, fată... Orice întîmplat la el: ocnă, bătaie — omul văzut şi nevasta, văzut şi fată... Tu spui nu trebuie nimic? Asta nu-i bine! El avut norocul stat trei ani cu nevastă, şi asta, zic, dar de la Dumnezeu fost. Nimic, asta rău; trei ani, asta bine. Cum nu înţelege tu?

Bîlbîindu-se, tremurînd şi dibuindu-şi cu greu cuvintele ruseşti, din care cunoştea prea puţine, tătarul îi dădea înainte : că să te ferească Dumnezeu, zicea, să te îmbolnăveşti şi să mori pe locuri străine, şi să te îngroape în pămînt rece şi sterp. Că dacă s-ar întîmpla să-i vină nevastă-sa măcar pe o zi, sau măcar numai pe un ceas, pentru o fericire ca aceea el ar fi în stare să sufere orice chinuri şi n-ar avea decît să-i mulţumească lui Dumnezeu. Mai bine o zi de bucurie, decît nimic.

Povesti apoi, încă o dată, ce nevastă frumoasă şi cuminte lăsase el acasă. După aceea, se luă cu amîndouă mîinile de cap şi începu să plîngă, încercînd să-l convingă pe Semion că nu era vinovat cu nimic şi că pătimea de pomană. Un unchi şi doi fraţi de-ai lui furaseră nişte cai de la un mujic bătrîn şi-i mai trăseseră pe deasupra şi o mamă de bătaie soră cu moartea. Iar obştea nu făcuse judecată cinstită, ci hotărîse să fie surghiuniţi în Siberia tustrei fraţii, iar unchiul, om bogat, fusese lăsat acasă.

— Nu-i nimic, ai să te deprinzi! îl mîngîie Semion.

Tătarul tăcu şi îşi aţinti ochii plînşi în lumina focului. Pe faţa lui se deslușea şi nedumerire, şi spaimă, de parcă nu înţelegea ce căuta el acolo, în întuneric şi umezeală, printre oameni străini, şi de ce nu era acasă, în gubernia Simbirsk... Tolkovîi se întinse lîngă foc, zîmbi unui gînd al lui şi începu un cîntec, mai mult în şoaptă.

— Şi pe urmă, ce bucurie are ea de la taică-său ? se porni din nou, într-un tîrziu. E drept că i-e dragă şi că-i singura lui mîngîiere. Dar nu-i el omul căruia să-i sufli în borş ! E dat dracului, moşul, şi-i aspru. Şi unei fete tinere nu poate să-i fie pe plac asprimea... Ei îi plac mîngîierile, hi-hi-hi şi ha-ha-ha, parfumurile, dresurile... Asta-i. Eh, viaţă, viaţă ! Şi Semion oftă, ridicîndu-se greoi de jos. Votca mi s-a isprăvit, aşa că pot să mă duc la culcare. Nu-i aşa ? Ei, eu m-am dus, frate...

Rămînînd singur, tătarul aruncă vreascuri pe foc, se culcă şi, uitîndu-se în flăcări, începu să se gîn-

dească la satul lui şi la nevasta lui. Ce bine ar fi să vină, măcar pentru o lună, măcar pentru o zi! Pe urmă, n-are decît să se ducă acasă, dacă vrea. Decît nimic, mai bine o lună, sau măcar şi o zi... Dar dacă se ţine de cuvînt şi vine, cu ce o s-o hrănească? Unde o s-o ţină?

— Dacă nu este mîncat, cu ce trăit? întrebă tătarul cu glas.

Pentru munca lui de vîslaş, pe care-o face şi zi, şi noapte, i se plătesc numai zece copeici. E drept, călătorii mai scapă cîte-un bacşiş, dar băieţii împart banii între ei şi lui nu-i dau nimic, ci numai îşi bat joc de el. Şi de-atîtea lipsuri, e veşnic flămînd, înfrigurat şi speriat... Acuma, cînd tremură şi-l doare tot trupul, s-ar cuveni să se ducă şi el în colibă şi să se culce. Insă acolo n-are cu ce se înveli, că-i şi mai frig decît pe mal. Nici aici n-are cu ce se înveli, dar cel puţin poate să aprindă focul...

Peste o săptămînă, cînd o să scadă şi o să se aşeze bacul, n-o să mai fie nevoie de vîslaşi. O să rămînă aici numai Semion. Şi atunci, trebuie s-o pornească din sat în sat, căutînd de lucru şi cerşind. Nevastă-sa nu are decît 17 ani, e frumoasă, răsfăţată şi sfioasă... Oare o să trebuiască să umble şi ea prin sate, cu faţa descoperită, cerînd de pomană? Nu, asta nu, te-apucă groaza numai cît te gîndeşti!...

Se lumina de ziuă. Puteai desluşi şi bacul, şi tufele de răchită de pe mal, şi valurile mărunte. Iar dacă te uitai îndărăt, vedeai o rîpă de lut, la poalele ei o colibă cu acoperiş de paie, cenuşiu, iar sus, pe mal, un şir de case ţărăneşti. Se auzeau cocoşii în sat.

Dar poate că toate acestea: rîpa roşcată de lut, bacul, rîul, oamenii cei răi şi străini, foamea, frigul, boala — poate că nici nu sînt în realitate... Nu, fără îndoială că visează! îşi zicea tătarul. Işi dădea seama că doarme şi se auzea sforăind... Nici vorbă că era acasă la el, în gubernia Simbirsk. Ar fi de ajuns s-o strige pe nevastă-sa şi femeia i-ar răspunde. Se înţelege că maică-sa e şi ea alături, în odaia cealaltă... Totuşi, ce visuri înspăimîntătoare au

uneori oamenii! Ce rost au ele?... Tătarul zîmbi şi deschise ochii. Oare ce rîu o mai fi şi ăsta? Volga?

Ningea.

— Hei, bacul! striga cineva de pe malul celălalt. Hei, karbas!

Tătarul se sculă şi se duse să-şi trezească tovarăşii, să treacă bacul pe malul celălalt. Curînd se iviră şi barcagiii. Buimaci de somn şi zgribuliţi de frig, îşi îmbrăcau din mers cojoacele zdrenţuite, înjurînd de mama focului cu glasuri răguşite. Rîul, dinspre care venea un curent pătrunzător, li se părea pesemne, după somn, sinistru şi duşmănos. Se urcară fără grabă în karbas... Tătarul şi încă alţi trei barcagii puseră mîna pe vîslele lungi şi cu lopăţele late, care în întuneric păreau nişte foarfece de rac, iar Semion se lăsă cu toată greutatea trupului peste cîrmă. În vremea asta, cei de pe malul celălalt strigau înainte, ba de două ori traseră şi cu pistolul, închipuindu-şi că barcagiii dormeau sau că erau duşi la cîrciumă, în sat.

— Lasă că ai vreme să ajungi! zise Tolkovîi cu glasul omului care ştie că n-are nici un rost să te grăbeşti pe lumea asta, că tot nu slujeşte la nimic...

Greu şi mătăhălos, bacul se desprinse de mal şi lunecă printre tufişurile de răchită. Şi numai după felul cum o luau tufişurile îndărăt puteai să-ţi dai seama că bacul mergea înainte. Barcagiii îşi ridicau vîslele în acelaşi timp, toţi deodată, iar Tolkovîi, cu pîntecele pe cîrmă, zbura de la o margine la alta, descriind în văzduh un arc. Ai fi zis, prin beznă, că oamenii aceia stăteau călare pe un animal antediluvian, cu labe lungi, îndreptîndu-se spre o ţară înghemată şi mohorîtă, ţară pe care o vezi uneori în vis, cînd visezi urît...

Lăsară în urmă tufele de răchită şi ieşiră în larg. Auzind loviturile şi plescăitul ritmic al vîslelor, cei de pe mal începură să strige: „Mai repede! Mai repede!“ Trecură încă vreo zece minute şi bacul se izbi, greoi, de debarcader.

— Şi ce mai toarnă, ce mai toarnă! bombănea Semion, ştergîndu-şi obrazul de omăt. De unde mai iese atîta ninsoare, Dumnezeu ştie!

Pe mal aştepta un bătrîn uscăţiv, de statură mijlocie, îmbrăcat cu cojoc de vulpe şi purtînd pe cap o căciulă albă de miel. Stătea ceva mai departe de tarantas şi nu se clintea din loc. Avea fruntea încruntată şi era preocupat, de parcă încerca să-şi aducă aminte de ceva şi era furios că nu-l mai ajuta memoria. Cînd se apropie Semion de el şi, zîmbind, îşi scoase căciula, bătrînul îi zise:

— Mă grăbesc, trebuie să ajung mai repede la Anastasievka. Iar se simte rău fata mea şi am auzit că a fost numit acolo un doctor nou.

Imbarcară tarantasul şi o luară îndărăt. Omul, căruia Semion îi spusese Vasili Sergheici, rămase nemişcat tot timpul cît trecură apa, cu buzele strînse şi cu ochii aţintiţi într-un singur punct. Cînd vizitiul îi ceru voie să fumeze de faţă cu el, nici nu-i răspunse, de parcă nici n-ar fi auzit. Iar Semion, culcat cu pîntecele pe cîrmă, se uita la el cu o căutătură batjocoritoare şi repeta mereu:

— Da... şi în Siberia poate să trăiască omul... Da, aşa!

Faţa lui Tolkovîi avea un aer biruitor, de parcă dovedise ceva cuiva, şi acum era bucuros că lucrurile ieşiseră aşa cum bănuise el. Se vedea bine că înfăţişarea nenorocită şi neputincioasă a omului cu cojoc de vulpe îi dădea o mare satisfacţie.

— E încă noroi, Vasili Sergheici, nu-i cuminte să pleci la drum, zise el, în timp ce oamenii înhămau caii la tarantas. Mai bine ai mai zăbovi vreo săptămînă-două, să se mai zvînte. Dar şi mai bine ar fi să nu mai baţi drumurile de pomană... Măcar dacă ai avea vreun folos. Doar ştii şi dumneata că aşa bat oamenii drumurile, şi zi, şi noapte, şi tot degeaba, fără nici un folos... Pe cinstea mea!

Fără să-i răspundă, Vasili Sergheici îi dădu un bacşiş, se urcă în tarantas şi plecă înainte.

— Se duce după doctor, zise Semion, zgribulindu-se de frig. Ai să găseşti doctor cum se cuvine,

cînd ai să ajungi vîntul din urmă pe cîmp şi ai să-l apuci pe dracul de coadă, plesni-i-ar ochii! Ce oameni suciţi, iartă-mă Doamne pe mine, păcătosul!

Tremurînd din tot trupul, tătarul se apropie de Tolkovîi, se strîmbă la el cu ură şi cu scîrbă şi, adăugînd la vorba lui pocită şi cuvinte tătărăşti, începu:

— El bun, bun... tu rău! Tu rău! Boier suflet bun avut, bun tare, tu fiară sălbatic, tu rău! Boier viu este, tu mort... Dumnezeu făcut la om să fie viu, să fie bucurie, să fie dor, să fie durere, tu vrei nimic să fie. Asta înseamnă că tu nu viu, tu piatră, tu lut! Cum la piatra nimic trebuie, nici la tine nu trebuie nimic... Tu piatra, Dumnezeu nu iubeşte la tine, iar la boier iubeşte!

Toţi începură să rîdă. Tătarul se încruntă cu dispreţ, dădu din mînă a lehamite, şi, înfofolindu-se în zdrenţele lui, se apropie de foc. Semion şi ceilalţi barcagii se îndreptară spre colibă.

— Frig! făcu răguşit unul din barcagii, în timp ce se întindea pe paiele cu care era acoperită podeaua umedă, de lut.

— De, nu-i tocmai cald, încuviinţă altul. Viaţă de ocnaşi...

Se culcară cu toţii. Deodată, vîntul deschise uşa şi viscolul pătrunse în colibă. Dar nici unul n-avea chef să se scoale şi s-o închidă: le era şi frig, şi lene.

— Ba, eu unul îs mulţămit, îngăimă Semion, adormind. Dă Doamne să aibă parte fiecare de o viaţă ca asta.

— Nici nu-i de mirare! Tu eşti mai mult ocnaş, de aceea nu te ia nici dracul.

De afară se auzi un zgomot, de parcă lătra un cîine.

— Ce-o fi? Cine-o fi acolo?

— E tătarul, plînge.

— Ia te uită... Ce om sucit!

— Lasă, că se deprinde el! făcu Semion şi adormi numaidecît.

Curînd adormiră şi ceilalţi, iar uşa rămase tot aşa, dată de perete.

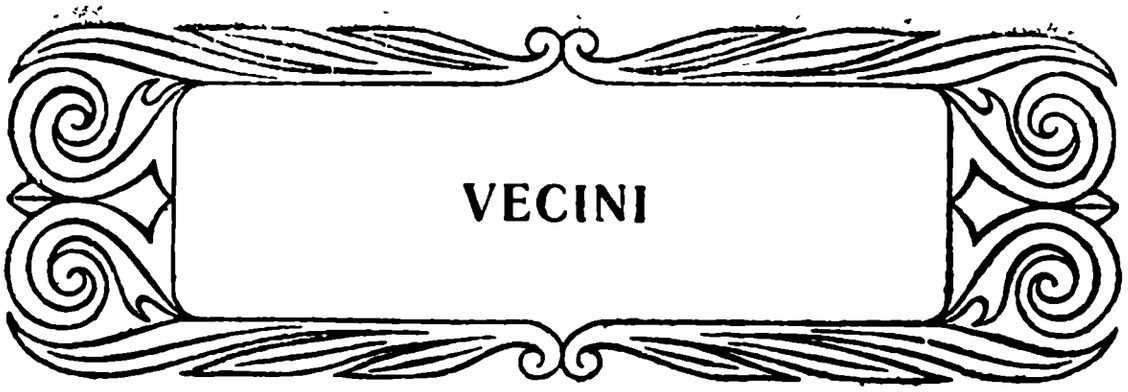

VECINI

PIOTR Mihailîci Ivaşin nu era de loc în apele lui: soră-sa, fată nemăritată, fugise la Vlasici, bărbat însurat. Ca să se scuture cumva de proasta dispoziție, care nu-l slăbea nici acasă, nici la cîmp, încerca să se adreseze simțului său de dreptate și convingerilor sale nobile și cinstite: doar totdeauna fusese adept al amorului liber! Dar degeaba. De cîte ori încerca, ajungea, fără voia lui, la aceleași concluzii cu toanta de dădacă, și anume, că sora lui făcuse o mare prostie și că Vlasici îi sedusese sora. Și asta îl chinuia cumplit.

In ziua aceea, mama nu ieșise din odaia ei, dădaca vorbea în șoaptă și ofta mereu, iar mătușa își făcuse bagajele și stătea gata de plecare. De altfel, și în zilele care urmaseră, geamantanele ei cînd erau scoase în sală, cînd vîrîte din nou în odaie. Peste tot — prin odăi, prin curte și în grădină — stăruia o liniște atît de adîncă, de parcă era un mort în casă. Lui Piotr Mihailîci i se părea că și mătușa, și slugile, și pînă și argații se uitau la el cu priviri nedumerite și misterioase, ca și cînd ar fi vrut să-i spună: „Sora dumitale a fost sedusă și dumneata stai cu brațele încrucișate!“ și începea să-și facă mustrări pentru faptul că stătea așa, cu brațele încrucișate și nu făcea nimic, cu toate că nu știa ce anume ar fi trebuit să facă.

Trecură așa șase zile. In cea de a șaptea, după amiază — era într-o duminică — un călăreț aduse o

scrisoare. Adresa era scrisă cu un scris cunoscut, de femeie: „Excel. sale Anna Nikolaevna Ivașina". Lui Piotr Mihailîci i se păru, fără să știe de ce, că și plicul, și scrisul, și pînă și cuvîntul prescurtat: „Excel." aveau în ele ceva arogant, sfidător, liberal. Și e știut că liberalismul la femei e crud, încăpățînat, și neînduplecat...

„Mai curînd ar primi să moară, decît să-și calce pe inimă și să-i ceară iertare mamei", își zicea Piotr Mihailîci, în timp ce se ducea cu scrisoarea în odaia mamei.

Bătrîna stătea culcată pe pat, îmbrăcată. Văzîndu-și fiul, se ridică dintr-o dată în picioare și, potrivindu-și părul cărunt, care-i scăpase de sub boneţică, îl întrebă grăbită:

— Ce este? Ce?

— A trimis... îi răspunse el, întinzîndu-i scrisoarea.

Numele Zinei, și nici chiar pronumele „ea", nu se mai pronunța în casă. Despre Zina se spunea: „a trimis", „a plecat"... fără nici un nume. Mama recunoscu scrisul, și deodată obrazul i se urîți neplăcut și părul cărunt îi scăpă iarăși de sub boneţică.

— Nu! strigă ea, dînd din mîini, de parcă scrisoarea îi fripsese degetele. Nu, niciodată! Pentru nimic în lume!

Și, strivită de durere și de rușine, izbucni într-un plîns isteric. Nici vorbă că ar fi dorit să citească scrisoarea, dar nu-i îngăduia mîndria. Piotr Mihailîci își dădea seama că ar fi fost de datoria lui să desfacă plicul și să-i citească. Dar pe neașteptate îl cuprinse o furie cum nu i se mai întîmplase niciodată. Ieși afară în goană și-i strigă călăreţului:

— Să-i spui că n-avem de dat nici un răspuns! Auzi, dobitocule? Așa să-i spui!

Și rupse scrisoarea în bucăţele. Dar în clipa următoare ochii i se umplură de lacrimi. Și, cum se simțea vinovat, nenorocit și crud, plecă la cîmp.

Piotr Mihailîci nu avea decît douăzeci și șapte de ani abia împliniți, și totuși era gras, purta haine largi ca moșnegii și suferea de astm. Avea de pe acum apucăturile unui moșier, care-a rămas holtei bătrîn.

Nu fusese niciodată îndrăgostit, nu se gîndea la însurătoare și nu ținea decît la mama, la sora lui, la dădacă și la Vasilici, grădinarul. Îi plăcea să mănînce bine, să doarmă după dejun, să discute politică și probleme cu caracter înalt... La vremea lui făcuse studii universitare, dar acum considera lucrul acesta ca pe o datorie obștească, cum era de pildă și serviciul militar, de care nu scapă nici un tînăr între 18 și 25 de ani. În orice caz, gîndurile care-i frămîntau mintea în fiecare zi n-aveau nimic comun cu disciplinele pe care le studiase.

La cîmp era cald și liniște, ca înaintea ploii, iar în pădure era zăpușeală și plutea mireasmă grea de pini și de frunze putrezite. Piotr Mihailîci se oprea mereu și-și ștergea fruntea nădușită. Cercetă mai întîi semănăturile de toamnă și cele de primăvară, trecu apoi pe la ogorul cu trifoi, speriind de două ori o potîrniche cu pui în marginea pădurii. Și în tot timpul acesta nu se gîndea decît la un singur lucru : că trebuia să termine într-un fel sau altul cu povestea aceea îngrozitoare, care nu putea să se prelungească la infinit. S-o termine cum o fi : bine sau prost, numai s-o termine odată !

„Dar cum ? Ce trebuie să fac ?“ se întreba, uitîndu-se la cer și la copaci, de parcă-i ruga și le cerea ajutor.

Dar nici cerul, și nici copacii nu-i răspundeau. Credința lui cinstită nu-l ajuta, iar bunul simț îi șoptea că povestea aceea chinuitoare nu se putea rezolva decît în chip neplăcut și că scene ca aceea de astăzi, cu călărețul, se vor mai repeta. Parcă te-apucă groaza cînd te gîndești ce s-ar mai putea întîmpla !

În timp ce se întorcea spre casă, soarele asfințea. Își zicea acum că problema n-avea nici o soluție. Cu ceea ce s-a întîmplat nu te poți împăca, dar nici să nu te împaci nu poți, iar o soluție intermediară nu există. Mergea pe drum cu capul gol și-și făcea vînt cu batista. Mai avea cam două verste pînă acasă, cînd auzi din spate clinchet de zurgălăi. Era o combinație ingenioasă și reușită de clopoței cu zurgălăi, care împrăștia note cristaline și pe care n-o realiza decît

ispravnicul Medovski, fost ofițer de husari, acum scăpătat, istovit și bolnav, rudă îndepărtată cu Piotr Mihailîci. Medovski avea pentru Zina o dragoste duioasă de părinte, o găsea încîntătoare, și în familia lor, a Ivașinilor, era considerat ca de-al casei.

— Veneam la voi, zise el, ajungîndu-l din urmă pe Piotr Mihailîci. Urcă-te, să te duc pînă acasă.

Zîmbea, iar ochii lui priveau cu voie bună. Nu știa, pesemne, că Zina fugise la Vlasici, sau poate că știa, dar nu credea. Piotr Mihailîci nu se simți la largul lui.

— Bucuros, îngăimă el, înroșindu-se pînă-i dădură lacrimile și neștiind cum să facă și ce minciună să ticluiască. Sînt foarte fericit, urmă, încercînd să zîmbească. — Insă... însă Zina a plecat de-acasă, iar mama e bolnavă...

— Ce rău îmi pare ! făcu ispravnicul, uitîndu-se pe gînduri la Piotr Mihailîci. Aș fi vrut să petrec seara asta cu voi... Și unde a plecat Zinaida Mihailovna ?

— La familia Sinițki, iar de acolo, după cît se pare, avea de gînd să se ducă la mănăstire... Nu știu precis.

Ispravnicul mai stătu puțin de vorbă, apoi se întoarse îndărăt. Piotr Mihailîci se îndreptă spre casă, gîndindu-se cu groază ce-o să fie în sufletul ispravnicului cînd o afla adevărul. Se închipui în situația lui și cu aceste gînduri intră în casă.

„Ajută-mă, Doamne, ajută-mă..." își repeta el.

In sufragerie nu era decît mătușa, care își lua ceaiul de seară. Ca de obicei, înfățișarea ei avea aerul că spune : „Sînt eu femeie slabă și neajutorată, dar nu permit nimănui să mă calce pe bătătură !" Piotr Mihailîci se așeză în capătul celălalt al mesei (n-o iubea de loc pe mătușă-sa) și începu să-și bea ceaiul în tăcere.

— Nici azi n-a venit maică-ta la masă, începu mătușa. Ar trebui să te ocupi de chestia asta, Petrușa. Nu rezolvi nimic dacă rabzi de foame.

Lui Piotr Mihailîci i se păru ridicol amestecul bătrînei în treburile lor și faptul că făcea legătură între plecarea ei și fuga Zinei. Era gata să-i trîntească în obraz o necuviință, dar se stăpîni. Și atunci, o dată cu efortul pe care-l făcu să se stăpînească, înțelese că a

sosit momentul potrivit să întreprindă ceva, că mai mult decît răbdase nu mai avea putere să rabde. Ori face ceva atunci, imediat, ori se trîntește la pămînt și începe să urle și să se bată cu capul de podele! Și-i închipui, pe Vlasici și pe Zina, fericiți și fără prejudecăți, sărutîndu-se undeva, pe sub vreun arțar, și toată apăsarea și toată mînia, care i se adunaseră în suflet de-a lungul celor șapte zile, se revărsară asupra lui Vlasici.

„Vlasici mi-a amăgit și mi-a furat sora, altul o să vină și o s-o căsăpească pe mama, al treilea o să dea foc casei sau o s-o jefuiască... Și toate acestea la adăpostul prieteniei, al ideilor înalte, al suferinții!"

— Nu, asta n-o să se întîmple! strigă deodată Piotr Mihailîci, izbind cu pumnul în masă.

Sări în picioare și ieși în goană. În grajd găsi calul administratorului gata înșeuat. Încălecă și o luă în galop spre Vlasici.

O adevărată furtună îi bîntuia sufletul. Simțea nevoia să facă ceva care să iasă din comun, ceva brutal, chiar dacă pe urmă ar trebui să-i pară rău toată viața. Ce-ar fi să-i zvîrle în obraz că e un ticălos, sau să-i ardă două palme și pe urmă să-l provoace la duel? Dar Vlasici nu-i dintre oamenii care se bat în duel, și nici n-ar reacționa dacă l-ar face ticălos sau i-ar trage două palme. Dimpotrivă, s-ar simți și mai nenorocit și s-ar retrage și mai mult în sine însuși... Oamenii aceștia nenorociți și umiliți sînt cei mai insuportabili, cei mai exasperanți! Nu știu cum se face, dar totdeauna scapă de pedeapsă. Cînd îl certi pe bună dreptate pe unul din acești nenorociți, iar drept răspuns el își ridică spre tine ochii vinovați și adînciți, îți zîmbește bolnăvicios și apoi își pleacă fruntea resemnat, cred că nici dreptatea în persoană n-ar avea puterea să ridice mîna asupra lui!

„Fie ce-o fi, mi-e totuna! O să-i ard cîteva cu cravașa de față cu Zina și o să-i arunc în obraz tot felul de insulte", se hotărî Piotr Mihailîci.

Mergea prin pîrloagele și prin pădurea lui și i se părea că o vede pe Zina, care, ca să-și justifice fapta, o să înceapă a-i vorbi despre drepturile femeii și des-

pre libertatea individuală, susținînd că nu există nici o deosebire între cununia civilă și cea religioasă. Ca orice femeie, o să discute probleme, de care habar n-are. Și fără îndoială că pînă la urmă o să-l întrebe: „Și tu, de ce-ți vîri nasul unde nu-ți fierbe oala? Cu ce drept te amesteci?“...

„Bineînțeles că n-am nici un drept să mă amestec, își zicea Piotr Mihailîci. Dar cu atît mai bine. Cu cît o să fiu mai grosolan, cu cît o să am mai puțin dreptul de a mă amesteca, cu atît o să fie mai bine!“...

Era zăpușeală. Jos de tot, deasupra pămîntului, se învăluiau nori de țînțari, iar prin pîrloage nagîții plîngeau jalnic. Totul prevestea ploaia, cu toate că pe cer nu se vedea nici un nor. Piotr Mihailîci trecu hatul proprietății lui și galopa acum peste o cîmpie dreaptă și netedă. Bătuse de multe ori drumul acesta și-i cunoștea fiecare tufă, fiecare groapă. Iată, pata aceea din depărtare care acum, în amurg, pare o stîncă neagră, e o biserică roșie. Putea să și-o închipuie pînă în cele mai mici amănunte, pînă la tencuiala de pe stîlpul porții și pînă la viteii care pășteau totdeauna în ogradă. Spre dreapta, cam la o verstă de la biserică, se deslușește o pată largă și întunecată: e dumbrava contelui Koltovici. Iar dincolo de dumbravă începe moșia lui Vlasici.

De după biserică și dumbravă se înalță acum un nor negru, uriaș, din care scăpărau din cînd în cînd fulgere slabe.

„Ia te uită!“ își zise Piotr Mihailîci. Ajută-mă, Doamne, ajută-mă...“

De repede ce merseseră, obosiră, curînd, și călărețul, și calul. Norul de ploaie se uita cu necaz la Piotr Mihailîci, de parcă voia să-i spună că ar face mai bine să se întoarcă acasă. Fără să vrea, pe călător îl prinse frica.

„Da, o să le demonstrez că n-au dreptate! încerca el să-și facă singur curaj. Or să-mi răspundă că ei nu admit decît amorul liber, or să-mi vorbească de libertatea individuală... Bine, dar libertate înseamnă să-ți înfrînezi patimile, nu să te supui lor... Asta-i libertate? Ba e curat desfrîu!“

Iată iazul contelui, întins și larg. Din pricina norului, părea acum vînăt și încruntat. Venea dintr-acolo o adiere umedă, amestecată cu miros de mîl. Lîngă zăgaz, două sălcii: una bătrînă și alta tinerică, se sprijineau cu duioșie una de alta. Chiar pe-acolo trecuse cu Vlasici, cu vreo două săptămîni în urmă, cîntînd amîndoi cu glasul pe jumătate cîntecul studențesc: „A nu iubi, înseamnă a-ți pierde tinerețea..." Trist cîntec!

In timp ce străbătea dumbrava, cerul începu să bubuie de tunete, copacii să vîjîie și să se îndoaie în vînt. Trebuia să se grăbească. De la dumbravă și pînă la conacul lui Vlasici mai avea de mers prin luncă cel mult o verstă. De o parte și de alta a drumului erau mesteceni bătrîni, care aveau un aspect tot atît de trist și de nefericit ca și stăpînul lor, și erau tot atît de uscați și de înalți ca și el. Picături mari de ploaie foșniră în frunzișul mestecenilor și în iarbă. Vîntul se potoli dintr-o dată și aerul începu să miroase a plop și a pămînt umed. In depărtare se deslușea gardul lui Vlasici, străjuit de salcîmi galbeni, tot atît de jigăriți și de lungi și ei. Prin locul gol, de unde căzuse o bucată din gard, se vedea livada părăginită.

Piotr Mihailîci nu se mai gîndea nici la palme, nici la lovituri de cravașă, și nu știa singur ce avea să facă la Vlasici. Și dintr-o dată îl cuprinse frica. Ii era frică și pentru el, și pentru Zina, și parcă nu se simțea la largul lui, cînd se gîndea că o s-o vadă peste cîteva clipe. Ce atitudine o să-și ia față de el? Despre ce or să vorbească? N-ar fi mai bine să se întoarcă îndărăt, înainte de a fi prea tîrziu? Chinuit de aceste gînduri, o luă la galop de-a lungul aleii ce ducea spre casă, ocoli tufișurile dese de liliac — și, deodată, dădu cu ochii de Vlasici.

Cu capul gol, numai într-o cămașă de stambă și cu cizme înalte, Vlasici mergea încovoiat sub ploaie, de la colțul casei spre cerdac, iar în urma lui un argat aducea un ciocan și o lădiță cu cuie. Pesemne că dreseseră vreun oblon, care se izbea cînd bătea vîntul. Văzîndu-l pe Piotr Mihailîci, Vlasici se opri.

— Tu erai? zise el și zîmbi. Ce bine că ai venit!

— Da, am venit, după cum vezi... bombăni încet Piotr Mihailîci, scuturîndu-și cu amîndouă mîinile apa de pe el.

— Bine că ai venit. Mă bucur, urmă Vlasici, dar nu-i întinse mîna: se vede că șovăia, așteptînd să i-o întindă celălalt. Pentru ovăz e minunată... zise, uitîndu-se la cer.

— Da.

Și fără să-și mai spună nimic, intrară în casă. Din sălița se deschideau două uși: cea din dreapta dădea în altă sală și de acolo în salon, cea din stînga într-o odăiță unde, în timpul iernii, stătea administratorul. Piotr Mihailîci și Vlasici intrară acolo.

— Pe unde te-a prins ploaia? întrebă Vlasici.

— Pe-aici, pe aproape.

Piotr Mihailîci se așează pe pat. Era bucuros că ploaia răpăia și că în odaie era întuneric. „Da, e mai bine așa: ai mai mult curaj și nici nu ești obligat să te uiți în ochii celui cu care vorbești" își zicea. Mînia îi trecuse, îi rămăsese doar frica și necazul împotriva lui însuși. Își dădea seama că o începuse prost și că din tot drumul pe care-l făcuse n-o să iasă nimic bun.

Tăcură cîtva timp amîndoi, prefăcîndu-se că ascultau ropotul ploii.

— Îți mulțumesc, Petrușa, rupse tăcerea Vlasici, tușind. Îți sînt nespus de recunoscător că ai venit. E un gest frumos și nobil. Îl înțeleg și te rog să mă crezi că-l prețuiesc nespus de mult. Te rog să mă crezi...

Stînd în mijlocul odăiței, Vlasici aruncă o privire spre fereastră, apoi urmă:

— Toate s-au petrecut, nu știu cum, într-ascuns, de parcă ne-am fi ferit de tine. Gîndul că poate te-am jignit și că ești supărat mi-a stat ca o pată pe fericirea zilelor din urmă. Dar dă-mi voie să-ți explic. Dacă le-am făcut toate într-ascuns, n-a fost pentru că n-am avut destulă încredere în tine. Mai întîi, totul s-a întîmplat pe neașteptate, ca sub îndemnul unei inspirații, și n-am avut timp nici să ne gîndim... În al doilea rînd, era ceva intim, delicat... ne-am sfiit să

amestecăm o a treia persoană, fie chiar și una apropiată, cum erai tu. Dar mai cu seamă, am avut toată încrederea în mărinimia ta. Ești atît de înțelegător și de nobil! Îți sînt nespus de recunoscător. Dacă o să ai nevoie vreodată de viața mea, uite, ți-o dau bucuros!

Vlasici vorbea gros, domol, înăbușit și monoton, de parcă vuia, nu vorbea. Se vedea bine că era tulburat. Piotr Mihailîci înțelese că-i venise rîndul să vorbească și că, dacă ar asculta și ar tăcea înainte, ar însemna, într-adevăr, că juca rolul celui mai mărinimos și mai nobil dintre dobitoci. Iar el nu pentru asta venise aici! Se ridică repede în picioare și zise cu glasul pe jumătate, gîfîind:

— Ascultă, Grigori, tu știi cît de mult am ținut eu la tine și că n-aș fi dorit pentru sora mea un bărbat mai bun. Însă ceea ce s-a petrecut e înspăimîntător! Te-apucă groaza numai cît te gîndești...

— De ce te-apucă groaza? întrebă Vlasici cu tremur în glas. Ar fi fost înspăimîntător dacă am fi făcut un lucru urît. Dar nici vorbă nu-i de așa ceva!

— Ascultă, Grigori, știi foarte bine că nu-s eu omul prejudecăților. Totuși — iartă-mă că trebuie să-ți vorbesc deschis — părerea mea e că ați procedat în chipul cel mai egoist. Firește, că asta n-o să i-o spun Zinei, prea ar mîhni-o, dar tu trebuie să știi că mama e atît de nenorocită, cum nici nu pot să-ți spun!

— E foarte trist ce-mi spui, oftă Vlasici. Am bănuit că așa o să fie, Petrușa, dar ce puteam noi face? Dacă fapta ta supără pe cineva, asta nu înseamnă că fapta e numaidecît rea. Ce poți să faci! Așa sînt rînduite lucrurile: orice pas serios trebuie să supere pe cineva. Dacă ai fi plecat să lupți pentru libertate, fii sigur că și lucrul acesta ar fi făcut-o pe mamă-ta să sufere. Ce poți să faci! Acela care pune mai presus de orice liniștea aproapelui său trebuie să renunțe cu totul la o viață cu țeluri înalte.

Dincolo de fereastră scăpără un fulger și sclipirea lui păru că schimbă drumul gîndurilor lui Vlasici. Se așeză lîngă Piotr Mihailîci și începu să vorbească cu totul altceva decît ceea ce s-ar fi cuvenit.

— Eu, Petruşa, am o adevărată veneraţie pentru sora ta, zise el. Cînd veneam la voi, aveam totdeauna sentimentul că veneam în pelerinaj şi, într-adevăr, mă închinam la Zina! Acum, veneraţia mea creşte cu fiecare zi care trece. Pentru mine, Zina e mai presus decît o soţie! Da, mai presus! (Şi Vlasici îşi înalţă amîndouă braţele.) E icoana mea. De cînd a venit la mine, pătrund în casă ca într-o biserică. E o femeie cu totul neobişnuită, de o noblеţe rară!

„Gata, i-a dat drumul flaşnetei!" îşi zise Piotr Mihailîci. Nu-i plăcuse că-i spusese Zinei „femeie".

— Dar de ce nu vă căsătoriţi cum se cuvine? întrebă el. Cît cere nevastă-ta ca să consimtă la divorţ?

— Şaptezeci şi cinci de mii.

— Cam mult. Dar dacă am încerca să mai stăm la tocmeală?

— N-o să lase o copeică! E o femeie imposibilă! şi Vlasici oftă. Nu ţi-am vorbit niciodată de ea, mi-era scîrbă să-mi mai trezesc amintirile. Dar fiindcă veni vorba, o să-ţi spun cum a fost. M-am căsătorit cu ea dintr-un avînt cinstit, tineresc. Pe cînd eram la regiment — dacă vrei să ştii şi amănuntele — un comandant de batalion se încurcase cu o fată de optsprezece ani. Mai bine zis o sedusese şi trăise cu ea vreo trei luni, pe urmă o părăsise. Bineînţeles că situaţia fetei era disperată. La părinţi îi era ruşine să se mai întoarcă, şi poate că nici n-ar mai fi primit-o, amantul o părăsise, — ce putea să facă? Să se ducă la cazarmă şi să se vîndă soldaţilor? Camarazii mei de regiment erau indignaţi. N-or fi fost nici ei sfinţi, dar prea era revoltătoare ticăloşia! Afară de asta, comandantul de batalion cu pricina nu se bucura de prea multe simpatii în regiment. Şi ca să-i jucăm o festă, înţelegi, toţi sublocotenenţii şi locotenenţii, indignaţi, am deschis o listă de subscripţie în folosul nenorocitei. Într-o zi, tocmai cînd ne adunasem toţi ofiţerii inferiori şi începusem să punem pe masă care cinci, care zece ruble, am simţit deodată că mi s-au aprins creierii în cap. Momentul mi s-a părut tocmai potrivit pentru un act îndrăzneţ. M-am

dus în grabă la fată și, în cuvinte înflăcărate, am asigurat-o de simpatia mea. Dar încă de pe cînd mă duceam, și apoi în timp ce-i vorbeam, simțeam că mi-era dragă pentru că fusese umilită și ofensată. Da... Cam la o săptămînă după asta, i-am cerut mîna. Superiorii, ca și camarazii mei au găsit că această căsătorie nu era compatibilă cu demnitatea unui ofițer, ceea ce m-a făcut să mă aprind și mai mult. Atunci le-am scris o scrisoare lungă, în care arătam că gestul meu ar trebui să fie înscris cu litere de aur în registrul istoric al regimentului și așa mai departe. Scrisoarea i-am trimis-o comandantului și le-am dat și camarazilor cîte o copie. Bineînțeles că, enervat cum eram, am strecurat și cîteva vorbe mai tari... Ca urmare, am fost invitat să părăsesc regimentul. Am pe undeva ciorna scrisorii, o să ți-o dau cîndva s-o citești. E scrisă cu multă simțire și ai să înțelegi ce clipe înălțătoare și luminoase am trăit atunci. După aceea mi-am înaintat demisia și am venit cu nevastă-mea aici. La moartea tatălui meu, am moștenit doar datorii. Bani n-aveam, iar nevastă-mea, chiar din prima zi, își făcuse un cerc de cunoștințe și începuse să trăiască în lux și să joace cărți, așa că am fost silit să-mi ipotechez moșia. Ducea o viață desănțată: dintre toți vecinii, numai tu cred că nu i-ai fost amant! După vreo doi ani, i-am oferit o despăgubire și i-am dat tot ce aveam atunci la mine, ca să se mute în oraș. Da... Îi plătesc și azi o pensie de o mie două sute de ruble pe an... Cum ți-am spus: e o femeie imposibilă! Este o muscă, frate, care își depune oul pe spinarea păianjenului, dar așa fel încît să nu-l poată da jos. Larva se dezvoltă, și pe urmă îi suge sîngele de-a dreptul din inimă! Tot așa și femeia asta. S-a agățat de mine și-mi suge sîngele. Mă urăște și mă disprețuiește pentru prostia pe care am făcut-o însurîndu-mă cu una ca ea. Mărinimia mea i se pare absurdă. „Un deștept m-a aruncat pe drumuri, zice, și m-a culeș un dobitoc.“ După ea, numai un dobitoc putea să facă pasul pe care l-am făcut eu. Lucrul acesta mă doare cumplit. Și în general, trebuie să-ți mărturisesc — asta o spun între

paranteze — că tare greu mă apasă soarta. Parcă vrea să mă rupă în două...

Piotr Mihailici îl asculta și se întreba, nedumerit: oare ce i-o fi plăcut Zinei la omul ăsta? Tînăr nu mai era, avea aproape 41 de ani, era slab, uscat, cu pieptul îngust, cu nasul mare, cu barba cărunță. Vorbea ca din poloboc, avea un zîmbet bolnăvicios și, cînd discuta, gesticula urît. Nici sănătos nu era, nu avea nici purtări alese, bărbătești, nu era nici om de lume, nici vesel, ci mai curînd o figură ștearsă, cenușie. Se îmbrăca fără gust, interiorul casei lui era mohorît, nu dădea nici o atenție poeziei și picturii, pentru că ele „nu răspundeau cerințelor la ordinea zilei", ceea ce însemna că nu le înțelegea, iar muzica nu-l impresiona de loc. Ca gospodar, nu făcea două parale. La moșia lui era un adevărat haos, de altfel o și ipotecase. Plătea doisprezece la sută pentru un împrumut garantat cu ipotecă de rangul doi, afară de asta mai avea și datorii pe polițe de vreo zece mii de ruble. Cînd venea vremea să plătească procentele, sau să trimită pensia nevestei lui, împrumuta bani de la toată lumea, luîndu-și un aer de parcă-i ardea casa, sau pur și simplu își pierdea capul și începea să vîndă cu cinci ruble lemnele pregătite pentru iarnă, ori cu trei ruble un stog de fîn, apoi poruncea să i se facă foc în casă cu gardul care-i împrejmuia livada sau cu ramele de la seră! Pășunile i le stricau porcii, prin pădure, mai ales prin cea tînără, pășteau vitele țăranilor, iar copacii bătrîni i se împuținau iarnă cu iarnă. Și în grădina de zarzavat și în livadă zăceau, aruncate peste tot, bucăți de stupi și căldări ruginite. Nu avea nici un talent, nici un dar și nici măcar nu se pricepea să trăiască, așa cum trăiesc oamenii. Era, în viața practică, un naiv și un neputincios, pe care ușor puteai să-l înșeli și să-l tragi pe sfoară, și nu degeaba îl porecliseră mujicii „prostănacul".

Vlasici avea vederi liberale și în județ trecea drept „roșu", dar nici în politică nu se pricepea. Ideile lui liberale erau lipsite de originalitate și de patetism. Fie că se indigna, fie că se bucura de ceva, toate le făcea pe același ton: fără vlagă și fără să impresio-

neze. Nici măcar în momentele de mare entuziasm, Vlasici nu-și ridica fruntea, ci rămînea tot încovoiat. Dar ceea ce era și mai ridicol la el, era că pînă și ideile drepte și cinstite le exprima așa fel, încît păreau banale și retrograde. Cînd începea să vorbească, încet și cu un aer grav, despre clipele curate și luminoase și despre anii cei mai frumoși ai vieții, sau cînd se entuziasma de tineretul care totdeauna a pășit și va păși în fruntea societății, sau cînd îi critica pe ruși că la vîrsta de treizeci de ani își pun halatul și uită de preceptele *almae matris* — aveai impresia că toate acestea le citise cîndva, demult, demult tare. Dacă rămîneai pe noapte la el, ți-i punea pe măsuța de lîngă pat pe Darwin sau pe Pisarev. Dacă îi spuneai că i-ai citit, ți-l aducea pe Dobroliubov.

Felului acestuia de a gîndi i se zicea în județ liberă-cugetare și multă lume îl considera doar ca pe o ciudățenie nevinovată și inofensivă. Cu toate acestea, pe Vlasici libera-cugetare îl nenorocise. Ea fusese pentru el larva despre care vorbise mai adineauri. Își înfipsese ghearele în inima lui și-i sugea sîngele. Pe vremuri, căsătoria lui ciudată, ca în Dostoievski, scrisorile lungi, de pe care păstra copii, scrise cu o caligrafie infectă și indescifrabilă, dar cu mult sentiment, veșnicele neînțelegeri, explicații și dezamăgiri, apoi datoriile, ipoteca de rangul al doilea, pensia viageră, pe care i-o plătea nevestei, împrumuturile pe care le făcea în fiecare lună — toate acestea fără să folosească nimănui, nici lui, nici altcuiva. Iar în prezent, ca și pe vremuri, veșnic grăbit, veșnic căutînd să facă acte de eroism și să se amestece în treburi care nu-l priveau. Ca și înainte, de cîte ori se ivea prilejul, scria scrisori lungi, de pe care păstra copii, sau începea discuții stereotipe cu privire la comunitate, la perfecționarea industriei meșteșugărești sau la înființarea fabricilor de brînzeturi — discuții care semănau una cu alta, de parcă nu ieșeau dintr-un creier viu, ci dintr-o mașină automată. Și, în sfîrșit, scandalul acesta cu Zina, care nu se știe cum se va sfîrși!

Iar Zina era tînără — n-avea decît 22 de ani — era frumoasă, grațioasă și veselă, totdeauna cu zîm-

betul pe buze. Îi plăcea și gluma, dar și discuțiile serioase și era pasionată pentru muzică. Știa să se îmbrace, știa ce înseamnă o carte bună și cum să-și aranjeze un interior plăcut. Acasă la ea n-ar fi răbdat pentru nimic în lume o odăiță ca asta, în care duhnea a ciubote și a votcă proastă! Și ea avea convingeri liberale, dar în liberalismul ei se simțea prisosul de energie, vanitatea ei de fată tînără, puternică și îndrăzneață, dorința pătimașă de a fi mai aleasă și mai originală decît altele... Și atunci, cum de s-a putut îndrăgosti de Vlasici?...

„E un Don Quijote, un fanatic încăpățînat, un maniac, își zicea Piotr Mihailîci. Iar Zina e ca mine: domoală, slabă de fire, impresionabilă... Așa sîntem noi: cedăm repede, fără multă împotrivire. S-a îndrăgostit de el... dar parcă mie nu mi-e drag, cu toate cusururile lui?"...

Piotrî Mihailîci îl socotea pe Vlasici ca pe un om bun și cinstit, dar mărginit și unilateral. În frămîntările și în suferințele lui, ca și în toată viața lui de altfel, el nu vedea vreun scop înalt nici într-un viitor mai apropiat, nici într-unul mai îndepărtat. Nu vedea decît plictiseală și o totală lipsă de pricepere în ale vieții. Spiritul de abnegație, ca și tot ce Vlasici numea eroism sau avînt cinstit lui Piotr Mihailîci i se păreau o zadarnică risipă de energie, focuri de cartușe oarbe, care consumă, totuși, mult praf de pușcă. Faptul că Vlasici credea cu fanatism în cinstea și dreptatea absolută a felului său de a gîndi i se părea copilăresc și bolnăvicios. Iar talentul lui de totdeauna de a încurca ideile meschine cu cele înalte, ca și faptul că socotea drept eroism căsătoria lui rușinoasă, iar concubinajul cu altă femeie drept biruința nu știu cărei idei, pur și simplu, el nu putea să le înțeleagă.

Cu toate acestea, Piotr Mihailîci ținea la Vlasici, bănuia în el prezența unei puteri misterioase și n-avea niciodată curajul să-l înfrunte.

Vlasici se trăsese și mai aproape de el pentru ca, la adăpostul întunericului și în murmurul ploii, să-i mai povestească nu știu ce — ceva tot atît de nesfîrșit, desigur, ca și povestea căsătoriei lui, și chiar își

dresese glasul să înceapă. Dar Piotr Mihailîci nu mai era în stare să-l asculte. Îl frămînta gîndul că, dintr-o clipă într-alta, o să dea ochi cu sora lui.

— Într-adevăr, n-ai prea avut noroc în viață, zise el cu blîndețe. Dar, iartă-mă, văd că ne-am cam depărtat de subiectul nostru. Despre altceva vorbeam.

— Da, ai dreptate. Să ne întoarcem la subiectul nostru, îi răspunse Vlasici și se ridică în picioare. Îți repet încă o dată, Petrușa: conștiința noastră e curată. E drept, nu sîntem cununați. Dar cred că nu-i cazul să-ți demonstrez tocmai ție că legătura noastră e perfect legală! Și tu gîndești tot atît de liber ca și mine și, slavă Domnului, în privința asta nu putem fi în divergență de păreri. Iar în ce privește viitorul nostru, fii pe pace. O să muncesc din răsputeri, n-o să dorm nopțile, într-un cuvînt, o să fac totul numai să fie Zina fericită. Vreau să aibă o viață minunată! Te întrebi dacă o să reușesc? O să reușesc, frate! Cînd un om se gîndește clipă după clipă la același lucru, îi vine mai ușor să ajungă acolo unde vrea. Dar hai să mergem la Zina, să-i facem bucuria asta.

Lui Piotr Mihailîci începu să-i bată inima cu putere. Se ridică și-l urmă pe Vlasici în sală, iar de acolo în salon. În odaia aceea mare și mohorîtă nu era decît un pian și un șir de scaune vechi cu bronz, pe care nu se așeza nimeni niciodată. Pe pian ardea o lumînare. Din salon trecură în tăcere în sufragerie. Și sufrageria era tot atît de mare și de neprietenoasă. În mijloc stătea o masă rotundă din două jumătăți, pe șase picioare groase. Și acolo ardea o singură lumînare. Pendula din perete, într-o cutie mare și roșie, care părea un chivot, încremenise la două și jumătate.

Vlasici deschise ușa spre odaia vecină și strigă:

— Zinocika, uite, a venit Petrușa!

Se auziră pași grăbiți și în prag se ivi Zina, înaltă, voinică, dar foarte palidă, așa cum o văzuse Piotr Mihailîci ultima oară, acasă. Purta o fustă neagră și o bluză roșie, cu o buclă lată la cingătoare. Își luă în brațe fratele cu o singură mînă și-l sărută pe frunte.

— Ce furtună! zise ea. Grigori plecase nu știu unde și rămăsesem singură în toată casa.

Nu părea de loc tulburată și se uita la fratele ei deschis, cu privirea senină, ca acasă. Văzînd-o așa, Piotr Mihailîci nu se mai simți tulburat.

— Știam că nu te temi de furtună, zise el, așezîndu-se la masă.

— Da, însă aici odăile sînt mari, casa veche, și cînd tună, se cutremură toată ca un dulap cu farfurii! Altminteri, e o casă drăguță, urmă ea, așezîndu-se în fața fratelui ei. Fiecare odaie e legată de cîte o amintire plăcută. Închipuiește-ți că în odaia mea s-a împușcat bunicul lui Grigori!

— În august o să am bani și atunci reparăm pavilionul din grădină, zise Vlasici.

— Nu știu de ce, dar cînd e furtună, mă gîndesc la bunicul lui... urmă Zina. Iar în sufrageria asta se zice că a fost ucis un om.

— E o poveste adevărată, întări Vlasici, uitîndu-se cu ochi mari la Piotr Mihailîci. Prin anii patruzeci, moșia noastră era ținută în arendă de un oarecare Olivier, un francuz. Portretul fetei lui e aruncat la noi, în cerdac. Era tare frumușică fata. Îmi povestea tata că Olivier ăsta îi disprețuia pe ruși pentru ignoranța lor și că grozav își mai bătea joc de ei. De pildă, îi pretindea preotului să-și scoată pălăria de la o jumătate de verstă cînd trecea prin fața conacului, sau, cînd familia lui trecea în caleașcă prin sat, să tragă clopotele la biserică. Bineînțeles, cu iobagii, și îndeobște cu toți cei de jos, se purta și mai nerușinat. Într-o zi, trecea pe drum un seminarist, un fel de Homa Brut [1] al lui Gogol, un blînd fiu al Rusiei rătăcitoare. Ajungînd la conac, ceru învoire să rămînă acolo pe noapte. Băiatul le-a plăcut vechililor, care l-au oprit la cancelarie. Acum, sînt mai multe versiuni. Unii spun că seminaristul s-ar fi apucat să-i ațîțe pe țărani, alții că fata lui Olivier s-ar fi îndrăgostit de el. Nu știu care e adevărul, atîta știu că într-o seară Olivier l-a chemat aici și a început

[1] Personaj din nuvela *Vii* de N. V. Gogol (n. ed.).

să-l ia la cercetat, apoi a dat poruncă să-l bată. Stăpînul stătea la masă și bea bordo, iar vizitiii lui sminteau băiatul în bătăi. Se vede că l-au pus și la cazne. Spre dimineață, seminaristul și-a dat sufletul. Oamenii au ascuns mortul și se zice că pe urmă l-ar fi aruncat în iazul lui Koltovici. S-au pornit cercetări, dar franțuzul a dat cui se cuvenea cîteva mii de ruble și a plecat în Elsass. De altfel, tocmai expira și termenul de arendă, și cu asta s-a încheiat toată povestea.

— Ce ticăloși! făcu Zina, cutremurîndu-se.

— Tatăl meu își aducea bine aminte, și de Olivier, și de fata lui. Se zice că era tare frumoasă și ciudată. Eu cred că seminaristul a făcut și una și alta: și pe țărani i-a ațițat, și a sedus-o și pe fată. Poate că nici nu era seminarist, ci vreunul care ținea să nu i se știe numele.

Zina rămase pe gînduri. Se vede că povestea seminaristului și a frumoasei franțuzoaice o făcuse să se gîndească undeva, departe. Nu se schimbase de loc ca înfățișare în săptămîna din urmă — cel puțin așa i se păru lui Piotr Mihailîci. Era doar ceva mai palidă. Privirea îi era liniștită, ca de obicei: ai fi zis că venise în vizită la Vlasici împreună cu fratele ei. Dimpotrivă, schimbat era el, Piotr Mihailîci, și își dădu seama de acest lucru. Într-adevăr: înainte, cînd Zina era acasă, putea să vorbească cu ea despre orice. Acum însă nu era în stare să-i pună nici cea mai îndreptățită întrebare: „Cum o duci?“ I s-ar fi părut zadarnică și nelalocul ei. Fără îndoială că aceeași schimbare se petrecuse și în Zina. Nici ea nu se grăbea să aducă vorba despre mama, despre ce mai era pe-acasă și nici măcar despre idila ei cu Vlasici. Nici nu-și căuta îndreptări, nici nu afirma că o căsătorie la ofițerul stării civile e tot atît de legală ca și una religioasă, nici nu se arăta tulburată. Dimpotrivă, se gîndea liniștită la povestea lui Olivier...

— Sînteți uzi de ploaie amîndoi, zise ea și zîmbi, mulțumită: o înduioșa această mică asemănare dintre fratele ei și Vlasici.

Și Piotr Mihailîci înțelese deodată toată amărăciunea și toată grozăvia situației lui. Își aminti de casa lor acum pustie, de pianul mut, de odaia luminoasă a Zinei, în care nu mai intra nimeni. Își aminti că pe aleile din grădină nu se mai vedeau urmele picioruşelor ei și că, înaintea ceaiului de seară, nu mai răsuna pe cărărușa dinspre baie glasul ei cristalin... Bucuria, neprihănirea, seninătatea — adică tot ce-i umplea casa cu viață și cu lumină, cu care se deprinsese încă de cînd era mic copil și la care i se întorcea gîndul cu duioșie, fie că stătea în clasa plină de zăduf a liceului, sau în amfiteatrul universității — s-au dus fără întoarcere, au dispărut, amestecîndu-se cu povestea vulgară și grosolană a nu știu cărui comandant de batalion, a mărinimosului sublocotenent, a femeii dezmățate și a bunicului care-și pusese capăt zilelor... A aduce vorba despre mama, sau a crede că trecutul s-ar mai putea întoarce, ar însemna să nu înțeleagă ceea ce era atît de limpede.

Ochii lui Piotr Mihailîci se umplură de lacrimi, iar mîna, pe care o ținea pe masă, începu să-i tremure. Zina înțelese la ce se gîndea fratele ei și în ochii înroșiți îi sclipiră boabe de mărgăritar.

— Grigori, vino puțin... îl strigă ea pe Vlasici.

Se depărtară amîndoi spre fereastră și începură să vorbească în șoaptă. Și după felul cum Vlasici se apleca spre Zina, și după felul cum Zina se uita la el, Piotr Mihailîci înțelese încă o dată că totul se sfîrșise, că nimic nu se mai putea întoarce și că nu mai avea nici un rost să înceapă vorba... Zina ieși din odaie.

— Asta-i, frate, întrerupse Vlasici tăcerea după un răstimp, frecîndu-și mîinile și zîmbind. Spuneam mai adineauri că viața noastră e o adevărată fericire, dar asta numai așa, ca să respect cerințele literare, cum s-ar zice. La drept vorbind, încă n-am simțit gustul fericirii. Zina era mereu cu gîndul la tine, la mama, și suferea. Văzînd-o cum se chinuia, mă chinuiam și eu. E o fire independentă, îndrăzneață, și totuși îi vine greu... nici nu e deprinsă, și pe urmă e și tînără.

Slugile îi spun domnișoară... Un fleac, s-ar zice, dar pe ea o tulbură... Asta-i, frate.

Zina se întoarse cu o farfurie încărcată cu fragi. În urma ei intră fata din casă, o biată făptură mărunțică, umilită, îndobitocită. Puse pe masă un urcior cu lapte și se ploconi pînă în pămînt... Ai fi zis că făptura ei avea ceva comun cu mobila veche, același aer de rigiditate și de nesfîrșită plictiseală.

Răpăiala ploii nu se mai auzea. Piotr Mihailîci mînca fragi, iar Vlasici și Zina se uitau la el și tăceau. Se apropia momentul cînd trebuiau să înceapă acea discuție zadarnică, dar inevitabilă, și toți trei îi simțeau de pe acum apăsarea. Ochii lui Piotr Mihailîci se umplură din nou de lacrimi. Împinse farfuria la o parte și declară că ar fi vremea să plece spre casă, că era tîrziu, că s-ar putea să înceapă iarăși ploaia... Sosise clipa cînd Zina, măcar din politețe, trebuia să aducă vorba de cei rămași acasă și de viața ei cea nouă.

— Ce se mai aude pe la noi? întrebă ea repede, și obrajii palizi începură să-i zvîcnească. Ce zice mama?

— Doar o cunoști pe mama... îi răspunse Piotr Mihailîci, fără să se uite la ea.

— Sînt sigură, Petrușa, că te-ai gîndit mult la tot ce s-a întîmplat, urmă ea, punîndu-i mîna pe mînecă. Și el înțelese cît de greu îi venea să vorbească.

— O, sînt sigură că te-ai gîndit mult, de aceea spune-mi, te rog, pot nădăjdui că, odată și odată, mama o să se împace cu Grigori... și, în general, cu situația asta?

Zina stătea în fața fratelui său. Uitîndu-se la ea, Piotr Mihailîci rămase surprins de frumusețea ei, de parcă nu observase lucrul acesta pînă atunci. Iar faptul că sora lui, atît de delicată și de grațioasă, care semăna la chip cu mama, trăia cu Vlasici, în casa lui, la un loc cu fata din casă cea țeapănă, cu masa cea cu șase picioare, în odaia în care fusese ucis un om, că o să rămînă să doarmă aici și n-o să plece cu el, i se păru o nemaipomenită absurditate.

— Doar o cunoști pe mama... repetă el, fără să-i răspundă la întrebare. Părerea mea e că ar trebui să faci... să faci ceva, să-i ceri iertare, cum să-ți spun?...

— Bine, dar dacă i-aș cere iertare, ar însemna să recunosc că am greșit. Ca s-o liniștesc, aș putea să-i spun o minciună... Însă mă gîndesc că n-ar folosi la nimic. O știu eu pe mama... Dar, fie ce-o fi! făcu Zina înveselită că se spusese tot ce era mai greu de spus. Să așteptăm cinci, zece ani, să avem răbdare... Și pe urmă ce-o da Dumnezeu!

Îl luă pe Piotr Mihailîci de braț și, în timp ce treceau prin sala plină de întuneric, se lipi de umărul lui.

Ieșiră în cerdac. Piotr Mihailîci își luă rămas bun, încălecă și plecă la pas. Zina și Vlasici îl petrecură o vreme. Era cald, liniște și mirosea nespus de dulce a fîn proaspăt cosit. Prin spărturile norilor se vedeau sclipind stele. Bătrînul parc al lui Vlasici, care văzuse în viața lui atîtea întîmplări nenorocite, dormea învăluit în întuneric, și, fără voie, străbătîndu-l, te cuprindea tristețea.

— Știi, astăzi după amiază, Zina și cu mine am trăit cîteva clipe într-adevăr luminoase! zise Vlasici. I-am citit un articol minunat în chestia emigrației. Te sfătuiesc să-l citești și tu, frate! Are să-ți prindă bine! E un articol grozav. Nu m-am putut stăpîni și am trimis redacției o scrisoare, să i-o dea autorului. N-am scris decît un singur rînd: „Vă mulțumesc și vă strîng cu putere mîna cinstită!“

Piotr Mihailîci ar fi vrut să-i spună: „Cel mai bun lucru ar fi să nu te amesteci în treburile altora!“ Dar tăcu.

Vlasici mergea lîngă scara din dreapta, Zina lîngă cea din stînga. Părea că uitaseră să se mai întoarcă acasă, cu toate că era umezeală și nu mai rămăsese mult pînă la dumbrava lui Koltovici. Piotr Mihailîci înțelese că amîndoi așteptau ceva de la el, deși nu știau ce anume și i se făcu milă de ei. Văzîndu-i cum mergeau pe lîngă cal, resemnați și duși pe gînduri, era adînc convins că și unul și celălalt erau nenorociți, că niciodată nu vor fi fericiți, iar dragostea lor

i se păru o greșeală amară, fără iertare. Mila, ca și convingerea că nu-i putea ajuta la nimic îl aduseră în starea aceea de istovire sufletească, cînd, ca să scapi de sentimentul apăsător al compătimirii, ești gata să faci orice sacrificiu.

— O să vin din cînd în cînd să rămîn pe noapte la voi, zise el.

Dar cuvintele acestea i se părură doar o concesie și nu-l mulțumiră. De aceea, cînd se opriră în marginea dumbrăvii lui Koltovici ca să-și ia rămas bun, se aplecă spre Zina, îi puse mîna pe umăr, și-i zise:

— Ai avut dreptate, Zina! Da, bine ai făcut!

Și ca să nu spună o vorbă mai mult și ca să nu izbucnească în plîns, dădu pinteni calului și o luă la galop spre dumbravă. După ce intră în întuneric, întoarse capul și-i văzu pe Vlasici și pe Zina mergînd spre casă, unul lîngă altul: el cu pași mari, ea cu pași grăbiți și săltați. Vorbeau cu însuflețire.

„Nu-s decît o babă, asta-i! își zise Piotr Mihailîci. Venisem să dezleg o problemă și mai rău am încurcat-o. Eh, ce să-i faci!“

Își simțea sufletul greu. După ce ieși din dumbravă, lăsă calul la pas. Iar cînd ajunse în dreptul iazului, se opri. Simțea nevoia să rămînă cîteva clipe nemișcat și să se gîndească în voie. Răsărea luna și lumina ei se răsfrîngea în partea cealaltă a iazului ca un stîlp roșu. Departe, tunetul bubuia încă, înăbușit. Fără să clipească, Piotr Mihailîci se uita în apă și își închipuia deznădejdea Zinei, paloarea ei de martiră și ochii reci, cu care o să-și ascundă umilința față de oameni. Și-o închipui apoi însărcinată, văzu apoi în minte moartea mamei, înmormîntarea ei, spaima Zinei... Nu, mîndră cum era și cu prejudecăți, bătrîna n-o să poată supraviețui. Viitorul se oglindea în luciul negru al apei în culori sumbre și înspăimîntătoare, și, printre fețele palide ale femeilor care i se arătau acolo, Piotr Mihailîci se văzu și pe el — timid, neputincios, cu un aer vinovat...

Pe malul drept al iazului, cam la o sută de pași, se deslușea ceva întunecat: poate umbra unui om, poate trunchiul unui copac... Piotr Mihailîci își aduse

aminte de seminaristul care fusese ucis, apoi aruncat aici, în iaz.

„Olivier a făcut o crimă, dar, într-un fel sau altul, a rezolvat o problemă. Pe cînd eu, nu numai că n-am rezolvat-o, dar mai rău am încurcat-o, își zicea el, uitîndu-se atent la umbra cea întunecată, care părea o arătare. Olivier spunea și făcea ce gîndea, pe cînd eu spun, dar nu fac ce gîndesc. De altfel, nici măcar nu știu ce gîndesc..."

Piotr Mihailîci se apropie de umbra cea întunecată : era un stîlp putred, rămas în picioare de la cine știe ce magherniță.

Dinspre dumbravă și conacul lui Koltovici venea o adiere parfumată de lăcrămioare și de ierburi bine mirositoare. Piotr Mihailîci mergea pe malul iazului, se uita cu tristețe la apă și, trecîndu-și prin minte toată viața lui, se întărea tot mai mult în credința că pînă acum nu spusese și nu făcuse niciodată ce gîndise, și că oamenii îi plătiseră cu aceeași monedă. De aceea, viața lui i se păru tot atît de întunecată ca și apa cea plină de alge încîlcite, în care se răsfrîngea cerul fără fund al nopții. Și își zise că nimic nu se mai putea îndrepta.

SALONUL NR. 6

I

ÎN curtea spitalului e un mic pavilion, înconjurat de o adevărată pădure de scaieți, urzici și cînepă sălbatică. Acoperișul i-e ruginit, hogeacul pe jumătate dărîmat, treptele scării putrede și năpădite de iarbă, iar din tencuială n-a mai rămas decît urma. Fața da spre spital, iar spatele spre cîmp, de care îl desparte gardul cenușiu, cu țepi de cuie, al spitalului. Și cuiele acestea înfipte cu vîrful în sus, și gardul, și pavilionul însuși au aerul acela trist și blestemat, pe care-l capătă la noi numai clădirile care servesc de spitale și de închisori.

Dacă nu vă speriați de înțepăturile urzicilor, s-o luăm pe cărarea îngustă care duce la pavilion și să vedem ce se petrece înăuntru. După ce deschidem ușa din față, intrăm în sală. Aici, de-a lungul pereților și lîngă sobă, se înalță grămezi întregi de boarfe spitalicești : saltele, halate vechi și rupte, pantaloni, cămăși cu dungulițe albastre și încălțăminte ponosită. Vechiturile acestea, aruncate de-a valma unele peste altele, au început să putrezească și răspîndesc un miros înăbușitor.

Peste boarfele împuțite stă lungit, veșnic cu luleaua între dinți, paznicul Nikita, veteran cu galoanele îngălbenite de vreme. Fața i-e aspră și suptă, sprîncenele stufoase îl fac să semene cu un cîine ciobănesc de stepă și nasul i-e roș. E mic și uscățiv, dar vînjos, cu pumnii mari și cu o ținută impunătoare. Face parte

din acei oameni naivi și așezați, conștiincioși și mărginiți, care pun mai presus de orice ordinea, și de aceea sînt convinși că bătaia e ruptă din rai. Și cînd bate Nikita, dă unde nimerește : în obraz, în piept, în spate, încredințat că, altfel, n-ar mai fi ordine.

După aceea pătrundem într-un salon mare și larg, care, dacă nu socotim și sala, ocupă tot pavilionul. Pereții sînt vopsiți într-un albastru murdar și tavanul e afumat, ca într-un bordei fără hogeac : nici vorbă că, iarna, soba scoate fum și bate la cap. Ferestrele sînt slutite de gratiile înfipte pe dinăuntru. Podeaua negeluită e cenușie. Duhnește a varză acră, a lampă care filează, a ploșnițe și a amoniac. În primul moment după ce intri, ai impresia că ești într-o menajerie.

În salon sînt cîteva paturi înșurubate de podea. Pe unele stau, așezați sau culcați, oameni în halate albastre de spital și pe cap cu tradiționalele scufii. Sînt nebunii.

În total sînt cinci oameni, dintre care numai unul face parte din nobilime, iar ceilalți sînt tîrgoveți. Primul de lîngă ușă e înalt, slab, cu mustață roșcată și ochi însîngerați de plîns. Stă cu capul în pumni și se uită țintă într-un singur punct. E trist mereu, dă din cap, oftează și zîmbește cu amărăciune, și ziua și noaptea. Nu se amestecă în vorbă decît foarte rar și, de obicei, nu răspunde la întrebări. Mănîncă și bea în neștire, cînd i se dă. După accesele chinuitoare de tuse, după trupul peste măsură de slăbit și roșeața din obraji, se vede bine că e ofticos.

Alături de el e un bătrîn mărunțel, vioi și neastîmpărat, cu bărbuța ascuțită și cu părul ca smoala și creț ca la negri. Ziua se plimbă prin salon de la o fereastră la alta, sau stă turcește pe pat. Fluieră într-una, ca un scatiu, cîntă încetișor și chicotește. Veselia lui copilărească și vioiciunea lui și le arată uneori și noaptea, cînd se scoală să-și facă rugăciunea — adică se bate cu pumnii în piept și atinge ușa cu degetele. E jidovul Moiseika, zis și prostălăul. Și-a pierdut mințile acum vreo douăzeci de ani, cînd i-a ars atelierul de șepcărie.

Dintre toți pacienții salonului Nr. 6, numai el are voie să iasă din pavilion, ba chiar și din curtea spitalului. De privilegiul acesta se bucură de mult, fiind considerat ca edecul spitalului și fiind un idiot liniștit și inofensiv, bufonul tîrgului, pe care lumea s-a deprins să-l vadă pe străzi, înconjurat totdeauna de o droaie de copii și de cîini. In halat și în papuci, cu o scufie caraghioasă pe cap, uneori desculț, ba chiar și fără pantaloni, rătăcește din uliță în uliță, se oprește pe la porțile caselor sau în pragul prăvăliilor și cere de pomană. Ici i se dă cvas, dincolo o bucată de pîine, în altă parte o copeică, așa că se întoarce în pavilion și sătul, și bogat. Dar tot ce aduce îi ia Nikita. Și o face brutal, cu mînie, întorcîndu-i buzunarele pe dos și luîndu-l martor pe Dumnezeu că n-o să-i mai dea voie jidovului în tîrg, deoarece nimic nu-i mai rău pe lumea asta ca dezordinea.

Moiseika e îndatoritor, îi place să le facă servicii celorlalți. Le dă apă, îi învelește cînd dorm, îi promite fiecăruia că o să-i aducă din tîrg o copeică sau o să-i facă o șapcă nouă și hrănește cu lingura pe vecinul din stînga, care e paralizat. Și toate acestea nu le face din bunătate sau din cine știe ce considerații umanitare, ci pentru că, fără să-și dea seama, îl imită pe vecinul lui din dreapta, Gromov.

Ivan Dmitrici Gromov, un bărbat de vreo treizeci și trei de ani, din nobilime, fost portărel și secretar gubernial, are mania persecuției. De obicei, ori stă culcat, ghemuit cu genunchii la gură, ori umblă din colț în colț, ca și cum ar face mișcare. Dar foarte rar stă așezat. E într-o stare de veșnică agitație, de tulburare și de încordare, de parcă l-ar apăsa sentimentul unei așteptări nelămurite. La cel mai mic zgomot din sală sau strigăt din curte, își înalță capul și întinde urechea, ascultînd : oare nu cumva au venit să-l caute pe el ? Și în clipele acelea, fața lui arată și o mare neliniște, dar și scîrbă.

Imi place fața lui latră, ciolănoasă, totdeauna palidă și nenorocită, dezvăluind un suflet chinuit de luptă și de îndelungată spaimă. Convulsiile lui sînt ciudate și bolnăvicioase, dar liniile delicate, pe care i le-a

săpat pe față o suferință adîncă și neprefăcută, dovedesc înțelepciune și inteligență, iar în ochi îi sclipește o lumină caldă și sănătoasă. Îmi place și felul lui de a fi: politicos, îndatoritor și nespus de delicat în raporturile cu toată lumea, afară de Nikita. Dacă scapă cineva un nasture sau o lingură, el sare grăbit din pat și le ridică. În fiecare zi, cînd se scoală, le spune celorlalți „bună dimineața", iar seara, cînd se culcă, „noapte bună".

Pe lîngă starea de veșnică încordare și de convulsiile feței, nebunia lui se mai arată și altfel. Uneori, seara, se înfășoară în halat și, tremurînd din tot trupul și clănțănind din dinți, începe să umble repede din colț în colț și printre paturi. S-ar părea că-l scutură frigurile. După felul cum se oprește din cînd în cînd și se uită la ceilalți, se vede bine că vrea să le spună ceva, ceva foarte important, dar închipuindu-și, pesemne, că ei n-or să-l asculte sau n-or să-l înțeleagă, scutură din cap, nervos, și-și reia plimbarea. Însă curînd nevoia de a se destăinui învinge toate argumentele și începe să vorbească, cu entuziasm și pasiune. Vorba lui e descusută și înfrigurată ca delirul, e violentă și nu tocmai ușor de înțeles. Cu toate acestea, și în cuvintele și în glasul lui, vibrează ceva nespus de bun. În timp ce vorbește, îți dai seama de două lucruri în același timp: și că e nebun, și că e om. Ar fi aproape imposibil să însemni pe hîrtie discursurile lui de nebun. Vorbește despre ticăloșia omenească, despre încălcarea adevărului, despre viața frumoasă care va fi cîndva pe pămînt, despre gratiile de fier de la ferestre, care-i amintesc în fiecare clipă de lipsa de omenie și de cruzimea asupritorilor. Într-un cuvînt, discursul lui pare un potpuriu, fără șir și fără înțeles, improvizat din cîntece vechi și totuși încă noi...

II

Cu vreo doisprezece sau cincisprezece ani în urmă, pe strada principală a tîrgului locuia, în casă proprie, funcționarul Gromov, om cuprins și cu greu-

tate. Avea doi băieți: Serghei și Ivan. Pe cînd era student în anul al patrulea, Serghei s-a îmbolnăvit de tuberculoză galopantă și a murit. Moartea lui a fost, parcă, începutul unui șir întreg de nenorociri, care s-au abătut asupra familiei Gromov. La o săptămînă după înmormîntarea lui Serghei, bătrînul Gromov a fost dat în judecată pentru delapidare și falsuri în acte publice și, nu mult după aceea, a murit de tifos în infirmeria închisorii. Casa, și tot ce era în casă s-a vîndut la mezat, așa că Ivan Dmitrici și mamă-sa au rămas pe drumuri.

Înainte, pe cînd trăia bătrînul, Ivan Dmitri, student la universitatea din Petersburg, primea cîte 60 sau 70 de ruble pe lună și nu știa ce înseamnă lipsa. Iar acum, deodată, s-a văzut nevoit să-și schimbe felul de viață: trebuia să dea, de dimineață și pînă seara, lecții prost plătite, să copieze acte și totuși să rabde de foame, deoarece tot ce cîștiga îi trimitea mamei lui, să aibă cu ce trăi. Dar Ivan Dmitrici n-a putut să suporte mult felul acesta de trai. Demoralizat și istovit, a lăsat baltă facultatea și s-a întors acasă. Acolo, în orășelul lui, a căpătat prin protecție un post de profesor la gimnaziul județean. Dar cum nu s-a putut înțelege cu colegii, și nici elevilor nu le-a fost pe plac, l-a părăsit curînd. În vremea asta, i-a murit și mama. Aproape șase luni a stat fără slujbă, mîncînd numai pîine cu apă, apoi a fost numit portărel la tribunal, post în care a rămas pînă în ziua cînd l-au dat afară, bolnav.

Niciodată Ivan Dmitrici n-a făcut impresia unui om sănătos, nici chiar în anii lui de studenție. Totdeauna era palid, slab, răcea ușor, mînca puțin și dormea rău. Dacă bea un păhăruț de vin, amețea și-l apucau crize de nervi. Îi erau dragi oamenii, dar din pricina felului lui de a fi, supărăcios și bănuitor, nu se lega sufletește de nimeni și nu avea nici un prieten. Despre concetățenii lui vorbea cu dispreț, socotind că ignoranța lor grosolană, ca și viața animalică și amorțită pe care o duceau erau de-a dreptul rușinoase și dezgustătoare. Cu

glasul lui de tenor, vorbea tare și cu aprindere, cînd indignat și furios, cînd entuziasmat și admirativ, dar totdeauna deschis. Despre orice ai fi vorbit cu el, nu știu cum o întorcea că revenea mereu la aceeași temă : că atmosfera din tîrgușor era plictisitoare și te înăbușea, că oamenii nu aveau preocupări mai înalte, ci se mulțumeau să ducă o viață searbădă și absurdă, avînd ca variație doar persecuția, desfrîul cinic și fățărnicia. Că ticăloșii erau totdeauna sătui și bine îmbrăcați, în timp ce oamenii cinstiți se hrăneau doar cu fărîmituri și că se simțea grozav nevoia unor școli, a unui ziar local cu tendințe cinstite, a unui teatru, a unor conferințe publice și a concentrării tuturor forțelor intelectuale. Conștiința societății trebuia să se trezească odată și să-și recunoască lacunele. Și atunci, se va înspăimînta singură. În felul lui de a judeca oamenii întrebuința culori tranșante, albul și negrul, fără să admită tonuri intermediare. Împărțea oamenii în cinstiți și ticăloși : o categorie de mijloc nu exista pentru el. Despre femei și despre dragoste vorbea totdeauna cu patimă și cu entuziasm, dar nu fusese niciodată îndrăgostit.

Cu toată nervozitatea lui și cu toată severitatea părerilor lui, oamenii din orășel îl iubeau și, cînd vorbeau despre el, îi spuneau prietenește : Vanea. Pe de o parte delicatețea înnăscută, purtarea plăcută, cinstea și curățenia lui sufletească, pe de altă parte surtucul lui sărăcăcios, înfățișarea bolnăvicioasă și nenorocirile care se abătuseră asupra familiei lui trezeau în fiecare om un sentiment cald și trist, de duioșie. Apoi, era cult, citise mult și știa de toate — cel puțin asta era părerea cetățenilor, care-l socoteau o adevărată enciclopedie ambulantă.

Citea foarte mult. De multe ori puteai să-l vezi la club, răsucindu-și nervos bărbuța și răsfoind ziare și cărți. Și imediat îți dădeai seama că nu citea, ci devora. Probabil că obiceiul acesta era una din deprinderile lui bolnăvicioase, deoarece citea cu aceeași lăcomie orice îi cădea în mînă, chiar și ziare sau calendare vechi, din anii trecuți. Acasă la el nu citea decît culcat.

III

Intr-o dimineață de toamnă, Ivan Dmitrici și-a ridicat gulerul paltonului și a plecat pe niște ulicioare dosnice, lipăind prin noroi, să caute un negustor de la care trebuia să încaseze o amendă. Era prost dispus, ca totdeauna dimineața. Pe drum a întîlnit doi arestați în lanțuri, pe care-i escortau patru ostași cu baioneta la armă. I se mai întîmplase și altă dată, ba chiar destul de des, să întîlnească arestați. Și totdeauna îi treziseră un sentiment de compătimire și de sfială. Dar de data aceasta a încercat ceva cu totul aparte, ceva destul de ciudat. I s-a părut, deodată, că și pe el l-ar putea fereca în lanțuri și duce, prin noroi, la închisoare. După ce a trecut pe la negustor, întorcîndu-se acasă, a întîlnit, în dreptul oficiului poștal, un inspector de poliție, care l-a salutat și a mers cu el o bucată de drum. Lucrul acesta i s-a părut cam suspect, deși îl cunoștea pe inspector. Acasă, nu s-a gîndit toată ziua decît la arestații aceia și la ostașii înarmați, și o neînțeleasă neliniște sufletească l-a împiedicat să citească și să-și caute de treburi. Seara n-a aprins lumina, iar noaptea n-a închis ochii, gîndindu-se mereu că și el ar putea fi arestat, pus în lanțuri și aruncat în închisoare. Nu se știa vinovat cu nimic și ar fi putut să jure că nici de aci înainte n-ar fi în stare să ucidă, să dea foc sau să fure. Dar parcă-i mare lucru să faci o crimă din imprudență, fără să-ți dai seama, și parcă nu poți fi victima vreunei calomnii, sau chiar a unei erori judiciare ? Doar nu degeaba înțelepciunea de veacuri a poporului zice că de două lucruri e greu să scape omul : de sărăcie și de pușcărie. Iar o eroare judiciară, cu actuala procedură penală nu e de loc exclusă, și asta nu e de mirare. Oamenii, care, prin profesia lor, au de-a face cu suferințele altora, ca judecătorii, polițiștii sau medicii, cu timpul, datorită obișnuinței, se călesc pînă într-atît, încît chiar dacă ar vrea, nu pot să aibă față de clienții lor altă atitudine decît una formală. Din acest punct de vedere, ei nu se deosebesc cu nimic de mujicul care taie în fundul curții berbeci și viței, fără să-l impresioneze

singele. Și în cazul acestei atitudini formale și lipsite de suflet față de oameni, judecătorul nu are nevoie decît de un singur lucru ca să-i răpească unui nevinovat toate drepturile civile și să-l condamne la ocnă: nu are nevoie decît de timp. De timpul necesar ca să îndeplinească unele formalități pentru care primește o leafă. După aceea, totul s-a sfîrșit. Încearcă să cauți dreptate și apărare într-un tîrgușor murdar ca ăsta, aruncat la două sute de verste de orice cale ferată! De altfel, e și ridicol să te gîndești la dreptate, cînd orice silnicie e socotită de către societate ca un lucru înțelept și foarte necesar și, dimpotrivă, orice act de clemență, cum ar fi o sentință de achitare, trezește un sentiment de răzbunare nesatisfăcută!

A doua zi dimineață, Ivan Dmitrici s-a dat jos din pat cu broboane de sudoare pe frunte. Înspăimîntat, era convins că dintr-o clipă în alta ar putea să-l aresteze. Dacă gîndurile apăsătoare de ieri nu-l slăbesc, își zicea, înseamnă că au în ele un sîmbure de adevăr. Doar nu erau să-i vină în minte așa, din senin!

Prin fața ferestrelor lui a trecut, fără grabă, sergentul de stradă. Asta nu-i a bine... Iată, doi indivizi s-au oprit în tăcere în fața casei. Oare de ce nu-și spun nimic?...

Și de atunci au început pentru Ivan Dmitrici zile și nopți chinuitoare. Toți oamenii care treceau prin fața ferestrelor sau intrau în curte i se păreau spioni sau detectivi. Pe la amiază, ca de obicei, trecea pe stradă ispravnicul, în trăsura lui cu doi cai. Venea de la moșia pe care o avea la marginea orașului și se ducea la poliție, dar lui Ivan Dmitrici i se părea că prea trecea repede și prea avea o înfățișare ciudată: nici vorbă că se grăbea să dea de veste că în oraș își făcuse apariția un criminal primejdios. De cîte ori suna careva sau bătea în poartă, Ivan Dmitrici tresărea. Dacă la gazda lui întîlnea pe cineva necunoscut, îl prindea frica, iar cînd dădea cu ochii, pe stradă, de polițiști sau de jandarmi, le zîmbea și fluiera, ca să aibă aerul că nu-i pasă de ei. Nu dormea nopți la șir, așteptînd să-l aresteze, dar se prefăcea că sforăie și geme prin somn, ca să creadă proprietăreasa că

doarme dus. Dacă s-ar afla că nu doarme, ar zice că-l chinuiesc mustrările de conștiință — un concludent cap de acuzare! Faptele, ca și logica sănătoasă îi arătau că toată spaima lui era nefondată, simplă psihoză, și că, dacă ar privi lucrurile mai larg, închisoarea n-ar trebui să-l înspăimînte, atîta timp cît conștiința lui era curată. Dar cu cît judeca mai cuminte și mai logic, cu atît neliniștea lui sufletească sporea, devenea tot mai chinuitoare. I se întîmpla, ca în povestea cu pustnicul, care, vrînd să-și ridice o chilioară într-o pădure sălbatică a început să dea cu toporul, dar, cu cît dădea mai amarnic, cu atît pădurea se făcea mai deasă. Pînă la urmă, văzînd că raționamentul nu-i folosea la nimic, Ivan Dmitrici renunță la el și se lăsă pradă spaimei și deznădejdii.

Din ziua aceea, a început să trăiască tot mai izolat și să se ferească de oameni. Dacă pînă atunci îi era urîtă slujba, acum îi ajunsese de-a dreptul nesuferită. Se temea să nu-i facă cineva o glumă proastă: să-i vîre pe furiș bani în buzunar și pe urmă să-l denunțe că a luat mită, sau să comită singur vreo greșeală în scripte, egală cu o delapidare, sau să piardă bani străini... Și, ciudat, niciodată mintea lui nu fusese mai ascuțită și mai inventivă ca acum: nu trecea zi fără să nu-și scornească nenumărate și felurite motive de a-și vedea libertatea și cinstea grav amenințate. În schimb, interesul pentru lumea exterioară și pentru cărți îi slăbise mult, iar memoria începuse să-l părăsească.

Într-o zi — se desprimăvărase bine și se topise zăpada — în rîpa de lîngă cimitir s-au găsit două cadavre pe jumătate descompuse: o femeie bătrînă și un băiat, care prezentau urme de violență. În oraș nu se mai vorbea decît de cadavrele acelea și de ucigașii necunoscuți. Ca să nu se creadă cumva că el ar fi ucigașul, Ivan Dmitrici rătăcea pe străzi zîmbind, iar cînd se întîlnea cu vreun cunoscut, întîi păli, apoi se înroșea și începea să-și arate indignarea, afirmînd că nu există crimă mai abjectă decît să-i ucizi pe cei slabi și lipsiți de apărare. Dar toată această prefăcătorie l-a obosit curînd și, după ce a mai chib-

zuit, a hotărît că, în situația lui, cel mai bun lucru ar fi să se ascundă în pivnița proprietăresei. A intrat în pivniță și a stat acolo o zi, o noapte și încă o zi. Dar l-a răzbit frigul și a doua zi, cînd s-a înserat, s-a strecurat pe furiș, ca un hoț, în odaia lui. Pînă în zori nu s-a mișcat din mijlocul odăii, ascultînd... Dis-de-dimineață, înainte de a răsări soarele, au venit niște sobari. Ivan Dmitrici știa foarte bine că veniseră să dreagă soba din bucătărie, dar spaima îl făcea să creadă că erau polițiști travestiți în sobari. A ieșit încetișor din casă și, îngrozit, fără pălărie și fără surtuc, a luat-o la goană de-a lungul străzii. O haită de cîini s-a ținut după el lătrînd, un mujic a strigat nu știu ce în urma lui, vîntul a început să-i șuiere pe la urechi, și lui Ivan Dmitrici i se părea că silnicia lumii întregi se dezlănțuise împotriva lui și-l urmărea...

L-au prins, l-au adus acasă şi au trimis după medic. Doctorul Andrei Efimîci, despre care vom vorbi mai tîrziu, i-a prescris comprese reci la cap şi picături de laur şi de vişin. La plecare, a clătinat din cap cu tristeţe şi i-a spus gazdei că n-o să mai revină, deoarece nu-i bine să împedici oamenii să-şi iasă din minţi. Şi, cum n-avea cu ce să se întreţină şi să-şi caute de sănătate, peste puţin timp Ivan Dmitrici a fost dus la spital şi internat în salonul de boli venerice. Însă nici acolo nu dormea nopţile, era nervos şi-i tulbura pe ceilalţi bolnavi. Atunci, din ordinul lui Andrei Efimîci, a fost mutat în salonul Nr. 6.

După un an, nimeni în oraş nu-şi mai amintea de Ivan Dmitrici. Iar cărţile lui, aruncate claie peste grămadă în sania de sub şopronul proprietăresei, i le-au şterpelit băieţii din mahala.

IV

Vecinul din stînga lui Ivan Dmitrici era, aşa cum am mai spus, jidovul Moiseika, iar cel din dreapta un mujic gras, rotund ca un butoi, cu mutra tîmpită

şi lipsită de orice expresie: un animal trîndav, lacom şi murdar, care-şi pierduse de mult facultatea de a gîndi şi de a simţi. Toată făptura lui duhnea ca un ciumat.

Nikita, care făcea curat după el, îl bătea cumplit, pînă nu mai putea, fără să-şi cruţe pumnii. Dar ceea ce era mai grozav nu era că-l bătea — cu bătaia se deprinde omul — ci faptul că animalul acela abrutizat nu reacţiona la lovituri nici măcar cu un scîncet, cu un gest sau cu o sclipire din ochi, ci numai se clătina, ca un butoi uriaş.

Al cincilea şi cel din urmă oaspete al salonului Nr. 6 era un tîrgoveţ, fost sortator la oficiul poştal, un bărbat blond, mărunţel şi slăbănog, cu obrazul blînd, dar cam viclean. După ochii lui inteligenţi şi calmi, cu căutătura senină şi veselă, părea o vulpe şireată, care ascunde o taină mare, dulce inimii lui. Ţinea mereu cîte ceva ascuns sub pernă sau sub saltea, dar nu arăta nimănui nimic. Şi asta nu de frică să nu i se fure sau să nu i se ia, ci de ruşine. Din cînd în cînd, se ducea pînă la fereastră, se întorcea cu spatele spre ceilalţi, îşi prindea ceva pe piept şi, aplecîndu-şi capul, se uita să vadă cum îi şade. Dacă te-ai fi apropiat atunci de el, s-ar fi ruşinat şi şi-ar fi smuls ceva de pe piept. Dar taina lui nu era greu de dezlegat.

— Felicită-mă! îi spunea el adesea lui Ivan Dmitrici, ştii, m-au propus pentru ordinul Sf. Stanislav clasa a doua, cu stea. Clasa a doua nu se conferă decît străinilor, dar pentru mine, cine ştie de ce, vor să facă excepţie — şi zîmbea, ridicînd din umeri nedumerit. Iţi spun drept că nu mă aşteptam...

— Nu mă pricep la chestiile astea, îi răspundea Ivan Dmitrici, încruntat.

— Dar ştii ce aş dori să capăt, mai curînd sau mai tîrziu? urma fostul sortator, clipind cu viclenie din ochi. „Steaua polară“ suedeză. Şi o s-o capăt! Da, e o decoraţie pentru care face să te dai peste cap: o cruce albă cu panglică neagră. Straşnic de frumoasă!

Fără îndoială că nicăieri viaţa nu e atît de monotonă ca în salonul Nr. 6. Dimineaţa, bolnavii, afară de paralitic şi de mujicul cel gras, se spală în sală, într-un hîrdău uriaş şi se şterg cu poalele halatului. Apoi îşi beau ceaiul în ceşti de cositor, pe care le aduce Nikita din corpul de clădire principal. Fiecare are dreptul la o singură ceaşcă. La prînz li se dă ciorbă de varză acră şi o fiertură, iar seara fiertura rămasă de la prînz. Între mese, bolnavii stau culcaţi, dorm, se uită pe fereastră sau măsoară salonul în lung şi în lat. Şi tot aşa în fiecare zi. Pînă şi fostul sortator de la poştă nu vorbeşte despre altceva decît despre decoraţiile lui.

Feţe noi se văd rar în salonul Nr. 6. Doctorul nu mai primeşte de mult alţi nebuni, iar amatori de a vizita ospiciile nu sînt mulţi pe lumea asta. Doar, o dată la două luni vine bărbierul, Semion Lazarîci. Nu mai spun cum îi tunde pe nebuni, cum îl ajută Nikita şi ce spaimă îi cuprinde pe toţi cînd îl văd intrînd, totdeauna beat şi cu zîmbetul pe buze.

Afară de bărbier, nimeni nu se mai arată în salon şi nebunii sînt condamnaţi să-l vadă, zi după zi, numai pe Nikita.

Totuşi, de cîtva timp a început să circule prin spital un zvon destul de ciudat, şi anume că doctorul a început să facă vizite şi în salonul Nr. 6.

V

Ciudat zvon!

Doctorul Andrei Efimîci Raghin e un om admirabil în felul lui. Se zice că, în tinereţe, ar fi fost foarte credincios, că se pregătise chiar să se facă preot şi că, după ce şi-a terminat liceul, în 1863, ar fi vrut să se înscrie la teologie. Dar tatăl lui, medic chirurg, l-a luat în rîs şi i-a spus, răspicat, că dacă se face popă, nu-l mai recunoaşte de fiu. Nu se ştie cît adevăr era în toată povestea aceasta. Un lucru însă e sigur: însuşi Andrei Efimîci a mărturisit, şi nu nu-

mai o dată, că n-a simțit nici o vocație pentru medicină și, în general, pentru științele speciale.

In orice caz, după ce a terminat medicina nu s-a făcut preot, nu s-a arătat a fi cucernic și la începutul carierei lui de medic semăna tot atît de puțin a față bisericească, ca și acum.

Andrei Efimîci are un aspect țărănos, grosolan și greoi. Obrazul, barba, părul țepos și lins și trupul necioplit îl fac să semene cu un hangiu la drumul mare, mîncăcios, lacom și brutal. Fața i-e aspră, plină toată de vinișoare albăstrii, ochii mici și nasul roșu. Fiind înalt și lat în umeri, și mîinile și picioarele îi sînt mari — așa de mari încît, dacă ți-ar repezi un pumn, te-ar face praf. Cu toate acestea calcă ușor și mersul i-e prudent, de parcă se tot furișează. Dacă te întîlnește într-un coridor îngust, totdeauna se oprește el întîi să-ți facă loc, și tot el își cere iertare, cu glas dulce și subțire, nu gros, cum te-ai aștepta. Are pe gît o mică umflătură, care-l împiedică să poarte guler scrobit, așa că umblă cu cămăși moi, de pînză sau de stambă. Și, în general, nu se poartă îmbrăcat ca un doctor. Un costum ține la el cîte zece ani, și orice haină nouă, pe care o cumpără de obicei de la vreo prăvălie ovreiască, pare tot atît de ponosită și de mototolită pe el ca și una veche. Cu același surtuc primește clienții, mănîncă și face vizite, și asta nu din zgîrcenie, ci pentru că nu dă nici o atenție înfățișării sale.

Cînd a venit Andrei Efimîci în oraș să-și ia serviciul în primire, „așezămîntul de caritate" era într-o stare înspăimîntătoare. In saloane, pe coridoare și chiar în curte, nu puteai să-ți tragi răsuflarea de duhoare. Personalul spitalului, bărbați și femei cu copiii lor dormeau prin saloane, la un loc cu bolnavii. Se plîngeau că nu se mai poate trăi de gîndaci, de ploșnițe și de șoareci. La secția chirurgicală, erizipelul nu se mai termina. In tot spitalul nu erau decît două scalpele și nici un termometru. In căzile de baie se țineau cartofii. Administratorul spitalului, lenjereasa și felcerul furau bolnavii. Cît despre predecesorul lui Andrei Efimîci, se povestea că vindea

pe furiş spirtul spitalului şi că-şi făcuse un adevărat harem din infirmiere şi bolnave. Oamenii din tîrg cunoşteau cît se poate de bine aceste nereguli, ba unii le mai şi exagerau, dar în general le priveau cu nepăsare. Erau şi alţii care le justificau, zicînd că spitalul era doar pentru oamenii de rînd şi pentru mujici, care n-aveau de ce se plînge, deoarece acasă la ei trăiau mult mai prost decît la spital şi că doar nu era să le dea fazani! Alţii găseau că numai oraşul singur, fără ajutorul zemstvei, n-ar putea să întreţină în bune condiţii un spital, aşa că să mulţumim lui Dumnezeu că-l avem şi pe ăsta, aşa cum e. Pe de altă parte, tînăra generaţie a zemstvei nu se grăbea să deschidă alt spital în oraş sau în judeţ, sub cuvînt că oraşul avea deja unul.

După ce a vizitat spitalul, Andrei Efimîci a ajuns la concluzia că era o instituţie imorală şi cu totul dăunătoare sănătăţii locuitorilor. Cel mai cuminte lucru ar fi, şi-a zis el, să trimită bolnavii acasă şi să închidă spitalul. Dar s-a gîndit că, pentru a lua această hotărîre, n-ar fi de ajuns numai să vrea, cu atît mai mult cu cît n-ar folosi la nimic: dacă alungi ticăloşia fizică şi morală dintr-un loc, ea se mută în altul. De aceea, trebuie să aştepţi pînă ce răul se stîrpeşte de la sine. Şi, pe urmă, dacă oamenii şi-au înjghebat un spital şi-l rabdă aşa cum este, înseamnă că au nevoie de el. Prejudecăţile şi toate murdăriile şi ticăloşiile sînt necesare, deoarece cu timpul se prefac în ceva folositor, aşa cum se preface bălegarul în cernoziom. De altfel, nici nu se află pe lume lucru bun care, la începutul începutului, să nu fi avut şi părţile lui rele.

După ce şi-a luat postul în primire, Andrei Efimîci a rămas nepăsător faţă de dezordinea din spital. Le-a cerut doar oamenilor de serviciu şi infirmierelor să nu mai doarmă prin saloane şi a înzestrat spitalul cu două dulapuri cu instrumente chirurgicale. Dar administratorul, lenjereasa, felcerul şi erizipelul au rămas la locul lor.

Andrei Efimîci iubea nespus de mult şi dreapta judecată, şi cinstea. Dar nu avea nici destulă energie

şi nici încredere în ceea ce i s-ar fi îngăduit să facă, ca să realizeze în jurul lui o viaţă întemeiată pe cinste şi pe dreapta judecată. Nu se pricepea să poruncească, să stăruie într-o hotărîre pe care ar fi luat-o, sau să oprească pe cineva de a face altfel de cum voia el. Parcă s-a jurat să nu ridice glasul niciodată şi să nu folosească niciodată modul imperativ. Îi venea greu să zică „dă-mi" sau „adă-mi". Cînd voia să-şi bea ceaiul sau să mănînce, tuşea timid, îi spunea bucătăresei: „Cum aş face să beau un ceai?"... Sau: „Cum aş face să mănînc ceva?"... Era peste puterile lui să-i spună administratorului să nu mai fure, să-l dea afară, sau să desfiinţeze de tot postul acela inutil, adevărată sinecură. Cînd încerca cineva să-l înşele, sau să-l linguşească, sau îi dădea să semneze conturi vădit măsluite, Andrei Efimîci se înroşea ca racul, de parcă el ar fi fost autorul falsului şi, totuşi, le semna. Cînd i se plîngeau bolnavii că rabdă de foame, sau că au ajuns batjocura infirmierelor, se ruşina şi îngăima, cu un aer vinovat:

— Bine, bine, lasă că cercetez eu mai tîrziu... Trebuie să fie vreo neînţelegere la mijloc...

La început, Andrei Efimîci muncea cu multă tragere de inimă. De dimineaţă şi pînă la prînz primea bolnavii, opera, ba uneori făcea şi pe mamoşul. Cucoanele spuneau despre el că era plin de atenţii cu pacientele şi mare meşter în a dibui bolile de femei şi de copii. Cu timpul însă, meseria lui de doctor, monotonă şi hotărît inutilă, a început să-l plictisească. Primeşti într-o zi 30 de bolnavi, a doua zi — ce să vezi? — vin 35, a treia — 40, şi tot aşa, zi după zi, an după an. Nici mortalitatea nu scade şi nici bolnavii nu încetează de a veni. Ca să dai un ajutor medical serios unui număr atît de mare de bolnavi ambulanţi într-un timp atît de scurt — de dimineaţă şi pînă la prînz — e imposibil fiziceşte, aşa că, fără să vrei, înfăptuieşti o înşelătorie. In anul care s-a încheiat, a consultat 12.000 de bolnavi ambulanţi, cu alte cuvinte a înşelat 12.000 de oameni. Şi nici să spitalizezi pe toţi cei grav bolnavi şi să te ocupi de ei după toate regulile ştiinţei, iarăşi nu

se poate, deoarece există reguli, dar lipseşte ştiinţa. Iar dacă laşi la o parte filozofia şi încerci să te ţii cu de-amănuntul de reguli, cum fac ceilalţi medici, atunci ai nevoie, înainte de toate, de curăţenie, de o bună ventilaţie, de hrană consistentă şi de ajutoare cinstite — nu de murdărie, de ciorbă cu varză acră stricată şi de tîlhari.

Şi, la urma urmei, de ce să nu laşi omul să moară, dacă moartea e sfîrşitul firesc şi legitim al fiecăruia din noi? Cine trage vreun folos din faptul că negustorul X sau funcţionarul Y trăieşte cinci sau zece ani mai mult? Iar dacă iei în consideraţie şi celălalt punct de vedere, că scopul medicinei e să uşureze suferinţele, atunci te întrebi, fără să vrei: de ce să le uşurezi? Mai întîi, se zice că suferinţa îl duce pe om spre perfecţiune, şi apoi, dacă omenirea o să se deprindă să-şi aline într-adevăr suferinţele cu hapuri şi cu picături, fără îndoială că o să se lepede de religie şi de filozofie, în care nu găseşte numai un scut împotriva tuturor mizeriilor, dar chiar şi fericirea. Inainte de a muri, Puşkin a suferit chinuri înspăimîntătoare, iar bietul Heine a zăcut paralizat ani de zile. Atunci, de ce n-ar zăcea şi un Andrei Efimîci sau o Matriona Savişna oarecare, a căror viaţă searbădă ar rămînea cu totul fără conţinut, ca a unei amibe, dacă n-ar avea parte şi de suferinţă?

Copleşit de asemenea gînduri, Andrei Efimîci o lăsa mai domol cu munca şi nu se mai ducea chiar în fiecare zi la spital.

VI

Iată cum îi treceau zilele. De obicei, se scula pe la opt dimineaţa, se îmbrăca şi îşi bea ceaiul. Apoi intra în birou şi începea să citească, sau se ducea la spital. Acolo, într-un coridor îngust şi mohorît, îl aşteptau bolnavii ambulanţi. Prin faţa lor alergau grăbiţi gardienii şi infirmierele, bocănind cu cizmele pe podeaua de cărămidă, treceau în halate bolnavi

sfîrşiţi de suferinţă — şi tot pe acolo se scoteau morţii şi oalele de noapte. Era curent, copiii scînceau. Andrei Efimîci ştia că pentru bolnavii cu temperatură, pentru tuberculoşi şi, în general, pentru cei lesne impresionabili, mediul acela era cu totul nefavorabil. Dar ce putea el să facă ? In camera de consultaţii îl întîmpina felcerul Serghei Sergheici, un bărbat scurt şi gras, cu obrazul puhav, totdeauna curat şi bărbierit. Cu mişcări domoale şi delicate, îmbrăcat cum era cu haine noi şi largi, aducea mai curînd cu un senator decît cu un felcer. Avea o clientelă particulară întinsă, purta cravată albă şi se considera mai priceput decît doctorul, care nu făcea clientelă. Intr-un colţ al odăii de primire era aşezată o icoană mare în chivot, cu o candelă grea, iar alături un analog cu o faţă albă. Pe pereţi atîrnau portrete de arhierei, o vedere a mănăstirii Sveatogorsk şi cununi de albăstrele uscate. Serghei Sergheici era bine credincios şi ţinea la practicile religioase şi la obiectele sfinte. Icoana o cumpărase el, cu banii lui. In fiecare duminică, un bolnav pe care-l alegea citea un acatist, apoi însuşi Serghei Sergheici trecea prin toate saloanele şi le tămîia cu cădelniţa.

Bolnavi erau mulţi, iar timp puţin, de aceea consultaţia se mărginea la cîteva scurte întrebări, urmate de prescrierea vreunui medicament, cum ar fi alifia calmantă sau untul de ricin. Andrei Efimîci stătea pe scaun, cu capul sprijinit în pumn, rămînea pe gînduri şi punea întrebările automat. Serghei Sergheici stătea şi el pe scaun, îşi freca mîinile şi, din cînd în cînd, se amesteca în vorbă.

— Iaca, zăcem şi îndurăm lipsuri, zicea el, pentru că nu ne rugăm destul Dumnezeului celui milostiv... Asta-i !

In timpul cît consulta bolnavii ambulanţi, Andrei Efimîci nu făcea nici un fel de intervenţie chirurgicală. De mult se dezobişnuise de operaţii şi sîngele îl impresiona rău. Cînd trebuia să deschidă gura unui copil ca să i se uite în gît, şi pacientul se pornea să ţipe şi să se apere cu mînuţele, lui Andrei Efimîci începeau să-i vuiască urechile, îl apuca ameţeala şi-i

dădeau lacrimile. Atunci se grăbea să scrie rețeta și-i făcea semn femeii să-și ia copilul și să plece.

Nu trecea mult și Andrei Efimîci se plictisea de timiditatea și de nerozia bolnavilor, de prezența cucernicului Serghei Sergheici, de portretele de pe pereți și de propriile lui întrebări, mereu aceleași în cei douăzeci de ani și ceva de carieră. Acum, după ce consulta cinci sau șase bolnavi, pleca acasă, lăsîndu-i pe ceilalți pe seama felcerului.

Mulțumit că, slavă Domnului, nu mai avea de mult clientelă, și că nu-l mai supăra nimeni, îndată ce ajungea acasă Andrei Efimîci se așeza la masa din birou și se apuca de citit. De obicei citea foarte mult și cu deosebită plăcere. O jumătate din leafă o dădea pe cărți și trei odăi din cele șase cîte le avea erau pline cu tomuri și cu reviste vechi. Mai mult ca oricare, îi plăceau cărțile de istorie și de filozofie. Lucrări privitoare la specialitatea lui nu prea citea, afară de revista *Medicul*, la care era abonat și pe care o răsfoia totdeauna luînd-o de la coadă. Citea ceasuri întregi, fără să se întrerupă și fără să obosească. Și nu citea repede și pe apucate, ca Ivan Dmitrici pe vremuri, ci încet și cu atenție, revenind asupra părților care-i plăceau sau pe care nu le înțelegea. Avea totdeauna lîngă el un clondir cu votcă și un castravete sau un măr murat, puse de-a dreptul pe postavul biroului, nu pe farfurie. La fiecare jumătate de oră, fără să-și ridice ochii de pe carte, își turna și bea cîte un păhărel de votcă, apoi, și tot fără să se uite, căuta pe pipăite castravetele și mușca o bucățică din el.

Cînd se făcea ora trei, se apropia încetișor de ușa bucătăriei, tușea și întreba :

— Dariușka, cum aș face să mănînc ceva ?...

După o masă destul de proastă și gătită fără multă bătaie de cap, Andrei Efimîci se plimba prin odăi cu brațele la piept, adîncit în gînduri. Pendula bătea ora patru, apoi cinci, și el măsura înainte odăile și se gîndea. Din cînd în cînd scîrțîia ușa de la bucătărie și în prag se ivea fața roșie și somnoroasă a Dariușkăi.

— Andrei Efimîci, oare n-ar fi timpul să vă aduc berea ? întreba ea, îngrijorată.

— Nu, încă nu, îi răspundea el. — Mai aştept... mai aştept...

De obicei, spre seară, venea dirigintele poştei, Mihail Averianîci, singurul om din oraş a cărui societate nu-l plictisea. Mihail Averianîci fusese cîndva ofiţer de cavalerie şi moşier foarte bogat, dar scăpătase şi, silit de sărăcie, intrase spre bătrîneţe slujbaş la departamentul poştei. Avea aerul unui om sănătos şi vioi, glasul puternic şi plăcut, obrajii încadraţi de favoriţi cărunţi, impresionanţi şi era foarte manierat. Părea bun şi sensibil, dar era impulsiv. Dacă se întîmpla ca vreunul din cetăţenii care veneau la poştă să protesteze sau să-l contrazică, sau numai să-şi spună o părere, Mihail Averianîci se înroşea, începea să tremure din tot trupul şi striga : „Să taci !“, aşa fel, încît oficiul poştal avea de mult reputaţia unei instituţii, cu care e mai bine să n-ai de-a face. Mihail Averianîci îl stima şi-l iubea mult pe Andrei Efimîci pentru cultura lui întinsă şi pentru noblețea lui sufletească. Pe ceilalţi cetăţeni ai tîrgului îi privea de sus, ca pe nişte subalterni.

— Iată-mă ! zicea el, intrînd. Bună ziua, dragul meu ! Cred că te-ai cam plictisit de mine, nu-i aşa ?

— Dimpotrivă, îmi face plăcere, îi răspundea doctorul. Sînt totdeauna fericit că te văd.

Prietenii se aşezau pe divanul din birou şi fumau cîtva timp în tăcere.

— Dariuşka, oare cum am face noi să avem nişte bere ? întreba Andrei Efimîci.

Prima sticlă o beau tot tăcînd, doctorul pe gînduri, Mihail Averianîci cu zîmbetul vesel al omului care are de povestit ceva grozav de interesant. Totdeauna cel care vorbea întîi era Andrei Efimîci.

— Mare păcat, începea el încet şi domol, clătinînd din cap, dar fără să se uite în ochii prietenului (de altfel, niciodată nu se uita în ochii nimănui). Mare păcat, stimate Mihail Averianîci, că în tîrgul nostru n-avem oameni care să ştie să întreţină şi în acelaşi timp să guste o conversaţie inteligentă şi interesantă.

Pentru noi, e o mare pierdere. Intelectualitatea noastră nu e în stare să se ridice deasupra banalității. Și te asigur că nivelul ei cultural nu e cu nimic mai presus decît al păturii de jos.

— Foarte adevărat. Sînt de aceeași părere cu dumneata.

— Doar știi și dumneata, urma doctorul încet, făcînd mereu pauze, că pe lumea asta totul e șters și fără importanță, afară de manifestările mărețe ale spiritului omenesc. Inteligența e aceea care determină precis deosebirea dintre animal și om, care dovedește esența divină a acestuia din urmă și-i ține loc într-o oarecare măsură de nemurire, care de altfel nici nu există. Drept corolar al premiselor de mai sus, inteligența e singurul izvor al plăcerii. Iar cum noi nu vedem și nu auzim în jurul nostru nici o manifestare sublimă a spiritului omenesc, înseamnă că sîntem lipsiți de orice plăcere. E drept că avem cărți, dar slova scrisă nu poate înlocui viul grai și contactul cu semenii. Dacă îmi permiți să fac o comparație nu tocmai reușită, cărțile sînt notele, iar viul grai muzica.

— Foarte adevărat.

Și iarăși se făcea tăcere. In vremea asta, Dariuška ieșea din bucătărie și, sprijinindu-și obrazul în pumn cu un aer de tristețe idioată, se oprea în prag să asculte ce vorbeau cei doi.

— Eh! ofta Mihail Averianîci. Ce ți-a venit să ceri inteligență de la oamenii din ziua de azi!

Și începea să povestească ce viață frumoasă, interesantă și veselă trăia altădată, ce intelectuali luminați erau în Rusia și ce mult prețuiau ei cinstea și prietenia. Dacă cereai bani împrumut de la cineva, ți-i dădea fără poliță, iar faptul de a nu întinde o mînă de ajutor unui prieten în suferință era considerat ca o adevărată rușine. Și ce excursii, și ce aventuri, și ce bătăi!... Și ce camarazi, și ce femei! D-apoi Caucazul, ce ținut nemaipomenit! Mi-aduc aminte de nevasta unui comandant de batalion, o femeie ciudată, care se îmbrăca în haine ofițerești și pleca în

fiecare seară în munţi, singură, fără însoţitor. Se vorbea că era în dragoste cu un cneaz caucazian.

— Maică Precistă !... ofta Dariuşka.

— Şi ce se mai bea ! Ce se mai mînca ! Şi ce liberali neînduplecaţi erau pe vremea aceea !

Andrei Efimîci îl asculta, dar nu-l auzea. Îşi sorbea berea, cu gîndul aiurea.

— Mi se întîmplă de multe ori să visez că discut cu oameni inteligenţi, zicea el pe neaşteptate, întrerupîndu-l pe Mihail Averianîci. Tatăl meu mi-a dat o instrucţie foarte îngrijită, dar, influenţat de ideile de-atunci din jurul anului 1860, m-a silit să mă fac doctor. Dacă nu-l ascultam, cred că astăzi aş fi în mijlocul mişcării intelectuale, profesor la vreo facultate, poate. Bineînţeles că nici inteligenţa nu e veşnică, ci trecătoare, însă dumneata ştii de ce mă atrage. Viaţa e o regretabilă capcană. Cînd omul care cugetă ajunge la maturitatea fizică şi intelectuală, se simte fără să vrea ca într-o capcană, din care nu mai poate scăpa. Într-adevăr, datorită întîmplării e adus, fără voia lui, din nefiinţă la viaţă... De ce ? Dacă vrea să afle rostul şi scopul existenţei, nimeni nu-i răspunde, iar dacă-i răspunde cineva, îi debitează absurdităţi. Dacă încearcă să bată, nu i se deschide. Şi în cele din urmă vine moartea — tot fără voia lui. După cum în închisoare condamnaţii, legaţi între ei prin nenorocirea comună, îşi simt sufletul mai uşurat cînd se văd laolaltă, tot aşa şi în viaţă, oamenii înclinaţi spre analiză şi sinteză nu observă capcana dacă se adună şi-şi petrec timpul schimbînd între ei idei libere şi îndrăzneţe. Din acest punct de vedere, inteligenţa e o voluptate fără pereche.

— Foarte adevărat, încuviinţa Mihail Averianîci.

Fără să i se uite în ochi, încet şi cu pauze, Andrei Efimîci vorbea înainte despre oamenii inteligenţi şi despre conversaţiile lor, iar Mihail Averianîci îl asculta cu atenţie, încuviinţînd : „Foarte adevărat".

— Cum, dumneata nu crezi în nemurirea sufletului ? îl întreba deodată dirigintele poştei.

— Nu, stimate Mihail Averianîci. Nu cred şi n-am nici un motiv să cred.

— Iţi mărturisesc că şi eu mă cam îndoiesc, deşi am impresia că n-o să mor niciodată. Îmi spun în gînd: ar cam fi vremea să te cari, moşule! Dar un glas dulce îmi şopteşte din adîncul sufletului: „Să nu crezi, n-ai să mori!“...

Pe la ora nouă şi ceva, Mihail Averianîci se ridica şi pleca. In timp ce-şi îmbrăca şuba în sală, zicea oftînd:

— Şi cînd te gîndeşti în ce gaură ne-a aruncat soarta! Partea proastă e că aici o să şi murim. Eh, ce să-i faci!...

VII

După ce îşi conducea prietenul, Andrei Efimîci se aşeza iarăşi la birou şi iarăşi începea să citească. Liniştea serii, apoi liniştea nopţii nu era tulburată de nici un zgomot şi ai fi zis că însuşi timpul se oprea şi încremenea împreună cu el deasupra cărţii şi că, afară de carte şi de lampa cu abajur verde, nu mai exista nimic. In faţa inteligenţei, chipul grosolan, de mujic, al doctorului se lumina de un zîmbet plin de duioşie şi de entuziasm. Doamne, de ce nu e omul nemuritor? se întreba el. Ce nevoie avem de centre nervoase, de circumvoluţii cerebrale, de văz, de auz, de stare de spirit sau de geniu, dacă toate acestea sînt osîndite să se prefacă în ţărînă, să se răcească o dată cu scoarţa pămîntului şi apoi, împreună cu el, să se învîrtă fără rost şi fără scop în jurul soarelui, milioane şi milioane de ani?... Ca să se răcească şi pe urmă să se învîrtă, nu era de loc nevoie să-l scoată pe om din nefiinţă, cu mintea lui atotcuprinzătoare, aproape dumnezeiască, şi apoi, ca în batjocură, să-l prefacă în lut...

Transformarea materiei! Dar e curată laşitate să te mîngîi cu acest surogat de nemurire! Procesele inconştiente, care se petrec în natură sînt mai prejos

chiar decît prostia omenească, deoarece în prostie există cel puţin conştiinţă şi voinţă, pe cîtă vreme în aceste procese nu există absolut nimic. Numai laşul, care îşi pierde cumpătul înaintea morţii şi se înfricoşează, numai el se poate mîngîia cu gîndul că trupul lui, după moarte, va trăi în iarbă, în piatră sau într-o broască... A te crede nemuritor pentru că vei intra în procesul de transformare a materiei, e tot atît de absurd ca şi cînd ai prezice un viitor strălucit cutiei de vioară, după ce vioara cea scumpă s-a făcut ţăndări şi nu mai e bună de nimic.

Cînd bate pendula, Andrei Efimîci se lasă pe speteaza fotoliului şi închide ochii, ca să se poată gîndi în voie. Sub impresia ideilor atrăgătoare din carte, aruncă o privire asupra propriului său trecut şi asupra prezentului. Trecutul e trist, şi cel mai bun lucru ar fi nici să nu te mai gîndeşti la el, iar prezentul e întocmai ca trecutul. Andrei Efimîci ştie că în timp ce gîndurile lui zboară în jurul soarelui împreună cu pămîntul răcit, alături de locuinţa medicului, în corpul principal al spitalului, bolnavii se zbat în chinurile bolii, în mizerie şi în murdărie. Poate că unii nu dorm şi se războiesc cu păduchii, alţii se îmbolnăvesc de erizipel sau gem din pricina pansamentului legat prea strîns. Dar poate că joacă cărţi cu infirmierele şi beau votcă... În cursul anului care a trecut, el a înşelat 12000 de oameni şi asta numai pentru că toată rînduiala spitalului e clădită, ca şi acum douăzeci de ani, pe hoţie, pe certuri, pe intrigi, pe nepotism şi şarlatanie murdară, făcînd din această instituţie un aşezămînt imoral şi cît se poate de dăunător pentru sănătatea cetăţenilor. Ştie, de asemenea, că în salonul Nr. 6, îndărătul gratiilor, Nikita stîlceşte bolnavii în bătăi şi că Moiseika umblă în fiecare zi prin oraş şi cerşeşte.

Pe de altă parte, Andrei Efimîci mai ştie, şi încă foarte bine, că în ultimii douăzeci şi cinci de ani medicina a făcut progrese uimitoare. Pe cînd era student, i se părea că n-o să treacă mult şi medicina o să aibă soarta alchimiei şi a metafizicii. Acum însă, din tot ce citeşte, îşi dă seama de paşii uriaşi pe

care-i face. Şi nu e numai mirat, ci de-a dreptul entuziasmat. Şi cu drept cuvînt : cîte descoperiri strălucite nu s-au făcut ! O adevărată revoluţie ! Datorită antisepsiei, se fac astăzi operaţii pe care marele Pirogov le socotea cu neputinţă chiar în viitor ! Medicii de zemstvă au curajul să facă rezecţia articulaţiei genunchiului ; dintr-o sută de laparatomii, numai una se întîmplă să fie mortală, iar litiaza e socotită ca un fleac, despre care nici nu se mai publică nimic. Sifilisul se vindecă radical. Dar teoria eredităţii, hipnotismul, descoperirile lui Pasteur şi Koch, igiena, cu rezultatele ei sprijinite pe statistici, dar medicina noastră rusă, practicată de zemstvă ? Psihiatria, cu actualele ei clasificări, cu metodele noi de a pune diagnosticul şi de a vindeca, este în comparaţie cu ceea ce a fost, un adevărat Elbrus [1]. Nebunii nu mai sînt trataţi cu duşuri reci şi nu mai sînt puşi în cămaşă de forţă. Dimpotrivă, toată lumea se poartă cu ei omeneşte şi chiar, după cum scriu revistele, li se organizează spectacole şi baluri. Andrei Efimîci îşi dă seama că mizeria din salonul Nr. 6, avînd în vedere progresele medicinii, nu e cu putinţă decît într-un tîrguşor ca acesta, aruncat la două sute de verste departe de orice cale ferată, unde şi primarul şi consilierii sînt aproape analfabeţi şi îşi închipuie că medicul nu e decît un vrăjitor, în cuvîntul căruia trebuie să ai o încredere oarbă, chiar dacă ţi-ar turna plumb topit pe gît. Oriunde în altă parte, presa şi cetăţenii de mult ar fi făcut praf această mică Bastilie.

„Ei, şi ? se întreabă Andrei Efimîci, deschizînd ochii. Ce folos avem din toate acestea ? Există şi antisepsie, îl avem şi pe Koch, şi pe Pasteur, dar în fond nu s-a schimbat nimic. Procentul de boală şi de mortalitate a rămas acelaşi. Nebunilor li se organizează baluri şi spectacole, şi totuşi nu li se dă drumul acasă. Prin urmare, toate-s vorbe goale, toate-s fleacuri şi, de fapt, nu este nici o deosebire între spitalul meu şi cea mai bună clinică vieneză."

[1] Cel mai înalt vîrf din munţii Caucaz (n. ed.).

Totuşi, un sentiment de amărăciune şi de invidie îl împiedică, parcă, să rămînă indiferent. Fără îndoială, totul e din pricina oboselii. Îşi lasă capul greu pe carte, îşi pune mîinile sub obraz ca să-i fie mai moale şi îşi zice, în gînd:

„Sînt în serviciul unei instituţii care nu face decît rău şi primesc leafă de la oamenii pe care-i înşel. Prin urmare, sînt un om necinstit. La drept vorbind, eu nu reprezint nimic, nu-s decît o părticică dintr-un rău social indispensabil. Toţi funcţionarii din judeţ nu fac decît rău societăţii şi primesc leafă de pomană... Prin urmare, nu eu sînt vinovat de necinstea mea, ci vremurile... Dacă m-aş fi născut cu două sute de ani mai tîrziu, aş fi fost altfel de om..."

Cînd pendula bate ora trei, Andrei Efimîci stinge lampa şi se duce în dormitor. Dar nu-i mai este somn.

VIII

Cu vreo doi ani în urmă, consiliul zemstvei se arătase generos şi hotărîse, pînă la deschiderea unui spital judeţean, să acorde spitalului orăşenesc o sumă de trei sute de ruble pe an, sub formă de ajutor, să-şi sporească personalul medical. Drept urmare, medicul judeţean Evgheni Fiodorîci Hobotov fusese angajat de către primărie ca medic ajutor al lui Andrei Efimîci. Era un bărbat tînăr — nu avea nici treizeci de ani — înalt, brun, cu pomeţii largi şi cu ochii mici, semn că strămoşii lui fuseseră de neam străin. Hobotov sosise în oraş fără un ban în buzunar, doar cu un geamantănaş şi cu o femeie tînără şi urîtă, pe care o dădea drept bucătăreasă. Femeia avea un copil la sîn. Evgheni Fiodorîci purta şapcă cu cozoroc şi cizme înalte, şi iarna, cojoc. Cum a venit, s-a împrietenit cu felcerul Serghei Sergheici şi cu casierul. De ceilalţi slujbaşi se ţinea mai la distanţă, spunînd că erau aristocraţi. În biblioteca lui nu avea decît o singură carte: „Cele mai noi reţete ale clinicilor vieneze pe anul 1881". Cînd trebuia să viziteze un bolnav, lua cu el şi cărti-

cica aceea. Seara se ducea la club și juca biliard, jocul de cărți nu-i plăcea. În discuții întrebuința expresii ca : „ce mai harababură !“, „mantifolie cu oțet“, „încurcă iețele !“ și altele la fel.

La spital venea de două ori pe săptămînă, făcea vizita bolnavilor din saloane și primea noi pacienți. Se indigna de lipsa oricărei antisepsii și era împotriva ventuzelor scarificate, dar nu lua nici o măsură de îndreptare, de frică să nu-l jignească pe Andrei Efimîci, pe care îl socotea drept un șarlatan bătrîn, îl bănuia că ar avea bani mulți, puși deoparte și, în taină, îl invidia. Ar fi fost bucuros să-i poată lua locul.

IX

Într-o seară de primăvară, pe la sfîrșitul lui martie, cînd zăpada se topise și în grădina spitalului cîntau graurii, Andrei Efimîci ieși să-l petreacă pînă la poartă pe dirigintele poștei. Tocmai atunci intra în curtea spitalului ovreiul Moiseika, întorcîndu-se de la cerșit. Era fără șapcă și cu picioarele goale în galoși, iar în mînă ținea un săcușor cu pomana căpătată.

— Dă-mi o copeică ! îi ceru el doctorului, zîmbind și tremurînd de frig.

Andrei Efimîci, care nu refuza pe nimeni niciodată, îi întinse un ban de zece copeici.

„Săracul, poate să răcească pe umezeala asta !“ își zise doctorul, uitîndu-se la picioarele goale ale lui Moiseika, cu gleznele subțiri și roșii.

Și, împins de un sentiment de milă, și în același timp de scîrbă, intră după evreu în pavilion, uitîndu-se cînd la chelia, cînd la gleznele lui. Văzîndu-l pe doctor, Nikita sări de pe grămada lui de boarfe și-și luă poziția militărească.

— Bună seara, Nikita, îi zise Andrei Efimîci cu blîndețe. Cum am face să dăm evreului ăstuia niște cizme ? Altfel poate să răcească...

— Am înțeles, noblețea voastră. O să-i raportez administratorului.

— Te rog. Vorbește cu el în numele meu. Spune-i că l-am rugat.

Ușa care dădea din sală în salon era deschisă. Ivan Dmitrici, care stătea culcat, se ridică într-un cot și, cu o mutră speriată, începu să asculte vorbele străinului, în care îl recunoscuse pe doctor. Furios, sări din pat și, roșu de mînie și cu ochii ieșiți din orbite, păși grăbit în mijlocul salonului.

— A venit doctorul, fraților! strigă el, izbucnind în hohote de rîs. În sfîrșit! Ura, prieteni, domnul doctor a binevoit să ne facă o vizită! Spurcăciune blestemată! urlă apoi și, cu o furie pe care nu i-o mai văzuseră pînă atunci pacienții salonului, bătu din picior. Ticălosul ăsta trebuie ucis! Nu, nu-i destul să-l ucidem. Trebuie să-l înecăm în privată! Asta-i!

Auzind asemenea vorbe, Andrei Efimîci își vîrî capul în odaie și-l întrebă, cu blîndețe:

— De ce?

— De ce? răcni Ivan Dmitrici, apropiindu-se amenințător și strîngîndu-și, nervos, halatul pe el. De ce, întrebi? Pentru că ești un hoț! șuieră apoi printre dinți, cu scîrbă, ţuguindu-și buzele de parcă se pregătea să-l scuipe. Ești un șarlatan! Un călău!

— Liniștește-te, îl rugă Andrei Efimîci, zîmbind cu un aer vinovat. Te rog să mă crezi că n-am furat niciodată nimic. Cît despre celelalte învinuiri, am impresia că exagerezi, și încă mult. Văd că ești foc pe mine. Dar liniștește-te, te rog, și, dacă poți, spune-mi fără înconjur: cu ce te-am supărat?

— De ce mă ţii aici?

— Pentru că ești bolnav.

— Bine, să admitem că sînt bolnav. Dar zeci și sute de nebuni se plimbă nesupărați și asta pentru că ignoranța voastră nu e în stare să facă vreo deosebire între nebuni și sănătoși. Adică de ce nenorociții ăștia și cu mine trebuie să ne chinuim aici pentru toți, ca niște ţapi ispășitori? Din punct de vedere moral, dumneata, felcerul, administratorul și toată șleahta voastră de ticăloși sînteți cu mult mai prejos ca oricare dintre noi. Și atunci, mă întreb: de ce pe noi

ne-au zăvorît aici, și pe voi nu? Unde găsești vreo logică în asta?

— Morala și logica n-au ce căuta aici. Totul depinde numai de întîmplare. Cel pe care au pus mîna stă după gratii. Cel pe care nu — se plimbă nesupărat. Asta e tot. Dacă eu sînt doctor, iar dumneata bolnav, asta n-are nici o legătură nici cu morala, nici cu logica. E o întîmplare ca oricare alta.

— Prostia asta eu n-o pricep... bombăni încet Ivan Dmitrici, așezîndu-se pe pat.

In vremea asta, Moiseika, pe care Nikita nu-l percheziționase de rușinea doctorului, își înșira pe pat felioarele de pîine, hîrtiuțele și oscioarele. Tremurînd înainte de frig, începu să mormăie ceva pe ovreiește tărăgănat. Își închipuia, desigur, că-și deschisese taraba.

— Lasă-mă să ies de aici! se rugă Ivan Dmitrici, cu tremur în glas.

— Nu pot.

— De ce nu poți? De ce?

— Pentru că nu stă în puterea mea. Gîndește-te, ce ai folosi dacă ți-aș da drumul? Din partea mea, poți să pleci oricînd, dar or să te prindă cetățenii sau poliția și or să te aducă înapoi.

— Da, așa-i, ai dreptate... bombăni Ivan Dmitrici, frecîndu-și fruntea. E îngrozitor! Și atunci, ce să fac? Ce?

Lui Andrei Efimîci îi plăcu fața lui tînără și inteligentă, ca și glasul lui. Simți deodată nevoia să-i spună cîteva cuvinte de mîngîiere, să-l liniștească. Se așeză lîngă el pe pat, se gîndi puțin și-i zise:

— Mă întrebi ce să faci?... Cel mai bun lucru, în situația dumitale, ar fi să fugi. Din păcate însă, asta nu ți-ar ajuta la nimic. Te-ar prinde... Cînd societatea a hotărît să se apere de criminali, de nebuni și, în general, de oamenii primejdioși — n-ai ce-i face! Așa că nu-ți rămîne decît să te resemnezi și să te deprinzi cu gîndul că șederea dumitale aici e necesară.

— Dar nu folosește nimănui!

— O dată ce există închisori și ospicii, trebuie să stea cineva în ele! Dacă nu dumneata, atunci eu, și

dacă nu eu, atunci altcineva. Bineînțeles că într-un viitor îndepărtat, cînd n-or să mai existe închisori și ospicii, atunci n-or să mai existe nici gratii la ferestre, nici halate. Și nu mă îndoiesc că, mai curînd sau mai tîrziu, o să vină și vremea aceea.

Ivan Dmitrici zîmbi ironic.

— Dumitale îți arde de glumă, zise, clipind din ochi. Unor oameni ca dumneata și ca ajutorul dumitale Nikita, puțin le pasă de viitor. Totuși, te asigur, stimate domn, că vor veni și timpuri mai bune. Poate că nu știu să mă exprim, și n-ai decît să rîzi de mine dacă vrei, dar sînt sigur că or să strălucească zorile unei vieți noi, că adevărul o să iasă deasupra, și atunci... atunci o să răsară soarele și pe ulița noastră! Eu n-o să mai apuc zilele acelea, o să mor... dar or să le apuce strănepoții altora... Îi salut de pe acum din tot sufletul și mă bucur, mă bucur pentru ei! Înainte! Dumnezeu să vă ajute, prieteni!

Ivan Dmitrici se ridică în picioare, întinse brațele spre fereastră și, cu ochii strălucitori, urmă cu adîncă emoție:

— De aici, de după gratiile acestea, vă binecuvîntez! Trăiască adevărul! Ura! Da, mă bucur pentru voi...

— Nu văd nici un motiv de bucurie, zise Andrei Efimîci, căruia gestul lui Ivan Dmitrici i se păruse teatral, și totuși îi plăcuse. N-or să mai existe pușcării și ospicii, iar adevărul o să iasă deasupra, cum ai binevoit să spui. Așa-i. Cu toate acestea, mersul vieții n-o să se schimbe, legile naturii or să rămînă aceleași. Oamenii vor zăcea, ca și acum, vor îmbătrîni și vor muri. Oricît de strălucitori vor fi zorii vieții noi, pînă la urmă tot or să te bage în sicriu și or să te-arunce în groapă!

— Dar nemurirea?

— Lasă fleacurile!

— Bine, dumneata nu crezi, dar eu cred. Dostoievski sau Voltaire, nu mai țin minte care, spune undeva că, dacă n-ar fi Dumnezeu, oamenii ar trebui să-l inventeze. În orice caz, eu sînt adînc convins că,

dacă nu există nemurire, mai curînd sau mai tîrziu inteligența omenească o s-o inventeze!

— Frumos ai spus! zise Andrei Efimîci, zîmbind cu plăcere. Minunat lucru e să poți crede! Cu o credință ca a dumitale, viața ți s-ar părea un paradis chiar dacă te-ar zidi într-un perete! Ai studiat pe undeva, nu-i așa?

— Da, am urmat o facultate, dar n-am terminat-o.

— Dumneata ești un om care gîndești, care le pătrunzi toate. În orice împrejurare, îți poți găsi liniștea în dumneata însuți. Cugetarea liberă și ascuțită, care caută să pătrundă înțelesul vieții, ca și disprețul total față de deșertăciunile lumii, iată două bunuri neprețuite, mai presus de care omul nu cunoaște altele. Și dumneata poți să te bucuri de ele chiar dacă ai trăi într-o pușcărie cu trei rînduri de gratii! Diogene stătea într-un butoi, era însă mai fericit decît toți regii pămîntului.

— Diogene al dumitale era un mare gogoman, se încruntă Ivan Dmitrici. Ce-mi tot spui mie de Diogene și de înțelesul vieții? se înfurie deodată, sărind în picioare. Mie mi-e dragă viața, mi-e dragă la nebunie! Sufăr de mania persecuției, sînt veșnic chinuit de o frică apăsătoare, și, totuși, sînt clipe cînd mă prinde setea de viață și atunci mă tem să nu-mi pierd mințile. Grozav vreau să trăiesc, grozav!

Și, tulburat, începu să se plimbe prin salon. Apoi urmă, coborînd glasul:

— Cînd mă las în voia visurilor, mi se întîmplă de multe ori să am halucinații. Mi se pare că se apropie de mine tot felul de oameni, aud glasuri, aud muzică, apoi parcă mă plimb prin pădure sau pe malul mării, și atunci mă apucă un dor nebun de zgomot, de frămîntare... Spune-mi, te rog, ce mai e nou? îl întrebă pe doctor. Ce se mai aude?

— Vrei să știi ce se întîmplă în oraș, sau așa, în general?

— Nu, spune-mi întîi veștile din oraș și pe urmă pe celelalte.

— Ce să-ți spun? În oraș e o plictiseală înspăimîntătoare... N-ai cu cine să schimbi o vorbă. Aceiași oa-

meni pe care-i știi... Ba nu, a sosit de curînd un medic nou, unul Hobotov, un bărbat tînăr.

— Știu, asta s-a întîmplat pe vremea cînd eram încă liber. E un bădăran, nu ?

— Da, un om incult. Un lucru mi se pare ciudat... După toate aparențele, în capitalele noastre viața intelectuală e în plină evoluție, n-ai zice că stagnează. Așa că s-ar cuveni să ni se trimită oameni formați. Ei bine, nu știu cum se face că ni se trimit niște exemplare care nu merită nici să te uiți la ele ! Ce să-ți spun, oropsit tîrg !

— Oropsit, așa-i ! oftă Ivan Dmitrici, apoi începu să rîdă. Și altceva ? Ce scriu ziarele, ce scriu revistele ?

In salon era întuneric. Doctorul se ridică și, în picioare, începu să-i spună ce scriau ziarele din străinătate și din Rusia și care erau noile curente de idei. Ivan Dmitrici îl asculta cu atenție și, din cînd în cînd, îi punea cîte o întrebare. Dar, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva înspăimîntător, se apucă pe neașteptate cu mîinile de cap și se aruncă pe pat, cu spatele la doctor.

— Ce-i cu dumneata ? îl întrebă Andrei Efimîci.

— Gata, nu mai scoți o vorbă de la mine ! îi răspunse Ivan Dmitrici, cu grosolănie. Lasă-mă în pace !

— Dar de ce ?

— Ți-am spus o dată să mă lași în pace ! Ce naiba mai vrei ?

Andrei Efimîci ridică din umeri, oftă și ieși. In timp ce trecea prin sală, îi spuse lui Nikita :

— Cum am face să mai dereticăm puțin pe aici ? Al dracului mai duhnește !...

— Am înțeles, noblețea voastră !

„Tînăr simpatic ! își zicea Andrei Efimîci, îndreptîndu-se spre apartamentul lui. De cînd sînt aici, cred că e cel dintîi om cu care se poate sta de vorbă. Judecă sănătos și-l interesează numai lucrurile serioase."

Mai tîrziu, în timp ce citea ca de obicei, și chiar după ce se culcă, nu se gîndi decît la Ivan Dmitrici. A doua zi dimineață, îndată ce se trezi, își aminti că

făcuse cunoștință în ajun cu un bărbat inteligent și interesant, și se hotărî să mai treacă pe la el, cu prima ocazie.

X

Ivan Dmitrici zăcea culcat în aceeași poziție ca și aseară, ținîndu-se cu mîinile de cap. Nu i se vedea fața.

— Bună ziua, prietene, zise Andrei Efimîci. Nu dormi?

— Mai întîi că nu ți-s prieten, bombăni Ivan Dmitrici cu nasul în pernă, și al doilea, degeaba îți bați capul, că n-ai să scoți de la mine nici un cuvîntel!

— Curios... îngînă Andrei Efimîci, stingherit. Ieri am discutat amîndoi așa de liniștit, dar deodată te-ai supărat nu știu de ce și n-ai mai vrut să vorbești... Poate că am spus vreo vorbă nepotrivită, sau poate că părerile mele sînt în contradicție cu ale dumitale...

— Degeaba, că tot nu te cred, zise Ivan Dmitrici și, ridicîndu-se, se uită la doctor cu ironie, dar și cu neliniște. Avea ochii roșii. Te sfătuiesc să te duci și să spionezi pe alții. Cu mine nu-ți merge! Am înțeles eu încă de ieri cu ce gînduri mi-ai venit!

— Ce ciudățenii îți mai trec prin minte! zîmbi doctorul. Prin urmare, îți închipui că-s un spion?

— Da, așa îmi închipui... Spion, sau doctor căruia i-am fost dat pe seamă să mă iscodească, nu-i același lucru?

— Doamne, iartă-mă că ți-o spun, dar anapoda mai ești!

Și, clătinînd din cap cu dojană, doctorul se așează pe scăunașul de lîngă pat.

— Să admitem că ai dreptate, urmă el. Să admitem că vreau să-ți surprind vreo vorbă, ca să te dau apoi pe mîna poliției. După asta, te arestează și pe urmă te judecă. Dar te întreb: oare în arest sau la închisoare ai să te simți mai prost decît aici? Și chiar dacă te-ar deporta, sau te-ar trimite la muncă silnică, nu cred că ai duce-o mai rău ca în salonul ăsta... Atunci, de ce să-ți fie frică?

Se vede că vorbele d'octorului îl impresionară pe Ivan Dmitrici. Se ridică și se așează pe pat, mai liniștit.

Era ora patru trecute, cînd, de obicei, Andrei Efimîci se plimba prin odăi și Dariuṣka îl întreba dacă n-ar fi vremea să-i aducă berea. Afară era senin și liniște.

— Am ieșit să mă plimb puțin după masă, și, ce mi-am zis ? Ia să trec și pe la dumneata, zise doctorul. A venit primăvara...

— In ce lună sîntem ? In martie, nu-i așa ? întrebă Ivan Dmitrici.

— Da. Sfîrșitul lui martie.

— E noroi afară ?

— Nu prea. In grădină s-au și zbicit cărările.

— Acum ar fi plăcut să te sui într-o birjă și să faci o plimbare undeva, afară de oraș, zise Ivan Dmitrici, frecîndu-și ochii înroșiți, de parcă atunci s-ar fi trezit d'in somn. După aceea să te întorci acasă, într-o odaie caldă și primitoare, și... și un doctor cumsecade să-ți vindece durerile de cap... De mult n-am mai trăit și eu ca oamenii ! Aici e mizerabil ! Ingrozitor de mizerabil !

După tulburarea din ajun, părea obosit, istovit, și fără prea mult gust de vorbă. Ii tremurau degetele și se vedea după față că-l durea capul.

— Intre odaia caldă și primitoare la care te gîndești și salonul ăsta nu-i nici o deosebire, zise Andrei Efimîci. Liniștea și mulțumirea le aflăm în noi înșine, nu în afara noastră.

— Cum vine asta ?

— Omul de rînd așteaptă să-i vină binele sau răul d'inafară, adică de la o birjă sau de la odaia cea plăcută, pe cînd cel care cugetă — de la el însuși.

— Eu zic să te duci să predici filozofia asta în Grecia, unde e cald și miroase a portocale. Aici, nu-i priește clima. Cu cine am vorbit despre Diogene ? Nu cumva cu dumneata ?

— Ba chiar cu mine, ieri.

— Diogene n-avea nevoie de od'aie caldă, pentru că Grecia e o țară plină de soare. Să tot stai culcat în poloboc și să mănînci măsline și mandarine ! Dar

dacă ar fi trebuit să trăiască în Rusia, atunci nu în decembrie, ci chiar în mai s-ar fi rugat să-l primească cineva în casă! L-ar fi dat gata frigul...

— Nu. Frigul, ca orice durere de altfel, poți să nu-l simți. Marc Aureliu a spus: „Durerea nu e altceva decît iluzia vie a durerii. Încearcă prin puterea voinței tale să te lepezi de această iluzie, alung-o, nu te mai plînge — și durerea o să dispară." Și asta e perfect adevărat. Omul înțelept, sau, mai simplu, omul care gîndește, care caută să pătrundă pînă în miezul lucrurilor, se deosebește de ceilalți muritori tocmai prin aceea că disprețuiește suferința: el e totdeauna mulțumit și nimic nu-l impresionează.

— Prin urmare, eu sînt un idiot că sufăr, că-s veșnic nemulțumit și că nu pot să rămîn nepăsător în fața ticăloșiei omenești!

— Foarte rău. Dacă ai căuta să aprofundezi lucrurile mai des, ți-ai da seama de zădărnicia fenomenelor dinafară, care ne tulbură atîta. Omul trebuie să năzuiască spre o înțelegere cît mai deplină a vieții. În asta cred că stă adevărata fericire.

— Înțelegere cît mai deplină... se încruntă Ivan Dmitrici. Fenomene dinafară, fenomene dinăuntru... Iartă-mă, dar așa ceva eu nu înțeleg. Eu știu una și bună, zise, ridicîndu-se în picioare și aruncînd spre doctor priviri furioase. Știu că Dumnezeu m-a făcut din sînge cald și din nervi. Asta-i! Și țesutul organic, dacă e viabil, trebuie să reacționeze la orice excitație. Și uite, eu reacționez! La durere răspund cu lacrimi și cu lamentări, la ticăloșie — cu indignare și la monstruozitate — cu scîrbă. După mine, tocmai asta înseamnă viață. Cu cît un organism e mai inferior, cu atît e mai puțin sensibil și cu atît reacționează mai slab la excitații. Și, dimpotrivă, cu cît e mai superior, cu atît e mai receptiv și reacționează mai energic. Cum de nu le știi toate astea? Ești doctor și nu cunoști lucruri atît de elementare! Ca să disprețuiești suferința, ca să fii veșnic mulțumit și să privești totul cu nepăsare, trebuie să fii în halul ăstuia — și Ivan Dmitrici arătă spre mujicul cel gros, înecat în grăsime — sau să te călești atît de mult în suferință, încît

să ajungi nesimțitor, adică, cu alte cuvinte, să încetezi de a mai trăi. Iartă-mă, dar eu nu-s nici înțelept, nici filozof, încheie Ivan Dmitrici, enervat, și nici nu mă pricep în chestii de astea. De altfel, nici nu-s în stare să raționez.

— Dimpotrivă, raționezi admirabil.

— Stoicii, pe care-i parodiezi dumneata, au fost oameni extraordinari, dar învățătura lor a încremenit pe loc încă de acum două mii de ani, n-a mai făcut un pas înainte și nici n-o să mai facă, pentru că nu e practică și nu se potrivește cu viața. A avut trecere numai la o infimă minoritate, adică la oamenii care își petreceau viața cercetînd și buchisind tot felul de învățături, dar marea majoritate n-a înțeles-o. O învățătură, care propovăduiește nepăsarea față de bogăție și de bunul trai și disprețul față de suferință și de moarte nu e de loc pe înțelesul marii majorități, pentru simplul motiv că cei mulți n-au cunoscut niciodată bogăția și n-au simțit plăcerea bunului trai, iar a disprețui suferința ar însemna, pentru ei, să disprețuiască însăși viața, deoarece făptura omenească nu-i decît senzații și sentimente: foame, frig, durere, lipsuri și frica hamletiană de moarte... Din acestea e alcătuită viața omului. De aceea, ai dreptul să-ți fie lehamite de ea, ai dreptul s-o urăști, dar n-ai dreptul s-o disprețuiești. Așa că, repet: învățătura stoicilor nu poate să aibă viitor. În schimb, după cum vezi și dumneata, de la începutul veacurilor și pînă astăzi nu progresează decît lupta, durerea, capacitatea de a reacționa la excitații...

Fără veste, Ivan Dmitrici își pierdu șirul gîndurilor, se opri și începu să-și frece fruntea, înciudat.

— Voiam să spun ceva foarte important, dar m-am încurcat... zise el. Despre ce vorbeam? A, da! Voiam să-ți spun că un stoic oarecare s-a robit ca să-și răscumpere un prieten. După cum vezi, și stoicul a reacționat la excitații, deoarece pentru o faptă atît de generoasă, ca aceea de a te jertfi pentru aproapele tău, trebuie să ai un suflet mare, capabil oricînd să se revolte. Stînd aici, în închisoarea asta, am uitat tot ce am învățat, altfel poate că îmi mai aduceam aminte

de cîte ceva... Dar Hristos? Și Hristos era sensibil la realitate, și el plîngea, zîmbea, se întrista, se înfuria și chiar se plictisea. Să nu crezi că răspundea cu zîmbet la suferință și că disprețuia moartea. Dimpotrivă, în grădina Ghetsemani a înălțat rugă către Tatăl ceresc, cerîndu-i să îndepărteze de la el paharul acela...

Ivan Dmitrici începu să rîdă și se întinse iarăși pe pat.

— Să admitem că liniștea și mulțumirea omului nu vin dinafară, ci sălășluiesc în el însuși, urmă. Să admitem, de asemenea, că sîntem datori să disprețuim suferința și să rămînem indiferenți față de toate vicisitudinile vieții. Dar te întreb: cu ce drept le propovăduiești dumneata toate acestea? Ești un înțelept? Un filozof?

— Nu, nu sînt filozof, dar oricare dintre noi e dator să propovăduiască aceste idei, pentru că ele țin de înțelepciune.

— Totuși, aș vrea să știu de ce te consideri competent în probleme ca: înțelegerea vieții, disprețul față de suferință, și așa mai departe? Ai suferit vreodată? Ai vreo idee despre ce înseamnă suferința? Îmi dai voie să te întreb: ai mîncat bătaie cînd erai copil?

— Nu, părinții mei erau împotriva pedepselor corporale.

— Pe mine însă, tata mă bătea cumplit. Tatăl meu a fost funcționar, un om aspru, ursuz, cu nasul mare și cu gîtul uscat... Dar să vorbim despre dumneata. Toată viața nu te-a atins nimeni nici măcar cu un deget, nimeni nu te-a speriat, nimeni nu te-a bătut, și ești sănătos tun. Ai crescut sub aripa protectoare a părintelui dumitale, studiile ți le-ai făcut pe cheltuiala lui și, îndată ce le-ai terminat, ai și pus mîna pe o sinecură. Stai de mai bine de douăzeci de ani într-o casă gratuită, cu încălzit, luminat și servitori... Unde mai pui că te bucuri de dreptul de a munci cînd vrei și cît vrei, sau chiar de a nu munci de fel. Ești leneș și molîu din fire, de aceea cauți să-ți rînduiești viața așa fel, încît nimic să nu te deranjeze și să nu te ur-

nească din loc. Toate treburile dumitale le-ai lăsat pe seama felcerului și a celorlalți șnapani, iar dumneata stai tihnit la căldurică, strîngi bani la chimir, citești cărți, îți delectezi mintea, filozofînd asupra diferitelor fleacuri de esență sublimă și (Ivan Dmitrici se uită la nasul roșu al doctorului)... și tragi zdravăn la măsea. Intr-un cuvînt, habar n-ai ce înseamnă viața, iar realitatea o cunoști numai din teorii. Cît privește disprețul dumitale pentru suferință și indiferența față de vicisitudinile vieții, ele se datoresc unui fapt foarte simplu. Tot ce e legat de idei ca : deșertăciunea deșertăciunilor, influența fenomenelor dinafară și dinăuntru, disprețul pentru viață, pentru suferință și moarte, înțelegerea vieții, adevărata fericire — toate acestea fac parte dintr-o filozofie ce-i convine de minune rusului care taie frunză la cîini. Dacă vezi, de pildă, că un mujic își bate nevasta, dumneata îți zici : de ce i-aș lua apărarea ? N-are decît s-o bată, mai curînd sau mai tîrziu tot or să moară și unul, și altul. Și apoi, cel care sare la bătaie se înjosește pe el, nu pe cel pe care-l bate. A bea e o prostie și e și urît. Dar, spui dumneata, ori bei, ori nu bei, tot nu scapi de moarte. Vine la dumneata o femeie cu dureri de măsele. Ei, și ? zici dumneata. Durerea nu-i decît o iluzie a durerii, și pe urmă, de boală nu scapă nimeni pe lumea asta și toți o să murim. Așa că du-te, femeie, și vezi-ți de treabă, nu mă împiedica să cuget și să-mi beau votca... Un tînăr îți cere un sfat : ce să facă și cum să trăiască. Oricare altul, înainte de a-i răspunde, s-ar gîndi. Dumneata însă, ai răspunsul gata pregătit : caută să înțelegi viața, să năzuiești la adevărata fericire... Dar ce este „adevărata fericire" ? Intrebarea rămîne, firește, fără răspuns. Ne țineți aici după gratii, putrezim de vii, ne schingiuiți... Dumneata însă pretinzi că e foarte bine și cuminte să fie așa, că între salonul nostru și biroul dumitale cald și confortabil nu e nici o deosebire. Foarte comodă filozofie ! Nici nu te prăpădești muncind, nici nu-ți simți conștiința încărcată, ba chiar te consideri printre înțelepți... Să mă ierți, domnule, dar asta nu-i filozofie, nu-i cugetare, nu-i nici măcar generozitate. E pur și simplu

trîndăvie, fachirism, amorțeală... Asta-i! se înfurie iarăși Ivan Dmitrici. Disprețuiești suferința, dar ia să-ți strivesc un deget în ușă, să vezi cum ai urla!

— Poate că n-aș urla, îi răspunse Andrei Efimîci, zîmbind cu bunătate.

— Așa crezi dumneata! Dar ia să te lovească damblaua, sau, să zicem, vreun dobitoc obraznic, abuzînd de situația și de gradul lui, să te insulte în public, iar dumneata să știi că n-o să i se întîmple nimic... Ei bine, poate numai atunci ai pricepe ce înseamnă a sfătui pe alții să caute înțelegerea deplină a vieții și adevărata fericire!

— Foarte original, răspunse Andrei Efimîci, zîmbind încîntat și frecîndu-și mîinile. Mă impresionează plăcut că pot să constat la dumneata tendința spre sinteză. Iar caracteristica pe care mi-ai făcut-o e pur și simplu strălucită. Îți mărturisesc, îmi face mare plăcere să stau de vorbă cu dumneata. Și acum, după ce te-am ascultat, fii bun și ascultă-mă și dumneata pe mine...

XI

Discuția lor se mai prelungi încă vreun ceas și, pe cît se pare, lăsă o impresie adîncă asupra lui Andrei Efimîci. Acum, se ducea aproape în fiecare zi în salonul Nr. 6. Se ducea și dimineața, și după amiaza, și de multe ori îl apuca noaptea stînd de vorbă cu Ivan Dmitrici. La început, Ivan Dmitrici se ferea de el, bănuindu-l că ar avea intenții rele și arătîndu-i-se pe față dușmănos. Pe urmă se deprinse cu el și purtarea lui cam brutală se schimbă într-o atitudine ironică și îngăduitoare.

Curînd se răspîndi prin spital zvonul că doctorul Andrei Efimîci a început să viziteze salonul Nr. 6. Dar nimeni, nici felcerul, nici Nikita, nici infirmierele nu se puteau dumiri ce căuta el acolo, de ce stătea ceasuri întregi, despre ce vorbea și de ce nu prescria rețete bolnavilor din salonul Nr. 6. Purtarea lui părea ciudată. Acum, Mihail Averianîci îl găsea tot mai rar

acasă, ceea ce nu se întîmpla înainte, iar Dariuşka nu pricepea de loc de ce doctorul nu-şi mai bea berea la ora obişnuită, iar uneori întîrzia chiar şi de la masă.

Într-o zi, pe la sfîrşitul lui iunie, doctorul Hobotov veni la Andrei Efimîci cu o treabă oarecare. Dar, negăsindu-l acasă, se duse să-l caute prin curtea spitalului. Cineva îi spuse că doctorul cel bătrîn intrase în salonul nebunilor. Pătrunzînd în sală, Hobotov se opri şi auzi următoarea discuţie:

— Niciodată n-o să ajungem să vorbim aceeaşi limbă şi nici n-o să mă poţi converti la crezul dumitale, striga Ivan Dmitrici, scos din fire. Dumneata nu cunoşti realitatea, nu ştii ce e suferinţa, te-ai îmbuibat ca o lipitoare din suferinţele altora, pe cînd eu am suferit toată viaţa mea, de cînd am deschis ochii şi pînă azi. De aceea, îţi declar în faţă că mă consider cu mult superior şi mai competent, şi că nu primesc lecţii de la unul ca dumneata!

— Nici n-am pretenţia să te convertesc la crezul meu, îi răspundea Andrei Efimîci încet, cu vădită părere de rău că nu era înţeles. Nu-i vorba de asta, dragul meu. Nu-i vorba de faptul că dumneata ai suferit şi eu nu. Suferinţele şi bucuriile sînt trecătoare, prin urmare să le lăsăm în plata Domnului. Altceva aş fi vrut să înţelegi. Şi anume, că amîndoi sîntem capabili să raţionăm, că vedem unul în celălalt oameni capabili să raţioneze şi să judece, ceea ce ne face solidari, cu toată deosebirea de vederi dintre noi. Dacă ai şti, dragul meu, cît sînt de sătul de ţicneala oamenilor, de stupizenia şi de tîmpenia lor, şi cît mă simt de fericit cînd stau de vorbă cu dumneata! Pentru mine e o adevărată bucurie să te ascult. Eşti aşa de inteligent!

Hobotov crăpă puţin uşa şi se uită în salon. Ivan Dmitrici, cu scufia pe cap, şi doctorul Andrei Efimîci stăteau alături pe pat. Nebunul se strîmba, tremura din tot trupul şi se strîngea mereu în halatul lui, iar doctorul stătea nemişcat, cu capul în piept, aprins la faţă, trist şi obosit. Hobotov ridică din umeri, zîmbi şi se uită cu înţeles la Nikita, care, la rîndul lui, ridică şi el din umeri.

A doua zi, Hobotov veni însoțit de felcer. Stăteau amîndoi pe sală și ascultau...

— Eu zic că moșul nostru s-a scrîntit de-a binelea! zise Hobotov în timp ce ieșeau din pavilion.

— Iartă-ne, Doamne, pre noi păcătoșii! oftă cucernicul Serghei Sergheici, ocolind cu băgare de seamă băltoacele ca să nu-și stropească cizmele bine lustruite. Ca să spun drept, stimate Evgheni Fedorîci, de mult mă așteptam eu la una ca asta!

XII

În zilele următoare, Andrei Efimîci începu să observe ceva ciudat în purtarea celor din jurul lui. Cînd îl întîlneau, oamenii de serviciu, infirmierele și bolnavii se uitau lung la el, apoi șușoteau între ei. Mașa, fetița administratorului, care-i era dragă și cu care-i făcea plăcere să se întîlnească în grădina spitalului, cînd se apropia acum de ea, zîmbind, și încerca s-o mîngîie, fugea de el. Pînă și dirigintele poștei, Mihail Averianîci nu-i mai răspundea ca de obicei: „Foarte adevărat", ci îngăima încurcat, Dumnezeu știe de ce: „da, da, da..." uitîndu-se la el cu tristețe, îngîndurat parcă. Iar de la o vreme, începu să-l sfătuiască, din senin, să se lase de votcă și de bere. Dar, ca om bine crescut ce era, nu i-o spunea chiar de-a dreptul, ci pe ocolite, povestindu-i cînd despre un comandant de batalion, un om minunat, cînd despre un preot militar, suflet ales și cinstit, care s-au îmbolnăvit din pricina băuturii. Dar cum s-au lăsat de votcă, cum s-au vindecat. De două sau de trei ori, veni la Andrei Efimîci acasă și Hobotov. Îl sfătui și el să se lase de băutură și, fără nici un motiv, îi recomandă să ia bromură.

În august, Andrei Efimici primi o scrisoare din partea primarului, în care-l ruga să treacă pe la el pentru o afacere foarte importantă. Cînd ajunse la primărie, în ziua și la ora hotărîtă, îi găsi acolo pe comandantul cercului de recrutare, pe directorul gimnaziului jude-

țean, pe consilierul comunal, pe Hobotov și pe încă un domn, gras și blond, pe care i-l prezentară ca fiind doctor. Domnul acela, cu un nume polonez greu de spus, stătea la o crescătorie de cai, la treizeci de verste depărtare și nu venise la tîrg decît întîmplător.

— Avem aici un referat, care e de resortul dumneavoastră, i se adresă consilierul comunal, după ce-și strînseseră mîna și se așezaseră cu toții în jurul mesei. Evgheni Fiodorîci pretinde că farmacia nu mai încape în corpul principal al spitalului și că ar trebui mutată într-unul din pavilioane. Bineînțeles, nu e lucru mare s-o mutăm, dar vezi că ar necesita unele reparații.

— Așa-i, fără reparații nu se poate, răspunse Andrei Efimîci, după ce se gîndi puțin. Dacă am amenaja pavilionul din colț pentru farmacie, cred că lucrările n-ar costa mai puțin de cinci sute de ruble. Sînt de părere că ar fi o cheltuială cu totul de prisos.

Trecură cîteva clipe de tăcere.

— De altfel, încă de acum zece ani am avut onoarea să vă raportez, urmă Andrei Efimîci cu glasul stins, că spitalul nostru, așa cum se prezintă în momentul de față, este un lux, care depășește mijloacele orașului. Și nu e de mirare. A fost zidit prin 1840, cînd tîrgul nostru avea alte venituri. După părerea mea, orașul cheltuiește mult prea mult cu construcții inutile și cu posturi de prisos. Cu banii aceștia, dar cu altă rînduială, s-ar putea întreține două spitale model.

— Atunci, să încercăm să stabilim împreună alte rînduieli, îi răspunse cu entuziasm consilierul comunal.

— După cît îmi aduc aminte, am mai avut onoarea de a vă propune să treceți serviciul sanitar pe seama zemstvei.

— Hm... A încredința fondurile zemstvei, ar însemna să aruncăm banii pe gîrlă : i-ar fura ! își dădu părerea doctorul cel blond, rîzînd.

— După obiceiul pămîntului ! încuviință consilierul comunal și începu să rîdă și el.

Andrei Efimîci aruncă doctorului celui blond o privire stinsă, lipsită de viață, și adăugă :

— Trebuie să știm a fi drepți.

Și iarăși se făcu tăcere. Se servi ceaiul. Comandantul cercului de recrutare, care părea foarte stingherit, atinse peste masă mîna lui Andrei Efimîci și-i zise:

— Ne-ai uitat de tot, doctore. Dar ai o scuză: duci o viață de călugăr — nu joci cărți, femeile nu-ți plac, așa că te-ai plictisi cu noi...

Și începură să vorbească toți de viața monotonă și plictisitoare pe care e silit s-o trăiască un om civilizat în tîrgul acela. Nici tu teatru, nici tu muzică, iar la ultima serată dansantă de la club, au fost vreo douăzeci de doamne și numai doi cavaleri! Tineretul, în loc să danseze, dădea tîrcoale bufetului sau petrecea jucînd cărți. Fără să se uite la nimeni, Andrei Efimîci începu să vorbească, încet și rar, despre viața deșartă pe care o duc oamenii, cheltuindu-și energia, inima și mintea cu jocul de cărți și cu intrigile. „Și ce păcat, ce mare păcat!" Oamenii nu se pricep, și nici nu vor să-și treacă timpul citind sau întreținînd discuții interesante, într-un cuvînt, nu se bucură de plăcerile pe care le poate oferi mintea. Și doar numai mintea e vrednică de interes și minunată, încolo totul e meschin și vulgar. Hobotov îl asculta cu atenție și deodată îl întrebă pe neașteptate:

— Andrei Efimîci, în cîte sîntem astăzi?

După ce primi răspunsul, Hobotov și doctorul cel blond începură să-i pună tot felul de întrebări, ca la examen: ce zi din săptămînă era, cîte zile are anul, și dacă e adevărat că în salonul Nr. 6 se află internat un mare profet.

La ultima întrebare, Andrei Efimîci răspunse înroșindu-se:

— Da, avem acolo un pacient, un tînăr cît se poate de interesant.

Alte întrebări nu i s-au mai pus.

La plecare, în timp ce Andrei Efimîci își îmbrăca paltonul pe sală, comandantul cercului de recrutare își lăsă mîna pe umărul lui și-i spuse oftînd:

— Noi, bătrînii, ar trebui să ne cam gîndim la odihnă...

După ce ieși de la primărie, Andrei Efimîci înțelese că fusese chemat în fața unei comisii însărcinate cu

constatarea facultăților lui mintale. Își aminti întrebările pe care i le puseseră, se îmbujoră și, pentru întiia oară în viața lui, încercă un sentiment de adînc regret pentru ceea ce reprezintă medicina.

„Doamne, Dumnezeule, își zicea, gîndindu-se la felul cum îl cercetaseră adineauri cei doi doctori. Mai ieri au învățat psihiatria, au dat examene... Atunci cum se explică ignoranța lor rușinoasă? Nu, habar n-au ce înseamnă psihiatria!"

Și pentru întiia oară în viață, se simți jignit și furios.

În aceeași zi, spre seară, veni la el Mihail Averianîci. Fără nici o introducere, dirigintele poștei se apropie de el, îi luă amîndouă mîinile într-ale lui și începu, emoționat:

— Scumpul meu, dovedește-mi că ești convins de simpatia mea pentru dumneata și că mă consideri prieten... Iubitule! și, fără să-l lase să spună o vorbă, urmă tulburat: Știi cît te prețuiesc pentru cultura dumitale și pentru noblețea sufletului dumitale. Ascultă-mă, drăguță, dumneata ești bolnav! Anumite obligații medicale îi silesc pe doctori să-ți ascundă adevărul, dar eu ți-l spun deschis, ostășește. Iartă-mi sinceritatea, drăguță, dar lucrul acesta l-au observat de mult toți cei din jurul dumitale. Chiar mai adineauri m-am întîlnit cu Evgheni Fiodorîci, doctorul, și mi-a spus că, în interesul sănătății dumitale, ai neapărat nevoie de odihnă și de distracție. Și într-adevăr, cred că are perfectă dreptate! Știi ce? Peste cîteva zile îmi iau concediu și plec să respir aer curat. Vino cu mine, dovedește-mi că-mi ești prieten! Haide, vino să ne mai aducem aminte de tinerețe!

— Dar eu mă simt cît se poate de bine! răspunse Andrei Efimîci, după ce se gîndi puțin. Și pe urmă, nici n-aș putea să plec. Dă-mi voie să-ți dovedesc în alt chip prietenia mea...

Gîndul de a pleca undeva, așa, fără nici un rost, fără cărți, fără Dariuska lui și fără bere, de a-și schimba dintr-o dată felul de viață, statornicit de douăzeci de ani, i se păru în primul moment barbar și nebunesc. Dar își aminti de scena petrecută la pri-

mărie, de jignirea adîncă pe care o simțise după aceea în drumul spre casă, și ideea de a părăsi pentru cîtva timp orașul, unde proștii îl socoteau nebun, începu să-i surîdă.

— Și unde ai vrea să pleci? întrebă el.

— La Moscova, la Petersburg, la Varșovia... La Varșovia am petrecut cinci ani, și pot să spun că au fost anii cei mai fericiți din viața mea. E un oraș minunat! Hai să mergem împreună, dragul meu!

XIII

Peste mai puțin de o săptămînă, Andrei Efimîci a fost avertizat de către forurile în drept că ar fi bine să treacă la odihnă, adică să-și dea demisia, ceea ce nu-i făcu nici o impresie. Iar după altă săptămînă Mihail Averianîci și Andrei Efimîci, instalați în diligența poștei, se îndreptau spre gara cea mai apropiată. Vremea era răcoroasă, cerul albastru și senin, depărtările străvezii. Cele două sute de verste pînă la gară le făcură în două zile, cu două popasuri de noapte. La stațiile de poștă, cînd li se aducea ceaiul în pahare murdare, sau cînd se pierdea prea mult timp cu înhămatul cailor, Mihail Averianîci își ieșea din fire, se înroșea și începea să tremure și să țipe la servitori: „Tacă-ți gura! Fără vorbă!" In schimb, pe drum, nu mai contenea povestind despre călătoriile lui prin Caucaz și prin Regatul Poloniei. Cîte aventuri, cîte amintiri! Vorbea tare și, în timp ce vorbea, își lua un aer atît de nedumerit, de-ai fi putut crede că minte. Afară de asta, cînd vorbea îi răsufla drept în obraz și-i hohotea drept în ureche, ceea ce nu numai că-l enerva pe Andrei Efimîci, dar nici nu-i îngăduia să rămînă singur cu gîndurile lui.

In tren, ca să facă economie, călătoriră într-un vagon de clasa a treia pentru nefumători. Cel puțin o jumătate din tovarășii lor de drum erau oameni curăței. Mihail Averianîci făcu imediat cunoștință cu toată lumea și, mutîndu-se de pe o bancă pe alta,

declara în gura mare că cea mai mare prostie pe care o poate face omul e să călătorească pe drumurile astea mizerabile. Unde te întorci, numai înșelătorie! Cu totul altceva e cînd mergi călare: îi tragi un galop de o sută de verste pe zi într-o întinsoare — și să vezi ce minunat și sănătos te simți după aceea! Și seceta asta care nu ne mai slăbește! De vină sînt cei care au secat bălțile de la Pinsk! Și, în general, peste tot e un haos... Mihail Averianîci vorbea cu aprindere de răsuna vagonul și nu lăsa pe nimeni să mai deschidă gura. Pe Andrei Efimîci, vorbăria aceea nesfîrșită, întreruptă doar de hohote răsunătoare și de gesturi largi, îl obosea grozav.

„Care din noi doi e nebun? se întreba el, furios. Eu, care mă feresc să nu-i supăr cu nimic pe ceilalți, sau egoistul ăsta, care se crede cel mai inteligent și mai interesant dintre noi și nu lasă în pace pe nimeni?"

Îndată ce ajunse la Moscova, Mihail Averianici își puse tunica militară fără epoleți și pantalonii cu vipușcă roșie. Ieșea pe stradă în manta de ofițer și cu chipiu, și toți soldații îl salutau. Lui Andrei Efimîci i se părea acum că Mihail Averianîci pierduse toată boieria pe care o avusese cîndva în el, păstrînd din ea numai părțile rele. Ținea să fie servit chiar și cînd nu era nici o nevoie. Așa, de pildă, avea chibriturile pe masă, înaintea lui, se uita la ele, și totuși striga servitorul să-i aducă chibrituri. Nu se sfia să umble în fața fetei din casă numai în cămașă și izmene. Tuturor lacheilor, chiar și celor bătrîni, le spunea „tu", iar cînd se supăra pe ei, îi omora cu epitetul de idiot sau dobitoc. O fi el boierește să te porți așa, își zicea Andrei Efimîci, dar e din cale-afară de scîrbos.

Cel dintîi lucru pe care-l făcu Mihail Averianîci la Moscova a fost să-și ducă prietenul la icoana Maicii Domnului făcătoare de minuni, Iverskaia. Acolo se rugă mult și fierbinte, cu lacrimi în ochi și bătu mătănii. Iar cînd își sfîrși rugăciunile, oftă adînc și zise:

— Chiar dacă nu crezi, tot te simți mai liniștit după ce te închini. Sărută și dumneata icoana.

Andrei Efimîci se ruşinä, totuşi sărutä icoana. Iar Mihail Averianîci îşi ţuguie buzele, clätinä din cap, şi iarăşi începu să se închine în şoaptă, şi iarăşi i se umplură ochii de lacrimi. După aceea, se duseră la Kremlin şi se uitară la tunul cel înalt şi la clopotul cel mare, ba chiar puseră degetul pe ele. Admirară apoi priveliştea spre Zamoskvorecie, vizitară catedrala lui Isus Hristos şi muzeul Rumeanţev.

Masa o luară la Testov. Mihail Averianîci cercetă îndelung lista, apoi, netezindu-şi favoriţii, zise ca un gurmand oarecare, deprins să se simtă la restaurant ca la el acasă :

— Ia să vedem ce bunătăţi ne daţi azi, prieteni !

XIV

De cînd ajunsese la Moscova, fie că se plimba, fie că cerceta cîte ceva, fie că mînca sau bea, starea de spirit a doctorului rămînea aceeaşi : o furie neîmpăcată împotriva lui Mihail Averianîci. Ar fi vrut să se descotorosească de el, să fie singur, să se ascundă. Dar Mihail Averianîci se credea obligat să nu-l lase singur un pas, ca să-i facă rost de cît mai multe distracţii. Cînd nu mai aveau ce vizita, îi ţinea de urît cu flecăreala lui nesfîrşită. Andrei Efimîci a răbdat două zile, dar a treia i-a declarat că vrea să stea toată ziua în casă. Însă prietenul i-a răspuns că, în cazul acesta, rămîne şi el. Într-adevăr, e bine să ne mai odihnim, că altfel ne lasă picioarele ! a încuviinţat Andrei Efimîci, s-a întins pe divan cu faţa la perete, şi-a încleştat dinţii şi a ascultat înainte peroraţiile celuilalt, care încerca să-l convingă că, mai curînd sau mai tîrziu, Franţa va dobori Germania, că în Moscova erau foarte mulţi pungaşi şi că nu se putea aprecia rasa unui cal numai după înfăţişarea exterioară... Doctorului începea să-i bată inima şi să-i vîjîie urechile, dar, din delicateţe nu îndrăznea să-l roage să plece ori să tacă. Din fericire, Mihail Averianîci se plictisi în odaia de hotel şi, după masă, ieşi să se plimbe.

Rămînînd singur, Andrei Efimîci se lăsă în voia odihnei. Ce bine e să stai întins pe divan, nemișcat, și să știi că nu mai e nimeni în odaie! Adevărata fericire n-o află omul decît în singurătate. Îngerul căzut l-a trădat pe Dumnezeu numai pentru că a vrut să guste și el din fericirea singurătății, fericire pe care îngerii n-o cunosc. Andrei Efimîci ar fi dorit să se gîndească la tot ce văzuse și auzise în zilele din urmă, dar Mihail Averianîci nu-i mai ieșea din minte.

„Și cînd te gîndești că și-a luat concediu și a venit cu mine numai din prietenie, din generozitate! își zicea el cu necaz. Dar nu cred să existe ceva mai nesuferit decît tutela unui prieten. Altfel, pare a fi om blînd, bun la inimă, totdeauna vesel — însă așa de plictisitor! Nemaipomenit de plictisitor!... E drept, se întîmplă să dai uneori peste oameni din gura cărora să nu auzi decît vorbe înțelepte — și totuși să-ți dai seama că ai de-a face cu niște mărginiți."

În zilele următoare, Andrei Efimîci se prefăcu bolnav și nu mai ieși din odaie. Stătea tot timpul culcat pe divan, cu fața la perete, se simțea nenorocit cînd prietenul lui încerca să-l distreze, povestindu-i fel de fel de nimicuri, și nu se odihnea decît cînd rămînea singur. Nu putea să-și ierte greșeala de a fi plecat în această călătorie și-i era tot mai necaz pe Mihail Averianîci care, pe zi ce trecea, era tot mai vorbăreț și mai degajat. Nu putea cu nici un chip să-și îndrepte gîndurile spre lucruri mai serioase și mai înalte.

„Am început a simți roadele realității, despre care vorbea Ivan Dmitrici... își zise Andrei Efimîci, furios de propria lui meschinărie. Dar nu face să mă prăpădesc cu firea pentru asemenea nimicuri... Cînd o să ajung acasă, o să-mi reiau viața obișnuită."

Și la Petersburg lucrurile se petrecură ca și la Moscova. Andrei Efimîci nu ieșea zile la șir din odaia lui de hotel: stătea tot timpul întins pe divan și nu se scula decît ca să bea bere.

Mihail Averianîci îl zorea mereu să plece la Varșovia.

— Dragul meu, dar ce să caut eu la Varșovia? îl întreba Andrei Efimîci cu deznădejde. Du-te singur și pe mine lasă-mă să mă întorc acasă. Te rog!

— Absolut imposibil! se împotrivea Mihail Averianîci, Varșovia e un oraș încîntător. Acolo am petrecut eu cinci ani, cei mai frumoși din viața mea!

Andrei Efimîci n-avea destulă voință să facă ce voia și, călcîndu-și pe inimă, plecă împreună cu Mihail Averianîci la Varșovia. Dar nici acolo nu ieșea din odaie, stătea mereu întins pe divan, furios și pe el însuși, și pe prietenul lui, și pe lacheii care nici în ruptul capului nu vroiau să vorbească rusește. Iar Mihail Averianîci, sănătos, vioi și vesel, ca de obicei, se plimba de dimineață și pînă seara prin oraș, căutînd să-și întîlnească vechile cunoștințe. De cîteva ori nici n-a dormit acasă, iar după o noapte petrecută nu știu unde, s-a întors în zori, într-un hal fără hal: nervos, roșu la față și cu părul răvășit. A început să se plimbe din colț în colț, bombănind. După cîtva timp s-a oprit în loc și a zis:

— Onoarea înainte de toate!

Și iarăși a început să măsoare odaia. Pe urmă s-a apucat cu amîndouă mîinile de cap și a strigat, cu glas tragic:

— Da, onoarea înainte de toate! Blestemat fie ceasul cînd m-am hotărît să viu în Babilonul ăsta! Dragul meu, a zis, întorcîndu-se spre doctor, sînt vrednic de disprețul dumitale: mi-am pierdut toți banii la cărți și am mai rămas și dator. Împrumută-mi cinci sute de ruble!

Andrei Efimîci a numărat cinci sute de ruble și i-a întins în tăcere. Încă roșu de rușine și de mînie, Mihail Averianîci a îngăimat nu știu ce jurămînt, de care nimeni n-avea nevoie, și-a pus șapca pe cap și a ieșit. Cînd s-a întors, după vreo două ore, s-a trîntit într-un fotoliu, a oftat adînc și a zis:

— Onoarea e salvată! Și acum, să plecăm, dragul meu! Nu mai vreau să rămîn o clipă în orașul ăsta blestemat. Șarlatani! Spioni austrieci!

Cînd cei doi prieteni s-au întors în orașul lor, era prin noiembrie și străzile înotau în zăpadă. Locul de

la spital al lui Andrei Efimîci îl ocupase doctorul Hobotov. Stătea încă în vechea lui locuință, așteptînd întoarcerea predecesorului, să-i libereze apartamentul de la spital. Femeia cea urîtă, pe care Hobotov o prezentase drept bucătăreasa lui, se și instalase în una din dependințe.

Prin oraș umblau acum alte zvonuri cu privire la cele ce se petreceau în spital. Se povestea că femeia cea urîtă se certase cu administratorul și că administratorul îi căzuse în genunchi, cerîndu-i iertare.

Îndată ce sosi, Andrei Efimîci trebui să-și caute casă.

— Dragă prietene, îi spuse dirigintele poștei cu sfială, iartă-mi o întrebare indiscretă : cîți bani mai ai ?

Andrei Efimîci își numără banii în tăcere și-i răspunse :

— Optzeci și șase de ruble.

— Nu, altceva voiam să știu, urmă Mihail Averianîci stingherit, fără să priceapă. Ce rezerve ai ?

— Doar ți-am spus : optzeci și șase de ruble... Asta-i toată averea mea.

Mihail Averianîci îl socotea pe doctor om cinstit și nobil, totuși era sigur că pusese deoparte măcar douăzeci de mii de ruble. Aflînd chiar din gura lui că era sărac lipit pămîntului și că nu avea cu ce trăi, izbucni fără veste în plîns și își îmbrățișă prietenul.

XV

Andrei Efimîci se mută într-o căsuță cu trei ferestre, proprietatea tîrgoveței Belova. Casa n-avea decît trei odăi, fără a socoti bucătăria. Două din ele, cu ferestrele la stradă, le ocupă doctorul, iar în cea de a treia și în bucătărie se instalară Dariuşka și gazda cu cei trei copii ai ei. Mai venea uneori la dormit și amantul proprietăresei, un mujic. Veșnic beat, făcea atîta scandal noaptea, de băga în toți sperieții și pe copii, și pe Dariuşka. Cum sosea, se așeza pe

pat în bucătărie şi începea să ceară votcă. Treziţi din somn, copiii începeau să plîngă şi, cum nu mai aveau loc din pricina beţivului, doctorul, mai mult din milă, îi lua la el şi-i culca pe jos. Şi asta îi făcea o nespusă plăcere.

Ca şi înainte, Andrei Efimîci se scula la ora opt, iar după ce îşi bea ceaiul, începea să citească din cărţile şi revistele vechi. Nu mai avea cu ce să-şi cumpere cărţi noi. De altfel, lectura nu-l mai pasiona chiar atît de mult şi-l obosea : fie că nu-l mai interesau cărţile cele vechi, fie că îşi schimbase felul de viaţă. Ca să nu stea degeaba, începu să-şi catalogheze cărţile, lipindu-le etichete pe cotor. Această ocupaţie mecanică şi migăloasă nu numai că i se părea mai interesantă decît lectura, dar, lucru ciudat, parcă-i amorţea gîndurile. Nu se mai gîndea la nimic şi timpul trecea repede. Pînă şi curăţatul cartofilor sau alesul boabelor de hrişcă, treburi pe care le făcea laolaltă cu Dariuşka la bucătărie, i se păreau interesante. Sîmbăta şi duminica se ducea la biserică. Rezemat de perete, asculta cîntările cu ochii închişi, se gîndea la părinţii lui, la universitate, la religii... O linişte tristă îi cuprindea atunci sufletul şi, cînd ieşea din biserică, îi părea rău că slujba se sfîrşise aşa de repede.

De două ori se duse la spital, să-l vadă pe Ivan Dmitrici şi să mai stea cu el de vorbă. Dar de amîndouă rîndurile îl găsi în toane rele. Îl rugă să-l lase în pace, deoarece era sătul pînă peste cap de discuţii deşarte şi nu cerea decît un singur lucru de la omenirea aceea ticăloasă şi mizerabilă şi anume : pentru toate suferinţele lui, să-i acorde privilegiul de a fi închis într-o celulă. Era cu putinţă, oare, să i se refuze şi această favoare ? Cînd, la plecare, Andrei Efimîci şi-a luat rămas bun de la el şi i-a urat noapte bună, de amîndouă dăţile Ivan Dmitrici s-a înfuriat şi i-a răspuns :

— Pe dracu !

Şi acum, Andrei Efimîci nu ştia dacă să se mai ducă şi a treia oară, sau nu. Şi tare ar fi vrut să se mai ducă...

Înainte, îndată după dejun, Andrei Efimîci se plimba prin odăi şi se gîndea, pe cînd acum, între dejun şi ceaiul de seară, stătea culcat pe divan cu faţa la perete, furat de gînduri meschine, de care nu putea să se scuture. Era furios că, după douăzeci de ani de slujbă, fusese concediat fără drept la pensie şi că nu i se dăduse măcar un ajutor obişnuit. E drept că nu-şi prea făcuse cinstit datoria. Dar pensie primesc toţi funcţionarii, fie că au fost sau nu cinstiţi. De altfel, dreptatea din zilele noastre e aşa fel rînduită, încît gradele, decoraţiile şi pensiile se dau pentru slujba în sine, oricare ar fi, şi nu pentru merite şi calităţi morale. Şi atunci, cum erau să facă excepţie tocmai pentru el ? Nu mai avea nici un ban. Îi era ruşine să treacă prin faţa băcăniei şi să se uite la negustoreasă : îi rămăsese dator 32 de ruble, pentru bere. Şi proprietăresei îi era dator. Dariuşka vindea pe ascuns haine vechi şi cărţi şi o ducea pe proprietăreasă cu minciuni, spunîndu-i că doctorul o să primească în curînd o mare sumă de bani.

Era furios pe el însuşi că cheltuise cu călătoria o mie de ruble, singurii lui bani economisiţi. Ce bine i-ar fi prins acum ! Îi mai era necaz şi pe lume, că nu-l lăsa în pace. Hobotov socotea că era de datoria lui să-şi viziteze din cînd în cînd colegul, pe care îl credea bolnav. Lui Andrei Efimîci însă îi displăceau şi obrajii bucălaţi ai doctorului, şi tonul lui protector şi grosolan, şi cuvîntul „colega“ cu care i se adresa, şi pînă şi cizmele lui înalte. Dar ceea ce-l scîrbea mai mult, era faptul că Hobotov se considera obligat să-l îngrijească, închipuindu-şi că, de bună seamă, o să-l vindece. De cîte ori venea, îi aducea cîte o sticluţă cu bromură şi hapuri de revent.

Şi Mihail Averianîci socotea că era de datoria lui să-şi viziteze prietenul şi să-i ţină de urît. De cîte ori venea, îşi lua un aer de prefăcută nepăsare, zîmbea în silă şi începea să-l asigure că arăta minunat şi că, slavă Domnului, mergea spre vindecare. Dar din felul cum vorbea, puteai să-ţi dai seama că starea prietenului lui i se părea deznădăjduită. Încă nu-i plătise datoria de la Varşovia şi-i era ruşine. Nu se simţea

în apele lui, de aceea se silea să rîdă tare şi să spună tot lucruri de haz. Anecdotele şi întîmplările pe care le povestea acum păreau nesfîrşite şi erau chinuitoare nu numai pentru Andrei Efimîci, dar chiar şi pentru el însuşi.

Cînd venea dirigintele, Andrei Efimîci se culca pe divan cu faţa la perete şi-l asculta, strîngînd din dinţi. Avea senzaţia că amărăciunea i se depune straturi-straturi pe suflet, iar după fiecare din vizitele prietenului său i se părea că i-a ajuns pînă în gît.

Ca să-şi înăbuşe sentimentele meschine, se grăbea să-şi spună că, mai curînd sau mai tîrziu, şi el, şi Hobotov, şi Mihail Averianîci tot or să moară, oricum, fără să lase nimic în urma lor. Dacă ne-am închipui că peste un milion de ani un spirit ar trece din întîmplare pe lîngă pămînt, el n-ar vedea decît lut şi stînci goale. Pentru că totul: şi civilizaţia, şi preceptele morale, vor pieri, şi nici măcar o tufă de brustur nu va mai creşte pe ruinele pămîntului. Şi atunci, ce importanţă mai are că i-e ruşine de băcănească, că Hobotov e o nulitate, că prietenia obositoare a lui Mihail Averianîci îl dă gata? Toate-s fleacuri, toate-s nimicuri.

Dar gîndurile acestea nu-i mai foloseau acum la nimic. Nici nu apuca bine să-şi imagineze cum ar fi globul pămîntesc peste un milion de ani, că de după o stîncă goală se şi ivea Hobotov cu cizmele lui înalte, sau Mihail Averianîci cu rîsul lui silit, ba i se mai auzea şi şoapta lui sfioasă: „Ştii, drăguţă, datoria ceea de la Varşava... ţi-o plătesc zilele astea... negreşit!“

XVI

Intr-o zi, Mihail Averianîci sosi imediat după prînz, cînd Andrei Efimîci apucase a se culca pe divan. Intîmplarea făcuse ca tot atunci să vină şi Hobotov cu bromura lui. Andrei Efimîci se ridică cu greu şi se aşează pe divan, sprijinindu-se în mîini.

— Dar ştii, dragul meu, că astăzi arăţi mult mai bine ca ieri ? începu Mihail Averianîci. Ca un flăcău ! Pe cinstea mea, ca un flăcău !

— Era şi timpul să te vindeci, colega, adăugă Hobotov, căscînd. Cred că ţi s-a urît şi dumitale cu toată comedia asta !

— Lasă că ne facem noi bine ! se înveseli Mihail Averianîci. Mai trăim încă o sută de ani ! Nu-i aşa ?

— Poate că nu chiar o sută, dar douăzeci, fără îndoială, îl mîngîie Hobotov. Nu-i nimic, colega, nu-i nimic, nu trebuie să te descurajezi... Alungă gîndurile negre.

— Ehei, o să mai arătăm noi ce putem ! rîse în hohote Mihail Averianîci, bătîndu-şi prietenul peste genunchi. Mai arătăm noi, mai arătăm ! La vară, cu ajutorul lui Dumnezeu, plecăm în Caucaz şi o să umblăm numai călare : hop, hop, hop ! Iar la întoarcere, te pomeneşti că jucăm şi la nuntă ! Şi Mihail Averianîci făcu cu ochiul, şiret. Că o să te însurăm, drăguţă, o să te însurăm...

Andrei Efimîci simţi deodată că straturile de amărăciune îi ajunseseră pînă în gît şi că inima era gata să-i sară din piept.

— Asta-i curată infamie ! strigă, ridicîndu-se repede şi îndreptîndu-se spre fereastră. Cum de nu vă daţi seama că nu spuneţi decît ticăloşii ?

Ar fi vrut să vorbească liniştit şi cuviincios, dar deodată, fără să vrea, îşi strînse pumnii şi şi-i ridică deasupra capului.

— Lăsaţi-mă în pace ! strigă cu glas străin, înroşindu-se şi tremurînd din tot trupul. Ieşiţi afară ! Afară amîndoi, afară !

Mihail Averianîci şi Hobotov se ridicară în picioare, uitîndu-se la el întîi cu nedumerire, apoi cu spaimă.

— Ieşiţi afară ! Amîndoi ! răcnea mereu Andrei Efimîci. Sînteţi nişte mărginiţi, nişte idioţi ! N-am nevoie nici de prietenia dumitale, nici de doctoriile dumitale, tîmpitule ! Ticăloşie ! Nemernicie !

Descumpăniţi, Hobotov şi Mihail Averianîci se uitară unul la altul, apoi se traseră de-a-ndărătelea

spre uşă şi trecură în săliţă. Andrei Efimîci puse mîna pe sticluţa cu bromură şi o aruncă după ei. Sticluţa se sparse cu zgomot de uşorul uşii.

— Duceţi-vă dracului! strigă el cu glas jalnic, alergînd după ei în săliţă. Dracului!

După plecarea oaspeţilor, tremurînd ca de friguri, Andrei Efimîci se culcă pe divan şi repetă încă mult timp:

— Sînteţi nişte mărginiţi! Nişte idioţi!...

Cînd se linişti, cel dintîi gînd i se îndreptă spre Mihail Averianîci. Bietul om, cît trebuie să fie de ruşinat şi de amărît! Intr-adevăr, se petrecuse un lucru înspăimîntător. Niciodată nu i se mai întîmplase aşa ceva. Unde era inteligenţa, unde era tactul lui? Unde era raţiunea faptelor şi nepăsarea lui filozofică?...

N-a închis ochii toată noaptea, torturat de ruşine şi de remuşcări, iar dimineaţa, pe la ora zece, se duse la oficiul poştal şi-i ceru iertare lui Mihail Averianîci.

— Să nu ne mai gîndim la ce-a fost, zise Mihail Averianîci emoţionat şi-i strînse mîna cu putere, oftînd. Să-i sară ochii cui o să mai aducă vorba de asta! Liubavkin! strigă el deodată, dar aşa de tare, încît tresăriră toţi poştaşii şi clienţii. Adă un scaun! Iar tu, mai aşteaptă, strigă el unei femei, care îşi întinsese mîna printre gratii cu o scrisoare recomandată. Nu vezi că-s ocupat? Să nu ne mai gîndim la ce-a fost, urmă el domol, întorcîndu-se spre Andrei Efimîci. Stai, drăguţă, stai te rog.

Işi mîngîie cîteva clipe genunchii, apoi urmă:

— Nici prin gînd nu mi-a trecut să mă supăr pe dumneata. Boala nu ţi-e frate, asta se ştie... Criza dumitale de ieri ne-a cam speriat, şi pe mine, şi pe doctor... şi după aceea am vorbit mult despre dumneata. Dragul meu, de ce nu vrei să te ocupi serios de boala dumitale? Cum se poate să te laşi aşa, în halul ăsta? Iartă-mă că ţi-o spun deschis, prieteneşte, şi Mihail Averianîci coborî glasul: dumneata trăieşti în nişte condiţii mizerabile! strîmtoare, murdărie, n-are cine să te îngrijească, n-ai cu ce să te cauţi... Dragul meu, doctorul şi cu mine te rugăm din tot sufletul să asculţi şi de sfatul nostru şi să te inter-

nezi în spital. Acolo ai de toate : şi mîncare ca lumea, şi îngrijire, şi medic la dispoziţie... Evgheni Fiodorovici, cu toate că, fie vorba între noi, e un bădăran, dar oricum, se pricepe în medicină, aşa că poţi să ai toată încrederea în el. Mi-a promis că o să se ocupe de dumneata...

Andrei Efimîci rămase adînc mişcat de sentimentele de dragoste ale dirigintelui şi de lacrimile care-i străluciră deodată pe obraji.

— Dar, dragul meu, nu-l crede ! îi răspunse în şoaptă, ducîndu-şi mîna la inimă. Nu-l crede ! E o minciună ! Toată boala mea se reduce la atîta : că în cei douăzeci de ani de cînd trăiesc în oraşul ăsta, am dat de un singur om într-adevăr inteligent, dar care, din nenorocire, e nebun. Nu sufăr de nici o boală, dar am intrat într-un cerc vicios, din care pentru mine nu mai este scăpare. Însă mi-e perfect egal, sînt gata să fac orice.

— Internează-te în spital, dragul meu.

— Mi-e perfect egal, în spital sau în mormînt.

— Dă-mi cuvîntul, drăguţă, că o să te supui în totul lui Evgheni Fiodorîci.

— Uite, dacă vrei, îţi dau cuvîntul... Dar îţi repet, dragul meu, că am intrat într-un cerc vicios. De aci încolo, toate vor duce la pieirea mea, chiar şi dragostea atît de sinceră a prietenilor mei. Îmi dau seama că-s condamnat şi totuşi am tăria s-o recunosc.

— Dragul meu, să ştii că te faci sănătos !

— Ce tot spui ! îi întoarse vorba Andrei Efimîci, enervat. Cred că sînt puţini oamenii care, la sfîrşitul zilelor lor, să nu treacă prin încercările prin care trec eu acum. Cînd o să ţi se spună că ai ceva la rinichi sau că ţi-e inima mărită şi o să începi a te îngriji, sau cînd or să te declare nebun sau criminal, într-un cuvînt, cînd oamenii or să-şi îndrepte atenţia asupra dumitale, să ştii că ai intrat într-un cerc vicios din care nu mai poţi scăpa. Şi cu cît ai să încerci să scapi, cu atît ai să te încurci mai tare. Cel mai bun lucru e să capitulezi, pentru că nici o putere omenească sau supraomenească nu e în stare să te salveze... Cel puţin asta e impresia mea...

In vremea asta, în faţa ghişeului se adunase destulă lume. Ca să nu-l împiedice pe diriginte de la lucru, Andrei Efimîci se ridică să-şi ia rămas bun. Mihail Averianîci îi ceru încă o dată cuvîntul de onoare şi-l petrecu pînă la uşa care dădea afară.

In aceeaşi zi, spre seară, Andrei Efimîci se pomeni pe neaşteptate cu Hobotov, în cojoc şi cu cizme înalte. Ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, zise:

— Am venit să te rog ceva, colega. Dacă eşti bun, hai cu mine la un consult. Ce zici, mergi?

Închipuindu-şi că Hobotov voia să-l scoată la plimbare, sau că într-adevăr căuta să-i dea prilejul de a cîştiga ceva, Andrei Efimîci se îmbrăcă şi ieşiră împreună. Era bucuros că avea ocazia să-şi îndrepte greşeala din ajun şi să se împace cu Hobotov, şi în adîncul sufletului îi era recunoscător că nu făcea nici o aluzie la întîmplarea de ieri, fără îndoială, ca să-l menajeze. De la un om atît de puţin civilizat, era greu să te aştepţi la un gest atît de delicat.

— Dar unde-i bolnavul dumitale? întrebă Andrei Efimîci.

— In spital. De mult tot voiam să ţi-l arăt... E un caz deosebit de interesant.

Intrară în curte şi, înconjurînd corpul principal al spitalului, se îndreptară spre pavilionul unde erau internaţi nebunii. Şi, ciudat, Hobotov nu scotea o vorbă. Cînd pătrunseră în pavilion, Nikita, ca de obicei, sări în sus şi-şi luă poziţia militărească.

— Unul dintre bolnavii de aici a făcut o complicaţie la pulmoni, îi şopti Hobotov în clipa cînd intră cu Andrei Efimîci în salon. Aşteaptă-mă aici, că viu îndată. Mă duc să-mi iau stetoscopul.

Şi plecă.

XVII

Incepuse să se însereze. Ivan Dmitrici zăcea întins în patul lui, cu faţa înfundată în pernă. Paraliticul, încremenit în capul oaselor, plîngea încetişor, miş-

cîndu-şi buzele, iar mujicul cel gros şi fostul sortator dormeau. In salon era linişte.

Andrei Efimîci stătea pe patul lui Ivan Dmitrici şi aştepta. Dar trecu o jumătate de oră şi în locul lui Hobotov intră în salon Nikita, ţinînd în braţe un halat, nişte rufe şi o pereche de papuci.

— Vă rog să vă îmbrăcaţi, nobleţea voastră, zise el aproape în şoaptă. Poftiţi aici, ăsta-i patul dumneavoastră, adăugă, arătînd spre un pat gol, adus pesemne de curînd. Lăsaţi, nu-i nimic, o să dea Dumnezeu şi o să vă vindecaţi...

Andrei Efimîci înţelese totul. Fără să spună un cuvînt, se mută pe patul pe care i-l arăta Nikita şi se aşeză. Dar, văzînd că Nikita stătea şi aştepta, se dezbrăcă pînă la piele. Îi era ruşine. După aceea se îmbrăcă în hainele de spital. Izmenele erau prea scurte, cămaşa prea lungă, iar halatul duhnea a peşte afumat.

— O să dea bunul Dumnezeu şi o să vă vindecaţi, repetă Nikita.

Şi zicînd acestea, luă în braţe hainele lui Andrei Efimîci şi ieşi, închizînd uşa după el.

„Totuna mi-e... se gîndi Andrei Efimîci, înfăşurîndu-se ruşinat în halat şi dîndu-şi seama că în noul lui echipament semăna grozav a ocnaş. Totuna... Ce mi-e un frac, ce mi-e o tunică sau halatul ăsta?“...

„Dar unde mi-e ceasul? Unde mi-e carneţelul de note din buzunarul din dreapta? Dar ţigările? Unde mi-a dus Nikita hainele? Cine ştie dacă o să mă mai îmbrac vreodată cu pantaloni, cu vestă şi cizme? La început, toate acestea par ciudate şi oarecum neînţelese...“ Andrei Efimîci părea încă convins că între casa tîrgoveţei Belova şi salonul Nr. 6 nu era nici o deosebire, şi că toate cîte se întîmplau pe lumea asta nu erau decît nimicuri şi deşertăciuni. Totuşi, mîinile începură să-i tremure, picioarele să-i îngheţe, iar gîndul că Ivan Dmitrici, cînd o să se trezească, o să-l vadă în halat, făcea să i se zbîrlească părul de spaimă şi de ruşine. Se ridică, făcu cîţiva paşi prin salon şi iarăşi se aşeză.

Rămase aşa o jumătate de oră, o oră, pe urmă începu să se plictisească. Oare e cu putinţă să ai răbdare să stai aici o zi, o săptămînă, ba chiar ani întregi, cum stau oamenii aceştia ? Ce a făcut el, de pildă, de cînd a venit ? A stat cît a stat pe pat, pe urmă s-a plimbat prin salon şi iarăşi s-a aşezat. Ar mai fi putut să se uite pe fereastră, apoi să se plimbe din nou din colţ în colţ. Da, şi pe urmă ?... Să stai tot timpul ca o mumie, să te gîndeşti şi atîta tot ?... Nu, aşa ceva e aproape cu neputinţă !

Andrei Efimîci se întinse pe patul lui, dar numaidecît sări în picioare, îşi şterse cu mîneca sudoarea rece de pe frunte şi simţi că toată faţa începe să-i miroase a peşte afumat. Şi iarăşi începu să măsoare odaia în lung şi în lat...

— Trebuie să fie o neînţelegere la mijloc... îşi zise, făcînd un gest de nedumerire. Trebuie să le cer o explicaţie, sînt sigur că nu e decît o neînţelegere...

In clipa aceea, Ivan Dmitrici se trezi din somn. Se aşează pe pat, îşi sprijini capul în pumni, scuipă, apoi se uită alene la doctor. In primul moment păru a nu înţelege nimic. Dar nu trecu mult şi faţa lui căpătă un aer ironic şi răutăcios.

— Aha, va să zică şi pe dumneata te-au băgat aici, drăguţă ? întrebă el răguşit, ca după somn, închizînd dintr-un ochi. Imi pare foarte bine. Pînă acum dumneata ai supt sîngele oamenilor, dar de azi înainte or să sugă alţii sîngele dumitale. Admirabil !

— Trebuie să fie o neînţelegere... îngăimă Andrei Efimîci, înfricoşat de vorbele lui Ivan Dmitrici. Ridică din umeri şi repetă : Cred că e o neînţelegere...

Ivan Dmitrici scuipă iarăşi şi se culcă.

— Blestemată viaţă ! oftă el. Şi ceea ce e mai dureros şi mai revoltător, e că viaţa asta n-o să se încheie cu cine ştie ce răsplată pentru suferinţele pe care le-am îndurat, şi nici cu vreo apoteoză, ca la operă, ci cu moartea. Or să vină cîţiva mujici, or să te-apuce de mîini şi de picioare şi or să te-arunce în subsol. Brr ! Ei, dar nu-i nimic... In schimb, pe lumea cealaltă, o să avem parte de fericire... Eu o să mă întorc aici în chip de stafie şi o să-i bag în toţi spe-

rieţii pe ticăloşii ăştia. O să le scot eu peri albi, n-avea grijă !

Chiar atunci se întoarse din oraş Moiseika şi, văzîndu-l pe Andrei Efimîci, întinse mîna :

— Dă-mi o copeică ! îi ceru.

XVIII

Andrei Efimîci se apropie de fereastră şi se uită spre cîmp. Se întunecase. Din dreapta, de undeva, departe, răsărea luna purpurie şi rece. Iar în faţa lui, la cel mult o sută de stînjeni de gardul spitalului, se înălţa o clădire albă, împrejmuită cu zid de piatră. Era închisoarea.

„Asta-i realitatea !“ îşi zise Andrei Efimîci şi simţi că-l trec fiori de groază.

Inspăimîntătoare era şi luna, şi închisoarea, şi cuiele înfipte ca nişte ţepi în vîrful gardului, şi vîlvătăile depărtate ale unei fabrici. Cineva oftă la spatele lui. Andrei Efimîci întoarse capul şi văzu un om cu pieptul plin de stele şi de decoraţii strălucitoare. Rîdea şi clipea din ochi cu viclenie. Şi nebunul acela i se păru de asemenea înspăimîntător...

Incercă să-şi facă curaj, zicîndu-şi că nici luna şi nici închisoarea n-aveau nimic înspăimîntător în ele, că decoraţii poartă şi oamenii cu mintea sănătoasă şi că va veni timpul cînd totul va putrezi şi se va preface în ţărînă. Dar deodată se simţi năpădit de deznădejde, se prinse cu amîndouă mîinile de gratii şi le zgîlţîi din răsputeri. Dar gratiile nu se dădură învinse.

Apoi, ca să se apere de spaimă, se aşeză pe patul lui Ivan Dmitrici.

— Mi-am pierdut curajul, dragul meu ! suspină, tremurînd din tot trupul şi ştergîndu-şi sudoarea rece de pe frunte. Mi-am pierdut curajul !

— Incearcă să filozofezi, îi răspunse Ivan Dmitrici în bătaie de joc.

— Doamne, Dumnezeule... Doamne, Dumnezeule... Aşa-i... Mi-ai spus o dată că în Rusia nu există filo-

zofie, şi totuşi toată lumea filozofează, chiar oamenii de rînd. Insă de pe urma filozofiei oamenilor de rînd nimeni nu are de suferit, zise Andrei Efimîci, cu un glas de parcă era gata să izbucnească în lacrimi, ca să-l înduioşeze pe Ivan Dmitrici. Atunci, ce rost are rîsul dumitale ironic şi răutăcios ? Şi cum să nu filozofeze oamenii de rînd, dacă-s nemulţumiţi ? Unui om, făcut după chipul şi asemănarea Domnului, inteligent, cult, mîndru, iubitor de libertate, nu-i rămîne altă ieşire decît să se ducă medic într-un orăşel idiot şi murdar şi să nu mai facă nimic altceva toată viaţa lui decît să pună ventuze, lipitori şi cataplasme cu muştar. Ei, spune şi dumneata dacă asta nu-i şarlatanie, miopie, ticăloşie ! Doamne, Doamne !

— Spui prostii. Dacă nu-ţi place meseria de doctor, fă-te ministru !

— Nu, nu sîntem buni de nimic. Sîntem prea bicisnici, dragul meu, asta-i... Iaca, uită-te la mine : am fost nepăsător din fire, am avut o judecată sănătoasă şi îndrăzneaţă, dar a fost de ajuns să mă zgîlţîie viaţa mai zdravăn, ca să-mi pierd curajul... să cad în prostraţie... Sîntem bicisnici, sîntem nişte cîrpe, acolo... Nici dumneata nu eşti mai breaz, dragul meu. E drept că eşti inteligent, ai un suflet nobil, ai supt de la sînul mamei, o dată cu laptele, şi cele mai bune însuşiri... Dar ce folos ! Nici n-ai apucat bine să păşeşti în viaţă, că te-ai şi obosit şi te-ai îmbolnăvit... De aceea îţi spun : sîntem bicisnici, bicisnici !

Dar afară de chinul pe care i-l dădea sentimentul de spaimă şi de înjosire, Andrei Efimîci era stăpînit de o dorinţă nelămurită, care nu-l mai părăsea de cînd se înserase. Pînă la urmă, înţelese că avea gust de-o bere şi de-o ţigară.

— Eu ies o clipă, dragul meu, zise el. Mă duc să spun să ne facă focul... Nu mai pot... nu-s în stare...

Andrei Efimîci se îndreptă spre uşă şi o deschise. Dar în aceeaşi clipă Nikita sări în picioare, tăindu-i drumul.

— Incotro ? Nu se poate, nu se poate ! strigă el. E timpul să vă culcaţi !

— Numai cîteva clipe, să iau puţin aer ! se zăpăci Andrei Efimîci.

— Nu se poate, nu, e interzis. Doar ştii şi dumneata.

Şi Nikita trînti uşa, sprijinind-o cu spinarea pe dinafară.

— Dar parcă pierde cineva ceva, dacă o să ies puţin de aici ? întrebă Andrei Efimîci, ridicînd din umeri. Nu înţeleg ! Nikita, am nevoie să ies ! repetă şi glasul îi tremura de emoţie. Am nevoie, trebuie !

— Nu faceţi dezordine, că nu-i bine ! făcu Nikita sentenţios.

— Asta-i curată bătaie de joc ! răcni deodată Ivan Dmitrici, sărind în picioare. Cum îşi permite el să nu-ţi dea drumul ? Cu ce drept ne ţin aici ? Dacă nu mă înşel, legea spune categoric că nimeni nu poate fi închis fără judecată ! Asta-i curată silnicie !

— Da, curată silnicie ! repetă Andrei Efimîci, încurajat de răcnetele lui Ivan Dmitrici. — Am nevoie să ies, trebuie să ies şi el n-are dreptul să mă oprească. Deschide, cînd îţi spun !

— N-auzi, dobitocule, idiotule ? urla Ivan Dmitrici, bătînd cu pumnii în uşă. Deschide, că de nu, sparg uşa, hingherule !

— Deschide ! strigă şi Andrei Efimîci, tremurînd din tot trupul. Îţi poruncesc, mă auzi ?

— Nu mai bate cîmpii de pomană ! îi răspunse Nikita din dosul uşii. Că tot degeaba-i.

— Bine, atunci du-te şi cheamă-l pe Evgheni Fiodorîci. Spune-i că-l rog să poftească pînă aici... măcar o clipă !

— Lasă că vine el singur, mîine, fără să-l mai chem.

— N-or să ne mai dea drumul de aici în vecii vecilor ! se tînguia în vremea asta Ivan Dmitrici. Aici or să ne putrezească oasele ! Doamne, oare să fie adevărat că nu există infern pe lumea cealaltă şi că ticăloşii aceştia n-or să-şi primească pedeapsa ? Unde e dreptatea ? Deschide, netrebnicule, deschide că mă înăbuş ! strigă răguşit, opintindu-se cu toată puterea în uşă. O să-mi zdrobesc capul, ucigaşilor !

Nikita deschise repede ușa, îl înșfăcă pe Andrei Efimîci cu amîndouă mîinile și, cu o lovitură de genunchi, îl dădu la o parte. Apoi își făcu vînt și-l pocni din răsputeri cu pumnul în obraz. O clipă, Andrei Efimîci avu impresia că un val uriaș, un val sărat, l-a acoperit pînă peste cap și l-a tîrît pînă la pat. Într-adevăr, simți în gură un gust sărat. I se umpluse, pesemne, gura cu sînge... Începu să-și fluture brațele în aer, de parcă se pregătea să înoate, apoi se prinse cu o mînă de pat. În clipa aceea, simți încă doi pumni în spinare.

Deodată, Ivan Dmitrici începu să țipe. Se vede că Nikita îl bătea acum pe el.

Se lăsă apoi o liniște adîncă. Lumina palidă a lunii se strecura printre gratii, așternînd pe podele o rețea de umbre, ca un grătar. Andrei Efimîci simțea cum îl cuprinde spaima. Se întinse pe pat și-și ținu răsuflarea : aștepta, îngrozit, să-l mai lovească o dată... O durere ascuțită îi răscoli toate măruntaiele, de parcă-i vîrîse cineva o seceră în trup și i-o răsucise de cîteva ori în coșul pieptului și în pîntece. De durere, își mușcă perna și-și strînse dinții. Și dintr-o dată, prin haosul din mintea lui își făcu loc deslușit un gînd înspăimîntător și neînduplecat : că, fără îndoială, o durere ca aceea au încercat ani de-a rîndul, zi după zi, toți nenorociții aceștia care acum, la lumina lunii, păreau doar niște umbre întunecate. Cum s-a făcut că, timp de peste douăzeci de ani, el n-a cunoscut, și n-a încercat măcar să cunoască, această tragedie ? Dar pentru că n-a știut și n-a cunoscut această durere, înseamnă că n-are nici o vină, încerca el să se consoleze. Dar conștiința, crudă și necruțătoare ca și Nikita, făcea să-i înghețe sîngele din creștet pînă-n tălpi. Sări în picioare. Ar fi vrut să strige în gura mare, să alerge cît mai repede și să-l ucidă întîi pe Nikita, apoi pe Hobotov, pe administrator și pe felcer, iar la urmă să-și facă seama și el. Dar din piept nu-i ieșea nici un sunet, iar picioarele nu-l mai ascultau. Simțind că se înăbușă, își sfîșie la piept halatul și cămașa și căzu pe pat, în nesimțire.

XIX

Cînd se trezi a doua zi dimineața, îl durea capul, îi vîjîiau urechile și simțea o sfîrșeală în tot trupul. Își aduse aminte cît de slab se dovedise în ajun, dar nu se rușină de asta. Fusese laș, îi fusese frică de lună și mărturisise pe față gînduri și sentimente, pe care nici nu și le bănuise pînă atunci, de pildă părerea lui despre filozofia omului de rînd, veșnic nemulțumit. Dar acum, îi era totuna...

Nu mai voia nici să mănînce, nici să bea. Stătea culcat, fără să se clintească din loc, și tăcea.

„Acum, mi-e totuna, își zicea, cînd îi punea cineva vreo întrebare. Ce să-i mai răspund?... Mi-e totuna acum..."

După-amiază se prezentă Mihail Averianîci, aducîndu-i un pachețel cu ceai și un funt de marmeladă. Veni și Dariuška, și rămase un ceas întreg la căpătîiul lui, privindu-l cu un aer de durere îndobitocită, iar la urmă veni și doctorul Hobotov. Aducea o sticluță cu bromură și-i porunci lui Nikita să afume cu ceva prin salon.

Spre seară, Andrei Efimîci își dădu sufletul în urma unui atac de apoplexie. Mai întîi, începură să-l scuture frigurile, apoi i se făcu greață. O senzație scîrboasă, de ceva vîscos care, după cît i se părea, îi pătrunsese în tot trupul, pînă în vîrful degetelor, îi pornea de la stomac spre cap, revărsîndu-i-se în ochi și în urechi. I se făcu verde înaintea ochilor, și atunci înțelese că i se apropie sfîrșitul. Își aduse aminte că Ivan Dmitrici, Mihail Averianîci și milioane de alți oameni cred în nemurirea sufletului. Dar dacă o fi adevărat?... Însă el n-avea nevoie de nemurire și nu se opri asupra acestui gînd decît o clipă. O turmă de cerbi, neînchipuit de frumoși și de grațioși — citise așa ceva cu o zi înainte — trecu în goană pe dinaintea lui, apoi o femeie îi întinse o scrisoare recomandată... Mihail Averianîci șopti nu știu ce. După aceea totul dispăru și Andrei Efimîci adormi pentru totdeauna.

Veniră apoi cîțiva mujici, îl apucară de mîini și de picioare și-l duseră în capelă. Noaptea aceea, zăcu pe

masă cu ochii deschiși, în bătaia lunii. Dimineața intră Serghei Sergheici, se închină cu smerenie în fața crucifixului și închise ochii fostului său șef.

Andrei Efimîci a fost îngropat a doua zi. La înmormîntare n-au venit decît Mihail Averianîci și Dariușka.

SPAIMA

POVESTIREA UNUI PRIETEN

DUPĂ ce a terminat facultatea, Dmitri Petrovici Silin şi-a luat o slujbă la Petersburg. Dar la vîrsta de treizeci de ani a demisionat şi a plecat la ţară, unde s-a apucat de agricultură. Gospodăria îi mergea binişor. Totuşi, aveam impresia că nu se simţea la largul lui şi că ar fi făcut mai bine dacă s-ar fi întors la Petersburg. Cînd îl întîlneam, la poartă sau în faţa cerdacului, obosit după ziua de muncă, ars de soare şi cenuşiu de praf, sau cînd îl vedeam la masa de seară, luptîndu-se din greu cu somnul, aşa încît trebuia să-l ducă nevastă-sa la culcare, ca pe un copil, sau cînd, biruindu-şi oboseala, începea cu glasul blînd şi dulce, de parcă se ruga, să ne expună părerile lui sănătoase, îmi dădeam bine seama că aveam în faţa mea un om chinuit, şi că nu se ocupa de gospodărie decît doar ca să-şi treacă timpul, atît.

Îmi făcea plăcere să-i trec pragul şi uneori se întîmpla să rămîn la el şi cîte două sau trei zile. Mi-era drag şi conacul lui, şi parcul, şi grădina întinsă, şi pîrăul, — şi chiar şi filozofia lui, cam bombastică şi cam lipsită de nerv, dar destul de clară. Cred că mi-era drag şi Dmitri Petrovici, dar lucrul acesta nu l-aş putea afirma cu siguranţă, deoarece nici pînă astăzi n-am ajuns să-mi dau seama bine de sentimentele mele pentru el. Dmitri Petrovici era un om inte-

ligent, deschis și bun la suflet, cu care nu te plictiseai niciodată. Și totuși, mi-aduc aminte, și încă foarte bine, că m-am simțit stingherit și cuprins de o neplăcută tulburare cînd mi-a declarat că are pentru mine o adevărată prietenie și mi-a împărtășit amărăciunile lui intime. In prietenia lui era ceva care mă încurca și mă apăsa, așa că aș fi fost bucuros ca această prietenie față de mine să se reducă la raporturile obișnuite dintre doi buni cunoscuți.

Trebuie să spun că eram încîntat și de nevasta lui, Maria Sergheevna. Nu eram îndrăgostit de ea, dar îmi plăceau mult ochii ei, fața, glasul și mersul, îi simțeam lipsa cînd n-o vedeam mai des și nu mă gîndeam la nimeni cu atîta bucurie ca la femeia aceea tînără, frumoasă și grațioasă. Nu aveam nici un gînd rău față de ea și nici nu-mi făceam vreo iluzie. Dar cînd se întîmpla să rămînem între patru ochi, nu știu de ce, îmi aduceam aminte că bărbatul ei mă considera drept prieten și nu-mi era de loc la îndemînă. O ascultam cu multă plăcere cînd începea să cînte la pian bucățile mele preferate, sau cînd îmi povestea tot felul de nimicuri interesante. Dar cum nici în clipele acelea nu puteam să uit că-și iubea bărbatul, care mi-era prieten, și că ea însăși mă considera ca pe prietenul bărbatului ei, îmi pierea tot cheful, făcînd loc descumpănirii și unei plictisitoare apatii. Nu știu cum se făcea, dar Maria Sergheevna observa totdeauna această schimbare și totdeauna îmi spunea:

— Te plictisești fără prietenul dumitale, văd eu... Să trimit după el la cîmp.

Iar cînd sosea Dmitri Petrovici, îmi spunea:

— Bucură-te, ți-a sosit prietenul.

Și lucrurile au mers așa cam un an și jumătate.

Intr-o duminică de iulie, neavînd ce face, ne-am dus, Dmitri Petrovici și cu mine la Kluşino, un sat mare, să cumpărăm cîte ceva pentru masa de seară. In timp ce umblam prin dugheni, soarele a asfințit și s-a înserat — o seară pe care n-o s-o uit, fără îndoială, toată viața mea. După ce am cumpărat o bucată de brînză, care părea o bucată de săpun și niște salam tare ca piatra, care mirosea a dohot, am trecut și pe la cîr-

ciumă, să întrebăm dacă nu avea bere. Vizitiul nostru se dusese la fierărie să potcovească telegarii și ne înțelesesem să-l așteptăm în fața bisericii. Ca să mai treacă vremea, umblam de colo pînă colo, vorbind și făcînd haz de cumpărăturile noastre. Un individ ciudat, căruia toată lumea din județ îi zicea „Patruzeci de Sfinți", se ținuse tot timpul după noi, tăcut și misterios ca un detectiv. Acest Patruzeci de Sfinți nu era altul decît Gavrila Severov, sau Gavriușa, care fusese cîndva fecior la mine, dar îl dădusem afară pentru beție. Slujise și la Dmitri Petrovici, de unde fusese dat afară tot pentru același beteșug. Era un bețiv fără leac. De altfel, toată viața lui, dezmățată ca și el, era împletită numai din viciu și păcat. Tatăl lui fusese preot, iar mamă-sa se trăgea dintr-o familie de nobili, prin urmare, ca origine socială făcea parte dintr-o clasă oarecum privilegiată. Dar toate încercările mele de a descoperi măcar o urmă din ceea ce societatea noastră numește „noblețe", fie în trăsăturile feței lui supte, slugarnice și totdeauna asudate, fie în barba lui roșcată, care începea să încărunțească, în surtucul sărăcăcios și rupt, sau în cămașa roșie pe care-o purta pe deasupra pantalonilor, toate rămăseseră zadarnice. Se pretindea cult, ca unul care învățase la seminar. Dar tot el povestea că nu terminase nici cursul inferior, deoarece fusese dat afară pentru fumat. Că, după aceea, cîntase cîtva timp în corul episcopal, apoi stătuse vreo doi ani la o mînăstire, dar și de acolo fusese dat afară, de data aceasta însă pentru alte „slăbiciuni", nu pentru fumat. Cutreierase pe jos două gubernii, înaintase nenumărate cereri la consistoriu și la alte autorități, și de vreo patru ori fusese dat și în judecată. În cele din urmă, pripășindu-se în județul nostru, fusese de mai multe ori : lacheu, pădurar, pisar și paznic bisericesc, pînă cînd se însurase cu o bucătăreasă, o văduvă stricată, împotmolindu-se cu totul în viața aceea de slugă, cu a cărei murdărie și bîrfeală se deprinsese așa de mult, încît acum el însuși vorbea cu oarecare îndoială, ca de o legendă, de obîrșia lui „privilegiată". În timpul despre care vorbim, hoinărea

fără nici un rost, dîndu-se drept felcer de cai sau vînător, iar nevasta lui rătăcea Dumnezeu știe pe unde.

De la cîrciumă am luat-o spre biserică și ne-am așezat în fața pridvorului, să așteptăm vizitiul. Patruzeci de Sfinți s-a oprit mai la o parte și și-a dus mîna la gură, ca să tușească politicos în pumn, cînd o fi nevoie. Se întunecase. Umezeala serii era tot mai pătrunzătoare. Pe undeva, se pregătea să răsară luna. Cerul era senin și înstelat, doar deasupra capetelor noastre se vedeau doi nori: unul mai mare, altul mai mic, ca o mamă cu copilul ei. Singuratici, alergau unul după altul în direcția unde se stingeau vîlvătăile apusului.

— Ce seară minunată! zise Dmitri Petrovici.

— Cum nu se mai află!... întări Patruzeci de Sfinți, tușind politicos, în pumn. Dar ce v-a venit, Dmitri Petrovici, să binevoiți a vă abate pe la noi? întrebă el insinuant, căutînd pesemne să intre în vorbă.

Dmitri Petrovici nu-i răspunse. Patruzeci de Sfinți oftă adînc și, fără să se uite la noi, urmă încet:

— Sufăr numai și numai dintr-o pricină de care va trebui să dau socoteală Domnului Dumnezeului nostru Cel atotputernic... Nici vorbă, sînt un om pierdut și nevolnic, dar vă rog să mă credeți pe cuvînt: n-am nici de-o bucățică de pîine și duc o viață mai păcătoasă decît a unui cîine... Iertați-mă, Dmitri Petrovici!

Silin nu-l asculta, se gîndea nu știu la ce, cu capul sprijinit în pumni. Biserica era așezată la capătul unei uliți, pe malul înalt al apei, și de acolo unde stăteam, printre ostrețele gardului care împrejmuia curtea, vedeam rîul, luncile de pe partea cealaltă și flăcările purpurii ale unui foc, în jurul căruia se învîrteau umbre negre de oameni și de cai. Iar și mai departe, sclipeau alte luminițe, ale unui cătun... Dintr-acolo venea un zvon de cîntec.

O ceață ușoară începu să se lase peste rîu și, ici și colo, peste luncă. Pale lungi și subțiri, de un alb lăptos, rătăceau pe deasupra apei, acoperind stelele, care se oglindeau în valuri și, agățîndu-se de sălcii, își schimbau înfățișarea clipă cu clipă: unele parcă se

îmbrățișau, altele se ploconeau, iar altele își înălțau spre cer brațele în mîneci largi, de popă, de parcă se rugau... Sub impresia lor, pesemne, Dmitri Petrovici începu să se gîndească la vedenii și la morți, deoarece își întoarse fața spre mine și mă întrebă, zîmbind cu tristețe:

— Spune-mi, dragul meu, de ce cînd vrem să povestim ceva înspăimîntător, misterios și fantastic, ne ducem cu gîndul la lumea vedeniilor și a umbrelor de dincolo de mormînt și nu la viața de toate zilele?

— Pentru că nu te înspăimîntă decît ceea ce mintea nu poate să înțeleagă.

— Dar parcă viața poți s-o înțelegi? Adică, dumneata înțelegi mai bine viața decît lumea de dincolo de mormînt?

Dmitri Petrovici se apropie și mai mult de mine, așa că acum îi simțeam răsuflarea pe obraz. În umbra înserării, fața lui palidă și trasă părea și mai palidă, iar barba neagră, neagră ca funinginea. Ochii îi erau triști, dar privirea deschisă și ușor speriată, de parcă se pregătea să-mi povestească ceva înspăimîntător. Uitîndu-se țintă în ochii mei, urmă ca de obicei, cu un glas care parcă se ruga:

— Viața noastră, ca și lumea de dincolo de mormînt sînt deopotrivă de tainice și de înfricoșătoare. Cel ce se teme de vedenii trebuie să se teamă și de mine, și de luminile acestea, și de cerul acesta, pentru că toate, dacă stai și te gîndești, sînt cel puțin tot atît de fantastice și de nepătrunse ca și cei ce vin de pe lumea cealaltă... Prințul Hamlet nu s-a sinucis pentru că-i era frică de vedeniile care i-ar fi chinuit somnul de moarte. Îmi place monologul lui celebru, dar, ca să spun drept, niciodată nu m-a zguduit într-adevăr. Îți mărturisesc ca unui prieten că uneori, în ceasuri de amărăciune, încerc să-mi închipui cum va fi ceasul morții mele. Și atunci, fantezia mea născocește nenumărate vedenii din cele mai întunecate, izbutind în felul acesta să mă arunce în cea mai chinuitoare exaltare, ajungînd uneori pînă la coșmar. Și te rog să mă crezi că aceste vedenii nu mi se par mai cumplite decît realitatea... Ce să mai vorbim, fanto-

mele sînt într-adevăr înspăimîntătoare, dar nici viața nu e mai prejos. Eu, dragul meu, nu înțeleg viața și mă tem de ea. Nu știu, poate că sînt bolnav, poate că sînt nebun... Unui om normal și sănătos i se pare că înțelege tot ce vede și aude, eu însă am pierdut puterea de a mă iluziona și, pe zi ce trece, spaima îmi otrăvește viața. Este o boală, agorafobia, sau boala spațiului. Ei bine, eu sufăr de boala vieții! Cînd stau culcat pe iarbă și mă uit lung la o gînganie venită pe lume abia de o zi, care nu înțelege nimic, mi se pare că viața ei e o veșnică spaimă — și în ea, mă văd pe mine.

— Dar, la drept vorbind, ce te înspăimîntă așa? l-am întrebat.

— Totul. De felul meu, nu sînt un om profund, și puțin mă interesează probleme ca, de pildă, viața de dincolo de mormînt, soarta omenirii etc., și, în general, rareori mă ridic pînă la nori. Dar mai mult ca orice mă înspăimîntă prozaismul vieții, de care nu scapă nici unul dintre noi. Eu nu sînt în stare să deosebesc ce e adevărat și ce e minciună în faptele mele, și asta mă tulbură. Îmi dau seama că, datorită condițiilor vieții și ale educației mele, m-am trezit ferecat în cercul strîmt al minciunii, că toată viața mea se rezumă la veșnica preocupare de a mă înșela pe mine însumi și pe ceilalți și de a face totul ca lucrul acesta să nu se observe. Și gîndul că n-o să scap din cercul minciunii pînă la moarte mă înspăimîntă. Să zicem că astăzi fac o faptă oarecare. Ei bine, a doua zi nu mai înțeleg de ce am făcut-o. Am intrat în serviciu la Petersburg, dar m-a apucat spaima și atunci am venit aici, să mă ocup de agricultură. Dar și aici m-a urmărit spaima... Văd că nu știm mare lucru și din pricina asta greșim în fiecare zi, sîntem nedrepți, calomniem și nu-i lăsăm nici pe alții să trăiască. În schimb, ne mistuim toate puterile de dragul unor nimicuri, de care n-avem nici o nevoie și care numai ne împiedică să trăim, ceea ce de asemenea mă înspăimîntă, deoarece nu înțeleg de ce și cui îi trebuiesc toate acestea. Eu, dragul meu, nu-i înțeleg pe oameni și mi-e frică de ei. Mă apucă groaza cînd mă uit la mujici, deoa-

rece nu știu pentru ce scopuri înalte sînt osîndiți să sufere și pentru ce trăiesc. Dacă viața e o desfătare, atunci ei sînt de prisos, pentru că nimeni n-are nevoie de ei. Iar dacă scopul și rostul vieții e să trăiești în lipsuri permanente și într-o veșnică și grosolană ignoranță, atunci nu înțeleg pentru ce și cui îi folosește această inchiziție. Intr-un cuvînt, nu înțeleg pe nimeni și nu înțeleg nimic! Uite, încearcă dumneata, dacă vrei, să-l înțelegi pe individul ăsta! și Dmitri Petrovici arătă cu mîna spre Patruzeci de Sfinți. Pune-ți mintea la încercare!

Văzînd că ne uitam la el, Patruzeci de Sfinți tuși politicos în pumn și zise:

— Totdeauna am fost slugă credincioasă la boierii cei buni, dar toată pacostea îmi vine de la băuturile spirtoase... Dacă s-ar îndura cineva de mine, păcătosul, și m-ar primi să-l slujesc, aș săruta icoana Maicii Domnului! Și cuvîntul meu e cuvînt...

Paznicul bisericii trecu prin fața noastră, se uită la noi nedumerit și începu să tragă clopotul de frînghie. Rar și prelung, clopotul bătu de zece ori, spărgînd brutal liniștea serii.

— Ia te uită, e ceasul zece! se miră Dmitri Petrovici. Ar fi timpul să plecăm. Și cum îți spun, dragul meu... Dacă ai ști ce frică mi-e de gîndurile mele mărunte, de gîndurile obișnuite, de fiecare zi, în care s-ar părea că nu poate fi nimic înspăimîntător! Ca să nu mă mai gîndesc, muncesc din greu și caut să mă obosesc, ca să pot dormi adînc. Copiii, nevasta sînt pentru alții lucruri obișnuite. Pe cînd pentru mine, dragul meu, sînt o piatră pe suflet!

Își frecă obrazul cu mîinile, icni, apoi începu să rîdă.

— Dacă aș putea să-ți povestesc ce festă nenorocită mi-am jucat mie însumi! zise. Toată lumea îmi spune: „Ce soție drăguță ai, ce copii încîntători, și chiar și dumneata ești un tată de familie minunat!“ Da, toată lumea crede că sînt un om cît se poate de fericit și mă invidiază... Dar, pentru că am început, să-ți mărturisesc în secret: viața mea de familie, fe-

ricita mea viață de familie nu e decît o dureroasă dezamăgire, de care mă înspăimînt!

Zîmbi în silă și fața lui palidă se urîți dintr-o dată. Mă luă cu o mînă de după mijloc și urmă, aproape în șoaptă:

— Știu că-mi ești prieten adevărat, de aceea te și bucuri de încrederea mea și de adîncul meu respect. Prietenia ne e dată de la Dumnezeu ca să ne putem spune păsurile și să ne ușurăm sufletul de tainele care-l apasă... Așa că, îngăduie-mi, te rog, să profit de prietenească dumitale afecțiune și să-ți spun tot adevărul. Viața mea de familie, care vi se pare tuturor atît de încîntătoare, e pentru mine cea mai mare nenorocire, și, în același timp, cea mai mare spaimă a mea. M-am însurat într-un mod grotesc, prostesc chiar, aș zice. Trebuie să știi că, înainte de căsătorie, am iubit-o pe Mașa ca un nebun și m-am ținut de ea doi ani la șir. I-am cerut mîna de cinci ori, dar de fiecare dată m-a refuzat, pentru motivul că-i eram cu totul indiferent. A șasea oară, cînd, chinuit de dragoste, i-am căzut în genunchi și am început să-i cerșesc mîna ca pe o pomană, a primit să mă ia, spunîndu-mi: „Nu te iubesc, dar o să-ți fiu credincioasă..." Am acceptat condiția, cu încîntare. Pe atunci, înțelegeam ce însemna asta, astăzi însă nu mai înțeleg, ți-o jur! „Nu te iubesc, dar o să-ți fiu credincioasă..." Ce poate însemna asta? După mine, e un lucru grozav de confuz și de întunecat... Cu toate acestea, mi-e tot atît de dragă și astăzi, ca și atunci. Iar ea e tot atît de indiferentă ca și atunci, și bănuiesc că se bucură cînd mă vede plecînd de acasă. Nu știu dacă mă iubește sau nu, nu știu nimic, nimic... Și totuși, trăim sub același acoperămînt, ne spunem unul altuia „tu", dormim împreună, avem copii, averea noastră e comună... Și atunci, ce înseamnă toate acestea? Ce folos am eu din toate acestea? Mă rog, dumneata înțelegi ceva? Atîta pot să-ți spun: că e un chin înspăimîntător! Din pricină că nu înțeleg nimic în ce privește raporturile noastre, mă prinde uneori ura: cînd împotriva ei, cînd împotriva mea, cînd împotriva amîndurora. Gîndurile mi se învăluie, mă chinuiesc și mă

idioțesc... Și, ca să-mi fie și mai necaz, pe zi ce trece nevastă-mea se face tot mai frumoasă, tot mai adorabilă... După mine, are un păr extraordinar și un zîmbet fără pereche, cum nu mai are nici o altă femeie. O iubesc, și știu că dragostea mea e fără nădejde. Să iubești fără nădejde o femeie cu care ai doi copii ! Ei, spune și dumneata dacă înțelegi ceva și dacă nu te-apucă groaza ! Spune dacă nu-i mai înspăimîntător decît toate vedeniile la un loc !

Dmitri Petrovici era în starea aceea sufletească tulbure, cînd îți vine să vorbești la nesfîrșit. Dar, din fericire, se auzi glasul vizitiului. Ne venea trăsura. Ne-am urcat, iar Patruzeci de Sfinți și-a scos căciula și ne-a ajutat. Fața lui avea un aer, de parcă cine știe de cînd aștepta fericirea să poată atinge făpturile noastre neprețuite !

— Ingăduiți-mi să vin la dumneavoastră, Dmitri Petrovici, zise el, clipind mărunt din ochi și lăsîndu-și capul pe un umăr. Arătați-mi îndurarea voastră dumnezeiască ! Mor de foame !...

— Bine, îi răspunse Silin. O să te țin trei zile, pe urmă vom vedea.

— Am înțeles ! se bucură Patruzeci de Sfinți. Chiar astăzi vin.

Aveam de făcut pînă acasă șase verste. Fericit că, în sfîrșit, își deschisese inima față de un prieten, Dmitri Petrovici mă luă cu o mînă de după mijloc și tot drumul îmi vorbi cu voie bună, fără amărăciune și fără spaimă, spunîndu-mi că dacă totul ar merge bine în căsnicia lui, s-ar întoarce la Petersburg și și-ar închina viața științei. Curentul acela, zicea, care-i făcuse pe atîția tineri talentați să ia drumul satelor, a fost un curent nefast. Secară și grîu avem de ajuns la noi în Rusia. In schimb, oameni de cultură n-avem de loc. Tineretul sănătos și talentat ar trebui să se țină numai de știință, de artă și de politică. A face altfel, ar fi o nesocotință. Dmitri Petrovici filozofa bucuros, arătîndu-și părerea de rău că trebuia să se despartă de mine a doua zi dimineața, nevoit fiind să plece la o licitație pentru o pădure.

Eu însă mă simțeam stingherit și trist, și aveam mereu impresia că-l înșelam. Totuși, eram vesel. Mă uitam la luna purpurie și uriașă care răsărea și, fără să vreau, adunam în mine imaginea femeii care mă tulburase: blondă, înaltă și subțire, cu fața palidă, totdeauna cochetă, răspîndind un parfum care aducea a mosc... Și, nu știu de ce, gîndul că nu-și iubea bărbatul îmi făcu plăcere.

Cînd am ajuns acasă, ne-am așezat să mîncăm. Maria Sergheevna ne servea și făcea haz de bunătățile pe care le cumpărasem noi. Abia acum îmi dădeam seama că avea într-adevăr un păr extraordinar și un zîmbet cum nu mai văzusem la nici o altă femeie. Nu-mi mai luam ochii de la ea, căutînd să descopăr în fiecare mișcare și în fiecare privire a ei că nu-și iubea bărbatul. Și mi se părea că, într-adevăr, descopeream.

Curînd, Dmitri Petrovici începu să moțăie, luptînd cu somnul. După ce se termină masa, mai rămase cu noi doar cîteva minute, apoi zise:

— Nu vă supărați, dar trebuie să mă scol mîine la ora trei dimineața. Dați-mi voie să mă retrag...

Își sărută cu gingășie nevasta, îmi strînse mîna cu putere și cu recunoștință, și mă sili să-i dau cuvîntul că mă voi întoarce negreșit săptămîna viitoare. Ca să se trezească la timp, se ducea să se culce în atenanse.

Maria Sergheevna se culca tîrziu, după obiceiul petersburghez, și nu știu de ce mă bucuram grozav de asta.

— Prin urmare... am început, după ce am rămas singuri. Prin urmare, fii bună și cîntă-mi ceva la pian.

N-aveam nici un chef de muzică, dar nu știam cum să încep vorba. Maria Sergheevna s-a așezat la pian și a cîntat o bucată, nu mai țin minte care. Stăteam lîngă ea, mă uitam la mîinile ei albe și pline, și încercam să surprind ceva pe fața ei rece și nepăsătoare. Și deodată a zîmbit nu știu cărui gînd și mi-a aruncat o privire:

— Ți-e urît fără prietenul dumitale, nu-i așa?

Am început să rîd.

— Pentru un sentiment de prietenie, ar fi fost destul să viu aici o dată pe lună, iar eu viu de cîteva ori pe săptămînă!

Zicînd așa, m-am ridicat de pe scaun și, tulburat, am măsurat odaia în lung și în lat de cîteva ori. S-a ridicat și Maria Sergheevna și s-a îndreptat spre cămin.

— Ce vrei să spui cu asta? m-a întrebat, înălțîndu-și spre mine ochii mari și luminoși.

Nu i-am răspuns.

— Ai mințit, a urmat, după ce s-a gîndit puțin. Dumneata vii aici numai pentru Dmitri Petrovici. Și eu sînt foarte fericită. In vremea de azi, rareori mai întîlnești o prietenie ca asta!

„Ehei!" mi-am zis în gînd și, neștiind ce să-i spun, am întrebat-o:

— Nu vrei să ne plimbăm prin grădină?

— Nu.

Am ieșit singur pe terasă. De mișcat ce eram, mă treceau fiorii și parcă mă furnica prin pielea capului. Eram sigur că discuția noastră o să fie dintre cele mai banale și că n-o să ne spunem nimic mai deosebit, dar că, totuși, în noaptea aceea o să se întîmple neapărat ceea ce nu îndrăzneam nici măcar să visez. In noaptea aceea, sau niciodată.

— Ce noapte minunată! am spus tare, ca să mă audă din casă.

— Pe mine mă lasă perfect indiferentă, i-am auzit răspunsul.

M-am întors în salon. Ca și înainte, Maria Sergheevna stătea lîngă cămin cu mîinile la spate și, uitîndu-se într-o parte, se gîndea cine știe la ce.

— Și de ce te lasă indiferentă? am întrebat-o.

— Pentru că mă plictisesc. Dumneata te plictisești numai cînd nu ești lîngă prietenul dumitale, eu însă mă plictisesc mereu. Adică... dar asta nu te interesează!

M-am așezat la pian și am luat cîteva acorduri, așteptînd să văd ce o să mai spună.

— Nu te jena, te rog, a zis, privindu-mă furioasă, de parcă era gata să izbucnească în plîns de necaz.

Dacă ți-e somn, du-te și te culcă. Să nu-ți închipui că ești obligat să te plictisești împreună cu mine, numai pentru că sînt nevasta prietenului dumitale! N-am nevoie de sacrificiul nimănui. Așa că du-te, te rog.

N-am plecat, bineînțeles. Maria Sergheevna a ieșit pe terasă, iar eu am rămas în salon și, vreo cinci minute, am răsfoit caietele de note. După aceea am ieșit și eu. Stăteam alături în umbra perdelelor, iar la picioarele noastre scările coborau, scăldate în lumina lunii. Umbrele negre ale copacilor se așterneau peste rondurile de flori și peste nisipul galben al aleilor.

— Și eu trebuie să plec mîine... i-am spus.

— Bineînțeles! Dacă bărbatul meu nu-i acasă, dumneata n-ai voie să rămîi, mi-a răspuns, cu ironie. Îmi închipui ce nenorocit te-ai simți dacă ai fi îndrăgostit de mine! Dar lasă că, într-o bună zi, tot o să-ți sar de gît... Sînt curioasă dacă ai să te sperii și ai să fugi de mine!

Vorbele ei și fața ei palidă arătau mînie, dar ochii îi erau plini de cea mai duioasă și mai pătimașă dragoste. Mă uitam la femeia aceea minunată ca la un bun al meu, și abia atunci am observat că avea niște sprîncene dumnezeiești, aurii, cum nu mai văzusem niciodată. Gîndul că aș putea s-o strîng lîngă mine, s-o dezmierd și să-i mîngîi părul neasemuit, mi s-a părut atît de fantastic, încît am început să rîd și am închis ochii.

— Dar e timpul să ne despărțim, s-a făcut tîrziu... Îți doresc noapte bună și liniștită, zise ea.

— Nu vreau să am o noapte liniștită... i-am răspuns rîzînd, intrînd în urma ei în salon. Aș blestema-o, noaptea asta, dacă ar fi liniștită!

În timp ce o petreceam pînă la ușă și-i strîngeam mîna, am citit în ochii ei că mă înțelesese și că era fericită că și eu, la rîndul meu, o înțelesesem.

M-am dus în odaia mea. Pe masă, lîngă cărți, am descoperit șapca lui Dmitri Petrovici, care îmi aminti de prietenia lui. Mi-am luat bastonul și am ieșit în grădină. Ceața începuse să se ridice și, printre copaci și tufișuri, îmbrățișîndu-le parcă, rătăceau acum aceleași fantome înalte și subțiri, pe care le văzusem, pe

înserat, deasupra rîului. Îmi părea rău că nu puteam să stau de vorbă cu ele!...

Văzduhul era atît de străveziu, încît se vedea deslușit fiecare frunzuliță, fiecare picătură de rouă și, în liniștea nopții, toate îmi zîmbeau pe jumătate adormite. Trecînd pe lîngă băncile vopsite în verde, mi-am amintit de un vers dintr-o piesă de Shakespeare: ce dulce doarme lumina lunii aici, pe bancă!

În fundul grădinii se înălța o movilă. M-am urcat pe ea și m-am așezat. Mă simțeam zguduit de un sentiment înălțător. Cu toate că nu aveam nici o îndoială că peste cîteva clipe o s-o strîng în brațe, că o să mă lipesc de trupul ei neasemuit și o să-i sărut sprîncenele aurii, încercam, totuși, să nu cred că o să fie așa, mă biciuiam și-mi părea rău că nu m-a chinuit mai mult, că a cedat atît de repede...

Deodată s-au auzit pași grei și pe alee s-a ivit un bărbat de statură mijlocie. L-am recunoscut imediat: era Patruzeci de Sfinți. După ce s-a așezat pe o bancă și a oftat adînc, și-a făcut de trei ori cruce și s-a culcat. Dar după cîteva clipe s-a ridicat și s-a întors pe partea cealaltă: țînțarii și umezeala nopții nu-l lăsau să doarmă.

— Ce viață! bombănea el. Ce viață amărîtă și blestemată!

Uitîndu-mă la făptura lui slabă și încovoiată, și ascultîndu-l cum ofta din greu și răgușit, mi-am adus aminte de viața amărîtă și nefericită a altcuiva, a celui care mi se spovedise astăzi. Și sentimentul de fericire care mă stăpînea m-a înspăimîntat. Am coborît de pe movilă și m-am îndreptat spre casă.

„După părerea lui Dmitri Petrovici, viața e înspăimîntătoare, mă gîndeam. Apoi, dacă-i așa, de ce să-i cauți în coarne? Doboar-o pînă nu te doboară ea pe tine, și smulge-i tot ce i se poate smulge!“

Pe terasă am găsit-o pe Maria Sergheevna.

Fără să-i spun o vorbă, am îmbrățișat-o și am început să-i sărut cu lăcomie sprîncenele, fruntea, gîtul...

Mai tîrziu, în odaia mea, îmi spunea că mă iubește de mult, de mai bine de un an, se jura că nu mai poate

de dragul meu, plîngea și mă ruga s-o iau cu mine. Am dus-o de cîteva ori la fereastră, să-i văd fața la lumina lunii și, de fiecare dată, mi se părea un vis încîntător... Mă repezeam atunci s-o strîng în brațe și mai puternic, ca să mă încredințez că nu era o părere. De mult nu mai încercasem asemenea clipe de extaz... Totuși, undeva, în adîncul sufletului, simțeam ca o sfială și nu-mi era îndemînă. În dragostea ei era ceva dureros, ceva care mă stingherea, întocmai ca prietenia lui Dmitri Petrovici. Era o dragoste puternică, serioasă, cu lacrimi și jurăminte, iar mie nu-mi trebuiau nici lacrimi, nici jurăminte, nici discuții despre viitor : într-un cuvînt, nu-mi trebuia nimic serios. Voiam doar ca noaptea aceea cu lună să treacă prin viața mea ca un meteor luminos și atît.

Maria Sergheevna a ieșit de la mine la ora trei fix. Dar în timp ce stăteam în pragul ușii și mă uitam după ea, la capătul coridorului s-a ivit deodată Dmitri Petrovici. Cînd l-a văzut, Maria Sergheevna a tresărit și i-a făcut loc să treacă : toată ființa ei arăta o vădită scîrbă. Dmitri Petrovici a încercat un zîmbet ciudat, a tușit și a intrat la mine.

— Mi-am uitat aseară șapca aici... a zis, uitîndu-se aiurea.

Și-a găsit șapca, și-a îndesat-o pe cap cu amîndouă mîinile, apoi s-a uitat la fața mea tulburată, la papucii din picioare și a îngăimat cu glas răgușit, străin parcă :

— Se vede că așa mi-e dat, să nu înțeleg nimic... Dar dacă dumneata înțelegi ceva, atunci... felicitările mele. Eu unul, văd negru înaintea ochilor !

Și a ieșit, tușind. L-am văzut apoi pe fereastră, înhămîndu-și singur caii. Mîinile îi tremurau, se grăbea și se uita mereu spre casă : îl apucase spaima, pesemne. După aceea s-a așezat în tarantas și, aruncînd o privire ciudată împrejur, de parcă se temea să nu-l urmărească cineva, a dat bici cailor.

Puțin după aceea, am plecat și eu. Răsărea soarele. Ceața de aseară se ghemuise, sfioasă, pe lîngă dîmburi și tufișuri. Vizitiul meu, Patruzeci de Sfinți, stă-

tea pe capră și îndruga tot felul de prostii : trăsese la măsea de dimineață, cine știe pe unde.

— Sînt un om slobod ! striga el, vorbind cu caii. Auziți, măi roibilor ? Dacă vreți să știți, eu am titlul de cetățean onorific ereditar !

Spaima lui Dmitri Petrovici, care nu-mi mai ieșea din minte, trecu și asupra mea. Mă gîndeam la tot ce se întîmplase și nu înțelegeam nimic. Mă uitam la ciorile de cîmp și mi se părea ciudat că zboară. Mai mult : mă înspăimîntau.

— De ce am făcut-o asta ? mă întrebam cu nedumerire și deznădejde. De ce a trebuit să se întîmple așa, și nu altfel ? Ce nevoie avea să se îndrăgostească de mine cu adevărat, și de ce a trebuit să intre el în odaia mea după șapcă ? Ce rost avea șapca ?

In aceeași zi am plecat la Petersburg și de atunci nu i-am mai văzut niciodată, nici pe Dmitri Petrovici, nici pe Maria Sergheevna. Căsnicia lor, după cît am auzit, merge înainte și astăzi.

LUCRĂRI
CARE NU AU FOST INCLUSE
DE A. P. CEHOV
ÎN CULEGEREA DE „OPERE“

FRAGMENT

DUPĂ ce ieşi la pensie, consilierul de stat Kozerogov îşi cumpără o moşioară modestă, unde se şi mută. La ţară, imitînd în parte pe Cincinat, în parte pe profesorul Kaigorodov, muncea în sudoarea frunţii şi-şi însemna observaţiile asupra naturii înconjurătoare. După ce îşi dădu obştescul sfîrşit, însemnările lui, ca şi întreaga lui avere, trecură, potrivit dispoziţiilor testamentare, asupra Marfei Evlampievna, econoama lui. Se ştie că venerabila bătrînică a pus să dărîme conacul boieresc şi a ridicat în locul lui o cîrciumă vestită, cu dreptul de a vinde şi băuturi spirtoase. Cîrciuma avea o încăpere, zisă odaia cea „curată", rezervată special pentru moşierii şi slujbaşii în trecere. In odaia aceea, bătrînica a pus pe masă însemnările răposatului, pentru cazul cînd vreunul din oaspeţi ar avea nevoie de o bucată de hîrtie. O foaie din aceste însemnări a căzut şi în mîinile mele. Se vede că era vorba de începuturile activităţii de agricultor a consilierului. Iată ce cuprindea:

3 martie. E primăvară, au început să se întoarcă păsările migratoare: ieri am văzut vrăbii. Vă salut, copii înaripaţi ai sudului! In ciripitul vostru dulce mi se pare că aud o urare: „Fiţi fericit, excelenţa voastră!"

14 martie. Am întrebat astăzi pe Marfa Evlampievna: „De ce cîntă cocoşul aşa de des?" Şi ea mi-a

răspuns: „Pentru că are gîtlej". Eu însă i-am întors vorba: „Și eu am gîtlej și totuși nu cînt!" Cîte taine nenumărate ascunde natura! Pe cînd eram în serviciu la Petersburg, am mîncat de mai multe ori curcani, dar curcani vii am văzut întîia oară abia ieri. Minunată pasăre!

22 martie. Azi a fost la mine polițaiul. Am discutat mult despre virtute — eu stînd jos, el în picioare. Între altele, m-a întrebat: „Excelență, ați vrea să mai fiți încă o dată tînăr?" Și eu i-am răspuns: „Nu, n-aș vrea, pentru că dacă aș fi tînăr, n-aș mai avea gradul pe care-l am". A fost și el de aceeași părere și a plecat, pe cît mi s-a părut, emoționat...

16 aprilie. Am săpat două straturi în grădină cu mîinile mele și am semănat hrișcă. N-am spus nimănui, ca să-i fac surpriză Marfei Evlampievna a mea, căreia îi datoresc multe clipe fericite din viață. Aseară, la ceai, mi se plîngea cu amărăciune că a luat asemenea proporții, încît grăsimea care nu se mai oprește o împiedică să intre pe ușa de la cămară. Eu însă i-am răspuns: „Dimpotrivă, drăguță, formele dumitale rotunde nu fac decît să te înfrumusețeze, iar pe mine să mă simt și mai atras spre dumneata". Ea s-a înroșit, iar eu m-am ridicat și am cuprins-o cu amîndouă brațele, pentru că numai cu unul nu-i chip.

28 mai. Un bătrîn, văzîndu-mă că stau în apropiere de locul unde se scăldau femeile, m-a întrebat ce caut acolo. I-am răspuns: „Veghez să nu vină tinerii să se uite, că de!"... „Atunci, hai să veghem amîndoi!" Și, zicînd așa, bătrînul s-a așezat alături de mine și am început să discutăm despre virtute.

POVESTEA UNEI INTREPRINDERI COMERCIALE

ANDREÏ Andreevici Sidorov moştenise de la maică-sa patru mii de ruble şi cu aceşti bani se hotărî să deschidă o librărie. Se simţea mare nevoie de o librărie. Oraşul era cufundat în ignoranţă şi în prejudecăţi. Bătrînii se duceau numai la baie, funcţionarii jucau cărţi şi beau votcă, cucoanele se ţineau de bîrfeli, tineretul ducea o viaţă lipsită de orice ideal, fetele se gîndeau cît era ziua de mare la măritiş şi mîncau hrişcă, bărbaţii îşi băteau nevestele, iar pe străzi hălăduiau porcii.

„Idei, cît mai multe idei! îşi zicea Andrei Andreevici. Da, idei!“

După ce a închiriat un local pentru librărie, Andrei Andreevici s-a dus la Moscova şi s-a întors de acolo cu o mulţime de manuale şi de cărţi din autorii vechi şi noi. Apoi, a rînduit toată bogăţia aceea în rafturi. In primele trei săptămîni, nu i-a venit nici un cumpărător. Andrei Andreevici stătea în faţa tejghelei, citea din Mihailovski şi făcea eforturi mari ca să cugete cinstit. Cînd i se întîmpla, de pildă, să se surprindă gîndind că n-ar fi rău să aibă acum în faţa lui o plătică cu hrişcă, imediat se indigna : „O, ce gînduri banale!“ In fiecare dimineaţă, dădea năvală în prăvălie o fată rebegită de frig, legată la cap cu basma şi cu picioarele goale în galoşi de piele, şi-i cerea :

— Dă-mi de două copeici oţet!

Iar Andrei Andreevici îi răspundea cu dispreț :

— Ai greșit ușa, domnișoară !

Cînd îi venea vreun prieten, Andrei Andreevici își lua un aer grav și misterios, cobora de pe polița cea mai de sus volumul al treilea din operele lui Pisarev, sufla praful de pe el și, cu o expresie care parcă voia să spună că mai avea și alte lucruri în prăvălie, dar se temea să le scoată la iveală, zicea :

— Da, nenișorule... Ce să-ți spun, cărticica asta, ehei !... Da... Asta, nenișorule... într-un cuvînt, sînt dator să-ți atrag atenția, că, înțelegi, dacă ai s-o citești, ce să-ți mai spun, ai să te crucești !... Da...

— Bagă de seamă, frate, să n-o pățești cumva !

După trei săptămîni, îi intră în prăvălie primul cumpărător. Era un domn cărunt și gras, cu favoriți, și purta pe cap o șapcă cu bandă roșie. După toate aparențele, un moșier. Îi ceru partea a doua din *Rodnoe Slovo*.

— Aveți creioane de ardezie ? îl întrebă apoi.

— Nu țin așa ceva.

— Păcat... Îmi vine greu să mă duc pînă la piață pentru asemenea fleacuri...

„Într-adevăr, ar trebui să țin și creioane de ardezie, își zise Andrei Andreevici după plecarea cumpărătorului. În provincie nu merge să te mărginești la o singură specialitate, trebuie să ai tot ce ține de instrucție și contribuie, într-un fel sau într-altul, la dezvoltarea ei."

Andrei Andreevici scrise la Moscova. Nu trecu o lună și în vitrina magazinului apărură penițe, creioane, condeie, caiete, tăbliță de ardezie și alte rechizite școlare. Din cînd în cînd începeau acum să intre în prăvălie băieți și fete, ba a fost o zi cînd a făcut vînzare de o rublă și patruzeci de copeici ! Într-o dimineață, năvăli în prăvălie fata cea cu galoși de piele. Andrei Andreevici tocmai deschisese gura să-i spună, cu dispreț, că greșise ușa, cînd fata îi strigă :

— Dă-mi hîrtie de-o copeică și o marcă de șapte copeici !

După întîmplarea asta, Andrei Andreevici începu să țină mărci poștale și fiscale, ba chiar și polițe. Peste

vreo opt luni (socotite din ziua cînd deschisese prăvălia) intră o doamnă să cumpere penițe.

— Nu cumva aveți și ghiozdane ? întrebă ea.

— Nu, doamnă, nu țin.

— Îmi pare rău. În cazul acesta, arată-mi niște păpuși, din cele mai ieftine.

— Nu avem nici păpuși, doamnă, îi răspunse Andrei Andreevici cu părere de rău.

Fără să mai stea mult la gînduri, Andrei Andreevici scrise la Moscova și curînd prăvălia i se îmbogăți cu ghiozdane, păpuși, tobe, săbii, armonici, mingi și alte jucării.

— Astea-s fleacuri ! le spunea el prietenilor săi. N-o să treacă mult și o să aduc și manuale școlare, și jocuri instructive. Trebuie să știți că doresc să organizez sectorul educativ, ținînd seama de cele mai subtile cerințe ale științei... Într-un cuvînt...

Și într-adevăr, a comandat greutăți, jocuri de crochet, table, un biliard pentru copii, unelte de grădină tot pentru copii și vreo douăzeci de jocuri ingenioase și foarte instructive. Ceva mai tîrziu, trecînd prin fața magazinului, cetățenii au putut vedea, spre marea lor satisfacție, două biciclete, una mare și alta mai mică. Și comerțul începu să meargă strună. Un dever minunat s-a realizat în zilele dinaintea Crăciunului, mai ales cînd Andrei Andreevici a pus în vitrină un anunț cum că are de vînzare jucării pentru pomul de Crăciun.

— Și încă stați să vedeți cum o să-i ating cu articolele de igienă ! le spunea Andrei Andreevici prietenilor, frecîndu-și mîinile. Numai să am timp să mă reped pînă la Moscova ! O să aduc și filtre, și tot soiul de alte articole științifice perfecționate... Într-un cuvînt, cînd o să le vedeți, o să rămîneți cu gura căscată ! Știința, nenișorilor, nu trebuie disprețuită. Nu, nu !

Realizînd o mare sumă de bani din vînzări, Andrei Andreevici plecă la Moscova și cumpără mărfuri în valoare de vreo cinci mii de ruble, parte pe bani gheață, parte pe credit. Luă filtre, lămpi frumoase de birou, ghitare, pantalonași igienici pentru copii, biberoane, portofele, ba pînă și cîteva colecții zoologice.

În același timp, cumpără de cinci sute de ruble servicii de masă, de calitate superioară, și era încîntat de ele, deoarece lucrurile frumoase cultivă simțul estetic și îmblînzesc instinctele... Întorcîndu-se acasă, începu să așeze mărfurile pe polițe și etajere. Și nu știu cum se întîmplă, dar cînd se urcă să rînduiască raftul de sus, din pricina trepidației pesemne, cele zece tomuri ale lui Mihailovski alunecară, unul după altul. Unul îl lovi în cap, iar celelalte căzură peste lămpi, spărgînd două globuri.

— Doamne, că mult se mai scrie !... bombăni Andrei Andreevici, frecîndu-și locul vătămat.

Adună apoi toate cărțile, le legă zdravăn cu sfoară și le îndesă sub tejghea. La vreo două zile după asta, află că vecinul lui, băcanul, fusese condamnat la pușcărie pentru că-și schilodise nepotul în bătăi și că băcănia era de închiriat. Încîntat de ocazie, Andrei Andreevici stărui să i se treacă băcănia pe numele lui. În zidul despărțitor amenajă în curînd o ușă și cele două prăvălii, făcînd acum una singură, se umplură de mărfuri. Dar cum clienții care intrau în despărțitura a doua a prăvăliei cereau, în puterea obișnuinței, ceai, zahăr sau petrol lampant, fără să mai stea la gînduri, Andrei Andreevici se aprovizionă și cu mărfuri de băcănie.

În momentul de față, Andrei Andreevici e considerat drept unul din cei mai mari negustori din orașul nostru. În prăvălia lui găsești : servicii de masă, tutun, dohot, săpun, covrigi, pînzeturi și stămburi, articole de băcănie și de drogherie, puști de vînătoare, piei dubite și șuncă. De curînd a închiriat în piață o dugheană pentru desfacerea vinurilor, și se zice că ar avea de gînd să deschidă și o baie de aburi, cu cabine separate. Iar cărțile, care stătuseră cîndva frumos rînduite pe polițe și printre care se afla și volumul al treilea al lui Pisarev, fuseseră demult vîndute cu 1 rublă și 5 copeici pudul...

Cînd foștii lui prieteni, pe care Andrei Andreevici îi întîlnește doar la zile onomastice și la nunți și cărora astăzi le zice în bătaie de joc „americani", aduc vorba despre progres, despre literatură sau despre alte

lucruri înălțătoare și-l întreabă: „Andrei Andreevici, ai citit ultima carte apărută în editura *Vestnik Evropî ?*“ Andrei Andrevici le răspunde, închizîndu-și ochii pe jumătate și jucîndu-se cu lanțul gros de aur de la ceas:

— Nu, n-am citit-o... Așa ceva nu mă privește. Eu mă ocup cu lucruri mult mai pozitive.

DIN CARNETUL DE NOTE AL UNUI BĂTRÎN PEDAGOG PENSIONAR

— După unii, familia trebuie să meargă mînă în mînă cu şcoala. De acord, dar numai atunci cînd e vorba de o familie de nobili şi nu de negustori sau de mic-burghezi. Altminteri, apropierea de cei de jos ar putea să îndepărteze şcoala de perfecţiune. Totuşi, e bine să ne purtăm frumos cu negustorii şi cu tîrgoveţii mai bogaţi, ca să nu le răpim plăcerea de a ne invita din cînd în cînd pe noi, pedagogii, la cîte o budincă.

— Cînd aud cuvintele *predlojenie* [1] şi *soiuz* [2], elevele îşi lasă cu sfială ochii în pămînt. Iar cînd aud cuvintele *prilagatelnoe* [3] şi *pridatocinoe* [4], elevii prind curaj şi se uită cu nădejde în viitor.

— Deoarece literele *fita* şi *ijiţa* şi cazul vocativ aproape că nu se mai întrebuinţează în limba noastră, s-ar cuveni, judecînd cinstit, să se scadă leafa profesorilor de limba rusă. Asta pentru că, o dată cu împuţinarea literelor şi a cazurilor, li s-a împuţinat şi munca.

---

[1] *Predlojenie* — gram. propoziţie, dar mai înseamnă şi propunere (n. t.).

[2] *Soiuz* — gram. conjuncţie, dar mai înseamnă şi unire, legătură (n. t.).

[3] *Prilagatelnoe* — gram. adjectiv, dar mai înseamnă şi adăugire, anexă (n. t.).

[4] *Pridatocinoe* — gram. complement, dar mai înseamnă şi supliment (n. t.).

— Pedagogii noştri caută să-i convingă pe elevi să nu-şi piardă vremea cu romane şi ziare, pentru că citi-tul distrează pe om şi nu-l lasă să se concentreze. Şi unde mai pui că nu aduce nici un folos. Mă întreb, însă, cum pot elevii să-i creadă, cînd e ştiut că ei înşişi îşi pierd atîta vreme cu romanele şi cu ziarele? Aţi văzut doctor să se vindece singur? În privinţa asta, conştiinţa mea e curată: iată, sînt treizeci de ani de cînd n-am mai pus mîna pe nici o carte sau ziar!

— Înainte de a începe să predai elevilor o disciplină oarecare, trebuie să ai grijă, în primul rînd, să-şi dea cărţile la legat, pentru că numai atunci cînd sînt legate poţi să-i pocneşti cu cotorul în cap.

— Copii! Nu există în lumea asta fericire mai deplină decît să ştii că primeşti o pensie!

CARASUL INDRĂGOSTIT

ORICIT ar părea de ciudat, singurul caras care trăia încă în iazul din apropierea vilei generalului Pantalîkin, se îndrăgostise lulea de Sonia Mamocikina, care venise acolo în vacanţă. Dar, la urma urmei, de ce vi s-ar părea ciudat? Demonul lui Lermontov nu se îndrăgostise de Tamara, lebădoiul de Leda, şi nu se văd şi astăzi pisari care se îndrăgostesc de fetele nacealnicilor? În fiecare dimineaţă, Sonia Mamocikina venea cu mătuşa ei la scăldat. Carasul cel îndrăgostit înota pe lîngă mal şi le urmărea cu privirea. Din pricina uzinei metalurgice „Krendel şi fiii", care se afla în imediata vecinătate a iazului, apa era de mult cafenie, însă carasul nostru vedea totul foarte lămurit. Vedea păsările şi nouraşii spumoşi plutind pe cerul azuriu, vedea cum se dezbrăcau vilegiaturistele, vedea cum le urmăreau cu ochii cîţiva tineri ascunşi în tufărişul de pe mal şi cum mătuşa, mare şi groasă, se aşeza pe o piatră înainte de a intra în apă şi îşi mîngîia cîteva minute trupul, minunîndu-se singură: „Oare cui naiba îi seamăn? Parcă-s un elefant. M-apucă groaza numai cînd mă uit!" Sonia însă îşi scotea repede îmbrăcămintea vaporoasă, se arunca ţipînd în apă şi, zgribulindu-se de frig, începea să înoate. Atunci, carasul se apropia pe furiş şi se repezea să-i sărute cu lăcomie picioruşele, umerii, gîtul...

După ce se termina scăldatul, vilegiaturistele plecau acasă, să bea ceai cu cornulețe, iar carasul rămînea să rătăcească singuratic în iazul întins, gîndindu-se:

„Bineînțeles că nici nu poate fi vorba de o dragoste reciprocă! Cum ar putea să se îndrăgostească o fată așa de frumoasă de un biet caras ca mine? Nu, de o mie de ori nu! Nu-ți face iluzii, pește vrednic de dispreț! Soarta ta e numai una: să mori! Dar cum să mor? Pistoale și chibrituri cu fosfor nu se găsesc în iaz. Noi, carașii, n-avem parte decît de o singură moarte: botul știucii. Dar unde să găsesc eu o știucă? A fost una, pe vremuri, în iazul nostru, dar a luat-o dracul de plictiseală... O, nenorocitul de mine!"

Și cu gîndul numai la moarte, tînărul pesimist se afunda în mîl, scriindu-și acolo jurnalul...

Într-o zi, spre seară, Sonia și mătușa ei stăteau cu undițele pe mal și pescuiau. Carasul se învîrtea pe lîngă plute și nu-și mai lua ochii de la ființa iubită. Deodată îl fulgeră un gînd:

„Da, să mor de mîna ei! își zise el și, înveselit, începu să bată din aripioare. O să fie cea mai dulce și mai minunată moarte!"

Și cu hotărîre, doar îngălbenindu-se puțin, se apropie de cîrligul Soniei și-l luă în gură.

— Sonia, la tine mușcă! strigă mătușa. Mușcă, dragă, mușcă!

— Ah! Ah!

Sonia sări în picioare, smucind undița cu toată puterea. Ceva auriu sclipi o clipă în aer, apoi căzu la loc în apă, făcînd cercuri pe fața ei netedă.

— A scăpat! strigară amîndouă, îngălbenindu-se. A scăpat! O, draga mea!

Se uitară apoi la cîrligul în care rămăsese doar o buză de pește.

— Vai, draga mea, o certă mătușa. Nu trebuia să smucești așa de tare. A rămas bietul peștișor fără buză...

Scăpat din cîrlig, eroul meu rămase mult timp fără să înțeleagă ce se întîmplase cu el, atît era de ametit. Mai tîrziu, cînd își veni în fire, oftă din adînc:

— Va să zică trebuie să trăiesc, să trăiesc înainte... O, crudă ironie a soartei!

Iar cînd mai descoperi că-i lipsea și falca de jos, carasul se îngălbeni și izbucni într-un hohot de rîs sălbatic: înnebunise...

Mă gîndesc acum cu frică, dacă cititorului grav n-o să i se pară ciudat faptul că încerc să-i reținatenția, vorbindu-i despre soarta unei ființe atît de umile și de lipsite de orice interes cum e carasul. Dar, la urma urmei, ce poate fi ciudat în asta? Cîte cucoane scriitoare nu se ocupă prin reviste groase de viața melcilor și a porcușorilor de mare, care nu interesează pe nimeni? Imit și eu cucoanele... Dar, cine știe, poate că și eu sînt cucoană și numai mă ascund sub un nume de bărbat!

Cum spuneam, carasul și-a pierdut mințile. Trăiește și astăzi, bietul de el... E lucru știut că majoritatea caraşilor preferă să fie prăjiți în smîntînă, însă eroului meu i-ar plăcea orice moarte. Sonia Mamocikina s-a căsătorit cu un droghist, iar mătușa ei a plecat la Lipețk, la o soră măritată. Lucrul acesta însă nu trebuie să mire pe nimeni, deoarece sora ei avea șase copii, care-și iubeau mătușa...

Dar să mergem înainte cu povestea. Director la uzina „Krendel și fiii“ e inginerul Krîsin. Krîsin are un nepot Ivan, care, după cum știți, face versuri și le publică prin toate revistele și ziarele, fără alegere. Într-o zi înăbușitoare, pe la amiază, tînărul poet trecea pe lîngă iaz, cînd deodată îi veni gust să se scalde. Se dezbrăcă și intră în apă. Carasul cel nebun îl luă drept Sonia Mamocikina. Fără să stea mult la gînduri, se apropie și-l sărută cu duioșie pe spinare... Ei bine, sărutul acela avu urmări dezastruoase: poetul nostru se molipsi de pesimism! Nebănuind nimic, ieși din apă și, izbucnind într-un hohot de rîs sălbatic, se îndreptă spre casă. Peste cîteva zile, plecă la Petersburg. Vizitînd mai multe edituri, molipsi de pesimism pe toți poeții de acolo. Și de atunci, poeții noștri nu mai scriu decît versuri pline de jale și de amar.

NOTE

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE“

PRINCIPESA

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe Vremea,* Nr. 4696, 26 martie 1889. Semnată : Anton Cehov. Cu prescurtări de text, a intrat în culegerea *Oameni posomoriţi,* Sankt-Petersburg, 1890, şi în ediţiile ei ulterioare (de la a 2-a la a 10-a, Sankt-Petersburg, 1890—1899). A fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. V. Publicăm textul din 1901.

Povestirea a fost începută în noiembrie 1888. „Scriu o povestire pentru *Novoe Vremea.* Descriu o femeie nesuferită“, îi scria Cehov lui A. S. Suvorin (15 noiembrie 1888). Şi tot lui : „M-am împotmolit. Aş fi vrut, în sezonul acesta, să scriu povestiri în ton protestatar — trebuie să mă obişnuiesc şi cu genul acesta — dar, neavînd îndemînarea necesară, mă plictisesc şi încep să tatonez.“ (18 noiembrie.) Povestirea a fost terminată abia la începutul lui martie 1889. Expediind-o, Cehov îi scria lui Suvorin (5 martie 1889) : „Vă trimit... *Principesa.* S-o ia naiba, m-am săturat de hazul ei. Stătea tot timpul pe masa mea de lucru şi mă tot ruga s-o termin odată. Am terminat-o, dar nu chiar aşa cum aş fi dorit. Dacă nu aveţi de gînd s-o publicaţi curînd, trimiteţi-mi o corectură, s-o mai şlefuiesc.“ Din scrisoarea lui Cehov către Suvorin, cu data de 11 martie, reiese că i s-a trimis corectura cerută.

O POVESTE BANALĂ

DIN ÎNSEMNĂRILE UNUI BĂTRÎN

Publicată pentru prima oară în *Severnîi vestnik* Nr. 11, noiembrie 1889. Semnată : Anton Cehov. Sînt indicate locul şi data : „Satul Luka din judeţul Sumsk, 1889“. A fost revăzută

pentru culegerea *Oameni posomorîţi,* Sankt-Petersburg, 1890, şi a apărut tot aşa şi în ediţiile ei ulterioare (de la a 2-a la a 10-a, Sankt-Petersburg, 1890—1899). Cu neînsemnate modificări de stil, a intrat în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. V. Publicăm textul din 1901.

Cu prilejul revizuirii din 1890, Cehov a înlocuit unele cuvinte şi a scurtat întrucîtva textul.

Aşa, în capitolul al doilea, după cuvintele „...iar semnele de punctuaţie lipseau aproape cu totul", urma: „Scrisorile ei mă mişcau, iar cînd mi se întîmpla să trec seara prin faţa teatrului şi să văd ferestrele luminate, îi trimiteam în gînd binecuvîntarea mea şi doream să fi avut dreptate atunci cînd a încercat să-mi demonstreze că eram un profan în arta scenică."

În capitolul al treilea, după cuvintele: „Nişte mizerabile! repetă ea", s-a lăsat la o parte: „apoi ochii i se umplură de lacrimi şi, privindu-mă cu emoţie şi entuziasm, îmi zise:

— Ar trebui să te divinizeze, să se închine zi şi noapte la dumneata, ca la o icoană. Dumneata eşti un om adevărat, un erou. O, dacă aş fi fata dumitale! N-aş permite nici unui fir de praf să se aşeze pe haina dumitale şi aş tăia toţi copacii care îndrăznesc să-şi arunce umbra asupra dumitale. Ţi-aş ocroti fiecare clipă de odihnă, aş face tot chipul să cred în Dumnezeu, ca să mă pot ruga pentru fericirea dumitale. Dar ei?... Ai mîncat astăzi?"

„[Şi am citit şi cele din urmă patru pagini.] Cînd încerc să iau apărarea cuiva, începe să rîdă şi de mine.

— Dumneata, Nikolai Stepanovici, ai un defect organic iremediabil, zice el. În pieptul dumitale de om bate o inimă de porumbel. Din pricina bunătăţii dumitale, eşti în stare să aperi chiar şi tarantula, încercînd să demonstrezi că e o gînganie foarte drăguţă."

„[...şi-i compar cu oamenii care nu-s din cercul lor.] Discuţiile cu privire la degenerescenţă, la lipsa de idealuri şi aşa mai departe, au totdeauna un efect descurajant asupra acelora care au copii, fraţi sau elevi: îi demoralizează. Cine nu e mulţumit de tineri, trebuie să stea de vorbă cu ei de la om la om, iar toate aceste discuţii ar trebui să înceteze odată."

O poveste banală a fost începută de Cehov în martie şi terminată în septembrie 1889. La 3 septembrie îi scria lui A. N. Pleşceev: „Am scris astăzi Annei Mihailovna (Evreinova, editoarea revistei) că am terminat nuvela pentru *Severnîi vestnik,* cerîndu-i permisiunea s-o mai ţin la mine pînă la apariţia numărului următor. Vreau s-o mai şlefuiesc şi s-o mai lustruiesc, dar mai ales să mai reflectez asupra ei. N-am scris în genul acesta de cînd sînt, tema e cu totul nouă pentru mine şi mi-e frică să nu cad victimă lipsei mele de experienţă. Mai precis — mi-e frică să nu scriu o prostie."

Anunţîndu-l pe Pleşceev despre modificările serioase pe care le adusese nuvelei, Cehov îi scria, la 14 septembrie: „Nuvela

mea are cincisprezece tendinţe, nu două. Se prea poate s-o califici drept bună de aruncat la gunoi. Şi într-adevăr că de atîta e bună. Mă mîngîi însă cu nădejdea că o să găseşti, totuşi, două sau trei tipuri noi, interesante pentru orice intelectual, şi în acelaşi timp una sau două teze noi. De asemenea, mă mîngîi cu nădejdea că «gunoiul» meu va stîrni oarecare vîlvă şi că mă voi alege cu ceva injurii din partea taberei adverse."

In scrisoarea lui către A. A. Tihonov (cu data de 13 septembrie), prin care îl anunţa că a terminat nuvela, Cehov spunea despre ea: „E o lucrare grea, cu care poţi să ucizi un om. Grea însă nu prin numărul de file pe care le umple, ci prin calitatea ei: e stîngace şi greoaie. Tema pe care o tratez e nouă."

La 24 septembrie, Cehov expedie nuvela la *Severnîi vestnik*. „Această scrisoare — îi scria el lui Pleşceev — ...pleacă la poştă o dată cu nuvela, de care-s aşa de sătul, încît i-am spus: «Lasă-mă odată, afurisito, şi pleacă în focul criticii plictisitoare şi al nepăsării cititorilor!» M-am săturat de cînd o tot moşesc! Nuvela are titlul: *O poveste banală* (din însemnările unui bătrîn). Partea cea mai banală şi mai plictisitoare, după cum vei vedea şi dumneata, sînt nesfîrşitele cugetări, care, spre părerea mea de rău, nu pot fi lăsate la o parte, deoarece eroul care scrie aceste însemnări nu se poate lipsi de ele. Cugetările acestea sînt tot atît de inevitabile şi de necesare ca afetul pentru tun. Ele îl caracterizează pe erou, îi caracterizează starea de spirit şi şovăielile lui faţă de sine însuşi."

După ce a citit manuscrisul, Pleşceev i-a scris pe larg lui Cehov (la 27 septembrie) părerea asupra nuvelei *O poveste banală*. „...pînă acum n-ai dat nimic *mai tare şi mai profund* ca această bucată — scria el. Tonul bătrînului savant e uimitor de echilibrat. Nici chiar cugetările lui, în care răzbat note subiective, ale dumitale, nu dăunează tonului general. Figura lui e mereu vie înaintea cititorului. Foarte reuşită e şi Katia." Pleşceev l-a sfătuit pe Cehov să schimbe titlul nuvelei, care, după părerea lui, ar fi putut provoca spirite de prost gust din partea recenzenţilor, prevenindu-l în acelaşi timp că trebuie să se aştepte la o critică necruţătoare. „Din pricina prea multor cugetări, ca şi din pricină că-i lipseşte intriga, mulţimea o să considere nuvela searbădă şi plicticoasă. Dar nu se poate să nu placă oamenilor competenţi. Din păcate însă, aceştia sînt doar o minoritate." In scrisoarea de răspuns din 30 septembrie, Cehov îi mulţumea lui Pleşceev pentru sugestii, de care „se va folosi, negreşit" cînd va face corectura, dar nu accepta să schimbe titlul nuvelei şi nu era de aceeaşi părere asupra unora din observaţii.

In scrisoarea adresată lui A. Suvorin, Cehov protesta împotriva intenţiei de a identifica opiniile eroului cu ale autorului: „Dacă vă prezint cugetările unui profesor, luaţi-le de bune şi nu căutaţi în ele idei cehoviene." (17 octombrie.)

HOȚII

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe Vremea,* Nr. 5061, 1 aprilie 1890. Titlul: *Diavolii.* Semnată: Anton Cehov. Fără a fi revăzută de autor, a fost retipărită apoi în gazeta *Orlovski vestnik,* Nr. 317—319, 1890. După ce a fost revăzută și a suferit unele modificări, a intrat în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. IV. Publicăm textul din 1901.

La includerea în culegerea de *Opere,* nuvela a fost supusă unei serioase revizii și a suferit considerabile abrevieri de text.

In versiunea din gazetă, sfîrșitul povestirii era așa:

„[Și felcerul își aminti tot ce i se întîmplase] iarna aceea și ce-i spusese Merik, și începu să i se pară că lumina purpurie de pe cer nu era răsfrîngerea incendiului, ci sîngele roșu al Liubkăi. Și-l pizmui pe Merik."

Expediind *Hoții,* Cehov îl ruga pe A. S. Suvorin să-i trimită corectura: „nu de altceva, dar povestirea a fost scrisă cu peria de ghete și are nevoie de retușări. Multe pasaje se cer scurtate, altele revăzute." (15 martie 1890.)

Aprecierile lui Suvorin asupra povestirii dădură loc unui răspuns amănunțit din partea lui Cehov: „Dumneata mă acuzi de obiectivism, numindu-l nepăsare față de bine și de rău, lipsă de idealuri și de idei, și așa mai departe. Dumneata ai dori ca atunci cînd descriu niște hoți de cai, să adaug: a fura cai e o faptă rea... Bine, dar lucrul acesta îl știe toată lumea, nu mai este nevoie să-l spun eu! N-au decît să-i judece jurații! Datoria mea e să arăt doar cum sînt ei. Eu scriu: să știți că aveți de-a face cu hoți de cai, prin urmare să nu uitați că oamenii ăștia nu-s niște cerșetori, ci indivizi bine hrăniți, pentru care furtul de cai e un cult, o pasiune, nu un furt oarecare. Bineînțeles, mi-ar plăcea și mie să îmbin asta cu morala, dar din păcate lucrul e foarte greu de realizat, aproape imposibil, din pricina condițiilor tehnice. Ca să descriu pe hoții de cai în 700 de rînduri, trebuie să vorbesc și să gîndesc tot timpul în felul lor, să fiu în spiritul lor. Altfel, dacă aș adăuga cît de puțin subiectivism, imaginile s-ar lăți și povestirea n-ar mai fi compactă, cum îi stă bine oricărei povestiri scurte. Cînd scriu, mă bizui pe cititor, presupunînd că va completa singur elementele subiective care-i lipsesc povestirii." (1 aprilie 1890.)

GUSEV

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe Vremea,* Nr. 5326, 25 decembrie 1890. Semnată: Anton Cehov. Data: „Kolombo, 12 noiembrie". A fost revăzută pentru culegerea *Salonul Nr. 6,* Sankt-Petersburg, 1893, și edițiile ei ulterioare (de la a 2-a la a 7-a, Sankt-Petersburg, 1893—1899). Cu ușoare modificări, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VI. Publicăm textul din 1901.

La includerea în culegerea *Salonul Nr. 6,* povestirea a căpătat o nouă împărţire pe capitole, mai fracţionată (iată raportul dintre capitolele vechi şi noi: I = I şi II; II = III; III = IV şi V). Afară de asta, povestirea a suferit şi modificări de stil.

Povestirea a fost comandată de gazeta *Novoe Vremea* pentru numărul de Crăciun. Trimiţînd-o la gazetă, la 23 decembrie, Cehov propunea ca la sfîrşitul povestirii să se pună data: „Kolombo, 12 noiembrie", deoarece, „am conceput-o în insula Ceylon".

MUIERILE

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe Vremea,* Nr. 5502, 25 iunie 1891. Semnată: Anton Cehov. Cu unele modificări de stil şi prescurtări de text, a intrat în culegerea *Salonul Nr. 6,* Sankt-Petersburg, 1893 şi în ediţiile ei ulterioare (de la a 2-a la a 7-a, Sankt-Petersburg, 1893—1899). A fost publicată într-o ediţie separată: Moscova, editura I. A. Sîtin, 1894 (ediţia a 2-a M., 1895; ediţia a 3-a M., 1897) după textul din *Novoe Vremea,* omiţîndu-se discuţia din timpul nopţii dintre Sofia şi Varvara. Cu unele modificări de stil, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VI. Publicăm textul din 1901.

Povestirea *Muierile* a fost scrisă de Cehov în acelaşi timp cu *Insula Sahalin.* Trimiţînd-o lui A. Suvorin, Cehov scria: „Povestirea nu are un titlu potrivit. Poate îi dibuieşti dumneata unul mai corespunzător." (16 iunie 1891.)

In 1891, I. Gorbunov-Posadov îi ceru lui Cehov permisiunea să retipărească povestirea, „în care e descris aşa de desăvîrşit tipul acelui Tartuffe popular, depravat, făţarnic şi ateu". Cehov şi-a dat consimţămîntul. (18 iunie 1891.)

In 1891, D. Averkiev, membru in Comisia ştiinţifică de pe lîngă Ministerul Instrucţiunii Publice a prezentat referatul său cu privire la povestirea *Muierile,* editată de I. Sîtin: „Povestirea e scrisă destul de bine, însă bazele ei morale sînt şubrede şi nu cred că ar fi oportun a-i îngădui să pătrundă în bibliotecile publice". Cartea a fost interzisă în bibliotecile şcolare şi sălile de lectură.

UN DUEL

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe Vremea,* Nr. 5621, 5622, 5624, 5628, 5629, 5635, 5642, 5643, 5649, 5656, 5657 — 22, 23, 25, 29, 30 octombrie şi 5, 12, 13, 19, 26, 27 noiembrie. Semnată: Anton Cehov. In Nr. 5657 e trecută şi data: „Satul Boghimovo, 1891". Cu uşoare modificări şi cu o nouă împărţire pe capitole, a fost publicată în ediţie separată, Sankt-

Petersburg, 1892 şi în ediţiile ei ulterioare (de la a 2-a la a 9-a, Sankt-Petersburg, 1892—1899). Cu noi modificări, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VI. Publicăm textul din 1901.

La început, nuvela avea 17 capitole, dar pentru ediţia separată, Cehov le-a sporit numărul la 21. (Capitolele: III = III şi IV; V = VI şi VII; X = XII şi XIII; XVI = XIX şi XX.)

O dată cu revizuirea textului şi cu noua împărţire în capitole, Cehov a amplificat nuvela, introducînd o serie de fraze noi, care s-au păstrat aproape în întregime şi în textul din culegerea de *Opere*.

La includerea în *Opere*, Cehov a înlocuit unele cuvinte şi a făcut şi oarecare prescurtări de text. Aşa, de pildă, la sfîrşitul capitolului XII, după cuvintele: „ — Asta-i de la Kirilin", a fost lăsat la o parte următorul pasaj:

„Nadejda Fiodorovna luă bileţelul şi răspunse: «Asta e necinstit».

Kirilin stătea la masă pieziş, picior peste picior şi-şi încreţea mereu obrazul somnoros, destul de mototolit şi fără asta. Se vede că-l durea capul. Citea bileţelele alese, abia stăpînindu-şi căscatul şi doar din cînd în cînd zîmbea, de politeţe.

După ce citi răspunsul Nadejdei Fiodorovna, zise:

— Domnilor, atenţie, vă rog! Zilele acestea, în oraşul nostru binecuvîntat de Dumnezeu, a avut loc o aventură amoroasă. O tînără doamnă a avut o întîlnire cu un ofiţer...

Nadejda Fiodorovna îngheţă. Scrise repede: «Da, da!» şi-i aruncă bileţelul lui Kirilin, peste masă.

— Aşa... urmă el. Şi cum doamna era soţia unui gruzin, ofiţerul s-a dus în aul, dar gruzinii l-au pîndit şi l-au bătut cumplit.

— Extraordinar! exclamă Maria Konstantinovna.

«Astăzi o să stau ascunsă, iar mîine o să plec», îşi zise Nadejda Fiodorovna simţind, după spaima care o îngheţase, cum i se înfierbînta tot trupul, şi mai ales picioarele."

După cît se pare, nuvela *Un duel* a fost începută de Cehov în primele zile ale anului 1891. In scrisoarea către A. S. Suvorin, din 5 ianuarie 1891, îi scria, printre altele: „...am început o nouă nuvelă". In scrisorile ulterioare către Suvorin, Cehov pomeneşte mereu despre această nouă lucrare. „Nuvela merge înainte. Toate-s bune, totul e neted, lungimi aproape că nu mai sînt. Dar ştii ce e prost? Nuvela n-are mişcare şi asta mă înspăimîntă. Mi-e teamă că cititorul n-o s-o poată citi nici pînă la jumătate, darmite pînă la sfîrşit!" (23 februarie.) „Mîine sau poimîine termin nuvela, în nici un caz astăzi. Sfîrşitul m-a obosit peste măsură. Graba m-a făcut să-mi consum un funt de nervi. Compoziţia bucăţii e cam complicată, de multe ori m-am încurcat, distrugînd lucruri gata scrise şi zile întregi n-am fost mulţumit de munca mea. Iată de ce n-am terminat-o pînă acum." (6 august.)

Nuvela a fost terminată şi trimisă abia la mijlocul lui august, cu care prilej Cehov îi scria lui Suvorin: „In sfîrşit, am terminat nuvela mea cea lungă şi obositoare şi ţi-o trimit re-

comandat la Feodosia. Te rog s-o citeşti. Pentru gazetă e prea lungă, iar conţinutul ei nu îngăduie să fie publicată fragmentar. Adică, rămîne la aprecierea dumitale. Dacă amîni publicarea ei pînă la toamnă, atunci o să revăd o corectură la Moscova. Nuvela n-o să păgubească din pricina asta, iar casieria gazetei *Novoe Vremea* n-o să aibă decît de cîştigat: de obicei, corecturile mele reduc numărul rîndurilor... Nuvela are ceva mai mult de 4 coli *de tipar*. E groaznic! Am obosit, iar sfîrşitul m-a dat gata: parcă trăgeam un convoi întreg de care, toamna, pe drumuri pline de noroi... Iată de ce am întîrziat." (18 august.) In aceeaşi zi, Cehov i-a mai trimis o scrisoare lui A. Suvorin, în care repeta: „Dacă n-o daţi la coş, amînaţi publicarea nuvelei pînă la toamnă, cînd voi putea vedea o corectură". Cehov a respins propunerea lui Suvorin de a schimba titlul nuvelei. „Titlul *Minciuna,* pe care mi-l propui, nu i se potriveşte nuvelei. S-ar potrivi numai în caz cînd ar fi vorba de o minciună conştientă. Minciuna inconştientă nu e minciună, e greşeală." (8 septembrie.)

In recenziile criticilor, nuvela *Un duel* a stîrnit aprecieri contradictorii. In recenzia lui asupra culegerii *Oameni posomoriţi,* I. Iasinski scria: „Nuvela *Un duel* pare să reprezinte răspunsul polemic al artistului la *Sonata Kreutzer* a contelui Lev Tolstoi". (M. Belinski [I. Iasinski], *Trud,* Nr. 2, 1892, pagina 479.)

Mai tîrziu (în noiembrie 1892), Vl. I. Nemirovici-Dancenko îi scria lui Cehov: „Iţi scriu sub impresia proaspătă a *Duelului.* Să nu dai atenţie recenziilor în doi peri, numai pe jumătate favorabile. Nuvela *Un duel* e tot ce ai scris dumneata mai bun pînă acum."

Iar M. Gorki scria cu privire la această nuvelă: „Tolstoi... îl aprecia pe Anton Pavlovici şi ca om, iubindu-l cu o dragoste de părinte, dar îl aprecia şi ca scriitor... era entuziasmat de sinceritatea şi eleganţa manierei şi a metodelor lui de a scrie şi dădea ca exemplu tinerilor scriitori lucrările lui minunate şi adînci ca: *Tifosul, Drăguţa, Accesul, Un răufăcător, Un duel* şi multe altele." (M. Gorki şi A. Cehov. Leningrad, 1937. pag. 163.)

NEVASTĂ-MEA

Publicată pentru prima oară în revista *Severnîi vestnik,* Nr. 1, ianuarie 1892. Semnată: Anton Cehov. Retipărită în colecţia *Pentru cititorii intelectuali* de către editura *Posrednik (Mijlocitorul),* Moscova, 1893 (ediţia a 2-a şi a 3-a, Moscova, 1894 şi 1899). A suferit modificări pentru culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. V. Publicăm textul din 1901.

In vederea includerii în culegerea de *Opere,* Cehov a făcut serioase modificări şi importante prescurtări de text.

Dăm mai jos prescurtările mai de seamă, care caracterizează raporturile dintre erou şi soţia lui.

La capitolul II:

„[Şi a plecat.] Mi-am dat seama după aerul, după glasul şi după mersul ei, că iarăşi o apucase accesul de furie împotriva mea. Nu mai era Natalia Gavrilovna, cea pe care mă deprinsesem s-o văd doar în treacăt în ultimii doi ani, liniştită, rece şi calculată — ci nevastă-mea de pe vremuri, agitată, încăpăţînată, plină de ură şi prost crescută. Ce muscă o fi pişcat-o dintr-o dată? Care se fie pricina?"

La capitolul III:

„[Am umblat mult prin odăi, chibzuind] la vorbele [ce o să-i spun şi căutînd să ghicesc ce mi-ar răspunde ea]. Apoi m-am gîndit aşa: deoarece mă urăşte, o să-i facă plăcere să mă vadă aspru, brutal, aruncîndu-i şi eu priviri încărcate de ură. Şi, dimpotrivă, o să crape de necaz dacă, după o ieşire furtunoasă, o să apar înaintea ei vesel, bun, mărinimos... O să-i spun aşa, îmi ziceam: «Dumneata eşti tînără, încîntătoare, iar eu sînt bătrîn... Uită-mă, dacă se poate, şi fii fericită!» Sau o să-i declar că donez cinci mii de ruble pentru ajutorarea înfometaţilor. Şi grozav o s-o usture gestul acesta al meu!"

La capitolul IV:

„[Îmi strîngeam pumnii din răsputeri, nădăjduind că, în felul acesta, o să mă stăpînesc.]

— Ce-o fi însemnînd asta? mă întrebam. Ce-o fi însemnînd asta? Nu-mi vorbeşte niciodată ca oamenii, ci numai pe un ton ridicat, enervat, cu duşmănie. De ce? Ce i-am făcut? Ce logică de femeie smintită şi absurdă? Ieri m-a alungat ca pe un băieţaş, iar mai adineauri m-a jignit şi m-a făcut să ajung la insulte grosolane — pe mine, un intelectual, un om cumsecade şi bine crescut! Sub pretext că organizează ajutorul înfometaţilor, a pornit împotriva mea, în casa mea, un adevărat complot, numai ca să pună mîna cît mai repede pe conducerea unei acţiuni atît de sfinte şi de importante şi, în felul acesta, să mă umilească. Doar ştie foarte bine că numai mie, în tot judeţul, mi se cuvine de drept, de altfel şi după logica bunului simţ, cinstea de a fi în fruntea acestei acţiuni. De supărat ce eram, îmi dăduseră lacrimile, lucru care nu mi se mai întîmplase pînă atunci. Fiindcă nu-i dau libertate, mă consideră drept un om nesuferit şi josnic, un tiran, un cîine, care nici nu-şi mănîncă osul şi nici altora nu-l lasă. Dar cum aş putea să-i permit să plece în lumea largă, ea, femeie tînără, fără experienţă şi cu o fire atît de nenorocită! Cum de nu se gîndeşte că, dacă rămîne singură în voia valurilor, datorită tendinţelor actuale, în cel mult un an de zile ajunge cocotă? Toate femeile de azi, aşa-zisele intelectuale, o dată scăpate de sub controlul familiei, alcătuiesc o turmă, din care jumătate ajung sclavele artei dramatice, iar cealaltă jumătate, cocote. Omul trebuie să judece. Şi apoi, are datoria să ştie că, într-un fel sau altul, sînt bărbatul ei şi răspund pentru ea atît în faţa conştiinţei mele, cît şi în faţa societăţii." .

„[— Spune mai pe scurt, m-a rugat nevastă-mea] şi a început să rîdă.

Rîsul acesta sacadat şi gros, ca de om răcit la gît, era pentru mine un indiciu, în certurile noastre de pe vremuri, că nevastă-mea era obosită şi că cearta se apropia de sfîrşit. Lucrul acesta se întîmpla, de obicei, după trei sau patru zile de ceartă. De aceea, oboseala nevestei mele, cu care nu vorbisem nici o oră, mi se păru acum ciudată."

La capitolul V:

„[Nu-mi cunoşteam nevasta... cum să încep şi despre ce să-i vorbesc.] Era o femeie înaltă şi subţire, cu un profil mîndru, neînchipuit de frumos. Nasul drept, bărbia ascuţită şi uşor ridicată în sus şi genele care-i acopereau pe jumătate ochii dădeau feţii şi privirii ei un aer mîndru şi dispreţuitor. Se îmbrăca fără cusur. Un singur lucru îi strica înfăţişarea: nervozitatea excesivă şi, adeseori, bruscheţea manierelor. [Îi cunoşteam foarte bine exteriorul...]"

Au fost considerabil scurtate opiniile eroului nuvelei cu privire la cugetările lui şi la încercările prin care trecuse.

Au fost scurtate de asemenea peroraţiile lui Ivan Ivanîci şi ale doctorului Sobol. Aşa, la capitolul VI, după cuvintele „Mărul n-are nevoie să-şi bată capul cum să rodească, rodeşte el şi singur", s-a lăsat la o parte:

„ — Prin urmare, nu trebuie să mă îngrijorez? l-am întrebat.

— Cum să-ţi spun? Uite, aproape nu-i zi lăsată de la Dumnezeu să nu vină la mine mujicul Avram, să mă întrebe îngrijorat: «Cînd are de gînd să înceapă zemstva să împartă hrană norodului? Înălţimea voastră, fie-vă milă de noi, daţi-ne prilejul să ne rugăm veşnic lui Dumnezeu pentru sănătatea voastră! E foamete grea, are să se prăpădească norodul nostru!» «Dar de ce-ţi faci atîta sînge rău? i-am spus. Slavă Domnului, te văd sătul, îmbrăcat, ba ştiu că mai ai şi ceva bănişori. Nimeni nu te roagă să-ţi baţi capul...» Însă Avram nu se lasă. Înfometaţii nu zic nimic, iar el aleargă în fiecare zi la mine şi se zbuciumă ca un bezmetic. Asta-i. Şi de ce crezi că face aşa? Pentru că n-are conştiinţa curată. Ţine pe ascuns o cîrciumă şi mai dă şi bani cu camătă. Într-un cuvînt, e chiabur. De altfel, de-a lungul vieţii am băgat de seamă că cei care-şi fac sînge rău, se zbuciumă, nu-şi află locul şi se prăpădesc cu firea sînt numai cei care se simt vinovaţi, care n-au scrupule, ca şi cei laşi şi slabi de înger, pe cînd oamenii cinstiţi, curajoşi şi buni la suflet au totdeauna căutătura senină. Dragul meu, dacă eu sînt drept în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor, atunci poate să nu dea roadă pămîntul cinci ani la şir, să vină şi potopul, eu tot drept o să rămîn şi tot liniştit o să fiu. Ori că dau eu de mîncare cuiva, ori că-mi dau alţii mie, ori că îngrop eu pe cineva, ori că mor eu — totdeauna şi în toate împrejurările o să-mi păstrez cumpătul şi o să rămîn drept... Da.

— Numai nepăsătorii nu-şi fac sînge rău şi rămîn liniştiţi..."

In anul 1891, Cehov a luat parte activă la organizarea ajutorării guberniilor înfometate. Tema „anului de foame" s-a oglindit în nuvela *Nevastă-mea.*

In toamna lui 1891, Cehov promisese revistei *Severnîi vestnik* că-i va trimite noua lui lucrare. Dar nuvela *Povestea unui necunoscut,* pregătită în acest scop, i s-a părut nepotrivită pentru o publicaţie controlată de cenzură, cum era *Severnîi vestnik.* La 22 octombrie, Cehov îl înştiinţează pe M. Albov, directorul revistei, că va scrie altă nuvelă pentru *Severnîi vestnik,* şi curînd îi anunţă şi titlul bucăţii: *Nevastă-mea.* In ziua de 20 noiembrie Cehov trimite lucrarea, dar cu titlul *In sat,* altul decît cel anunţat, dar care, zicea el, era „mai cuprinzător, deşi anost". In scrisoarea către M. Albov, Cehov îl ruga să i se trimită cît mai curînd corectura nuvelei: „O s-o revăd chiar în ziua în care voi primi-o, n-o s-o reţin de loc. Sînt sigur că nuvela are foarte multe scăpări, ceea ce e explicabil: influenza de care sufăr îmi strînge capul ca într-un cleşte şi mintea refuză să lucreze. Simt o moleşeală şi o apatie totală. Scăpările din vedere va trebui să le îndrept chiar pe corectură." La 27 noiembrie, Cehov îi făcea cunoscut lui A. Suvorin că a trimis la *Severnîi vestnik* noua sa lucrare, brodată pe o temă „de actualitate: despre înfometaţi".

Nuvela *Nevastă-mea* a reţinut atenţia conducătorilor editurii *Posrednik.* De două ori V. Certkov i s-a adresat lui Cehov, rugîndu-l să le pună nuvela la dispoziţie, ca s-o publice. Cehov şi-a dat cu greu consimţămîntul, deoarece i se părea că noua lui operă nu merită să fie răspîndită printre cititorii *Posrednik*-ului. Reeditarea nuvelei (care a făcut — după afirmaţiile lui V. Certkov — „nu numai cea mai bună, dar şi cea mai puternică impresie"), fără corectura autorului, îl hotărăşte pe Cehov să ceară distrugerea ediţiei. Conflictul a fost aplanat de către I. Gorbunov-Posadov. In urma întrevederii cu Cehov, în ianuarie 1893, acesta renunţă la pretenţiile lui. La 16 mai 1893, I. Gorbunov-Posadov îi comunică lui Cehov cîteva citate din scrisoarea primită de la V. Certkov. Iată-le: „Din toate nuvelele primei colecţii, *Nevastă-mea* place cel mai mult". Fără să fi fost corectată de Cehov, însă cu aprobarea lui, *Nevastă-mea* a fost publicată şi de *Orlovski vestnik* Nr. 64, 66, 74, anul 1892 (vezi scrisoarea lui Cehov către L. Gurevici, din 19 martie 1892.)

Nuvela lui Cehov a avut de suferit atacuri violente din partea criticilor liberali şi reacţionari.

ZVAPAIATA

Publicată pentru prima oară în revista *Sever,* Nr. 1, din 5 ianuarie şi Nr. 2, din 12 ianuarie 1892. Semnată: Anton Cehov. Cu modificări fără importanţă, a intrat în culegerea

Nuvele şi povestiri din Moscova, editura Sîtin, 1892 (ediţia a 2-a, Moscova, 1898). Cu noi modificări, cu totul neînsemnate, a intrat în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VIII. Publicăm textul din 1901.

In septembrie 1891, V. A. Tihonov, directorul revistei *Sever*, i s-a adresat lui Cehov cu rugămintea de a scrie o nuvelă pentru primul număr al revistei din anul viitor, 1892. Cehov a răspuns că primeşte propunerea, dar n-a putut să indice titlul nuvelei. In acest răspuns, din 14 septembrie 1891, Cehov scria: „Da, o să vă trimit o nuvelă... dar nu pot spune de pe acum ce titlu va purta. A-l fixa de mai înainte, ar fi tot atît de greu ca şi a stabili culoarea puiului care va ieşi dintr-un ou încă neouat...“ In scrisoarea din 11 octombrie, Cehov îl informa pe V. A. Tihonov că „încă n-a găsit un titlu potrivit“ şi că în anunţul pentru abonări s-ar putea trece pur şi simplu *Nuveiă* sau *Provincialii*. Redactorul s-a oprit la cea de a doua variantă. Cehov a început să scrie nuvela la 21 noiembrie (vezi scrisoarea lui către Tihonov, purtînd aceeaşi dată). La 30 noiembrie, nuvela cu titlul *Un om mare* a fost expediată revistei, însoţită de următoarele rînduri: „Vă trimit un mic roman sentimental pentru lectură de familie. Aceasta e nuvela căreia îi spusesem la început *Provincialii*. Dar, după ce am scris-o, i-am găsit, după cum vedeţi, un alt titlu, mai potrivit. Dacă o publicaţi sub acest titlu, atunci în martie o să vă trimit alta, care o să se numească *Provincialii*. In definitiv, cum doriţi.“ Dar nici titlul cel nou nu-l mulţumea pe Cehov. „Mărturisesc că nu mai ştiu singur cum să-i zic! *Un om mare* nu-mi place. Trebuie să-i găsim, neapărat, alt titlu. Ştiţi ce? Spuneţi-i *Zvăpăiata*“, îi scria el lui Tihonov la 14 decembrie.

DUPĂ SPECTACOL

Publicată pentru prima oară în *Peterburgskaia gazeta*, Nr. 94 din 7 aprilie 1892. Titlul: *Bucurie*. Semnată: Anton Cehov. Cu noul titlu şi cu unele modificări, a intrat în culegerea de *Opere* din anul 1900, vol. II. Publicăm textul din 1900.

O dată cu revizia nuvelei, Cehov a făcut neînsemnate modificări de stil şi a scurtat scrisoarea Nadiei şi amintirile ei despre studentul Gruzdev.

IN SURGHIUN

Publicată pentru prima oară în revista *Vsemirnaia illiustraţia*, Nr. 20, vol. XLVII, 9 mai 1892, cu subtitlul: *Schiţă de Ant. P. Cehov*; semnătura în facsimil. Cu unele modificări, a

intrat în culegerea *Nuvele şi povestiri* din Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a 2-a, 1898). Fără alte modificări, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. V. Publicăm textul din 1901.

In textul apărut în revistă, boierul surghiunit este părăsit şi de nevastă-sa şi de fiică-sa. In ediţia a doua, din 1894, Cehov a înlocuit fuga fetei cu boala ei. Cu acest prilej, compoziţia operei a suferit o neînsemnată modificare. Afară de aceasta, textul a fost considerabil scurtat, mai cu seamă în ce priveşte replicile lui Tolkovîi.

VECINI

Publicată pentru prima oară în revista *Knijki nedeli,* Nr. 7 din iulie 1892. Semnată: Anton Cehov. Cu unele modificări, a intrat în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a 2-a, 1898). Cu alte modificări de text, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VIII. Publicăm textul din 1901.

La includerea povestirii în culegerea de *Opere,* numele lui Kaşinţev a fost înlocuit cu Ivaşin, iar numele patronimic al eroului principal, Mihailovici înlocuit cu Mihailîci. In acelaşi timp, textul a suferit modificări de stil şi unele abrevieri.

A fost lăsat la o parte, în două etape (în 1894 şi în 1901), un fragment destul de mare (vezi mai jos). Reproducem sfîrşitul povestirii după versiunea din revistă:

«[Olivier a făcut o crimă,] cu toate acestea el e de o mie de ori mai omenos decît mine, se gîndi Piotr Mihailovici, fără să-şi ia ochii de la umbra neagră, care semăna cu o arătare. Cel puţin spunea şi făcea ce gîndea. Şi Piotr Mihailovici se întrebă: Ce rost a avut să-l mintă astăzi pe ispravnic, ca un copil? Şi, în general, de ce nu spunea niciodată ce gîndea? Dacă ar fi avut obiceiul să-şi spună gîndurile pe faţă şi fără frică, Zina n-ar fi plecat la Vlasici şi acum n-ar vedea viitorul în culori atît de întunecate. Cine căuta în fiecare zi să convingă pe toată lumea că are aceleaşi convingeri cu Vlasici, dacă nu el? Cine s-a lepădat atît de ruşinos de convingerile lui, dacă nu el? Şi ce rost a avut să spună mai adineauri Zinei că a avut dreptate şi că bine a făcut ce a făcut, o dată ce nu-i adevărat?

I-am făcut fericiţi pentru o seară, dar după asta ce o să mai fie? se gîndea el, apropiindu-se de umbra cea neagră: era un stîlp vechi şi putred, rămas de la cine ştie ce clădire.

Ce o să mai fie?... Venisem cu gîndul să rezolv o problemă. Dar am uitat că nici una din problemele pe care ţi le pune viaţa de toate zilele nu are o soluţie precisă. In fiecare caz, trebuie să spui şi să faci ce gîndeşti: în asta stă soluţia tuturor problemelor.»

[Dinspre dumbravă şi conacul... de alge încîlcite.]
— Doamne, ajuta-mă... îngăima el, descumpănit. Doamne, ajută-mă..."

O dată cu includerea nuvelei în culegerea de Opere, Cehov a făcut în text şi neînsemnate modificări de stil. Afară de aceasta, cu prilejul reviziei din 1901, a scos următorul pasaj:

„[...şi n-avea niciodată curajul să-l înfrunte] pe Vlasici. Îi era teamă că ideile lui vor părea grosolane şi ciudate şi că el însuşi va fi socotit ca fiind un om greoi şi încăpăţînat, un retrograd. Simţea uneori nevoia pătimaşă de a-şi uşura sufletul şi de a spune pe faţă tot ce gîndea, dar se temea să nu-l mîhnească şi să-l decepţioneze pe Vlasici, făcîndu-l să sufere, şi o dată cu el să decepţioneze şi pe Zina, şi pe toţi cunoscuţii. Ţinea mult la ideile lui şi ar fi vrut să se simtă liber şi îndrăzneţ, dar cine putea să-i garanteze că ideile lui erau drepte? Îndoielile nu-l părăseau niciodată... Şi, ca un făcut, moştenise blestemata slăbiciune a tuturor Kaşinţevilor: o inimă delicată, blîndă, leneşă — mai curînd o cîrpă decît o inimă. Îşi zicea că, dacă ar veni cineva în clipa aceea şi s-ar aşeza călare pe el, nici n-ar crîcni măcar, ba poate chiar i-ar cere iertare că nu are umerii mai potriviţi pentru asemenea sport..."

La început, în versiunea din revistă, fragmentul acesta avea o continuare, care a fost scoasă cu ocazia reviziei textului făcută în 1894:

„«Dacă stai şi te gîndeşti, omul acesta mi-a făcut cel mai mare rău, mi-a stricat viaţa, de parcă mi-ar fi fost cel mai neîmpăcat duşman, îşi zicea Piotr Mihailovici. De fapt, ar fi trebuit să-mi iau sora acasă cu forţa, iar lui să-i fac de petrecanie. Asta-i. Iar eu am stat ca un bleg şi am holbat ochii la ei. Şi Zina, şi toţi cei din judeţ cred că Vlasici şi cu mine sîntem ca fraţii şi că avem aceleaşi idei. Nici vorbă că lumea o să spună că eu am patronat legătura lor... Tîmpită situaţie!»"

Vorbele lui Vlasici: „Dacă o să ai vreodată nevoie de viaţa mea, uite, ţi-o dau bucuros" au fost citate în piesa *Pescăruşul,* ca fiind din cartea lui Trigorin (actul trei).

SALONUL Nr. 6

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsli,* Nr. 11, din noiembrie 1892. Semnată: Anton Cehov. Cu o nouă împărţire în capitole şi cu mici modificări, a fost inclusă în culegerea *Salonul Nr. 6,* Petersburg, editura A. Suvorin, 1893 şi în ediţiile ei ulterioare, de la a 2-a la a 7-a, 1893—1899, cu neînsemnate modificări la ediţia a 5-a. A apărut în colecţia *Pentru cititorii intelectuali,* editura *Posrednik,* Moscova, 1893 (ediţia a 2-a şi a 3-a, 1894 şi 1899). Cu unele modificări, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VI. Publicăm textul din 1901.

In versiunea din revistă erau şase capitole, în culegerea *Salonul Nr. 6,* 19. (Iată raportul dintre ele: I=I—IV; II=V—

VIII; III=IX; IV=X—XI; V=XII—XVIII; VI=XIX). La sfîrşitul nuvelei a fost adăugată fraza: „O turmă de antilope, neînchipuit de frumoase şi de graţioase — citise aşa ceva cu o zi înainte — trecu în goană pe dinaintea lui". Această frază a fost lăsată la o parte la transcrierea nuvelei pe curat, în 1892. (Vezi scrisoarea lui Cehov către I. Gorbunov-Posadov din 28 martie 1893.) In ediţia *Posrednik,* cenzura a scos din capitolul XV fragmentul care începea cu: „E drept că nu-şi prea făcuse datoria cinstit" şi sfîrşind cu: „Şi atunci, cum erau să facă excepţie tocmai pentru el?"

La includerea nuvelei în culegerea de *Opere,* Cehov a lăsat la o parte cîteva fraze şi cuvinte şi a adăugat o frază nouă în capitolul XII: „Gîndindu-se la felul cum îl cercetaseră adineauri cei doi doctori".

Primele informaţii privitoare la pregătirea nuvelei pentru revista *Russkoe obozrenie* le găsim în scrisoarea lui Cehov către A. S. Suvorin, din 31 martie 1892: „Scriu o nuvelă. Inainte de a o publica, aş vrea să ţi-o trimit ca s-o cenzurezi... E plină de cugetări, dar îi lipseşte elementul dragoste. Are intrigă, e liberală. Proporţiile — cam două coli de tipar..." Tot în legătură cu această lucrare, Cehov i-a scris şi L. A. Avilovăi: „Mai am puţin şi termin o nuvelă. Dar e foarte plictisitoare, pentru că lipseşte din ea femeia şi elementul dragoste. Nu pot să sufăr asemenea povestiri. Am scris-o din întîmplare, din nechibzuinţă." (29 aprilie 1892).

După cum reiese din scrisoarea autorului către A. S. Suvorin, cu data de 15 mai 1892, nuvela a fost culeasă numai în parte. Cehov a citit corectura şi în prima jumătate a lui mai a trimis spre a fi cules şi sfîrşitul. Dar directorul „nu şi-a ţinut promisiunea" pe care i-o dăduse lui Cehov (cu privire la onorar, pe cît se pare) şi scriitorul şi-a retras *Salonul Nr. 6* de la revista *Russkoe obozrenie.*

Colaborarea lui Cehov la *Russkaia mîsli* a început cu *Salonul Nr. 6.*

Cehov a trimis revistei *Povestea unui necunoscut* şi *Salonul Nr. 6,* propunînd ca aceasta din urmă să fie publicată în anul viitor. Dar avînd oarecare îndoieli din partea cenzurii în ce priveşte *Povestea unui necunoscut,* Lavrov i-a cerut voie să publice întîi *Salonul Nr. 6.* Cehov i-a răspuns: „Facă-se voia ta! Publicaţi întîi *Salonul Nr. 6,* deşi o să-mi fie ruşine de Boborîkin (editorul revistei *Russkoe obozrenie),* căruia i-am spus că-mi retrag nuvela ca s-o mai ţin la mine vreun an şi s-o refac. N-aveam de loc intenţia să-l mint, acum însă, o să creadă că l-am minţit... Şi, într-adevăr, *Salonul* meu ar trebui revopsit, prea duhneşte a bolniţă şi a morgă. Nu prea sînt amator de nuvele de felul acesta!"... (25 octombrie 1892.)

Indată după ce a apărut numărul din noiembrie al revistei *Russkaia mîsli,* V. Certkov i-a trimis lui Cehov o scrisoare plină de entuziasm, cerîndu-i voie totodată să publice nuvela în colecţia *Pentru cititorii intelectuali,* a editurii *Posrednik.* Cu

privire la valoarea artistică a operei, iată ce-i scria V. Certkov într-o altă scrisoare: „Toată lumea ne atrage atenţia asupra acestei bucăţi. De curînd, am primit cîteva rînduri din partea lui L. N. Tolstoi, pline de emoţionante aprecieri." (20 ianuarie.)

Cehov i-a răspuns cu o scrisoare cuprinzătoare, în care arăta că apreciază munca editurii *Posrednik,* dar că nuvela se află deja sub tipar pentru culegerea *Salonul Nr. 6,* editată de A. Suvorin (20 ianuarie 1893). Apariţia nuvelei în culegere n-a schimbat hotărîrea lui V. Certkov de a edita *Salonul Nr. 6.* Trimiţîndu-i lui Cehov corectura, I. Gorbunov-Posadov i-a adus la cunoştinţă că cenzura a şters din text un singur pasaj. „Un pasaj foarte bun şi subtil, scria el, dar ce putem face? In orice caz, cu *Salonul* s-au purtat mai delicat decît cu alte manuscrise. Poate că doriţi să completaţi locul gol cu puncte? Indată ce primim corectura dumneavoastră, trimitem lucrarea la tipar." (13 martie.) Cehov a răspuns că nu se aştepta la o atitudine atît de binevoitoare din partea cenzurii din Moscova. Totodată şi-a arătat părerea de rău că nuvela s-a cules după textul din revistă şi nu după textul din culegerea *Salonul Nr. 6.* (28 martie 1893.) Cei de la conducerea editurii *Posrednik* au ţinut seama de dorinţa autorului şi au corectat textul după cel al culegerii.

Apariţia nuvelei a determinat pe prietenii şi pe cunoscuţii lui Cehov să-i adreseze scrisori, în care să-şi arate entuziasmul şi preţuirea lor. I. Repin îi scria: „Vă sînt foarte recunoscător pentru *Salonul Nr. 6.* Impresia pe care ţi-o lasă această operă este extraordinară! E de neînţeles cum dintr-o nuvelă atît de simplă, aş zice chiar săracă în ce priveşte acţiunea şi conţinutul, să răsară deodată, tocmai la urmă, ideea de umanitate — magnifică, adîncă, irezistibilă. Dar parcă sînt eu în măsură să apreciez la adevărata ei valoare o operă atît de perfectă!... Sînt uimit, sînt entuziasmat şi în acelaşi timp fericit că nu mă aflu în situaţia lui Andrei Efimovici... Doamne, fă să treacă de la mine paharul acesta! Vă mulţumesc, vă mulţumesc, vă mulţumesc!!! Sînteţi un uriaş!... Ce operă, ce operă!" (Aprilie 1893.)

In scrisoarea lui către V. Lavrov, A. Erthel face următoarea apreciere asupra *Salonului Nr. 6: „Salonul Nr. 6* este o operă şi artistică, şi profundă, deşi îi lipseşte întrucîtva acea prospeţime şi limpezime puşchineană. Nuvela nu este viaţa propriu-zis, ci *o privire beletristică asupra vieţii.* Şi, totuşi, talentul autorului aduce cu acela al «pleiadei»." (14 decembrie 1892.)

N. S. Leskov a apreciat nuvela în felul următor: *„Salonul Nr. 6* descrie în miniatură caracterele şi rînduielile noastre în genere. *Salonul Nr. 6* e pretutindeni — e însăşi Rusia... Nici Cehov nu ştia ce a scris (mi-a mărturisit-o chiar el). *Salonul Nr. 6* e Rusia!" (A. P. Cehov, în amintirea contemporanilor. Moscova, 1947, pagina 316.)

Vl. I. Nemirovici-Dancenko îi scria lui Cehov: *„Salonul Nr. 6* are un succes formidabil, cum n-a mai avut altă nuvelă pînă

acum. Mă rog, ai citit ce scriu gazetele? Nu se vorbeşte decît despre nuvela dumitale!"

Despre puternica impresie pe care a făcut-o *Salonul Nr. 6* asupra lui V. I. Lenin, ne mărturiseşte sora lui, A. I. Ulianova-Elizarova: „Vorbind despre măiestria cu care a fost scrisă nuvela şi despre impresia zguduitoare pe care i-o făcuse, — şi trebuie să spun că lui Volodea îi plăcea Cehov — cred că această impresie nu se poate ilustra mai bine decît prin chiar vorbele lui: «Aseară cînd am terminat de citit această nuvelă, mi s-a făcut de-a dreptul groază, n-am mai putut rămîne în odaia mea, m-am ridicat şi am ieşit. Mi se părea că eu însumi aş fi închis în salonul Nr. 6.»" (M. I. Ulianova-Elizarova, *Amintiri despre Ilici*. Moscova, *Molodaia gvardia*, 1935, pag. 48—49.)

SPAIMA

POVESTIREA UNUI PRIETEN

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe vremea*, Nr. 6045, din 25 decembrie 1892. Semnată: Anton Cehov. Cu unele cuvinte schimbate, a intrat în culegerea *Salonul Nr. 6*, Sankt-Petersburg, editura A. Suvorin, 1891 şi în ediţiile ei ulterioare, de la a 2-a la a 7-a ale aceleiaşi culegeri, 1893—1899. Cu modificări de stil, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VI. Publicăm textul din 1901.

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV IN CULEGEREA DE „OPERE"

FRAGMENT

Publicată pentru prima oară în revista *Oskolki*, Nr. 16 din 18 aprilie 1892. Semnată: Omul fără splină. Reproducem acest text.

In anul 1887, Cehov, încetînd să mai colaboreze la revistele umoristice, îşi arăta uneori dorinţa, în scrisorile lui din anii 1888 şi 1889, să se întoarcă la unele nuvele mai mici. Iată ce-i scria lui A. S. Suvorin la 29 august 1888: „Renunţ pentru un timp oarecare la lucrările mai mari şi mă întorc din nou la povestirile mici. Mi-e dor de ele." La rugăminţile repetate ale lui N. A. Leikin, directorul revistei *Oskolki*, de a trimite ceva pentru revistă, Cehov îi promisese că o să scrie pentru el cîteva „flecuşteţe" şi nuvele (scrisorile din 23 aprilie 1888, din 27 mar-

tie 1889, şi altele). Dar abia la 31 martie 1892 îi comunica: „Aflîndu-mă în mijlocul naturii, mi-am adus aminte de vremurile de demult şi am scris o nuvelă şi două flecuşteţe în spiritul revistei *Oskolki*. După ce le-am scris, le-am aruncat în sertarul mesei. Dar o să-mi iau inima în dinţi şi o să mai scriu cîteva schiţe mici şi atunci vi le trimit toate grămadă." La 7 aprilie Cehov a expediat nuvelele. Le semnase cu un pseudonim („pe Cehonte l-am suprimat, iar pe Cehov daţi-mi voie să-l rezerv pentru nuvele de alt ton"). Leikin i-a mulţumit pentru plic şi i-a comunicat că intenţiona să publice nuvelele în trei numere „pentru faţă", şi nu toate deodată (12 aprilie), iar la 7 mai îl anunţa că „au trecut prin cenzură, fără nici o tăietură, cîteşitrele schiţişoarele, din care două au şi apărut în *Oskolki*, iar a treia va apărea în Nr. 19 al revistei". Două din ele au fost semnate cu vechiul pseudonim al lui Cehov „Omul fără splină", iar a treia cu un nou pseudonim: „Cioară de cîmp" (*Oskolki* Nr. 18). Cînd S. A. Baluhatîi s-a hotărît să includă această nuvelă în culegerea de *Opere* (vol. VII, Moscova, 1931), s-a bazat pe consideraţiile de mai jos, care justifică paternitatea lui Cehov: „1) Judecînd după scrisorile lui N. Leikin, nuvela trebuia să apară între 12 aprilie şi 7 mai, adică în Nr. 16, 17 şi 18, mai exact în Nr. 17 şi 18, deoarece în Nr. 16 apăruse deja un «flecuşteţ» al lui Cehov; 2) alte nuvele, apărute în aceste numere şi semnate cu diferite pseudonime, aparţineau unor scriitori cunoscuţi... 3) pseudonimul «Cioară de cîmp» nu apăruse în revistă nici înainte şi nici după aceea... 4) în scrisoarea lui din 29 august 1923 către bibliograful I. Masanov, A. Lazarev-Gruzinski scria: «In scrisoarea lui V. V. Bilibin din 13/V 1892, adresată mie, se găsea, între altele, şi acest amănunt: „In Nr. 18 s-a publicat nuvela lui Cehov"». In Nr. 18 se publicase o singură nuvelă *Povestea unei întreprinderi comerciale*. Semnată: «Cioară de cîmp». Chiar aceasta era nuvela lui Cehov. (Vezi, de asemenea, L. Fridkes: „O nuvelă necunoscută a lui Cehov", în culegerea *Cehov şi mediul său*, Leningrad, 1930.)

POVESTEA UNEI INTREPRINDERI COMERCIALE

Publicată pentru prima oară în revista *Oskolki*, Nr. 18 din 2 mai 1892. Semnată: Cioară de cîmp. Publicăm acest text.

DIN CARNETUL DE NOTE AL UNUI BĂTRÎN PEDAGOG PENSIONAR

Publicată pentru prima oară în revista *Oskolki*, Nr. 21 din 23 mai 1892. Semnată: Omul fără splină. Publicăm acest text.

CARASUL INDRĂGOSTIT

Publicată pentru prima oară în revista *Oskolki,* Nr. 21 din 23 mai 1892. Semnată : Omul fără splină. Publicăm acest text.

In scrisoarea lui din 7 iunie 1892, N. Leikin îi scria lui Cehov : „Doamne, ce pacoste şi cu cenzura asta ! Ce poate fi mai nevinovat decît nuvela dumitale *Carasul îndrăgostit ?* Ei, bine, cenzura a ţinut-o două săptămîni, a dezbătut-o în adunarea generală a cenzorilor şi cu toate că a admis-o spre publicare, i-a tăiat cîteva cuvinte."

K. D. Muratova

CUPRINSUL

LUCRARI INCLUSE DE A. P. CEHOV IN CULEGEREA DE „OPERE“

1889

Principesa 7
O poveste banală. *Din însemnările unui bătrîn* . 22

1890

Hoţii 91
Gusev 110

1891

Muierile . 126
Un duel . 142

1892

Nevastă-mea . 265
Zvăpăiata . . 318
După spectacol . 347
In surghiun . . 351
Vecini . . . 362
Salonul Nr. 6 . 384
Spaimă. *Povestirea unui prieten* 448

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV IN CULEGEREA DE „OPERE“

1892

Fragment 465
Povestea unei întreprinderi comerciale 467
Din carnetul de note al unui bătrîn pedagog pensionar . 472
Carasul îndrăgostit 474

Note 477

Responsabil de carte : N. Grigorescu
Tehnoredactor : V. Basarab
Corector : M. Ştefănescu

Dat la cules 18.07.58. Bun de tipar 03.10.58. Tiraj 15.150 ex. Hîrtie velină mată de 65 gr. m.² Ft. 540×840/16. Coli ed. 26. Coli de tipar 31. Ediţia I. Comanda 465. Planşe tipo I. A. nr. 01304. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 S—O=R.

Tiparul executat sub com. nr. 81050 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN“, Bucureşti — R.P.R.